Konstitutionsutskottets betänkande 1998/99:KU25

Granskning av statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning

1998/99
KU25

Inledning

Enligt 12 kap. 1 § regeringsformen skall konstitutionsutskottet granska statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Utskottet har rätt att för detta ändamål få ut protokollen över besluten i regeringsärenden och de handlingar som hör till ärendena.

I betänkande 1998/99:KU10 har utskottet behandlat vissa administrativt inriktade granskningsuppgifter angående regeringsarbetet. I det betänkande som nu läggs fram behandlas särskilda frågor som anmälts till utskottets granskning. Också ett ärende som tagits upp av utskottet med anledning av iakttagelser under den granskning som redovisades i betänkande 1998/99: KU10 behandlas i detta betänkande (avsnitt 2.8).

Som underlag för granskningen har utskottet haft att tillgå material som tagits fram av utskottets kansli och, på begäran av utskottet, av Regeringskansliet. Väsentliga delar av detta material redovisas i *bilaga A 1.1.1–A 5.1.4.*

För att inhämta ytterligare upplysningar har utskottet företagit ett antal utfrågningar, i huvudsak offentliga. Uppteckningar från utfrågningarna utgör *bilaga B 1-B 10.*

I det följande lämnas först en sammanfattande redogörelse för det granskningsarbete som ligger till grund för betänkandet. De olika granskningsfrågorna behandlas därefter i betänkandets huvudavsnitt. Därpå följer de reservationer och särskilda yttranden som fogats till betänkandet.

Sammanfattning

Behandlade frågor

I detta betänkande redovisas den granskning som utskottet slutfört under 1998/99 års riksmöte efter det administrativt inriktade granskningsbetänkande som justerades i december 1998 (1998/99:KU10). Ett granskningsärende har ännu inte slutbehandlats. Det gäller en anmälan om förre näringsministern Anders Sundströms ansvar för Industrifondens engagemang i Prosolvia AB. I det fallet avvaktar utskottet viss ytterligare utredning angående det inträffade.

Betänkandet inleds med ett avsnitt om vissa frågor som berör regeringens förhållande till riksdagen. Där behandlas frågor om i vad mån Anders Björck

1 *Riksdagen 1998/99. 4 saml. KU25, del 1*

och Thage G Peterson som chefer för Försvarsdepartementet varit skyldiga att i någon form underrätta riksdagen om vissa förhållanden angående anskaffningen av begagnade Leopardstridsvagnar till Försvarsmakten. I samma avsnitt behandlas också en anmälan angående uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. socialdemokratiska statsråd i frågan om socialdemokratin och åsiktsregistrering.

I det närmast följande avsnittet (2) redovisas utskottets granskning av handläggningen av vissa regeringsärenden m.m. Granskningen har avsett hur statens talan underbyggts och utförts i målet mellan Torgny Gustafsson och Sverige enligt Europakonventionen. Granskningen har vidare avsett handläggningen av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln, handläggningen av ett ärende om dispens för folktandvården i Värmland att bedriva tandvård utanför socialförsäkringen, hanteringen av frågan om röd diesel, kulturminister Marita Ulvskogs handlande i frågan om försäljning av Svenska Dagbladet till Marieberg, handläggningen av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV, f. näringsministern Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA, regeringens beslut om ändring av ändamålet för stiftelsen SJ/BV-personalens förmånsfond, handläggningen av ett ärende om upplåtelse av jakträtt till medlemmarna i Idre sameby, praxis i ärenden om export av krigsmateriel samt handläggningen av en fråga om utlämnande av en skrivelse från Europeiska kommissionen.

Ett granskningsärende har avsett regeringens ansvar för förvaltningen. Det gäller regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet. Granskningen redovisas i avsnitt 3 av betänkandet.

I några fall har utskottet granskat frågor om uttalanden m.m. av statsråd. Dessa fall redovisas i avsnitt 4.

Vissa frågor om kostnaderna för tjänsteresor m.m. som företagits av statsministern har granskats. Granskningen redovisas i avsnitt 5 av betänkandet.

Vissa resultat av granskningen

I ärendet om *anskaffningen av begagnade Leopardstridsvagnar* konstaterar utskottet inledningsvis att det inte finns någon generellt föreskriven skyldighet för regeringen eller ett enskilt statsråd att informera riksdagen i frågor om verkställandet av riksdagens beslut. I vissa frågor på krigsmaterielområdet förekommer sådan information, på initiativ av riksdagen eller Försvarsdepartementet. I fråga om Leopardstridsvagnarna kunde Försvarsdepartementet ha haft vissa skäl att lämna information utan att försvarsutskottet bett om det. Vissa tillfällen att lämna information har också funnits. Utskottet finner inte någon grund för kritik mot de f.d. försvarsministrarna från konstitutionell synpunkt, men uttalar att regeringen i framtiden i vissa upphandlingssituationer bör erbjuda riksdagen information.

I granskningsärendet om *uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. om Socialdemokraterna och åsiktsregistrering* konstaterar utskottet att regeringen nyligen har beslutat att tillkalla en kommission med uppgift enligt direktiven att klarlägga och granska den författningsskyddande verksamhet som de svenska säkerhetstjänsterna bedrivit när det gäller hot som härrör ur

inrikes förhållanden. Kommissionens uppdrag är avsett att resultera i ett samlat, uttömmande och definitivt klarläggande av säkerhetstjänsternas inrikes verksamhet under tiden från det andra världskrigets slut. I uppdraget ingår bl.a. att i möjligaste mån redovisa och värdera de avvägningar som gjorts av den politiska, polisiära och militära ledningen. Enligt utskottets mening saknas under nämnda förhållanden anledning för utskottet att nu gå vidare med sin granskning. I ett särskilt yttrande anför de ledamöter som tillhör (v) och (mp) att beredvilligheten att bidra till ett definitivt klarläggande av sakförhållandena har varit begränsad från de inblandades sida, något som bara ytterligare exemplifieras av det interpellationssvar av Ingvar Carlsson som åsyftas i anmälningen.

Vid sin granskning av hur *statens talan i målet enligt Europakonventionen mellan Torgny Gustafsson och svenska staten* har underbyggts och utförts har utskottet konstaterat att regeringen Bildt, för det fall att Europakommissionen skulle finna att Sverige inte levt upp till Europakonventionens krav på skydd för föreningsfriheten, förklarat sig medge att de fackliga stridsåtgärderna mot Torgny Gustafssons rörelse inte varit befogade. Utskottet finner detta ställningstagande uppseendeväckande. Såvitt gäller den socialdemokratiska regering som tillträdde år 1994 konstaterar utskottet att den i flera avseenden sökte säkerställa att Europadomstolen skulle få tillgång till ett fullständigt och korrekt underlag. Utskottets majoritet berör i sin bedömning även vissa ytterligare frågor om betydelsen av den utgång målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten fått. Granskningen föranleder enligt utskottets majoritet inte något ytterligare uttalande. I en reservation anför de ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet liberalerna att den socialdemokratiska regeringen vidarebefordrat uppgifter och problemformuleringar från fackförbundet till Europadomstolen i regeringens inlaga till domstolen i syfte att visa att facket haft fog för stridsåtgärderna. Något egentligt försök att kontrollera huruvida uppgifterna var sanna eller falska gjordes enligt reservanterna över huvud taget inte från den socialdemokratiska regeringens sida. Under granskningen har framkommit att regeringen inte ansåg sig ha vare sig möjlighet eller skyldighet att genomföra erforderliga faktakontroller. Enligt reservanterna har regeringen på denna punkt brutit mot skyldigheten att alltid sträva efter att konventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen. Reservanterna anser också att den socialdemokratiska regeringen inte upplyst Europadomstolen om att individuella s.k. hängavtal i praktiken inte förekommer och alltså brustit i allsidig belysning av svenska förhållanden av betydelse för saken i fråga om hängavtals karaktär.

I fråga om handläggningen av en ansökan om *komplettering av koncessionen för den s.k. Polenkabeln* har utskottet inte funnit skäl att ifrågasätta att regeringen utnyttjat sin möjlighet enligt regeringsformen att medge undantag från en förordning i fråga om ordningen för ärendets beredning. Utskottet framhåller som en självklar utgångspunkt att varje regeringsärende skall beredas med all den omsorg som är möjlig, även om den tid som står till buds är begränsad. Den granskning som utskottet har genomfört har emellertid inte givit vid handen att det i regeringsformen föreskrivna beredningskra-

vet inte har uppfyllts i det aktuella ärendet. I en reservation anför Miljöpartiets ledamot att det nu aktuella koncessionsärendet varit av sådan vikt att beredning borde ha skett enligt den i 4 § elförordningen fastlagda ordningen. Att ärendet var brådskande kan enligt reservanten vidare i sig inte anses utgöra skäl att frångå den gängse beredningsordningen. Reservanten anser att det var olämpligt att besluta om undantag från 4 § elförordningen och att beredningskravet i 7 kap. 2 § regeringsformen därmed inte kan anses ha uppfyllts i det aktuella regeringsärendet.

Beträffande ett beslut av regeringen att bifalla en framställning från *Landstinget i Värmland* om att, utan hinder av bestämmelserna i tandvårdstaxan, få *bedriva både tandvård enligt taxan och avtalstandvård för vissa patienter* anför utskottet att det rättsenliga i beslutet framstår som tvivelaktigt. Utskottet konstaterar dock att rättsläget har lämnat utrymme för skilda bedömningar. Ärendet fäster enligt utskottets mening uppmärksamheten på att användningen av regeringens dispensbefogenhet kan rymma en viss risk för konflikt med riksdagens lagstiftningsmakt. Enligt utskottets uppfattning måste det undvikas att regeringen genom att medge undantag från en förordning åstadkommer att av riksdagen antagen lag kommer att sakna verkan. Granskningen föranleder enligt utskottet inte något ytterligare uttalande.

Granskningen av hur regeringens proposition 1995/96:57 med förslag om *förbud mot användning av rödmärkt olja i motordrivna fordon* beretts har lett till bedömningen att det i efterhand står klart att en kontakt med kommissionens generaldirektorat XV för inre marknad och finansiella tjänster hade kunnat visa sig ändamålsenlig. Sammantaget synes emellertid enligt utskottets bedömning beredningen av propositionen inte kunna sägas ha uppvisat sådana brister att den stått i klar strid med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar. Såvitt gäller beredningen av proposition 1996/97:122 med förslag om inskränkning av användningsförbudet har utskottet funnit att någon klandervärd tidsutdräkt inte har förekommit. De ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet och Kristdemokraterna anför i en reservation att beredningen av de två propositionerna inte har skett i enlighet med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar och yttranden. För denna bristande beredning kan regeringen enligt deras mening inte undgå kritik.

Granskningen av *kulturminister Marita Ulvskogs handlande i frågan om en försäljning av Svenska Dagbladet till AB Marieberg* har enligt utskottets mening inte kunnat genomföras på ett fullt tillfredsställande sätt, eftersom företrädare för Svenska Dagbladet och Investor har avstått från att tillföra ärendet upplysningar. Utskottet konstaterar dock att Marita Ulvskog avvisat en begäran från företrädare för de två företagen om att uttrycka förståelse för nödvändigheten av en strukturförändring av det slag som var i fråga och finner att granskningen inte föranleder något uttalande från utskottets sida. I ett särskilt yttrande framhåller de ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet som särskilt beklagligt att det inte varit möjligt att till fullo utreda uppgifter om att Marita Ulvskogs uttalande angående Svenska Dagbladet hade kunnat bli mera positivt om en likartad lösning samtidigt hade kunnat presenteras för tidningen Arbetet. Huruvida kulturministerns handlande har påverkats av möjligheten att uppnå en lösning för en till det egna partiet

närstående tidning har enligt vad dessa ledamöter anför inte kunnat klarläggas.

Granskningen av *kulturminister Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital marksänd TV* har inte föranlett något uttalande av utskottet. De ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet och Folkpartiet liberalerna anför i en reservation att regeringens beslut om sändningstillstånd inte är i överensstämmelse med radio- och TV-lagen i fråga om vissa tillståndsvillkor som gäller bl.a. frågor om kryptering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider. Reservanterna anser också att det inte är förenligt med gällande lagstiftning att i sändningstillstånden reglera vilken typ av program som respektive bolag skall ha i sitt programutbud. De anför också viss annan kritik mot tillståndsbesluten.

Utskottets granskning av ett regeringsärende som gällde en *ansökan om regionalt utvecklingsbidrag till SCA* har inte föranlett någon anmärkning, vare sig mot näringsminister Anders Sundströms befattning med ärendet eller mot beredningen av ärendet i övrigt. De ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet anför i en reservation att Anders Sundström inte iakttagit den försiktighet som rimligen bör krävas för att regeringens objektivitet i dess myndighetsutövning inte skall sättas i fråga.

Beträffande regeringens beslut om ändring av bl.a. ändamålsbestämmelsen för *stiftelsen SJ/BV-personalens förmånsfond* har utskottet inte funnit anledning att anföra kritik.

Handläggningen av ett regeringsärende om *upplåtelse av rätt till jakt och fiske på viss statlig mark för medlemmarna i Idre sameby* har enligt utskottet inte givit anledning till kritik. De ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna och Folkpartiet liberalerna anför i en reservation att beredningen av ärendet varit bristfällig på så sätt att den inte gav tillräcklig information om tidigare jakträttsupplåtelser i det aktuella området. F. jordbruksministern Annika Åhnberg kan därför inte undgå kritik för sin handläggning av ärendet.

Utskottets granskning av regeringens handläggning av ärenden om *export av krigsmateriel,* inbegripet hänsynstagande till de synpunkter som framförts av ledamöterna i Exportkontrollrådet, har inte givit någon grund för konstitutionell kritik i vad avser tiden från den 1 februari 1996, då Inspektionen för strategiska produkter inrättades. Miljöpartiets ledamot anför i ett särskilt yttrande att den nya ordningen från 1996 inneburit en försvagning av det parlamentariska inflytandet över krigsmaterielexporten och att regeringen borde ha klargjort detta för riksdagen och allmänheten.

Regeringens beslut att inte lämna ut *en skrivelse från Europeiska kommissionen* har inte givit utskottet anledning att anföra kritik i fråga om handläggningen av ärendet. Utskottet har inriktat sin granskning mot ärendets formella sidor och mot handläggningsfrågor. Utskottet har inte gjort någon bedömning av huruvida sekretess i detta enskilda fall var av nöden med hänsyn till Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller om Sverige på annat sätt skulle skadats om uppgifterna röjts. Björn von der Esch (kd) anför i ett särskilt yttrande att den praxis som tillämpas i Regeringskansliet har lett till att EU-handlingar innehållande fullständigt harmlösa uppgifter hålls hemliga

enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100), en praxis som inte står i överensstämmelse med svensk offentlighetsprincip.

Granskningen av *regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet* har lett till att utskottet konstaterar att det under de år som förflutit sedan vissa förhållanden inom Vägverket uppmärksammades år 1995 har vidtagits en rad åtgärder från regeringens sida i syfte att motverka att en liknande situation uppstår igen. Granskningen har inte föranlett något ytterligare uttalande av utskottet.

Näringsminister *Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall AB* har enligt utskottets bedömning inte inneburit att han på ett otillbörligt sätt lagt sig i en fråga som ankom på bolaget styrelse. De ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet anför i ett särskilt yttrande att intrycket av vad som kommit fram under granskningen blir att Björn Rosengren framfört bolagsägarens syn på Gerhard Larssons ställning som verkställande direktör i Samhall AB i sådana former att bolagsstyrelsens ordförande uppfattat saken som trängande, men att granskningen inte givit klart belägg för att Björn Rosengren uttryckt sig på ett sätt som gått över gränsen för vad som kan godtas.

Utskottets granskning har också gällt vissa *uttalanden m.m.* som regeringsledamöter gjort i skilda sammanhang. Inte i något av dessa fall har utskottet funnit anledning till kritik. De ledamöter som tillhör Moderata samlingspartiet anför dock i ett särskilt yttrande angående ett uttalande av Margareta Winberg i en tidningsartikel om mäns kriminalitet att uttalandet varit oacceptabelt och kunnat bidra till att skapa oklarhet beträffande regeringens officiella hållning i fråga om jämställdhetspolitiken.

Utskottets granskning med anledning av den anmälan som gjorts om *statsministerns tjänsteresor* har inte visat att det allmänna fått bära ökade kostnader till följd av att statsministern tagit ut rekreationsdagar i samband med vissa utrikes tjänsteresor under år 1997 och första kvartalet 1998. Granskningen har inte heller gett grund för antagande att en flygresa till och från New York hade kunnat upphandlas på fördelaktigare villkor än som skett. Folkpartiets ledamot anför i en reservation att granskningen inte har frambringat några starka skäl för Regeringskansliet att för statsministerns resa till New York välja inhyrning av ett flygplan för en kostnad på mer än en miljon kronor i stället för reguljärt flyg till en avsevärt lägre kostnad. Vad beträffar återresan från ett besök i Italien har det enligt reservanten inte framkommit några säkerhetsskäl varför den inte, i likhet med ditresan, kunnat företas med reguljärflyg. Reservanten kan för sin del inte finna annat än att resorna utan påtagliga men skulle ha kunnat genomföras till klart lägre kostnader.

1 Regeringens förhållande till riksdagen

1.1 F.d. försvarsminister Anders Björcks och f.d. försvarsminister Thage G Petersons handläggning av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Ärendet

Frågan om dåvarande försvarsminister Anders Björck underlåtit att informera riksdagen och dess försvarsutskott om den verkliga innebörden av ett avtal mellan den tyska myndigheten BWB och Försvarets materielverk (FMV) angående inköp respektive förhyrning av tysktillverkade stridsvagnar av typ Leopard har anmälts till granskning av utskottet *bilaga A 1.1.1*. Enligt anmälan har Björck i olika medier bekräftat att affären, som genomfördes 1994, inte var ett köp utan i stället ett hemligt hyresavtal. Riksdagen har enligt anmälan genom en proposition som undertecknats av Anders Björck informerats om att beslutet gällde ett köp, och det var på denna grund som riksdagen fattade sitt beslut.

Frågan om varför dåvarande försvarsminister Thage G Peterson inte informerade riksdagen om en genom Försvarets materielverk framförhandlad anskaffning av stridsvagnar under år 1994 har anmälts till granskning av utskottet *bilaga 1.1.2*. Ärendet gäller i denna del genomförandet av regeringens beslut den 20 januari 1994 enligt vilket regeringen uppdrog åt Försvarets materielverk att genomföra anskaffningen från Tyskland av 120 nya och 160 begagnade stridsvagnar av märket Leopard 2. Enligt anmälan borde regeringens skyldighet att informera riksdagen om formerna för detta avtal inklusive inslaget av leasing ligga på den försvarsminister som tillträdde efter 1994 års riksdagsval, Thage G Peterson. Enligt anmälaren förefaller det som om Peterson haft tillgång till all relevant information i ärendet, vilket gjorde det möjligt för honom att informera riksdagens försvarsutskott. Så skedde emellertid inte. Konstitutionsutskottet bör därför granska varför försvarsministern inte informerade riksdagen.

Artikel i Finanstidningen

I en artikel i Finanstidningen den 27 maj 1998 anförs att en stor del av arméns moderna Leopardstridsvagnar hyrs i hemlighet av Tyskland. De aktuella stridsvagnarna ingår i ett paket omfattande 120 nya Leopard 2 Improved tillverkade av Krauss-Maffei AG och förhyrning av 160 begagnade Leopard. De sistnämnda stridsvagnarna har graderats upp i Sverige och går under beteckningen Stridsvagn 121 i den svenska arméns rullor. Hyresavtalet ingicks 1994 mellan den tyska myndigheten BWB och svenska FMV. Det löper på en tid av 15 år och är belagt med sekretess.

Enligt Finanstidningen deltog försvarsminister Anders Björck i slutförhandlingarna med den tyske försvarsministern. Björck uttalar i artikeln att hyresavtalet från tysk synpunkt var juridiskt sett smidigare än ett köp och att alternativet troligen skulle ha varit ett beslut i Förbundsdagen. Enligt Björck var båda parter nöjda med affären.

I *proposition 1991/92:102* Totalförsvarets utveckling t.o.m. budgetåret 1996/97 samt anslag för budgetåret 1992/93 redovisades beträffande arméstridskrafterna att antalet pansarbrigader på sikt borde vara två och att tillförsel av nya stridsvagnar till en brigad skulle påbörjas. Två av de dåvarande pansarbrigaderna borde enligt propositionen tillföras renoverade stridsvagnar och omorganiseras till mekaniserade brigader. Stridsfordon 90 skulle tillföras pansarbrigaderna.

Försvarsutskottet, som ställde sig bakom propositionens förslag om en allmän kvalitetshöjning i krigsorganisationen, ansåg att det var nödvändigt att börja en omsättning av dåvarande stridsvagnar under försvarsbeslutsperioden fram till budgetåret 1996/97 (bet. 1991/92:FöU12 s. 54 f.). Enligt utskottet var de stridsvagnar som var i bruk i början av 1990-talet 30–40 år gamla till sin konstruktion. Uppgifterna för de förband där vagnarna ingick hade fått begränsas, trots successiva moderniseringar av stridsvagnarna. Någon ytterligare utredning utöver de upprepade studierna om framtida mekanisering och pansarvärnsförmåga som genomförts under 1980-talet behövdes inte enligt utskottet, varför en omsättning av stridsvagnarna borde ske under försvarsbeslutsperioden.

I *budgetpropositionen 1992/93* som lades fram för riksdagen i januari 1993 (prop. 1992/93:100 bilaga 5) anmälde försvarsministern ett resursbehov under anslaget B 2 beträffande anskaffning av materiel till arméförband i form av ett ramanslag om 3,777 miljoner kronor samt bemyndiganden för materielbeställningar m.m. om 13, 441 miljoner kronor.

Försvarsutskottet (bet. 1992/93:FöU9) sade sig ha erfarit att Försvarsmakten bevakade och värderade de möjligheter till köp av begagnad materiel som yppade sig på världsmarknaden och att i värderingen granskades faktorer som operativ effekt, livstidskostnader, säkerhet, miljöfaktorer, underhållsfrågor m.m. Utskottet erinrade om att den planerade anskaffningen av stridsvagnar omfattade 200 stycken. Utskottet ifrågasatte, med anledning av ett motionsyrkande, om det var en fråga för riksdagen att besluta om hur många stridsvagnar som skulle ingå i olika slags förband och fördelningen på olika brigader. Detta borde enligt utskottet vara en fråga för regeringen och ÖB. Med anledning av en motion i vilken yrkades att utrustningen av Revingebrigaden i Skåne borde bli föremål för diskussion, sade sig utskottet ha erfarit att modifierade stridsvagnar avsågs att införas i den aktuella brigaden. Som alternativ undersöktes förutsättningarna för att i stället köpa begagnade stridsvagnar.

I *1993/94 års budgetproposition* (prop. 1993/94:100 bilaga 5) redovisades under rubriken Armébrigadförband att Försvarsmaktens organisationsmyndighet föreslagit bl.a. att anskaffning av ny stridsvagn till pansarbrigaderna respektive ny stridsvagn och stridsfordon 90 till en mekaniserad brigad i övre Norrland skulle fortsätta och att renovering och modifiering av stridsvagn 102/104 eller direktanskaffning av begagnade stridsvagnar till övriga mekaniserade brigader skulle genomföras. Under avsnittet Regeringens överväganden anfördes att en del av besparingen inom arméprogrammen borde

belasta det aktuella programmet. Regeringen beräknade medelsbehovet för programmet för budgetåret 1994/95 till 4 704 784 000 kr.

Försvarsutskottet (bet. 1993/94:FöU9) hade inget att invända mot vad regeringen anfört om medelsberäkning för programmet Armébrigadförband. Utskottet anförde med anledning av en motion angående behovet av moderna stridsvagnar i Skåne att det nyligen fattade beslutet i stridsvagnsfrågan hade ökat förutsättningarna för att alla pansarbrigader skulle kunna utrustas med moderna stridsvagnar och att köpet av begagnade stridsvagnar av typ Leopard 2 borde kunna tillgodose det krav som framfördes i den nämnda motionen. Med "det nyligen fattade beslutet" torde utskottet ha avsett det beslut som regeringen fattade den 20 januari 1994 och som redovisas nedan.

Brev från Försvarsdepartementet till Försvarets materielverk

I ett brev från Försvarsdepartementet den 27 maj 1998 uppmanas FMV att till departementet ge in de avtal som träffats med stöd av ett uppdrag från regeringen till FMV den 20 januari 1994 angående anskaffning av ett antal nya och begagnade stridsvagnar av typen Leopard. Departementet anmodar också FMV att till departementet yttra sig över avtalens innebörd när det gäller statens rätt till stridsvagnarna. FMV har den 12 juni 1998 till Försvarsdepartementet överlämnat sitt yttrande, som är sekretessbelagt i sin helhet. Utskottet har vid en muntlig föredragning tagit del av innehållet i yttrandet.

Begärda handlingar från Försvarsdepartementet

Med anledning av anmälningarna har utskottet från Försvarsdepartementet inhämtat ett yttrande från Försvarets materielverk med anledning av en förfrågan från Försvarsdepartementet den 27 maj 1998 angående de avtal som FMV träffat med stöd av ett uppdrag från regeringen den 20 januari 1994. FMV:s yttrande är belagt med sekretess. Utskottet har inhämtat ytterligare handlingar från Försvarsdepartementet avseende dels regeringsbeslutet den 20 januari 1994 angående uppdraget till FMV, dels den skriftväxling på minister- och statssekreterarnivå som föregick upprättandet av avtalet om anskaffning av stridsvagnarna. Av dessa handlingar framgår intentionerna bakom det senare ingångna avtalet. Även dessa handlingar är sekretessbelagda. Innehållet i dessa handlingar har redovisats vid en muntlig föredragning.

Promemorior från Statsrådsberedningen

I ett brev till Regeringskansliet daterat den 4 december 1998 har utskottet begärt en redogörelse för de överväganden som legat till grund för att statsrådet Björck inte informerat riksdagen om innebörden av avtalet om de begagnade stridsvagnarna.

I ett likalydande brev har utskottet begärt en redogörelse för de överväganden som legat till grund för att statsrådet Peterson inte informerat riksdagen om innebörden av avtalet om de begagnade stridsvagnarna.

Från Statsrådsberedningen har inkommit likalydande promemorior daterade den 14 januari 1999, upprättade inom Försvarsdepartementet *bilagorna A 1.1.3–1.1.4.*

Av promemoriorna framgår att en närmare analys av avtalets utformning ger vid handen att den svenska staten har en i princip obegränsad och villkorslös nyttjanderätt till de begagnade stridsvagnarna i 15 år, vilket bedöms vara vagnarnas tekniska livslängd. Den tyska staten har enligt promemoriorna under denna tid ingen rätt att få tillbaka vagnarna. Vissa villkor är förknippade med avtalet. Dels har den tyska staten rätt att häva avtalet om den svenska staten häver avtalet om köp av de nya vagnarna, dels får vagnarna inte göras tillgängliga för tredje part. Den svenska staten har också möjlighet att under nyttjandetiden ta upp förhandlingar om att omvandla nyttjanderätten till köp av vagnarna. Den svenska staten kan också antingen begära förlängning av nyttjanderättsperioden eller vid periodens slut utnyttja en särskild rätt till s.k. förköp.

Enligt Försvarsdepartementets promemorior innebär de angivna omständigheterna att nyttjanderätten till sin innebörd kan likställas med en äganderätt, en uppfattning som delas av Försvarets materielverk enligt ett yttrande den 12 juni 1998. Att någon särskild redovisning inte lämnades till riksdagen om den formella rättstitel under vilken anskaffningen gjordes skall enligt Försvarsdepartementet ses mot bakgrund av vad som angetts i promemoriorna.

Uppgifter från försvarsutskottets kansli

KU:s kansli har från försvarsutskottets kansli inhämtat vissa kompletterande uppgifter avseende begreppet "anskaffning" m.m. Av denna information har framgått att den gängse föreställningen inom försvaret när man talar om anskaffning är att det innebär köp, eftersom köp är den helt dominerande formen av anskaffning inom Försvarsmakten. Det har enligt försvarsutskottets kansli inte tidigare förekommit att Försvarsmakten hyrt materiel av det slag det här är tal om för långsiktigt bruk. Däremot har det förekommit att Försvarsmakten vid olika tillfällen hyrt in enstaka delar av ett vapensystem för testning inför ett eventuellt förvärv.

KU:s kansli har senare inhämtat ytterligare kompletterande information från försvarsutskottets kansli. Därvid har framkommit att leasingformen vad gäller s.k. organisations- och effektbestämmande materiel för långsiktigt bruk i krigsorganisationen är mycket ovanlig. Ärenden om anskaffning av t.ex. bilar till försvaret och pansarvagnar till det svenska förbandet inom fredsstyrkan i Bosnien har inte varit föremål för diskussion eller beslut i riksdagen. Försvarets inhyrning av standardbilar i samband med t.ex. repetitionsövningar är inte bestämmande för krigsorganisationen. Bakom leasingen av de nämnda pansarvagnarna låg rent praktiska överväganden, nämligen att de var bättre än de pansarbandvagnar som det svenska förbandet var utrustat med.

Försvarsutskottet har vid flera tillfällen begärt särskild information från regeringen i frågor som gäller materielanskaffning. Så skedde t.ex. inför leveransen av en viss serie av JAS-planet. En sådan information ger utskottet

möjlighet att om det så finner lämpligt ta ett initiativ i frågan och dess vidare hantering.

Enligt försvarsutskottets kansli föreligger ingen skyldighet för regeringen eller ett enskilt statsråd att i ett fall som det här aktuella informera riksdagen. Det är snarast en lämplighetsfråga.

Aktuella termer och begrepp

I de handlingar som utskottet har tillgång till har använts begreppen köp, anskaffning, överlåtelse och användning.

Innebörden av "anskaffning" är enligt lexikon "förskaffa, lägga sig till med". "Överlåta" är en översättning i ett statssekreterarbrev avfattat på tyska av ordet "überlassen" med grundbetydelsen överlåta; det kan också betyda överlämna eller avträda. Överlåta betyder enligt svenskt lexikon avhända sig i synnerhet med avseende på försäljning, byte eller bortgivande; sälja; avstå, avträda, överföra. Med överlåtelse avses i svensk juridisk terminologi en förmögenhetsrättslig rättshandling som medför en total övergång av den tidigare innehavarens (överlåtarens) rätt. Det som överlåts kan vara något som överlåtaren innehar med äganderätt, men även något annat, t.ex. en nyttjanderätt. Överlåtelse kan göras genom rättshandlingar av skilda slag, såsom köp, byte, gåva. "Användning" är en översättning i ett statssekreterarbrev avfattat på tyska av ordet Nutzung, som betyder (rätt till) begagnande (användande).

Utfrågning av f.d. försvarsminister Anders Björck

Detta referat av utfrågningen som i sin helhet återges i *bilaga B 1* koncentreras på fyra frågor:

1. Fanns det någon skyldighet för försvarsministern/Försvarsdepartementet att informera riksdagen (försvarsutskottet) om innehållet i de förhandlingar som pågick och/eller innehållet i det färdiga avtalet?

2. Kände Anders Björck till inriktningen på de förhandlingar som pågick under 1994 och som ledde fram till ett avtal beträffande de begagnade stridsvagnarna i september 1994?

3. Motiverade upplåtelseformen leasing beträffande de begagnade stridsvagnarna att riksdagen (försvarsutskottet) borde informeras om detta?

4. Fanns det tillfälle att lämna sådan information?

Enligt Anders Björcks mening föreligger ingen skyldighet för regeringen eller ett statsråd att informera riksdagen om materielaffärer, såvida det inte finns ett formellt beslut i frågan. Så är t.ex. fallet beträffande JAS-projektet. Formen för information har i detta fall varit regeringsskrivelser. Ett annat fall gällde anskaffning av radarjaktrobotar, där information lämnades i särskild ordning till försvarsutskottet. Om riksdagen begärt information i det aktuella fallet, hade Björck varit beredd att lämna sådan. Björck sade sig inte under sin tid som försvarsminister vid något tillfälle ha blivit inkallad av försvarsutskottet för att ge information. En myndighet som FMV har inte heller någon informationsplikt gentemot riksdagen. Att begära att regeringen gene-

rellt skall informera riksdagen om olika materielupphandlingar är enligt Björck inte rimligt.

På frågan om försvarsministern kände till inriktningen på förhandlingarna med Tyskland svarade Björck att han fick information om att man diskuterade olika överlåtelseformer på tysk begäran. Han fick informationen av sin statssekreterare men hade ingen direktkontakt med FMV. Enligt Björck lämnade ärendet honom då regeringen fattat sitt beslut om uppdraget till FMV den 20 januari 1994. Björcks intresse var att FMV slutförde förhandlingen i enlighet med riksdagsbeslutet. Någon information lämnades inte av FMV till Björck. Det skall heller inte behövas enligt Björcks mening, eftersom man får utgå från att myndigheterna i ett fall som detta följer regeringsbeslutet som ligger till grund för uppdraget. Om Björck lagt sig i ärendet när det låg hos FMV hade det varit fråga om ministerstyre, ansåg Björck. Björck erinrade sig att han också fått ett brev från sin tyske försvarsministerkollega som berörde de pågående förhandlingarna.

När det gäller upplåtelseformen leasing ansåg Björck att det inte var någon ny företeelse: "Vi leasar mängder av materiel i försvaret. Redan då föreställde jag mig att det fanns ett antal leasingkontrakt. Det föreligger i dag leasingaktiviteter när det gäller tunga finska pansarfordon", sade Björck bl.a. Som exempel på materiel som leasas nämnde Björck utöver detta bilar och mätutrustning. Enligt Björck är leasing ganska mycket vanligare och mer omfattande inom försvaret än vad som framgår av utskottets kanslipromemoria. Björck ansåg att anskaffningen av de begagnade stridsvagnarna i den aktuella formen inte var så unik i sin konstruktion att den borde hanteras på ett speciellt sätt.

På frågan om det fanns tillfälle för försvarsministern att informera t.ex. försvarsutskottet om inriktningen på förhandlingarna och/eller det färdiga avtalet svarade Björck att vad gäller våren 1994 fanns det ingen anledning att informera om ett icke färdigförhandlat kontrakt. I juli samma år informerades försvarsutskottet på utskottets begäran av Försvarsdepartementet om en planerad anskaffning av radarjaktrobotar. Vid detta tillfälle ställde utskottets ledamöter inga frågor om stridsvagnsanskaffningen. Om utskottet vid detta tillfälle bett om en kommentar till förhandlingarna, hade Björck bett FMV att ta kontakt med utskottet och ge information. Försvarsutskottet begärde inte heller vid något annat tillfälle information. Det fanns ett möjligt tillfälle, mellan den 2 september, då avtalet undertecknades, och valdagen den 19 september att kalla in försvarsutskottet för information, men det fanns då vissa praktiska svårigheter med tanke på den pågående valrörelsen. Efter valet övergick regeringen till att vara en expeditionsregering. Björck avgick den 3 oktober som försvarsminister för att kunna kandidera till posten som förste vice talman i riksdagen.

Utfrågning av f.d. försvarsminister Thage G Peterson

Inledningsvis framhöll Peterson vid utfrågningen som i sin helhet återges i *bilaga B 2* att han som försvarsminister inte haft något med stridsvagnsaffären att göra, eftersom affären var avslutad vid hans tillträde. Peterson förnekade uppgiften i anmälan att stridsvagnsaffären varit uppe då han som ny

försvarsminister besökte FMV på hösten 1994. Vidare anförde Peterson att det enligt hans mening inte förelegat någon skyldighet för regeringen att informera riksdagen via försvarsutskottet i denna affär. Om det kommit någon begäran om information från försvarsutskottet, skulle Peterson ha lämnat denna information.

Vad beträffar leasingformen sade Peterson att uppläggningen av affären med denna inriktning i realiteten blev klar tidigt vintern 1993/94, alltså tidigare än då FMV:s uppdrag började. I en följdfråga med anledning av denna uppgift tillfrågades Peterson om vad han kände till om diskussionerna i december 1993 och i början av 1994. Expeditions- och rättschef Ingvar Åkesson meddelade som svar på frågorna att man från tysk sidan gärna hade sett en uppläggning av affären i form av ett leasingavtal. I det slutliga avtalet åberopas den skriftväxling mellan statssekreterarna som ägde rum under våren 1994. Breven som åberopas i avtalet ger en tydlig anvisning om att det var frågan om en nyttjanderätt. Huvuddragen i avtalet gjordes upp i den nämnda brevväxlingen.

Peterson hade personligen inte blivit särskilt förvånad över uppgiften som han fick i maj 1998 att det skulle röra sig om ett leasingförfarande, eftersom det finns flera leasingavtal i det svenska försvaret, t.ex. beträffande bandvagnar och bilar. Det hade inte funnits anledning att närmare undersöka avtalskonstruktionen i den delen, då man på Försvarsdepartementet efter Petersons tillträde som försvarsminister sökte efter möjligheten att spara pengar i försvaret. Avtalet om Leopardstridsvagnarna kunde inte ändras utan att det skulle kosta något i form av t.ex. skadestånd och uteblivna motköp.

På frågan varför Peterson inte lämnat någon information till riksdagen om stridsvagnsavtalet i samband med budgetpropositionen eller på annat sätt svarade Peterson att det inte är rimligt att begära att ett nytt statsråd skall gå igenom vad som försiggått till alla delar inom departementet under företrädarens tid. Man hade inte sökt information om just upplåtelseformen vid genomgången av olika avtal i samband med sökandet efter besparingsmöjligheter i försvarets budget. Därför hade Peterson ingen kännedom om leasingformen förrän långt senare, när han inte längre var försvarsminister.

Sammanfattning och analys

Vad gäller *anskaffningen* av den aktuella materielen gäller att regeringen i en proposition angivit ett beräknat medelsbehov för genomförande av ett program för ersättning av befintlig stridsvagnsmateriel. Till grund för Försvarsdepartementets beräkningar låg ett förslag från Försvarsmaktens organisationsmyndighet beträffande dels att en anskaffning av en ny stridsvagn till pansarbrigaderna resp. en mekaniserad brigad i övre Norrland skulle fortsätta, dels att en renovering och modifiering av en befintlig stridsvagnstyp alternativt en direktanskaffning av begagnade stridsvagnar skulle genomföras. I den aktuella propositionen anförde regeringen att programmet borde utvecklas i huvudsak i enlighet med förslaget. Mot detta hade försvarsutskottet inget att erinra.

Enligt det underlagsmaterial som konstitutionsutskottet tagit del av ingicks *avtal med tyska leverantörer* dels i juni 1994 beträffande nya stridsvagnar,

dels i september 1994 beträffande begagnade stridsvagnar. Avtalsvillkoren är i det sistnämnda fallet enligt FMV sådana att formen för nyttjanderätten (förhyrning) i praktiken inte skiljer sig från ett regelrätt ägande. Bevekelsegrunderna för avtalsvillkoren sådana de beskrivits i massmedier – att det var ett tyskt kommersiellt och politiskt intresse att de begagnade stridsvagnarna skulle hyras ut – har verifierats vid utskottets genomgång av visst sekretessbelagt material som Försvarsdepartementet ställt till förfogande. Till detta kan läggas att förhyrning av organisations- och effektbestämmande materiel för långsiktigt bruk i krigsorganisationen är mycket ovanligt enligt vad utskottet inhämtat från försvarsutskottets kansli. Det förekommer dock från tid till annan att materiel hyrs in för testning i svensk miljö under en begränsad tid inför en eventuell upphandling. Sålunda har t.ex. attackhelikoptrar hyrts in för det nämnda ändamålet. Som framgått i det föregående har de båda f.d. försvarsministrarna anfört en avvikande mening i denna del.

När det gäller *informationen till riksdagen/försvarsutskottet* om formen för anskaffningen av de begagnade stridsvagnarna har försvarsutskottet, som justerade sitt betänkande med anledning av budgetpropositionen den 19 april 1994, uppenbart haft föreställningen att det rörde sig om köp av begagnade stridsvagnar av typ Leopard 2 (1993/94:FöU9 s. 49). Det är också tydligt att utskottet kände till att regeringen den 20 januari 1994 uppdragit åt FMV att göra en upphandling av ("anskaffa" enligt regeringsbeslutet) nya respektive begagnade stridsvagnar. I den mån utskottet tagit del av regeringsbeslutet har det att döma av formuleringarna i betänkandet uppenbart tolkat uttrycket "anskaffa" som liktydigt med "köpa" och att detta avsåg såväl de nya som de begagnade stridsvagnarna.

Om Försvarsdepartementet ansett att försvarsutskottets villfarelse var så allvarlig att departementet bort informera utskottet om det rätta förhållandet, hade denna information kunnat ges vid olika tänkbara tillfällen. Ett första tillfälle var då försvarsutskottet i mitten av april 1994 lade fram sitt betänkande med anledning av 1993/94 års budgetproposition. I detta skede var förhandlingarna med den tyska regeringen väsentligen avslutade, enligt vad utskottet inhämtat från Försvarsdepartementet och som bekräftats vid utfrågningen av Thage G Peterson. Det hade också varit möjligt att informera försvarsutskottet i juli 1994, då utskottet vid ett informationsmöte som Försvarsdepartementet kallat till fick information om ett nära förestående regeringsbeslut angående upphandling av en radarjaktrobot för flygplan (AMRAAM). Ett tredje möjligt tillfälle var september 1994, då avtalet mellan FMV och den tyska myndigheten BWB om de begagnade stridsvagnarna ingåtts. I detta skede var alla detaljer om villkoren för anskaffningen utklarade. En fjärde möjlighet fanns i anslutning till överlämnandet av 1994/95 års budgetproposition.

Av Försvarsdepartementets ovan återgivna promemorior framgår att departementet uppenbart inte funnit anledning att lämna någon särskild information till riksdagen.

I denna del har delvis motstridiga uppgifter framkommit vid utfrågningarna. Vid utfrågningen av Anders Björck har framkommit att det enligt Björcks mening inte fanns anledning att informera om ett icke färdigförhandlat avtal under våren 1994. Vid utfrågningen av Thage G Peterson har framkommit att

affären väsentligen lagts upp med utgångspunkt i den skriftväxling som ägde rum på minister- och statssekreterarnivå under våren 1994.

Vid utfrågningen har Anders Björck uppgivit att han inte hade någon befattning med ärendet sedan det lämnade departementet den 20 januari 1994, då uppdraget gavs till FMV om upphandling. Thage G Peterson har uppgivit att han inte kände till innehållet i avtalet förrän våren 1998, då han redan lämnat posten som försvarsminister.

Det förefaller närmast vara en lämplighetsfråga om Försvarsdepartementet bort informera försvarsutskottet om det rätta sakförhållandet i fråga om innehållet i det avtal som FMV slutit med BWB i Tyskland i september 1994. Vad som talar för ett sådant förfarande är närmast att upplåtelseformen förhyrning är ovanlig när det gäller den svenska försvarsmaktens användning av försvarsmateriel. Vad som talar mot ett informationsförfarande är att det formellt sett inte var riksdagens sak att befatta sig med detaljerna i implementeringen av riksdagens beslut i fråga om de ekonomiska ramarna för materielanskaffning, vari anskaffningen av de begagnade stridsvagnarna ingick.

Utskottets bedömning

Utskottet konstaterar inledningsvis att det inte finns någon generellt föreskriven skyldighet för regeringen eller ett enskilt statsråd att informera riksdagen i frågor om verkställandet av riksdagens beslut. Riksdagen informeras när det gäller frågor om serieproduktion av krigsmateriel för inhemskt bruk i vissa fall i särskild ordning, som grundas på särskilda beslut i vissa fall. Så är t.ex. fallet med JAS-projektet. I andra fall får försvarsutskottet information om t.ex. planerade inköp av krigsmateriel som producerats utomlands. Så skedde t.ex. sommaren 1994 med anledning av det förestående köpet av en radarjaktrobot. Denna information gavs efter det att försvarsutskottet i ett betänkande förutsatt att regeringen skulle informera utskottet om bl.a. beväpningen av JAS.

Även om det inte fanns någon formell informationsskyldighet, kunde Försvarsdepartementet utan att försvarsutskottet bett om det lämnat information om formen för upplåtelse av de begagnade stridsvagnarna. Ett skäl till detta var att den aktuella formen för anskaffning när det gäller sådan organisations- och effektbestämmande materiel för långsiktigt bruk inom krigsorganisationen som stridsvagnar är mycket ovanlig. Ett annat skäl var att försvarsutskottet våren 1994 av allt att döma inte kände till att andra anskaffningsformer än köp kunde bli aktuella.

När det gäller frågan om det fanns något eller några lämpliga tillfällen att till försvarsutskottet lämna sådan information kan man, utan att föra in frågan om möjligheten och lämpligheten att informera innan avtalet var klart, konstatera att en sådan möjlighet otvetydigt fanns fr.o.m. den 2 september 1994. Anders Björck, som vid denna tidpunkt fortfarande var försvarsminister, har sagt att han tyckte att det var olämpligt och förenat med praktiska problem att informera under slutskedet av och omedelbart efter valrörelsen. Thage G Peterson har sagt att han inte kände till avtalskonstruktionen, trots att tjänstemän inom Försvarsdepartementet efter regeringsskiftet den 9 okto-

ber gick igenom alla materielavtal i syfte att finna objekt för besparingar. Utskottet finner ingen anledning att ifrågasätta vare sig Björcks eller Petersons förklaringar till att informationen till riksdagen uteblev.

Utskottet finner sammanfattningsvis ingen grund för kritik mot någon av de f.d. försvarsministrarna från konstitutionell synpunkt. Däremot anser sig utskottet oförhindrat att uttala att regeringen i framtiden inför upphandlingsärenden av större omfattning, och i fall där upphandling sker i annan form än vad som är brukligt, bör erbjuda riksdagen information för att t.ex. meddela på vilka grunder avtalet avses träffas.

Granskningen föranleder i övrigt inga uttalanden.

1.2 Uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. om Socialdemokraterna och åsiktsregistrering

Ärendet

I en granskningsanmälan, *bilaga A 1.2.1*, har till konstitutionsutskottets granskning anmälts uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. om Socialdemokraterna och åsiktsregistrering. Enligt anmälaren bör konstitutionsutskottet genomföra en noggrann granskning av de uttalanden i riksdagen som Ingvar Carlsson och andra socialdemokratiska statsråd har gjort i frågan om socialdemokratin och åsiktsregistrering.

Anmälaren anför att socialdemokratins roll som angivare och kommunistjägare genom det s.k. SAPO och den militära underrättelsetjänsten länge har förnekats av ledande socialdemokrater. I anmälan påpekas att Dagens Nyheter i en artikel den 26 juli 1998 skriver att Ingvar Carlsson år 1988 har ljugit om Socialdemokraternas åsiksregistrering. Enligt anmälaren anklagade Per Gahrton samma dag Ingvar Carlsson för att ha ljugit 1990, sedan boken "Kommunistjägarna" publicerats, då Ingvar Carlsson kategoriskt förnekade sitt och partiets inblandning.

I anmälan anförs att det är oacceptabelt att låta anklagelser om rena lögner från statsråd i riksdagen passera utan närmare granskning. Anmälaren anför att det är uppenbart att påståendena inte är helt grundlösa och att den dåvarande statsministern valt att inte berätta sanningen. Även andra ministrar som Laila Freivalds har enligt anmälaren uttalat sig i frågan.

Till grund för granskningen har utskottet bl.a. tagit del av den i granskningsanmälan åberopade artikeln från Dagens Nyheter den 26 juli 1998.

Interpellationssvar från Ingvar Carlsson den 24 april 1990

Den 24 april 1990 besvarade Ingvar Carlsson frågor från Per Gahrton om dels vad som då gällde beträffande åsiktsregistering inom parti- och statsapparat av icke-socialdemokrater, dels vilken roll Ingvar Carlsson spelat under sin politiska karriär beträffande den s.k. Sapoverksamhet som beskrivs i boken "Kommunistjägarna" (prot. 1989/90:108).

Ingvar Carlsson besvarade frågorna i ett sammanhang enligt följande:

Låt mig inledningsvis slå fast att det socialdemokratiska partiet inte bedriver någon åsiktsregistrering.

Beträffande staten får enligt 2 kap. 3 § i regeringsformen anteckning om medborgare i allmänt register inte utan hans samtycke grundas enbart på hans politiska åskådning. I och med denna bestämmelse finns alltså ett grundlagsskyddat förbud mot åsiktsregistrering.

Till detta kan läggas att Justititiekanslern (JK) på regeringens uppdrag nyligen utrett om otillåten åsiktsregsitrering har förekommit hos säkerhetspolisen efter år 1969. I sitt yttrande slår JK fast att någon otillåten registrering inte förekommit.

Per Gahrton hänvisar i sina frågor till en nyutkommen bok, "Kommunistjägarna". Jag accepterar inte den beskrivning som ges i boken och som också återspeglas i frågorna.

Efter andra världskriget tog kommunistiska partier med våld makten i Östeuropa. I Sverige förde socialdemokrater en målmedveten kamp mot kommunisterna på arbetsplatserna för att förhindra att något sådant skulle kunna hända här. Det var tidvis en mycket hård kamp.

Detta var emellertid före min tid som ansvarig i centrala politiska sammanhang. Jag hann därför inte göra någon insats på detta området. Det får andra ta åt sig äran av.

Uppdrag till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

Regeringen har den 11 december 1997 gett Humanistisksamhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) i uppdrag att genomföra ett särskilt forskningsprojekt om militär underrättelse- och säkerhetstjänst. Forskningen bör enligt beslutet avse tiden från slutet av 1920-talet till t.o.m. början av 1980-talet. Den senare delen av perioden täcker IB:s verksamhet. Forskningsprogrammet skall pågå under längst fem år.

Rapport från Försvarets underrättelsenämnd

Allmänt

Försvarets underrättelsenämnd (FUN) har till uppgift att följa underrättelsetjänsten inom Försvarsmakten och Försvarets radioanstalt samt inom de övriga myndigheter som bedriver underrättelsetjänst och som enligt förordningen (1996:1515) med instruktion för Regeringskansliet hör till Försvarsdepartementet. I mars 1998 fick FUN regeringens uppdrag att, som en komplettering till regeringens uppdrag till Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, i vissa avseenden genomföra en utredning om den militära underrättelse- och säkerhetstjänsten. FUN redovisade sitt uppdrag i en rapport till regeringen den 26 november 1998.

FUN har bl.a. fört samtal med 18 personer som lämnat uppgifter rörande frågor som varit av intresse i FUN:s arbete. En av dessa personer är Ingvar Carlsson.

I sin redovisning av de uppgifter som Ingvar Carlsson lämnat till FUN anger nämnden bl.a. att Ingvar Carlsson informerade om att han varit ordförande i SSU 1961–1967. Han fick under denna period senast år 1965 reda på att det fanns en militär säkerhetsorganisation med uppgift att avvärja kommunistiska hot mot särskilda arbetsplatser. Man såg det därvid som värdefullt att kunna utnyttja den kunskap som socialdemokrater hade om kommunisterna. Två ombudsmän hade fått anställning i organisationen, nämligen Karl-Erik Pettersson och Ingvar Paues. Ingvar Carlsson hade senare också hört två andra namn nämnas med anknytning till organisationen, nämligen Sture Ericsson och Ingemar Engman.

Vidare uppgav Ingvar Carlsson att uppgiften i boken "Kommunistjägarna" om att han träffat Birger Elmér många gånger är felaktig. Det hade säkert skett en gång, eventuellt ytterligare några gånger. Det var troligen Engman som tog kontakt om mötet med Elmér.

Ingvar Carlsson poängterade att han aldrig varit ansluten till eller haft uppgifter åt organisationen. Han hade som departementschef aldrig haft ansvar för organisationen eftersom han varit utbildningsminister och bostadsminister.

Enligt FUN underströk Ingvar Carlsson att han inte haft någon uppfattning om hur arbetet bedrevs inom organisationen.

Ingvar Carlsson uppgav att det var att groteskt misstolka Elmér när det påstås att han sagt att 22 000 arbetsplatsombud skulle ha varit engagerade i verksamheten.

Enligt Ingvar Carlsson byggde Socialdemokraterna upp en arbetsplatsorganisation efter metallstrejken 1945. Pragkuppen 1948 var en illustration till vad som skulle kunna hända. Man hade långt före IB:s tillkomst inrättat sig för att föra kampen på arbetsplatserna. Elmér kände till detta. De som engagerades ställde upp för demokratin. De såg detta som en plikt. IB ville dra nytta av vad enskilda socialdemokrater visste.

Vidare uppgav Ingvar Carlsson att påståendet att IB lämnat uppgifter till SSU om vilka som var medlemmar i Clarté, för att dessa sedan skulle kunna uteslutas ur SSU, var direkt felaktigt.

Ingvar Carlsson hade fått som förklaring till att IB lydde under militären att säkerhetspolisen inte var lämpad för denna uppgift. De kunde inte röra sig på arbetsplatserna. Försvaret hade kontakt med socialdemokraterna på arbetsplatserna.

Enligt nämnden uppgav Ingvar Carlsson vidare på fråga att han inte visste varför IB upphört 1957. Vid denna tid studerade han i Lund.

Det var enligt Ingvar Carlsson helt otänkbart att Socialdemokratiska partiet skulle ha tagit emot pengar av försvaret för verksamheten.

Därutöver sa sig Ingvar Carlsson inte ha haft någon kunskap om att IB:s verksamhet hade fortsatt efter det att beslut hade fattats år 1969 om att den skulle upphöra. Vid den tiden var han utbildningsminister och bostadsminister. Han har dock i efterhand förstått att verksamheten fortsatt.

Enligt nämnden svarade Ingvar Carlsson vidare att han inte mindes varför han en gång träffat Birger Elmér. Det hade skett vid en middag. Det kan ha rört sig om internationella frågor. Sådana frågor var av intresse för SSU.

FUN:s bedömning av uppgifter som lämnats till nämnden om kontakter med Socialdemokratiska partiet, regeringen, borgerliga företrädare m.fl.

FUN har i sin granskning ägnat särskild uppmärksamhet åt i vilken utsträckning informationsutbyte har skett mellan B-kontoret/IB och det socialdemokratiska partiet.

Enligt FUN var det främst försvarets behov av kartläggning av säkerhetsrisker inom industrin m.m. som ledde till inrikesverksamheten i den militära underrättelsetjänsten. Informationen till IB och dess föregångare lämnades bl.a. av arbetsplatsombuden. Dessa var medlemmar i det socialdemokratiska partiet.

FUN konstaterar att det i den allmänna debatten runt IB och dess föregångare har förekommit uppgifter om att information också lämnats från B-kontoret/IB till det socialdemokratiska partiet. Flertalet av dem som framträtt inför FUN har bestämt förnekat att det socialdemokratiska partiet fick någon information från IB. Bland dessa kan enligt nämnden nämnas f.d. IB-chefen Birger Elmér, generaldirektören Sture Ericsson och f.d. statsrådet Sten Andersson. Före detta departementsrådet Ingemar Engman har sagt sig komma ihåg endast två fall där det förekommit (inbjudan av Aksel Larsen och Kirunastrejken). Håkan Isacsson, f.d. IB-tjänsteman, har uppgett att han några gånger lämnat pärmar till nuvarande ambassadören Anders Thunborg då denne innehade befattningen som internationell sekreterare i det socialdemokratiska partiet, att det material han sett omfattade internationella frågor och innehöll personuppgifter samt att sådant uppgiftslämnande skedde regelbundet. Enligt nämnden har Anders Thunborg sagt att han såvitt han vet inte har träffat Håkan Isacsson före IB-affären. FUN anser sig inte kunna dra några säkra slutsatser av dessa uppgifter.

FUN har inte funnit att information lämnats från IB och dess föregångare till det socialdemokratiska partiet i vidare omfattning än vad som nu redovisats.

Enligt FUN:s bedömning var det inom regeringskretsen i första hand försvarsminister Sven Andersson som hade kunskap om underrättelsetjänstens verksamhet. Kunskap om verksamheten torde också i varierande grad Tage Erlander, Gunnar Sträng, Olof Palme, Rune Johansson och Eric Holmqvist (som försvarsminister) ha haft. Olof Palme synes enligt nämnden ha varit den som från Statsrådsberedningens sida själv skött kontakterna i militära underrättelsefrågor. Statssekreteraren i Statsrådsberedningen var således inte inblandad.

FUN bedömer vidare att på statssekreterarsidan har Anders Thunborg, främst från början av 1970-talet, haft insikt i verksamheten. Karl Frithiofsson och Sven-Göran Olhede syns också ha haft viss insyn i den.

Inom de borgerliga partierna har enligt nämnden försvarets inriksverksamhet varit känd av Gunnar Svärd och Yngve Hamrin. Vissa personer i partiledarkretsen har också inför FUN uppgetts ha viss kunskap om verksamheten.

Inom LO och SAF har inrikesverksamheten varit känd av Arne Geijer och Bertil Kugelberg.

Kommission för granskning av de svenska säkerhetstjänsternas författningsskyddande verksamhet

Regeringen beslutade den 25 mars 1999 att tillkalla en kommission med uppgift att kartlägga och granska den författningsskyddande verksamhet som de svenska säkerhetstjänsterna bedrivit när det gäller hot som härrör ur inrikes förhållanden (dir. 1999:26). Med författningsskyddande verksamhet avses säkerhetstjänsternas arbete med att kartlägga sådana svenska politiska ytterlighetsorganisationer och grupperingar som har bedömts utgöra eller kan komma att utgöra ett hot mot rikets säkerhet. Kommissionen skall beskriva i vilken omfattning de personer har övervakats som haft anknytning till sådana organisationer.

Kommissionen skall också kartlägga och analysera det inbördes förhållandet mellan de organ som bedrivit den författningsskyddande verksamheten samt i vilken utsträckning det har funnits kopplingar mellan säkerhetstjänsterna och andra myndigheter eller organisationer och politiska partier.

Enligt direktiven skall kommissionen även i möjligaste mån redovisa och värdera de avvägningar som gjorts av den politiska, polisiära och militära ledningen under granskningsperioden. En viktig uppgift för kommissionen är bl.a. att värdera de hotbildsanalyser som legat till grund för regeringarnas och säkerhetstjänsternas ställningstaganden.

Kommissionens arbete skall avse tiden från det andra världskrigets slut fram till dess kommissionens arbete är slutfört.

Uppdraget är enligt direktiven avsett att resultera i ett samlat, uttömmande och defintivt klarläggande av säkerhetstjänsternas inrikes verksamhet. För att uppnå detta syfte bör kommissionen ges särskilda befogenheter. Regeringen avser därför att överlämna en proposition till riksdagen med förslag till särskild lagstiftning för att ge kommissionen de befogenheter som den behöver för att kunna fullgöra sitt uppdrag på ett effektivt och rättssäkert sätt.

Utredningsarbetet skall redovisas till regeringen senast den 31 augusti 2001.

Utskottets bedömning

Utskottet konstaterar att regeringen har beslutat att tillkalla en kommission som enligt direktiven har till uppgift att klarlägga och granska den författningsskyddande verksamhet som de svenska säkerhetstjänsterna bedrivit när det gäller hot som härrör ur inrikes förhållanden. Kommissionens uppdrag är avsett att resultera i ett samlat, uttömmande och definitivt klarläggande av säkerhetstjänsternas inrikes verksamhet under tiden från det andra världskrigets slut till dess kommissionens arbete är slutfört. I uppdraget ingår bl.a. att i möjligaste mån redovisa och värdera de avvägningar som gjorts av den politiska, polisiära och militära ledningen.

Enligt utskottets mening saknas under nämnda förhållande anledning för utskottet att nu gå vidare med sin granskning. I den mån resultatet av kom-

missionens arbete ger anledning till det kan utskottet givetvis få orsak att granska frågor om statsråds konstitutionella ansvar.

2 Handläggningen av vissa regeringsärenden m.m.

2.1 Regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten

Ärendet

I en granskningsanmälan, *bilaga A 2.1.1,* som lämnades in i oktober 1996 hemställs att konstitutionsutskottet skall granska regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten. Anmälaren menar att det finns orsak för utskottet att granska huruvida regeringen inför Europadomstolen agerat med den noggrannhet och respekt för fakta och allmänna intressen som domstolen har anledning att vänta sig av en regering.

I avvaktan på prövningen av en ansökan om resning i målet i Europadomstolen bordlade konstitutionsutskottet ärendet våren 1997 och våren 1998.

Anmälan avser regeringens agerande inför Europadomstolen. För att frågorna skall få sin fulla belysning har utskottet emellertid funnit det värdefullt att i sin granskning även beröra tidigare skeden av förfarandet, dvs. regeringens handläggning av ärendet inför Europakommissionen.

Underlaget för utskottets granskning utgörs bl.a. av en promemoria från Regeringskansliet, upprättad inom Utrikesdepartementet samt en promemoria från LO-TCO Rättsskydd AB rörande anpassade hängavtalsförbindelser. Vidare har utfrågningar hållits med förre statsministern Ingvar Carlsson, hovrättsrådet Carl Henrik Ehrenkrona, justitieministern Laila Freivalds, riksdagsledamoten Gun Hellsvik, landshövdingen Börje Hörnlund, förbundsjuristen Kurt Junesjö samt statssekreteraren Mikael Sjöberg. Utskottet har även haft tillgång till Utrikesdepartementets fullständiga akt i ärendet Torgny Gustafsson mot svenska staten. Till utfrågning har även inbjudits det tidigare statsrådet Reidunn Laurén. Hon har dock avböjt att komma.

Bakgrund

Sammanfattning av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten

Torgny Gustafsson drev en restaurangrörelse på Gotland. Sommaren 1987 vägrade han att teckna kollektivavtal med den fackliga organisationen Hotell- och Restauranganställdas Förbund (HRF). Till följd av detta sattes hans rörelse i blockad av HRF. Sympatiåtgärder vidtogs även av vissa andra LO-förbund.

I juli 1989 anförde Torgny Gustafsson klagomål till Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna (kommissionen). Han gjorde där gällande att de fackliga stridsåtgärderna, som syftade till att få honom att teckna kollektivavtal eller s.k. hängavtal, innebar en kränkning av bl.a. hans negativa föreningsfrihet. Han menade även att hans rättigheter kränkts då det svenska rättssystemet inte gett honom ett effektivt skydd mot stridsåtgärderna. I sin

slutrapport i januari 1995 fann kommissionen att skyddet för föreningsfriheten kränkts samt att kravet på ett effektivt rättsmedel inte uppfyllts. I övrigt ansåg kommissionen inte att något konventionsbrott ägt rum.

Målet hänsköts till Europadomstolen. Inför och under förhandlingarna i Europadomstolen redovisade regeringen uppgifter till stöd för att fackföreningarnas stridsåtgärder kunde anses ha varit befogade. I dom den 25 april 1996 fann domstolen att något konventionsbrott inte ägt rum.

I oktober 1996 begärde Torgny Gustafsson resning hos Europadomstolen. Han menade att domstolen helt missförstått innebörden av s.k. hängavtal samt att domstolen förlitat sig på den svenska regeringens, enligt honom, osanna uppgifter. I oktober 1997 beslutade en avdelning inom domstolen att själva resningsansökan skulle prövas. I juli 1998 beslutade domstolen – i princip i den sammansättning som tidigare dömt i målet – att resning inte skulle beviljas. Domstolen anförde bl.a. att den inte godtagit de uppgifter som regeringen lämnat om anställningsvillkoren i klagandens rörelse som ostridiga. De omständigheter som Torgny Gustafsson anfört skulle inte ha haft något avgörande inflytande på domstolens ursprungliga dom i april 1996.

Promemoria upprättad inom Regeringskansliet

Konstitutionsutskottet beslutade den 11 februari 1999 att genom en skrivelse till Regeringskansliet begära en redogörelse för handläggningen av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten. Redogörelsen skulle i första hand belysa frågan om de uppgifter till Europadomstolen som påstått ha varit oriktiga. Av redogörelsen borde vidare framgå vilka statsråd som varit ansvariga för eller medverkat i handläggningen. Dessutom lämnades tillfälle att lämna de upplysningar och anföra de kommentarer som granskningsanmälningen kunde ge anledning till.

Den 9 mars 1999 inkom Regeringskansliet till utskottet med en inom Utrikesdepartementet upprättad promemoria, *bilaga A 2.1.2.* I promemorian anförs bl.a. följande:

Processföringen i målet sköttes av dåvarande departementsrådet Carl Henrik Ehrenkrona, Utrikesdepartementet. Detta skedde i nära samråd med berörda departement, Justitiedepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet.

Den 1 april 1993 bestred den dåvarande borgerliga regeringen i en inlaga till kommissionen att Torgny Gustafssons negativa föreningsfrihet hade påverkats av konflikten. Regeringen menade att den relevanta artikeln i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) – artikel 11 – därför inte var tillämplig i målet. För det fall artikeln skulle befinnas vara tillämplig medgav regeringen att de fackliga stridsåtgärderna inte varit befogade. I promemorian anförs att Regeringskansliet inte gjorde någon närmare undersökning av konfliktens orsaker och att det inte heller togs någon kontakt med HRF eller LO. Bakgrunden till detta var att det handlade om en tvist mellan två enskilda parter och att ett sådant agerande därför bedömdes vara olämpligt.

I Regeringskansliets promemoria anförs att regeringen i sin inlaga till kommissionen framhöll att den enda information om de faktiska omständigheterna som fanns tillgänglig för regeringen var Torgny Gustafssons egna påståenden, tidningsuppgifter och liknande. I mål enligt Europakonventionen har regeringen normalt tillgång till ärendejournaler eller akter hos myndigheter respektive domstolar. I promemorian anförs vidare att det svenska ombudet vid den muntliga förhandlingen inför kommissionen den 8 april 1994 framhöll att eftersom klagomålen avsåg sådana förhållanden som svenska myndigheter inte varit direkt inblandade i, så var det inte möjligt för regeringen att fastställa vad som faktiskt inträffat i konflikten mellan HRF och Torgny Gustafsson. Regeringen och dess myndigheter saknade enligt grundlagsbestämmelser behörighet för att intervenera i en sådan huvudsakligen civilrättslig tvist. I promemorian anförs också: "Regeringens ombud framhöll avslutningsvis att regeringen inte såg någon anledning att försvara detta mål i den meningen att den stödde eller associerade sig med de åtgärder som vidtagits av fackföreningen mot Torgny Gustafsson. Regeringen försvarade målet endast i den utsträckning den ansåg det nödvändigt för att få ett avgörande från domstolen om i vad mån de handlingar klagomålet avsåg kunde betraktas som brott mot konventionen."

I sin slutrapport den 10 januari 1995 fann kommissionen att konventionsbrott ägt rum enligt två artiklar (skyddet för föreningsfriheten samt kravet på ett effektivt rättsmedel). Därefter informerades det nya statsrådet Leif Blomberg. Enligt Regeringskansliets promemoria ansåg regeringen att fackföreningens bevekelsegrunder för att starta konflikten måste redovisas för domstolen, att konventionsbrott måste bestridas och stridsåtgärderna försvaras.

Den 13 juni 1995 begärde regeringens ombud av LO-Rättsskydd AB en redovisning av de överväganden som legat till grund för HRF:s stridsåtgärder mot Torgny Gustafsson och varför dessa stridsåtgärder ansetts nödvändiga. LO-Rättsskydd AB svarade den 30 juli 1995 bl.a. att Torgny Gustafsson vägrat teckna s.k. AMF-försäkringar för sina anställda och att han tillämpat sämre anställningsvillkor än kollektivavtalets. Torgny Gustafsson skulle inte ha betalat ut semesterersättning och inte heller betalat lön vid dåligt väder.

I Regeringskansliets promemoria anförs att regeringen i sin inlaga till Europadomstolen den 12 september 1995 redovisade uppgifter till stöd för att fackföreningen fick anses ha haft fog för stridsåtgärder. I promemorian påpekas dock att regeringen framhöll att det är svårt att fastställa ostridiga fakta i detta mål, särskilt med avseende på arbetsförhållandena i klagandens affärsrörelse. Regeringen påpekade också att målet hade sitt ursprung i en tvist mellan två enskilda parter, en tvist som inte prövats av svensk domstol eller offentlig myndighet. Enligt Regeringskansliets promemoria innebar inlagan att det gjordes klart att de ytterligare uppgifter som lämnats om de omständigheter som föranledde de åtgärder som fackförbundet vidtog framför allt grundades på upplysningar som lämnats till regeringen från HRF. Vidare redogjorde regeringen för uppgifterna från HRF. Bland annat framhölls att enligt HRF hade en av Torgny Gustafssons anställda, som var ansluten till HRF, i augusti 1986 tagit kontakt med HRF och beklagat sig över att hon inte hade fått semesterersättning. HRF hade också informerats om att de anställda permitterades utan lön under dagar som vädret var dåligt. I inlagan

till Europadomstolen framhöll regeringen avslutningsvis att regeringen i avvaktan på klagandens ställningstagande till de tillkommande omständigheterna förbehöll sig rätten att senare begära att vittnen skulle höras för att klargöra varför fackförbundet tillgripit stridsåtgärder.

Den 17 oktober 1995 begärde regeringen att domstolen skulle höra tre personer som vittnen för att kunna ge domstolen upplysningar om bakgrunden till konflikten mellan HRF och Torgny Gustafsson. Enligt Regeringskansliets promemoria ägde ett sammanträde med fyra fackliga representanter rum på Utrikesdepartementets rättsavdelning den 23 oktober 1995. Den 24 oktober 1995 begränsade regeringen sin begäran om vittnesförhör inför Europadomstolen till två av dem. Den 30 oktober 1995 meddelade Europadomstolen att den inte önskade höra vittnen.

I Regeringskansliets promemoria anförs rörande förhandlingarna inför Europadomstolen den 22 november 1995:"Av intresse i detta sammanhang är vad som framfördes av ombudet när det gällde de s.k. nya uppgifterna. Som framgår av protokollet på sidorna 27–28 framhöll ombudet bl.a. att uppgifterna härstammade från fackföreningen."

Hösten 1996 gjorde Torgny Gustafsson i en resningsansökan gällande att regeringen till Europadomstolen lämnat missvisande eller felaktiga uppgifter. I Regeringskansliets promemoria anförs att regeringen i ett yttrande till domstolen, avgivet den 2 april 1997, underströk att det är uppenbart att en stat inte kan garantera riktigheten av all information som inhämtats från privata rättssubjekt i ett mål som det förevarande där staten riskerar att ställas till svars, inte för egna myndigheters agerande, utan för att inte ha skyddat en parts rättigheter i en tvist om den andra partens rättsenliga åtgärder inom ramen för denna tvist. Vidare hade regeringen, då den var medveten om att en del information kunde komma att ifrågasättas, vid den ursprungliga rättegången begärt att få höra vittnen, något som domstolen beslutat att inte göra.

Efter det att en avdelning inom domstolen den 13 oktober 1997 beslutat att hänskjuta resningsansökan till domstolen i plenum framhöll regeringen i en inlaga till domstolen den 20 november 1997 att regeringen inte hade tillgång till säkra uppgifter om de arbetsförhållanden som Torgny Gustafsson tillämpade för sina anställda. Vidare anförde regeringen att det för att fastställa det berättigade i stridsåtgärderna inte var avgörande om uppgifterna var objektivt riktiga eller hur fackföreningen inhämtat uppgifterna. Det avgörande var i stället om fackföreningen uppfattade att de anställdas arbetsvillkor inte var i överensstämmelse med gällande kollektivavtal. Vidare påpekade regeringen att det är möjligt att Torgny Gustafsson idag skulle kunna visa att lönevillkor och semesterersättning motsvarade gällande kollektivavtal. Detta var emellertid inte uppenbart för vare sig fackföreningen när den vidtog åtgärder eller för regeringen när målet behandlades vid kommissionen och i domstolen. Vidare anförde regeringen att påståendet att de anställda inte fick lön vid dåligt väder härrörde från Torgny Gustafsson själv, vilket han också vid en radiointervju den 31 juli 1987 själv bekräftat.

I sin inlaga framhöll regeringen vidare att om de av regeringen vidarebefordrade uppgifterna om lönevillkoren var oriktiga, måste detta stått klart för Torgny Gustafsson när uppgifterna tillfördes målet den 12 september 1995. Genom att hävda att uppgifterna var oriktiga kunde Torgny Gustafssons

ombud enkelt ha bestridit dem och därigenom, enligt regeringens inlaga, ha lagt bevisbördan på regeringen.

Den 30 juli 1998 beslutade Europadomstolen att inte bevilja Torgny Gustafsson omprövning. I Regeringskansliets promemoria anförs att i domstolens motivering konstaterades att de uppgifter som regeringen lämnat om anställningsvillkoren i Torgny Gustafssons rörelse inte hade godtagits som ostridiga.

Av Regeringskansliets promemoria framgår att statsrådet Reidunn Laurén, Justitiedepartementet, tog aktiv del i beredningen av regeringens talan inför kommissionen, samt att arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund informerades om ärendet. Efter det att kommissionens rapport avgivits i januari 1995 informerades statsrådet Leif Blomberg. Vidare informerades hösten 1994 justitieminister Laila Freivalds om ärendet. Justitieministern deltog i beredningen av själva rättsfrågorna i målet samt lämnade synpunkter i samband med beredningen av svaromålet i resningsärendet.

I ett annat sammanhang (1997/98:KU25 s. 152) har konstitutionsutskottet understrukit vad ett av regeringens tidigare ombud, Hans Corell, framhållit till Europakommissionen, nämligen att regeringen alltid måste sträva efter att se till att konventionsorganen får fullständig och korrekt information, även när denna information talar emot den ståndpunkt som regeringen intagit i processen. I Regeringskansliets promemoria kommenteras detta uttalande som år 1992 gjordes i ett ärende hos Justitiekanslern (se publikationen JK-beslut 1992, E1 s. 172).

Ärendet rörde uppgifter som begärts från en svensk myndighet (Göteborgs kommun). Justitiekanslern konstaterade att det är ofrånkomligt att ombudet får förlita sig på att det är ett fullständigt och korrekt underlag som lämnas från myndigheterna inom landet. Det är dock, menade Justitiekanslern, ombudet självt – och bakom denne regeringen – som svarar för den redogörelse som lämnas konventionsorganen. I Regeringskansliets promemoria anförs att regeringen i fallet Torgny Gustafsson inte har, och inte heller har kunnat, gå i god för fackföreningens uppgifter som sådana. "Men hade de uppgifter som framfördes från fackföreningen bedömts vara direkt oriktiga hade de", enligt Regeringskansliets promemoria, "naturligtvis inte vidarebefordrats under sken av att vara korrekta." I promemorian anförs vidare att målet Torgny Gustafsson, till skillnad från det ärende som berördes i Justitiekanslerns beslut, handlade om en privaträttslig tvist. Enligt promemorian hade regeringens ombud, i såväl inlagan till Europadomstolen som under den muntliga förhandlingen, gjort klart för domstolen att de vidarebefordrade uppgifterna härstammade från fackföreningen och dess representanter. Med hänsyn till kommissionens bedömning kunde det, enligt promemorian, vara av betydelse för statens ansvar enligt Europakonventionen om de av HRF vidtagna stridsåtgärderna hade ett försvarligt syfte. Det var därför enligt regeringens uppfattning i detta läge motiverat att vidarebefordra uppgifterna från fackföreningen.

Under utfrågningen med förbundsjuristen Kurt Junesjö framkom från utskottet önskemål om exempel på till företag individuellt avpassade hängavtalsförbindelser. Den 20 april 1999 inkom till utskottet en av Kurt Junesjö upprättad promemoria i ämnet, *bilaga A 2.1.3*.

I promemorian anförs att hängavtal tecknas med en arbetsgivare som inte är med i en arbetsgivarorganisation. Vidare anförs att det i avtalen ofta finns möjligheter till lokala anpassningar genom överenskommelser mellan arbetsgivaren och den fackliga organisationen. Det är ytterst sällan som andra avtalsförändringar medges till företag som är medlemmar i en arbetsgivarorganisation. För förändringar i avtalens bestämmelser som inte är tillåtna för lokala överenskommelser krävs, för företag som är med i arbetsgivarorganisation, samtycke av de centrala parterna.

I promemorian anges vidare att även för hängavtalsbundna företag är det ytterst sällan som annat än lokala anpassningar medges. Skälet till detta är att den arbetsgivarorganisation som tecknat den centrala överenskommelsen skulle se det som illojalt handlande att bevilja hängavtalsbundna företag avsteg som inte beviljas företag som är medlemmar i arbetsgivarorganisation. Vidare skulle den fackliga organisationen komma i en sämre förhandlingsposition, eftersom arbetsgivarorganisationen skulle komma att kräva en sådan anpassning även till andra arbetsgivare.

Till promemorian fogades som bilagor ett antal exempel på till företag anpassade hängavtal, *bilaga A 2.1.3*.

Utfrågningar

Utfrågning med Carl Henrik Ehrenkrona, Kurt Junesjö samt Laila Freivalds

Utskottet har den 8 april 1999 hållit utfrågning med hovrättsrådet Carl Henrik Ehrenkrona, tidigare departementsråd och regeringens ombud vid förhandlingarna i målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten, LO:s förbundsjurist Kurt Junesjö samt justitieministern Laila Freivalds, *bilaga B 3*.

Carl Henrik Ehrenkrona inledde med att beskriva ombudsfunktionen. Enligt honom är det Utrikesdepartementets rättschef som är huvudombud i alla mål som förekommer inför Europakommissionen och Europadomstolen. Rättschefen har emellertid möjlighet att delegera uppgiften till andra jurister inom Utrikesdepartementet.

Handläggningen av ett ärende går till så att när ett mål kommer in undersöks vilket rättsområde som är tillämpligt. Därefter kontaktas det departement som är ansvarigt för det aktuella regelsystemet. Ombudet arbetar sedan med rättssekretariaten inom respektive fackdepartement. Det ankommer på rättschefen att bedöma huruvida ett mål är av den digniteten att den politiska ledningen omedelbart skall informeras.

Enligt Carl Henrik Ehrenkrona förs på detta stadium en underhandsdiskussion om huruvida en talan skall medges, om en talan skall bestridas eller om försök skall göras att träffa en förlikning. Då en talan skall bestridas ankommer det på ombudet att utarbeta ett förslag till yttrande. Detta förslag granskas sedan på det berörda fackdepartementet. Där avgör rättschefen återigen

om frågan är av den vikten att yttrandet bör underställas statsrådet eller i alla fall föredras. Om ärendet är av stor principiell vikt föredrar ombudet själv ärendet för det aktuella statsrådet.

Carl Henrik Ehrenkrona menade att det aktuella målet med Torgny Gustafsson var lite speciellt eftersom staten kunde göras ansvarig för en situation som staten egentligen inte var inblandad i. Både den gamla och den nuvarande regeringens huvudlinje var att det överhuvudtaget inte handlade om föreningsfriheten. Det var inte fråga om att tvinga Torgny Gustafsson att bli medlem i en förening, utan det handlade om att han skulle skriva ett kollektivavtal eller ett hängavtal till ett kollektivavtal. Enligt regeringens huvudlinje fördes ett rent principiellt resonemang om det svenska kollektivavtalssystemet.

Rörande processföringen inför kommissionen insåg alla, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, att målet omfattade en viss rättspolitisk dynamit. Om målet i sin helhet förlorades skulle det kunna innebära att Sverige skulle tvingas att lagstifta om något slags begränsning av den fria konflikträtten.

När det gällde processföringen var det, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, första gången som regeringen gjordes ansvarig för att det inte fanns någon lagstiftning som skyddade en enskild part gentemot en annan parts agerande. Detta var en ny situation och regeringen var väldigt tveksam till att lägga sig i en tvist mellan två enskilda parter.

Man får emellertid, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, inte heller bortse från målets politiska dimension och han fick under hand helt klart för sig att den borgerliga regeringen inte skulle beklaga om målet förlorades. Carl Henrik Ehrenkrona uppgav att den borgerliga regeringen förde det rent principiella försvaret för det svenska kollektivavtalssystemet, men att den inte ville försvara fackets åtgärder i detta enskilda fall. Den borgerliga regeringen fingranskade i Justitiedepartementet yttrandet till kommissionen. De justeringar som gjordes var genomgående gjorda i syfte att tona ned bestridandet av konventionsbrott.

Efter det att kommissionen prövat ärendet konstaterades, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, att målet handlade om föreningsfriheten. Det blev därmed fråga om en bedömning om det var ett försvarligt intrång i föreningsfriheten. Utifrån detta blev det enskilda fallets omständigheter betydelsefulla. Om dessa omständigheter hade regeringen inte, och kunde regeringen inte ha, kännedom. I detta skede, efter kommissionens rapport, beslöts att HRF:s version av konflikten skulle inhämtas och detta inhämtande genomfördes av Carl Henrik Ehrenkrona. Det var vid en föredragning hos statsrådet Blomberg som detta önskemål kom till uttryck. Eftersom kommissionens bedömning bara grundats på Torgny Gustafssons beskrivning av de faktiska förhållandena måste man, för att ge domstolen ett objektivt underlag, också ge fackets version av händelserna.

I det material som HRF lämnade genom LO:s förbundsjurist Kurt Junesjö fanns uppgifter om löner och andra anställningsvillkor. Dessa uppgifter hade lämnats av de av HRF:s företrädare som hade förhandlat med Torgny Gustafsson innan konflikten startade. Enligt Carl Henrik Ehrenkrona bearbetade regeringen sedan informationen så att uppgifterna presenterades som att detta var vad som enligt HRF hade förekommit.

Då memorialet till Europadomstolen skulle skickas in inom en viss tid var man, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, i tidsnöd. Redan på detta stadium gick det att förutse att uppgifterna var kontroversiella. Eftersom man utgick från att Torgny Gustafsson skulle bestrida uppgifterna förbehöll sig regeringen rätten att som vittnen få höra de fackliga företrädarna. Det gick vid denna tidpunkt inte att avgöra vilka personer som skulle höras och därför hölls ett informellt förhör med fyra företrädare. Carl Henrik Ehrenkrona påpekade att regeringen för övrigt inte kan hålla några formella förhör och att en person överhuvudtaget inte är skyldig att medverka.

Efter att berättelserna jämförts konstaterades att uppgifterna i flera fall sammanföll med varandra och regeringen begärde därför att inför domstolen få höra två av dessa funktionärer. Detta var den typ av kontroll som gjordes av uppgifterna. Carl Henrik Ehrenkrona menade att självfallet kunde inte regeringen eller han själv gå i god för uppgifternas sanningshalt, utan det var uppgifternas rimlighet som fick bedömas. Det som var värdefullt med vittnesmålen var att de skulle redovisa fackets bevekelsegrunder och varför facket initierade stridsåtgärderna. Om försvarligheten i fackets åtgärder skall bedömas är det centralt att finna ut hur facket såg på situationen när konflikten påbörjades. Denna uppfattning är, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, viktigare än om bevekelsegrunderna är objektivt riktiga eller inte.

Enligt Carl Henrik Ehrenkrona är det inte en normal processföring att låta en motpart granska en inlaga i en rättegång. Torgny Gustafsson fick, enligt Carl Henrik Ehrenkrona, uppgifterna via domstolen drygt två månader före huvudförhandlingen.

Enligt *Kurt Junesjö* vände sig LO-Rättsskydd AB under 1994 till regeringen och begärde att få ut handlingar i målet med Torgny Gustafsson. Då handlingarna var sekretessbelagda fick man emellertid inte tillgång till dem. I januari 1995, efter det att en ny regering tillträtt, fick LO-Rättsskydd AB ut handlingarna. Det framkom då att de till kommissionen ingivna sakuppgifterna härstammade från Torgny Gustafsson. Detta förhållande hade, enligt Kurt Junesjö, medfört en snedhet i processen.

Kurt Junesjö menade att när mål skall gå till Europadomstolen är det normala förfarandet att landets egna rättssystem först uttöms. I detta fall skulle Torgny Gustafsson stämt HRF och därigenom skulle två parter i Sverige inför domstol fått redogöra för vad som hänt. Därefter skulle domstolen avgivit ett omdöme som i sin tur givit Europakommissionen ett sakunderlag att stå på. Ett sådant sakunderlag fanns nu inte och detta berodde på att den svenska staten hävdat att möjligheten till inhemsk prövning var uttömda. Av det beslut som Europakommissionen fattade framkommer, enligt Kurt Junesjö, en mängd felaktigheter och att dessa hade uppkommit på grund av den aktuella handläggningen.

Kurt Junesjö uppgav att fackliga ärenden normalt brukar utredas genom att en representant från LO-Rättsskydd åker ut och ställer frågor till de anställda. Då Utrikesdepartementets förfrågan om LO-Rättsskydd ville lämna kompletterande uppgifter kom i juni 1995 hade Kurt Junesjö ganska kort tid på sig att bereda ärendet och han frågade därför per telefon de representanter för fackförbundet som var inblandade. Ärendet handlade om att facket skulle uppge sina bevekelsegrunder till att det engagerat sig i detta fall.

Enligt Kurt Junesjö hade Stina Tomtlund, ansvarig ombudsman på HRF på Gotland, i augusti 1986 från en medlem fått en förfrågan om arbetsgivaren hade rätt att i lönen räkna in semesterersättning. Vidare fick Stina Tomtlund uppgift om att arbetsgivaren skickade hem de anställda när det var dåligt väder samt att det inte fanns kollektivavtal på arbetsplatsen. Hon tog då kontakt med Anders Forsberg på förbundet. Han menade dock att i slutet på säsongen kunde förbundet inte göra någonting och att man skulle vänta till nästa säsong.

Då förbundet, enligt Kurt Junesjö, under sommaren får mängder med samtal har Stina Tomtlund gjort en anteckning, men inte mer. Detta gör att fackförbundet inte vet vem det är som har ringt. Kurt Junesjö sade sig vara övertygad om att samtalet ägt rum. Stina Tomtlund kunde inte veta att berättelsen skulle bli en massmediefråga och hon ringde dessutom till förbundet och berättade vad som hänt. Kurt Junesjö uppgav sig därför ha två oberoende källor som säger att en person ringt till HRF.

Kurt Junesjö anförde att det inte var möjligt för LO att kontrollera de lämnade uppgifterna. Det var inte möjligt för LO att i arbetsgivarens bokföring kontrollera om denne betalat semesterersättning. Däremot kunde man, enligt Kurt Junesjö, kontrollera uppgiften om Torgny Gustafsson skickade hem de anställda när det regnade. Detta hade denne nämligen själv uppgivit i en intervju i Dagens Eko, sannolikt den 31 juli 1987.

Inför konflikten som påbörjades 1987 var, enligt Kurt Junesjö, en av Torgny Gustafssons anställda medlemmar i HRF och två var medlemmar i andra förbund. En av anledningarna till att HRF begärde kollektivavtal var att fackförbundet hade en medlem på arbetsplatsen. Det fanns emellertid även andra anledningar. Under vinterhalvåret är det på Gotland inom hotell- och restaurangnäringen mellan 200 och 300 anställda. Under sommarhalvåret ökar antalet anställda till ungefär 2 500 personer. Av dem som arbetar inom branschen är, enligt Kurt Junesjö, 80 % anslutna till facket. Det är inte möjligt att förutsäga vilka som kommer att arbeta på en arbetsplats med kollektivavtal. HRF för därför politiken att om ett säsongsföretag kommer att anställa folk, så skall det för att skydda de anställda finnas ett kollektivavtal på den arbetsplatsen.

Kurt Junesjö uppgav sig vara av uppfattningen att den borgerliga regeringen var intresserad av att förlora målet. Det fanns på Justitiedepartementet en analys där tre olika alternativ ställdes upp. Ett första alternativ var att gå in för att vinna målet. Ett andra alternativ var att gå in för att förlora målet. Det tredje alternativet innebar att försöka försvara målet, men att förberedelser skulle göras för en förlust. Kurt Junesjö menar att den svenska regeringen sannolikt skulle ha kunnat stoppa målet helt och hållet genom att formellt invända att målet inte prövats i svenska domstolar. (Den av Kurt Junesjö åberopade analysen överlämnades till utskottet, *bilaga A 2.1.4*).

Vidare anförde Kurt Junesjö att han vet att det förekommit överenskommelser där hängavtalet haft individuella klausuler. För att kunna påvisa sådana exempel kommer han att göra en förfrågan hos förbunden och redovisa detta till utskottet, *bilaga A 2.1.3*.

Laila Freivalds uppgav att det inte finns någonting som tyder på att målet inte skötts med den absolut största noggrannhet och sakkunskap som Rege-

ringskansliet kan prestera. Problemet med denna typ av mål är att parterna vid domstolen inte utgörs av de i den ursprungliga tvisten inblandade. De två parterna utgörs i stället i Europadomstolen av Sverige och en enskild. För att säkerställa att domstolen får tillgång till alla fakta är det mot denna bakgrund viktigt att domstolen även får del av synpunkter från den enskilde part som inte får vara part i domstolen.

Enligt Laila Freivalds har regeringen inte tillgång till några rättsmedel för att kunna göra en sanningsprövning. Ett allmänt omdöme måste användas. Det skulle dock, ansåg Laila Freivalds, vara att gå för långt att kräva ett vidtagande av särskilda åtgärder för vilka man över huvud taget inte har några rättsmedel att använda sig av.

Laila Freivalds ansåg det viktigt att ge domstolen tillgång till de båda stridande parternas bakomliggande argumentering och låta domstolen avgöra i vilken utsträckning sanningshalten skall prövas.

Konstitutionsutskottet har, enligt Laila Freivalds, ett problem då utskottet inte kan diskutera med det statsråd – den bortgångne Leif Blomberg – som vid sidan av utrikesministern hade beredningsansvaret. Det föredragande statsrådets departement har enligt Laila Freivalds ett ansvar för att i beredningen involvera de andra departement som kan vara berörda. I det aktuella målet fanns ett visst samarbete med Justitiedepartementet, närmast då med Justitiedepartementets rättschef som kan konstitutionella frågor.

Utfrågning med Gun Hellsvik, Mikael Sjöberg, Börje Hörnlund samt Ingvar Carlsson

Utskottet har den 15 april 1999 hållit utfrågning med riksdagsledamoten Gun Hellsvik, tidigare justitieminister, statssekreteraren Mikael Sjöberg, tidigare politiskt sakkunnig vid Arbetsmarknadsdepartementet, landshövdingen Börje Hörnlund, tidigare arbetsmarknadsminister, samt förre statsministern Ingvar Carlsson, *bilaga B 4*.

Enligt *Gun Hellsvik*, låg målet Torgny Gustafsson mot svenska staten inte inom Justitiedepartementets ansvarsområde. I stället får Justitiedepartementet närmast jämföras med en sakkunnig och då i första hand för grundlagsfrågor. Gun Hellsvik uppgav att hennes medverkan i detta ärende bestod i att hon deltog i ett beredningsärende på Justitiedepartementet. Enligt hennes minnesbild deltog i detta möte det för grundlagsfrågor ansvariga statsrådet Reidunn Laurén samt Hans Corell från Utrikesdepartementet. Gun Hellsvik hade noterat att Carl Henrik Ehrenkrona vid en tidigare utfrågning beskrivit detta sammanträde, men har inte någon minnesbild av hans närvaro. Det är, enligt Gun Hellsvik, helt klart att det inte var Reidunn Laurén som fattade beslut i ärendet.

Enligt Gun Hellsvik sågs ärendet som en möjlighet att belysa om Sveriges lag innebar en risk för kränkning av Europakonventionen. Det kan också noteras att den dåvarande regeringen inte utnyttjade möjligheten att efter förhandlingar ingå ett förlikningsavtal med Torgny Gustafsson. Detta hängde samman med att regeringen tyckte att det var viktigt att få rättsfrågan prövad.

Regeringen såg, enligt Gun Hellsvik, inte ärendet som en fråga där regeringen företrädde någondera parten. Detta var också skälet till att regeringen

inte tog kontakt med den fackliga organisationen. Detta framgår också av yttrandet till kommissionen, där regeringen koncentrerar sig på att bemöta de av Gustafssons påståenden som hade betydelse för rättsfrågan. Av yttrandet framkommer att regeringen på de flesta punkter kom till slutsatsen att Sverige uppfyllde konventionens krav. På en punkt överlämnades till kommissionen att bedöma om det fanns en överensstämmelse mellan svenska regler och konventionen.

Gun Hellsvik menade att den dåvarande regeringen inte visade passivitet i ärendet och att yttrandet till kommissionen är ett bevis på detta. Detta yttrande innehöll ingående beskrivningar av den svenska modellen, visade vad denna innebar i förhållande till konventionen och konstaterade, med undantag för en osäker punkt, att Sveriges uppfattning var att de svenska reglerna var i överensstämmelse med konventionen.

Angående den promemoria från den 24 juni 1993 som utarbetats av en sakkunnig på Justitiedepartementet *bilaga A 2.1.4,* anförde Gun Hellsvik att det av yttrandet till kommissionen klart framkommer att regeringen inte har följt det alternativ i promemorian som innebar att lägga sig platt. I varje ärende cirkulerar mängder med underlag och de politiska tjänstemännen på departementen har skyldighet att påvisa olika handlingsvägar. Det är emellertid knappast så, menade Gun Hellsvik, att regeringen överväger något bara för att det finns ett papper på departementet.

Enligt *Mikael Sjöberg* gjordes bedömningen att tvisten rörde något av det mest principiella i den svenska modellen på arbetsmarknaden. Det sågs, i och med att rättsprocessen handlade om två parter och att staten inte var inblandad i den direkta konflikten, som självklart att visa fackföreningens bevekelsegrunder för sitt agerande. Utan ett sådant agerande riskerade Sverige att tvingas ändra sina lagar enbart av den orsaken att regeringen underlåtit att tydligt redovisa arbetsmarknadens funktionssätt i Sverige och fackföreningens bevekelsegrunder.

Mikael Sjöberg uppgav att regeringen aldrig hävdade att uppgifterna om fackföreningens bevekelsegrunder inte skulle kunna vara obestridliga, dvs. att de inte skulle kunna ifrågasättas av Torgny Gustafsson. Någon kontakt togs aldrig med Torgny Gustafsson. Detta var en rättsprocess där det inte kändes naturligt att ta kontakt med motparten. Dessutom var Torgny Gustafssons uppgifter klarlagda genom hans inlaga till domstolen.

Mikael Sjöberg upplevde aldrig att det fördes ett resonemang om att uppgifterna skulle vara den absoluta sanningen. Det fördes inte heller något motsatt resonemang, dvs. att uppgifterna skulle kunna vara falsarier eller missförstånd. Det som var intressant var att lyfta fram de grunder som fackföreningen haft för sitt agerande. Om det senare, nästan tio år senare, framkom att en del av dessa grunder inte stämde exakt, så gjorde det i detta fall inte att instruktionerna till regeringens ombud ändrades. Det som gjordes för att gå djupare än att bara använda det material som kom från LO-Rättsskydd AB, var att på Utrikesdepartementet hålla en diskussion med fyra vittnen.

Regeringskansliet är, enligt Mikael Sjöberg, inte en myndighet som är lämpad att utröna sanningen. Regeringen får i stället använda sitt goda omdöme och, tyckte Mikael Sjöberg, det hade i detta fall också gjorts på ett bra sätt. Under den tid han var på Arbetsmarknadsdepartementet gjordes, enligt

Mikael Sjöbergs uppfattning, det som kan krävas av en regering. Att den svenska staten inför Europadomstolen ville kalla vittnen var ett sätt att öka kvaliteten i det material som lämnades från regeringens sida.

Mikael Sjöberg uppgav att statsrådet Leif Blomberg såg sig vara den som i regeringen var ansvarig för de här frågorna. Det var en mycket ovanlig fördelning av frågorna i Regeringskansliet där Leif Blomberg hade ansvaret för flykting-, invandrar- och arbetsrättsfrågor.

Enligt Mikael Sjöbergs uppfattning finns det möjligheter att förhandla fram hängavtal med individuella klausuler. Detta grundar han på sin aktiva tid i fackföreningsrörelsen och att han som styrelseledamot inte skulle ha reagerat om en ombudsman föreslagit ett avtal med vissa individuella förändringar. Detta i synnerhet om det gällde en arbetsgivare som i princip var emot kollektivavtal och kanske inte var den enklaste att ha att göra med.

Enligt *Börje Hörnlund* upplevde han att det i den borgerliga regeringen var Reidunn Laurén som höll i frågan om målet Torgny Gustafsson mot svenska staten. Börje Hörnlund mötte frågan genom sin chefsjurist och övriga jurister på Arbetsmarknadsdepartementet. Det var hans juristenhet som arbetade, men de föredrog ärendet för honom. I sak släpptes juristerna fria för att gå igenom frågeställningarna. Någon diskussion med regeringskolleger eller med hans jurister om att vinna eller förlora målet upplevde Börje Hörnlund inte.

Ingvar Carlsson uppgav att frågan om målet med Torgny Gustafsson mot svenska staten i sedvanlig ordning bereddes av Arbetsmarknadsdepartementet. Vad Ingvar Carlsson förstått skedde beredningen på ett fullt rimligt och helt riktigt sätt.

Det hör, enligt Ingvar Carlsson, till undantagen att en statsminister går in i ett departements beredning. Det sker om ett departement anser att en fråga är av en alldeles speciell karaktär och då sker en särskild beredning för statsministern. Ingvar Carlsson hade inget minne av att en sådan beredning skett i detta fall.

Ingvar Carlsson underströk att regeringen inte skall genomföra en sanningsprövning och att detta, i fallet med Torgny Gustafsson, inte heller gjorts av vare sig den socialdemokratiska eller borgerliga regeringen. Om det framkommer att materialet är felaktigt skall det inte gå vidare. Det är inte rimligt att en regering skall detaljgranska de uppgifter som en part har lämnat in. Ingvar Carlsson har aldrig fått någon information om att detta material skulle vara felaktigt. När den socialdemokratiska regeringen 1995 fick klart för sig att den tidigare regeringen bara vidarebefordrat den ena partens åsikter betraktade arbetsmarknadsminister Leif Blomberg det som självklart att vidarebefordra också den andra partens uppgifter. När två parter står mot varandra skall de kunna korrigera varandra och den möjligheten fanns för Torgny Gustafsson i samband med prövningen. Han hade, enligt Ingvar Carlsson, alla möjligheter att korrigera eventuella felaktigheter.

Utskottets bedömning

När talan väcks mot Sverige inför Europakonventionsorganen är det vanliga att den svenska staten själv tagit aktiv del i det förlopp som saken gäller. I

sådana fall har staten en god möjlighet att med stöd av myndighetsakter och liknande beskriva händelseförloppet. I målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten var staten inte en av de två ursprungliga parterna. Staten hade därmed inte tillgång till exakt information om konflikten mellan de ursprungliga parterna.

Det är inte utskottets uppgift att bedöma vad som låg bakom konflikten mellan Torgny Gustafsson och Hotell- och Restauranganställdas Förbund (HRF). Utskottet noterar dock att det inte heller i dag är någon enkel uppgift att fastställa de anställningsvillkor som sommaren 1986 gällde vid Torgny Gustafssons restaurang. Det var i detta fall för regeringen således inte möjligt att inför konventionsorganen göra anspråk på att i alla delar förmedla en helt fullständig och korrekt information. I sådana fall måste det, vilket de i ärendet berörda regeringarna även gjort, inför konventionsorganen tydliggöras att regeringen inte kan fastslå vilka förhållanden som rådde i den ursprungliga konflikten.

För att Europadomstolen skall beredas möjlighet till en opartisk och saklig bedömning kan regeringen behöva vidarebefordra information kring omständigheter om vilka regeringen inte har, och heller inte kan ha, direkt kunskap. Utskottet vill instämma i vad som i granskningsärendet har anförts om att det till konventionsorganen givetvis inte får förmedlas information som bedöms vara felaktig. Utskottet vill i detta sammanhang också understryka vad utskottet redan tidigare anfört om att det är av yttersta vikt att regeringen alltid strävar efter att konventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt som regeringen intagit i processen (1997/98:KU25 s.152).

I syfte att få frågan om kränkning av föreningsrätten prövad bestred den borgerliga regeringen inför Europakommissionen att Torgny Gustafssons rättigheter enligt Europakonventionen hade kränkts. Den valde att inte undersöka och till kommissionen förmedla vad som var orsakerna till den ursprungliga konflikten mellan HRF och Torgny Gustafsson. Detta val träffades med anledning av att det bedömdes som olämpligt eftersom den ursprungliga konflikten rörde en tvist mellan två enskilda parter. I förhandlingarna inför Europakommissionen framhöll regeringens ombud att regeringen försvarade målet i den utsträckning den ansåg det nödvändigt för att få ett avgörande om i vilken mån de handlingar som klagomålet avsåg kunde betraktas som brott mot konventionen. Den borgerliga regeringen framhöll att den enda information den hade om de faktiska omständigheterna var Torgny Gustafssons egna påståenden, tidningsuppgifter och liknande.

Den dåvarande borgerliga regeringen bestred således konventionsbrott. Konstitutionsutskottet noterar dock i detta sammanhang att i frågan om Torgny Gustafssons negativa föreningsfrihet medgav regeringen att, i det fall den aktuella artikeln om föreningsfrihet skulle befinnas vara tillämplig, de fackliga stridsåtgärderna inte varit befogade. Då den borgerliga regeringen hade valt att inte undersöka bakgrunden till konflikten är ett sådant ställningstagande uppseendeväckande.

Europakommissionen ansåg att de fackliga stridsåtgärderna inte stått i rimlig proportion till syftet att förmå Torgny Gustafsson att teckna kollektiv- eller hängavtal. I denna bedömning tog Europakommissionen bl.a. hänsyn

till klagandens uppgifter om att vissa av honom tillämpade anställningsvillkor var förmånligare än vad kollektivavtalet föreskrev. Den socialdemokratiska regeringen valde därför att inför Europadomstolen även redovisa de fackliga bevekelsegrunderna för att vidta stridsåtgärder. I såväl inlagan till Europadomstolen som vid den muntliga förhandlingen inför domstolen gjordes det klart att uppgifterna rörande anställningsvillkoren vid Torgny Gustafssons rörelse härrörde från HRF. Vid Utrikesdepartementet upptogs vittnesberättelser från fyra fackliga representanter. Vidare begärde den svenska regeringen att vid förhandlingarna inför Europadomstolen få höra två vittnen. Dessa vittnen skulle höras för att klargöra varför de fackliga stridsåtgärderna hade vidtagits. Torgny Gustafsson yrkade, bl.a. därför att han menade att uppgifterna och vittnesmålen var irrelevanta, att regeringens begäran skulle avslås. Europadomstolen valde att inte höra vittnen.

Den socialdemokratiska regeringen sökte således i flera avseenden säkerställa att Europadomstolen skulle få tillgång till ett fullständigt och korrekt underlag.

När Europadomstolen i sin dom konstaterade att Torgny Gustafssons negativa föreningsrätt inte hade kränkts lade domstolen särskild vikt vid två sakförhållanden. För det första hade Torgny Gustafsson två möjligheter att gå med på vad HRF begärde i fråga om villkoren för hans anställda, antingen att gå med i en arbetsgivarorganisation eller att teckna hängavtal. För det andra underströk Europadomstolen att den av Europakonventionens artiklar som avser att skydda föreningsfriheten (artikel 11) i sig inte innefattar någon rätt att inte ingå kollektivavtal. I domstolens avslag på begäran om resning hänvisades till att det var dessa skäl som hade legat till grund för Europadomstolens utslag. Det var således inte de vid processen inför Europadomstolen tillförda uppgifterna om de anställdas anställningsvillkor, vilka Europadomstolen för övrigt inte hade godtagit som ostridiga, som påverkade utgången.

Europadomstolens utslag innebär inte att krav ställs på förändringar av svensk arbetsmarknadslagstiftning för att nå överensstämmelse med artikel 11 i konventionen. Detta visas av en dom i Arbetsdomstolen 1998 nr 17. I den hänvisar AD till just Gustafssonmålet. Domstolen skriver: "En tillämpning på det föreliggande fallet av de principer som Europadomstolen har angett i domen *Gustafsson mot Sverige* kan enligt Arbetsdomstolens bedömning inte föranleda att de av förbundet varslade stridsåtgärderna bedöms som stridande mot bolagets föreningsrätt enligt konventionens artikel 11. Arbetsdomstolen kan därför inte finna att det föreligger något rättsligt hinder mot stridsåtgärderna enligt den nu behandlade av bolaget angivna grunden."

Granskningen föranleder inget ytterligare uttalande från utskottet.

2.2 Näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln

Ärendet

I en granskningsanmälan, *bilaga A 2.2.1*, har till konstitutionsutskottets granskning anmälts näringsminister Anders Sundströms tjänsteutövning och

handläggning av regeringsärendet om affärsverket Svenska kraftnäts ansökan om komplettering av koncessionen gällande den s.k. Polenkabeln. I anmälan anförs att regeringen den 23 april 1998 har beslutat, med undantag från 4 § elförordningen, att Svenska kraftnäts ansökan skall beredas i Regeringskansliet. Anmälaren påpekar att enligt nämnda lagrum skall nätmyndigheten utreda ärenden av aktuell typ. Enligt anmälaren bör granskningen inriktas på huruvida regeringen har följt gällande bestämmelser när det gäller Energimyndighetens möjligheter till utredning och yttrande.

Till grund för granskningen har bl.a. legat två promemorior upprättade inom Näringsdepartementet, *bilagorna A 2.2.2–2.2.3*.

Tidigare granskning i konstitutionsutskottet

Regeringen beviljade genom beslut den 17 juli 1997 Affärsverket svenska kraftnät (Svenska kraftnät) med stöd av 1902 års ellag tillstånd att dra fram och t.o.m. den 17 juli 2037 begagna en likströmsförbindelse mellan Sverige och Polen, den s.k. Polenkabeln.

Under riksmötet 1997/98 företog utskottet med anledning av en granskningsanmälan en granskning som gällde näringsminister Anders Sundströms handläggning av frågan om tillstånd för anläggande av Polenkabeln. I granskningsanmälan påtalades att regeringen i beredningen av regeringsbeslutet den 17 juli 1997 inte hade prövat projektet utifrån 4 kap. naturresurslagen. I detta sammanhang företogs också en granskning med anledning av en anmälan där det begärdes att utskottet skulle granska om jäv förelegat vid beredningen av regeringsärendet.

När det gällde frågan om jäv hade förelegat för vissa tjänstemän i Närings- och handelsdepartementet vid beredningen och avgörandet av regeringsärendet anförde utskottet i sin bedömning att det vid granskningen inte hade kommit fram annat än att det aktuella regeringsärendet hade handlagts i enlighet med gällande regler. I denna del lämnades reservationer från (fp) och (mp), som ansåg att jäv förelegat.

I övrigt föranledde granskningen inget uttalande från utskottets sida.

Regeringens beslut den 23 april 1998

I april 1998 ansökte Svenska kraftnät hos regeringen om en komplettering av den genom beslutet den 17 juli 1997 erhållna koncessionen för Polenkabeln. Kompletteringen avsåg ett ändrat tekniskt utförande av överföringsförbindelsen.

Regeringen beslutade den 23 april 1998, med undantag från 4 § elförordningen (1994:1250), att Svenska kraftnäts ansökan skulle beredas i Regeringskansliet inför regeringens prövning av ärendet.

I skälen för sitt beslut anförde regeringen bl.a. att beredningen av ärendet var av begränsad omfattning. Med hänsyn härtill och till ärendets brådskande natur borde enligt regeringen ärendet med undantag från 4 § elförordningen beredas i Regeringskansliet.

Det allmänna beredningskravet i regeringsformen

Enligt 7 kap. 2 § regeringsformen (RF) skall behövliga upplysningar och yttranden inhämtas från berörda myndigheter vid beredningen av regeringsärenden. I den omfattning som behövs skall tillfälle lämnas sammanslutningar och enskilda att yttra sig.

I proposition 1973:90 med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning anförde departementschefen i fråga om det moment i beredningsfasen av regeringsärenden som består i att upplysningar och meningsyttringar inhämtas utifrån som underlag för regeringens beslut (s. 287):

Att det som ett led i beredningen av regeringsärenden i stor utsträckning inhämtas yttranden från myndigheter, organisationer och andra enskilda sammanslutningar är ett karaktäristiskt och betydelsefullt inslag i svensk politisk beslutsprocess. Remissyttranden från olika organisationer över grundlagberedningens förslag vittnar också om den vikt man från detta håll tillmäter remissförfarandet, särskilt i lagstiftningsärenden. Det är enligt min mening naturligt att ordningen med remisser från regeringen som ett led i beredningsarbetet även i fortsättningen kommer till uttryck i RF. I departementsförslaget har bestämmelserna härom, vilka tagits upp i den här aktuella paragrafen, getts det innehåll som grundlagberedningen har föreslagit.

I Holmberg/Stjernquists kommentar till grundlagarna (s. 222) erinras om de ovan angivna uttalandena i förarbetena till RF. Härefter konstateras att ett visst remisstvång föreskrivs i RF. Behövliga upplysningar och yttranden skall inhämtas från berörda myndigheter, och de är skyldiga att svara, om de inte endast bereds tillfälle att yttra sig. Organisationer (sammanslutningar) och enskilda skall beredas tillfälle att yttra sig. I kommentaren sägs vidare att vilka myndigheter som är berörda och i vilken omfattning det är erforderligt att organisationer och enskilda får tillfälle att yttra sig avgörs av vederbörande departementschef eller annan föredragande under vanligt konstitutionellt ansvar. Av naturliga skäl söker man enligt kommentaren ofta begränsa remisserna. RF:s remissregel gäller alla typer av regeringsärenden, styrelseärenden såväl som förvaltningsärenden.

Beredningen av regeringsärenden om nätkoncession

Av 2 kap. 1 § ellagen (1997:857) framgår att regeringen prövar frågor om nätkoncession avseende utlandsförbindelse.

Enligt 4 § elförordningen skall nätmyndigheten (Statens energimyndighet) utreda ärenden som rör prövning av nätkoncession för utlandsförbindelse och med eget yttrande överlämna ärendet till regeringens prövning.

I 11 kap. 12 § RF sägs att regeringen får medge undantag från föreskrift i förordning eller från bestämmelse som har meddelats med stöd av beslut av regeringen, om inte annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag.

I Holmberg/Stjernquists grundlagskommentar (s. 393 f.) sägs att Kungl. Maj:t av ålder har ansetts regelmässigt kunna bevilja dispens – dvs. undantag i gynnande riktning i det särskilda fallet – från föreskrift i författning beslutad av Kungl. Maj:t och från föreskrift tillkommen med stöd av bemyndigande av Kungl. Maj:t. Dispens från föreskrift i lag och från föreskrift som grundar sig på riksdagsbeslut har däremot ansetts förutsätta bemyndigande i lagen eller riksdagsbeslutet.

Vidare sägs i grundlagskommentaren att enligt det synsätt som ligger bakom den nya RF är dispens en form av rättstillämpning. Eftersom regeringen liksom alla andra myndigheter är bunden av normmässighetens princip, kan varken regeringen eller annat normgivande organ härleda någon dispensbefogenhet ur sin normgivningskompetens. Ett normgivande organ är principiellt bunden av sina egna normer. Enligt kommentaren förutsätter en befogenhet att medge dispens från en föreskrift i en författning sålunda en dispensregel i samma författning eller i en annan författning av minst samma konstitutionella valör. Med detta synsätt skulle en allmän behörighet för regeringen att bevilja dispens från regeringsförordningar eller underordnade myndigheters föreskrifter ha kunnat åstadkommas i varje fall genom vanlig lag. Justitieministern ansåg emellertid (prop. 1973:90 s. 410) att en dispensbestämmelse borde tas in i RF i "förenklingssyfte".

I kommentaren påpekas att bestämmelsen inte innebär någon behörighet för regeringen att bevilja dispens från en föreskrift i lag. För detta fordras alltjämt ett bemyndigande i samma lag eller i en annan lag. Däremot innebär bestämmelsen behörighet att dispensera inte bara från förordningar som faller inom regeringens kompetens på grund av 8 kap. 13 § RF (föreskrifter om verkställighet av lag, föreskrifter inom "restkompetensen") utan också från förordningar beslutade med stöd av bemyndiganden i lagar.

Avslutningsvis framhålls i kommentaren att en allmän förutsättning för dispens är att beslutet inte kommer i konflikt med vad riksdagen har beslutat genom lag eller beslut om utgiftsanslag.

Regeringens beslut den 6 augusti 1998

Regeringen beslutade den 6 augusti 1998 med ändring av beslutet den 17 juli 1997 att den överföringsförbindelse som koncessionen avser skall utföras enligt Svenska kraftnäts nya ansökan.

Av beslutet framgår att bl.a. Statens energimyndighet har beretts tillfälle att yttra sig över Svenska kraftnäts ansökan. Energimyndigheten har härefter kommit in med ett yttrande.

I en promemoria upprättad inom Näringsdepartementet den 4 februari 1999 anförs att syftet med beredningen av ett ärende är att dels inhämta relevanta sakuppgifter, dels låta berörda instanser yttra sig i ärendet. Vilken myndighet som har hand om beredningen av en viss typ av ärenden är enligt departementet en lämplighetsfråga.

Vidare påpekas i promemorian att huvuddelen av alla ärenden om meddelande av nätkoncession avgörs av nätmyndigheten. Det är då enligt departementet närmast en självklarhet att nätmyndigheten också bereder dessa ärenden. Ett litet antal ärenden, nämligen de som avser en utlandsförbindelse, avgörs av regeringen. I 4 § elförordningen har regeringen av lämplighetsskäl föreskrivit att nätmyndigheten skall bereda jämväl dessa ärenden. Skälen för denna reglering är enligt departementet främst att nätmyndigheten, på grund av att myndigheten bereder många ärenden om nätkoncession, har en organisation som är särskilt anpassad för beredning av sådana ärenden.

I promemorian anförs vidare att den helt övervägande delen av relevanta sakuppgifter redan hade tillförts ärendet i det fall som granskningsanmälan avser. Enligt departementet rörde de enda nya uppgifter som tillfördes ärendet den ändrade tekniska utformningen av Polenkabeln och den ändring av kabelns påverkan på omgivningen som den nya utformningen medförde. Denna ändring bestod huvudsakligen av att påverkningarna från en planerad elektrodstation helt eliminerades.

Departementet anför att någon nämnvärd komplettering av de sakuppgifter som Svenska kraftnät lämnat i sin ansökan inte behövdes. Beredningen skulle därmed huvudsakligen bestå i att inhämta synpunkter från berörda instanser. Enligt den för projektet gällande tidplanen skulle kabeln tas i drift i november 1999, varför anläggningsarbetena måste påbörjas under sommaren 1998. Ärendet bedömdes därför som brådskande. I denna situation fann regeringen det lämpligast i att bereda ärendet i Regeringskansliet.

I promemorian påpekas att detta beslut innebar ett undantag från föreskriften i 4 § elförordningen. Departementet framhåller att regeringen enligt 11 kap. 12 § RF får medge undantag från föreskrift i förordning om inte annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag. Något förbud att medge undantag från föreskriften i 4 § elförordningen finns inte i lag eller beslut om utgiftsanslag.

Enligt departementet har regeringen alltså haft rätt att, med undantag från 4 § elförordningen, bereda ärendet i Regeringskansliet. Departementet framhåller att synpunkter inhämtades i ärendet från berörda instanser, däribland Energimyndigheten. Vidare är, enligt departementet, frågan om vilken myndighet som skall bereda ett visst ärende en lämplighetsfråga. Departementet anför att sammanfattningsvis har regeringen iakttagit gällande föreskrifter vid behandlingen av det ärende som Eva Goës tar upp i sin anmälan.

Kompletterande promemoria från Näringsdepartementet

I en kompletterande promemoria upprättad inom Näringsdepartementet den 4 mars 1999 behandlas frågor om dels en riksdagsbehandling av 4 § elförordningen, dels remissynpunkter på beredningsprocessen.

När det gäller frågan om en eventuell riksdagsbehandling av 4 § elförordningen redovisar departementet att bestämmelsen om att regeringen skall pröva ansökan om nätkoncession som avser utlandsförbindelse infördes i lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar (1902 års ellag) genom en lagändring som beslutades av riksdagen år 1994 (prop. 1993/94:162, bet. NU22, rskr. 358). Lagändringen trädde i kraft den 1 januari 1996 (prop. 1994/95:222, bet. 1995/96:NU1, rskr. 1995/96:2). Motsvarande bestämmelse har införts i 1997 års ellag (prop. 1996/97:136, bet. NU3, rskr. 27, SFS 1997:857).

I promemorian påpekas att frågan om nätkoncessioner för utlandsförbindelser behandlas i proposition 1993/94:162 i avsnitt 9.2 och i lagtextens specialmotivering i avsnitt 16.1. I dessa avsnitt anges att ansökan skall prövas av regeringen med en motivering till detta ställningstagande. Någon närmare beskrivning av hur beredningsprocessen vid en sådan ansökan är tänkt att gå till ges inte. Frågan om myndighetsfunktionen för tillsyn av nätverksamhet behandlas i avsnitt 11. Inte heller i detta sammanhang behandlas beredningsprocessen av koncessionsansökningar närmare.

Vidare anförs i promemorian att frågan om koncessionsprövning av utlandsförbindelser behandlas i proposition 1994/55:222 i avsnitt 5.3.3. Avsnittet tar upp bedömningsgrunder vid prövning av ansökan om nätkoncession, men behandlar inte beredningsprocessen.

Departementet anför att frågan inte behandlas närmare i proposition 1996/97:136, som i dessa avseenden endast innebär en överföring av bestämmelserna i 1902 års ellag.

Enligt departementet innebär detta sammanfattningsvis att bestämmelserna i 4 § elförordningen, såvitt departementets utredning visar, inte har varit föremål för riksdagens prövning.

När det gäller eventuella remissynpunkter på beredningsprocessen anför departementet att ingen av remissinstanserna har framfört synpunkter på att regeringen i ärendets beredning gjort undantag från 4 § elförordningen.

Utskottets bedömning

Som framgår av redovisningen ovan behandlade utskottet vid sin granskning våren 1998 den beredning som föregick regeringens beslut den 17 juli 1997 att med stöd av lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar (ellagen) bevilja Svenska kraftnät tillstånd att dra fram och under viss tid begagna den s.k. Polenkabeln. Granskningen avsåg bl.a. om tillståndsfrågan borde ha prövats enligt 4 kap. naturresurslagen. Utskottet fann att granskningen i detta avseende inte föranledde något uttalande från utskottets sida. När det gällde fråga om jäv för vissa tjänstemän i dåvarande Närings- och handelsdepartementet fann en majoritet i utskottet

att det aktuella regeringsärendet hade handlagts i enlighet med gällande regler. I denna del lämnades reservation från (fp) och (mp).

Av redovisningen ovan framgår vidare att Svenska kraftnät i april 1998 ansökte hos regeringen om en komplettering av den erhållna koncessionen för Polenkabeln. Den granskning som utskottet nu har genomfört avser regeringens beslut den 23 april 1998 angående beredningen av detta regeringsärende. Regeringens beslut avsåg att Svenska kraftnäts ansökan, med undantag från 4 § elförordningen, skulle beredas i Regeringskansliet i stället för hos Nätmyndigheten. Den 6 augusti 1998 beslutade regeringen att bevilja Svenska kraftnäts ansökan.

Utskottet finner inte skäl att ifrågasätta att regeringen i det aktuella fallet har utnyttjat möjligheten enligt 11 kap. 12 § RF att medge undantag från föreskrift i en förordning. Dock vill utskottet framhålla att en självklar utgångspunkt är att varje regeringsärende skall beredas med all den omsorg som är möjlig, även om den tid som står till buds är begränsad.

Den granskning som utskottet nu har genomfört har enligt utskottets mening inte gett vid handen att regeringens beslut om undantag från beredningsordningen har medfört att det allmänna beredningskravet för regeringsärenden enligt 7 kap. 2 § RF inte har uppfyllts. Granskningen föranleder därför inte något uttalande från utskottets sida.

2.3 Socialminister Margot Wallströms handläggning av ett ärende om dispens till folktandvården att bedriva avtalstandvård utanför socialförsäkringen

Ärendet

Anmälan

I en anmälan, *bilaga A 2.3.1*, har begärts att utskottet skall granska om regeringen genom socialminister Wallström hade rätt att meddela dispens till Folktandvården, Landstinget i Värmland, för att bedriva avtalstandvård utanför socialförsäkringen för 20-åringar. Landstinget i Värmland har därefter enligt anmälan beslutat om avtalstandvård för 20-åringar fr.o.m. den 1 september 1998. Ett sådant avtal innebär enligt anmälan att patienten i fråga avtalar bort sin rätt till högkostnadsskydd enligt lagen om allmän försäkring. Det finns enligt anmälan skäl att ifrågasätta om regeringen genom socialminister Wallström hade rätt att ge denna dispens eftersom sådana möjligheter ej givits i lag.

Regeringens beslut

Regeringen biföll i beslut den 19 mars 1998, *bilaga A 2.3.2,* en framställning från Landstinget i Värmland om att, utan hinder av bestämmelserna i tandvårdstaxan, under 1998 få bedriva både tandvård enligt den statliga tandvårdstaxan och avtalstandvård för patienter som fyller 20 år.

Av regeringsbeslutet framgår att Folktandvården i Värmland hade för avsikt att erbjuda sina patienter som fyllde 20 år under år 1998 möjlighet att välja mellan att få sin tandvård antingen enligt en fast årsavgift – s.k. av-

talstandvård – eller enligt den statliga tandvårdstaxan. För den som valde den fasta avgiften skulle ingen tandvårdsersättning lämnas från försäkringskassan. För övriga patienter skulle tandvårdsersättning lämnas enligt gällande regler.

I beslutet redovisas om bakgrunden till Folktandvårdens ansökan att Värmlands läns allmänna försäkringskassa i ett yttrande till tandvårdschefen i Värmland – med hänvisning till vad som följde av bestämmelserna i tandvårdstaxan (1973:638) – hade ställt sig tveksam till folktandvårdens möjligheter att kunna bedriva både avtalstandvård utan tandvårdsersättning och tandvård i enlighet med taxans regler. Försäkringskassan hade till följd härav, för att undvika komplikationer, sett det som önskvärt att Folktandvården sökte dispens hos regeringen.

I den promemoria i ärendet, *bilaga A 2.3.3*, som utskottet erhållit från Regeringskansliet och som upprättats inom Socialdepartementet har getts ytterligare uppgifter om bakgrunden till ansökan. Av dessa framgår bl.a. följande.

Tandvårdschefen i Värmland hade i början av år 1997 väckt frågan om möjligheten att kunna erbjuda personer i landstinget som fyller 20 år tandvård mot viss årsavgift enligt avtal för en period av två år, s.k. avtalstandvård. De personer som valde denna modell skulle erlägga en fast årsavgift som folktandvården fastställde. Avgiften skulle grundas på tidsåtgången för olika personalgrupper att genomföra vårdprogram och reparativa vårdinsatser utslagna på hela avtalsperioden. Statlig tandvårdsersättning skulle inte lämnas för de personer som valde denna vårdmodell. Efter avtalsperiodens slut skulle en ny riskbedömning göras av patienten som grund för ett fortsatt avtal. Årsavgifterna skulle sannolikt variera mellan ca 350 och 3 600 kronor.

Vid kontakter med Socialdepartementet hade tjänstemännen där inte framfört några hinder mot konstruktionen, varför arbetet fortsatte inom Folktandvården i Värmland med att utforma systemet. Innan slutligt beslut fattades framhöll dock Försäkringskassan i Värmland i ett utlåtande att landstinget för att undvika komplikationer borde söka dispens hos regeringen från bestämmelserna i tandvårdstaxan. Vidare hade Privattandläkarföreningen i Värmland gjort en förfrågan hos Riksförsäkringsverket om det var möjligt för folktandvården att meddela tandvård såväl inom den allmänna försäkringen som utanför denna, och då enligt andra grunder än tandvårdstaxan. Verket hade med hänvisning till 1, 4, 6, 21 och 26 §§ tandvårdstaxan gjort den bedömningen att vård meddelad av folktandvårdsklinik inte kunde erbjudas utanför tandvårdsförsäkringens ram och att sådan alltid omfattades av tandvårdstaxans bestämmelser oavsett om den rubricerades som avtalstandvård eller inte.

Bakgrund

Bestämmelser om tandvård och tandvårdsförsäkring

Den allmänna tandvårdsförsäkringen infördes den 1 januari 1974 (prop. 1973:45, bet. SfU 1973:20, rskr. 1973:212).

Flera undersökningar hade visat att stora befolkningsgrupper av ekonomiska skäl saknade tillfredsställande möjligheter till god tandvård. Det an-

sågs mot denna bakgrund vara angeläget att genom en utbyggnad av den allmänna sjukförsäkringen med en allmän tandvårdsförsäkring skapa lika möjligheter åt alla medborgare till en god tandvård till överkomliga avgifter. Utgångspunkten för försäkringsreformen var att tandvårdsförsäkringen skulle gälla alla vuxna och omfatta alla slags behandlingar. Försäkringen borde gälla hos såväl folktandvården som privatpraktiserande tandläkare. För barnen borde tandvården liksom tidigare vara avgiftsfri genom folktandvården. Det ansågs vara av grundläggande betydelse att försäkringen innefattade en maximitaxa för all behandling som utfördes inom försäkringens ram och att tandläkarna således skulle bli taxebundna (prop. 1973:45 s. 57).

Tandvården är en del av hälso- och sjukvården, men den regleras i en särskild lag, tandvårdslagen (1985:125).

För den landstingskommunala tandvården gäller enligt 5 § tandvårdslagen att varje landsting skall erbjuda en god tandvård åt i huvudsak dem som är bosatta inom landstinget. Tandvård som landstinget självt bedriver benämns i lagen folktandvård.

Folktandvården skall enligt 7 § svara för dels regelbunden och fullständig tandvård för barn och ungdomar t.o.m. det år då de fyller 19 år, dels specialisttandvård för vuxna och dels övrig tandvård för vuxna i den omfattning som landstinget bedömer lämpligt.

Barn- och ungdomstandvården skall enligt 15 a § med visst undantag vara avgiftsfri för patienten. För specialisttandvården och övrig tandvård för vuxna får landstinget ta ut vårdavgifter enligt grunder som landstinget bestämmer, om inte något annat är särskilt föreskrivet. Bestämmelsen innebär att reglerna i lagen om allmän försäkring och i tandvårdstaxan är tillämpliga för merparten av vuxentandvården (se prop. 1993/94:220, bet. 1993/94:SfU20).

Tandvårdsförsäkringen är en del av sjukförsäkringen, som regleras i 2 kap. lagen (1962:381) om allmän försäkring, AFL. Ersättning för tandvård lämnas enligt 3 § nämnda kapitel, om vården ges vid en folktandvårdsklinik. Ersättning utges vidare enligt bestämmelsens dåvarande lydelse bl.a. om vården lämnas av en tandläkare, som är uppförd på en av den allmänna försäkringskassan upprättad förteckning.

Ersättning lämnas enligt grunder som regeringen fastställer. Ersättning lämnas inte för tandvård åt en försäkrad som fyller högst 19 år under det år då vården ges. Sådan vård är avgiftsfri enligt vad som föreskrivs i tandvårdslagen.

I grunderna för ersättning kan regeringen enligt 1 § dels bestämma den högsta patientavgift och det högsta arvode som får tas ut av en vårdgivare som är ansluten till försäkringen, dels meddela närmare föreskrifter om verksamhetens bedrivande hos vårdgivaren och om skyldighet för denne att lämna uppgifter om verksamheten.

Regeringen får således fastställa grunderna för tandvårdsersättning inom den allmänna försäkringen. Regeringen har – för den tid som nu är i fråga – gjort det i den då gällande tandvårdstaxan (1973:638).

Enligt 1 § den taxan gäller föreskrifterna i 1–14 §§ tandvård som enligt 2 kap. 3 § första stycket lagen om allmän försäkring meddelas vid folktand-

vårdsklinik, odontologisk fakultet eller annars genom det allmännas försorg eller lämnas av tandläkare som är uppförd på en av den allmänna försäkringskassan upprättad förteckning. En tandläkare får enligt 4 § inte ta ut högre arvode (tandvårdsersättning och patientavgift) än som framgår av en till förordningen fogad bilaga. Tandvårdsersättning betalas enligt 7 § endast om det arvode som ersätts överstiger 1 300 kronor sammanlagt under en behandlingsperiod.

Försöksverksamhet inom tandvårdsförsäkringen

Under riksmötet 1990/91 begärde och fick regeringen riksdagens godkännande av riktlinjer för planerad försöksverksamhet på tandvårdsområdet (prop. 1990/91:100 bil. 7 litt. D, bet. 1990/91:SfU11, rskr. 1990/91:200).

Försöksverksamheterna bedömdes komma att i vissa avseenden behöva avvika från den gällande ordningen, vilken alltjämt byggde på den proposition och det riksdagsbeslut som låg till grund för tandvårdsförsäkringens införande. Regeringen ansåg därför att riksdagen borde föreläggas förslag om godkännande av riktlinjerna (a. prop. s. 61).

Försöksverksamheterna skulle syfta till en jämnare resursfördelning inom riket och en bättre hushållning med resurserna. De skulle vidare innebära decentralisering av ansvaret från central statlig nivå till lokal nivå och möjlighet till ökad avreglering. Olika system skulle prövas för ersättning från försäkringen till huvudmännen med utgångspunkt från att ersättningen beräknades efter ett visst belopp per individ som omfattades av försöket. Några av försöken omfattade även en satsning på undersökande och förebyggande åtgärder, bl.a. i form av bastandvård. En ersättningsmodell med klara incitament för patienterna att genom bättre förebyggande arbete – främst i form av egeninsatser – kunna förbättra tandhälsan och därmed sänka sina vårdavgifter hade utvecklats för försöksverksamhet. Det borde också öppnas möjlighet att försöksvis helt eller delvis tillämpa lokalt anpassade ersättningssystem i stället för den gällande tandvårdstaxan. En viktig utgångspunkt för samtliga försöksverksamheter var att patienterna inte skulle komma att vidkännas några avgiftshöjningar. Inom försöken kunde såväl försäkringskassan som landstingens roll komma att förändras väsentligt. I något av försöken kunde det också bli aktuellt att frångå gällande regler för anslutning till försäkringen. Försöksverksamheterna bedömdes kunna påbörjas den 1 juli 1991 och pågå under en tid av högst tre år med årlig uppföljning. Aktuella för försöksverksamhet bedömdes främst vara landstingen i Blekinge, Bohuslän, Gävleborg och Kristianstad samt folktandvården i Göteborg.

Efter riksdagsbeslutet utfärdade regeringen förordningen (1991:1234) om försöksverksamhet på tandvårdsområdet.

Förordningen gällde till en början vid försöksverksamhet inom Kristianstads och Göteborgs och Bohus läns landsting samt i Göteborgs kommun. Försöksverksamheten skulle få pågå under längst tre år räknat fr.o.m. oktober 1991. Efter den senaste ändringen i förordningen (SFS 1997:984) gällde den vid försöksverksamhet inom Göteborgs och Bohus läns landsting samt i Göteborgs kommun, och försöksverksamheten fick pågå längst till utgången

av år 1998. Liksom tidigare fick den enligt 1 § avse försäkrade som året innan behandlingen påbörjas hade fyllt lägst 19 år.

I förordningen föreskrevs att utan hinder av vad som var föreskrivet i vissa paragrafer i tandvårdstaxan (1973:638) ersättning från sjukförsäkringen enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring till vårdgivaren fick bestämmas till visst belopp per försäkrad som omfattades av försöksverksamheten. Storleken av patientavgiften bestämdes enligt 3 § av den allmänna försäkringskassan för respektive försöksområde efter samråd med företrädare för vårdgivaren.

De ändringar som gjorts i förordningen, bl.a. förlängningen av tiden för försöksverksamheten, förelades inte riksdagen för godkännande. I samband med att socialförsäkringsutskottet behandlade motioner som väckts med anledning av återkallelsen av regeringens proposition 1995/96:119 Reformerad tandvårdsförsäkring (skr. 1995/96:147, jfr nedan) erinrade emellertid utskottet om att det till och med utgången av år 1996 pågick försöksverksamheter med alternativa ersättningsformer inom folktandvården i Kristianstads läns landsting, Göteborgs och Bohus läns landsting och Göteborgs kommun, och utskottet förklarade att det inte hade några erinringar mot att denna försöksverksamhet fortsatte och att en ordentlig utvärdering av verksamheterna kom till stånd (bet. 1995/96:SfU14).

Riksdagsbehandling av frågan om tandvårdsförsäkring under 1990-talet

Under 1990-talet har gjorts flera försök att reformera tandvårdsförsäkringen. De främsta skälen var att kostnaderna ökat mer än beräknat trots att tandhälsan blivit allt bättre för en övervägande del av befolkningen.

Den borgerliga regeringen lade i januari 1994 fram propositionen Förändrat ersättningssystem för vuxentandvård (prop. 1993/94:93). Propositionen innehöll riktlinjeförslag om två parallella ersättningssystem, premietandvård och tandvård mot ersättning enligt åtgärdstaxa med valfrihet för patienter och vårdgivare att välja system. Premietandvård avsågs bygga på avtal mellan patient och vårdgivare. Vårdgivaren skulle ha rätt att själv bestämma storleken på patientavgiften (premien) och försäkringskassan skulle lämna en till vårdgivaren årlig fast ersättning per patient. Ersättningens storlek varierade beroende på patientens ålder. Åtgärdstaxan avsågs utgöra en reviderad version av den då gällande tandvårdstaxan, med i huvudsak statligt reglerade arvoden och patientavgifter. För båda systemen skulle finnas ett gemensamt högkostnadsskydd.

Socialförsäkringsutskottet uttalade i sitt betänkande 1993/94:SfU10 vissa betänkligheter mot delar av förslaget men förutsatte att regeringen i den kommande propositionen bl.a. skulle göra vissa förtydliganden och att Lagrådet skulle komma att granska det kommande lagförslaget. Utskottet ansåg dock att de föreslagna riktlinjerna för ett förändrat ersättningssystem i princip kunde accepteras och föreslog riksdagen att godkänna dem.

Riksdagen beslöt också att godkänna de i propositionen föreslagna riktlinjerna (rskr. 1993/94:203).

Kort därefter överlämnade regeringen till riksdagen propositionen Ersättningssystemet för vuxentandvård (prop. 1993/94:221), vilken innehöll för-

slag till erforderliga lagändringar och ytterligare redovisning för hur ett förändrat ersättningssystem för vuxentandvård avsågs bli utformat på grundval av de riktlinjer som riksdagen godkänt.

Socialförsäkringsutskottet fann i sitt betänkande 1993/94:SfU18 det anmärkningsvärt att regeringen inte hade hörsammat utskottets önskemål om en lagrådsgranskning av de aktuella förslagen samt ansåg att propositionen inte innehöll några tillfredsställande klargöranden på de punkter där utskottet begärt sådana. Utskottet inhämtade Lagrådets yttrande.

Lagrådet anförde i sitt yttrande att det kunde riktas allvarlig kritik för oklarheter och brister mot den föreslagna lagregleringen. Lagrådet kunde inte tillstyrka att förslagen utan ytterligare ändringar och kompletteringar lades till grund för lagstiftning.

Socialförsäkringsutskottet ansåg att den starka kritik som Lagrådet riktat mot förslaget var berättigad. Utskottet delade bl.a. de synpunkter Lagrådet framfört när det gällde en lagreglering av premietandvårdssystemet. Detta system avsågs utformas så att det endast till en mindre del, genom försäkringens fasta bidrag till premien, knöts till den allmänna försäkringen. I övrigt skulle förhållandet mellan vårdgivaren och patienten komma att ha civilrättslig karaktär. Vårdgivaren skulle göra en riskbedömning, fastställa grunderna för premien, bestämma premiebelopp och eventuell bonus samt träffa avtal med patienten om vilken vård patienten skulle få för sin premie. Vårdgivarens roll i premietandvårdssystemet företedde enligt utskottet stora likheter med en försäkringsgivares, samtidigt som vårdgivaren emellertid själv skulle tillhandahålla de tjänster "försäkringen" avsåg. Utskottet kunde i likhet med Lagrådet förutse att det kunde uppkomma delade meningar mellan vårdgivaren och patienten om de ömsesidiga förpliktelserna enligt det avtal de träffat. Det var enligt utskottet inte tillfredsställande att förhållandet mellan vårdgivare och patient inte föreslogs bli närmare reglerat i lag, utan parterna skulle bli hänvisade till att lösa sina tvister enligt de allmänna civilrättsliga bestämmelserna om avtal och köp.

Socialförsäkringsutskottet var inte berett att tillstyrka regeringens förslag och ansåg vidare att de av riksdagen godkända riktlinjerna inte längre skulle äga giltighet utan att regeringen borde återkomma till riksdagen med ett helt nytt förslag avseende ersättning för vuxentandvård.

Sedan socialförsäkringsutskottets betänkande av kammaren återförvisats till utskottet för förnyad behandling och utskottet vidhållit sitt tidigare ställningstagande (bet. 1993/94:SfU28), beslutade riksdagen i enlighet med utskottets hemställan (rskr. 1993/94:452).

I början av år 1996 förelade regeringen efter att ha hört Lagrådet riksdagen ett nytt förslag Reformerad tandvårdsförsäkring (prop. 1995/96:119). Sedan det framkommit att propositionen inte hade tillräckligt stöd i riksdagen, återkallades den emellertid.

Regeringen aviserade därefter i 1996 års ekonomiska vårproposition (prop. 1995/96:150) en begränsning och omstrukturering av tandvårdsförsäkringen fr.o.m. år 1998.

I 1997 års ekonomiska vårproposition (prop. 1996/97:150) framförde regeringen sin avsikt att lämna förslag om en förändrad tandvårdsförsäkring som kunde träda i kraft den 1 januari 1999. Tandvårdsförsäkringen avsågs ges en

ändrad inriktning. Härmed avsågs dels att införa ett bättre stöd till personer som till följd av sjukdom eller funktionshinder hade särskilda tandvårdsbehov, dels att ge övriga vuxna patienter ett ekonomiskt stöd med en mer tandhälsoinriktad utformning än den gällande.

Regeringen lade därefter under våren 1998 fram propositionen Reformerat tandvårdsstöd (prop. 1997/98:112). Propositionen innehöll förslag om en omstrukturering av ersättningssystemet för vuxentandvård (tandvårdsförsäkringen) fr.o.m. den 1 januari 1999. Tandvårdsförsäkringen skulle inriktas på att ge alla vuxna ett ekonomiskt stöd för den vardagliga hälsobefrämjande tandvården, s.k. bastandvård, men också ge vissa äldre personer samt andra personer som till följd av sjukdom eller funktionshinder hade särskilda tandvårdsbehov ett bättre ekonomiskt stöd än det tidigare. För bastandvården föreslogs en möjlighet att teckna abonnemang, vilket innebar att patienten för sitt behov av bastandvård under två år skulle betala en fast avgift som vårdgivaren fastställer. Ersättning från försäkringen skulle lämnas också i det fall patienten hos vårdgivaren tecknat ett abonnemang. – Den tidigare principen med en högsttaxa föreslogs bli avskaffad, vilket betydde att prissättningen på tandvård skulle bli fri för vårdgivarna.

Regeringen ansåg inte att något yttrande från Lagrådet behövde inhämtas.

Socialutskottet, till vars beredningsområde frågan övergått, beslutade vid behandlingen av propositionen att inhämta Lagrådets yttrande över bl.a. förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring, lag om ändring i tandvårdslagen (1985:125) och lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763). Lagrådet yttrade den 5 maj 1998 följande under rubriken Allmänna synpunkter.

Av den allmänna motiveringen till förslaget framgår att regeringen avser att i en förordning som ersätter den nuvarande tandvårdstaxan (en sådan förordning benämns i fortsättningen "den nya tandvårdstaxan") ta med föreskrifter om tandvårdsersättning för s.k. abonnemang på bastandvård under viss tid. Lagrådet anser sig inte kunna underlåta att ta ställning till hur de sålunda förutskickade föreskrifterna förhåller sig till de framlagda lagförslagen från konstitutionella och eljest rättsliga synpunkter.

Förslaget om abonnemangstandvård företer betydande likheter med den s.k. premietandvården som två gånger tidigare varit föremål för Lagrådets uppmärksamhet. I det första förslaget (prop. 1993/94:221) föreslog regeringen inte någon lagreglering av frågan om premietandvård. Avsikten var att frågan skulle regleras genom en regeringsförordning. Socialförsäkringsutskottet remitterade de lagförslag som fanns i propositionen till Lagrådet. Detta ansåg sig inte kunna tillstyrka att förslagen i oförändrat skick lades till grund för lagstiftning. Lagrådet framhöll därvid bl.a. att en sådan normgivning beträffande premietandvården som förutsattes i propositionen sannolikt måste ske genom lag på grund av bestämmelserna i 8 kap. 2 § regeringsformen (bet. 1993/94:SfU18 s. 28 ff.). Riksdagen avslog propositionen.

Nästa gång förslag om premietandvård lades fram för riksdagen innehöll propositionen ett förslag till särskild lag i ämnet. Lagrådet fann i sitt yttrande att även det remitterade förslaget föranledde åtskilliga invändningar, särskilt såtillvida att systemet lätt kunde ge upphov till tvister i olika frågor mellan patienter och vårdgivare. För det fall att systemet skulle genomföras lade Lagrådet fram förslag till ändringar på en rad punkter. (Prop. 1995/96:119 s. 148 ff.). Regeringen följde i allt väsentligt Lagrådets förslag. Propositionen

vann emellertid inte erforderligt politiskt stöd i riksdagen och återkallades av regeringen.

När nu förslag läggs fram om abonnemangstandvård saknas åter förslag till reglering i lag av systemet. Det kunde därför ligga nära till hands att föra fram liknande kritik som lämnades vid den första lagrådsgranskningen. Lagrådet vill dock inte bestrida att det också finns viktiga principiella skillnader mellan förslagen. På olika sätt har gränserna kring systemet gjorts snävare och systemet har getts fastare konturer, bl.a. på så sätt att det nu omfattar endast åtgärder inom bastandvården. Man kan se abonnemangstandvården som ett vårdpaket, som vårdgivare och patient gemensamt kan acceptera eller förkasta och som i det förra fallet ger vårdgivaren en klumpsumma inom den nya tandvårdstaxans ram.

Reglerna om abonnemangstandvård liksom den nya tandvårdstaxan i övrigt synes vara avsedda att stödja sig på ett bemyndigande i 2 kap. 3 § lagen om allmän försäkring att ersättning för tandvård lämnas enligt grunder som regeringen fastställer. Man kan fråga sig vilken konstitutionell status som detta bemyndigande har. En möjlighet är att se ersättning för tandvård som enbart gynnande och därför inte omfattad av bestämmelserna i 8 kap. 3 § regeringsformen, vilka avser föreskrifter om förhållandet mellan enskilda och det allmänna som gäller åligganden för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden. Detta synsätt passar emellertid inte så bra, i vart fall inte i fråga om abonnemangstandvården som avser både rättigheter och skyldigheter för de ersättningsberättigade vårdgivarna.

En annan möjlighet, som torde vara den riktiga, är att bemyndigandet anses gälla med stöd av punkten 6 första stycket andra meningen i övergångsbestämmelserna till regeringsformen. Enligt denna får bemyndigande, som har beslutats av Konungen och riksdagen gemensamt eller av riksdagen ensam, utnyttjas även efter regeringsformens ikraftträdande den 1 januari 1975 tills riksdagen bestämmer annorlunda.

Bestämmelserna om tandvårdsersättning i lagen om allmän försäkring beslutades år 1973 (SFS 1973:456, ikraftträdande den 1 januari 1974) och således innan regeringsformen trädde i kraft. Det nu aktuella bemyndigandet för regeringen löd då: "Ersättning utgår enligt grunder som Konungen efter förslag av riksförsäkringsverket fastställer för högst två år i sänder." Det har därefter kvarstått i sak oförändrat. Nu föreslås emellertid sakliga ändringar i bemyndigandet, såtillvida att kravet på förslag av Riksförsäkringsverket och tvåårsbegränsningen bortfaller. Det har sagts (Håkan Strömberg, Normgivningsmakten enligt 1974 års regeringsform, 2 uppl. 1989 s. 56) att om ett bemyndigande genom lagändring får ett nytt innehåll, måste det betraktas som ett nytt bemyndigande och det blir då möjligt endast om det är förenligt med nya regeringsformen. Någon grund för bemyndigandet för regeringen att utfärda en ny tandvårdstaxa finns inte i 8 kap. 7 § regeringsformen. En sådan kan svårligen heller betraktas som föreskrifter om sådana avgifter som avses i 8 kap. 9 § andra stycket regeringsformen. Lagrådet anser dig dock kunna godta att det äldre bemyndigandet får fortsätta att gälla med stöd av nämnda övergångsbestämmelse i regeringsformen eftersom det till sin kärna, dvs. i fråga om bemyndigandet för regeringen att fastställa grunder för tandvårdsersättningen, föreslås bli oförändrat. Enligt Lagrådets mening, grundad även på erfarenheter från pensionsreformen, bör dock frågan om bemyndiganden för regeringen på socialförsäkringens område ses över och förslag till ändring av den nu aktuella bestämmelsen föreläggas riksdagen före utgången av nästa mandatperiod.

Oavsett vad det äldre bemyndigandet formellt må ha för verkan i fråga om det obligatoriska lagområdet, bör det inte komma i fråga att nu, drygt tjugo år efter den nya regeringsformens tillkomst, börja att tillämpa det i fråga om förhållandet mellan enskilda, dvs. på området för 8 kap. 2 § regeringsformen. Abonnemangstandvården är konstruerad som ett civilrättsligt avtal mellan enskilda som ger rätt till försäkringsersättning. Det får anses tillåtligt att de socialförsäkringsrättsliga gränserna för denna rätt dras upp i den nya tandvårdstaxan. Det måste däremot anses inkonstitutionellt att i en förordning närmare reglera förhållandet mellan patienten och vårdgivaren. Detta innebär att den nya tandvårdstaxan inte kan innehålla någon konsumenträttslig normgivning och att därför konsumenträtten på detta område blir i stort sett oreglerad, i motsats till exempelvis den omfattande regleringen i konsumenttjänstlagen; några särregler finns eller föreslås i 3–4 a §§ tandvårdslagen.

Frånvaron av konsumenträttsliga bestämmelser i övrigt medför att den risk för tvister mellan vårdgivare och patient som påtalats och kritiserats i båda de tidigare lagrådsyttrandena kvarstår i princip. Visserligen kan området för tvister bli mindre, eftersom avtalet är begränsat till bastandvård, men det finns otvivelaktigt en mängd tvistefrågor kvar, t.ex. om en viss åtgärd som omfattas av avtalet behövs eller om en utförd åtgärd varit felaktig.

Enligt 11 kap. 3 § första stycket regeringsformen får rättstvister mellan enskilda inte utan stöd av lag avgöras av annan myndighet än domstol. Försäkringskassorna kan inte ha någon beslutanderätt vid tvister mellan vårdgivare och patient rörande abonnemangstandvården. Det är här inte fråga om förhandsprövning, eftersom tandvårdsersättningen redan betalats ut till vårdgivaren, och har utbetalningen skett enligt ett formenligt abonnemangsavtal kan den inte heller anses felaktig och därmed krävas tillbaka. Däremot kan försäkringskassorna och de förtroendenämnder som finns inom landsting och privat vård hjälpa till med tvistelösning på frivillig grund genom att ge parterna råd och synpunkter. Leder detta inte till resultat måste dock tvisten avgöras av allmän domstol med tillämpning av allmänna avtalsrättsliga grundsatser. Detta torde ofta föranleda att patienter, som redan har betalat ersättning för abonnemanget, finner det bäst förenligt med sina intressen att efterge sin rätt. Omvänt kan gälla att vårdgivaren får avstå från betalning för en åtgärd som enligt hans åsikt faller utanför abonnemanget.

Det ankommer emellertid inte på Lagrådet att avgöra om nackdelarna med den tilltänkta abonnemangstandvården är större än fördelarna. Som framgår av det förut anförda finner Lagrådet, om ock med tvekan, att den är förenlig med rättsordningen i övrigt.

I detta sammanhang vill Lagrådet anmärka att de föreskrifter av Socialstyrelsen som förutskickas på s. 33 i propositionen i avsaknad av bemyndigande enligt 8 kap. 7 § regeringsformen endast kan få formen av verkställighetsföreskrifter.

Socialutskottet tillstyrkte den 12 maj 1998 i allt väsentligt regeringens förslag (bet. 1997/98:SoU25). I fråga om abonnemang på bastandvård pekade utskottet på att grundkonstruktionen vad gäller försäkringsersättning för bastandvård var utformad så att ersättning lämnas i efterhand för varje utförd åtgärd. Utskottet instämde i regeringens uppfattning att det borde tillskapas en möjlighet att erbjuda erforderlig tandvård mot ett fast pris för en viss period och att en fastprismodell därför borde införas som ett frivilligt alternativ inom bastandvården. Därigenom kunde vårdgivare och patient inom tandvårdsförsäkringen ges möjlighet till ett samarbete av mer planmässig och långsiktig natur.

Socialutskottet påpekade vidare att regeringen enligt propositionen avsåg att i en förordning som ersatte den gällande tandvårdstaxan ta in föreskrifter om tandvårdsersättning för s.k. abonnemang på bastandvård under viss tid och att Lagrådet i sitt yttrande i denna del om ock med tvekan funnit att den tilltänkta abonnemangstandvården var förenlig med rättsordningen i övrigt. Detta innebar enligt utskottet att de socialförsäkringsrättsliga gränserna för rätten till försäkringsersättning för abonnemangstandvården kunde dras upp i den nya tandvårdstaxan som regeringen avsåg att utfärda med stöd av bemyndigandet i 2 kap. 3 § AFL.

Att den nya tandvårdstaxan enligt Lagrådets mening inte kunde innehålla någon konsumenträttslig normgivning och att därför konsumenträtten på detta område i stort sett skulle bli oreglerad var enligt utskottets mening en nackdel. Utskottet ansåg dock att den tilltänkta abonnemangstandvården ändå borde genomföras med hänsyn till de fördelar som det innebar för patienter och vårdgivare. Området för tvister mellan vårdgivare och patient, som påtalats och kritiserats i de tidigare lagrådsyttrandena över premietandvården, kunde antas bli mindre med propositionens förslag eftersom avtalet är begränsat till enbart de åtgärder som ingår i bastandvården. Utskottet ville dock framhålla att det var angeläget att abonnemangstandvården noga följs.

Riksdagen följde socialutskottets hemställan (rskr. 1997/98:289). De föreslagna ändringarna i lagen om allmän försäkring och en ny förordning (1998:1337) med tandvårdstaxa trädde därefter i kraft den 1 januari 1999.

Frågan om tandvårdsförsäkringen är obligatorisk

I 1973 års förarbeten till den allmänna tandvårdsförsäkringen gjordes bl.a. följande uttalanden av föredragande statsrådet av intresse för bedömning av frågan om tandvårdsförsäkringen är obligatorisk, i den meningen att försäkringen omfattar all tandvård som lämnas av vårdgivare som är ansluten till försäkringen (prop. 1973:45).

Som jag tidigare framhållit bör tandvårdsförsäkringen när det gäller de allmänna försäkringsreglerna omfatta alla personer över 19 års ålder som är försäkrade enligt lagen om allmän försäkring. (a. prop. s. 66)

En naturlig utgångspunkt bör vara att tandvårdsförsäkringen skall gälla för vuxentandvård som ges i offentlig regi. Som försäkringsutredningen föreslagit bör försäkringen utformas så att ersättning utgår vid all tandvård som de försäkrade erhåller inom folktandvården och vid de odontologiska fakulteterna. (a. prop. s. 69)

Försäkringens ersättningsregler bör efter vad jag tidigare förordat utan vidare gälla vid all vuxentandvård som ges i offentlig regi. – – – I likhet med försäkringsutredningen anser jag att tandläkare som är anställd inom folktandvården skall vara taxebunden i den händelse han är privatpraktiserande vid sidan om sin tjänst. Detta innebär att sådan tandläkare skall anmäla sig till försäkringskassan och föras upp på förteckningen. Vad nu sagts gäller även för tandläkare som enligt särskilt avtal arbetar åt folktandvården. (a.prop. s. 72)

De närmare förutsättningarna för rätt till ersättning och ersättningsbeloppen avses framgå av den tandvårdstaxa som Kungl. Maj:t fastställer. I enlighet med försäkringsutredningens förslag avses taxan bli fastställd efter förslag av riksförsäkringsverket för högst två år i sänder. Tandläkare som är uppförd på förteckning hos försäkringskassa skall vara skyldig att följa taxans bestämmelser. Vidare skall taxan gälla för den offentliga tandvården och därmed för de inom denna anställda tandläkarna. (a. prop. s. 98 f.)

I socialförsäkringsutskottets redogörelse för regeringsförslaget uttalades bl.a. följande (bet. SfU 1973:20 s. 15).

En tandvårdsförsäkring inom den allmänna sjukförsäkringens ram införs fr.o.m. den 1 januari 1974. Den skall gälla alla försäkrade över 19 års ålder – – – och avse alla former av tandvård, alltså även förebyggande sådan, som ges såväl inom folktandvården som vid odontologisk fakultet och hos privatpraktiserande tandläkare.

I sammanhanget kan också noteras följande uttalande i förarbetena till 1998 års förändringar (prop. 1997/98:112 s. 70).

– – – Om barn- och ungdomstandvård utförs av en privat vårdgivare finns inget hinder för denne att mot ersättning utföra vård som ligger utöver den vård som ersätts av landstingen. En sådan möjlighet existerar inte för landstingens egen folktandvård. Föräldrar och barn som önskar en högre standard på tandvården än som är odontologiskt nödvändigt har svårt att förstå varför de måste hänvisas till en annan tandläkare utanför folktandvården.

Mot denna bakgrund föreslår regeringen att landstingen skall ges möjlighet att även för barn och ungdomar kunna ta ersättning för kostnaden för behandling som inte är nödvändig för att uppnå ett från odontologisk synpunkt funktionellt och utseendemässigt godtagbart resultat.

Regeringens möjlighet att göra undantag från gällande författningar

Normgivningen och regeringens möjlighet att meddela undantag från gällande författningar regleras i regeringsformen.

Enligt 8 kap. 17 § regeringsformen (RF) får lag ej ändras eller upphävas annat än genom lag.

Enligt 11 kap. 12 § regeringsformen får regeringen medge undantag från föreskrift i förordning eller från bestämmelse som har meddelats med stöd av beslut av regeringen om ej annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag.

Föreskrifter om enskildas personliga ställning samt om deras personliga och ekonomiska förhållanden inbördes meddelas enligt 8 kap. 2 § regeringsformen genom lag. Sådana föreskrifter är bland andra föreskrifter om rätt till fast och lös egendom, om avtal samt om bolag, föreningar, samfälligheter och stiftelser.

I fråga om regeringens möjlighet att medge undantag enligt 11 kap. 12 § regeringsformen sägs i Holmberg-Stjernquists kommentar följande.

Av ålder har Kungl. Maj:t ansetts kunna regelmässigt bevilja dispens – dvs. undantag i gynnande riktning i det särskilda fallet – från föreskrift i författning beslutad av Kungl. Maj:t och från föreskrift tillkommen med stöd av bemyndigande i lagen eller riksdagsbeslutet.

Enligt det synsätt som ligger bakom den nya RF är dispens en form av rättstillämpning. Eftersom regeringen liksom andra myndigheter är bunden av normmässighetens princip (RF 1:1 st 3: den offentliga makten skall utövas under lagarna), kan regeringen eller annat normgivande organ inte härleda någon dispensbefogenhet ur sin normgivningskompetens: ett normgivande organ är principiellt bundet av sina egna normer. En befogenhet att medgiva dispens från en föreskrift i en författning förutsätter sålunda en dispensregel i samma författning eller i en annan författning av minst samma konstitutionella valör. Med detta synsätt skulle en allmän behörighet för regeringen att bevilja dispens från regeringsförordningar eller underordnade myndigheters föreskrifter ha kunnat åstadkommas i varje fall genom vanlig lag. Justitieministern ansåg emellertid (prop s 410) att en dispensbestämmelse borde tas in i RF "i förenklingssyfte". Bestämmelsen innebär inte någon behörighet för regeringen att bevilja dispens från en föreskrift i lag; härvidlag skall alltjämt fordras ett bemyndigande i samma lag eller i en annan lag. Däremot innebär bestämmelsen behörighet att dispensera inte bara från förordningar som faller inom regeringens kompetens på grund av RF 8:13 (föreskrifter om verkställighet av lag, föreskrifter inom "restkompetensen") utan också från förordningar beslutade med stöd av bemyndiganden i lagar.

En allmän förutsättning för dispens är att beslutet inte kommer i konflikt med vad riksdagen har beslutat genom lag eller beslut om utgiftsanslag.

I sammanhanget bör också noteras regeringens rätt enligt 8 kap. 13 § regeringsformen att genom förordning besluta föreskrifter som inte enligt grundlag skall meddelas av riksdagen, dvs. regeringens s.k. restkompetens. Till restkompetensen kan hänföras föreskrifter som visserligen angår förhållanden mellan enskilda och det allmänna och därför, om de innebär åligganden för enskilda, enligt 8 kap. 3 § regeringsformen skulle meddelas genom lag men som ur den enskildes synpunkt inte är betungande utan gynnande eller neutrala.

En förutsättning för att sådana föreskrifter skall falla under regeringens restkompetens är att de inte av andra skäl bör hänföras till lagområdet, t.ex. därför att de samtidigt gäller kommunernas befogenheter eller åligganden.

Behörighet för regeringen att besluta föreskrifter i visst ämne utgör inte hinder för riksdagen att genom lag meddela föreskrifter i samma ämne. Så har skett i viss omfattning, bl.a. i fråga om viktigare sociala förmåner.

Sociala förmåner, såsom den allmänna försäkringen är till största delen reglerade i lag. Lagarna på dessa områden innehåller också bemyndiganden för regeringen att meddela närmare föreskrifter. Ett exempel är bemyndigandet i 2 kap. 1 § lagen om allmän försäkring att fastställa grunder för beräkning av olika slag av sjukvårdsersättning.

Håkan Strömberg påpekar i Normgivningsmakten (2 uppl., Lund 1989, s. 172) att lagmotiven inte lämnar mycken hjälp när det gäller att förklara denna typ av bemyndiganden i lagen om allmän försäkring. Han anför vidare att det finns goda skäl att betrakta föreskrifter om de socialförsäkringsförmåner som handhas av försäkringskassorna som i princip fallande inom regeringens restkompetens, även om detta rättsområde i stort sett har blivit reglerat genom lag. Bemyndigandena kan då uppfattas så, att riksdagen har begränsat sin lagreglering och lämnat kvar ett stycke åt regeringen att reglera med stöd av sin restkompetens.

Konstitutionsutskottet har från Regeringskansliet begärt svar på *dels* frågan från vilka bestämmelser i tandvårdstaxan som regeringen gett dispens, *dels* frågan om regeringen ansett att det inte krävdes "dispens" från lagen (1962:381) om allmän försäkring eller annan lag. Regeringskansliet har därefter den 11 januari 1999 inkommit med den tidigare nämnda inom Socialdepartementet upprättade promemorian, *bilaga A 2.3.3*.

Som svar på *frågan om vilka bestämmelser i tandvårdstaxan som regeringen gett dispens från* hänvisas till regeringens möjlighet enligt 11 kap. 12 § regeringsformen att medge undantag från bl.a. föreskrift i en förordning, om inte annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag. Regeringen hade med stöd av denna möjlighet gett Folktandvården Värmland dispens från tandvårdstaxan i dess helhet och låtit Folktandvården bedriva en viss del av sin verksamhet utanför försäkringen.

Frågan om regeringen ansett att det inte krävdes "dispens" från lagen om allmän försäkring eller annan lag besvaras med att regeringen funnit att den dispens som meddelades Folktandvården Värmland inte stod i strid med lagen om allmän försäkring och att beslutet inte heller stred mot annan lag.

Som bakgrund till detta anförs att bestämmelserna i 2 kap. 1 och 3 §§ AFL inte innebär att regeringens möjligheter att fastställa grunder för tandvårdsersättning inskränks till att fastställa en högsta patientavgift eller ett högsta arvode som vårdgivaren får ta ut. Denna tolkning av bestämmelserna ligger enligt promemorian också till grund för det nya system med tandvårdsersättning som trädde i kraft den 1 januari 1999 och som bl.a. innebär att högsttaxan tas bort och att vårdgivarnas prissättning blir fri, medan en fast ersättning per åtgärd lämnas från den allmänna försäkringen. I promemorian hänvisas till att Lagrådet inte ansett att 2 kap. AFL utgjorde något hinder mot regeringens möjlighet att fastställa en taxa med ovannämnda konstruktion och till att riksdagen också antog regeringens förslag utan att ifrågasätta regeringens möjlighet att frångå systemet med högsttaxa.

Enligt promemorian omfattar den nya tandvårdsersättningen ett system med abonnemang på s.k. bastandvård, vilket har betydande likheter med avtalstandvården i Värmland. En viktig skillnad är dock att abonnemangstandvården omfattas av tandvårdsförsäkringen.

Regeringen får, förutom föreskrifter om grunderna för ersättningen, även fastställa närmare föreskrifter för verksamhetens bedrivande. Enligt promemorian följer även av detta förhållande en möjlighet för regeringen att bestämma att även folktandvården får bedriva viss verksamhet utanför försäkringen.

Området för regeringens restkompetens berörs inte i promemorian.

Utskottets bedömning

Vid införandet av tandvårdsförsäkringen synes utgångspunkten ha varit att försäkringen skall omfatta all tandvård och att tandvård inom folktandvården skall ges endast inom ramen för den allmänna försäkringen.

Frågan är då om regeringen kan ge landstingen tillstånd att ge tandvård utanför den allmänna försäkringen.

Huvudregeln är att regeringen inte kan medge undantag från bestämmelser i lag. En lag skall enligt regeringsformen ändras eller upphävas genom lag. För att undantag skall få medges från en föreskrift i lag förutsätts att lagen själv innehåller ett medgivande till det. Från en föreskrift i förordning får regeringen – i "gynnande" riktning – medge undantag, om annat inte följer av lag eller beslut om utgiftsanslag.

Regeringen kan enligt lagen om allmän försäkring föreskriva grunder för ersättningen från försäkringen. I dessa grunder får regeringen bestämma den högsta patientavgift och det högsta arvode som får tas ut av en vårdgivare och meddela närmare föreskrifter om verksamhetens bedrivande hos vårdgivaren. Som anförts i promemorian från Regeringskansliet inskränks inte regeringens möjligheter att fastställa grunder till att bestämma högsta patientavgift och högsta arvode. Grunderna föreskrivs och de närmare föreskrifterna om verksamhetens bedrivande meddelas genom tandvårdstaxan, som är en förordning.

Det undantag som medgivits genom det med anmälan avsedda beslutet har innefattat undantag från tillämpning av tandvårdstaxan i dess helhet. Undantaget har rent formellt avsett endast regeringens egna förordningsföreskrifter. I praktiken har det emellertid inneburit undantag från tandvårdsförsäkringen enligt lagen om allmän försäkring. Någon möjlighet för regeringen att medge Folktandvården i Värmland sådant undantag från försäkringen synes enligt utskottets uppfattning strängt taget inte ha funnits.

Utskottet anser således för sin del att det rättsenliga i regeringens beslut framstår som tvivelaktigt. Regeringen kan emellertid genom ansökan om dispens anses ha ställts inför en fråga i vilken rättsläget lämnat utrymme för skilda bedömningar.

Ärendet fäster uppmärksamheten på att användningen av regeringens dispensbefogenhet kan rymma en viss risk för konflikt med riksdagens lagstiftningsmakt. Enligt utskottets uppfattning måste det undvikas att regeringen genom att medge undantag från en förordning åstadkommer att av riksdagen antagen lag kommer att sakna verkan.

Granskningen föranleder inte något ytterligare uttalande av utskottet.

2.4 Beredningen av propositioner om röd diesel, m.m.

Ärendet

I en anmälan, *bilaga A 2.4.1*, har begärts att konstitutionsutskottet skall granska regeringens beredning av de propositioner som gäller förbud mot och hantering av s.k. röd diesel. Utskottet bör enligt anmälaren granska om beredningen av införandet av straffbeskattning skett i enlighet med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar och om riksdagen getts vilseledande information. Utskottet bör vidare granska om statsrådet Östros, trots vetskap om EG:s regelverk, genom passivitet underlåtit att snabbt lägga förslag till förändring av de uppenbart felaktiga regelverken.

Till grund för utskottets granskning har bl.a. legat en promemoria upprättad inom Finansdepartementet, *bilaga A 2.4.2*. Utskottet har även tagit del av ett beslut av Justitiekanslern, *bilaga A 2.4.3*. Utskottet har vidare hållit utfrågning med statsrådet Thomas Östros, *bilaga B 5*.

Regeringens propositioner m.m.

Enligt svensk lagstiftning skall omärkt olja användas i motordrivna fordon. Lågbeskattad grönfärgad, märkt olja, får inte användas i motorfordon.

I proposition 1995/96:57 föreslog regeringen bl.a. att förbudet mot användning av lågbeskattad grönmärkt olja i motordrivna fordon skulle utvidgas till att även gälla användning av finsk lågbeskattad, rödmärkt olja. Den finska skatten på rödmärkt olja var avsevärt lägre än den svenska skatten på omärkt olja som enligt svensk lagstiftning skall användas i motordrivna fordon. Detta förhållande hade enligt regeringen skapat en påtaglig risk för betydande skatteundandraganden genom införsel till Sverige av rödmärkt olja. Det svenska förbudet var avsett att tillämpas även om den rödmärkta oljan förts över gränsen i fordonets tank. Utformningen av författningsförslagen vad gäller punktskatter skedde i samråd med Riksskatteverket. Yttrande från Lagrådet hade inte inhämtats bl.a. därför att förslagen enligt regeringen var lagtekniskt av förhållandevis enkel beskaffenhet.

Skatteutskottet hade ingen erinran mot förslaget (bet. 1995/96:SkU17). Riksdagen följde utskottet (rskr. 1995/96:120). Lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1996.

Europeiska kommissionen, generaldirektorat XXI, anförde i brev den 26 mars 1997, *bilaga A 2.4.4*, vilket inkom till den svenska representationen i Bryssel den 1 april 1997, bl.a. följande. När svenska medborgare efter att ha fyllt sin fordonstank med diesel som lagligen frigjorts för konsumtion i ett grannmedlemsland återkommer till Sverige är de svenska myndigheterna i princip skyldiga att tillåta dem att återvända utan något hinder, betalning av avgifter eller sanktioner.

I proposition 1996/97:122, vilken avlämnades den 24 april 1997, föreslog regeringen att förbudet mot användning av finsk, rödmärkt olja i motordrivna fordon skulle slopas såvitt gällde motorredskap och traktorer samt även personbilar. Ändringen föreslogs begränsad till att avse olja som förts in till Sverige i normal bränsletank på de nämnda fordonsslagen, eller i en reservdunk som rymmer högst 10 liter. Regeringen anförde att kommissionens generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter hade hävdat att den som i Finland lagligen fyllt bränsletanken på ett motordrivet fordon med lågbeskattad, rödmärkt olja, skall kunna passera den svenska gränsen utan att drabbas av vare sig beskattningskonsekvenser eller andra sanktioner. Beslutet skulle tillämpas retroaktivt för tid från och med den 1 januari 1996. Lagrådet hördes inte. Lagförslaget var enligt regeringen av sådan lagtekniskt enkel beskaffenhet att Lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

Skatteutskottet tillstyrkte förslaget (bet. 1996/97:SkU26), riksdagen följde utskottet (rskr. 1996/97:279).

I proposition 1997/98:140, vilken avlämnades den 26 mars 1998, föreslog regeringen bl.a. att innehållet i normal tank på fordonsslagen lastbil och buss skulle undantas från förbudet mot användning av finsk rödmärkt olja. Bestämmelsen skulle tillämpas för tid från och med den 1 januari 1996. En justering föreslogs även av reglerna för beskattning av finsk, rödmärkt olja som i Sverige förbrukas för uppvärmningsändamål. Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.

Skatteutskottet tillstyrkte förslagen (bet. 1997/98:SkU25), riksdagen följde utskottet (rskr. 1997/98:219).

Promemoria upprättad inom Statsrådsberedningen

Efter att konstitutionsutskottet beslutat att hos Statsrådsberedningen begära en redogörelse för beredningen av de aktuella lagförslagen och lämna tillfälle till synpunkter med anledning av anmälningen inkom Statsrådsberedningen den 18 januari 1999 med en inom Finansdepartementet upprättad promemoria, *bilaga A 2.4.2*.

"Prop. 1995/96:57 Förbud mot rödmärkt olja i samtliga motordrivna fordon införs

Regeringens överväganden i propositionen

Den finska skatten på rödmärkt olja är avsevärt lägre än den svenska skatten på sådan omärkt – högbeskattad – olja som enligt svensk lagstiftning skall användas i motordrivna fordon. Detta förhållande skapade en påtaglig risk för betydande skatteundandraganden genom införsel till Sverige av rödmärkt olja. Medlemskapet i EU medförde kontrollproblem vad gäller införsel av olja från Finland till Sverige. En omfattande gränshandel med rödmärkt olja förekom, särskilt i de norra delarna av Sverige. Endast undantagsvis betalades svensk skatt för inköpen. Förbudet i lagen om skatt på energi mot användning av grönmärkta oljeprodukter borde därför från och med den 1 januari 1996 utvidgas till att omfatta även olja som var försedd med sådana märkämnen som föreskrivs i finsk lagstiftning, dvs. röd olja. Åtgärden bedömdes som nödvändig för att stävja skatteundandragandet.

Kommentarer

Först kan påpekas att det inte var Thomas Östros utan Göran Persson som vid den här tiden var finansminister och föredragande statsråd vid det regeringssammanträde då propositionen beslutades. Det är dock inte helt klart att anmälningen i den här delen enbart riktar sig mot Thomas Östros, eftersom anmälaren i mer generella ordalag talar om beredningen av de nya reglerna. Kommentaren lämnas därför även i sak beträffande beredningen av denna proposition.

Införsel i mycket stor skala pågick av rödmärkt olja från Finland. Transporter skedde i yrkesmässig regi med lastbil från finska Tornedalen långt ner längs den svenska kusten. Vidare förekom fartygstransporter mellan Finland och Stockholmsområdet. Öppen annonsering av försäljning av rödmärkt olja förekom i dagspressen. Risken för betydande skatteundandraganden var uppenbar och det var angeläget att snabbt besluta om åtgärder i syfte att stävja detta. Branschorganisationen Svenska Petroleum Institutet gjorde upprepade uppvaktningar i Regeringskansliet och betonade vikten av att åtgärder vidtogs.

Rådet har beslutat om att införa en Euromarker, dvs. en och samma gemensamma märkning av lågbeskattad olja skall gälla i hela gemenskapen. Bakgrunden till dessa regler är behovet av kontrollåtgärder för att stävja skatteundandraganden genom otillåten användning av lågbeskattad olja för drift av motorfordon. Den svenska åtgärden att förbjuda även användning av rödmärkt olja har därför varit i linje med de strävanden som pågick inom EU. I samband med beredningen av propositionen togs underhandskontakter med företrädare för tjänstemän vid Kommissionens generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter, som var positiva till möjligheten att utvidga det gällande förbudet mot användning av "svenskmärkt" (grön) olja till att omfatta även finsk, rödmärkt olja. Det bedömdes, bl.a. mot den bakgrunden, inom Regeringskansliet att det upprättade förslaget var förenligt med gemenskapsrätten.

Prop. 1996/97:122 Användningsförbudet mot rödmärkt olja inskränks, skall ej gälla innehållet i bränsletank på motorredskap, traktorer och personbilar *om* tanken fyllts utomlands

Regeringens överväganden i propositionen

Kommissionens generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter hävdade i en skrivelse till Sverige under våren 1997 att den som i en annan medlemsstat fyllt bränsletanken på ett motordrivet fordon med olja som där lagligen frigjorts för konsumtion, skulle kunna passera den svenska gränsen utan att drabbas av vare sig beskattningskonsekvenser eller andra sanktioner. För svensk del aktualiserades frågan beträffande den i Finland lågbeskattade, rödmärkta oljan, eftersom sådan olja även i fordonstank omfattades av det gällande användningsförbudet i Sverige.

Mot bakgrund av vad som framkom vid en analys av frågan ansåg regeringen att användningsförbudet mot rödmärkt olja i motorredskap och traktorer borde ändras. Regeringen föreslog därför att användningsförbudet inte skulle omfatta rödmärkt olja som fördes in till Sverige i normal fordonstank på de angivna fordonsslagen. Vad gäller personbilar konstaterade regeringen att gemenskapsrätten inte gav utrymme för användning av lågbeskattad – i det finska fallet rödmärkt – olja. Mot bakgrund av att Sverige inte ensidigt genom sin nationella lagstiftning kan kompensera att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten, ansåg regeringen emellertid att det svenska förbudet mot användning av rödmärkt olja i personbilar inte kunde behållas. Motsvarande inskränkning till innehållet i fordonstank som föreslogs beträffande motorredskap och traktorer borde gälla även för personbilars del.

Kommentarer

Enligt kommissionens uppfattning innebär gemenskapsrätten att en medlemsstat som tillämpar skilda skattesatser på olja för uppvärmning (låg skatt – märkt olja) och som drivmedel (hög skatt – omärkt olja), av kontrollskäl inte skall tillåta användning av märkt olja för sådan fordonsdrift där den högre skatten tas ut. Finsk lagstiftning innehåller inget förbud mot användning av rödmärkt olja i personbilar, bussar och lastbilar. Däremot finns skyldighet att betala en hög tilläggsskatt om man använder röd olja i sådana fordon.

Enligt kommissionens uppfattning medför regelverket med tilläggsskatt att Finland inte fullt ut genomfört mineraloljedirektivets regler i sin nationella lagstiftning. Regeringen har i propositionen uppgett att man delar den uppfattningen, men vidare anfört att oaktat detta ger inte gemenskapsrätten en enskild medlemsstat rätt att införa bestämmelser i sin nationella lagstiftning

som syftar till att ensidigt kompensera att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten.

Finland följer således inte gemenskapsrätten och kommer sannolikt att anmälas inför EG-domstolen av kommissionen med anledning av detta. Hade Finland anpassat sin nationella lagstiftning efter gemenskapsrätten hade rödmärkt olja inte varit tillåten att användas i motorfordon och någon invändning mot de svenska reglerna i dessa delar hade inte kunnat resas. Den svenska regeringen valde nu att inte ifrågasätta kommissionens uppfattning om rollfördelningen, dvs. att en enskild medlemsstat inte själv skulle ta sig rätt att kompensera sig för felaktigheter begångna av en annan medlemsstat och förelade därför riksdagen förslag till ändring i lagen om skatt på energi.

Rättsläget kan inte anses ha blivit klarlagt förrän i och med kommissionens brev, som kom in till Finansdepartementet den 7 april 1997. Proposition beslutades tre veckor senare – något dröjsmål kan därför inte läggas Thomas Östros till last.

Prop. 1997/98:140 Användningsförbudet mot röd olja inskränks ytterligare, ej heller fordonstank på lastbil och buss omfattas *om* tanken fyllts utomlands

Regeringens överväganden i propositionen

Regeringen hänvisade till den tidigare prop. 1996/97:122, där man angett att gemenskapsrätten inte i något fall medger att lågbeskattad olja får användas i lastbilar och bussar. Den bedömningen hade då gjorts att den finska lagstiftningen i den delen var i överensstämmelse med gemenskapsrätten. Regeringen ansåg mot den bakgrunden att det svenska förbudet mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar kunde behållas och att det inte heller fanns anledning att beträffande dessa fordonsslag utesluta innehållet i fordonstankar vid gränspassage från att omfattas av det sanktionerade förbudet.

I prop. 1997/98:140 angav regeringen dock att det numera fick anses ha klarlagts att den finska lagstiftningen inte kan sägas innehålla något formellt förbud mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar. Användningen av lågbeskattad, rödmärkt olja motverkas dock i praktiken genom krav på att tilläggsskatt eller bränsleavgift uppgående till mycket höga belopp skall betalas. Även om sådan skatt eller avgift inte skulle ha betalats inträder emellertid de facto inget förbud mot att köra fordonet på rödmärkt olja.

Beloppen för tilläggsskatt respektive bränsleavgift är så höga att det torde anses praktiskt taget uteslutet att reglerna skulle utgöra en möjlighet för förbrukare att finna det lönsamt att betala avgifterna i förhållande till att betala den skatt som belöper på det högbeskattade bränsle, som enligt normalordningen skall användas i fordonen. Reglerna får således anses effektiva så till vida att de – i förening med företagna kontroller – synes verka avhållande på användningen av lågbeskattad, rödmärkt olja i lastbilar och bussar.

Enligt kommissionens uppfattning medför regelverket med tilläggsskatt respektive bränsleavgift att Finland inte fullt ut genomfört mineraloljedirektivets regler i sin nationella lagstiftning. Regeringen delar den uppfattningen. Oaktat detta ger inte gemenskapsrätten en enskild medlemsstat rätt att införa bestämmelser i sin nationella lagstiftning som syftar till att ensidigt kompensera att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten. Tjänstemän vid kommissionen har också i kontakter under hand med Finansdepartementet hävdat att en möjlighet i den svenska lagstiftningen måste införas för förbrukare som uppfyllt de finska reglerna – oaktat dessa strider mot gemenskapsrätten – att utan att drabbas av sanktioner i Sverige här förbruka den aktuella finska oljan.

Såvitt regeringen har erfarit har visserligen de svenska reglerna avseende lastbilar och bussar inte medfört praktiska problem i samband med gränspas-

sagen på samma sätt som tidigare varit fallet med vissa andra fordonsslag. Det har endast förekommit enstaka fall då en ägare av lastbil eller buss påförts särskild avgift för överträdelse mot användningsförbudet. Inte i något av dessa fall har – så vitt är känt – gjorts gällande att finsk tilläggsskatt eller bränsleavgift skulle ha betalats. Mot den ovan angivna gemenskapsrättsliga bakgrunden kan dock inte det svenska förbudet mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar behållas för närvarande. Motsvarande inskränkning till innehållet i fordonstank som gäller för motorredskap, traktorer och personbilar bör gälla även för lastbilarnas och bussarnas del. Samtliga motordrivna fordon kommer således genom förslaget att behandlas lika.

Kommentarer

Den finska lagstiftningen på området är komplicerad och svåröverskådlig, vilket gjort det svårt att skapa sig en helhetsbild av regleringen. Det var dock givetvis Finansdepartementets uppfattning att de förslag som lämnades i prop. 1996/97:122 innebar att reglerna nu anpassats efter de krav som ställdes på oss från kommissionens sida.

De kraftiga tilläggsavgifterna utgör visserligen i Finland ett kraftigt incitament mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar, varför den svenska energiskattelagen i den utformning den fått efter att förslagen i prop. 1996/97:122 trätt i kraft inte kan anses ha hindrat den fria rörligheten av varor i de angivna situationerna. Som framgått av redogörelsen ovan, visade det sig dock att det faktum att den finska lagstiftningen inte innehöll något formellt förbud att köra lastbilar och bussar på rödmärkt olja kunde medföra att Sverige borde ändra sin lagstiftning även beträffande dessa fordonsslag.

Olika tjänstemän vid kommissionen var inte ense i den här frågan. Flera ansåg att den hållning som redovisades i propositionen – och som föranledde den svenska ändringen beträffande lastbilar och bussar – var onödigt formell och riktade sig mot ett land, som verkligen sökt följa gemenskapens regler men som hindrats i sina strävanden av att en annan medlemsstat inte följde gemenskapsrätten. Inför risken att få en formell underrättelse (preliminär, utskottets anmärkning), på samma sätt som tidigare, valde dock regeringen att ändra i sin lagstiftning. I praktiken har detta i princip ingen betydelse, eftersom det aldrig förekommit något problem beträffande lastbilar och bussar i Tornedalen.

Olja för uppvärmningsändamål

Ändringens innehåll

I prop. 1997/98:140 föreslogs även en ändring, som innebär att den lägre energiskattesatsen skall tas ut för finsk rödmärkt olja som förs in till Sverige och här används för uppvärmning. Dittills hade i sådana fall den högre energiskatten (dvs. den som skall gälla för drivmedel) tagits ut i dessa fall, om inte oljan hade tilläggsmärkts enligt svensk ordning (alltså även grönmärkts). I prop. föreslogs i stället att en möjlighet till återbetalning av mellanskillnaden mellan hög- och lågskattenivå skulle införas.

Kommentarer

Svensk lag torde även innan lagändringen formellt ha varit i överensstämmelse med gemenskapsrätten vad gäller skattesatsen på rödmärkt olja för uppvärmning. Möjligheten till tilläggsmärkning var dock svår att genomföra i praktiken och tanken hade under en tid funnits inom Finansdepartementet att vid lämpligt tillfälle ändra reglerna. Det bör dock i sammanhanget nämnas att det är mycket sällsynt – om ens förekommande – att olja som är märkt

i annat EU-land förs in till Sverige för att användas för uppvärmning. Gemenskapsrätten ger i sådana fall Sverige rätt att ta ut svensk skatt på förvärven, se artikel 9.3 i mineraloljedirektivet (cirkulationsdirektivet, utskottets anmärkning) (om leveransen sker i näringsverksamhet sker återbetalning av skatt betald i annan medlemsstat). Vid privatinförsel sker alltså dubbelbeskattning av oljan. Att någon skulle ha lidit skada av de tidigare utformade reglerna får därför anses ha varit föga troligt.

Avslutande synpunkter

Som medlem i EU åligger det Sverige att följa gemenskapsrättens regler. Sverige har därvid följt cirkulationsdirektivet och mineraloljedirektivets regler genom att

– tillämpa en högre skattesats för drivmedel och en lägre för användning av olja för uppvärmningsändamål,

– säkerställa att lågbeskattad olja inte används som drivmedel genom att införa förbud mot användning av sådan "svenskmärkt" (grön) olja i motordrivna fordon.

Vad gäller innebörden av gällande finsk rätt på området hänvisas till den utförliga redogörelsen i prop. 1997/98:140 s. 20 ff. Genom att Finland inte följer gemenskapsrättens regler hindras Sverige från att säkerställa att lågbeskattad, finskmärkt (röd) olja i Sverige används i strid med gemenskapsrätten. En sådan skyldighet åligger Sverige enligt det beslutade märkningsdirektivet (se artikel 3), som dock ännu inte gäller formellt. Med fog bör dock en tolkning av de aktuella, nu gällande skattedirektiven leda till samma slutsats.

Reglerna i skattedirektiven reglerar endast uttag av skatt. Svensk lag har aldrig föreskrivit uttag av skatt i de aktuella fallen. Det bör alltså vara Romfördragets regler om fri rörlighet av varor (artikel 30) som kunnat aktualiseras av det svenska användningsförbudet mot finsk, röd olja.

Kollision mellan Romfördraget och skattedirektiven får anses ha skapat en oklar situation. Hur än Sverige agerat kan hävdas att vi brutit mot någon regel. Genom att följa skattedirektivets krav på kontrollverksamhet, kan ifrågasättas om den fria rörligheten mellan medlemsstater i viss mån hindras. I sammanhanget bör dock påpekas att även det finska regelverket – genom mycket höga tilläggsavgifter – syftar till att motverka användning av rödmärkt olja i vissa slag av fordon. Om å andra sidan den fria rörligheten är ograverad, kan hävdas att Sverige inte gjort vad som ålegat landet i fråga om kontrollåtgärder. Denna fråga om kollision mellan Romfördraget och rådsdirektivet har, så vitt kunnat utrönas, inte varit föremål för EG-domstolens prövning och en betydande osäkerhet har därvid förelegat. Härtill kommer frågan i vad mån en medlemsstat äger rätt att införa bestämmelser i sin nationella lagstiftning som syftar till att ensidigt kompensera för att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten.

Inom Finansdepartementet har kontinuerligt arbete ägt rum med att söka inhämta information på olika aspekter av den aktuella frågan i syfte att erhålla ett så brett underlag som möjligt för de överväganden som gjorts i respektive proposition. Kontakter har ägt rum med tjänstemän vid andra departement för att få en fördjupad information i vissa delar. Finansdepartementet har genom Riksskatteverket och beskattningsmyndigheten (Särskilda skattekontoret i Ludvika) ägt god kunskap om pågående revisions- och kontrollverksamhet.

Frågan om möjligheten att införa förbud mot rödmärkt olja i Sverige har redan på ett tidigt stadium diskuterats med företrädare för kommissionens generaldirektorat XXI och med andra medlemsstater, som har motsvarande

problem. Täta kontakter har även förevarit mellan tjänstemän vid de svenska och finska finansdepartementen. Som tidigare påpekats, är dock den finska lagstiftningen på området komplicerad och svåröverskådlig, vilket gjort det svårt att skapa sig en helhetsbild av regleringen. Även frågan om kollisionen mellan Romfördraget och skattedirektiven har varit svårgenomtränglig och endast successivt har information på området kunnat erhållas.

Med hänsyn till vad som utvecklats ovan, bör beredningen av de aktuella lagförslagen anses ha skett i enlighet med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar. Någon vilseledande information har inte getts riksdagen. Innebörden av EG:s regelverk på området är i flera delar oklar, varför regelverken näppeligen i något läge kan anses ha varit "uppenbart felaktiga". Någon passivitet vad gäller läggandet av förslag till lagändringar kan inte läggas Thomas Östros till last."

Beslut av Justitiekanslern

Utskottet har tagit del av Justitiekanslerns beslut den 20 februari 1998 (Dnr 2319-97-44) att ersättning i princip bör utgå för den skada som drabbat enskilda på grund av att de hindrats utnyttja sina EG-rättsliga förmåner, *bilaga A 2.4.3*. Bakgrunden till JK:s beslut var att det på grund av överträdelse av gemenskapsrätten avseende bl.a. EG-direktiv angående punktskatt på mineral-oljor hade inkommit ett stort antal anspråk på ersättning. I beslutet anfördes bl.a.

Enligt min mening bör EG:s direktiv om punktskatter på mineralolja uppfattas på så sätt att de ger möjligheter för enskilda att till en medlemsstat fritt införa och använda mineralolja i form av motorbränsle, som inköpts och därvid punktbeskattas i en annan medlemsstat. En förutsättning är dock att bränslet transporteras i fordonets egen tank eller i en reservtank. Kravet att den överträdda regeln är avsedd att ge enskilda rättigheter är därmed uppfyllt.

Jag konstaterar också att de svenska bestämmelserna på området före den år 1997 genomförda lagändringen inte stod i överensstämmelse med gemenskapsrätten. Frågan uppkommer då huruvida avvikelsen utgjorde en sådan klar eller allvarlig överträdelse från statens sida att staten har ådragit sig skadeståndsansvar.

Vid en bedömning av denna fråga måste beaktas att direktiven ingår bland de åtgärder som gemenskapen vidtagit i syfte att åstadkomma en fungerande gemensam marknad för varor. Direktiven syftar till en totalharmonisering av reglerna om punktskatter på mineraloljor. När gemenskapen inom de ramar som lagts fast i de grundläggande fördragen antar rättsakter beträffande den gemensamma marknaden är det en grundläggande princip inom EG-rätten att staterna i motsvarande mån avhänder sig sin normgivningsbefogenhet. Endast om en rättsakt i sig medger normgivningsbefogenhet för staten har den ett handlingsutrymme.

I förevarande fall följer det av EG-domstolens praxis att skillnaden mellan den svenska lagstiftningen och EG-direktiven redan i sig innebär en klar överträdelse av gemenskapsrätten såvida inte direktiven ger staten något handlingsutrymme. Som framgår av redogörelsen ovan torde såvitt nu är i fråga endast artikel 9 (3) i direktivet 92/12/EEG skapa ett utrymme för den nationella lagstiftaren. Uppenbart är emellertid att denna artikel inte är tillämplig när mineralolja avsedd för motorbränsle transporteras i fordons egna bränsletankar eller reservtankar. Av det sagda följer alltså att det svenska

förbudet mot användning här i landet av finsk rödmärkt dieselolja innefattar en klar överträdelse av gemenskapsrätten genom att det bl.a. förhindrat införsel av denna vara.

Utfrågning av statsrådet Thomas Östros

Utskottet har den 20 april 1999 hållit utfrågning med statsrådet Thomas Östros, *bilaga B 5*. Vid utfrågningen biträddes han av kanslirådet Susanne Åkerfeldt.

Thomas Östros anförde att vid beredningen av den proposition som föreslog förbud mot rödmärkt olja i samtliga motordrivna fordon var han riksdagsledamot. Han har därför ingen personlig inblick i vad som föregick propositionen. Utifrån det han av tjänstemän fått kännedom om, efter det att han kom till Finansdepartementet i mars 1996, kan han dock lämna en allmän bakgrund.

Enligt Thomas Östros kom ett användningsförbud av röd olja tidigt upp i diskussionen. Det togs då underhandskontakter mellan Finansdepartementet och företrädare för EU:s skattedirektorat, GD XXI. De senare var positiva till möjligheten att utvidga det svenska användningsförbudet till att även omfatta finsk röd olja. Det var bl.a. mot denna bakgrund som bedömningen gjordes att användningsförbudet var förenligt med gemenskapsrätten.

Thomas Östros uppgav att det som komplicerade bilden var att i Finland kan röd olja inte bara användas för uppvärmning och användning i motorredskap och jordbrukstraktorer, vilket är tillåtet enligt gemenskapsrätten, utan även i personbilar, bussar och lastbilar, vilket inte är tillåtet enligt gemenskapsrätten. Detta har kommissionen flera gånger i brev påtalat för Finland och kommissionen har inlett ett förfarande för att dra Finland inför EG-domstolen. Sverige hamnade, enligt Thomas Östros, i kläm på grund av att Finland bröt mot gemenskapsrätten. Genom Finlands agerande blev det omöjligt att kontrollera att inte lågbeskattad färgad olja användes i motorfordon. Sverige strävade efter att uppfylla skattedirektivens regler om att endast högbeskattad olja skulle kunna användas i motorfordon.

Vid utfrågningen framkom även att tjänstemännen vid Finansdepartementet under ärendets gång hade intensiv kontakt med tjänstemän på andra departement, berörda myndigheter, andra medlemsstater och EU:s skattedirektorat. Någon kontakt med EU:s konkurrensdirektorat togs inte. Branschorganisationer och övriga intressenter gavs tillfälle att ge synpunkter. Det gjordes inte från något håll invändningar att ett användningsförbud skulle strida mot EG-rätten. Några sådana invändningar restes inte heller under riksdagsbehandlingen. Thomas Östros hade ingen anledning att säga att beredningen av den första propositionen var bristfällig.

Thomas Östros uppgav att det inte är juridiskt klart vilken EG-rättslig regel som överskreds när Sverige förbjöd användning av röd olja i motordrivna fordon. Kommissionen tog i sitt brev till Sverige i mars 1997 inte uttrycklig ställning i denna fråga.

Med beaktande av att kommissionens brev, där det svenska förbudets förenlighet med gemenskapsrätten ifrågasattes, inkom till Finansdepartementet den 7 april 1997 och att proposition beslutades tre veckor senare finner utskottet att någon klandervärd tidsutdräkt inte förekommit vid beredningen av prop. 1996/97:122 genom vilken förslag om inskränkning av användningsförbudet mot rödmärkt olja lades fram.

I beredningen av proposition 1995/96:57, där ett förbud mot användning av rödmärkt olja i samtliga motordrivna fordon föreslogs, fördes från Finansdepartementets sida diskussioner med företrädare såväl för kommissionens generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter som för andra medlemsstater. Vid en bedömning i efterhand står det dock klart att även en kontakt med kommissionens generaldirektorat XV för inre marknad och finansiella tjänster hade kunnat visa sig ändamålsenlig. Det kan emellertid inte sägas ha varit uppenbart att ett förbud skulle strida mot gemenskapsrätten. Skatteutskottet hade inte någon erinran mot förslaget och en enig riksdag följde utskottet.

Rörande beredningen av propositionen har vidare framkommit att bl.a. Svenska Petroleum Institutet i skrivelser till regeringen begärt att införseln av finsk rödmärkt diesel genom olika åtgärder skulle begränsas. Förutom de stora skatteundandraganden som var följden av införseln var det således även av konkurrensskäl som regeringen föreslog ett förbud.

Sammantaget synes således beredningen av den proposition genom vilken införande av förbud mot rödmärkt olja i samtliga motordrivna fordon föreslogs (prop. 1995/96:57) inte kunna sägas ha uppvisat sådana brister att den stått i klar strid med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar.

Granskningen föranleder inte något vidare uttalande från utskottets sida.

2.5 Kulturminister Marita Ulvskogs handlande när det gäller frågan om försäljning av Svenska Dagbladet till Marieberg

Anmälan

I en granskningsanmälan, *bilaga A 2.5.1*, har begärts att riksdagen granskar kulturministerns och regeringens handlande när det gäller den fråga om försäljning av Svenska Dagbladet till Bonnierägda Marieberg som var aktuell under sommaren 1998.

Enligt anmälan har kulturministern uppenbarligen genom de besked som lämnats till företrädare för ägare och köpare stoppat den planerade affären. Hon har i medier meddelat att hon på regeringens vägnar lämnat besked som gått ut på att affären av mediepolitiska skäl inte bör komma till stånd. Det är enligt anmälan otvetydigt att Marita Ulvskogs uttalanden i det aktuella fallet har uppfattats på ett sätt som fått den tilltänkte köparen att av politiska skäl avstå från en framförhandlad lösning. Mot bakgrund av att kulturministerns påverkan av skeendet skett utanför det konstitutionella regelverket är enligt anmälan hennes och regeringens handlande i hög grad en fråga för riksdagens konstitutionsutskott.

Bakgrund

I början av juli 1998 förekom uppgifter i massmedierna om att en affär mellan Svenska Dagbladet och AB Marieberg diskuterades.

Enligt dessa uppgifter hade Svenska Dagbladets ledning och styrelse bett Dagens Nyheter och dess ägare att ta över administrationen av Svenska Dagbladet. Enligt en artikel i Dagens Industri den 2 juli 1998 låg förslaget på kulturminister Marita Ulvskogs bord. Hon hade enligt artikeln vid flera tillfällen tydligt markerat sitt missnöje mot familjen Bonniers dominerande ställning på den svenska mediemarknaden och kunde därför tänkas ha invändningar mot upplägget. I en artikel i Svenska Dagbladet den 5 juli 1998 angavs att regeringen var kritisk mot Bonniers planer på att köpa delar av Svenska Dagbladet. Samma dag sändes ett inslag i Aktuellt där Marita Ulvskog uttalade: "Det är svårt att se annat än att det skulle innebära en ökad ägar- och maktkoncentration och det är naturligtvis det som förvånar oss." Vidare uttalade hon: "Det är naturligtvis svagt att försöka dra in regeringen som i det här fallet har blivit tvingad in i en situation där vi förväntas avge ett utlåtande för att de sedan skall kunna skylla på oss när de inte klarar det de uppenbarligen har föresatt sig att klara. Det är väl helt enkelt så att Bengt Braun inte har klarat att övertyga sina uppdragsgivare om den här affären och likadant på andra sidan och då väljer man att skylla på regeringen."

Enligt en artikel i Dagens Nyheter den 6 juli 1998 uppgav Bengt Braun att det inte längre fördes några samtal med Investor och SvD om att säkra SvD:s utgivning. Anledningen, sade han, var att det från politiskt håll saknats förståelse för den tänkta samarbetsmodellen och att Bonniers hotats med hårdare lagstiftning av kulturminister Marita Ulvskog. Enligt Bengt Braun var det aldrig fråga om att DN skulle köpa ut SvD, utan de båda skulle samarbeta när det gällde produktion och ekonomi. I samma nummer av Dagens Nyheter återgavs ett TT-meddelande om att både säljare och köpare skyllde den uteblivna affären på regeringen. Bengt Braun hade uppgett att han först någon dag tidigare fått klart för sig att det inte fanns någon positiv förståelse för Bonniers planer. Marita Ulvskog tillbakavisade detta och framhöll att Investor och Marieberg uppenbarligen inte kommit överens. Det var enligt henne lite klumpigt att försöka skylla på regeringen, som inte hade någon del i affären. Marita Ulvskog angav att Investor och Bonniers kontaktat regeringen eftersom de ville ha regeringens åsikt i frågan. Den legitimitet som man upplevde att de sökte för affären hade inte kunnat ges dem. "Vi har tydligt sagt att det fanns flera negativa sidor av affären." Bonniers vice VD Thomas Nilsson uppgav att familjen Bonnier inte hade något alternativ efter uttalandena.

Enligt en artikel samma dag i Svenska Dagbladet hävdade Mats Svegfors att Marita Ulvskog hundraprocentigt var på det klara med att ett negativt uttalande från henne skulle stjälpa affären. "Det förvånar mig att hon försöker teckna en annan bild för den bilden kommer att blåsa sönder. Hon visste att Bonnier sagt att de inte kommer att genomföra affären om det blir politisk kritik. Det enda hennes presspolitik för närvarande innehåller är ett nej."

I en artikel i februarinumret 1999 av Moderna Tider har Hans-Gunnar Axberger, styrelseledamot i Dagens Nyheter, beskrivit delar av händelseförlop-

pet. Enligt artikeln var det så att styrelsemajoritetens lösning inför ett ställningstagande i affären blev att lägga sakens öde i andra händer. Ett antal villkor ställdes upp. Ett av dem var att upplägget skulle underställas regeringens bedömning. Formellt var det oklart vad regeringen förväntades bedöma, reellt var det emellertid tydligt. DN:s ägare ville efterhöra om affären kunde tolereras politiskt, eller om den skulle betraktas som någon sorts missbruk av ägarfamiljens ställning på ägarmarknaden. Medieminister Ulvskog mottog en delegation och fick sig saken förelagd. Hon funderade några dagar och meddelade sedan att hon inte tyckte om affären, men att hon i och för sig inte kunde stoppa den.

Promemoria från Statsrådsberedningen m.m.

Utskottet begärde i skrivelse den 19 januari 1999 till Statsrådsberedningen svar på sex frågor som ställs i granskningsanmälan. Svar från Statsrådsberedningen kom in den 9 februari 1999 tillsammans med en promemoria upprättad den 4 februari 1999 av statssekreteraren i Kulturdepartementet Ann-Christin Nykvist *bilaga A 2.5.2*. Av promemorian framgår följande.

Kulturminister Marita Ulvskog kontaktades den 25 juni 1998 av Investors vd Claes Dahlbäck, som tillsammans med Svenska Dagbladets chefredaktör Mats Svegfors önskade ett möte. Detta möte ägde rum dagen därpå, den 26 juni, på Kulturdepartementet. Närvarande var dessutom statssekreteraren Ann-Christin Nykvist. Vid mötet lämnade Claes Dahlbäck och Mats Svegfors både en muntlig och en skriftlig redogörelse för den planerade affären och delade samtid ut ett utkast till pressmeddelande, *bilaga A 2.5.3*. Deras önskemål var att regeringen skulle ge legitimitet åt affären som skulle presenteras tisdagen den 30 juni. Kulturministern angav att hon såg svårigheter för regeringen att tillmötesgå denna önskan och att den information som lämnats gav vid handen att risk fanns för ökad ägarkoncentration på mediemarknaden. Regeringen hade tillsatt en utredning om medieägandet som angav en annan inriktning (dir 1997:136).

Söndagen den 28 juni upprepade kulturministern vid telefonsamtal med Claes Dahlbäck att regeringen inte kunde ge affären det särskilda förord som önskats. Under de redovisade samtalen kom frågan om morgontidningsmarknaden i storstäderna upp, varvid tentativa resonemang förekom om Arbetet och Sydsvenska Dagbladet och om möjligheterna att på sikt säkra de båda tidningarnas överlevnad genom samarbete. Under veckan som följde blev kulturministern vid ett antal tillfällen uppringd av Bengt Braun och vid ett tillfälle av Bengt Braun och Mats Svegfors.

Enligt promemorian har kulturministern efter önskemål om ett positivt ställningstagande från regeringen till den tänkta affären förklarat att något sådant besked inte kunde lämnas. Kulturministerns uttalanden härvid föranleder enligt promemorian inte några särskilda överväganden av konstitutionell art.

I skrivelse den 9 mars 1999 till Statsrådsberedningen har konstitutionsutskottet begärt upplysningar om vad som sagts om den tilltänkta affären under ett samtal som enligt vissa tidningsuppgifter förekommit mellan statsminister

Göran Persson och Percy Barnevik. I svar den 23 mars 1999 (*bilaga A 2.5.4*) har angetts att statsministern träffade Percy Barnevik den 24 juni 1998 på Harpsund och att samtalen dem emellan rörde frågor om svenskt näringsliv och dess framtida utveckling. I anslutning härtill gav Percy Barnevik en kort redogörelse för den tilltänkta affären mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Informationen föranledde ingen åtgärd.

Utskottet har berett Bengt Braun och Claes Dahlbäck tillfälle att yttra sig över anmälan. Båda har dock avstått från detta.

Utfrågning med statsrådet Marita Ulvskog

Statsrådet Marita Ulvskog har vid utfrågning inför utskottet *bilaga B 6* anfört bl.a. följande. Claes Dahlbäck och Mats Svegfors uppsökte henne beträffande en förhandsredovisning av en affär som skulle presenteras fyra dagar senare. Hon upplevde att de sökte regeringens uttalade förståelse för affären, vilket också formulerades i det utkast till pressmeddelande som de hade med sig. Det var enkelt för henne att hänvisa till att en parlamentarisk utredning sedan månader arbetade efter direktiv i en helt annan mediepolitisk riktning. Det var också grunden till att regeringen inte kunde uttrycka den förståelse som önskades eller sanktionera affären. Under sammanträffandet fördes diskussioner om mångfaldsbegreppet. Besökarna kom snart in på en mediepolitisk modell som finns i USA. Det fördes resonemang om mångfald i dagspressen, och hon hänvisade till situationen i Skåne, dvs. om man bara har borgerliga morgontidningar är detta också en brist i mångfalden. Frågan om Arbetets situation och samverkansmodeller kom också upp under telefonsamtal som hon senare hade med Claes Dahlbäck, Bengt Braun och Mats Svegfors. Det fanns sedan något år ett förslag från Mångfaldsrådet om nya samverkansmodeller på den svenska tidningsmarknaden som regeringen ställt sig avvaktande till. På söndagen ägde ett telefonsamtal rum på Claes Dahlbäcks begäran. För hennes del var saken därmed utagerad. Senare ringde Bengt Braun och Mats Svegfors till henne när hon var på besök i Kanada.

Det var svårt för henne att bedöma vilka planer och avsikter som fanns. Hon uppfattade vid sammanträffandet att affären var klar. Regeringen hade inte med saken att göra utan hon tog emot personerna och lyssnade på deras beskrivningar av situationen. Man förde en allmän mediepolitisk debatt. Hon informerade i sin tur flera statsråd och statsministern, vilka alla delade hennes uppfattning att det inte var en angelägenhet för regeringen.

Hon hade inte någon anledning att analysera affären och funderade inte på hur den skulle kunna användas i Malmö. I efterhand uppkom skäl att vara kritisk till modellen, som i USA visat sig inte bidra till mångfalden.

Utskottets bedömning

Som framgår av det utkast till pressmeddelande som inlämnades till Kulturdepartementet den 26 juni 1998 sökte företrädarna för Svenska Dagbladet och Investor regeringens förståelse för nödvändigheten av en strukturförändring av det slag som var i fråga. Kulturministern avvisade deras begäran.

Utskottet har berett Claes Dahlbäck och Bengt Braun tillfälle att beskriva de överväganden som lett till hänvändelsen till kulturministern, men dessa har avstått från att yttra sig. Utskottet kan konstatera att granskningen inte kunnat genomföras på ett fullt tillfredsställande sätt. Granskningen föranleder inte något uttalande från utskottets sida.

2.6 Kulturminister Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV

Ärendet

I en granskningsanmälan, *bilaga A 2.6.1*, har till konstitutionsutskottets granskning anmälts kulturminister Marita Ulvskogs agerande vid besluten om sändningstillstånd för digital marksänd TV. I anmälan anförs att regeringen den 25 juni 1998 beslutade om sändningstillstånd för de programbolag som skall sända marksänd digital TV. Av villkoren framgår att sändningarna skall ske med digital teknik och vilka som skall hantera multiplexering samt vilken teknisk standard som skall gälla för hårdvara och styrprogram. Detta är frågor som enligt anmälaren i vid mening kan sägas gälla användning av viss sändningsteknik. Anmälaren anför vidare att villkoren reglerar även sådant som inte ens i vid mening kan sägas gälla sändningsteknik för att tvinga in programbolagen till de statligt kontrollerade monopolbolagen Senda AB och Teracom AB. Det gäller enligt anmälaren t.ex. åtkomstkontrollen, som handlar om kryptering, programkort och kodning. Villkoren innebär dessutom att allt detta skall skötas av Senda AB, som även skall ombesörja hanteringen av den elektroniska programguiden.

I anmälan påpekas vidare att radio- och TV-lagen inte ger utrymme för att föreskriva om enbart en viss typ av programutbud. Anmälaren anför att i tillstånden för digitala sändningar villkoras inte mångsidighet utan tvärtom att vissa typer av program skall finnas med.

Enligt anmälaren bör det ses mycket allvarligt på när statsråd gör medieföretag beroende av statligt kontrollerade bolag och genom tillståndsvillkor försöker reglera innehållen i programmen på ett sätt som synes sakna stöd i lag.

Till grund för utskottets granskning har bl.a. legat en promemoria upprättad inom Kulturdepartementet, *bilaga A 2.6.2*. Utskottet har också hållit en utfrågning med kulturminister Marita Ulvskog, *bilaga B 6*.

Regeringens beslut den 25 juni 1998

Regeringen beslutade den 25 juni 1998 att meddela tillstånd att sända television med digital sändningsteknik till TV 3 AB, Kanal 5 AB, Canal + Television AB, Kunskaps-TV i Sverige AB, Televisionsaktiebolaget TV 8, och Cell Internet Commerce Development AB, TV-Linköping Länkomedia AB och Landskrona Vision AB i enlighet med bilagorna 1a–h till regeringens beslut.

Av regeringsbeslutet med bilagor framgår att sändningstillstånden förenats med vissa villkor. Ett villkor avser att respektive programbolag skall sam-

verka med övriga innehavare av tillstånd att sända digital TV. Vidare sägs att följande avsnitt i det avtal om viss samverkan inför beslut om sändningstillstånd som har fogats som bilaga 3 till regeringens beslut utgör villkor för tillståndet: 1. Multiplexering, 2. Åtkomstkontroll med mera, 3. Elektronisk programguide, 6. Tillkommande parter och nya sändningsområden, 7. Avtalstid med mera, endast fjärde stycket, samt 9. Ändringar och tillägg.

I ett villkor för *TV 3*:s sändningstillstånd anges att faktaprogram, sportprogram och barnprogram i betydande omfattning skall ingå i sändningarna. För *Kanal 5* gäller att sändningarna i betydande omfattning skall innehålla dramaprogram på svenska, underhållning, dokumentärprogram och barnprogram. Sändningarna från *Canal +* skall i betydande omfattning innehålla långfilmer, sport, dokumentärprogram och barnprogram. För *Kunskaps-TV* gäller att det i betydande omfattning skall ingå utbildnings- och bildningsprogram i sändningarna. Enligt villkoret för *TV 8* skall nyheter och faktaprogram i betydande omfattning ingå i sändningarna. Sändningarna från *Cell* skall i betydande omfattning innehålla program där modern informationsteknik utnyttjas. I villkoret för *TV-Linköping* anges att sändningarna i betydande omfattning skall innehålla program med anknytning till sändningsområdet. Detsamma gäller för *Landskrona Vision.*

Den 25 juni 1998 beslutade regeringen också att komplettera sändningstillstånden för Sveriges Television AB, Sveriges Utbildningsradio AB och TV 4 AB i enlighet med bilagorna 1a–c till regeringsbeslutet. Genom beslutet kompletterades sändningstillstånden med en rätt att sända television med digital sändningsteknik.

Även för SVT:s, Utbildningsradions och TV 4:s sändningstillstånd skall som villkor gälla samma avsnitt som för de övriga programbolagen i det avtal om viss samverkan inför beslut om sändningstillstånd som har fogats som bilaga 3 till regeringens beslut. I SVT:s sändningstillstånd anges vidare att SVT 24 till övervägande del skall bestå av nyheter och nyhetskommentarer.

Gällande bestämmelser

Grundläggande bestämmelser om villkor för sändningar

Enligt 3 kap. 2 § första stycket yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) får rätten att sända radioprogram på annat sätt än genom tråd regleras genom lag som innehåller föreskrifter om tillstånd och villkor för att sända.

I 3 kap. 4 § YGL sägs att den som sänder radioprogram självständigt avgör vad som skall förekomma i programmen.

I 3 kap. 1–4 §§ radio- och TV-lagen (1996:844) lämnas en uppräkning av de villkor som ett sändningstillstånd kan förenas med.

I förarbetena till radio- och TV-lagen konstaterade regeringen (prop. 1995/96:160 s. 83 f.) att i ordet villkor i 3 kap. 2 § första stycket YGL ansågs det dåvarande systemet med avtal mellan regeringen och programföretaget vara inbegripet (prop. 1990/91:149, bet. 1990/91:KU39, rskr. 1990/91:370).

Vidare anförde regeringen att enligt dess uppfattning fick den gällande ordningen med avtal mellan staten och programföretagen således uttryckligen anses godtagen i YGL. Ofrånkomligen var det dock ändå så att konstruktionen med "avtal" rimmade dåligt med de gällande konstitutionella reglerna. Det var därför enligt regeringen lämpligt att den nya lagen återspeglade den rådande ordningen och således, om krav på de enskilda företagen skall få ställas, uttryckligen angav att det rörde sig om villkor för sändningsrätten. Regeringen ansåg därför att konstruktionen med avtal mellan regeringen och programföretagen inte skulle finnas kvar.

Regeringen anförde vidare att en från principiella utgångspunkter nära till hands liggande lösning vore att samtliga förutsättningar för sändningsrätten skulle framgå direkt genom bestämmelser i lag. Regeringen konstaterade att en stor mängd krav, som inte gäller för all sändningsverksamhet, dock bör kunna ställas på verksamhet som bedrivs med stöd av regeringens tillstånd. En lag som innehåller samtliga de krav som då framgick av avtal skulle dock bli mycket vidlyftig och förmodligen snart även inaktuell om det över huvud taget var lagtekniskt möjligt att konstruera en sådan lag. En stor fördel med att behålla den dåvarande ordningen var enligt regeringen att lagen därigenom lättare kan anpassas till den framtida tekniska och massmediepolitiska utvecklingen. Denna utveckling kunde framöver väl komma att innebära att staten helt eller delvis kommer att avstå från att ställa vissa villkor på sändningsverksamheten.

Vidare anförde regeringen att den ansåg att den smidigaste lösningen var att regeringen även i fortsättningen fick förena sändningstillstånd med villkor. Endast skyldigheter som gäller för alla sändningar av en viss art borde regleras genom direkta bestämmelser i lagen. Rättssäkerhetsskäl talade enligt regeringen också för att bestämmelser som har med själva sändningstillståndet samt tillståndets innebörd och bestånd att göra skall framgå direkt av lag. Även bestämmelser om straff måste enligt regeringen framgå direkt av lag. I övrigt borde tillstånden kunna förenas med villkor. Dessa måste dock ha stöd i lag eftersom det är fråga om yttrandefrihetsbegränsningar.

Regeringen påpekade därutöver att en viss restriktivitet borde iakttas vid utformningen av specificerade villkor mot bakgrund av bestämmelsen i 3 kap. 4 § YGL om det redaktionella oberoendet. Specificerade bestämmelser hade emellertid, i jämförelse med bestämmelser av generell målsättningskaraktär, sina fördelar eftersom programföretaget får en bättre uppfattning om vad det har att rätta sig efter och de övervakande myndigheternas kontroll av att villkoret följs underlättas. Enligt regeringens uppfattning borde regeringen även i framtiden kunna ställa sådana typer av specificerade villkor som fanns främst i avtalet med TV 4.

Villkor om att använda viss sändningsteknik

Enligt 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen (1996:844), i dess lydelse före den 1 februari 1999, kan villkor för sändningstilltillstånd avse skyldighet att använda viss sändningsteknik.

Villkoret om skyldighet att använda viss sändningsteknik infördes i och med den nya radio- och TV-lagen, som trädde i kraft den 1 januari 1996. I proposition 1995/96:160, s. 50, anförde regeringen att det för närvarande var svårt att avgöra vilka särskilda lagstiftningsbehov som digitaltekniken kan komma att medföra. Genom att frekvensutrymmet kan utnyttjas mer effektivt med den nya tekniken var det enligt regeringen tänkbart att principen om etableringsfrihet kan utvidgas till ytterligare områden. Å andra sidan kunde digitaltekniken komma att föra med sig nya regleringsbehov, t.ex. när det gäller krytperingssystem eller sändaroperatörernas verksamhet. Regeringen avsåg att återkomma till dessa frågor i samband med att ställning skulle tas till förslagen i betänkande *Från Massmedia till Multimedia* (SOU 1996:25). I författningskommentaren (s. 164) konstaterade regeringen vidare att någon motsvarighet till detta villkor inte fanns för närvarande. Enligt regeringen var det emellertid nödvändigt att lämna utrymme för villkor av denna typ om staten skulle ha något inflytande på introduktionen av ny teknik.

Konstitutionsutskottet anförde ingen avvikande mening i denna del (bet. 1995/96:KU29).

I proposition 1996/97:67 Digitala TV-sändningar (s. 27) anförde regeringen att det var angeläget att utveckla samarbetsformer som innebär att de som erbjuder programtjänster i systemet vanligtvis bestämmer över multiplexfunktionen tillsammans. Enligt regeringen skulle den föreslagna sändningsverksamheten redan från början vara upplagd på sådant sätt att krav på yttrandefrihet, tillgänglighet och mångfald tillgodoses. Detta innebar bl.a. att de avkodare som används bör vara sådana att varje person i publiken har möjlighet att ta del av alla program som sänds ut, givetvis på de villkor som programföretaget ställer upp för tillgång till programmen. Om systemet innehåller s.k. elektroniska programguider borde enligt regeringen de olika programföretagens utbud presenteras på likvärdigt sätt. Regeringen var medveten om att det kunde uppstå problem om konkurrerande företag skulle samarbeta inom ett och samma tekniska system. Enligt regeringens mening måste det vara möjligt att uppnå överenskommelser mellan de olika parterna om sådana former för samverkan att varje medverkande företag kan behålla den nödvändiga kontrollen över sitt material, samtidigt som tillgängligheten för publiken till det samlade programutbudet förblir hög. Regeringen anförde att det är viktigt att sådana samverkansformer kommer till stånd redan under sändningsverksamhetens inledningsskede och att de har en sådan utformning att även företag som kommer in senare kan delta i samarbetet på likvärdiga villkor.

Vidare anförde regeringen (s. 30) att Radio- och TV-verket borde förvissa sig om att programföretag har förbundit sig att delta i samverkan om t.ex. multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider i enlighet med vad som sagts i avsnitt 6.1. (se ovan) innan verket avgav sitt förslag till regeringen om vilka programföretag som borde erhålla sändningstillstånd.

Konstitutionsutskottet tillstyrkte regeringens förslag om digitala TV-sändningar (bet. 1996/97:KU17).

I förordningen (1997:894) om marksänd digital TV anges att den som söker sändningstillstånd i ansökan skall redovisa sina planer för att ingå överenskommelser med övriga sökande i fråga om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider (6 § tredje stycket). Av Radio- och TV-verkets förslag till regeringen om fördelning av sändningstillstånden skall framgå om den sökande kan delta i en sådan samverkan (9 § första stycket 2).

I proposition 1997/98:184 Ändringar i radio- och TV-lagen, m.m. föreslog regeringen att ett tillägg skulle göras i 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen så att det framgår att teknisk samverkan med andra tillståndshavare skall kunna utgöra villkor för ett sändningstillstånd. Regeringen anförde (s. 68) att villkoret i 3 kap. 2 § 7 kan innebära att en skydlighet att sända med digital teknik även innefattar en skyldighet att delta i sådan teknisk samverkan med andra tillståndshavare som är nödvändig för att tekniken skall fungera. Enligt regeringen borde emellertid ett tillägg göras så att det av lagen uttryckligen framgår att villkoret om viss sändningsteknik får förenas med krav på samverkan med andra tillståndhavare i tekniska frågor.

Konstitutionsutskottet anförde i sin bedömning vid behandlingen av propositionen i denna del (bet. 1998/99:KU13) att utskottet delade regeringens uppfattning att 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen även kan innefatta en skyldighet att delta i en sådan teknisk samverkan med andra tillståndhavare som är nödvändig för att tekniken skall fungera. I likhet med regeringen ansåg utskottet att det dock var mer tillfredsställande att det uttryckligen framgår av lagen att villkoret om viss sändningsteknik får förenas med krav på samverkan med andra tillståndhavare i tekniska frågor. Utskottet tillstyrkte därför regeringens förslag att ett tillägg med denna innebörd görs i den aktuella bestämmelsen. Med det anförda avstyrktes en motion (m) vari det begärdes att regeringens förslag skulle avvisas.

Enligt riksdagens beslut har därmed 3 kap. 2 § 7 fr.o.m. den 1 februari 1999 den lydelsen att villkor för sändningstillstånd även får avse skyldighet att "använda viss sändningsteknik samt samverka med andra tillståndshavare i tekniska frågor".

Villkor om att sända ett mångsidigt programutbud

Enligt 3 kap. 2 § 13 radio- och TV-lagen får villkor för sändningstillstånd avse skyldighet att sända ett mångsidigt programutbud.

I proposition 1995/96:160 med förslag till en ny radio- och TV-lag återkom regeringen i författningskommentaren till sina förslag till enskilda villkor. När det gällde villkoret om skyldighet att sända ett mångsidigt programutbud konstaterade regeringen (s. 164 f.) att punkten motsvarade 7 § första stycket 3 radiolagen. Regeringen anförde att avtalen ställer en rad krav på programutbudet såsom att sända viss minsta mängd nyheter, barnprogram, teater etc. Under denna punkt föll också krav på produktion utanför programföretaget självt. Däremot rymdes inte enligt regeringen sådana rent organisatoriska frågor som redaktioneras antal eller geografiska placering.

Bestämmelsen i 7 § första stycket 3 radiolagen (1966:755) om mångsidigt programutbud infördes 1991 i samband med införandet av en reklamfinansierad TV-kanal (TV 4) i marknätet. I proposition 1990/91:149, s. 140, konstaterade regeringen att det i avtalen om programverksamheten mellan staten och programföretagen inom Sveriges Radio-koncernen fanns bestämmelser om mångsidighet i programutbudet. Regeringen anförde vidare att de berörda avtalsbestämmelserna kunde sägas uttrycka den "positiva" delen av public service-uppdraget. Enligt regeringen avsågs bestämmelsen hindra ett programföretag från att t.ex. ge programverksamheten en ensidig inriktning mot underhållningsprogram eller billiga inköpta program. Regeringen konstaterade att radiolagsutredningen anfört att förpliktelser av detta slag kan uppfattas som begränsningar av ett programföretags yttrandefrihet. Utredningen hade med hänsyn härtill ansett att det borde ges stöd i lag för förpliktelserna genom att det i radiolagen föreskrevs att staten får träffa avtal med ett programföretag om skyldighet för företaget att sända ett mångsidigt programutbud. Föredragande statsrådet var av samma mening som utredningen. Statsrådet anförde att uttrycket "ett mångsidigt programutbud" var avsett att kunna täcka de olika "positiva" krav som fanns i de nuvarande avtalen och som tog sikte på att företagen skulle sända program av många olika slag.

Konstitutionsutskottet tillstyrkte regeringens förslag om ändring i radiolagen (bet. 1990/91:KU39).

I proposition 1997/98:184 Ändringar i radio- och TV-lagen, m.m. föreslog regeringen att kabel-TV-företagens sändningsplikt begränsas till tre program från TV-avgiftsfinansierade TV-företag och ett program från övriga TV-företag. Enligt regeringen skulle en förutsättning för sändningsplikt vara att programmen sänds med tillstånd av regeringen och att det föreligger krav på opartiskhet och saklighet samt villkor om mångsidigt programutbud där det skall ingå nyheter. Regeringen anförde härvid att ett mångsidigt programutbud även kan innefatta ett programutbud som huvudsakligen består av nyheter.

Konstitutionsutskottet tillstyrkte regeringens förslag och avstyrkte motioner (m, fp) med krav på att vidaresändningsplikten skulle begränsas till SVT 1 och SVT 2 (bet. 1998/99:KU13).

Promemoria från Kulturdepartementet

Konstitutionsutskottet har i en skrivelse till Statsrådsberedningen berett regeringen tillfälle att yttra sig över vad som anförs i anmälan om regeringens beslut den 25 juni 1998 om sändningstillstånd för digital marksänd TV och beslutens överensstämmelse med gällande bestämmelser.

I en promemoria upprättad inom Kulturdepartementet den 23 februari 1999 behandlas först den del av granskningsanmälan som tar upp frågan om villkor om att använda viss sändningsteknik. Departementet vill härvid särskilt peka på följande. I proposition 1996/97:67 Digitala TV-sändningar, som ligger till grund för regeringens beslut att ge tillstånd att sända digital marksänd TV, anges att en förutsättning för att erhålla tillstånd att sända är att företagen har förbundit sig att samverka i fråga om multiplexering, åtkomst-

kontroll och elektroniska programguider. Riksdagen har, sedan konstitutionsutskottet tillstyrkt regeringens förslag, beslutat i enlighet härmed.

Därutöver pekar departementet på att regeringen i proposition 1997/98:184 Ändringar i radio- och TV-lagen, m.m. föreslog att ett tillägg skulle göras i 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen (1996:844) så att det framgår att teknisk samverkan med andra tillståndshavare skall kunna utgöra villkor för ett sändningstillstånd. Regeringen anförde att villkoret kan innebära att en skyldighet att sända med digital teknik även innefattar en skydlighet att delta i en sådan teknisk samverkan med andra tillståndshavare som är nödvändig för att tekniken skall fungera. Men enligt regeringen borde ett tillägg göras så att det av lagen uttryckligen framgår att villkoret om viss sändningsteknik får förenas med krav på samverkan med andra tillståndshavare i tekniska frågor. Med teknisk samverkan avses enligt departementet frågor om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider.

Departementet konstaterar att konstitutionsutskottet delade regeringens bedömning att 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen även kan innefatta en skyldighet att delta i en teknisk samverkan, men att det dock var mer tillfredsställande att det uttryckligen framgår av lagen. Enligt riksdagens beslut har därmed 3 kap. 2 § 7 fr.o.m. den 1 februari 1999 den lydelse som regeringen föreslog.

Som sin slutsats anför departementet att detta innebär att regeringen även före lagändringen den 1 februari 1999 har haft rätt att med stöd av 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen förena sändningstillstånd med villkor att respektive programbolag skall samverka med övriga innehavare av tillstånd att sända digital TV i fråga om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider eftersom detta ingår i uttrycket "viss sändningsteknik".

Vad gäller den del av anmälan som syftar på att programbolagen har tvingats att samarbeta med Senda i Sverige AB (Senda) och Teracom AB (Teracom) vill departementet särskilt anföra följande. Radio- och TV-verket har i enlighet med bestämmelserna i förordningen (1997:894) om marksänd digital TV annonserat om möjligheten att få tillstånd för digitala TV-sändningar. I samma förordning anges vidare att det av Radio- och TV-verkets förslag till regeringen om fördelning av tillstånden skall framgå om den sökande kan delta i samverkan om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider.

Vidare anför departementet att Radio- och TV-verket den 18 juni 1998 överlämnade ansökningarna till regeringen tillsammans med ett motiverat förslag till fördelning av tillstånden. Radio- och TV-verket redovisade samtidigt att samtliga sökande, Senda och Teracom ingått ett avtal om samverkan om vissa tekniska frågor. Avtalet innebär att Senda skall ha uppgiften att ta hand om frågor som handlar om åtkomstkontroll och elektronisk programguide och Teracom om multiplexering.

Departementet pekar på att regeringen i beslutet den 25 juni 1998 om tillstånd att sända television med digital sändningsteknik konstaterade att Radio- och TV-verket redovisat att samtliga föreslagna sökande uppfyllt förutsättningarna för att erhålla tillstånd, nämligen ingått avtal om samverkan om vissa tekniska frågor.

Som sin slutsats anför departementet att regeringen inte på något sätt har tvingat programbolagen att sluta avtal med Senda eller Teracom. Programbolagen har haft möjlighet att välja andra samverkansformer och andra bolag som handhar de tekniska funktionerna.

När det gäller vad som i granskningsanmälan anförs om villkor om att sända ett mångsidigt programutbud anför departementet som sin slutsats att, som framgår av utskottets redogörelse för gällande bestämmelser, det i begreppet "ett mångsidigt programutbud" finns utrymme för specificerade villkor. I samband med införandet av en reklamfinansierad TV-kanal uttalade regeringen att bestämmelser om mångsidighet avsåg att hindra ett programföretag från att t.ex. ge programverksamheten en ensidig inriktning mot underhållningsprogram eller billigt inköpta program. I propositionen om ändringar i radio- och TV-lagen, m.m. anförde regeringen att ett mångsidigt programutbud även kan innefatta ett programutbud som huvudsakligen består av nyheter. Departementet pekar på att förslagen har tillstyrkts av konstitutionsutskottet och sedan beslutats av riksdagen. Detta innebär enligt departementet sammanfattningsvis att regeringen i villkoren för tillstånd att sända digital TV endast föreskrivit ett programutbud som är mångsidigt enligt radio- och TV-lagens mening.

Utfrågning med Marita Ulvskog

Utskottet har den 20 april 1999 hållit en utfrågning med kulturminister Marita Ulvskog *bilaga B 6*.

Vid utfrågningen uppgav Marita Ulvskog bl.a. följande när det gällde skälet till att det i tillståndet för TV 3 att sända digitalt i marknätet föreskrivs genom villkor att fakta-, sport- och barnprogram i betydande omfattning skall ingå i sändningarna. Enligt Marita Ulvskog är uppräkningen hämtad ur den programförklaring som TV 3 själv har lämnat. Det bygger på att det i digital-TV-propositionen sägs att det skall finnas villkor om mångsidigt programutbud. Från början är det egentligen hämtat från den proposition i början på 1990-talet som föregick TV 4:s möjligheter att börja sända i marknätet. Marita Ulvskog anförde vidare att det är ett försök från Digital-TV-kommittén att se till att de krav som finns i propositionen om digital TV och mångsidigt programutbud uppfylls. Senare har regeringen med sitt beslut fastställt detta.

I denna fråga uppgav kanslirådet Lars Marén bl.a. att det i digital-TV-propositionen står att urvalssättet skall vara sådant att programutbudet som helhet tilltalar olika intressen och smakriktningar. Mot den bakgrunden har man begärt av de sökande företagen att de skall avge en programförklaring, varefter urvalet skett utifrån dessa. Enligt Lars Marén kan man säga att ett kvitto på detta är ett sådant tillståndsvillkor.

Vidare uppgav Marita Ulvskog att det mångsidiga programutbudet handlar om samtliga de programföretag som i ett inledningsskede kommer att sända i det digitala marknätet. Det är till helheten man skall se. Hon påpekade att man i tillståndsvillkoren använder orden "betydande omfattning" och att Granskningsnämnden får tolka i vad mån detta är uppfyllt. Marita Ulvskog anförde att programföretagen har gjort självständiga programförklaringar och

företaget avgör sedan självständigt vad man de facto sänder. Skulle det vara så att företaget ändrar inriktningen på vad det väljer att sända, utgår hon från att det blir ett ärende för Granskningsnämnden. Detta kan innebära att man kanske vill formulera om tillståndet. Marita Ulvskog påpekade att detta ju inte behöver bidra till minskad mångfald. Hon framhöll att utrymmet för att sända helt andra saker än det man har räknat upp i den självständigt formulerade programförklaringen också är något som man självständigt bestämmer.

När det gällde frågan om vilket lagrum som regeringen har stött sig på när den reglerat att det är ett visst bolag som skall sköta programföretagens tekniska samverkan uppgav Marita Ulvskog bl.a. följande. Det fanns ingenting i det beslut som regering och riksdag fattat om villkoret om teknisk samverkan som har lett fram till det val som programföretagen gjorde. Det var enligt Marita Ulvskog en helt självständig idé, som hon antar växte fram hos programföretagen och som de avtalade om. I enlighet med tidigare framlagda propositioner skulle detta också finnas med bland tillståndsvillkoren. Ett villkor för sändningstillstånd skulle vara att man samverkade när det gällde tekniken, och man har valt en teknisk samverkan via bolaget Senda. Det finns enligt Marita Ulvskog ingenting som hindrar att programföretagen självständigt kommer fram till någon annan samverkanslösning. Tillstånden kommer då att justeras på den punkten. Marita Ulvskog påpekade att det är viktigt att det tydligt framgår att programföretagen har valt att leva upp till regeringens och riksdagens krav på teknisk samverkan. Det konkretiseras med avtalet. Enligt Marita Ulvskog handlar det om att göra troligt att ett villkor om att använda en viss sändningsteknik är uppfyllt. Att då nämna ett bolags namn skulle enligt regeringens mening inte vara någonting som går utöver radio- och TV-lagen. Marita Ulvskog uppgav vidare att det inte fanns några som helst krav om att samverkan skulle ske med Senda eller Teracom. Det förekom inga diskussioner mellan regeringen och programföretagen. Regeringen har ingen del i detta.

Vad gällde villkoret om mångsidigt programutbud anförde Marita Ulvskog att eftersom det rymmer formuleringar om "betydande omfattning" är det väldigt svårt att säga när något inte är uppfyllt. Det blir i så fall en fråga för Granskningsnämnden att göra en bedömning av detta. Hon uppgav vidare att den sanktionsmöjlighet som hon kan se framför sig är en prickning – ett fällande omdöme – från Granskningsnämnden. Att regeringen skulle göra något bedömer hon som helt uteslutet. På fråga om ett programföretag, som väljer att självständigt fatta beslut enligt yttrandefrihetsgrundlagen om utbudet i den egna kanalen, kan riskera att få sitt sändningstillstånd indraget eller inte förnyat svarade Marita Ulvskog att hon bedömde det som helt omöjligt. Svaret var enligt henne nej.

Utskottets bedömning

Granskningen föranleder inget uttalande från utskottets sida.

2.7 Näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA

Ärendet

I en granskningsanmälan, *bilaga A 2.7.1*, har till konstitutionsutskottets granskning anmälts f.d. näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA Forest and Timber AB (SCA). Anmälaren anför att utskottet bör granska Anders Sundströms agerande i samband med att regeringen under våren 1998 beviljade 10 miljoner kronor i stöd till skogskoncernen SCA:s sågverk i ministerns hemkommun Piteå. Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) yttrade sig i ärendet på begäran av Närings- och handelsdepartementet och föreslog enligt anmälaren avslag, bl.a. med hänvisning till att SCA är ett stort företag med gott om egna resurser och att den planerade investeringen skulle kunna leda till minskad sysselsättning. Vidare anför anmälaren att regeringen agerade i strid med expertmyndighetens rekommendationer och i stället beslutade att bevilja mångmiljonstödet till SCA. Någon motivering varför regeringen frångått NUTEK:s rekommendation lämnades inte. Enligt anmälaren bereddes investeringsfrågan inom Närings- och handelsdepartementet ända fram till ett regeringsbeslut började närma sig. Anmälaren anför att beredningen enligt uppgift pågick i detta departement under åtta veckor. Därefter lämnades ärendet över till Arbetsmarknadsdepartementet. Anmälaren påpekar att handläggningen av ärendet fortfarande låg kvar på samma handläggare i Närings- och handelsdepartementet. Enligt anmälaren bör konstitutionsutskottet granska beredningen av ärendet och om Anders Sundström försökt påverka ärendet under den långa tid som beredningen pågått inom hans departement.

Till grund för granskningen har bl.a. legat en promemoria som har upprättats inom Näringsdepartementet, *bilaga A 2.7.2*.

Regeringens beslut den 29 april 1998

I beslut av regeringen den 29 april 1998 anges att SCA Forest and Timber AB i skrivelse den 12 februari 1998 har ansökt om regionalt utvecklingsbidrag för att täcka en del av utgifterna i samband med investeringar i bolagets verksamhet i Munksund, Piteå kommun. Investeringarna uppgår totalt till 390 miljoner kronor.

Av regeringens beslut framgår att Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) har kommit in med yttrande i ärendet. Därefter har SCA Forest and Timber AB kommit in med kompletterande skrivelser.

Regeringen beslutade att bevilja SCA Forest and Timber AB regionalt utvecklingsbidrag enligt förordningen (1990:642) om regionalpolitiskt företagsstöd med högst 10 000 000 kr för utgifter i samband med företagets investeringar.

I 1 § förordningen (1990:642) om regionalpolitiskt företagsstöd anges att stöd kan lämnas för att främja ekonomisk tillväxt och en samhällsekonomiskt och i övrigt lämplig lokalisering av näringslivet. Stöd lämnas endast i den utsträckning det är förenligt med artikel 92 i Fördraget om upprättande av Europeiska gemenskapen. För stödet finns två stödområden.

Enligt 2 § kan stöd lämnas till företag, affärsverk eller uppdragsmyndigheter som bedriver verksamhet på marknadsmässiga villkor. Till ideella organisationer eller intresseorganisationer kan stöd lämnas till utgifter för utlokalisering av verksamhet från Stockholmsregionen även om de inte bedriver verksamhet på marknadsmässiga villkor. Stöd lämnas endast för vissa i förordningen angivna verksamheter.

I 9 § anges att stöd kan lämnas antingen som regionalt utvecklingsbidrag eller som lån till investmentbolag.

Som en allmän förutsättning för att stöd skall kunna lämnas gäller enligt 12 § att verksamheten bedöms få tillfredsställande lönsamhet och ge de anställda en varaktig sysselsättning och utövas eller skall utövas i en ort med tillfredsställande förutsättningar för verksamheten. Därvid skall även beaktas vikten av att de anställda tillförsäkras en tillfredsställande arbetsmiljö.

När det gäller förfarandet i ärenden om regionalt utvecklingsbidrag anges i 35 § att länsstyrelsen skall avgöra ärenden om det avser verksamhet enligt 2 § första stycket 1–8 och det godkända kapitalbehov som ligger till grund för ansökan uppgår till högst 20 miljoner kronor.

Enligt 36 § skall NUTEK avgöra ärenden som inte skall avgöras av länsstyrelsen. Verket skall dock med eget yttrande till regeringens prövning lämna över

– ärenden som gäller stöd enligt 2 a tredje stycket (kräver EG-kommissionens godkännande) eller stöd enligt 19 § (stöd utanför stödområdena) eller 23 b § (stöd med högre belopp än enligt de allmänna reglerna) som skall avgöras av regeringen,

– ärenden om stöd till affärsverk eller uppdragsmyndigheter,

– ärenden som annars har principiell vikt eller är av stor betydelse.

I 37 § anges att regeringen utan hinder av 35, 36 och 38 §§ kan direkt ta emot och pröva en ansökan om regionalt utvecklingsbidrag. Så får dock inte ske utan synnerliga skäl, om länsstyrelsen kan besluta i ärendet.

Enligt 38 § skall en ansökan om regionalt utvecklingsbidrag ges in till länsstyrelsen i det län där verksamheten skall bedrivas. En ansökan som inte skall prövas av länsstyrelsen får också ges in till NUTEK.

Utskottet har i en skrivelse till Statsrådsberedningen begärt att få svar på frågan enligt vilken bestämmelse regeringen har prövat SCA:s ansökan om regionalt utvecklingsbidrag. Utskottet har också begärt att få en redogörelse för beredningen av ärendet inom Regeringskansliet och Anders Sundströms befattning med ärendet.

I en promemoria upprättad inom Näringsdepartementet den 1 mars 1999 konstateras att NUTEK enligt 36 § förordningen (1990:642) om regionalpolitiskt företagsstöd prövar en ansökan som avser ett större belopp än 20 miljoner kronor. Regeringen kan dock utan hinder av denna regel ta emot och pröva en ansökan (37 § första stycket första meningen).

Departementet påpekar att SCA:s ansökan avsåg en investering som till storleken avsevärt översteg 20 miljoner kronor. Regeringen prövade ansökan med stöd av 37 § första stycket första meningen i förordningen.

Vidare anförs i promemorian att ärendet handlades vid dåvarande Närings- och handelsdepartementets enhet för företagsutveckling. I september 1997 fick enheten i uppdrag av Anders Sundström att ta kontakt med företrädare för SCA för att informera om stödmöjligheter för aktuella investeringar i bolagets sågverk i Munksund, Piteå kommun. Enligt departementet föranleddes uppdraget av att frågan dessförinnan tagits upp med näringministern av företrädare för SCA. Enheten lämnade beskedet att ett investeringsbidrag kan lämnas i ett tillfälligt stödområde med högst 20 % av godkända utgifter.

Departementet anför att SCA under slutet av 1997 och början av 1998 lämnade ytterligare muntlig underhandsinformation om bolagets investeringsplaner till en departementssekreterare, som handlade ärendet i departementet fr.o.m. slutet av 1997. Bolaget önskade därvid mer information om stödmöjligheterna. Underhandssamtalen resulterade i att SCA i början av februari 1998 fick beskedet att regeringen var beredd att, med hänsyn till att det rörde sig om en större investering och ett ärende av stor betydelse, pröva en ansökan från bolaget. Ärendet hade dessförinnan föredragits för departementsledningen.

Enligt departementet gav SCA in sin ansökan den 16 februari 1998. Den remitterades samma dag till NUTEK för yttrande. Yttrandet kom in den 13 mars 1998. NUTEK hade i sin tur inhämtat yttranden från bl.a. Länsstyrelserna i Västerbottens respektive Norrbottens län.

I promemorian anförs vidare att i samband med att departementsledningen ånyo informerades om ärendet i mitten av april 1998 uppkom frågan om det var lämpligt att Anders Sundström deltog i regeringens kommande prövning av ärende. Frågan diskuterades i första hand mellan honom och departementets expeditionschef. Enligt departementet blev en slutsats att det inte fanns någon omständighet som kunde grunda jäv enligt förvaltningslagen. Med hänsyn till att ärendet hade anknytning till Anders Sundströms hemort och till att NUTEK:s och länsstyrelsernas bedömningar skilde sig åt beslutade han sig ändå för att inte delta i regeringens prövning. Det blev i stället dåvarande arbetsmarknadsminister Margareta Winberg som föredrog ärendet vid regeringssammanträdet. Departementet påpekar att ansvaret för handläggningen på tjänstemannanivå och föredragningen för arbetsmarknadsministern

fortfarande åvilade Närings- och handelsdepartementet. Enligt departementet är den gängse regeln att handläggningen ligger kvar inom ansvarigt departement även om en annan minister föredrar ärendet i regeringen. Handläggningen av ärendet har således aldrig lämnats över till Arbetsmarknadsdepartementet.

Utskottets bedömning

Utskottets granskning ger vid handen att någon anmärkning inte kan riktas mot Anders Sundström när det gäller hans befattning med regeringsärendet angående ansökan från SCA om regionalt utvecklingsbidrag. Någon anmärkning kan ej heller riktas i övrigt mot beredningen av ärendet. Granskningen föranleder således inget uttalande från utskottets sida.

2.8 Regeringens beslut om ändring av ändamålet för stiftelsen SJ/BV personalens förmånsfond

Inledning

Under hösten 1998 granskade utskottet regeringens beslut i permutationsärenden som inkommit under perioden 1995–1997. Under granskningen uppmärksammades ett beslut som meddelats efter stiftelselagens ikraftträdande i ett ärende som gäller permutation för en äldre stiftelse med anknytning till Statens järnvägar. Utskottet har ställt två frågor i ärendet till Regeringskansliet. Frågorna har besvarats i en promemoria den 1 mars 1999 från Näringsdepartementet, *bilaga A 2.8.1*.

Permutationsärendet

Den 18 oktober 1968 fastställde Kungl. Maj:t reglemente och instruktion för Stiftelsen SJ-personalens pensions- och förmånsfond, tidigare benämnd Stiftelsen statsbanepersonalens pensions- och understödsfond. Stiftelsens tillgångar utgjorde medel som enligt en överenskommelse den 14 december 1936 mellan svenska staten och Statens järnvägars änke- och pupillkassa överlämnats till stiftelsen, medel som genom gåvor och donationer eller på annat sätt tillförts eller kunde komma att tillföras stiftelsen samt räntor och andra vinstmedel.

Genom regeringsbeslut den 6 februari 1997 förordnades beträffande Stiftelsen SJ-personalens pensions- och förmånsfond – efter framställning från stiftelsen – dels att stiftelsen i stället skulle benämnas Stiftelsen SJ/BV-personalens förmånsfond, dels om vissa ändringar i stiftelsens reglemente och instruktion.

Ändringarna innebar bl.a. att ändamålsbestämmelsen "att enligt bestämmelserna i detta reglemente lämna ekonomisk hjälp i första hand till efterlevande barn och änkor efter anställda vid statens järnvägar och i andra hand till barn till pensionerad personal" ändrades enligt följande.

Stiftelsen har till ändamål att enligt bestämmelserna i det ändrade reglementet att lämna ekonomisk hjälp till

A. efterlevande barn och änkor/änklingar till anställda vid Statens Järnvägar (SJ) och Banverket (BV);

B. barn till pensionerad personal;

C. pensionärer, som åsamkats stora kostnader i samband med sjukdom.

Reglementet i dess lydelse före den nu aktuella ändringen innehöll en bestämmelse (§ 8) om att frågan om grunderna för den fortsatta verksamheten skulle underställas Kungl. Maj:ts prövning om medelstillgången inte medgav att huvudändamålen barnpension, barnpensionsförmån och särskild förmån kan tillgodoses. Vidare stadgades i § 11 att stiftelsens fullmäktige ägde överlägga och fatta beslut i frågor om förvaltning och om ändring i eller tillägg till reglementet eller den för styrelsen och stiftelsen gällande instruktionen. Fullmäktiges beslut om ändring eller tillägg i reglementet skulle för att bli gällande underställas Kungl. Maj:ts prövning och godkännas av Kungl. Maj:t.

Stadgeändringarna den 6 februari 1997 innebär bl.a. också att §§ 8 och 11 redigerades i språkligt hänseende. Bland annat ersattes begreppet Kungl. Maj:t av ordet regeringen.

Stiftelselagen

Stiftelselagen (1994:1220) trädde i kraft den 1 januari 1996. Bestämmelserna i 6 kap. stiftelselagen skulle dock tillämpas först fr.o.m. den 1 januari 1997 på stiftelser som bildats tillsammans med staten, en kommun, ett landsting eller en kyrklig kommun. 6 kap. stiftelselagen innehåller bestämmelser om ändringar m.m. i stiftelseförordnanden. Bestämmelserna innebär att frågor om ändring av ändamålsbestämmelser i stiftelseförordnanden också för stiftelser bildade av staten numera i princip skall prövas i första hand av Kammarkollegiet. Enligt 6 kap. 1 § stiftelselagen får styrelsen eller förvaltaren inte utan tillstånd av Kammarkollegiet ändra eller upphäva eller i särskilt fall åsidosätta föreskrifter i stiftelseförordnande som avser bl.a. stiftelsens ändamål. Föreskrifterna får ändras, upphävas eller i särskilt fall åsidosättas endast om de på grund av ändrade förhållanden inte längre kan följas eller har blivit uppenbart onyttiga eller uppenbart stridande mot stiftarens avsikter eller om det finns andra särskilda skäl. Kammarkollegiets beslut får överklagas till regeringen.

Före den 1 januari 1997 gällde att regeringen beslutade om ändring av ändamålsbestämmelse i stiftelseförordnande för stiftelser bildade av eller tillsammans med staten. För äldre stiftelser finns dock övergångsbestämmelser i lagen (1994:1221) om införande av stiftelselagen. Enligt 10 § införandelagen skall om stiftelseförordnande för en äldre stiftelse innehåller en bestämmelse som innebär att någon får ändra, upphäva eller i särskilt fall åsidosätta en av stiftaren meddelad föreskrift den bestämmelsen ha samma giltighet som enligt äldre rätt. Den nu aktuella stiftelsen är en äldre stiftelse.

Enligt förarbetena (prop. 1993/94:9) innefattar paragrafen ett undantag från den uppställda principen att stiftelselagen skall gälla fullt ut för äldre stiftelser. Det förekommer enligt propositionen inte så sällan stiftelseförordnanden med föreskrifter som innebär t.ex. att stiftaren eller stiftelsens styrelse har rätt att ändra eller upphäva föreskrifterna i förordnandet. Stiftaren ansågs enligt då gällande ordning kunna förbehålla sig själv eller någon annan rätt att besluta om att ändra eller upphäva föreskrifterna i förordnandet (s.k. ändringsförbehåll). För att ett förbehåll som avser stiftelsens ändamålsföreskrifter skulle vara giltigt ansågs det dock vara ett krav att rätten att ändra m.m. gjorts beroende av att en viss händelse inträffade som den beslutsberättigade inte kunde råda över. Sådana föreskrifter eller ändringsförbehåll innebär i regel att det principiella kravet på tillstånd av myndighet för att få ändra m.m. i ett stiftelseförordnande bortfaller. Den verkan som förbehåll av detta slag ansågs ha skulle emellertid komma att begränsas väsentligt genom den nya stiftelselagen (se 6 kap. 3 § i stiftelselagen). Bestämmelsen i 10 § införandelagen innebär emellertid att ändringsförbehåll i stiftelseförordnande för en äldre stiftelse skulle ha *samma giltighet* efter stiftelselagens ikraftträdande som före. Härav följer enligt vad som underströks i propositionen att bestämmelserna om ändring i stiftelseförordnanden i 6 kap. 1 och 3 §§ stiftelselagen inte får någon betydelse för äldre stiftelser så länge ändringsförbehållet kvarstår i stiftelseförordnandet.

I boken Stiftelselagen – En kommentar (1997) av Henning Isoz sägs att för att ett ändringsförbehåll skall föreligga måste de ifrågavarande föreskrifterna innefatta en klar rätt att ändra (s. 271). Detta krav – fortsätter Henning Isoz – får som regel anses uppfyllt om enligt föreskriftens ordalydelse ändring sker genom beslut av någon utomstående eller genom samstämmiga beslut av stiftelsens styrelse och någon utomstående, t.ex. viss myndighet (om denna myndighet skulle vara regeringen eller Kammarkollegiet kan dock föreskriften ses som en erinran om vad som ändå måste iakttas vid ändring enligt det normala förfaringssättet).

I boken Om stiftelser av Henrik Hessler (1952) finns en anmärkning om rättsläget i fråga om ändringsförbehåll i stiftelseförordnanden (s. 502, not 82) Enligt Hessler utsägs stundom i stiftelseförfattningen att ändring av denna inte får ske annat än efter medgivande av KM. Särskilt förekom detta vid företagsstiftelser. Avsikten med bestämmelsen var då tydligen att stiftelsen med säkerhet skulle befinnas uppfylla de krav som uppställdes i kommunalskattelagen för viss förmånlig behandling i skattehänseende. En dylik klausul saknade emellertid enligt Hessler såtillvida självständig betydelse eftersom ju även utan att detta uttryckligen stadgades KM:s medgivande måste inhämtas om inte annat föreskrivits. Hessler tillfogade att det dock är tänkbart att ett förbehåll att KM skulle äga besluta eller godkänna ändring i stiftelseförfattning i vissa fall borde medföra att KM fick friare händer än vid vanliga permutationsärenden.

Frågan är då vilken giltighet som ändringsförbehåll ansågs ha enligt äldre rätt.

Stiftaren ansågs kunna förbehålla sig själv rätt att när som helst komplettera ändamålet med ett verksamhetsföremål, dvs. uppgift om på vilket sätt

syftet skall främjas. Han ansågs också kunna förbehålla sig rätt att ändra eller modifiera ändamålet. Ändamålet fick dock inte genom modifieringen bli något helt annat än det ursprungliga. Helt godtyckliga ändringsförbehåll ansågs inte kunna godtas. Med godtyckliga ändringsförbehåll avses sådana förbehåll som går ut på att stiftaren skall ha rätt att när som helst ändra det givna ändamålet till något helt annat. Tillåtna var klausuler som gick ut på att ändring av stiftelsens ändamål skall få ske då det inträffade en omständighet av av angivet slag, t.ex. ändrade förhållanden, vilket påverkar ändamålet.

Registrering av stiftelser

I 10 kap. stiftelselagen och i stiftelseförordningen (1995:1280) finns bestämmelser om registrering av stiftelser. En stiftelse skall enligt 10 kap. 1 § vara registrerad om den är skyldig att upprätta årsredovisning, vilket är fallet om värdet av tillgångarna överstiger ett gränsbelopp tio gånger basbeloppet. (jfr 3 kap. 2 § stiftelselagen). Stiftelseregister förs av länsstyrelserna. Registreringsmyndigheten skall enligt 10 kap. 11 § stiftelselagen ingripa om det kan antas att en stiftelse inte följer bestämmelserna i stiftelselagen eller annan författning i fråga om anmälan för registrering i stiftelseregistret. Enligt 5 § stiftelseförordningen skall till en anmälan om registrering fogas en beskrivning av stiftelsens ändamål om det inte är möjligt att inge en kopia av stiftelseförordnandet i enlighet med 10 kap. 2 § stiftelselagen. Enligt 10 § stiftelseförordningen skall ett registreringsbevis för en stiftelse innehålla bl.a. uppgift om stiftelsens ändamål. Enligt uppgift registrerar länsstyrelserna endast ändringar som anses formellt giltiga.

Promemoria från Näringsdepartementet

Enligt en promemoria den 1 mars 1999 som har upprättats inom Näringsdepartementet har föreskriften § 11 i stiftelseförordnandet om att Kungl. Maj:t skall godkänna fullmäktiges beslut om ändringar inte av regeringen uppfattats som en erinran om rättsläget utan som ett aktivt utpekande av Kungl. Maj:t som bl.a. permutationsmyndighet. Stiftelsen har anknytning till Statens järnvägar och numera också Banverket, myndigheter direkt underställda regeringen. Stiftelsen reglerar vissa förhållanden i relationen arbetsgivare–arbetstagare. Det är därför naturligt att beslut om ändringar av stiftelsens verksamhet skall underställas regeringen. Den omständigheten att man uttryckligen angett Kungl. Maj:t som permutationsmyndighet tyder närmast på att man stannat för Kungl. Maj:t som den lämpligaste permutationsmyndigheten. Eljest hade inte någon bestämmelse behövts. I varje fall lägger ordalydelsen av 10 § införandelagen inte hinder i vägen för regeringen att göra den begärda prövningen. Enligt regeringens bedömning har därför inte hinder förelegat mot att pröva ändringarna i reglementet även efter den 1 januari 1997.

Enligt 10 § lagen om införande av stiftelselagen skall äldre ändringsförbehåll ha samma giltighet som enligt äldre rätt. I det nu aktuella reglementet fanns dels en bestämmelse om att ändring av ändamålet skall underställas Kungl. Maj:ts prövning om medelstillgången inte är tillräcklig för de angivna ändamålen, dels en allmän bestämmelse om att ändringar eller tillägg skall underställas Kungl. Maj:ts prövning och godkännande. Beträffande den förstnämnda föreskriften (§ 8) kan ifrågasättas om den varit tillämplig i detta fall eftersom det varit fråga om att utvidga ändamålet, vilket tyder på förutsättningen att det skulle föreligga medelsbrist inte varit uppfylld. När det gäller den mer allmänna föreskriften § 11 om att Kungl. Maj:t skall pröva ändringar kan ifrågasättas om inte en sådan bestämmelse för en stiftelse bildad tillsammans med staten – i den mån också den kan anses gälla ändring av ändamålsbestämmelse – skall ses endast som en erinran om det då gällande rättsläget i stället för som ett ändringsförbehåll, särskilt som ändringsförbehållet skulle kunna ses som godtyckligt.

Om en föreskrift om ändring i stiftelseförordnande inte bör ses som ett ändringsförbehåll utan endast som en erinran om gällande rätt, torde frågan om ändring av ändamålsbestämmelse i enlighet med 6 kap. 1 § stiftelselagen böra prövas av Kammarkollegiet i stället för av regeringen.

Enligt utskottets mening måste det bedömas från fall till fall om en bestämmelse i ett stiftelseförordnande om att regeringen skall pröva en ändring skall anses utgöra ett sådant ändringsförbehåll som avses i 10 § införandelagen. I detta sammanhang kan erinras om att länsstyrelsens registreringsverksamhet också omfattar uppgifter om stiftelsens ändamål.

I den granskning som ankommer på utskottet bör som utskottet tidigare framhållit (bet. 1997/98:KU25) bedömningar av den materiella lagligheten av fattade beslut göras med stor försiktighet. Granskningen bör i första hand inriktas mot ärendenas formella sidor och mot handläggningsfrågor. Materiella frågor bör endast bedömas om det uppmärksammas ett klart fel eller om regeringen handlat i strid med riksdagens beslut eller önskemål. Utifrån dessa förutsättningar finner utskottet inte anledning att rikta kritik mot handläggningen av detta ärende.

Utskottet vill dock framhålla att det är angeläget att det inte bortses från att en bestämmelse i stiftelseförordnande om att regeringen skall pröva ändringar ibland bör ses endast som en erinran om det tidigare rättsläget och inte som ett regelrätt ändringsförbehåll.

2.9 Jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt

Ärendet

I en granskningsanmälan, *bilaga A 2.9.1*, har till konstitutionsutskottets granskning anmälts f.d. statsrådet Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt. Enligt anmälan bör granskas huruvida Annika Åhnberg förfarit i strid mot regeringsformen med anledning av ett regeringsbeslut om stärkande av vissa rättigheter för medlemmarna i Idre sameby. I anmälan

anförs att regeringen genom ett beslut den 4 juni 1998 har bifallit en framställan från Länsstyrelsen i Jämtlands län att ge medlemmarna i Idre sameby rätt att jaga och fiska för husbehov och för avsalu på statens mark inom de områden i Dalarnas län som upplåtits för renbete m.m. genom Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889, i den mån marken fortfarande ägs av staten. Enligt anmälaren sammanfaller den givna rätten att utnyttja statens mark med det område som staten tidigare upplåtit till 23 jaktlag. Anmälaren anför att statsrådet Åhnberg informerades om statens upplåtelseavtal med de 23 jaktlagen under det remissarbete som föregick regeringens beslut. Vid beredningen av regeringens beslut tycks enligt anmälaren emellertid statsrådet Åhnberg inte ha beaktat de jakträttigheter som staten redan upplåtit. Som en konsekvens härav föreligger två skilda jakträttigheter inom samma område.

Vidare anför anmälaren att dubbelupplåtelsen av jakträttigheter från civilrättslig synpunkt framstår som en kränkning av de enskilda jägarna och jaktlagens rättigheter enligt avtal med staten. Anmälaren påpekar att den upplåtelse som gjordes sist inte skall vara gällande enligt 7 kap. 22 § jordabalken. Regeringen skulle alltså enligt civilrättsliga regler inte kunna upplåta jakträtt till medlemmarna i Idre sameby. Anmälaren framhåller att regeringens beslut emellertid inte är formulerat som en civilrättslig upplåtelse utan som en föreskrift.

Utifrån en konstitutionell grund ifrågasätter anmälaren statsrådets agerande bl.a. när det gäller om ärendet beretts i överensstämmelse med de beredningskrav som uppställs i 7 kap. 2 § regeringsformen. Anmälaren påpekar att denna bestämmelse bl.a. säger att sammanslutningar och enskilda skall ges tillfälle att yttra sig i den omfattning som behövs. Enligt anmälaren har jägarna i de 23 jaktlagen inte fått tillfälle att yttra sig före regeringens beslut. Anmälaren påpekar vidare att regeringens beslut är utformat som en föreskrift. Det behöver därför klargöras om regeringen har handlat i strid med bestämmelserna i 8 kap. 2 § regeringsformen, som bl.a. slår fast att föreskrifter om enskildas ekonomiska förhållanden inbördes skall regleras genom lag om förskrifterna avser t.ex. rätt till fast eller lös egendom eller avtal. Enligt anmälaren bör också klargöras huruvida regeringens beslut är förenligt med regeringsformens skydd mot inskränkningar i enskildas äganderätt. I detta sammanhang måste också beaktas Europakonventionens bestämmelser.

Till grund för granskningen har bl.a. legat en promemoria upprättad inom Jordbruksdepartementet, *bilaga A 2.9.2.* Vidare har utskottet hållit utfrågningar med Annika Åhnberg, *bilaga B 7.* Utskottet har tagit del av Jordbruksdepartementets akt i det aktuella regeringsärendet.

Bestämmelser i rennäringslagen

Allmänt om samernas renskötselrätt

(Källa: SOU 1999:25)

Enligt gällande svensk rätt är samernas rätt till mark en bruksrätt av särskilt slag, grundad på urminnes hävd, den s.k. renskötselrätten. Detta har slagits

fast av Högsta domstolen i det s.k. skattefjällsmålet (NJA 1981 s. 1). Renskötselrätten regleras i rennäringslagen (1971:437) och rennäringsförordningen (1993:384). Bestämmelser som rör renskötselrätten finns också i viss annan lagstiftning.

Renskötselrätten innebär en rätt för samer att bruka mark och vatten för sig och sina renar inom det s.k. renskötselområdet. Samernas bruksrätt gäller oavsett om samerna äger marken eller ej och oavsett om marken ägs av staten eller är privatägd.

Renskötselområdet omfattar fjällvärlden och stora delar av Norrland. Området delas in i året-runt-marker och vinterbetesmarker. Samernas rättigheter är starkast inom året-runt-markerna. Vinterbetesmarkerna är sydligare och mer kustnära områden där samernas rätt att bruka marken traditionellt bara gällt vissa delar av året.

Samernas bruksrätt har i egenskap av särskild rätt till fastighet ett indirekt grundlagsskydd genom bestämmelserna i 2 kap. 18 § regeringsformen (RF). Renskötselrätten har också ett visst skydd genom grundlagsbestämmelsen i 1 kap. 2 § fjärde stycket RF. Där anges att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjlighet att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. I förarbetena till bestämmelsen sägs att skyddet för kultur också omfattar ett skydd för samernas renskötsel som ett centralt inslag i samernas traditionella levnadssätt (prop. 1975/76:209 s. 138).

I 2 kap. 20 § andra stycket RF sägs vidare att samernas rätt att bedriva renskötsel regleras i lag.

Bruksrätten har också ett visst skydd genom de folkrättsliga åtaganden som Sverige har gjort genom anslutning till internationella konventioner.

Renskötselområdet

I 3 § första stycket rennäringslagen sägs att renskötsel får bedrivas inom följande områden (renskötselområdet).

1. hela året (året-runt-markerna)

– i Norrbottens och Västerbottens läns lappmarker dels ovanför odlingsgränsen, dels nedanför denna gräns på mark där skogsrenskötsel av ålder bedrivs under våren, sommaren eller hösten och marken antingen tillhör eller vid utgången av juni 1992 tillhörde staten (kronomark) eller utgör renbetesland,

– på renbetesfjällen i Jämtlands län,

– inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete,

2. den 1 oktober – den 30 april (vinterbetesmarkerna)

– i övriga delar av lappmarkerna nedanför odlingsgränsen,

– inom sådana trakter utanför lappmarkerna och renbetesfjällen där renskötsel av ålder bedrivs vissa tider av året.

I andra stycket sägs att med renbetesland förstås mark som vid avvittringen förklarats utgöra renbetesland eller av ålder använts som sådant land. Med renbetesfjällen förstås de vid avvittringen för samerna avsatta renbetesfjällen och de områden som sedermera upplåtits till utvidgning av dessa fjäll.

Rätt till jakt och fiske

Enligt 25 § första stycket rennäringslagen (1971:437) får medlem i sameby jaga och fiska på utmark inom de delar av byns betesområde som hör till renbetesfjällen eller lappmarkerna, när renskötsel är tillåten där.

Rätten till jakt och fiske ingår som en del av renskötselrätten. Rätten enligt 25 § första stycket är inte begränsad till jakt och fiske för husbehov utan gäller även för jakt och fiske till försäljning.

Samernas rätt för medlem i sameby att jaga och fiska gäller både på statlig, kommunal och privatägd mark (prop. 1992/93:32 s. 132 f.). Det finns således en dubbel jakt- och fiskerätt på utmark inom renbetesfjällen och lappmarkerna under den tid renskötsel är tillåten där. Markägaren har den jakt- och fiskerätt som följer av äganderätten och samernas jakt- och fiskerätt ingår i renskötselrätten.

Rätten till jakt och fiske i Kopparbergs län och i Jämtlands län utanför renbetesfjällen

I 25 § fjärde stycket rennäringslagen sägs att, inom de områden i Jämtlands och Dalarnas län som vid utgången av juni 1992 tillhörde staten och var särskilt upplåtna till renbete, medlem i sameby inom byns betesområde får fiska till husbehov samt jaga rovdjur, i den mån regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer tillåter det.

Sistnämnda stycke tillkom genom en lagändring den 1 juli 1992 i samband med överföring av verksamheten vid Domänverket till aktiebolagsform (prop. 1991/92:134, NU33, rskr. 351, SFS 1992:785).

Som redovisats ovan omfattar de s.k. året-runt-markerna, där renskötsel får bedrivas hela året, bl.a. de områden i Jämtlands och Kopparbergs län som särskilt upplåtits till renbete. Med dessa områden avses de som Kungl. Maj:t genom beslut den 23 september 1886, den 31 december 1888 och den 7 april 1899 bemyndigat dåvarande Domänstyrelsen att tills vidare upplåta för renbete. Områdena utgör kronomark och är upplåtna utan avgift. Betesrätten är inte inskränkt till viss del av året.

Upplåtelserna till renbete i detta område omfattar också en viss begränsad rätt till skogsfångst, jakt och fiske. Rätten till jakt avser jakt efter rovdjur, och fiskerätten innefattar en rätt till husbehovsfiske.

Vissa bestämmelser avseende mark som samerna nyttjar tillsammans med andra

I 30 § rennäringslagen finns en bestämmelse som reglerar renskötselns skydd mot markägares och andra brukares användning av marken inom renskötselområdets året-runt-marker. Där föreskrivs att den som inom året-runt-markerna äger eller brukar mark där renskötsel bedrivs inte får vidta åtgärder som medför avservärd olägenhet för renskötseln.

Enligt 32 § rennäringslagen får på sådan kronomark ovanför odlingsgränsen som står under statens omedelbara disposition och på renbetesfjällen nyttjan-

derätt upplåtas endast om upplåtelsen kan ske utan avsevärd olägenhet för renskötseln.

Avser upplåtelsen rätt till jakt eller fiske, krävs dessutom att upplåtelsen är förenlig med god jaktvård eller fiskevård och kan ske utan besvärande intrång i rätten till jakt och fiske enligt 25 §. Upplåtelse av hela fisket i visst vatten får ske endast om samebyn medger det.

Regeringens beslut den 4 juni 1998

Ärendet

Länsstyrelsen i Jämtlands län hemställde den 26 juni 1996 hos regeringen om att medlemmarna i Idre sameby skulle ges samma rätt till jakt och fiske inom samebyns året-runt-marker som tillkommer andra samebymedlemmar i landet enligt 25 § första stycket rennäringslagen. Därutöver hemställde länsstyrelsen om att de avgifter som inflyter från upplåtelser av mark, jakt och fiske inom samma område skulle fördelas enligt de bestämmelser som gäller för andra samebyar enligt 6 och 7 §§ rennäringsförordningen.

Som det grundläggande motivet för sin hemställan angav länsstyrelsen att Idresamernas rättsliga ställning skulle stärkas inom ramen för rennäringslagstiftningen och de skulle ges samma rättigheter och förutsättningar vad gäller jakt och fiske som tillkommer samerna i andra samebyar.

Vidare anförde länsstyrelsen bl.a. att Idre sameby inte erhåller någon del av de avgifter som inflyter till följd av olika upplåtelser inom året-runt-markerna. Länsstyrelsen påpekade att denna ordning utgör ytterligare en avvikelse från de bestämmelser som gäller för de samebyar som har sina året-runt-marker ovan odlingsgränsen och på renbetesfjällen. Enligt länsstyrelsens mening var det angeläget att förhållandet ändrades och att Idre sameby gavs samma förutsättningar även i detta avseende som tillkommer övriga samebyar i fjällområdet.

Av Jordbruksdepartementets akt i ärendet framgår att länsstyrelsens hemställan skickades ut på remiss den 12 augusti 1996. Remissen ställdes till Sametinget, Statens jordbruksverk, Statens naturvårdsverk, Statens fastighetsverk samt Länsstyrelsen i Kopparbergs län. Under beredningen av ärendet har också Älvdalens kommun lämnat synpunkter med anledning av Länsstyrelsens i Jämtlands län hemställan.

Regeringsbeslutet

I beslut den 4 juni 1998, *bilaga A 2.9.3,* biföll regeringen Länsstyrelsens i Jämtlands län hemställan på det sättet att medlem i Idre sameby gavs rätt att jaga och fiska för husbehov och för avsalu på statens mark inom de områden i Dalarnas län som upplåtits för renbete m.m. genom Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889, i den mån marken fortfarande ägs av staten.

I regeringens beslut anförs att Kungl. Maj:t genom beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889 bemyndigade Domänstyrelsen att tills vidare upplåta områden i Kopparbergs län för renbete. Betesrätten är inte inskränkt

till viss del av året. Upplåtelserna omfattar också rätt att som bränsle, slöjd- och byggnadsvirke ta torrskog, vindfällen, björk eller kortvuxna till timmer inte användbara barrträd. Vidare föreligger rätt till jakt efter rovdjur och rätt till husbehovsfiske. Regeringen påpekar vidare att genom ändringar i 3 och 25 §§ rennäringslagen (1971:437) gäller sedan den 1 juli 1992 att dessa rättigheter kvarstår oberoende av upplåtelse.

I skälen för sitt beslut anför regeringen att medlemmarna i Idre sameby, mot bakgrund av de speciella förhållanden som råder i samebyn, bör ges rätt att jaga och fiska för husbehov och till avsalu inom de områden som omfattas av Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889, i den mån marken fortfarande ägs av staten.

Regeringsrättens beslut den 17 mars 1999

Siljanssågens Skog AB och flera jaktlag begärde i ansökningar till Regeringsrätten rättsprövning av regeringens beslut den 4 juni 1998 angående stärkande av vissa rättigheter för medlemmarna i Idre sameby.

I ett beslut den 17 mars 1999 fann Regeringsrätten att det klandrade beslutet inte kunde anses innebära någon myndighetsutövning. Beslutet kunde därför inte bli föremål för rättsprövning. Regeringsrätten avvisade ansökningarna.

Promemoria från Jordbruksdepartementet

Konstitutionsutskottet har i en skrivelse till Regeringskansliet begärt en redogörelse för den rättsliga grunden för regeringens beslut den 4 juni 1998 och lämnat tillfälle att i övrigt anföra de synpunkter som kan föranledas av granskningsanmälan.

I en promemoria upprättad den 8 april 1999 inom Jordbruksdepartementet anförs att Länsstyrelsen i Jämtlands län i en skrivelse till regeringen den 26 juni 1996 hemställde bl.a. att medlemmarna i Idre sameby inom ett visst område i Dalarnas län skulle ges samma rätt till jakt och fiske som tillkommer andra samebymedlemmar i landet enligt bestämmelserna i 25 § första stycket rennäringslagen (1971:437). Departementet påpekar att enligt 25 § fjärde stycket samma lag medlem i sameby har rätt att inom det aktuella området fiska till husbehov samt jaga rovdjur. Länsstyrelsens begäran avsåg att fiska även till avsalu samt rätt att för husbehov och avsalu jaga även andra djur än rovdjur.

När det gäller regeringens handläggning anför departementet att yttranden över länsstyrelsens framställning avgavs av Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Statens naturvårdsverk, Sametinget, Länsstyrelsen i Dalarnas län och Älvdalens kommun.

Enligt departementet fanns det såvitt framgick av framställningen och yttrandena inte några juridiska hinder, i form av tidigare gjorda upplåtelser av rätt till jakt och fiske, mot att upplåta sådan rätt till medlemmarna i Idre sameby.

Departementet påpekar att regeringen i beslutet den 4 juni 1998, i egenskap av företrädare för staten som markägare, biföll framställningen på så sätt att medlem i Idre sameby gavs rätt att jaga och fiska för husbehov och till avsalu på det aktuella området, i den mån marken fortfarande ägs av staten.

När det gäller Jordbruksdepartementets bedömning framhålls i promemorian att det, trots sedvanlig remissbehandling, vid beslutstillfället inte fanns någon uppgift om de upplåtelseavtal som omnämns i anmälan till konstitutionsutskottet. Mot den bakgrunden fanns det enligt departementet inte någon anledning att föranstalta om ytterligare remissbehandling eller inhämta yttranden.

I promerian påpekas vidare att regeringens beslut inte innebär någon myndighetsutövning. Departementet anför att det i stället är fråga om att staten i egenskap av markägare upplåter rätt till medlemmarna i Idre sameby att jaga och fiska inom området.

Enligt departementet är regeringsbeslutet följaktligen inte av sådan karaktär att det kan hävdas att det är fråga om en föreskrift i regeringsformens mening eller att beslutet skulle strida mot regeringsformens eller Europakonventionens egendomsskydd.

Utfrågningar med Annika Åhnberg

Utfrågning den 22 april 1999

Utskottet har den 22 april 1999 hållit en utfrågning med f.d. jordbruksminister Annika Åhnberg *bilaga B 7*.

Annika Åhnberg anförde att Jordbruksdepartementet i juni 1996 fick en hemställan från Länsstyrelsen i Jämtlands län där man önskade att regeringen skulle fatta beslut om att ge Idre sameby jakträttigheter som motsvarar dem som andra samebyar har. Man motiverade detta med i huvudsak två skäl. Det ena skälet var att det fanns en orättvisa mellan samebyar, att Idre samebys medlemmar inte hade samma rättigheter som andra samebyars medlemmar. Det andra skälet var att man såg det som mycket önskvärt att man kunde finna möjligheter för samebyn att utveckla sina verksamheter och därmed möjliggöra för t.ex. ungdomar att stanna kvar och bedriva verksamhet i samebyn. Annika Åhnberg uppgav att hon redan från början tyckte att det första skälet inte vägde tungt, därför att Idre sameby skiljer sig från andra samebyar. Den har tillkommit i modern tid, och det finns inte de grundläggande och hävdvunna rättigheter där som i andra samebyar. Det andra skälet tyckte hon däremot var angeläget. Hon anförde att det utan tvekan är så att verksamheterna i samebyn behöver kompletteras och utvecklas för att det även i framtiden skall vara möjligt att också bedriva rennäringen.

Vidare uppgav Annika Åhnberg att det var fråga om ett ärende som departementet redan från början insåg var komplicerat och kontroversiellt och som departementet därför lade ned mycket tid och engagemang på. Hon anförde vidare att de tog remissvaren på mycket stort allvar, och regeringens beslut blev en kompromiss mellan länsstyrelsens hemställan och de ståndpunkter som hade förts fram i remissvaren. Länsstyrelsen hade ju begärt att

man skulle göra lagändringar, men regeringen valde i stället att agera på ett sådant sätt att staten som markägare skulle agera genom upplåtelser av jakträtten.

Annika Åhnberg ville särskilt peka på att det i länsstyrelsens hemställan, som sändes ut på remissvar, på s. 4 står: Länsstyrelsen i Jämtlands län har den senaste vintern deltagit i förhandlingar med i första hand Fastighetsverket och Länsstyrelsen i Kopparbergs län för att finna möjligheter för samebyns medlemmar att bl.a. jaga älg på byns året-runt-marker i Kopparbergs län. Detta har inte vunnit framgång. Besked har lämnats av förvaltande myndigheter att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktsupplåtelse i området, trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt.

Enligt Annika Åhnberg var det alltså ingen av de berörda remissinstanserna som noterade eller hade invändningar mot eller som över huvud taget kommenterade detta yttrande från Länsstyrelsen i Jämtlands län i sitt remissvar. Det var självklart att departementet insåg att upplåtelsefrågorna var viktiga i sammanhanget. Det var ju också därför som de två myndigheter som under olika perioder hade haft att handlägga dessa frågor var remissinstanser, dvs. Fastighetsverket och den berörda länsstyrelsen. Men ingen av dem tog i sina remissvar, trots att de i vid mening berörde upplåtelsefrågor, upp det faktum att jakträtten redan var upplåten. Enligt Annika Åhnberg är det också självklart att om departementet hade fått någon antydan om att det var på detta sätt hade man förfarit annorlunda. Självfallet hade man vidgat kretsen av berörda remissinstanser också till de jaktlag som i så fall var berörda. Man hade också preciserat beslutet och mycket mer noggrant analyserat för vilka områden ett sådant beslut som det som Annika Åhnberg föreslog regeringen skulle vara gällande. Påståendet i granskningsanmälan om att man under beredningen av ärendet kände till att dessa upplåtelser fanns är inte korrekt. Man hade ingen kunskap om att dessa upplåtelser existerade. Om man hade haft det hade man agerat annorlunda. Enligt Annika Åhnbergs uppfattning agerade man korrekt mot bakgrund av de informationer som man hade.

Därutöver uppgav Annika Åhnberg att hon inte kunde påminna sig att hon under sin tid som minister nåddes av protesterna eller kraven på att beslutet skulle rivas upp. Däremot vet hon att Idre sameby har valt att inte utnyttja rättigheten. Man vill inte från samebyns sida bidra till att skärpa konflikter, utan man vill avvakta vad som händer i det fortsatta arbetet. I sak har ingenting hänt med anledning av beslutet. Annika Åhnberg påpekade att beredningen av ärendet pågick i departementet under två år. De fick inga signaler under denna tid innan beslutet var formellt fattat. Enligt hennes uppfattning är det mycket vanligt att medan ett ärende bereds, om det är kontroversiellt eller väcker kritik, brukar berörda grupper höra av sig.

Kanslirådet Bjarne Örnstedt uppgav att det normala när det gäller upplåtelse av statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen är att länsstyrelsen beslutar detta. I fråga om övrig statlig mark beror det på vem som är förvaltare, om det är Naturvårdsverket eller Fastighetsverket. I den mån regeringen upplåter mark beror det normalt på att regeringen ändrar på ett avslagsbeslut från en myndighet och beviljar upplåtelse.

Annika Åhnberg uppgav på frågan om varför regeringen hade ingripit i detta fall att Länsstyrelsen i Jämtlands län hade ett annat förslag. Länsstyrelsens förslag var att man inom ramen för den lagstiftning som rör rennäringen skulle tillförsäkra Idre sameby samma rättigheter som andra samebyar har. Enligt Annika Åhnberg var man redan från början tveksam till den lösningen. Redan när Idre sameby konstruerades stod det klart att det inte var en traditionell sameby och därför inte kunde påräkna samma rättigheter som andra samebyar. Denna tveksamhet förstärktes av remissomgången. Däremot tyckte hon att det var angeläget att bidra till att finna en lösning på det problem som Länsstyrelsen i Jämtlands län pekade på, nämligen de bristfälliga möjligheterna till en utveckling som också möjliggjorde samebyns existens i framtiden. Annika Åhnberg uppgav att hon kom fram till att staten i sin egenskap av markägare skulle kunna upplåta rättigheter till samebyn utan att ingripa i rennäringslagstiftningen. Det fanns ingenting i beslutsunderlaget som sa att detta inte skulle vara möjligt, utan tvärtom. Hon tyckte att det tydligt framgick av länsstyrelsens hemställan att det fanns outnyttjade jaktmöjligheter.

Vidare anförde Annika Åhnberg att det enligt hennes bedömning inte fanns en rimlig chans för departementet att i den första remissomgången kunna föreställa sig de remissinstanser man nu efteråt inser fanns. Man kunde inte i blindo skicka ut remissen till t.ex. Jägarförbundet som har flera hundra tusen medlemmar. Det hade enligt hennes uppfattning varit ett orimligt förfarande.

På fråga om det fanns några uttryckliga uppgifter eller påståenden i materialet om att existerande jakträttigheter inte fanns svarade Annika Åhnberg att det inte fanns något uttryckligt sådant påstående. Det låg dock nära till hands att tolka hemställan från Länsstyrelsen i Jämtlands län så att det fanns arealer som kunde upplåtas för jakt. I och med att någon annan aktör inte invände mot det påståendet förstärktes departementets uppfattning om att det inte fanns några problem som rörde redan befintliga upplåtelser.

Bjarne Örnstedt uppgav på fråga om Jordbruksdepartementet under den tid som Annika Åhnberg var chef för departementet uppmärksammade att den aktuella konflikten hade uppstått att departementet får urklipp av pressmeddelanden som berör departementet. Regeringens beslut refererades i de klipp som departementet fick. Sedan hördes ingenting mer förrän departementet fick ett telefax från Svenska samernas riksförbund med en kopia på ansökan om rättsprövning till Regeringsrättten. Detta inträffade den 10 eller den 20 september. Det var första gången det konkret nämndes om dubbelupplåtelse och att man hade kränkt tidigare upplåten jakträtt.

Utfrågning den 4 maj 1999

Utskottet har den 4 maj 1999 hållit en kompletterande utfrågning med Annika Åhnberg *bilaga B 7*.

Annika Åhnberg uppgav att det inte fördes några tjänsteanteckningar vid uppvaktningen från Älvdalens kommun. Uppvaktningen är inte den som framstår klarast i hennes minne. Det som diskuterades var dock framför allt att kommunen var definitiv motståndare till det förslag som Länsstyrelsen i

Jämtlands län hade lämnat. Man tog upp farhågorna för att ett sådant beslut skulle skapa motsättningar mellan befolkningsgrupperna. Därutöver uttryckte man tämligen tydligt att man tyckte att det var bra som det var. Kommunen uppskattade att samebyn fanns där, men man ville inte att någonting skulle förändras eftersom det då, som man uttryckte det, skulle bli en obalans.

Vidare påpekade Annika Åhnberg att det finns ett antal konflikter som berör befolkningen i samebyar och andra människor, kanske framför allt i egenskap av markägare. Hon uppgav att det pågår rättsprocesser angående rätten till renbetesland i Jämtland samt betesmark i Idre by. Det var alltså ett spänt stämningsläge. Det var mot bakgrund av detta som frågan hanterades. Enligt kommunens uppfattning skulle i stort sett varje förändring leda till försämrade relationer. Annika Åhnberg uppgav att det var ett svårt läge.

När det gäller den omständigheten att kommunens företrädare säger att de både skriftligt och muntligt framfört att det fanns jakträtter i området, uppger Annika Åhnberg följande. När hon nu läser de skrivelser som finns framstår det inte tydligare än det gjorde för henne då. Hon kan alltså inte av dessa skrivelser läsa ut att man från kommunens sida sa att det inte fanns någon möjlighet att upplåta ytterligare jakträtter. Det är därför hennes slutsats, även om hon inte minns ordalydelsen, att man uttryckte sig på samma sätt som i sina skrivelser, dvs. lika otydligt och utan att precist säga att det inte fanns någon möjlighet att upplåta ytterligare jakträtter. Hon vidhåller att hon inte fick kännedom om detta faktum. Det som stod klart för henne var det som Länsstyrelsen i Jämtlands län i sin hemställan mycket tydligt hade sagt, nämligen att det fanns stora outnyttjade arealer. Man skall ha klart för sig att Idre sameby är en mycket liten sameby. Det handlar om ett tiotal medlemmar.

Annika Åhnberg uppgav att det inte framkom något av remissrundan eller vid den muntliga uppvaktningen som fick henne att tro att det som länsstyrelsen sa, och som också låg till grund för dess förslag, inte var korrekt. Om departementet hade fått någon antydan om det hade man inte fattat beslutet. Då hade hennes strävan varit att det skulle fattas ett beslut som gav samebyn ökade möjligheter, men det hade inte skett utan att man hade avkrävt både Länsstyrelsen i Jämtlands län och andra aktörer en precisering av vad som kunde ligga i begreppet "stora outnyttjade arealer".

Därutöver uppgav Annika Åhnberg att hon inte kunde påminna sig någon diskussion om jaktfrågor som hon deltagit i, när det gäller områden där det finns dubbla jakträttigheter, där man inte har kommit in på konflikten och svårigheten att hantera denna. Därför är det enligt henne snarare osannolikt att man i detta fall över huvud taget inte berörde problemen med skilda jaktupplåtelser.

Vidare uppgav hon att hon kan förstå – kanske ännu mer i efterhand – att det kan ha varit så självklart att det fanns en konflikt att man inte nämnde detta vid kommunens uppvaktning. För henne var detta inte självklart. Hon hade ju fått informationen från Länsstyrelsen i Jämtlands län, och möjligen var hon inte tillräckligt bekant med hela områdets geografi.

På fråga om Annika Åhnberg var medveten om att det fanns jakträtter, uppgav hon att hon självklart insåg att det fanns jakträtter i den del av landet som man här talade om. Men, hon var inte medveten om att så stor del av

marken skulle vara upplåten. Eftersom hennes uppfattning var att det fanns stora outnyttjade markarealer, tolkade hon det som att det inte fanns sådana rättigheter fördelade överallt.

Vidare uppgav hon att man skall förstå henne så att det inte fanns någon antydan i ärendet om att det skulle finnas en konfliktrisk i det att det fanns ett otillräckligt antal jaktmöjligheter och att det här skulle komma att konkurrrera med befintlig jakt.

Enligt Annika Åhnberg är det orimligt att begära att regeringen eller ett departement i detalj skulle sätta sig in i den exakta utformningen av befintliga jakträttsupplåtelser när man har en myndighet med ett mycket tydligt ansvar. Eftersom denna myndighet är remissorgan, förväntar man sig kanske att man skall få en analys eller åtminstone en kommentar till de delar i förslaget som remissinstansen borde ha haft invändningar emot.

Utskottets bedömning

Utskottet konstaterar att berörda instanser har beretts möjlighet att yttra sig i det aktuella regeringsärendet. Samtliga dessa instanser har också lämnat sina synpunkter. Den granskning som utskottet har vidtagit ger enligt utskottets mening vid handen att det under beredningen av regeringsärendet inte kom fram något som utgjorde skäl att anta att det skulle föreligga hinder för regeringen att upplåta jakt- och fiskerätt i det aktuella området. Utskottet finner mot denna bakgrund att det vid tidpunkten för regeringsbeslutet fanns all anledning att anse att ärendet var tillräckligt berett. Någon anmärkning kan därför inte riktas mot Annika Åhnberg när det gäller hennes handläggning av ifrågavarande regeringsärende.

2.10 Statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel

Ärendet

I en anmälan till utskottet *bilaga A 2.10.1* anförs att utskottet bör granska om regeringen via handelsminister Leif Pagrotsky har efterlevt principen om partipolitiskt samförstånd kring svensk krigsmaterielexport. Utskottet bör enligt anmälan undersöka om annan praxis gäller och därvid begära in komplett underlag avseende samtliga affärer som behandlats i Exportkontrollrådet sedan 1996 där tre partier eller fler har motsatt sig en affär men där denna ändå lett till ett positivt förhandsbesked från krigsmaterielinspektören.

Bakgrund

Inspektionen för strategiska produkter och Exportkontrollrådet

Krigsmaterielinspektionen (KMI) bildades under 1930-talet och förlades organisatoriskt till dåvarande Handelsdepartementet. Vid departementsreformen 1982/83 överfördes KMI till Utrikesdepartementets handelsavdelning. KMI utgjorde dels en departementsenhet för beredning av tillstånds-

ärenden avseende utförsel av svensk krigsmateriel, dels en myndighet som utövade kontroll över tillverkningen av sådan materiel.

1985 inrättade regeringen en rådgivande nämnd för krigsmaterielexportfrågor. Ledamöterna i nämnden utsågs efter förslag från de politiska partier som var representerade i Utrikesnämnden. Den rådgivande nämndens uppgift var att lämna råd i enskilda exportärenden. Nämnden bestod under tiden fram till omvandlingen av myndigheten den 1 februari 1996 av sex ledamöter som förordnades av regeringen för högst tre år.

Utrikesnämndens sammansättning ändrades efter valet 1994 så att alla riksdagspartier var företrädda, således också Vänsterpartiet, som fick en ordinarie plats, samt Miljöpartiet och Kristdemokratiska samhällspartiet, numera Kristdemokraterna, som fick var sin suppleantplats. Representationen för de nämnda partierna tillsammans med en ordinarie plats för Folkpartiet liberalerna var resultatet av att Socialdemokraterna avstod dessa platser. Utrikesnämndens nya sammansättning fick dock inget omedelbart genomslag i sammansättningen av den rådgivande nämnden i KMI. Regeringen strävade efter att senare lämna en samlad presentation av alla frågor som berörde den kommande organisationen inklusive den partipolitiska sammansättningen av efterföljaren till den rådgivande nämnden.

KMI ombildades den 1 februari 1996 till en ny myndighet för kontroll över krigsmateriel och andra strategiskt känsliga produkter, benämnd Inspektionen för strategiska produkter (prop. 1995/96:31, bet. UU3). Inspektionens uppgifter är enligt förordningen (1995:96:1680) med instruktion för ISP att sköta tillsyn och annan kontroll enligt lagen (1992:1300) om krigsmateriel och lagen (1998:397) om strategiska produkter. Det innebär bl.a. att inspektionen prövar merparten av de ärenden som regeringen eller ett enskilt statsråd tidigare hade till uppgift att pröva. Regeringen prövar dock även liksom tidigare ärenden som har principiell betydelse eller annars är av särskild vikt, men ordningen att ett enskilt statsråd avgör tillståndsärenden upphörde vid tillkomsten av ISP. Enligt 5 § instruktionen är krigsmaterielinspektören chef för inspektionen. ISP är en s.k. enrådighetsmyndighet innebärande att myndighetschefen i princip ensam har beslutsansvaret.

I proposition 1995/96:31 föreslogs att den rådgivande nämnden skulle ombildas till ett råd för samråd i exportkontrollfrågor hos den nya myndigheten. Arbetet i rådet skulle enligt propositionen ta sikte på inte bara samråd utan också på att tillföra myndigheten sakkunskap och kontinuerlig inblick i utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiska frågor. Lekmän borde ingå i rådet. Ledamöterna borde utses efter förslag från de partier som är företrädda i Utrikesnämnden.

Enligt den nämnda instruktionen för ISP skall enligt 6 § hos inspektionen finnas ett råd för samråd i exportkontrollfrågor bestående av krigsmaterielinspektören och högst tio andra ledamöter. Krigsmaterielinspektören är rådets ordförande. Enligt 7 § skall krigsmaterielinspektören hålla rådet informerat om inspektionens verksamhet på exportkontrollområdet. Om det är möjligt skall krigsmaterielinspektören enligt 8 § första stycket samråda med rådet innan inspektionen lämnar över ett ärende om exportkontroll till regeringens prövning enligt 1 a § lagen (1992:1300) om krigsmateriel, enligt 5 § lagen (1998:397) om strategiska produkter eller enligt föreskrifter som har med-

delats med stöd av dessa bestämmelser. Enligt 8 § andra stycket bestämmer krigsmaterielinspektören vilka andra ärenden om exportkontroll som före avgörandet skall föreläggas rådet för samråd.

Praxis beträffande ledamöternas inflytande på beslutsfattandet i tillståndsärenden i rådgivande nämnden respektive Exportkontrollrådet

Rådgivande nämnden hade enligt sin instruktion till uppgift att lämna råd i enskilda exportkontrollfrågor, varvid alla principiellt viktiga frågor blev föremål för samråd i nämnden. Enligt prop. 1995/96:31 brukade företrädare för Utrikesdepartementets politiska avdelning och företrädare för Försvarsdepartementet vara närvarande vid sammanträdena och bidra med upplysningar och synpunkter. Krigsmaterielinspektören redovisade efter sammanträdet samrådet för det statsråd som hade till uppgift att föredra ärenden om kontroll över krigsmateriel och andra strategiskt känsliga produkter.

Dåvarande krigsmaterielinspektören Sven Hirdman besvarade vid en utfrågning inför konstitutionsutskottet den 17 mars 1994 bl.a. en fråga om vilka bestämmelser som gällde de i nämnden ingående partiernas inflytande. Enligt Hirdman var regeringens inställning att alla partier som var representerade borde vara eniga. Det ledde till att om ett av partierna bestämt avrådde i något visst ärende, fann sig de övriga ledamöterna i detta, och det blev ett nej. Under såväl socialdemokratiska som borgerliga regeringar hade en praxis utbildats med innebörd att om ett parti sagt nej, gick regeringen inte vidare. Formellt kunde regeringen göra det men den hade inte gjort det, eftersom den ville bevara det politiska samförståndet. Normalt följde regeringen nämndens rekommendationer, men det hade förekommit att regeringen beslutat mot nämndens förord. (1993/94:KU30, del 2 Bilaga B 1.)

I proposition 1995/96:31 framhölls beträffande Exportkontrollrådets uppgifter m.m. bl.a. att viktigare beslut borde föregås av samråd med rådet. Behandlingen av ett ärende i rådet kan ske så att myndighetschefen eller någon annan föredrar ärendet, att de närvarande överlägger med varandra och att myndighetschefen summerar den diskussion som har varit. Formliga omröstningar är enligt propositionen inte nödvändiga i rådet och förfarandet behöver inte regleras i detalj. Något beslutsfattande i egentlig mening bör inte förekomma i rådet.

Vid en utfrågning i konstitutionsutskottet den 20 mars 1997 (1996/97:KU25, del 3 Bilaga B 1) fick krigsmaterielinspektör Staffan Sohlman frågan om det behövdes en majoritet av ledamöter i Exportkontrollrådet för att rådets synpunkter skulle tas ad notam när man inom rådet är kritisk och förordar ett negativt besked eller om det krävdes att alla skulle vara emot för att det skulle påverka krigsmaterielinspektörens råd till regeringen om det beslut som skulle fattas. Enligt Sohlman kunde den s.k. konsensusregeln inte appliceras "nu, i den situationen", med vilket får förstås den ordning som råder sedan den 1 februari 1996. Sohlman sade vidare att det inte fanns några instruktioner för hans agerande i situationer som dessa men att det var uppenbart att han lyssnar och tar intryck av hur stämningen är, hur rösterna faller, även om det inte förekommer voteringar utan ställningataganden om tillstyrkande eller avstyrkande. Enligt Sohlman är det

hans sak att tolka dessa opinioner. Tolkningen är beroende av frågans karaktär, styrkan i opinionerna och vilka argument som läggs fram. Rådplägningen med rådet är enligt Sohlman "utomordentligt viktig" för myndigheten och diskussionen är "mycket styrande" för myndighetens tolkningar.

Promemorior från Statsrådsberedningen

Konstitutionsutskottet beslöt den 11 februari 1999 att ställa vissa frågor till Regeringskansliet med anledning av anmälan. Dessa frågor har vidarebefordrats av kansliet i ett brev till Regeringskansliet, daterat den 11 februari 1999. En fråga gällde om praxis har förändrats beträffande hänsynstagande till de partipolitiska representanternas bedömningar i Exportkontrollrådet inför regeringens beslut i exportärenden sedan rådets inrättande den 1 februari 1996. I sammanhanget efterfrågas också regeringens principiella kommentarer. En annan fråga gällde om regeringen håller sig fortlöpande informerad om praxisutvecklingen i det nämnda hänseendet i vad avser krigsmaterielinspektörens handläggning av exportärenden samt, om så är fallet, hur detta sker och vad regeringen funnit.

Svar på frågorna har lämnats i två promemorior från Statsrådsberedningen, upprättade i Utrikesdepartementet och daterade den 8 mars respektive den 23 mars 1999 *bilagorna A 2.10.2–2.10.3*.

Av promemorian framgår att när ett ärende överlämnas till regeringen ingår normalt en bedömning av ärendet från krigsmaterielinspektörens sida. En viktig grund för denna samlade bedömning är enligt promemorian de synpunkter krigsmaterielinspektören kunnat inhämta från Exportkontrollrådet. I regeringens överväganden beaktas krigsmaterielinspektörens samlade bedömning snarare än ställningstaganden av enskilda ledamöter i rådet. Av promemorian framgår också att det inte finns några formella regler för hur den politiska förankringen i Exportkontrollrådet skall ske. Det finns inte heller några föreskrifter om hur krigsmaterielinspektören skall väga in de politiska representanternas bedömningar i sitt ställningstagande i ett enskilt ärende.

I ett kompletterande svar anförs att den praxis det här är tal om grundas på ett mycket begränsat antal ärenden men att det med utgångspunkt från dessa kan konstateras att en stabil praxis har förelegat under hela perioden från den 1 februari 1996. En jämförelse med den föregående perioden är svår att göra på grund av dels den stora skillnaden i antalet ärenden, dels att färre partier var representerade i den dåvarande rådgivande nämnden. Enligt promemorian har den parlamentariska förankringen av enskilda beslut inte varit svagare under tiden från den 1 februari 1996 än den var tidigare.

På frågan om och hur regeringen håller sig underrättad om praxisutvecklingen anförs i den förstnämnda promemorian att den statssekreterare i UD som svarar för exportkontrollfrågor eller den som denne väljer att sätta i sitt ställe är enligt inspektionens instruktion knuten till Exportkontrollrådet som sakkunnig och deltar regelmässigt i rådets sammanträden. En återrapportering sker till ansvarigt statsråd. På detta vis håller sig regeringen underrättad om rådets arbete. Regeringen har enligt promemorian inte funnit anledning att ha någon synpunkt på krigsmaterielinspektörens bedömningar av ärenden

som förelagts rådet. Regeringen har enligt promemorian om den så önskar en möjlighet att ge uttryck för sin uppfattning i form av direktiv till inspektionen.

Kompletterande information från UD

Följande uppgifter har underhand inhämtats från Utrikesdepartementet.

Regeringen har sedan den 1 februari 1996 avgjort sammanlagt 12 ärenden som avser krigsmateriel. Dessa fördelar sig innehållsmässigt enligt följande: 6 ärenden har relevans för den här aktuella granskningen eftersom de avser export av krigsmateriel. Av dessa gällde 1 ärende förhandsbesked, 4 anbudsunderrättelse och 1 utförseltillstånd. Av de 6 övriga ärendena gällde 2 s.k. dual use-varor, 3 tillverkningstillstånd och 1 begäran om överprövning. Vad gäller ställningstaganden rådde i ett fall enighet, i ett annat fall var ett parti emot och i fyra fall var två partier emot ett positivt besked eller beslut. Ärendet där enighet rådde behandlades i dåvarande rådgivande nämnden.

Behandlingen av ärendena sträcker sig i många fall över en längre tidsperiod. I ett av de här aktuella fallen hade ärendet tidigare behandlats i den rådgivande nämnd som ingick i den gamla organisationen, dvs. den som gällde före den 1 februari 1996. Vidare erinras om att Miljöpartiet inledningsvis saknade representation i Exportkontrollrådet till följd av meningsmotsättningar mellan dåvarande statsrådet Jan Nygren och Miljöpartiet angående nomineringen av partiets kandidat till representant i rådet. Det erinras också om att alla ledamöterna inte varit närvarande vid alla sammanträdestillfällen.

De underhandskontakter som förekommer mellan krigsmaterielinspektören och regeringen eller ansvarigt statsråd grundas på att regeringen har ett särskilt ansvar för utrikespolitiken. Enligt 10:8 RF skall chefen för det departement till vilket utrikesärendena hör hållas underrättad när frågor som är av betydelse för förhållandet till annan stat eller till mellanfolklig organisation uppkommer hos annan statlig myndighet. På denna grund kan det finnas anledning för krigsmaterielinspektören att i enskilda ärenden inhämta regeringens eller statsrådets synpunkter. I ärenden om förhandsbesked hålls regeringen regelmässigt underrättad, men det är krigsmaterielinspektören som har ansvaret att avgöra vilket ställningstagande ett förhandsbesked skall innehålla. Den huvudsakliga formen för dessa underrättelser är den återrapportering till statsrådet som sker genom den statssekreterare i UD som svarar för exportkontrollfrågorna eller den som denne väljer att sätta i sitt ställe och som deltar i EKR:s sammanträden och åhör diskussionen. (Denna ordning har beskrivits i UD:s promemoria till utskottet.) Underhandskontakter får också anses vara ett led i den normala dialogen mellan regeringen eller ett enskilt statsråd och en myndighet som är underställd regeringen.

Utfrågning av statsrådet Pagrotsky

Inledningsvis anförde statsrådet Pagrotsky vid utfrågningen som återges i sin helhet i *bilaga B 8* att skälet till att olika regeringar eftersträvat en bred förankring av krigsmaterielexportpolitiken är att denna politik bör präglas av

långsiktighet. Detta var också utgångspunkten vid den organisatoriska förändring som genomfördes 1996, då Inspektionen för strategiska produkter kom till. Enligt Pagrotsky kan det ibland uppstå en konflikt mellan kravet på långsiktighet och önskan om politisk samsyn, varvid regeringen har att göra en avvägning mellan dessa aspekter. Denna avvägning har enligt Pagrotsky fungerat väl hittills. I de ärenden som regeringen haft att avgöra sedan 1996 har det politiska stödet vid besluten inte varit svagare än under den gamla ordningen.

På frågan om det skett en förändring av praxis i den meningen att det numera är krigsmaterielinspektörens samlade bedömning snarare än ställningstaganden av enskilda ledamöter i Exportkontrollrådet som är avgörande i enskilda tillståndsärenden svarade Pagrotsky att han inte kunde finna något stöd för uppfattningen att det skett en praxisförändring vad gäller regeringens sätt att beakta vad andra parter tycker. Enligt Pagrotsky har det inte sedan februari 1996 funnits något tillfälle då regeringen beslutat i ärenden som gällt krigsmateriel där inte bara representanterna för Vänsterpartiet och Miljöpartiet utan också fler partier – totalt tre eller flera partier – avstyrkt affärerna. Regeringen strävar efter bred samsyn i dessa sammanhang, men det är inte – lika litet som det var under tiden före ISP:s och EKR:s tillkomst – ett hundraprocentigt krav. Den breddade insyn i exportfrågorna som tillkommit sedan EKR inrättades har enligt Pagrotsky inte inneburit att regeringen börjat räkna hur många partier som har en avvikande mening. I stället mäts hur många som stöder olika förslag till beslut. Att man numera tillåter att något parti säger nej innebär inte att praxis förändrats.

På en fråga om i hur många ärenden som det inte rått konsensus svarade Pagrotsky att han inte i detalj hade undersökt hur processen varit i EKR i de aktuella ärendena. Enligt Pagrotsky uppnår man väldigt sällan konsensus i EKR, eftersom vissa ledamöter i stort sett alltid röstar på samma sätt. För regeringen är det viktigt då man värderar långsiktigheten i ett enskilt beslut att sätta sig in i hur ledamöterna i EKR resonerat och argumenterat. Om fyra partier säger nej och åberopar skäl som strider mot sådant som riksdagen krävt att regeringen skall ta hänsyn till, är det regeringens skyldighet att göra på ett annat sätt. Dock måste regeringen i det enskilda ärendet göra en självständig bedömning av de bakomliggande argument som framförts i EKR och inte bara bedöma vilken ställning ledamöterna tagit i det aktuella ärendet.

När det gäller frågan om hur ett enskilt partis ståndpunkt i ett enskilt exportärende skall värderas med hänsyn till långsiktigheten i beslutet, ansåg Pagrotsky att varje regering måste göra en värdering och avvägning beträffande vilken betydelse det har om man t.ex. låter ett "50-procentsparti" eller ett "5-procentsparti" vara emot ett beslut.

Utskottets bedömning

Granskningen i denna del avser om praxis förändrats beträffande hänsynstagande till de partipolitiska representanternas bedömning i Exportkontrollrådet (EKR) inför regeringens beslut i exportärenden sedan Inspektionen för strategiska produkter (ISP) och EKR inrättades den 1 februari 1996.

Utskottet vill erinra om den uppgiftsfördelning som gäller sedan den 1 februari 1996 mellan regeringen och ISP, innebärande att myndigheten beslutar om den helt dominerande delen av exportärenden och att endast om särskilda skäl föreligger ärenden överlämnas till regeringen för beslut. I det här aktuella granskningsärendet är det viktigt att skillnaden mellan myndighetens beslut och regeringens beslut beaktas. Det är endast ärenden av den sistnämnda typen som är föremål för utskottets intresse i detta sammanhang.

Inom den ram som angetts i det föregående kan man tala om praxis och utvecklingen av denna i två betydelser vad gäller regeringens handläggning av exportärenden. Före den 1 februari 1996 hade varje i dåvarande Rådgivande nämnden representerat parti en inte absolut med dock oftast verksam vetorätt i enskilda tillståndsärenden. Antalet partier med möjlighet att påverka beredningen av dessa ärenden utökades väsentligt i samband med omorganisationen 1996. Sedan dess är det den sakliga grund på vilken regeringen fattar beslut i de relativt få fall då ISP hänskjuter ärenden till regeringen för avgörande som bildar underlag för praxisutvecklingen. En del av denna grund utgörs av de ståndpunkter företrädarna för de politiska partierna intagit vid behandlingen i EKR och den argumentation med vilken de underbyggt sina ställningstaganden.

Av det skriftliga materialet från Regeringskansliet framgår bl.a. att när ett ärende överlämnas till regeringen är en viktig grund för regeringens samlade bedömning de synpunkter krigsmaterielinspektören inhämtat från EKR. I regeringens överväganden beaktas krigsmaterielinspektörens samlade bedömning snarare än ställningstaganden av enskilda ledamöter i EKR. Det har inte framkommit annat än att en stabil praxis har förelegat under hela perioden från den 1 februari 1996. Den parlamentariska förankringen av enskilda beslut har från denna tidpunkt inte varit svagare än den var under den föregående perioden.

Av utfrågningen med statsrådet Pagrotsky har framgått bl.a. att Pagrotsky inte kunnat finna stöd för uppfattningen att det skett en praxisförändring i fråga om regeringens sätt att beakta vad andra parter, dvs. partirepresentanterna i EKR, tycker. Sedan den 1 februari 1996 har det enligt Pagrotsky inte funnits något tillfälle då regeringen fattat beslut i ärenden som gällt krigsmateriel om tre eller flera partier avstyrkt affärerna. Om fyra partier säger nej och som stöd för sin uppfattning åberopar regeringens riktlinjer m.m., är det enligt Pagrotsky regeringens skyldighet att förfara på annat sätt.

Utskottet finner vid en samlad bedömning att det i det avseende som granskningen gäller inte finns någon grund för kritik från konstitutionell synpunkt vad gäller det sätt på vilket regeringen – inbegripet hänsynstagande till de synpunkter som framförts av EKR:s ledamöter – handlagt ärenden om tillstånd för export av krigsmateriel sedan ISP och EKR inrättades 1996. Ärendet föranleder inget ytterligare yttrande från utskottet.

2.11 Regeringens beslut om sekretess beträffande en skrivelse från Europeiska kommissionen

Ärendet

I en anmälan, *bilaga A 2.11.1,* har begärts att konstitutionsutskottet skall granska regeringens beslut att sekretessbelägga en skrivelse från Europeiska kommissionen.

Bakgrund

Regeringens beslut

Den 15 juni 1998 begärde en person från Radio Västerbotten att hos Jordbruksdepartementet få ta del av en skrivelse från Europeiska kommissionen den 5 juni 1998 angående stöd till Holmlunds Livs AB.

Ärendet hänsköts till regeringen som den 17 juni 1998 avslog begäran om att få ta del av handlingen och angav följande skäl för sitt beslut (Jo98/1463). Handlingen innehåller uppgifter av sådan art att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgifterna röjs. Sekretess gäller därför för uppgifterna enligt 2 kap. 1 § första stycket sekretesslagen (1980:100). Handlingen bör därför inte lämnas ut.

Jordbruksdepartementets promemoria

Sedan konstitutionsutskottet hos Regeringskansliet begärt att få ta del av den handling saken gäller och att få kommentarer till granskningsanmälningen inkom Statsrådsberedningen den 23 november *dels* med den aktuella handlingen, *dels* med kommentarer till granskningsanmälningen samt en inom Jordbruksdepartementet upprättad promemoria med närmare upplysningar om regeringsärendet *bilaga A 2.11.2.* Statsrådsberedningen anför i sin kommentar följande.

År 1994 antog kommissionen en uppförandekodex om allmänhetens tillgång till kommissionens handlingar. Enligt denna kodex skall kommissionen vägra tillgång till en handling, om ett offentliggörande kan skada

"skyddet för det allmänna samhällsintresset (allmän säkerhet, internationella förbindelser, monetär stabilitet, rättsliga förfaranden, inspektioner och undersökningar)".

Skrivelsen den 5 juni 1998 torde falla in under denna bestämmelse. Den var ett led i ett sådant rättsligt förfarande som avses i uppförandekodexen. Det betyder att kommissionen inte skulle ha lämnat ut skrivelsen till press eller allmänhet. Regeringens bedömning, att det kunde störa Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skada landet om regeringen lämnade ut handlingen, skall ses mot den bakgrunden.

I den av Jordbruksdepartementet upprättade promemorian skriver departementet följande.

Den 8 oktober 1997 inkom till Jordbruksdepartementet, via Sveriges ständiga representation vid Europeiska unionen, ett brev från Europeiska kommissionen rörande stöd till Holmlunds Livsmedel AB (Holmlunds). I brevet angavs att kommissionen erhållit information om att stöd givits till Holmlunds av Polaris AB, ett företag ägt av Skellefteå kommun. Lånet angavs vara i form av försäljning och återleasing på villkor som var mer fördelaktiga än vad som skulle ha varit fallet på marknaden. Kommissionen önskade få besked om ett sådant stöd existerade och, om så, få del av nödvändiga uppgifter för att undersöka stödet enligt artiklarna 92 och 93 i Romfördraget. Till brevet var fogat ett frågeformulär "Information som skall lämnas i underrättelser enligt artikel 93.3".

Regeringens handläggning

Jordbruksdepartementet skrev den 29 oktober 1997 till Skellefteå kommun och bad kommunen inkomma med all nödvändig information enligt frågelistan. Kommunstyrelsen beslutade att kommunstyrelsens ordförande Lorentz Andersson i samråd med VD för Fastighets Polaris AB skulle besvara skrivelsen. Sammanfattningsvis anförde kommunen att de åtgärder Polaris AB vidtagit i förhållande till Holmlunds inte har inneburit att något samhällsstöd har lämnats. I konsekvens med sin inställning valde kommunen att inte besvara frågorna i formuläret som fogats till kommissionens brev. Jordbruksdepartementet vidarebefordrade kommunens svar till kommissionen den 19 december 1997.

Kommissionen återkom i brev den 5 juni 1998. Av brevet framgick att det svar som skickats inte innehöll tillräckligt med upplysningar för att kommissionen skall kunna fastställa om ett statligt stöd beviljats eller om ett sådant stöd är förenligt med den gemensamma marknaden. Kommissionen hade ytterligare frågor som man ville få besvarade. Den 15 juni 1998 begärde Magnus Bergner, Radio Västerbotten, per telefon att få ta del av kommissionens skrivelse av den 5 juni 1998. Det ansågs vara tveksamt huruvida handlingen kunde lämnas ut eller inte. Under beredningen gjordes bedömningen att ärendet borde hänskjutas till regeringen för prövning och att ärendet var av sådan art att gemensam beredning med Utrikesdepartementet var nödvändig. Under den gemensamma beredningen gjordes den bedömningen att handlingen innehöll uppgifter av sådan art att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgifterna röjs. Handlingen borde alltså hållas hemlig enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100). Regeringen fattade beslut i ärendet den 17 juni 1998.

Ärendet har således hanterats i enlighet med de regler som allmänt tillämpas inom Regeringskansliet vid begäran om att få ta del av allmän handling. Utgångspunkten för de överväganden som gjorts har varit en presumtion för offentlighet men bedömningen har ändå blivit att handlingen inte skall lämnas ut.

Tryckfrihetsförordningen m.m.

Enligt 2 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen (TF) skall varje svensk medborgare, till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning, ha rätt att ta del av allmänna handlingar.

Enligt 2 kap. 2 § TF får rätten att ta del av allmänna handlingar begränsas endast om det är påkallat med hänsyn bl.a. till rikets säkerhet eller dess för-

hållande till annan stat eller mellanfolklig organisation. Begränsningen av rätten att ta del av allmänna handlingar skall angivas noga i bestämmelse i en särskild lag eller, om så i visst fall befinnes lämpligare, i en annan lag vartill den särskilda lagen hänvisar.

Enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) gäller sekretess för uppgift som angår Sveriges förbindelser med annan stat eller i övrigt rör annan stat, mellanfolklig organisation, myndighet, medborgare eller juridisk person i annan stat eller statslös, om det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgiften röjs.

Av den i bilagan till Europeiska kommissionens beslut av den 8 februari 1994 om allmänhetens tillgång till kommissionens handlingar angivna uppförandekodexen framgår bl.a. följande.

Allmän princip

Allmänheten skall ha största möjliga tillgång till kommissionens och rådets handlingar.

Undantag

Institutionerna skall vägra tillgång till en handling om ett offentliggörande kan skada bl.a.

– skyddet för det allmänna samhällsintresset (allmän säkerhet, internationella förbindelser, monetär stabilitet, rättsliga förfaranden, inspektioner och undersökningar),

– skyddet för den enskilde och privatlivet,

Enligt den nyss återgivna bestämmelsen i 2 kap. 1 § sekretesslagen om utrikessekretess gäller sekretess för en uppgift endast om det kan antas att ett utlämnande av uppgiten skadar landet. Bestämmelsens skadebegrepp tillkom genom införandet av 1980 års sekretesslag. I fråga om den närmare innebörden i skadebegreppet anförde föredragande statsrådet följande i den proposition genom vilken förslaget till sekretesslag lades fram.

Det skadebegrepp som förekommer i paragrafen bör inte ges en alltför vid innebörd. Det måste röra sig om någon olägenhet för landet för att skada skall kunna anses föreligga. Motsvarande gäller i fråga om störningar av de mellanfolkliga förbindelserna. Att mindre och tillfälliga störningar eller irritationer inom ett annat lands ledning inte kan uteslutas om uppgifter lämnas ut bör således inte alltid leda till sekretess.

2 kap. 1 § sekretesslagen fick sin nuvarande lydelse genom lagändring år 1994 (prop. 1994/95:112, bet. 1994/95:KU18, rskr. 1994/95:128, SFS 1994: 1695). Den nya regleringen innefattar ett s.k. rakt skaderekvisit, vilket innebär att utgångspunkten vid prövningen av om en uppgift kan lämnas ut utan att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet skall vara en presumtion för att uppgiften kan lämnas ut. En sådan ordning ansågs inte behöva medföra några risker för att berättigade krav på sekretess som gemenskapsrätten ställer inte skulle kunna tillgodoses vid ett svenskt EU-medlemskap. Konstitutionsutskottet underströk liksom regeringen betydelsen av en noggrann skadeprövning. Utskottet framhöll att ett hem-

lighållande kan försvaras bara i det fall att ett utlämnande kan medföra skada. Vid en prövning av om en uppgift som erhållits från någon annan stat eller en mellanfolklig organisation kan lämnas ut eller inte kan avsändarens uppfattning i sekretessfrågan enligt vad utskottet anförde visserligen inte avgöra om uppgiften skall hållas hemlig. Däremot kan avsändarens intresse av sekretess ha betydelse för skadeprövningen i det enskilda fallet.

Utskottets bedömning

Utskottet vill till en början framhålla vikten av så stor öppenhet som möjligt när det gäller att ta del av allmänna handlingar. Presumtionen är enligt tryckfrihetsförordningen också för offentlighet. Detta gäller självklart även handlingar som kommer från Europeiska unionen. Som uttalats vid sekretesslagens införande får det skadebegrepp som förekommer i bestämmelsen om utrikessekretess inte heller ges en alltför vid innebörd.

Begäran att få ta del av allmän handling skall enligt 2 kap. 14 § tryckfrihetsförordningen göras hos den myndighet som förvarar handlingen. Myndigheten skall pröva en sådan begäran. I det fall som nu är aktuellt har beslutet ankommit på regeringen.

Regeringen har med åberopande av 2 kap. 1 § sekretesslagen beslutat att avslå en begäran att få ta del av en skrivelse från Europeiska kommissionen. Som skäl för regeringens beslut anfördes att den begärda handlingen innehåller uppgifter av sådan art att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgifterna röjs. Sekretess gällde därför enligt regeringen för uppgifterna.

Enligt utskottets uppfattning bör vid den granskning som ankommer på utskottet bedömningar av den materiella lagligheten av fattade beslut endast göras med stor försiktighet. Granskningen bör i första hand inriktas mot ärendenas formella sidor och mot handläggningsfrågor. Utskottet har alltså inte gjort någon bedömning av huruvida sekretess i detta enskilda fall var av nöden med hänsyn till Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller om Sverige på annat sätt skulle skadats om uppgifterna röjts. Utifrån dessa förutsättningar finner utskottet ingen anledning att rikta kritik mot handläggningen av det aktuella ärendet. Ärendet har handlagts enligt rådande bestämmelser och regeringen har inte överskridit sina befogenheter.

Granskningen föranleder inte något ytterligare uttalande från utskottets sida.

3 Regeringens ansvar för förvaltningen m.m.

3.1 Regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet

Ärendet

Våren 1995 framfördes i massmedierna kritiska uppgifter om vissa förhållanden i Vägverket. Uppgifterna gällde bl.a. de förhållandena att generaldirektören haft en bostad som ägdes av ett av verkets intressebolag, att verket för en hög kostnad i andra hand hyrt en övernattningslägenhet i Stockholm,

att verket ägnat sig åt sponsring och att verket använt sig av konsulter utan upphandlingsförfarande. Vidare har chefernas tillgång till tjänstebilar uppmärksammats och det har påstått att ekonomiska medel förts över till ett amerikanskt dotterbolag.

I två granskningsanmälningar i maj 1995, *bilagorna A 3.1.1–3.1.2,* begärdes – mot bakgrund av vad som kommit i dagen om missförhållanden vid det statliga Vägverket – granskning av det ansvariga statsrådet Mats Odells roll och av vilka kontakter som förekommit mellan Kommunikationsdepartementet och Vägverket i sammanhanget. Granskningen borde enligt anmälningarna också gälla tiden före regeringsskiftet år 1991.

Till grund för granskningen har bl.a. legat en promemoria upprättad den 27 november 1995 inom Kommunikationsdepartementet som svar på vissa frågor som ställts från utskottets sida. Utskottets frågor och svarspromemorian bifogas som *bilagorna A 3.1.3–3.1.4.*

Bakgrund

Vägverket är en central förvaltningsmyndighet för frågor som rör väghållning och vägtrafik. Verket har ett samlat ansvar, sektorsansvar, för hela vägtransportsystemet. Sektorsansvaret omfattar frågor om miljöpåverkan, trafiksäkerhet, tillgänglighet, framkomlighet och effektivitet samt frågor som rör väginformatik, fordon, kollektivtrafik, handikappanpassning, yrkestrafik och tillämpad samhällsmotiverad forsknings-, utvecklings- och demonstrationsverksamhet inom vägtransportsystemet.

Vägverket förvaltade enligt budgetpropositionen 1995 statens aktier i dels projektfinansieringsbolag, dels bolag med kommersiellt inriktad verksamhet utanför Vägverket. Bolagsverksamheten omfattade Väginvest och dess dotterbolag Stockholmsleder AB (80 %) och Sweroad (100 %) samt intressebolagen RST Sweden AB (40 %) och Rödöbron AB (14 %). Vägverket förvaltar vidare 50 % av statens aktier i Svensk-Danska Broförbindelsen SVEDAB AB. Riksdagen beslutade under 1998 att aktierna i Sweroad AB skulle ägas av staten och förvaltas av Vägverket. Staten, genom Vägverket, har därför förvärvat aktierna från Väginvest. Väginvests aktier förvaltas av regeringen.

Enligt den promemoria som upprättats i november 1995 i Kommunikationsdepartementet som svar på frågor från utskottets sida fick departementet vid månadsskiftet januari/februari 1994 genom betänkandet På väg (SOU 1994:15) först kännedom om att dotterbolag till RST Sweden AB bildats i såväl Nordamerika som Australien. Dessa uppgifter redovisades sedan i mars 1994 för riksdagen (prop. 1993/94:180 Bolagisering av Vägverkets produktionsdivision m.m.).

Regeringen redovisade i budgetpropositionen hösten 1996 det pågående arbetet med att avveckla statens aktier i RST Sweden AB. Av redovisningen framgick att man börjat reda ut hur rättigheterna till olika mättekniker fördelas mellan Vägverket och RST Sweden AB, vilket var en förutsättning för att Sweroads aktier i RST Sweden AB skulle kunna avvecklas. Under 1995 hade det gjorts resultatlösa försök att sälja statens aktier.

Efter en ekonomisk granskning av Vägverkets dotterbolag, som initierats av regeringen och utförts av den nya styrelsen för Väginvest under hösten 1995, konstaterades det att RST Sweden hade en latent skatteskuld och en osäker fordran på sitt USA-baserade dotterbolag. Under senhösten 1996 stod det klart att bolaget hade att förutse en eftertaxering som var betydligt större än vad man bedömt tidigare. Efter debitering av bolaget för obetalda skatter och avgifter för åren 1990–1995 samt avskrivning av en osäker fordran på det amerikanska dotterbolaget visade en upprättad kontrollbalansräkning att mer än halva aktiekapitalet hade förbrukats. Delägarna i bolaget ansökte därför om frivillig likvidation. Samtidigt ansöktes om att bolaget skulle få genomgå företagsrekonstruktion. Ansökningarna beviljades och likvidator och rekonstruktör utsågs. Mot denna bakgrund skrevs Sweroads bokförda aktier i RST Sweden AB ned till 1 kr.

Vägverket har sedan år 1986 varit delägare i Data-Källan AB, numera Wallininstitutet Utbildning AB. Motivet till delägarskapet var bl.a. att Vägverket i egenskap av aktieägare fick tillgång till de resurser, främst i form av lokaler, som bolaget erbjöd sina delägare. I juli 1997 hemställde Vägverket om att få avveckla ägandet. Regeringen medgav i december 1997 att aktierna fick avyttras.

Under perioden 1982 till 1995 var Per Anders Örtendahl generaldirektör för Vägverket. Han avgick i april 1995 under åberopande av att han inte kände sig ha det förtroende som behövdes. Örtendahl har också varit styrelseordförande i Sweroad och RST.

Enligt Kommunikationsdepartementets promemoria den 27 november 1995 föregicks det sista omförordnandet av Per Anders Örtendahl som generaldirektör av diskussioner där den då pågående utredningen om en bolagisering av Vägverkets produktionsdivision samt de i utredningen diskuterade förslagen om en utförsäljning av RST Sweden spelade en viss roll. Departementsledningen kände att det fanns en viss tveksamhet från Örtendahls sida att acceptera såväl bolagiseringen som utförsäljningen. Efter samtal med Örtendahl, som gav besked om att han var beredd att lojalt genomföra regeringens politik, undanröjdes dessa tveksamheter. I detta läge såg departementsledningen inga problem att förlänga förordnandet med ytterligare tre år.

Kontroll och revision

Regeringens kontroll över myndigheterna

Regeringskansliets kontroll av förvaltningen regleras inte i grundlag bortsett från att JK omnämns som ett av de organ som lyder under regeringen. Regeringen är i väsentliga avseenden fri att välja inriktning, utformning och omfattning av kontrollen av förvaltningsmyndigheterna. Insatser som kräver särskilda resurser förutsätter dock att riksdagen beviljar medel. En stor del av regeringens löpande kontroll av förvaltningen sker inom ramen för budgetprocessen. Regleringsbreven är ett viktigt styrinstrument för regeringen. Genom regleringsbreven underrättar regeringen olika myndigheter om de av

riksdagen beviljade anslagen och om villkoren för deras användande samt ställer medlen till myndigheternas förfogande.

Riksrevisionsverket skall granska myndigheternas årsredovisning och underliggande redovisning i syfte att bedöma om redovisningen och underlaget för ledningens förvaltning är tillförlitliga och räkenskaperna rättvisande samt granska om ledningens förvaltning följer tillämpliga föreskrifter och särskilda regeringsbeslut. Verket skall varje år till regeringen lämna revisionsberättelser över granskningen av myndigheternas årsredovisning. Revisionsrapport skall verket lämna till den granskade myndigheten. Resultatet av verkets granskning i övrigt skall anmälas till den myndighet som berörs och, om det finns särskilda skäl, också till regeringen.

Ett annat led i styrningen av myndigheterna är att säkerställa att det finns den kompetens i ledningen som behövs. Denna fråga togs upp i proposition 1997/98:136 Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst. Regeringen hade mot bakgrund av utnämningsmaktens ökade betydelse sett över sin chefspolicy och utvecklat beredningsprocessen i Regeringskansliet. Rekrytering av myndighetschefer skall ske utifrån preciserade krav, ett brett sökförfarande och ett omsorgsfullt urvalsförfarande. Chefsutveckling i olika former skall erbjudas myndighetscheferna.

I 1994 års kompletteringsproposition redovisades att Riksrevisionsverket funnit att myndigheter bildat bolag och stiftelser utan att statsmakternas godkännande inhämtats. Regeringen redovisade sin avsikt att meddela samtliga myndigheter vad som gällde bl.a. om rätten att bilda bolag och stiftelser i staten. I 1995 års kompletteringsproposition hänvisades till att årets granskning åter föranlett Riksrevisionsverket att uppmärksamma behovet av att generella riktlinjer utfärdades till myndigheterna om avveckling och ombildning samt att tydliggöra reglerna för myndigheternas medverkan i bildande av bolag och stiftelser i enlighet med vad regeringen anmälde i 1994 års kompletteringsproposition.

Revision av Vägverket

I april 1994 inkom revisionsberättelse för Vägverket avseende räkenskapsåret 1993 till Kommunikationsdepartementet. Revisionsberättelsen innehöll inga anmärkningar och ärendet avslutades i samband med beslut om regleringsbrev i juni 1994.

I en rapport daterad den 14 april och den 3 maj 1994 till Vägverkets styrelse redovisade Riksrevisionsverket iakttagelser från revisionen för år 1993 och lämnade vissa rekommendationer. Enligt rapporten hade det vid revisionen observerats att generaldirektörens bostad ägdes av RST Sweden AB. Hyran som betalades för bostaden syntes enligt rapporten marknadsmässig. Kostnader för representationsändamål fördelades mellan RST och Vägverket. Det påpekades i rapporten att det från revisionen tidigare framförts det olämpliga i att denna fastighet ägdes av ett dotterbolag. Eftersom en oinitierad bedömare kunde dra felaktiga slutsatser borde detta påpekande uppfattas så att det även torde vara olämpligt att det aktuella intressebolaget stod som

ägare av fastigheten. Riksrevisionsverket ansåg det därför väsentligt att ägarförhållandena utan dröjsmål ordnades på annat sätt.

Riksrevisionsverket rekommenderade vidare att centrala instruktioner utfärdades för att uppnå en korrekt och enhetlig hantering av marknadsföringsinsatser som var snarlika sponsring. Riksrevisionsverket hade inte kunnat finna stöd för denna typ av kostnader i regleringsbrevet för Vägverket.

Den 14 juni 1995 avlämnade Riksrevisionsverket en revisionsrapport till Vägverket avseende granskning av årsredovisningen år 1994 för Vägverket. Mot bakgrund av ett antal anmälningar mot Vägverket hade Vägverkets styrelse beslutat om en utökad revisionsinsats. Sammanfattningsvis fann Riksrevisionsverket att Vägverkets årsredovisning för år 1994 i allt väsentligt var rättvisande. Riksrevisionsverket riktade dock viss kritik på följande punkter:

– Vägverkets interna kontroll hade inte förstärkts i nödvändig utsträckning för den förändringsprocess i riktning mot ökad affärsmässighet och konkurrens som Vägverket var inne i.

– Vägverket och till det knutna bolag hade bildat en organisationsstruktur som medfört risker för att verkets ekonomiska intressen inte tillgodosetts på ett tillfredsställande sätt.

– Upphandling av vägbyggen hade i två fall under 1994 och i ett fall 1995 skett utan konkurrens, vilket stred mot regleringsbrevet.

– Affärsjuridisk kompetens hade inte utnyttjats i erforderlig utsträckning.

– För vissa konsultinsatser var den dokumentation som företetts för Riksrevisionsverket av så låg kvalitet att Vägverket inte kunnat visa att verkets nytta av konsulterna stod i rimlig proportion till kostnaderna.

– Riksrevisionsverket kritiserade skarpt tillvägagångssättet när det gällde att bilda ett amerikanskt bolag benämnt RDC Inc. Det krävdes beslut av riksdag och regering för att Vägverket skulle få bilda bolag. Visserligen stred inte förfarandet formellt mot detta krav men det innebar ett kringgående genom bulvanförhållande.

– Riksrevisionsverket rekommenderade liksom föregående år att en skriftlig instruktion utarbetades för att få en korrekt och enhetlig hantering av sponsorsliknande aktiviteter.

Riksrevisionsverket bedömde att generaldirektören inte fullt ut hade fyllt sina åligganden enligt 5 § i den då gällande verksförordningen (1987:1100), som angav att myndighetens chef skall se till att verksamheten bedrivs författningsenligt och effektivt och att den utvecklas och anpassas till de krav som ställs på den. Riksrevisionsverket riktade inte motsvarande anmärkningar mot styrelsen mot bakgrund av styrelsens formella ställning och begränsade möjligheter till insyn inom de aktuella problemområdena. Riksrevisionsverket framhöll dock att de påpekade förhållandena inom Vägverket underströk vikten av styrelsens insatser vad avser uppföljning och rådgivning till generaldirektören.

På uppdrag av styrelsen för Väginvest AB utförde advokatbyrån Lagerlöf och Leman samt en revisionsbyrå en granskning av Väginvest och dess dotter- och intressebolag. I juli 1995 överlämnades resultatet av granskningen i form av en granskningsrapport till regeringen, som i augusti samma år överlämnade rapporten och tillhörande handlingar till Justitiekanslern (JK).

I Riksrevisionsverkets revisionsberättelse för Vägverket år 1995 som den 19 mars 1996 ställdes till regeringen framhölls att det vid granskningen inte framkommit något väsentligt som föranledde invändning avseende tillförlitligheten i underlaget för ledningens förvaltning eller ledningens tillämpning av föreskrifter och särskilda regeringsbeslut. I en revisionsrapport den 26 mars 1996 till Vägverkets styrelse konstaterades det att av RRV föregående år påtalade missförhållanden hade följts upp och att betydelsefulla insatser skett från Vägverkets sida. Samtidigt konstaterades det att organisatoriska förändringar tar tid att genomföra och samtliga problem därför inte blivit föremål för slutliga åtgärder.

Vägverket rekommenderades införa rutiner för löpande avrapportering och uppföljning av pågående väsentliga tvister. Vägverkets rutiner för väganläggningars aktivering borde utvecklas och en översyn borde göras av redovisningsprinciper, metodik och instruktioner. Också upphandlingen av en färja (den s.k. Egyptenfärjan) togs upp. Med tanke på den kraftiga fördyring som skett och alla problem som varit förknippade med färjans tillkomst borde enligt Riksrevisionsverkets rekommendation rapportering till styrelsen ha skett mer frekvent och på ett sätt som belyst kostnadsutvecklingen, orsaker och lärdomar för framtida upphandlingar. Slutligen pekade Riksrevisionsverket på att det behövdes medgivande från regeringen för att i samverkan med Banverket bestrida merkostnaden för ett järnvägsprojekt. I revisionsrapporter till Vägverkets styrelse för åren 1996–1998 har vissa iakttagelser framförts. I rapporten för år 1996 ifrågasatte Riksrevisionsverket prognosarbetets kvalitet och rekommenderade en översyn av vissa rutiner samt att vissa kompletterande uppgifter skulle lämnas i årsredovisningen. I revisionsrapporten avseende årsredovisningen 1997 fann Riksrevisionsverket inte att det i instruktionen för Vägverket fanns stöd för att Vägverkets Färjerederis förvärv av en båttrafikrörelse i Karlskrona var förenlig med verkets uppgifter. Några dagar före beslutet om revisionsrapporten hade Vägverkets generaldirektör dock beslutat att avtalet skulle frånträdas. I revisions-PM för år 1998, i första hand avsedd för myndighetens chef och övriga berörda befattningshavare, lämnades en rad rekommendationer. Bl.a. rekommenderades Vägverket att utifrån tidigare erhållna beslut och underlag klargöra och utverka att dokumentationen kompletterades fullt korrekt och att fullfölja intentioner och transaktioner kring Väginvest och Sweroad.

Enligt rapporten har Vägverket enligt särskilt regeringsbeslut förvärvat aktierna i Sweroad från Väginvest till en fastställd köpeskilling av 16 miljoner kronor. Enligt särskilt avtal mellan Vägverket och Väginvest förvärvades Sweroad den 23 augusti 1998. Vägverket har enligt regeringsbeslut överfört aktierna i Väginvest till Regeringskansliet per den 31 december 1998 till ett bokfört värde 29,5 miljoner kronor.

Regeringsuppdrag till Justitiekanslern angående kontroll av medelsförvaltning

Den 22 augusti 1996 gav regeringen Justitiekanslern i uppdrag att i en förstudie kartlägga behovet av stärkt kontroll över medelsförvaltning m.m. Vissa missförhållanden som lyfts fram av massmedierna väckte enligt den

promemoria som låg till grund för uppdraget frågor om de offentliga kontrollfunktionernas effektivitet när det gäller att upptäcka och förebygga missförhållanden inom förvaltningen.

Justitiekanslern överlämnade i februari 1997 förstudien Förstärkt skydd mot oegentligheter i offentlig förvaltning. Justitiekanslern ansåg att reglerna om intern kontroll i verksförordningen och i kommunallagen borde förtydligas och preciseras. Den interna kontrollen borde i relevanta delar även omfatta myndighetens ledning. Justitiekanslern diskuterade också olika metoder att göra den interna kontrollen effektivare och mer ändamålsenlig, t.ex. genom att ge en eventuell styrelse ett särskilt ansvar och även ge tillsynsmyndigheterna ett ansvar i sammanhanget. Vidare framhölls att ledningarna för de statliga myndigheterna borde ta initiativ till information och utbildning.

Avslutningsvis framförde Justitiekanslern vissa synpunkter på frågan om offentlig verksamhet i privaträttslig form och när det gäller förhållandet mellan regeringen och myndigheterna. Utvecklingen mot nya verksamhetsformer inom offentlig sektor berördes. Mot bakgrund inte minst av händelserna inom Vägverket och dess bolag ville Justitiekanslern inte underlåta att peka på riskerna med en sådan utveckling. Riskerna hänförde sig inte främst till fall där verksamheten bedrivs i en renodlad form, t.ex. i ett statligt bolag med tillhörande dotterbolag, utan hade snarast samband med sådana konstellationer där det föreligger en blandning av olika verksamhetsformer, såsom när en myndighet driver en verksamhet i form av en särskild juridisk person. Man kunde kalla denna typ av blandade verksamheter för orena koncerner. Riskerna syntes framför allt hänföra sig till två faktorer. Den ena är att ägaren (staten eller kommunen) kan tappa kontrollen över utvecklingen i de orena koncernerna. Den andra faktorn är att det kan saknas en systematisk extern revision av hela verksamheten inom koncernen. När det gäller statliga myndigheter och deras bolag syntes enligt Justitiekanslern åtgärder redan ha vidtagits i syfte att åstadkomma en tillfredsställande koncernrevision. De frågor som sammanhängde med kontrollen över blandade verksamhetsformer förtjänade emellertid fortsatt uppmärksamhet i syfte att förebygga oegentligheter. Det kunde bl.a. finnas ett behov av en mer samlad bild av de olika verksamhetsformerna på den offentliga sektorn och de särskilda kontrollproblem som kunde uppkomma. Det kunde också finnas anledning att överväga under vilka förutsättningar statliga myndigheter borde tillåtas utnyttja allmänna medel för att bilda eller medverka vid bildandet av bolag och stiftelser. När nya verksamhetsformer övervägs framstod det som angeläget att kontrollaspekter noga övervägdes.

Statens förvaltningspolitik

Riksdagen ställde sig våren 1998 bakom proposition 1997/98:136 Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst. Justitiekanslerns rapport liksom bl.a. Förvaltningspolitiska kommissionens betänkande I medborgarnas tjänst – En samlad förvaltningspolitik för staten (SOU 1997:57) hade utgjort underlag för propositionen. I propositionen framhölls att statstjänstemän har en nyckelroll i vårt samhälle genom uppgiften att svara för verkställigheten av de folkvaldas beslut. Den roll och det ansvar som följer av detta måste lyftas

fram på ett tydligare sätt. Detta kunde enligt propositionen främst åstadkommas genom förstärkt utbildning och tydliggörande av gällande bestämmelser. I propositionen togs också upp Justitiekanslerns bedömning om att behovet av ett särskilt straffansvar som tar sikte på misshushållning med allmänna medel borde analyseras, liksom frågan om skadeståndsansvar. Regeringen framhöll dock att frågan fick övervägas i ett annat lämpligt sammanhang, exempelvis då bestämmelserna i brottsbalken om tjänstefel efter ytterligare en tid kunde komma att bli föremål för översyn.

När det gäller styrning och ledning framhöll regeringen i propositionen att anslagsberoende statlig verksamhet, som inte är utsatt för konkurrens, i huvudsak bör bedrivas i myndighetsform och har hänvisat till att kapitalförsörjningsförordningen (1996:1188) sedan den 1 januari 1998 innehåller en bestämmelse som innebär att det uttryckligen är förbjudet för myndigheter inklusive affärsverk att bilda bolag, stiftelser, föreningar eller liknande rättssubjekt eller förvärva aktier eller andelar eller göra kapitaltillskott i sådana rättssubjekt. Regeringen kan besluta om undantag från denna regel, men denna möjlighet skall användas mycket restriktivt och bara när det finns tungt vägande skäl. Regeringen skall ha riksdagens bemyndigande att driva den aktuella verksamheten i privaträttslig form.

Kontakter mellan Regeringskansliet och Vägverket

Statliga myndigheter lyder enligt 11 kap. 6 § regeringsformen under regeringen i den mån de inte lyder under riksdagen.

Konstitutionsutskottet framhöll våren 1987 (bet. KU 1986/87:29) att regeringen i enlighet med parlamentarismens princip har ett ansvar inför riksdagen och en skyldighet att aktivt leda arbetet inom statsförvaltningen.

De statliga myndigheterna är enligt 11 kap. 7 § regeringsformen tillförsäkrade en viss självständighet gentemot regeringen. Det gäller i fråga om myndighetsutövning mot enskild och mot kommun samt tillämpning av lag. Utanför begränsningarna i 11 kap. 7 § av regeringens styrande funktion faller vad som brukar kallas myndigheternas faktiska handlande, t.ex. anläggande av vägar. Utskottet delade propositionens slutsats att regeringsformens regler utgör en fullt tillräcklig grund för regeringen att styra sina myndigheter precis så bestämt och i den omfattning som regeringen finner lämplig i varje situation. Det finns också enligt konstitutionsutskottet ett tydligt utrymme för informella kontakter mellan Regeringskansliet och myndigheterna.

Enligt Kommunikationsdepartementets promemoria den 27 november 1995 träffades mellan ansvarigt departementsråd, Vägverkets ekonomidirektör och Riksrevisionsverkets revisorer en överenskommelse som innebar att revisionen av Vägverket fr.o.m. räkenskapsåret 1992 skulle omfatta hela Vägverkets verksamhet inklusive bolagen.

Enligt promemorian besöker varje tillträdande departementschef departementets myndigheter och sammanträffar med myndighetschefen m.fl. Statsrådet får då en ingående redogörelse för myndighetens organisation och verksamhet. Departementschefen hålls sedan fortlöpande informerad om

myndighetens verksamhet av generaldirektören och varje år anordnar departementschefen en sammankomst för samtliga generaldirektörer.

Daglig kontakt förekommer mellan den sakenhet vid departementet som ansvarar för Vägverkets frågor och Vägverket. Ömsesidiga personliga besök förekommer i betydande omfattning. Enheten informerar fortlöpande departementsledningen om viktigare frågor.

I samband med att revisorerna avgett sina revisionsberättelser redovisar Riksrevisionsverket muntligen för departementet de bakomliggande förhållanden som föranlett utlåtanden.

Departementets tjänstemän har alltid en fortlöpande dialog med myndigheterna under budgetåret. Sedan år 1995 bedriver departementet också en systematisk mål- och resultatdialog med myndigheterna.

Förutvarande statsrådet Georg Andersson har meddelat att han under tiden som departementschef inte hade kunskap om några missförhållanden i Vägverket. Under Georg Anderssons tid som statsråd presenterade Per Anders Örtendahl under hand ett flertal bolagsprojekt som gick långt utöver traditionell väghållning. I samtliga fall upplystes Vägverket om att sådana bolagsbildningar var olämpliga och oönskade och att det inte kunde komma i fråga att riskera väganslagen i affärsverksamhet.

Förutvarande kommunikationsministern Mats Odell fick hösten 1993 information av Per Anders Örtendahl om en lösning på dennes boendeproblem. Alla parter sades godkänna lösningen.

I 1993 års budgetproposition aviserades en kommitté med uppgift att bl.a. redovisa överväganden och förslag om Vägverkets dotterbolag vad gäller struktur, huvudmannaskap, beslutsordning m.m. Den 2 juli 1993 tillsattes kommittén som i februari 1994 överlämnade betänkandet På väg till regeringen. Betänkandet utgjorde underlag för proposition 1993/94:180, där även en utförlig beskrivning av alla olika bolag och ägarförhållanden redovisades för riksdagen. Riksdagen godkände regeringens förslag om renodling av Vägverkets dotterbolagsstruktur och generella regler för bolagisering och utförsäljning av utvecklingsverksamhet med ursprung i Vägverket. Beslutet innebar bl.a. att riksdagens godkännande måste inhämtas i varje enskilt fall. Regeringen fick också bemyndigande att avyttra aktier i RST Sweden. I regleringsbrevet för budgetåret 1994/95 fick Vägverket i uppdrag att senast den 1 oktober 1994 redovisa en plan för hur ägandeengagemang i RST-bolagen successivt skulle avvecklas. En översyn av Vägverkets samtliga bolag beslutades.

En kopia av RRV-rapporten avseende revisionen av Vägverket för år 1993 inkom enligt Kommunikationsdepartementets promemoria i maj 1994 till en tjänsteman på Kommunikationsdepartementet, men diarieförde först i juli 1995. Närmare information om bakgrunden till Riksrevisionsverkets rapport lämnades vid ett tjänstemannamöte den 29 augusti 1994 mellan Kommunikationsdepartementets vägverksenhet och Riksrevisionsverket. I övrigt var det enligt Kommunikationsdepartementets promemoria till konstitutionsutskottet inom departementet inte känt att det förekom några missförhållanden inom Vägverket förrän massmedierna tog upp saken. Kommunikationsdepartementet hade sedemera överenskommit med Riksrevisionsverket om att samtliga rapporter m.m. avseende departementets myndigheter skall sändas

till departementet även om de bara är ställda till myndigheten och har understrukit för tjänstemännen att alla sådana handlingar från Riksrevisionsverket skall diarieföras.

Förutvarande kommunikationsministern Mats Odell fick kännedom om rapporten först sedan Vägverkets förhållanden uppmärksammats i medierna och han fick se den först den 2 juni 1995.

Den rättsliga prövningen när det gäller vissa förhållanden inom Vägverket

Den 5 september 1995 beslutade Riksåklagaren att förundersökning skulle inledas angående osant intygande under åren 1992–1994. Förundersökningen utvidgades den 5 mars 1996 till att även avse trolöshet mot huvudman. Den 30 maj 1997 fattades beslut i åtalsfrågan.

Förundersökningen inriktades på frågan om vidarefakturering till Vägverket

– från RST av kostnader för en räkning till IK Brage för matvaror till Dalecarlia Cup år 1991.
– från Sweroad av kostnader för generaldirektörens bostad m.m. på Kaldovägen i Borlänge 1992–1993
– från Sweroad av kostnader för en övernattningslägenhet på Surbrunnsgatan i Stockholm 1992–1993
– från Sweroad av kostnader för verksamhet i samband med Davis Cup i Borlänge 1993 samt
– från Sweroad av kostnader för Dalecarlia Cup 1993.

Att medvetet åsamka huvudmannen en kostnad som han inte bort bära är enligt åtalsbeslutet en form av missbruk som, beroende på omständigheterna, kan falla in under straffbestämmelsen trolöshet mot huvudman. För att skaderekvisitet skall vara uppfyllt krävs dels att det föreligger ett samband mellan missbruket och skadan, dels att det faktiskt uppstått en ekonomisk förlust eller en beaktansvärd risk för förlust. Härutöver krävs uppsåt hos gärningsmannen.

Åtal väcktes mot den tidigare generaldirektören Per Anders Örtendahl och två andra personer. Åtalspunkterna gällde trolöshet mot huvudman (grovt brott) när det gäller räkningen till IK Brage i samband med Dalecarlia Cup 1991samt trolöshet mot huvudman (grovt brott), m.m. när det gäller kostnader i samband med Davis Cup. När de gäller boendekostnaderna kunde det enligt åtalsbeslutet inte styrkas att faktureringen i fråga lett till skada för Vägverket och något åtal väcktes inte i denna del.

I dom den 8 april 1998 ogillade Falu tingsrätt åtalet i den del som kvarstod sedan åklagaren lagt ned åtalet i fråga om räkningen till IK Brage. Som vittnen hördes en rad personer bl.a. Per Egon Johansson som under år 1993 var statssekreterare i Kommunikationsdepartementet. Denne framhöll att regeringen rent allmänt uppmuntrade till samarbete på olika plan för utbyte av kunskap. Han ansåg att arrangemanget i samband med Davis Cup låg i linje med detta. Han själv och dåvarande kommunikationsministern Mats Odell deltog i delar av arrangemanget.

Hjalmar Strömberg, tidigare departementsråd i Kommunikationsdepartementet, framhöll att de anslag Vägverket tilldelades genom de årliga regleringsbreven endast får användas för de ändamål som riksdagen bestämt eller regeringen angett. I regleringsbreven för Vägverket fanns inga begränsningar till belopp för olika ändamål utan generaldirektören och styrelsen bestämde hur medlen skulle användas i verksamheten för de ändamål som regering och riksdag beslutat om. I samband med verkets flytt till Borlänge fanns i regleringsbreven en regel om sponsring av idrott och kultur där, men den regeln togs sedan bort. Verket ägde inte föra över pengar till annan om det inte motsvarades av en motprestation. Om Strömberg tillfrågats angående en tänkt satsning från Vägverkets sida vid Davis Cup, skulle han troligen ha rått verket att begära ett särskilt regeringsbeslut om detta.

Berth Jonsson, som var ansvarig för internrevisionen vid Vägverket, framhöll att hanteringen av fakturorna från Davis Cup var uppe till diskussion under en genomgång med externrevisionen. Man var överens om att bristerna i hanteringen låg i att det inom koncernen inte fanns tillräckliga bestämmelser. Verkets engagemang vid tillfället diskuterades men det riktades ingen kritik mot detta.

Tingsrätten konstaterade att samtliga hörda vittnen utom Hjalmar Strömberg, som uttalat sig om tillåtligheten av ett arrangemang som det aktuella Davis Cuparrangemanget, ansett det ligga inom Vägverkets kompetensområde, men att Strömberg uttalat viss tveksamhet. Tingsrätten anslöt sig till den mening som majoriteten vittnen förfäktat. En myndighet av den typ Vägverket representerar kan enligt tingsrätten ha behov av "marknadsföring" för kontakter och kunskapsutbyte bl.a. för utvecklingsarbete, och något förbud mot sådan verksamhet hade inte påvisats. En helt annan sak var enligt tingsrätten ren sponsring för kulturella eller idrottsliga ändamål där den ekonomiska nyttan av åtgärden är mycket diskutabel. Att i det aktuella fallet de av RST beställda tjänsterna även inneburit en marknadsföring av RST på den tyska marknaden kunde inte anses oförenlig med ändamålet för Vägverkets verksamhet, eftersom en framgång för RST på denna marknad även skulle komma Vägverket till del. Tingsrätten fann att Örtendahl varken missbrukat sin förtroendeställning eller skadat huvudmannen Vägverket.

Domen överklagades av åklagarsidan. Överklagandet återkallades emellertid i oktober 1998 och tingsrättens dom står fast.

Utskottets bedömning

Den ovan redovisade rättsliga prövningen har gett vid handen att de förhållanden inom Vägverket som våren 1995 uppmärksammades i massmedierna inte skall betraktas som brottsliga. Förhållandena har emellertid väckt frågan om regeringens kontroll över myndigheternas verksamhet är tillräcklig. Utskottet konstaterar att det, under de år som förflutit sedan förhållandena inom Vägverket uppmärksammades, från regeringens sida har vidtagits en rad åtgärder i syfte att motverka att det uppstår en liknande situation igen.

Något uttalande i övrigt är inte påkallat från utskottets sida.

4 Uttalanden m.m. av statsråd

4.1 Näringsminister Anders Sundströms befattning med frågor om statligt stöd till Gällivare och Överkalix kommuner

I en granskningsanmälan, *bilaga A 4.1.1,* har begärts att utskottet skall granska dåvarande näringsminister Anders Sundströms agerande i samband med utlovande av statliga stödmiljoner i den egna valkretsen. I anmälningen anförs att Sundström vid valmöten i Gällivare och Överkalix kommuner utlovat statliga stödmiljoner. Enligt anmälaren har Sundström därigenom försökt påverka en statlig myndighet, "Bostadsakuten", att fatta beslut om stöd till de två kommunerna.

Bakgrund

Enligt förordningen (1998:666) om statligt stöd för vissa kommunala åtaganden för boendet kan statligt stöd lämnas för att motverka att en kommun på grund av åtaganden för boendet inte kan fullgöra sina ekonomiska förpliktelser. Förutsättningarna för att stöd skall beviljas och formerna för stödet anges i förordningen. Ansökan om stöd görs enligt förordningen hos Delegationen för stöd till vissa kommuner med bostadsåtaganden (Bostadsdelegationen). Delegationen beslutar i vissa stödärenden och överlämnar andra med eget yttrande till regeringen. Genom förordningen (1998:667) har regeringen utfärdat en instruktion för myndigheten.

Enligt 11 kap. 7 § regeringsformen får ingen myndighet, ej heller riksdagen eller kommuns beslutande organ, bestämma hur en förvaltningsmyndighet i ett särskilt fall skall besluta i ett ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller som rör tillämpning av lag.

Promemoria från Regeringskansliet

Genom en skrivelse till Regeringskansliet har utskottet begärt en redogörelse för det händelseförlopp som avses i anmälningen och om kommentarer till vad som förekommit. Utskottet begärde också att få del av vissa pressmeddelanden, som omnämns i anmälningen, om dessa härrörde från Regeringskansliet.

Med en skrivelse av den 23 februari 1999 har Regeringskansliet som svar på utskottets begäran överlämnat ett inom Näringsdepartementet upprättat yttrande av den 15 februari 1999, *bilaga A 4.1.2.* Yttrandet har upprättats efter kontakter med f.d. näringsministern Anders Sundström och Bostadsdelegationen. I yttrandet anförs följande: I regeringens proposition (1997/98:62) Regional tillväxt för arbete och välfärd konstateras bl.a. att flera kommuner gör stora insatser för att stödja sina bostadsföretag och att för några kommuner hotar de ekonomiska åtagandena att bli övermäktiga samt att regeringen avser att återkomma i frågan. Efter att riksdagen godkänt förslag i proposition (1997/98:119) Bostadspolitik för hållbar utveckling startade den s.k. Bostadsdelegationen sin verksamhet den 1 juli 1998.

Bostadsdelegationens uppgifter och organisation regleras i förordningen (1998:666) om statligt stöd för vissa kommunala åtaganden för boendet, och i förordningen (1998:667) med instruktion för Delegationen för stöd till vissa kommuner med bostadsåtaganden. Uppgifterna är främst att bereda ärenden om stöd, överlägga med enskilda kommuner om lämpliga åtgärder och krav samt samordna olika insatser för att bistå kommuner med stöd.

Anders Sundström informerade vid valmöten i mitten av augusti 1998 om den då nyinrättade Bostadsdelegationen samt fällde uttalanden i allmänna ordalag om att exempelvis Överkalix och Gällivare kommuner skulle kunna rymmas inom ramen för delegationens åtaganden. Enligt Sundström gjordes inga utfästelser om kommande beslut av delegationen och inga summor utlovades. Inte heller har han haft för avsikt att påverka Bostadsdelegationen i dess beslutsfattande.

Enligt Näringsdepartementets uppfattning är det naturligt att en minister vid ett valmöte presenterar reformer som han har bidragit till att förverkliga. För Anders Sundström har det tett sig som ett naturligt inslag i den politiska kampanjen att nämna att kommuner numera kan få hjälp med sina stora bostadsåtaganden, och att i det sammanhanget även exemplifiera med sådana namngivna kommuner som har diskuterats under arbetet med reformen.

Näringsdepartementet konstaterar att de pressmeddelanden, som ligger till grund för det TT-telegram som det refereras till i anmälan, inte härrör från Regeringskansliet.

Från Bostadsdelegationens sida har uppgivits att man på intet sätt känt sig bunden av uttalandena eller uppfattat dem som direktiv.

Slutligen kan anmärkas att Bostadsdelegationen inte fattat något beslut om stöd till Överkalix eller Gällivare kommuner.

Tidigare granskning av frågor om uttalanden av statsråd

Utskottet har i tidigare granskningar från principiella utgångspunkter berört frågor om uttalanden av statsråd. En utgångspunkt vid bedömningen av sådana frågor är att statsråden i likhet med andra medborgare har rätt att göra uttalanden i skilda sammanhang. Vissa särskilda hänsyn kan dock behöva tas av statsråd. Auktoritativa uttalanden av statsråd kan i enskilda fall skapa en risk för att den självständighet som enligt regeringsformen skall tillkomma domstolar och förvaltningsmyndigheter äventyras. Och uttalanden som kan uppfattas stå i strid med regeringens officiella hållning kan skapa risk för komplikationer, särskilt om de berör förhållanden till utländsk stat (se 1991/92:KU30 s. 43 f., 1993/94:KU30 s. 60 f.).

Utskottets bedömning

Utskottet har inte någon annan uppfattning i fråga om uttalanden av statsråd än den som uttryckts i samband med de tidigare granskningar som omtalats i det föregående. Vad som kommit fram i det nu aktuella granskningsärendet visar emellertid inte annat än att Anders Sundström yttrat sig på ett sätt som får anses normalt i den politiska debatten. Granskningen föranleder inte något vidare uttalande av utskottet.

4.2 Göran Perssons brev till partiledare om förhandlingarna i Skånes regionfullmäktige

I en granskningsanmälan, *bilaga A 4.2.1*, har begärts att utskottet skall granska statsminister Göran Perssons agerande och brev till partiledare med anledning av förhandlingar i Skånes regionfullmäktige. I anmälningen anförs att statsministern med anledning av utdragna förhandlingar om vem som skall ingå i majoriteten i Skånes regionfullmäktige skrivit brev till partiledarna för Folkpartiet och Kristdemokraterna och uppmanat dessa att agera i viss riktning. Vad som avses är vissa förhandlingar i Skånes regionfullmäktige efter 1998 års allmänna val. Enligt anmälaren är statsministerns agerande förvånansvärt och unikt och vittnande om inkompetensförklaring av de förhandlande partierna i Skånes regionfullmäktige.

Promemoria från Regeringskansliet

Efter beslut av utskottet har anmälningen översänts till Regeringskansliet med begäran om upplysningar och kommentarer. Med anledning därav har Regeringskansliet överlämnat en skrivelse, dagtecknad den 19 februari 1999, *bilaga A 4.2.2*. I skrivelsen anförs: Den 21 oktober 1998 skrev Göran Persson brev till Lars Leijonborg och Alf Svensson om de överläggningar mellan partier som då pågick och som gällde Skåneregionens ledning och framtid. Göran Persson skrev breven som partiledare och inte som statsminister. – I breven undrade Göran Persson hur Lars Leijonborg och Alf Svensson ställde sig till att deras partier förhandlade och planerade ett samarbete med Skånes väl. Han framförde som sin uppfattning att det borde gå att finna andra samarbetsalternativ som kunde säkra de demokratiska värdena i Skåne. – Breven skrevs på det socialdemokratiska partiets brevpapper. De publicerades på partiets hemsida.

Utskottet har från Socialdemokraternas partistyrelse i Stockholm fått kopior av Göran Perssons brev, *bilaga A 4.2.3–4.2.4*. Utskottet har också tagit del av breven i den på det socialdemokratiska partiets hemsida publicerade formen, *bilaga A 4.2.5*.

Utskottets bedömning

Utskottets granskning skall enligt 12 kap. 1 § regeringsformen avse statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. I detta granskningsärende har klarlagts att Göran Persson skrivit sina brev i egenskap av partiledare och inte som statsminister. Breven synes inte ha avsänts under sådana former att de kunnat bli allmänna handlingar hos Statsrådsberedningen. Inte heller har de varit utformade på ett sådant sätt att de kunnat ge intryck av att vara allmänna handlingar. Granskningen har inte givit grund för någon kritik från konstitutionell synpunkt.

4.3 Näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall

Anmälan

I en anmälan, *bilaga A 4.3.1*, har anförts att näringsminister Björn Rosengren enligt uppgifter i massmedier uttryckligen uppmanat styrelsen i det statligt ägda företaget Samhall att göra sig av med verkställande direktören Gerhard Larsson. Anmälarna har begärt att utskottet skall granska Björn Rosengrens handlande. Enligt tidningsuppgifter hade Rosengrens agerande orsakat stor upprördhet och ilska i Samhalls styrelse och skapat en risk för att styrelsen skulle spricka i två hälfter.

Promemoria från Regeringskansliet

Efter beslut av utskottet har anmälningen översänts till Regeringskansliet med begäran om en redogörelse för händelseförloppet och kommentarer.

Med en skrivelse av den 19 februari 1999 har Regeringskansliet överlämnat en inom Näringsdepartementet upprättad promemoria av den 15 februari 1999, undertecknad av statssekreteraren Lars Rekke, *bilaga A 4.3.2*. I promemorian anförs följande.

Händelseförloppet

I slutet av oktober 1998 tog Björn Rosengren kontakt per telefon med styrelseordföranden i Samhall AB, Håkan Tidlund. Under samtalet diskuterades olika frågor som rörde bolaget, bl.a. frågan om ledningen för bolaget.

Björn Rosengren kände till att frågan om verkställande direktörens fortsatta engagemang i bolaget diskuterats mellan den tidigare ledningen för Arbetsmarknadsdepartementet och bolagets styrelse. Med hänvisning till dessa kontakter ville Björn Rosengren höra Håkan Tidlunds uppfattning om lämpligheten av att nu fortsätta dessa diskussioner med Gerhard Larsson. I anslutning till detta samtal hade Björn Rosengren även kontakt med Gerhard Larsson som då framförde att han var intresserad av att byta jobb.

Det kan upplysningsvis nämnas att Gerhard Larsson även tagit kontakt med undertecknad och förklarat sig intresserad av nya arbetsuppgifter.

Kommentar

Liksom för andra aktiebolag gäller självfallet aktiebolagslagen för Samhall AB. Detta innebär bl.a. att det är bolagsstämman som är det högsta beslutande organet i bolaget. Staten, som är ensam aktieägare, utövar sin rätt att besluta i bolagets angelägenheter vid bolagsstämman. Enligt bolagsordningen för Samhall är det regeringen som utser styrelse. Det är sedan styrelsen som utser verkställande direktör. För verksamheten i Samhall gäller även ett avtal mellan staten och bolaget.

Som konstitutionsutskottet tidigare uttalat (KU 1982/83:30) betyder inte gällande regler om den formella styrningen av aktiebolag att det inte skulle få förekomma underhandskontakter mellan företrädare för ägaren och bo-

lagsledningen. Tvärtom är sådana kontakter viktiga för att bolaget skall kunna bedriva sin verksamhet på ett effektivt sätt. Underhandskontakter av detta slag är särskilt viktiga när det gäller bolag som är helägda av staten. Då ägaransvaret utövas av regeringen är det nödvändigt att det ansvariga statsrådet och bolagsledningen etablerar ett gott förhållande genom regelbundna kontakter.

De kontakter som förevarit i detta fall mellan det ansvariga statsrådet och Samhalls styrelseordförande ligger helt i linje med de principer som gäller – och bör gälla – för regeringens utövande av ägaransvaret för statligt ägda bolag.

Utfrågningar

Utskottet har hållit offentliga utfrågningar med Håkan Tidlund och Björn Rosengren, *bilaga B 9–10.*

Vid utfrågningen uppgav *Håkan Tidlund* att han några dagar eller någon vecka efter det att Björn Rosengren utsetts till statsråd fått ett telefonsamtal från denne. Samtalet kom till Tidlunds bostad, som också är hans arbetsplats. Rosengren presenterade inte sitt ärende så att han hade regeringens mandat att ringa; Tidlund och Rosengren är inte alldeles obekanta så de behövde inte presentera sig så väldigt noggrant. Rosengren ringde naturligtvis till Tidlund i dennes egenskap av styrelseordförande i Samhall. Samtalet handlade till stor del om vilken ersättningsnivå Samhall behöver ha i fråga om merkostnadsersättning från staten. Tidlund fick under samtalet också uppfattningen att det måste ha skett en överlämning från Arbetsmarknadsdepartementet, ty Björn Rosengren uttryckte sig på ett sätt i frågan om verkställande direktören som i stort sett bekräftade signaler som Håkan Tidlund tidigare fått från Arbetsmarknadsdepartementet. Dessa gick ut på att man från ägarens sida kanske tyckte att det efter 20 års framgångsrik verksamhet från verkställande direktörens sida kunde vara skäl att någon annan tog ansvaret för bolagets verksamhet inpå 2000-talet. De signaler Håkan Tidlund mottagit innebar inte några explicita krav utan mera att det blev klart vilken uppfattning som fanns hos ägaren. Att det är bolagets styrelse som fattar besluten har Håkan Tidlund sagt hela vägen. Håkan Tidlund ansåg sig inte ha fått något uppdrag från Björn Rosengren att göra något och återrapporterade inte till honom. Det är inte någon direktstyrning från ministrarnas sida.

Efter samtalet med Björn Rosengren tog Håkan Tidlund kontakt per telefon med de ledamöter av bolagets styrelse som var valda av bolagsstämman. Han ansåg att det inte bara kunde vara så att styrelsens ordförande skulle lyssna på den typ av information som han fått. Han hade två samtal med var och en av de bolagsstämmovalda ledamöterna. Efter ett styrelsesammanträde i Margretetorp i november träffades de bolagsstämmovalda ledamöterna för att summera de telefonsamtal de haft. Då konstaterades att frågan om verkställande direktören över huvud taget inte var aktuell att ta upp på styrelsens bord. Frågan om verkställande direktören har inte diskuterats i styrelsen någon gång med anledning av de signaler Håkan Tidlund mottog från Arbetsmarknadsdepartementet och senare från Björn Rosengren. Gerhard Larsson tog själv kontakt med Håkan Tidlund en vecka före styrelsens samman-

träde i februari 1999. Han ville diskutera en överenskommelse med styrelsen om att lämna vd-skapet. Den frågan behandlades av styrelsen och en överenskommelse har träffats om att Gerhard Larsson lämnar vd-skapet den 31 maj 1999.

Björn Rosengren uppgav att han tagit kontakt med Håkan Tidlund per telefon för att föra en diskussion om Samhalls verksamhet och effektivitet. Samhall hade tillsammans med ett revisionsföretag gjort en studie av Samhall. Det hade också anmälts till Björn Rosengren från den tidigare politiska ledningen för Arbetsmarknadsdepartementet att det förts en diskussion om Gerhard Larssons ledning och ställning. Därtill hade Gerhard Larsson på sommaren innan Björn Rosengren tillträtt som statsråd anmält att han hade intresse av att få ett annat arbete. Vid samtalet med Håkan Tidlund förde Björn Rosengren i den situationen i första hand en diskussion om bolaget. Samtalet kom också in på Gerhard Larssons roll och att Gerhard Larsson hade anmält att han ville ha ett nytt arbete. Även den diskussion med den gamla departementsledningen som hade förevarit berördes. Men Björn Rosengren ställde inte på något sätt något krav att Gerhard Larsson skulle bytas ut. Han var väl medveten om vilken ordning som gäller för att fatta beslut i sådana frågor.

Utskottets bedömning

I ärendet har framkommit att Björn Rosengren talat med Håkan Tidlund bl.a. om Gerhard Larssons ställning som verkställande direktör i Samhall AB. Samtalet har hos Håkan Tidlund framkallat intrycket att Björn Rosengren delade den mening som tidigare hade förmedlats från Arbetsmarknadsdepartementet. Den gick ut på att man från företagsägarens sida ansåg att det kunde vara skäl att någon annan än Gerhard Larsson fick ta ansvaret för bolagets verksamhet. Det har emellertid inte framkommit att Björn Rosengren uttryckt sig på ett sätt som kunnat uppfattas som ett krav på att Gerhard Larsson skulle bytas ut mot en ny verkställande direktör. Det som förekommit kan enligt utskottets mening inte anses ha inneburit att Björn Rosengren på ett otillbörligt sätt lagt sig i en fråga som ankom på styrelsen. Granskningen föranleder inte något ytterligare uttalande av utskottet.

4.4 Finansminister Erik Åsbrinks uttalanden om vissa åtgärder av överbefälhavaren

Ärendet

I en anmälan till konstitutionsutskottet *bilaga A 4.4.1* anförs att utskottet bör granska finansminister Erik Åsbrinks kritiska uttalanden om att överbefälhavare Owe Wiktorin i ett brev till sin personal redogjort för Försvarsmaktens syn på hur frågan om anslagsförordningen skötts. Finansministern har i uttalanden i medierna enligt anmälan kallat detta "en formlig kampanj mot regeringen". Konstitutionsutskottet bör enligt anmälan pröva om finansministern agerat i enlighet med regeringsformen när det gäller verkschefers rätt att självständigt sköta förvaltningsärenden eller om hans uttalanden är att be-

trakta som olämpligt ministerstyre. Granskningen bör ske mot bakgrund av att försvarsminister Björn von Sydow samma dag uttalat sitt och regeringens fulla förtroende för överbefälhavaren. KU bör enligt anmälan granska finansministerns agerande med hänsyn till den särställning som finansministern i anslagshänseende har i kretsen av regeringsmedlemmarna.

Allmän bakgrund

Upprinnelsen till meningsutbytet mellan finansministern och överbefälhavaren är frågan om de ekonomiska konsekvenserna för Försvarsmakten av övergången till full tillämpning av den s.k. anslagsförordningen/kapitalförsörjningsförordningen (1996:1188).

I *budgetpropositionen* (prop. 1998/99:1, omr. 6 Totalförsvar, s. 13) anförs följande om detta:

Regeringen konstaterar att utgångspunkten för omläggningen till full tillämpning av anslagsförordningen är att det skulle ske på ett verksamhetsneutralt och statsfinansiellt neutralt sätt. Flera olika faktorer, t.ex. hanteringen av förskott samt erhållen räntekompensation, måste vägas in när man slutligt bedömer frågan om anslagsförordningens konsekvenser. Regeringens slutsats av den beredning som pågått är att en samlad bedömning och värdering av dessa olika faktorer inte kan göras förrän efter försvarsbeslutsperiodens utgång, dvs. år 2002. Eventuella variationer i anslagsbelastning mellan åren får hanteras inom ramen för det ekonomiadministrativa regelverket.

Försvarsutskottets majoritet (bet. 1998/99:FöU1) bestående av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet delade i princip regeringens uppfattning men ansåg att det fanns skäl att frågan bedömdes och värderades i nästa försvarsbeslut år 2001. Utskottet konstaterade att det aktuella anslaget skulle komma att vara föremål för riksdagens ställningstagande i kommande års budgetpropositioner. Majoriteten ansåg vidare att regeringen skyndsamt måste uppdra till Försvarsmakten att inom ramen för den föreslagna anslagsnivån för anslaget A 3 Utveckling och investeringar för 1999 prioritera de mest angelägna kompetenser som erfordrades för det militära försvaret, aktuella samarbetsprojekt och materielprojekt. Om behov uppstår kan regeringen enligt utskottsmajoriteten pröva att övergångsvis utöka anslagskrediten upp till 10 %. Denna prövning är beroende av utrymmet under utgiftstaket för staten. Mot utskottsmajoritetens ställningstagande reserverade sig Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet liberalerna. – Uppgörelsen mellan majoritetspartierna ingicks den 1 december, och utskottsbetänkandet justerades slutligt den 3 december.

I en första kommentar till uppgörelsen (DN *den 2 december 1998*) sade ÖB att regeringen svikit sina löften till försvaret och att hanteringen var "en oförskämdhet" mot de anställda i försvaret. Enligt DN skulle Wiktorin överväga om han kunde fortsätta på sin post. Enligt ÖB innebar uppgörelsen att de drastiska nedskärningar, bl.a. inställda materielbeställningar och ett värnpliktsfritt år, som han varnat för i en rapport två veckor tidigare nu skulle bli verklighet.

I en intervju i Dagens Nyheter *den 3 december* kritiserade ÖB Owe Wiktorin försvarsuppgörelsen. I intervjun anförde ÖB bl.a. att han ansåg att rege-

ringen svikit sina löften, stulit försvarets pengar, nonchalerat dess personal och saknade en genomtänkt syn på Sveriges säkerhetspolitik. Han sade sig också sakna förtroende för den politiska hanteringen av försvarsfrågan. Enligt ÖB hade regeringen i budgetpropositionen utan förvarning frångått tidigare löften, vilket tvingat försvaret att spara drygt 9 miljarder kronor de kommande tre åren. "Det är Åsbrink som borde hålla de budgetar och ekonomianvisningar han stått bakom tidigare", sade Wiktorin.

Konsekvenserna av skrivningarna i budgetpropositionen kommenteras av ÖB på följande sätt: "Man lindar in det, det är ett budgettricksande när man stjäl de här pengarna. Och det är ett entydigt löftesbrott och ett frångående av försvarsbeslutet 1996."

Den 4 december utsändes från Försvarsmakten ett brev ställt till Försvarsmaktens personal och undertecknat av ÖB och ytterligare 14 personer (militärledningen). I brevet *bilaga A 4.4.2* uttalades bl.a. att Försvarsmakten inte skulle komma att tilldelas de ekonomiska resurser som tidigare beslutats av riksdagen, varigenom tidigare förutsättningar och åtaganden utan någon föregående varning frångåtts. Tidigare beslutad ekonomi skulle reduceras med ca 9 300 miljoner kronor t.o.m. år 2001. Militärledningen ansåg att ambitionsnivån i det framtida försvaret borde beslutas efter en öppen och seriös debatt och inte genom budgettekniska lösningar.

Aktuella uttalanden av finansministern

I debatten i riksdagen *den 2 december 1998* angående utgiftsramar m.m. anförde finansministern bl.a. följande (prot. 1998/99:27):

Vi har haft en diskussion under den senaste tiden om pengarna till försvarspolitiken. Det har på det området förekommit en oerhörd desinformation, och till den har också några av talarna i den tidigare debatten bidragit. När Bo Lundgren talar om löftesbrott far han med osanning. Det har inte brutits några löften i den här frågan.

Det är inte heller så, som det har påståtts, att det har uppkommit gapande hål i försvarsbudgeten till följd av en anslagsteknisk omläggning. Detta är fullständigt felaktigt. Försvarets ekonomiska problem sammanhänger med överplanering och med ständiga fördyringar och överskridanden. Dessa problem måste Försvarsmakten lösa precis som alla andra myndigheter och verksamhetsområden får göra. Det krävs en bättre styrning och kontroll för att hålla försvarsutgifterna inom de ramar som regering och riksdag fastställer.

Det kan inte vara så att den budgetdisciplin som ligger i den nya budgetprocessen skall tillämpas på alla andra områden utom inom försvaret. Den måste gälla också där. Alla verksamheter har att rätta sig efter de beslut som regering och riksdag fattar, utan några undantag.

Den *6 december 1998* intervjuades finansminister Erik Åsbrink i Svenska Dagbladet. I intervjun yttrade finansministern bl.a. följande:

Jag gillar faktiskt inte att bli anklagad för att vara en tjuv, att jag ägnar mig åt att stjäla pengar från försvarsmakten. Vad jag gör är att värna skattebetalarnas pengar. – – – Jag vill alltså förhindra att en myndighetschef får ytterligare ett antal miljarder utöver vad regering och riksdag beslutat.

Finansministern kommenterade en s.k. pedagogisk liknelse av ÖB gällande hur Försvarsmakten behandlats av regeringen på följande sätt:

Försvaret har inte någon engångssumma som någon tagit ifrån dem, de får ett årligt tillflöde på cirka 40 miljarder kronor. För 1997 fick de betalt för leveranser på 39 miljarder kronor. Att då framställa situationen som man knappt har mat för dagen är groteskt felaktigt.

En omständighet som försvaret aldrig nämner är dessutom att staten har ett system med räntekompensation till verksamhetsområdena. Det är bara det att den kompensationen är beräknad utifrån ett ränteläge som gällde för några år sedan då räntan var betydligt högre än i dag. Med de nu lägre räntorna blir försvaret i praktiken överkompenserat med flera miljarder under perioden 1997–2001.

I fråga om omläggningen av anslagsförordningen citerade Åsbrink budgetpropositionen, enligt vilken omläggningen skall vara verksamhetsmässigt och statsfinansiellt neutral och fortsatte:

Om det leder till att staten ska betala några pengar till försvaret eller tvärtom att försvaret skall återbetala något ska utvärderas efter försvarsperiodens slut år 2001.

Finansministern ansåg vidare att försvarets verkliga problem var att man lade ut beställningar på 25–30 % utöver anvisade medel och att det motsvarade 12 miljarder om året. Apropå ÖB:s uttalande om att han saknar förtroende för den politiska hanteringen av frågan om försvarets ekonomi sade Åsbrink:

Det är inte min sak att uttala mig om utan det får försvarsministern och ytterst statsministern avgöra. Men för mig är det självklart att en myndighetschef ska följa de beslut som regering och riksdag fattar. Det går inte att han har någon annan ordning där myndighetschefen ständigt kommer med kritik och i efterhand kräver ytterligare av skattebetalarnas pengar.

I en kommentar som explicit gäller försvarsledningens brev av den 4 december sade finansminister Åsbrink *den 10 december* enligt TT, som citerade SVT:s Aktuellt:

Det är oerhört anmärkningsvärt att en myndighetschef som är underställd regeringen driver en formlig kampanj mot regeringen och inte accepterar de beslut som fattas i demokratisk ordning av regering och riksdag.

Åsbrink ansåg också enligt TT att Wiktorin och försvaret hade fel i sak. Vidare anförde finansministern:

Det är felaktigt att påstå att försvarsmakten berövats nio miljarder kronor genom en anslagsteknisk omläggning. Det är inte sant. I allt väsentligt beror försvarsmaktens ekonomiska problem på bristande kontroll och styrning. Man har inte hushållat med de resurser man har. Det är självförvållade problem.

I en artikel i Hallandsposten *den 11 december*, där tidningen åberopar nyhetsbyrån FLT, sade Erik Åsbrink med anledning av formuleringen "osakliga och felaktiga uttalanden" som använts i försvarsledningens brev:

Det här är ett angrepp på mig utan att jag nämns vid namn. Och det är anmärkningsvärt att ÖB och Försvarsmakten på det här sättet bedriver en kampanj mot regeringen.

Försvarsministerns uttalanden

Vid frågestunden *den 10 december* (prot. 1998/99:33) svarade försvarsminister Björn von Sydow på en fråga från Johan Lönnroth (v), med anledning av försvarsledningens brev den 4 december, om försvarsministern hade förtroende för ÖB:

Överbefälhavaren har tydligen kommunicerat med sina anställda genom ett meddelande. Jag har personligen inte läst det. Och jag betraktar det som en kommunikation inom Försvarsmakten. Jag avser inte att göra några kommentarer om överbefälhavarens dialog med de anställda inom Försvarsmakten. Jag kan tillfoga, fru talman, att regeringen har förtroende för överbefälhavaren. Överbefälhavaren är förordnad till år 2000 och skall fortsätta i sin tjänst så länge förordnandet varar, enligt regeringens mening.

Efter frågestunden uttalade sig försvarsministern till TT och sade att han inte ville gå in i den diskussion som ÖB förde med sina anställda. "Vi lever i ett fritt land och vi har yttrandefrihet", sade han. På frågan vem som har rätt eller fel, svarade han: "Detta är en komplicerad sak, därför har den blivit föremål för så många bedömningar. Nu fattar riksdagen sina beslut och det gäller." von Sydow sade också att han hade bra tjänstemässiga förhållanden med ÖB och ansåg att det inte rådde en förtroendekris mellan försvaret och departementet. "Regeringens önskan är att ÖB stannar på sitt förordnande", sade försvarsministern.

Statsministerns uttalanden

I en intervju i Dagens Nyheter *den 4 december,* där statsminister Göran Persson kommenterade försvarsuppgörelsen, sade han sig dela försvarsministerns starka kritik mot försvarets sätt att hantera sina pengar. Statsministern fortsatte:

Så sent som i början av året hade vi att justera ett jättelikt svart hål. De senaste femtio åren har vi haft ständiga överdrag av försvarsanslagen. Det är utmanande med tanke på att vi fått genomföra stora besparingar på samhällssektorer som är långt känsligare än försvarsbeställningarna.

Samma dag som den här aktuella anmälan lämnades in till KU, *den 1 december*, intervjuades statsministern i Dagens eko i P 1, varvid Göran Persson kommenterade bråket mellan ÖB och finansministern på följande sätt:

Att Erik Åsbrink tydligt och öppet redovisar sina motiv för varför han hanterar försvarsanslaget som han gör tillhör hans skyldighet. Den som inte tål en politisk debatt tror jag ska fundera på sin situation.

På reporterns fråga om statsministern hade förtroende för både Åsbrink och ÖB svarade Persson:

ÖB:s huvudsakliga uppgift består inte i att hantera försvarsanslag. Hans huvudsakliga uppgift består ju faktiskt i att leda den svenska försvarsmakten i ett säkerhetspolitiskt sammanhang. I den bilden finns det ingen som helst anledning att ha något slags sviktande förtroende för ÖB. Däremot kan ju jag precis som Erik Åsbrink ha en del synpunkter på hur de hanterar sina anslag, och det är någonting annat.

På reporterns fråga om statsministern höll på Åsbrink svarade statsministern att han inte hade anledning att göra någonting annat.

Konstitutionella aspekter

I anmälan anförs att utskottet bör pröva om finansministern agerat i enlighet med regeringsformen när det gäller verkschefers rätt att självständigt sköta förvaltningsärenden eller om hans uttalanden är att betrakta som olämpligt ministerstyre. Med detta torde anmälaren avse bestämmelserna i 7 kap. 3 § samt 11 kap. 6 och 7 §§.

I 7:3 RF sägs att regeringsärende avgörs vid regeringssammanträde. Innebörden av detta är att beslutsfattandet i regeringen är kollektivt, vilket i sin tur innebär att RF i princip tar avstånd från att i formell mening införa ministerstyre, dvs. rätten för en departementschef att även statsrättsligt sett avgöra ärendena. Enligt Grundlagberedningen är det bäst förenligt med vårt system med självständiga ämbetsverk att rätten att ge direktiv för förvaltningsmyndigheterna ligger hos regeringen kollektivt (SOU 1972:15 s. 79 f.).

Enligt 11:6 RF lyder justitiekanslern, riksåklagaren, de centrala ämbetsverken och länsstyrelserna under regeringen. Annan statlig förvaltningsmyndighet lyder under regeringen, om myndigheten ej enligt RF eller annan lag lyder under riksdagen.

Enligt Grundlagberedningen innebär detta dels att enskild minister inte har någon befälsrätt över myndigheterna, dels att en föreskrift från regeringen skall riktas till myndigheten och inte till tjänsteman vid myndigheten. Enligt grundlagskommentaren (Petrén–Ragnemalm, 1980) innebär bestämmelserna i 11:6 RF bl.a. att förvaltningsmyndigheterna står i ett principiellt lydnadsförhållande till regeringen: "de är skyldiga att följa icke endast regeringens normmässiga direktiv utan även dess befallningar i konkreta ärenden. Innebörden av denna lydnadsplikt framgår emellertid först vid en jämförelse med det närmast följande stadgandet i 7 §, vilket i vid omfattning tillerkänner även förvaltningsmyndigheterna en självständig ställning."

11:7 RF lyder som följer:

Ingen myndighet, ej heller riksdagen eller kommunens beslutande organ, får bestämma, hur förvaltningsmyndighet skall i särskilt fall besluta i ärende som rör myndighetsutövning mot enskild eller mot kommun eller som rör tillämpning av lag.

Med *myndighetsutövning* avses beslut eller åtgärd som ytterst är ett uttryck för samhällets maktbefogenheter eller den statliga överhögheten över medborgarna i deras egenskap av samhällsmedlemmar (prop. 1972:5). Sådana beslut eller åtgärder kan avse den enskildes rättigheter eller skyldigheter enligt viss lagstiftning, t.ex. avseende socialtjänsten eller skattelagstiftningen.

Med ärenden som rör *tillämpning av lag* avses inte bara ärenden i vilka viss av riksdagen beslutad lag tillämpas utan även ärenden som avser tillämpning av föreskrifter till lagen som regeringen kan ha utfärdat med stöd av 8:13 RF (prop. 1973:90).

Innebörden av 11:7 RF är enligt Petrén–Ragnemalm (a.a.) att regeringen förutom inom hela fältet för generellt inriktad verksamhet, såsom planering och budgetarbete, kan ge direktiv om förvaltningsmyndighets faktiska handlande i särskilt fall och om handläggningen av konkreta ärenden, i den mån dessa varken avser lagtillämpning eller myndighetsutövning.

I den s.k. verksledningspropositionen (prop. 1986/87:99) anförde civilministern att stora områden av den statliga verksamheten ligger utanför vad som kan täckas av begreppen myndighetsutövning och lagtillämpning i RF 11:7. Hit hörde t.ex. hela den producerande verksamheten, dvs. det mesta av vad affärsverken sysslar med. Men även andra myndigheter som Byggnadsstyrelsen, Vägverket, Statens provningsanstalt, Statens bakteriologiska laboratorium, SCB m.fl. bedriver sådan verksamhet. Enligt civilministerns mening utgör regeringsformens regler en fullt tillräcklig grund för regeringen att styra sina myndigheter precis så bestämt och i den omfattning som regeringen finner lämpligt i varje särskild situation. Självfallet bör denna rätt utnyttjas för att styra förvaltningen på det sätt som uppfyller riksdagens krav och som är i medborgarnas intresse (prop. s. 27).

Kapitalförsörjningsförordningen

Tvisten i det här aktuella granskningsärendet gäller som nämnts ovan bl.a. de ekonomiska konsekvenserna för Försvarsmakten av övergången till full tillämpning av kapitalförsörjningsförordningen (1996:1188), vanligen benämnd anslagsförordningen. I förordningen finns bestämmelser som ansluter till 20–23 och 30–34 §§ lagen (1996:1059) om statsbudgeten. Bestämmelserna i förordningen avser finansiering av anläggningstillgångar, bolagsbildning m.m., leasing, likvida medel, disposition av försäljningsinkomster, disposition av över- och underskott, avkastningspliktigt kapital och tillämpningsföreskrifter.

Riksdagen beslöt 1996 (1996/97:FöU3) att upphäva Försvarsmaktens dittillsvarande dispens från förordningen. Beslutet syftade till att synliggöra kapitalkostnaderna och på så sätt främja en effektivare kapitalhantering. Utgångspunkten för omläggningen skulle vara att det skulle ske på ett verksamhetsneutralt och statsfinansiellt neutralt sätt (prop. 1998/99:1, utgiftsområde 6, Totalförsvar). En samlad bedömning och värdering kan enligt regeringen göras först år 2002. Enligt försvarsutskottets mening borde det ske år 2001 (1998/99:FöU1). Tidpunkten för avstämningen av de ekonomiska konsekvenserna av riksdagens beslut 1996 förefaller vara en av orsakerna till Försvarsmaktens/ÖB:s reaktioner på försvarsuppgörelsen i december 1998, som framgått ovan. Det har skett dels genom uttalanden i massmedier, dels i ett brev till Försvarsmaktens anställda den 4 december 1998.

Tidigare granskningar

Under senare år har utskottet vid två tillfällen granskat åtgärder av enskilda statsråd som har viss relevans för den här aktuella granskningen.

Det första fallet gällde visst uttalande av näringsminister Sten Heckscher med anledning av ett yttrande av chefen för det statligt ägda företaget Vat-

tenfall AB, Carl-Erik Nyquist (1995/96:KU30 s. 38 f.). Nyquist hade enligt anmälan gjort ett offentligt uttalande om den svenska kärnkraftspolitiken som Sten Heckscher skulle ha kritiserat i en tidningsintervju. I anmälan hemställdes att utskottet borde granska om statsrådet hade sökt begränsa eller hindra Nyquist i dennes rätt att uttala sig.

Utskottets utredning visade att Heckscher inte uttalat sig på det sätt som gjorts gällande i den åberopade tidningsartikeln. Vid utfrågningen hade Heckscher uppgivit att Nyquists uttalande inte varit förgripligt och att det därför saknats grund för ett ingripande från regeringens sida. Heckscher hade inte heller uttalat sig på det sätt som återgavs i tidningsintervjun.

I sin bedömning anförde utskottet i principfrågan om en myndighets eller ett statligt bolags frihet att yttra sig offentligt i frågor som berör den egna verksamheten bl.a. att bolagsstyrelsen och den verkställande ledningen inte skall motarbeta statsmakternas politik och beslut på det aktuella verksamhetsområdet. Beträffande spelutrymmet i den offentliga debatten för en verkschef eller vd i ett statligt bolag ansåg utskottet att personer i dessa ställningar självfallet har rätt att delta i samhällsdebatten som alla andra medborgare. Denna rättighet måste emellertid utövas i medvetande om att de i sådana situationer på goda grunder uppfattas som företrädare för den verksamhet de är ansvariga för.

Utskottet har vidare under riksmötet 1997/98 granskat om kommunikationsminister Ines Uusmann utövat ministerstyre gentemot Banverket vid handläggningen av det s.k. Citytunnelärendet (1997/98:KU25 s. 111 f.). Ärendet föranleddes av att Banverkets chef Monica Andersson enligt tidningsuppgifter ansåg att regeringen direkt beordrat Banverkets styrelse att godkänna ett förslag om finansiering av Citytunneln i Malmö, trots att förslaget förkastats av Banverkets ledning och experter.

Den 20 februari 1997 beslutade regeringen att uppdra åt Statens järnvägar och Banverket att underteckna det preliminära avtal som den av regeringen förordnade förhandlingsmannen förhandlat fram om finansiering och byggandet av en Citytunnel. Den 26 februari 1997 beslöt Banverkets styrelse att uppdra åt generaldirektören Monica Andersson att underteckna det preliminära avtalet. Monica Andersson ansåg att det skulle innebära för stora ekonomiska risker för Banverket med den föreslagna finansieringen. Hon reserverade sig ensam i Banverkets styrelse mot det nämnda beslutet i styrelsen att hon skulle underteckna avtalet. Därefter avgick hon från posten som generaldirektör.

Utskottet ansåg att undertecknandet av avtalet om Citytunneln inte innebar lagtillämpning eller myndighetsutövning mot enskilda eller kommun. Vidare var det regeringen kollektivt och inte kommunikationsministern ensam som fattat beslutet om undertecknandet. Följaktligen saknades grund för påståendet att Ines Uusmann utövat ministerstyre gentemot Banverket.

Utskottets bedömning

Utskottet finner att finansminister Erik Åsbrinks uttalande med anledning av försvarsledningens brev den 4 december till Försvarsmaktens personal utgör ett av flera uttalanden i en debatt om Försvarsmaktens ekonomi som pågått

en längre tid (se t.ex. 1997/98:KU25 s. 18 f.). Det uttalande som fokuseras i anmälan hade väsentligen formulerats redan den 2 december i samband med riksdagsdebatten om utgiftsramarna i 1999 års budgetproposition. Åsbrinks uttalande föranleddes av ÖB:s i massmedierna framförda kritik av uppgörelsen i försvarsutskottet om Försvarsmaktens ekonomi budgetåret 1999.

Om man ser Åsbrinks uttalande i belysning av bestämmelserna i 7:3 och 11:6–7 RF finner man följande:

Försvarsledningens brev till Försvarsmaktens anställda kan inte betraktas som myndighetsutövning mot enskild eller tillämpning av lag. Brevskrivandet och spridningen av brevet får anses vara ett led i en intern kommunikation inom myndigheten. Finansministerns uttalande är inte att jämställa med beslutsfattande av ett enskilt statsråd. Det är inte heller att jämställa med direktiv e.d. till Försvarsmakten. Av detta följer att finansministerns uttalande inte kan anses vara att jämställa med ministerstyre.

Eftersom utskottets granskning inte avser myndigheten Försvarsmakten eller dess chef, finns det ingen anledning för utskottet att gå in på frågan om ÖB hade rätt att uttala sig i den aktuella frågan på det sätt som han gjorde.

Ärendet föranleder inget ytterligare uttalande av utskottet.

4.5 Uttalande av statsrådet Margareta Winberg om mäns kriminalitet

Ärendet

I en anmälan, *bilaga A 4.5.1*, har begärts att utskottet skall granska om statsrådet Margareta Winberg förfarit i strid med regeringsformen 1 kap. 2 § genom ett uttalande i en artikel i tidningen Expressen den 27 november 1998. I artikeln, som var undertecknad av Margareta Winberg som jämställdhetsminister, behandlade Margareta Winberg bl.a. frågor om orsakerna till våldtäkter. Artikeln framstår som ett bidrag till en aktuell debatt. Ett uttalande i artikeln lyder: "Männen begår brott och fokus måste naturligtvis sättas på det kön som bär skulden."

I 1 kap. 2 § regeringsformen föreskrivs följande:

Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till arbete, bostad och utbildning samt att verka för social trygghet och för en god levnadsmiljö.

Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. Det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.

Bestämmelsen i 1 kap. 2 § regeringsformen är ett s.k. programstadgande, riktat till normgivaren; det är inte en rättsligt bindande föreskrift som ger den enskilde möjlighet att påkalla domstols ingripande mot det allmänna. Frågan

om i vad mån det allmänna lever upp till 2 § kan bli föremål för enbart politisk och inte rättslig kontroll (SOU 1975:75 s. 184).

Utskottets bedömning

Konstitutionsutskottets granskning skall enligt 12 kap. 1 § regeringsformen avse statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Av förarbetena till regeringsformen framgår att grundlagen är avsedd att ge den konstitutionella granskningen en rättslig inriktning.

I likhet med alla andra medborgare har statsråden rätt att göra uttalanden i olika sammanhang. Utskottet har tidigare uttalat sig om vilka särskilda hänsyn som i sådana fall kan behöva tas av statsråd. Vad som kan bli av intresse från konstitutionell synpunkt är i första hand om auktoritativa uttalanden av statsråd skapar en risk för att den självständighet som enligt regeringsformen skall tillkomma domstolar och förvaltningsmyndigheter äventyras. Utskottet har också framhållit att uttalanden som kan uppfattas stå i strid med regeringens officiella hållning kan skapa oklarhet och risk för komplikationer, särskilt om de berör förhållanden till utländsk stat (1991/92:KU30 s. 43 f., 1993/94:KU30 s. 60 f.).

I det fall som nu är aktuellt har det uppenbarligen inte varit fråga om något som kan vålla komplikationer från konstitutionell synpunkt. Vad som har förekommit ger inte anledning till något vidare uttalande av utskottet.

5 Förmåner m.m.

5.1 Statsministerns tjänsteresor

Ärendet

I en anmälan den 4 december 1997, *bilaga A 5.1.1*, begärde Bo Könberg (fp) en granskning av vissa frågor kring statsministerns tjänsteresor.

I anmälningen anför Bo Könberg att enligt vad som uppgetts i massmedierna har kostnaden för en av statsministerns tjänsteresor blivit extremt hög, över en miljon kronor. Den tjänsteresa som åsyftas var en resa till New York med utresa onsdagen den 29 oktober 1997 och återvändande onsdagen den 5 november 1997. I anmälningen hemställer Bo Könberg att utskottet skall granska upphandlingen och kostnaderna för resan, samt om rekreationsdagar i samband med resan lett till någon fördyring för det allmänna. Anmälningen gäller också frågan om någon fördyring uppkommit för det allmänna till följd av att statsministern tagit ut rekreationsdagar i samband med vissa andra utrikes tjänsteresor.

Utredningen i granskningsärendet m.m.

Vid sitt sammanträde den 19 mars 1998 beslutade utskottet att från Statsrådsberedningen begära en promemoria med svar på frågan om statsministern tagit ut rekreationsdagar i samband med tjänsteresor och om dessa rekreationsdagar i så fall medfört ökade kostnader för det allmänna. Svar inkom den 14 april 1998, *bilaga A 5.1.2*.

Utskottet beslutade den 5 maj 1998 att bordlägga hela granskningsärendet.

Efter beslut av regeringen den 27 november 1997 tillkallades en kommitté för att utreda flygtransporterna med statligt ägda eller chartrade flygplan för Sveriges regering. Kommittén, som antog namnet Statsflygutredningen, överlämnade i juni 1998 betänkandet (SOU 1998:81) Användningen av vissa statsflygplan, m.m. till statsministern.

Den 11 februari 1999 beslutade utskottet att från Regeringskansliet begära en redogörelse dels för flygkostnaderna i samband med statsministerns resa till New York, dels för vilka åtgärder Statsflygutredningens betänkande givit anledning till. Svar inkom till utskottet den 9 mars 1999, *bilaga A 5.1.3*. Ytterligare upplysningar har därefter inhämtats från Regeringskansliet enligt vad som framgår av *bilaga A 5.1.4*.

I de redogörelser som lämnats från Regeringskansliet anförs följande.

Under år 1997 och första kvartalet 1998 tog statsministern ut rekreationsdagar vid tre utrikes tjänsteresor, nämligen vid resor till
- Rom för samtal med premiärminister Prodi och PDS-ledaren D´Alema den 25–26 mars 1997
- Natotoppmötet i Madrid den 8–9 juli 1997, och
- New York för samtal med FN:s generalsekreterare och för anföranden och möten på Wall Street m.m. vid månadsskiftet oktober/november 1997.

Resan till Rom

Måndagen den 24 mars 1997 reste statsministern till Rom. Han reste med reguljärflyg och inkvarterades på Sveriges ambassads residens i Rom. Tjänsteärendet i Rom slutfördes under onsdagen. Resten av veckan använde han för rekreation. Återresan från Rom till Sverige skedde söndagen den 30 mars (påskdagen) med regeringsplanet Tp 102.

Regeringskansliet betalade reguljärflygbiljetten och betalade också ersättning till Försvarsmakten för transporten med TP 102. Det förhållandet att statsministern tog ut rekreationsdagar i samband med tjänsteresan beaktades vid beräkningen av traktamente för resan. Hans traktamente beräknades som om han hade återvänt hem redan torsdagen den 27 mars. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

Resan till Natotoppmötet i Madrid

Statsministern tog ut rekreationsdagar i början och slutet av resan.

Söndagen den 6 juli reste han med TP 102 från Malmö till Malaga. Han vistades där ett par dagar för rekreation och fortsatte sedan med bil till mötet i Madrid. Under vistelsen i Madrid bodde han på hotell. Torsdagen den 10 juli återvände han med bil till Malaga för rekreation. Vistelsen i Malaga varade till söndagen den 20 juli. Han reste då med TP 102 från Malaga till Malmö.

Regeringskansliet har betalat ersättning till Försvarsmakten för flygtransporten. Ersättningen för transporten Malmö–Malaga och Malaga–Malmö var densamma som för en transport Stockholm–Madrid och Madrid–Stockholm.

Regeringskansliet har också betalat inkvarteringen på hotell i Madrid. Det förhållandet att statsministern tog ut rekreationsdagar i samband med tjänsteresan beaktades vid beräkningen av traktamente för resan. Hans traktamente beräknades som om han hade rest ut först tisdagen den 8 juli och återvänt hem redan torsdagen den 10 juli. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

Resan till New York

Vid resan till New York använde sig Göran Persson av ett flygplan som Regeringskansliet chartrade för denna resa. Anledningen var att en årlig service på regeringsplanet Tp 102 inte skulle vara klar i beräknad tid, varför detta plan inte kunde användas för resan. Via en mäklare begärde Regeringskansliet tre skriftliga anbud. Det anbud som antogs var det lägsta och kom från ett schweiziskt företag och var på 216 300 schweiziska franc. Upphandlingen grundades på en planering som innebar att utresa skulle ske onsdagen den 29 oktober 1997 och återresa tisdagen den 4 november 1997.

Statsministern reste onsdagen den 29 oktober till New York. Han använde sig av det flygplan som Regeringskansliet hade chartrat för resan. Under vistelsen i New York bodde han på hotell.

Han hade samtal med FN:s generalsekreterare före den helg som inföll den 1 och 2 november. Anföranden och möten på Wall Street m.m. genomförde han efter helgen. Under helgen var han sålunda inte engagerad i några tjänsteaktiviteter. Dessa två dagar använde han för rekreation i New York.

Han återvände till Sverige den 5 november.

Regeringskansliet betalade flygtransporten och inkvarteringen på hotell. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

Valet av färdsätt

Staten har de s.k. regeringsplanen för att bl.a. statsministern skall kunna planera och genomföra resor utan att vara bunden av de begränsningar i form av fasta avgångstider m.m. som användningen av regujärt flyg innebär. Enligt ett regeringsbeslut den 12 september 1996 (dnr SB1996/5375) skall dessa flygplan användas för statschefens och den högsta civila och militära ledningens behov av snabba och säkra transporter.

Med jämna mellanrum – cirka en gång i halvåret – diskuteras livvaktsskyddet och andra säkerhetsskyddsfrågor vid statsministerns resor med företrädare för Säkerhetspolisen. Allmänt gäller att utfallet av dessa diskussioner är ett viktigt element i det val av färdsätt som sedan görs inför varje resa. Andra omständigheter som vägs in vid valet är snabbhet, flexibilitet vid ändrade planer, behov av genomgångar och förberedelser under resan samt de ekonomiska aspekterna.

Slutsatsen av en sammanvägning av de faktorer som har har angetts har oftast blivit att resan bör göras med regeringsplan. Det gäller bl.a. återresan från Rom den 30 mars samt flygningarna Malmö–Malaga och Malaga–Malmö den 6 och 20 juli 1997. Att statsministern tog ut rekreationsdagar i samband med dessa resor påverkade inte valet att använda ett regeringsplan.

I en del fall har avvägningen utfallit så att reguljärflyg valts. Ett sådant fall var flygningen till Rom den 24 mars 1997. Att statsministern tog ut rekreationsdagar under vistelsen där påverkade inte valet av färdsätt.

Ibland har oförutsedda händelser gjort att ett regeringsplan inte är tillgängligt för en resa där programmet bygger på att detta plan kan användas. I sådana fall har valet av färdsätt omprövats efter en ny sammanvägning av alla relevanta faktorer (säkerhetsskyddsaspekter, snabbhetskrav osv.). Resan till New York vid månadsskiftet oktober/november 1997 är ett exempel. Omprövningen i det fallet resulterade i att charterflyg valdes. Att statsministern tog ut rekreationsdagar under vistelsen i New York påverkade inte detta val.

Som svar på en fråga från utskottet om säkerhetsbedömningen var annorlunda vid resan från Rom än vid resan till Rom har från Regeringskansliet den 28 april 1999 anförts följande.

Med hänsyn till den tid som gått sedan dessa resor är det inte möjligt att i alla detaljer rekonstruera de omständigheter som vägdes in vid valet av färdmedel. Något säkert svar på utskottets fråga kan därför inte ges. Det bör dock observeras att även när t.ex. hotbilden är densamma, så kan tidskrav och andra faktorer som är relevanta vid en sammanvägning variera så att valet av färdsätt vid en resa utfaller annorlunda än vid en annan resa.

Statsflygutredningen

Rörande Statsflygutredningens betänkande anförs i Regeringskansliets svar att utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter nu ligger till grund för ett arbete med att utforma rutiner som säkerställer tillräcklig transportkapacitet till så låga kostnader som möjligt. Inslag i detta arbete gäller bl.a. rutiner för planering och dokumentation. Vidare övervägs en sammanhållen administration för flygtransportverksamheten.

Utskottets bedömning

Utskottets granskning har inte visat att det allmänna har fått bära ökade kostnader till följd av att statsministern tagit ut rekreationsdagar i samband med vissa utrikes tjänsteresor under år 1997 och första kvartalet 1998. Granskningen har inte heller gett grund för antagande att flygresan till och från New York hade kunnat upphandlas på fördelaktigare villkor än som skett.

Utskottet anser det angeläget att den påbörjade översynen av praxis leder fram till så kostnadseffektiva regler som möjligt. Reglerna måste givetvis utformas med tanke på de viktiga uppgifter som statsministrarna och övriga statsråd har.

Vad som förekommit föranleder inte något ytterligare uttalande av utskottet.

Utskottets anmälan

Resultatet av den i det föregående redovisade granskningen av statsrådens tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning får utskottet härmed för riksdagen

anmäla.

Stockholm den 6 maj 1999

På konstitutionsutskottets vägnar

Per Unckel

I beslutet har deltagit: Per Unckel (m), Göran Magnusson (s), Barbro Hietala Nordlund (s), Pär Axel Sahlberg (s), Kenneth Kvist (v), Ingvar Svensson (kd), Jerry Martinger (m), Mats Berglind (s), Inger René (m), Kerstin Kristiansson (s), Tommy Waidelich (s), Mats Einarsson (v), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), Per Lager (mp), Åsa Torstensson (c) och Helena Bargholtz (fp)

Vid behandlingen av
avsnitten 1.1, 2.1 och 3.1 har Per Samuel Nisser (m) ersatt Per Unckel (m) som på grund av jäv avstått från att delta,
avsnitten 2.5–2.7 har Kenth Högström (s) ersatt Barbro Hietala Nordlund (s),
avsnitt 2.10 har Britt-Marie Lindkvist (s) ersatt Mats Berglind (s),
avsnitt 4.5 har Kenth Högström (s) ersatt Barbro Hietala Nordlund (s) och Per-Samuel Nisser (m) ersatt Nils-Fredrik Aurelius (m).

Reservationer

1. Regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten (avsnitt 2.1)

Ingvar Svensson (kd), Jerry Martinger (m), Inger René (m), Björn von der Esch (kd), Nils Fredrik Aurelius (m), Åsa Torstensson (c), Helena Bargholtz (fp) och Per Samuel Nisser (m) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 32 börjar med "När talan väcks" och på s. 34 slutar med "uttalande från utskottet " bort ha följande lydelse:

Sommaren 1987 drev Torgny Gustafsson restaurangrörelse på Gotland. Av principiella skäl vägrade han att teckna kollektivavtal med Hotell- och Restauranganställdas Förbund (HRF). Gustafsson ville inte ansluta sig till en arbetsgivarorganisation och hans anställda ville inte vara fackanslutna. I syfte att förmå Gustafsson att teckna antingen kollektivavtal eller hängavtal försattes hans rörelse i blockad av HRF. Ett antal andra LO-förbund anslöt sig genom stridsåtgärder. Enligt Gustafsson fick den långvariga konflikten så negativa ekonomiska konsekvenser för hans rörelse att han slutligen tvingades sälja den.

I juli 1989 vände sig Torgny Gustafsson till Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna och anmälde Sverige för brott mot Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna. De fackliga stridsåtgärderna som rörelsen utsatts för utgjorde enligt Gustafsson en kränkning av hans rättigheter enligt konventionen, främst hans rätt till skydd för den negativa föreningsfriheten. Gustafsson gjorde vidare gällande att hans rättigheter kränkts då den svenska staten brustit i sin skyldighet att skydda honom mot denna kränkning genom att inte tillhandahålla lagstiftning som gjorde det möjligt för honom att angripa stridsåtgärderna. Staten var därför ansvarig för de skador som stridsåtgärderna inneburit för hans rörelse.

När den borgerliga regeringen tillträdde hösten 1991 var Gustafssons anmälan mot Sverige ett faktum. Saken rörde dels den negativa föreningsfriheten (artikel 11), dels rätten till domstolsprövning av tvister rörande enskildas civila rättigheter och skyldigheter (artikel 6).

Den borgerliga regeringen hade gått till val på löften om bl.a. en reformerad arbetsrätt och en förstärkning av det konstitutionella skyddet mot kränkning av den enskildes fri- och rättigheter. Regeringens ambitioner på dessa områden avspeglades också i det utredningsarbete som omgående påbörjades. Under Arbetsmarknadsdepartementet tillsattes utredningar på arbetsrät-

tens område och Justitiedepartementet tog initiativ till en översyn av regeringsformen. I direktiven till 1993 års Fri- och rättighetskommitté var frågan om den negativa föreningsfriheten särskilt nämnd. I den borgerliga regeringens proposition om en ny småföretagspolitik (prop. 1991/92:51) framhölls att en utredning om bl.a. frågan om den negativa föreningsfriheten var en huvudfråga för att förbättra småföretagarnas situation.

I beredningen av Gustafssonärendet förhöll sig den borgerliga regeringen neutral till den bakomliggande konflikten. Regeringen tog således inte ställning i tvisten mellan Gustafsson och fackföreningen utan eftersträvade en strikt belysning av rättsfrågan. Regeringens beredning av ärendet inriktades på att Sverige som stat skulle bemöta vad Gustafsson anfört i rättsfrågan. Med den utgångspunkten framstod det inte som motiverat för den borgerliga regeringen att närmare undersöka konfliktens orsaker eller i övrigt upprätta kontakt med HRF eller LO.

Om kränkning av artiklarna 11 och 6 i Europakonventionen förelåg, som Gustafsson gjort gällande, innebar det att Sverige inte levde upp till konventionsåtagandena. Som framgår av den dåvarande regeringens yttrande till Europakommissionen från den 1 april 1993 bestred regeringen att Gustafssons negativa föreningsfrihet hade påverkats av konflikten och att artikeln därför inte var tillämplig i målet. Om kommissionen å andra sidan skulle finna att artikeln var tillämplig och att svensk rätt stred mot Sveriges åtaganden enligt konventionen tillstod regeringen naturligtvis att de fackliga stridsåtgärderna mot Gustafssons rörelse inte varit befogade. För den borgerliga regeringen stod det helt klart att i det läget måste Gustafsson kompenseras för kränkningen och den svenska lagstiftningen anpassas efter konventionen, som numera gäller som svensk rätt. Endast på en punkt (artikel 6) överlät regeringen åt kommissionen att rättsligt pröva om svensk rätt stod i överensstämmelse med konventionen. Sverige hade vid ett flertal tidigare tillfällen funnits agera i strid mot artikel 6.

Den 10 januari 1995 fann kommissionen att konventionsbrott ägt rum. Svenska staten hade varken gett Gustafsson erforderligt skydd för föreningsfriheten eller levt upp till konventionens krav på ett effektivt rättsmedel.

Regeringsskiftet 1994 medförde en ny syn på Sveriges agerande inför konventionsorganen, som kom att prägla den fortsatta handläggningen av ärendet när det efter kommissionens utslag fördes vidare till Europadomstolen. Den socialdemokratiska regeringens inställning var: "fackföreningens bevekelsegrunder för att starta konflikten måste redovisas för domstolen, att konventionsbrott måste bestridas och att stridsåtgärderna försvaras".

Den socialdemokratiska regeringen vände sig till LO och begärde en redovisning av de överväganden som legat till grund för HRF:s stridsåtgärder mot Gustafssons rörelse. LO svarade att Gustafsson vägrat teckna s.k. AMF-försäkring för sina anställda och att han tillämpat sämre anställningsvillkor än kollektivavtalets. Vidare påstods att Gustafsson varken skulle ha betalat ut semesterersättning eller betalat ut lön vid dåligt väder, något som senare har förnekats av Gustafssons anställda. I regeringens inlaga till Europadomstolen från den 12 september 1995 åberopades bl.a. LO:s uppgifter, som härrörde från HRF, som stöd för fackföreningens agerande.

Den 25 april 1996 fann domstolen (med rösterna 11 mot 8) att artikel 11 om negativ föreningsfrihet, dvs. rätten att stå utanför exempelvis en arbetsgivarorganisation, visserligen var tillämplig på svensk arbetsmarknad men att någon kränkning (med rösterna 12 mot 7) av den negativa föreningsfriheten inte förelåg i Gustafssons fall. Majoritetens bedömning grundades på att artikel 11 inte var ett skydd mot kollektivavtal som sådant och att det tvång som förelegat i Gustafssons fall fick accepteras inom ramen för den nationella ordning som Sverige uppvisar.

Domstolens tolkning av artikel 11 i fallet Gustafsson fäster avseende vid skillnaden mellan hängavtal och kollektivavtal. Domen bygger på att Gustafsson som arbetsgivare hade kunnat förhandla sig till ett hängavtal med innehåll som var individuellt anpassat till Gustafssons rörelse. Detta var också den bild som den socialdemokratiska regeringen förmedlade till domstolen och som även företrädaren för LO:s rättsskydd, Kurt Junesjö, gav utskottet under utfrågningen. För att kunna påvisa sådana exempel fick Junesjö i uppdrag att redovisa några exempel till utskottet. Några exempel på individuellt anpassade hängavtal rörande restaurangbranschen har emellertid inte inkommit till utskottet. Utskottets granskning och offentliga utfrågningar i ärendet har inte kunnat påvisa att det föreligger några reella möjligheter för en arbetsgivare inom hotell- och restaurangbranschen att förhandla sig till s.k. hängavtal med individuella klausuler. Farhågan om att Europadomstolen byggde domen på felaktiga premisser har därför stärkts ytterligare.

Under hösten 1996 ansökte Gustafsson hos Europadomstolen om resning i målet. Som stöd för sin begäran anförde han att den socialdemokratiska regeringens uppgifter om bl.a. arbetsvillkoren i hans restaurangrörelse var missvisande eller felaktiga, vilket även intygats av den då anställda personalen. Den 30 juni 1998 beslutade Europadomstolen att inte bevilja Gustafsson omprövning. I sin motivering konstaterade domstolen att de uppgifter som regeringen lämnat om anställningsvillkoren i Gustafssons rörelse inte hade godtagits som ostridiga.

Den företagna granskningen och den offentliga utfrågningen i detta ärende föranleder utskottet att anföra följande.

Under utskottets granskning har framkommit hur den socialdemokratiska regeringen såg på sin roll. Fackförbundets uppgifter och problemformuleringar vidarebefordrades till Europadomstolen i regeringens inlaga till domstolen i syfte att visa att facket fick anses ha haft fog för stridsåtgärderna. Något egentligt försök från regeringens sida att kontrollera huruvida uppgifterna var sanna eller falska gjordes över huvud taget inte. Av utfrågningarna har vidare framkommit att regeringen inte heller ansåg sig ha haft vare sig möjlighet eller skyldighet att genomföra erforderliga faktakontroller. Om regeringens åberopade uppgifter däremot hade bedömts vara direkt oriktiga så hade dessa enligt utfrågade socialdemokratiska företrädare inte vidarebefordrats till Europadomstolen.

Oberoende av att Europadomstolen inte har ansett LO:s och HRF:s felaktiga uppgifter om anställningsförhållandena hos Gustafsson som ostridiga framstår den socialdemokratiska regeringens inställning till vikten av att kontrollera uppgifternas sanningshalt närmast som stötande och i strid mot

den allmänna rättskänslan. Trots att regeringen upplystes om att uppgifterna kunde betecknas som ytterligt vanskliga fördes inga sådana reservationer vidare till Europadomstolen. Den socialdemokratiska regeringen kom därmed att framstå som en okritisk förmedlare och försvarare av de fackliga intressena. Man kom i praktiken att uppträda som ombud för LO och HRF.

Enligt utskottets mening har regeringen, i sin funktion som företrädare för staten, på denna punkt brutit mot skyldigheten att alltid sträva efter att konventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt som regeringen intagit i processen (jfr JK-beslut 1992 s. 173).

Utskottets granskning visar att Europadomstolen har utgått från att Gustafsson hade kunnat teckna ett individuellt hängavtal om Gustafsson velat. Något exempel på sådant avtal har emellertid inte kunnat förebringas. Regeringen upplyste inte domstolen om att sådana avtal i praktiken inte förekommer. Också i fråga om hängavtalens karaktär finner utskottet att regeringen inför domstolen brustit i kraven på en allsidig belysning av svenska förhållanden av betydelse för saken. Det är sannolikt att denna omständighet har haft en direkt betydelse för domstolens utslag.

Europadomstolens dom innebär att det nuvarande organisationsmonopolet, som i praktiken jämställer kollektivavtal genom medlemskap i organisation och hängavtal, kan sägas vara brutet. Förhandlingarna måste omfatta individuella avvikelser för att inte också ett framtvingande av ett hängavtal skall anses som en kränkning. Att åberopa den negativa föreningsfriheten också på den svenska arbetsmarknaden framstår alltsedan den 25 april 1996 därför som en i hög grad relevant och legitim åtgärd.

Mot bakgrund av vad som framkommit vid utskottets granskning finner utskottet skäl att rikta allvarlig kritik mot den socialdemokratiska regeringens agerande i målet Torgny Gustafsson mot svenska staten.

2. Näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln (avsnitt 2.2)

Per Lager (mp) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 39 börjar med "Som framgår " och på s. 40 slutar med "utskottets sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att den beredningsordning för koncessionsärenden som är reglerad i 4 § elförordningen innebär att nätmyndigheten, i egenskap av expertmyndighet, i ett första skede vidtar erforderlig utredning av ärendet. Därefter lämnar myndigheten med eget yttrande över ärendet till regeringen för prövning. Nätmyndighetens yttrande kan med denna ordning göras med beaktande av de synpunkter som övriga berörda instanser har anfört i ärendet. Yttrandet från nätmyndigheten ges därmed en särskild tyngd i beredningsprocessen. Genom att regeringen i förevarande fall har beslutat att ärendet med undantag från 4 § elförordningen skall beredas i Regeringskansliet har nätmyndighetens yttrande fått avges utan möjlighet till beaktande av övriga remissinstansers synpunkter. Enligt utskottets mening har det nu

aktuella koncessionsärendet emellertid varit av sådan vikt att beredning borde ha skett enligt den i 4 § elförordningen fastlagda ordningen. Att ärendet var brådskande kan vidare i sig inte anses utgöra skäl att frångå den gängse beredningsordningen. Utskottet anser sålunda att det i förevarande fall var olämpligt att besluta om undantag från 4 § elförordningen. Enligt utskottets mening kan därmed beredningskravet i 7 kap. 2 § RF inte anses ha uppfyllts i det aktuella regeringsärendet.

3. Beredningen av propositioner om röd diesel, m.m. (avsnitt 2.4)

Per Unckel (m), Ingvar Svensson (kd), Jerry Martinger (m), Inger René (m), Nils Fredrik Aurelius (m) och Björn von der Esch (kd), anser att den del av utskottets yttrande som på s. 62 börjar med "I beredningen" och slutar med "utskottets sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att Finansdepartementet i beredningen av proposition 1995/96:57, där ett förbud mot användning av rödmärkt olja i samtliga motordrivna fordon föreslogs, endast såg till de statsfinansiella frågorna. Ett uttryck för detta är att Finansdepartementet i sina kontakter med kommissionen endast vände sig till generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter och inte till generaldirektorat XV för inre marknad och finansiella tjänster. En sådan kontakt hade sannolikt klargjort att förslaget bröt mot gemenskapsrätten såväl i fråga om EG:s direktiv om punktskatter på mineralolja som i fråga om att Sverige inte ensidigt får kompensera sig för att ett annat medlemsland bryter mot gemenskapsrätten. Ett annat uttryck för Finansdepartementets ensidiga inriktning på den statsfinansiella sidan är att det inte togs hänsyn till de försämrade konkurrensvillkor som drabbade näringslivet i Norrbotten. Denna ensidiga inriktning har kommit att visa sig kostsam för staten. Efter beslut av Justitiekanslern har staten, på grund av överträdelse av gemenskapsrätten avseende bl.a. EG-direktiv angående punktskatt på mineraloljor, tvingats betala ut miljontals kronor i ersättning.

I proposition 1996/97:122 föreslogs att förbudet mot användning av finsk, rödmärkt olja i motordrivna fordon skulle slopas såvitt gällde motorredskap, traktorer samt personbilar. Det fortsatt gällande förbudet för användning av finsk, rödmärkt olja i fordonstankar på lastbil och buss stred emellertid även det mot gemenskapsrätten. I Statsrådsberedningens promemoria framhålls att den finska lagstiftningen på området är komplicerad och svåröverskådlig. I en fullgod beredning hade emellertid även en komplicerad lagstiftning bemästrats, t.ex. genom mer intensiva kontakter med det ansvariga finska departementet. En fullgod beredning hade resulterat i att även det gällande förbudet mot användning i lastbilar och bussar slopats redan i och med proposition 1996/97:122.

Utskottet finner av dessa skäl att beredningen av såväl proposition 1995/96:57 som proposition 1996/97:122 inte har skett i enlighet med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar och yttranden. För denna bristande beredning kan regeringen inte undgå kritik.

4. Kulturminister Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital marksänd TV (avsnitt 2.6)

Per Unckel (m), Jerry Martinger (m), Inger René (m), Nils Fredrik Aurelius (m) och Helena Bargholtz (fp) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 75 börjar med "Granskningen föranleder " och slutar med "utskottets sida" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill inledningsvis framhålla att regleringen i YGL och radio- och TV-lagen innebär att de villkor som ett sändningstillstånd förenas med måste ha stöd i lag, eftersom det är fråga om yttrandefrihetsbegränsningar. I granskningen har utskottet identifierat två frågor av central betydelse, nämligen frågan om huruvida regeringen haft stöd för den i tillstånden angivna begränsningen i fråga om programinnehåll, och motsvarande fråga vad gäller samverkan.

Radio- och TV-lagen hade vid tidpunkten för regeringens beslut en bestämmelse om att sändningstillstånd kan förenas med villkor om skyldighet att använda viss sändningsteknik. I de av regeringen meddelade tillstånden för digital marksänd TV anges som villkor bl.a. frågor om kryptering, åtkomstkontrollsystem och elektronisk programguide. Enligt utskottets mening kan nämnda villkor inte ens i vid mening anses gälla frågor om att använda viss sändningsteknik. Utskottet anser därför att regeringens beslut om sändningstillstånd för digital TV i nu nämnt hänseende inte står i överensstämmelse med bestämmelserna i radio- och TV-lagen i dess vid tidpunkten för regeringens beslut gällande lydelse.

Regeringens villkor innebär bl. a. att vissa samverkansfrågor skall skötas av de statligt kontrollerade bolagen Senda AB samt Teracom AB. Genom att tillstånden förenas med villkor om kryptering av samtliga program tvingas samtliga tittare köpa accesskort från Senda AB. Tillståndsvillkoren ger därmed de statligt kontrollerade bolagen en monopolställning samt möjlighet för Senda AB att bygga upp ett omfattande kundregister. Utskottet finner detta särskilt allvarligt då villkoret kommer att ge Senda AB full insyn i enskilda TV-konsumenters tittarvanor. I dag gäller denna insyn val av de kanaler som accesskortet avser och i en framtid med pay per view-system insyn även i de enskilda programvalen. Förutom de invändningar som kan riktas mot regeringen från yttrandefrihetssynpunkt riskerar tillståndsregleringen att leda till betydande integritetsintrång.

När det gäller radio- och TV-lagens bestämmelse om att sändningstillstånd kan förenas med villkor om ett mångsidigt programutbud vill utskottet framhålla att detta villkor avser sändningstillståndet för det enskilda programföretaget. Vid granskningen har utskottet inte funnit något stöd för att denna bestämmelse, såsom regeringen hävdat, kan tolkas så att det kan avse programutbudet i dess helhet i t.ex. det digitala marknätet. Vidare vill utskottet peka på förarbetsuttalandet vid radio- och TV-lagens tillkomst om att viss restriktivitet bör iakttas vid utformningen av specificerade villkor mot bakgrund av bestämmelsen i 3 kap. 4 § YGL om redaktionellt oberoende. Mot bakgrund av det anförda anser utskottet att det inte är förenligt med gällande lagstiftning att i sändningstillstånden för digital TV reglera vilken typ av

program som respektive programföretag skall ha i sitt utbud. De av regeringen meddelade tillstånden innebär för övrigt krav på ensidigt programutbud för vissa programföretag snarare än krav på mångfald.

Under utfrågningen i utskottet av statsrådet Ulvskog har det vidare framkommit att regeringen inte anser sig kunna ingripa mot ett programföretag som inte följer det i respektive tillstånd angivna programinnehållet. Uttalandet kan enligt utskottets mening ses som ytterligare tecken på regeringens tendens att styra radio- och TV-verksamheter utan stöd i lag. Enligt utskottets mening finns det skäl att rikta allvarlig kritik mot statsrådet Marita Ulvskog för hennes hantering av tillstånden för digital marksänd TV.

5. Näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA (avsnitt 2.7)

Per Unckel, Jerry Martinger, Inger René och Nils Fredrik Aurelius (alla m) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 78 börjar med "Utskottets granskning " och slutar med "utskottets sida" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är det av stor vikt att statsråd, för att undvika att fråga om jäv skall uppstå, iakttar stor försiktighet så snart det under beredningen av ett regeringsärende står klart att fråga om jäv kan komma att aktualiseras.

Utskottet kan konstatera att det i förevarande fall redan i ett inledande skede torde ha varit uppenbart för före detta näringsminister Anders Sundström att fråga om jäv skulle kunna uppstå, eftersom ärendet hade anknytning till hans egen hemort och regeringens beslut skulle komma att beröra regionalpolitiskt känsliga frågor i Västerbottens respektive Norrbottens län. Utskottets granskning ger vid handen att Anders Sundström själv initierade att handläggningen av frågan om ekonomiskt stöd till SCA påbörjades i dåvarande Närings- och handelsdepartementet. Denna handläggning resulterade sedermera i att SCA, efter det att departementsledningen gett klartecken till att regeringen var beredd att pröva en ansökan, kom in med en ansökan om regionalt utvecklingsbidrag till regeringen. Vid regeringens sammanträde den 29 april 1998 föredrogs dock ärendet av dåvarande arbetsmarknadsminister Margareta Winberg. Utskottet kan emellertid konstatera att SCA:s ansökan under hela tiden bereddes i Anders Sundströms eget departement.

Enligt utskottets mening har Anders Sundström vid beredningen av det aktuella ärendet inte iakttagit den försiktighet som rimligen bör krävas för att regeringens objektivitet i dess myndighetsutövning inte skall sättas i fråga. Det kan vidare konstateras att det i protokollet från det aktuella regeringssammanträdet har antecknats jäv som orsak till att Anders Sundström har avstått från att delta i ärendets avgörande. Utskottet anser att Anders Sundström mot bakgrund av det anförda inte kan undgå viss kritik.

6. Jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt (avsnitt 2.9)

Per Unckel (m), Ingvar Svensson (kd), Jerry Martinger (m), Inger René (m), Nils Fredrik Aurelius (m), Björn von der Esch (kd) och Helena Bargholtz (fp) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 92 börjar med "Utskottet konstaterar " och slutar med "ifrågavarande regeringsärende" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att regeringens remiss till remissinstanserna var utformad så att den kom att avse den frågeställning som var formulerad i länsstyrelsens hemställan. Utöver detta gavs inte några särskilda anvisningar eller direktiv om vad remissvaren skulle innehålla. Innebörden av länsstyrelsens hemställan var, såsom utskottet uppfattar det, att rättigheterna för medlemmarna i Idre sameby att jaga och fiska skulle stärkas inom ramen för rennäringslagstiftningen. Remissen rörde således det såväl komplicerade som kontroversiella rättsförhållandet rörande samers och markägares vid sidan av varandra föreliggande rättigheter att nyttja mark inom renskötselområdet.

Det kan dock konstateras att regeringens beslut kom att avse en helt annan rättslig fråga, nämligen att staten i egenskap av markägare upplåter rätt att jaga och fiska. Enligt allmänt gällande civilrättsliga regler bestäms sådana jakt- och fiskerättigheters inbördes ställning efter den tidsföljd i vilken de har upplåtits, om de inte utan förfång kan utövas vid sidan av varandra. Utskottet vill framhålla att det följaktligen var av särskild betydelse att regeringen hade vetskap om i vilken utsträckning det aktuella området redan var upplåtet för jakt eller fiske. Granskningen ger enligt utskottets mening vid handen att varken inkomna remissvar eller beredningen i övrigt av ärendet ger tillräcklig information om i vad mån det fanns, eller inte fanns, upplåtelser för jakt eller fiske i området. Utskottet anser att denna omständighet utgör en allvarlig brist i beredningen av ärendet. Därutöver anser utskottet att berörda remissinstanser borde ha getts möjlighet att lämna synpunkter på den rättsliga fråga som regeringsbeslutet kom att röra.

I enlighet med vad som nu anförts anser utskottet att det aktuella regeringsärendet inte har varit föremål för erforderlig beredning. Annika Åhnberg kan därför inte undgå kritik för sin handläggning av ärendet.

7. Statsministerns tjänsteresor (avsnitt 5.1)

Helena Bargholtz (fp) anser att den del av utskottets yttrande som på s. 130 börjar med "Utskottets granskning" och slutar med "övriga statsråd har" bort ha följande lydelse:

Utskottets granskning har inte frambringat några starka skäl för Regeringskansliet att för statsministerns resa till New York välja inhyrning av ett flygplan för en kostnad på mer än 1 miljon kronor i stället för reguljärt flyg till en avsevärt lägre kostnad. Vad beträffar återresan från Italien efter besöket och rekreationsdagarna där har det inte framkommit några säkerhetsskäl varför den inte, i likhet med ditresan, kunnat företas med reguljärflyg. Ut-

skottet kan inte finna annat än att resorna utan påtagliga men skulle ha kunnat genomföras till klart lägre kostnader.

Utskottet anser vidare att det, bl.a. mot bakgrund av det inträffade, är angeläget att den påbörjade översynen av praxis leder fram till så kostnadseffektiva regler som möjligt. Reglerna måste givetvis utformas med tanke på de viktiga uppgifter som statsministern och övriga statsråd har.

Granskningen föranleder inte något vidare uttalande.

Särskilda yttranden

1. Uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. om Socialdemokraterna och åsiktsregistrering (avsnitt 1.2)

Kenneth Kvist (v), Mats Einarsson (v) och Per Lager (mp) anför:

Under lång tid har det förekommit uppgifter om verksamhet vid sidan av, eller direkt i strid med, lagen från IB:s och SÄPO:s sida samt om samarbete mellan det socialdemokratiska partiet och delar av underrättelsetjänsten. Åtskilliga dokument och vittnesutsagor har redovisats till stöd för dessa uppgifter. Beredvilligheten att bidra till ett definitivt klarläggande av sakförhållandena har varit begränsad från de inblandades sida. Ingvar Carlssons här refererade interpellationssvar är bara ytterligare ett exempel på ett förhållningssätt som ur konstitutionell synpunkt kan vara oantastligt, men som heller inte är ägnat att sprida ljus över denna sak. Vi ser därför fram emot resultatet av den av regeringen tillsatta granskningskommissionens arbete.

2. Kulturminister Marita Ulvskogs handlande i frågan om försäljning av Svenska Dagbladet till Marieberg (avsnitt 2.5)

Per Unckel, Jerry Martinger, Inger René och Nils Fredrik Aurelius (alla m) anför

Som framkommit av det ovan anförda har utskottets granskning inte kunnat fullföljas på ett sådant sätt att fullständig klarhet om kulturministerns handlande kunnat nås i det aktuella ärendet eftersom alla med insyn i ärendet inte velat redovisa sina bedömningar. Särskilt beklagligt är härvid det att uppgifter om att Marita Ulvskogs uttalande angående Svenska Dagbladet hade kunnat bli mera positivt om en likartad lösning samtidigt hade kunnat presenteras för tidningen Arbetet inte till fullo har kunnat utredas. Att diskussioner om en sådan affär pågick under den aktuella tiden har Ulvskog inför utskottet bekräftat vetskapen om.

Huruvida kulturminister Ulvskogs handlande har påverkats av möjligheten att uppnå en lösning för en till det egna partiet närstående tidning har inte kunnat klarläggas.

3. Statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel (avsnitt 2.10)

Per Lager (mp) anför:

Av utskottets bedömning framgår att det faktiskt ägt rum en förändring av praxis vad gäller hänsynstagande till de partipolitiska representanternas bedömningar i Exportkontrollrådet. Förändringen innebär att det tidigare eftersträvade politiska samförståndet, som i praktiken innebar vetorätt för ett enskilt parti, har ersatts av krigsmaterielinspektörens samlade bedömning. Denna ordning innebär alltså att andra skäl än partirepresentanternas ståndpunkter kan väga tyngre vid regeringens bedömning inför beslut i exportärenden.

Enligt min mening innebär den nya ordningen en försvagning av det parlamentariska inflytandet över krigsmaterielexporten som det finns anledning att beklaga. Detta förhållande borde regeringen ha klargjort för riksdagen och allmänheten för att motverka den osäkerhet som hittills rått om på vilka grunder regeringen och krigsmaterielinspektören fattar beslut i ärenden som gäller krigsmaterielexport.

4. Regeringens beslut om sekretess beträffande en skrivelse från Europeiska kommissionen (avsnitt 2.11)

Björn von der Esch (kd) anför:

Ifrågavarande EU-handling upptar ett antal frågor vilkas innehåll även framgår av den av Jordbruksdepartementet upprättade promemorian. Frågorna som sådana kan som synes svårligen klassificeras som "uppgifter av sådan art att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgifterna röjs". För tydlighets skull bör påpekas att här aktuell EU-handling endast innehåller frågor och således ej svar.

Ärendet uppges ha "hanterats i enlighet med de regler som allmänt tillämpas inom Regeringskansliet vid begäran om att få ta del av allmän handling". I Regeringskansliet tillämpad praxis har således lett till att EU-handlingar innehållande fullständigt harmlösa uppgifter hålls hemliga enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100), en praxis som inte står i överensstämmelse med svensk offentlighetsprincip.

5. Näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall (avsnitt 4.3)

Per Unckel, Jerry Martinger, Inger René och Nils Fredrik Aurelius (alla m) anför:

Under behandlingen av detta granskningsärende har det blivit klart att Björn Rosengren tagit kontakt med Håkan Tidlund per telefon kort efter det att Rosengren tillträtt som statsråd och att det samtal som då utspann sig bl.a. gällde frågan om Gerhard Larssons ledning av Samhall och hans ställning som verkställande direktör i bolaget. Det är också klarlagt att Håkan Tidlund

efter samtalet med Rosengren tagit kontakt per telefon med ledamöter av bolagsstyrelsen för att beröra frågan om Gerhard Larssons ställning, två gånger med var och en av de ledamöter som var valda av bolagsstämman. Vidare har det blivit klart att frågan om Gerhard Larssons ställning behandlades av de av bolagsstämman valda ledamöterna av bolagets styrelse vid sidan om styrelsesammanträdet på Margretetorp i november 1998.

Samtalet från Björn Rosengren har med andra ord utlöst en betydande aktivitet. Intrycket blir att Björn Rosengren framfört bolagsägarens syn på Gerhard Larssons ställning som verkställande direktör i sådana former att Håkan Tidlund uppfattat saken som trängande. Den granskning som utskottet har genomfört har emellertid inte givit klart belägg för att Björn Rosengren uttryckt sig på ett sätt som gått över gränsen för vad som kan godtas. Utskottet kan följaktligen inte uttala någon konstitutionellt grundad kritik mot Björn Rosengren för vad som förekommit.

6. Uttalande av statsrådet Margareta Winberg om mäns kriminalitet (avsnitt 4.5)

Per Unckel, Jerry Martinger, Inger René och Nils Fredrik Aurelius (alla m) anför:

Den 27 november 1998 publicerade tidningen Expressen en debattartikel av statsrådet Margareta Winberg i hennes egenskap av jämställdhetsminister. I artikeln ger statsrådet en förklaring till sambandet mellan mansrollen och mäns kriminalitet i form av bl.a. gruppvåldtäkter. I artikeln slår jämställdhetsministern fast: "Männen begår brott och fokus måste naturligtvis sättas på det kön som bär skulden."

I den allmänna jämställdhetsdebatten som följt därefter synes andra statsråd ha tagit avstånd från Winbergs uttalande. I en artikel om regeringens jämställdhetspolitik (Aftonbladet 1999-03-08) uttalar statsrådet Lejon och statsministern att: "varje människa – oavsett kön – har lika värde och rätt att behandlas därefter".

Utskottets granskning av detta ärende har inte visat att statsrådet Winbergs uttalande, som huvudsakligen är av politisk natur, skulle ha vållat komplikationer från konstitutionell synpunkt. Oberoende av det är uttalandet enligt vår mening oacceptabelt och kan dessutom ha bidragit till att skapa sådan oklarhet beträffande regeringens officiella hållning – i detta fall i fråga om jämställdhetspolitiken – som utskottet tidigare har kritiserat.

Innehållsförteckning

Inledning 1
Sammanfattning 1
1 Regeringens förhållande till riksdagen 7
1.1 F.d. försvarsminister Anders Björcks och f.d. försvarsminister Thage G Petersons handläggning av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar 7
1.2 Uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. om Socialdemokraterna och åsiktsregistrering 16
2 Handläggningen av vissa regeringsärenden m.m. 21
2.1 Regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten 21
2.2 Näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln 34
2.3 Socialminister Margot Wallströms handläggning av 40
ett ärende om dispens till folktandvården att bedriva 40
avtalstandvård utanför socialförsäkringen 40
2.4 Beredningen av propositioner om röd diesel, m.m. 53
2.5 Kulturminister Marita Ulvskogs handlande när det gäller frågan om försäljning av Svenska Dagbladet till Marieberg 62
2.6 Kulturminister Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV 66
2.7 Näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA 75
2.8 Regeringens beslut om ändring av ändamålet för stiftelsen SJ/BV personalens förmånsfond 78
2.9 Jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt 82
2.10 Statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel 92
2.11 Regeringens beslut om sekretess beträffande en skrivelse från Europeiska kommissionen 99
3 Regeringens ansvar för förvaltningen m.m. 102
3.1 Regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet 102
4 Uttalanden m.m. av statsråd 113
4.1 Näringsminister Anders Sundströms befattning med frågor om statligt stöd till Gällivare och Överkalix kommuner 113
4.2 Göran Perssons brev till partiledare om förhandlingarna i Skånes regionfullmäktige 115
4.3 Näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall 116
4.4 Finansminister Erik Åsbrinks uttalanden om vissa åtgärder av överbefälhavaren 118
4.5 Uttalande av statsrådet Margareta Winberg om mäns kriminalitet 126
5 Förmåner m.m. 127

5.1 Statsministerns tjänsteresor ... 127
Utskottets anmälan ... 131
Reservationer ... 132
1. Regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet mellan Torgny Gustafsson och svenska staten (avsnitt 2.1) ... 132
3. Beredningen av propositioner om röd diesel, m.m. ´ ... 136
(avsnitt 2.4) ... 136
4. Kulturminister Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital marksänd TV (avsnitt 2.6) ... 137
5. Näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA (avsnitt 2.7) ... 138
6. Jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt (avsnitt 2.9) ... 139
7. Statsministerns tjänsteresor (avsnitt 5.1) ... 139
Särskilda yttranden ... 140
1. Uttalanden i riksdagen av Ingvar Carlsson m.fl. om Socialdemokraterna och åsiktsregistrering (avsnitt 1.2) ... 140
2. Kulturminister Marita Ulvskogs handlande i frågan om försäljning av Svenska Dagbladet till Marieberg (avsnitt 2.5) ... 140
3. Statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel (avsnitt 2.10) ... 141
4. Regeringens beslut om sekretess beträffande en skrivelse från Europeiska kommissionen (avsnitt 2.11) ... 141
5. Näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall (avsnitt 4.3) ... 141
6. Uttalande av statsrådet Margareta Winberg om mäns kriminalitet (avsnitt 4.5) ... 142

Elanders Gotab, Stockholm 1999

Håkan Juholt
Riksdagsledamot

SVERIGES RIKSDAG

1998/99:KU25
Bilaga A1.1.1

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm

Telefon: 08-786 57 39
Fax: 08-20 93 51

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -05- 27
Dnr 312-97/98

RIKSDAGENS KONSTITUTIONSUTSKOTT

Oskarshamn 98 05 27

Anmälan.

1994 beslutade riksdagen om inköp av 160 begagnade leopardstridsvagnar.
I enlighet med dåvarande regeringens förslag fastställde riksdagen en bemyndiganderam som inkluderade köpet av stridsvagnar.

I olika media har dåvarande försvarsminister Anders Björk idag, 27 maj, bekräftat att affären inte var ett köp, i stället handlade det om ett hemligt hyresavtal med den tyska myndigheten BWB. Det är den tyska staten, inte den svenska, som äger stridsvagnarna. Björk hävdar att han själv deltog i slutförhandlingarna med den tyske försvarsministern Volker Rühe.
Enligt en tidningsartikel var hyresavtalet tyskarnas idé. "Tyskarna ansåg att det var juridiskt smidigare. Jag tror att de annars skulle tvingats gå via Förbundsdagen", uppges Anders Björk ha sagt.

Riksdagen och riksdagens försvarsutskott har genom en proposition, undertecknad av Björk, informerats om att beslutet gällde ett köp. Det var på denna uppgift som riksdagen tog sitt beslut.

Jag ser det som angeläget att riksdagens konstitutionsutskott prövar om dåvarande försvarsminister underlåtit att informera riksdagen och dess försvarsutskott om avtalets verkliga innebörd.

Håkan Juholt
Riksdagsledamot

1 *Riksdagen 1998/99. 4 saml. KU25, del 2*

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -06- 30
Dnr 348-97/98

Till Riksdagens Konstitutionsutskott

Som en följd av 1992 års försvarsbeslut bemyndigade riksdagen regeringen att anskaffa stridsvagnar till den svenska armén. Regeringen uppdrog den 20/1 1994 åt försvarets materielverk att genomföra anskaffningen.

I regeringsbeslutet talas liksom i riksdagsbeslutet om **anskaffning** av stridsvagnar. 120 nya tyska Leopard 2 stridsvagnar och 160 begagnade dito anskaffades. Beträffande de sistnämnda diskuterades formerna för affären under våren och sommaren 1994. Avtalet skrevs under i september 1994 av den fackmyndighet som hade att sluta avtalet, det vill säga Försvarets Materielverk.

Frågan om riksdagen borde ha informerats om formerna för avtalet, inklusive det inslag däri som kallats för "leasing", har aktualiserats i massmedia. Rimligen måste denna informationsskyldighet ligga på det statsråd som var försvarsminister då det fanns en riksdag och ett försvarsutskott att informera. Riksdagen åtskiljdes i juni 1994 och sammanträdde därefter först i oktober 1994, då också ett försvarsutskott valdes. Försvarsminister var då Thage G. Peterson. (Den förutvarande försvarsministern Anders Björck lämnade regeringen i samband med att den nya riksdagen sammanträdde för första gången eftersom han skulle väljas till förste vice talman.)

Enligt vad som uppgivits beordrade den nye försvarsministern Thage G. Peterson vid sitt tillträde en genomgång av de försvarsmaterielöverenskommelser som ingåtts under den tidigare regeringens ämbetsperiod. Vid ett besök på Försvarets Materielverk genomfördes på hans önskan en särskild genomgång av stridsvagnsaffären. Vid denna tidpunkt fanns enligt uppgift information inom försvarsdepartementet om hur förhandlingarna bedrivits, också om överlåtelseformerna, genom en korrespondens mellan statssekreteraren i det tyska försvarsdepartementet och hans svenske kollega.

Det förefaller alltså som om försvarsminister Thage G. Peterson haft tillgång till all relevant information om anskaffningen av stridsvagnar. Det ålåg honom att, om han ansåg det lämpligt, informera riksdagen genom dess försvarsutskott. Så skedde emellertid inte.

Konstitutionsutskottet bör granska varför den dåvarande försvarsministern Thage G. Peterson inte informerade riksdagen om den genom Försvarets Materielverk framförhandlade anskaffningen av stridsvagnar.

Kalmar den 30 juni 1998

Nils F. Aurelius

Nils Fredrik Aurelius, rdl(m), 126

REGERINGSKANSLIET

1999-01-14 SB98/5996

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU:s granskningsärende 1998/99:6 om f.d. försvarsminister Anders Björcks handläggning av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Härmed översänds en inom Försvarsdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditions- och rättschefen Ingvar Åkesson, tel. 405 2552, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdestén

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Telefon vxel 08-405 10 00
E-post: registrator@[illegible]
X 400: S=Registrator; O=[illegible]
Besksadress
Telefax 08-723 11 71
Telex 178 20 PM KAN S

REGERINGSKANSLIET

1999-01-01

Försvarsdepartementet

Statsrådsberedningen

Expeditions- och rättschefen

KU:s granskningsärende 1998/99:6 om f.d. försvarsminister Anders Björcks handläggning av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Jag får härmed överlämna följande underlag för svar till konstitutionsutskottet i rubricerade granskningsärtende.

Försvarsdepartementet vill till en början anmäla att det inte har några erinringar mot den redovisning av sakförhållandena som gjorts i utskottskansliets förberedande promemoria den 3 juni 1998 (uppdaterad den 20 november 1998).

En närmare analys av avtalets utformning ger vid handen att den svenska staten har en i princip obegränsad och villkorslös nyttjanderätt till de begagnade stridsvagnarna i 15 år, vilket bedömts vara vagnarnas tekniska livslängd. Den tyska staten har under denna tid ingen rätt att få tillbaka vagnarna. Nyttjanderätten är dock villkorad på så sätt att den tyska staten har rätt att häva avtalet, om den svenska staten häver avtalet om köp av de nya vagnarna. Ett annat villkor är att vagnarna inte får göras tillgängliga för en tredje part. Den svenska staten har möjlighet att under nyttjanderättstiden ta upp förhandlingar om att omvandla nyttjanderätten till köp av vagnarna. Vidare kan den svenska staten antingen begära förlängning av nyttjanderättsperioden eller vid periodens slut utnyttja en särskild rätt till "förköp".

De nu angivna omständigheterna innebär att nyttjanderätten till stridsvagnarna, utifrån det svenska försvarets behov, till sin innebörd i praktiken kan likställas med en äganderätt.

Som framgår av det yttrande som Försvarets materielverk gjorde den 12 juni 1998 över frågan om avtalets innebörd delar materielverket denna uppfattning.

Fredsgatan
103 33 STOCKHOLM

Telefon växel
08-405 10 00

E-post registrator@defence.ministry.se
X 400 Se;Registrator;Defence;

Fredsgatan 9

Telefax
08-723 11 89

Att någon särskild redovisning inte lämnades till riksdagen om den formella rättstitel under vilken anskaffningen gjordes skall ses mot den bakgrund som här har angetts.

Vid utformningen av detta underlag har jag samrått med förste vice talman Anders Björck.

Ingvar Åkesson

REGERINGSKANSLIET

1999-01-14 SB98/5995

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU:s granskningsärende 1998/99:7 om f.d. försvarsminister Thage G Petersons handläggning av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Härmed översänds en inom Försvarsdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditions- och rättschefen Ingvar Åkesson, tel 405 2552, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress
103 33 STOCKHOLM
Besöksadress

Telefon (växel)
08-405 10 00
Telefax

E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator, O=Primeminister, P=[illegible]
Telex

REGERINGSKANSLIET

1999-01-01

Försvarsdepartementet

Expeditions- och rättschefen

Statsrådsberedningen

KU:s granskningsärende 1998/99:7 om f.d. försvarsminister Thage G Petersons handläggning av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Jag får härmed överlämna följande underlag för svar till konstitutionsutskottet i rubricerade granskningsärtende.

Försvarsdepartementet vill till en början anmäla att det inte har några erinringar mot den redovisning av sakförhållandena som gjorts i utskottskansliets förberedande promemoria den 3 juni 1998 (uppdaterad den 20 november 1998).

En närmare analys av avtalets utformning ger vid handen att den svenska staten har en i princip obegränsad och villkorslös nyttjanderätt till de begagnade stridsvagnarna i 15 år, vilket bedömts vara vagnarnas tekniska livslängd. Den tyska staten har under denna tid ingen rätt att få tillbaka vagnarna. Nyttjanderätten är dock villkorad på så sätt att den tyska staten har rätt att häva avtalet, om den svenska staten häver avtalet om köp av de nya vagnarna. Ett annat villkor är att vagnarna inte får göras tillgängliga för en tredje part. Den svenska staten har möjlighet att under nyttjanderättstiden ta upp förhandlingar om att omvandla nyttjanderätten till köp av vagnarna. Vidare kan den svenska staten antingen begära förlängning av nyttjanderättsperioden eller vid periodens slut utnyttja en särskild rätt till "förköp".

De nu angivna omständigheterna innebär att nyttjanderätten till stridsvagnarna, utifrån det svenska försvarets behov, till sin innebörd i praktiken kan likställas med en äganderätt.

Som framgår av det yttrande som Försvarets materielverk gjorde den 12 juni 1998 över frågan om avtalets innebörd delar materielverket denna uppfattning.

Postadress
103 33 STOCKHOLM

Besöksadress
Jakobsgatan 9

Telefon växel
08-405 10 00

Telefax
08-723 11 89

E-post: registrator@defence.ministry.se
x.400: S=Registrator; O=Defence; P=Ministry; A=SIL; C=SL

Att någon särskild redovisning inte lämnades till riksdagen om den formella rättstitel under vilken anskaffningen gjordes skall ses mot den bakgrund som här har angetts.

Vid utformningen av detta underlag har jag samrått med f.d. statsrådet Peterson.

Ingvar Åkesson

miljöpartiet de gröna
Riksdagen
100 12 Stockholm

riksdagsledamot
Peter Eriksson
tel: 08-786 43 46
fax: 08-786 53 75

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -07- 29
Dnr 366-97/98

28 juli 1998

Till riksdagens konstitutionsutskott

Socialdemokraterna och åsiktsregistrering

Bilden av den svenska åsiktsregistreringen presenteras nu i små fragmentariska bitar utan större sammanhang. Nu har ett antal förhör med ledande personer inom underrättelsetjänsten offentliggjorts. Regeringen väljer dock själv vad som ska få komma ut. Det inger inte förtroende. Det stärker snarare bilden av en socialdemokrati som till vilket pris som helst försöker undanhålla svenska folket den sanna historien om åsiktsregistreringen i vårt land.

Socialdemokraternas roll som angivare och kommunistjägare genom det s k SAPO och den militära underrättelsetjänsten har länge förnekats av ledande socialdemokrater. Nu skriver DN (26/7-98) att Ingvar Carlsson 1988 ljugit om socialdemokraternas åsiktsregistrering. Samma dag anklagade Per Gahrton Ingvar Carlsson för att ha ljugit 1990 (efter att boken kommunistjägarna publicerats) då Ingvar Carlsson kategoriskt förnekade sitt och partiets inblandning.

Det är oacceptabelt att låta anklagelser om rena lögner från statsråd i riksdagen passera utan närmare granskning. Det är uppenbart att påståendena inte är helt grundlösa och att den dåvarande statsministern valt att inte berätta sanningen. Även andra ministrar som Laila Freivalds har uttalat sig i frågan.

Jag begär därför att riksdagens konstitutionsutskott genomför en noggrann granskning av de uttalanden i riksdagen som Ingvar Carlsson och andra socialdemokratiska statsråd gjort i frågan om socialdemokratin och åsiktsregistreringen. Konstitutionsutskottet bör naturligtvis också informera sig om vad som framkommit i t.ex. Underrättelsenämnden i denna fråga.

Peter Eriksson
Miljöpartiet de Gröna

Till Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet
Ink. den 96-10-22
Dnr 39/96-97

I målet Torgny Gustafsson mot svenska staten lämnade Europadomstolen Torgny Gustafssons talan utan bifall. Målet avsåg frågan om huruvida Sverige hade kränkt konventionen om de mänskliga rättigheterna vad gäller skyddet för den negativa föreningsrätten liksom rätten till domstolsprövning. Europeiska kommissionen hade för sin del funnit att Sverige hade kränkt Europakonventionen i dessa avseenden.

Målet avsåg den blockad som Hotell- och restauranganställdas förbund 1987 genomdrev mot Torgny Gustafssons företag på Gotland i avsikt att tvinga fram ett kollektivavtal. Blockaden omfattade ett stort antal fackförbund och fick djupgående konsekvenser för företaget och dess anställda.

Europadomstolens bedömning baserade sig bland annat på svenska statens talan i fallet. Efter vad som sedermera framkommit finns det anledning för konstitutionsutskottet att granska huruvida regeringen inför Europadomstolen agerat med den noggrannhet och respekt för fakta och allmänna intressen som domstolen har anledning att vänta sig av en regering. Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna är inkorporerad i svensk grundlag.

Jag hemställer att konstitutionsutskottet granskar regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten.

Stockholm den 22 oktober 1996

Sonja Rembo

BW

REGERINGSKANSLIET

1999-03-09 SB1999/996

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 09
Dnr 39-96/97

KU:s granskningsärende 1998/99:2 om regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten

Härmed översänds en inom Utrikesdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende. Bilaga 3 till promemorian har hemligstämpel.

Rättschefen Lars Magnuson, tel 405 5053, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdestén

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

Rättschefen

Regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten (KU:s granskningsärende 1998/99:2)

(19 bil.)

Bakgrund

1. Med anledning av en granskningsanmälning från Sonja Rembo (m) har konstitutionsutskottet i en skrivelse den 11 februari 1999 (Dnr 39-96/97) till Regeringskansliet begärt upplysningar om regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten. Av en promemoria fogad till utskottets skrivelse framgår att upplysningarna i första hand bör belysa frågan om de uppgifter till Europadomstolen som påståtts ha varit oriktiga. Av redogörelsen bör också framgå vilka statsråd som varit ansvariga för eller medverkat i handläggningen. Samtidigt lämnas tillfälle att lämna de upplysningar och anföra de kommentarer som granskningsanmälningen kan ge upphov till.

2. Processföringen i målet sköttes av dåvarande departementsrådet Carl-Henrik Ehrenkrona, Utrikesdepartementet, i nära samråd med berörda departement, Justitiedepartementet och - dåvarande - Arbetsmarknadsdepartementet. Huvuddelen av det omfattande aktmaterialet är på engelska, det rättegångsspråk som använts vid målet vid kommissionen och domstolen. Enligt de rättegångsregler som gäller vid kommissionen är processmaterialet inför denna konfidentiellt. Det omfattas därför av sekretess enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100). Processmaterialet inför domstolen är däremot offentligt.

3. Målet härrörde från en facklig tvist mellan Torgny Gustafsson och Hotell och Restauranganställdas Förbund (HRF) på Gotland, där Torgny Gustafsson drev en restaurangrörelse (Ihrebaden).

4. HRF som hade uppfattningen att Torgny Gustafsson i sin rörelse inte tillämpade anställningsvillkor som låg i nivå med gällande kollektivavtal, ville förmå honom att teckna ett sådant avtal. Torgny Gustafsson motsatte sig detta av principiella skäl. Tvisten resulterade i en facklig konflikt under vilken Torgny Gustafssons restaurangrörelse försattes i blockad och sympatiåtgärder vidtogs av andra LO-förbund. Enligt Torgny Gustafsson fick den flera år långa konflikten sådana ekonomiska återverkningar på hans rörelse att han slutligen tvingades sälja denna.

5. Saken har inte prövats i någon svensk domstol. Konflikten var helt rättsenlig och någon laglig grund för domstol att stoppa eller begränsa konflikten fanns därmed inte. Regeringen förklarade i ett beslut den 12 januari 1989 (bilaga 1) att den saknade behörighet att pröva tvisten mellan Torgny Gustafsson och HRF.

Rättegången

6. I juli 1989 anförde Torgny Gustafsson klagomål till Europakommissionen för de mänskliga rättigheterna. Han gjorde bl.a. gällande att stridsåtgärderna och kravet på att han skulle träffa kollektivavtal innebar en kränkning av hans rättigheter enligt Europakonventionen, främst hans rätt till skydd för den negativa föreningsfriheten. Den svenska staten hade enligt Torgny Gustafsson brustit i sin skyldighet att skydda honom mot denna kränkning genom att inte tillhandahålla en lagstiftning som gjorde det möjligt för honom att angripa stridsåtgärderna och var därför ansvarig för de skador som stridsåtgärderna hade inneburit för hans rörelse. Målet kom därmed att röra den fria konflikträtten.

7. I en inlaga den 1 april 1993 (bilaga 2) till kommissionen bestred den dåvarande regeringen att Torgny Gustafssons negativa föreningsfrihet påverkats av konflikten och att den relevanta artikeln i Europakonventionen - artikel 11 - därför inte var tillämplig i målet. Försåvitt artikeln kunde anses tillämplig medgav regeringen att stridsåtgärderna inte varit befogade. Någon närmare undersökning av konfliktens orsaker gjordes inte av Regeringskansliet och någon kontakt togs inte i detta skede med HRF eller LO, eftersom detta bedömdes olämpligt mot bakgrund av att det var en fråga om en tvist mellan två enskilda parter.

8. I inlagan framhöll regeringen att den enda information som var tillgänglig för regeringen om de faktiska omständigheterna som låg till grund för klagomålet utgjordes av Torgny Gustafssons egna påståenden, tidningsuppgifter och liknande. Det fanns med andra ord inga ärendejournaler eller akter hos myndigheter resp. domstolar att tillgå, vilket normalt är fallet i mål enligt Europakonventionen.

9. Vid den muntliga förhandling som ägde rum inför kommissionen den 8 april 1994 framhöll ombudet att med hänsyn till att klagomålen avsåg omständigheter som svenska myndigheter inte varit direkt inblandade i var det inte möjligt för regeringen att fastställa vad som faktiskt inträffat i konflikten mellan HRF och Torgny Gustafsson. Detta berodde bl.a. på att regeringen och dess myndigheter saknade behörighet enligt grundlagsbestämmelser att intervenera i en sådan tvist som huvudsakligen var av civilrättslig natur. Regeringen kunde inte heller fastställa i vilken utsträckning Torgny Gustafssons affärsrörelse hade skadats av fackföreningens åtgärder. Regeringens ombud framhöll avslutningsvis att regeringen inte såg någon anledning att försvara detta mål i den meningen att att den stödde eller associerade sig med de åtgärder som vidtagits av fackföreningen mot Torgny Gustafsson. Regeringen försvarade målet endast i den utsträckning den ansåg det nödvändigt för att få ett avgörande från domstolen om i vad mån de handlingar klagomålet avsåg kunde betraktas som brott mot konventionen. Protokollet från den muntliga förhandlingen inför kommissionen bifogas (bilaga 3). Det omfattas av sekretess enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (jfr p. 2.)

10. Kommissionen beslutade den 8 april 1994 att ta upp målet till sakprövning.

11. I en slutrapport (bilaga 4) som antogs den 10 januari 1995 fann kommissionen med röstsiffrorna 13-4 att en kränkning förevarit av artikel 11 i Europakonventionen (skyddet för föreningsfriheten) samt med röstsiffrorna 14-3 att en kränkning också förevarit av artikel 13 i konventionen (kravet på ett effektivt rättsmedel). I övrigt fann inte kommissionen att något konventionsbrott ägt rum. I bifogade promemoria den 3 mars 1995 finns en redogörelse på svenska för kommissionens rapport (bilaga 4 a).

12. Härefter informerades det nya statsrådet Leif Blomberg om ärendet. Regeringen ansåg att fackföreningens bevekelsegrunder för att starta konflikten måste redovisas för domstolen, att konventionsbrott måste bestridas och stridsåtgärderna försvaras.

13. Kommissionen beslutade den 25 februari 1995 att föra målet vidare till Europadomstolen. I ett brev till domstolen den 27 april 1995 hänsköt även regeringen målet till domstolen med motiveringen att ärendet skulle kunna ha långtgående verkningar för den svenska arbetsrättsliga lagstiftningen

14. I ett brev (bilaga 5) den 13 juni 1995 till LO-Rättsskydd AB begärde regeringens ombud i målet att "för utförande av regeringens talan i domstolen, varvid konventionsbrott kommer att bestridas" få en redovisning av de överväganden som legat till grund för de stridsåtgärder som HRF vidtagit mot Torgny Gustafsson och varför dessa bedömts som nödvändiga. Ombudet begärde också andra sakuppgifter som var av betydelse i målet. I brevet till LO-Rättsskydd framhölls att "Kommissionen har ansett att stridsåtgärderna inte stått i rimlig proportion till syftet att förmå Torgny Gustafsson att teckna kollektivavtal och att staten blivit ansvarig för det föreningsrättsintrång som enligt kommissionen uppstått, eftersom klaganden saknat rättslig möjlighet att genom en domstols eller annat myndighetsbeslut uppnå en lindring av stridsåtgärderna eller få aktionen stoppad".

15. LO-Rättsskydd lämnade den 30 juli 1995 ett omfattande yttrande till Utrikesdepartementet. I yttrandet (bilaga 6) är i detta sammanhang vad som anförs under 4.1 - 4.5 av särskilt intresse. Från LO/HRF:s sida uppgavs bl.a. att Torgny Gustafsson vägrat teckna s.k. AMF-försäkringar för sina anställda och att han tillämpat sämre anställningsvillkor än kollektivavtalets. Han skulle inte ha betalat ut semesterersättning och underlåtit att betala lön vid dåligt väder.

16. Den 30 augusti 1995 begärde regeringen genom sitt ombud att målet med tanke på dess stora principiella vikt skulle avgöras av domstolen i s.k. Grand Chamber (stor kammare).

17. I ett telefax (bilaga 7) till Utrikesdepartementet den 8 september 1995 lämnade LO-Rättsskydd vissa synpunkter på ett av ombudet författat utkast till inlaga till domstolen.

18. I sin inlaga till domstolen den 12 september 1995 (bilaga 8). redovisade regeringen uppgifter till stöd för att fackföreningen fick anses ha haft fog för sina stridsåtgärder. Som framgår av punkt 3 i inlagan framhåller regeringen dock att det är svårt att fastställa ostridiga fakta i detta mål särskilt med avseende på arbetsförhållandena i klagandens affärsrörelse. Regeringen påpekar också att målet har sitt ursprung i en tvist mellan två enskilda parter som inte har prövats av svensk domstol eller offentlig myndighet. Det görs klart i inlagan att de ytterligare uppgifter som lämnas om omständigheter som föranledde de åtgärder som fackförbundet vidtog framför allt grundas på upplysningar som lämnats till regeringen från HRF.

19. En redogörelse för uppgifterna från HRF lämnas i punkterna 4 - 10 i inlagan. Där framhålls bl. a. (punkt 4) att, enligt HRF, vid slutet av sommarsäsongen - i augusti 1986 - en av Torgny Gustafssons anställda, som var ansluten till HRF, tog kontakt med HRF och beklagade sig över att hon inte hade erhållit lagstadgad semesterersättning. Enligt henne hävdade Torgny Gustafsson att sådan ersättning ingick i lönen. HRF ansåg att vederbörandes lön inte täckte lagstadgad semesterersättning, som uppgick till 12 procent av månadslönen. Enligt HRF betalade Torgny Gustafsson en månadslön på omkring 6200 kronor. Om ett kollektivavtal hade varit i kraft, skulle den anställda enligt HRF:s uppskattning ha tjänat omkring 7100 kr/mån inklusive ersättning för obekväm arbetstid och semesterersättning. HRF informerades också om att Torgny Gustafsson inte betalade någon lön de dagar vädret var dåligt utan permitterade de anställda sådana dagar.

20. Regeringen framhöll avslutningsvis i inlagan (punkt 65): "I avvaktan på klagandens ställningstagande till de tillkommande omständigheter som har åberopats av regeringen, förbehåller sig regeringen att avgöra om det är nödvändigt att begära att vittnen skall höras för att klarlägga de omständigheter som har förmått fackförbundet att tillgripa blockaden." I ett brev den 17 oktober 1995 till domstolen begärde regeringen att vissa personer skulle höras som vittnen (Stina Tomtlund, Leif Cramling eller Mats Bendelin och Anders Forsberg) för att kunna ge domstolen upplysningar om bakgrunden till konflikten mellan HRF och Torgny Gustafsson.

21. Torgny Gustafsson yrkade genom sitt ombud universitetslektor Göran Ravnsborg i en skrivelse till domstolen den 19 oktober 1995 att regeringens begäran skulle avslås (bilaga 9). Han framhåller i skrivelsen att regeringen haft gott om tid att insamla relevanta faktauppgifter redan när ärendet behandlades av kommissionen. Vidare hävdades att uppgifterna och vittnesmålen var irrelevanta.

22. I ett brev till domstolen den 24 oktober 1995 begränsade regeringen sitt yrkande till att avse förhör med två vittnen. Dagen innan, den 23 oktober, hade ett sammanträde ägt rum på Utrikesdepartementets rättsavdelning med Stina Tomtlund, Mats Bendelin, Leif Cramling och Anders Forsberg. En promemoria den 24 oktober 1995 med deras vittnesberättelser bifogas (bilaga 10).

23. Domstolen meddelade den 30 oktober 1995 att den inte önskade höra vittnen vid den muntliga förhandling som var utsatt till den 22 november.

24. Den 14 november 1995 begärde domstolens ordförande Rolv Ryssdal att få svar på ett antal frågor som rörde omständigheterna i konflikten mellan Torgny Gustafsson och HRF. Att frågor på detta sätt ställs till parterna inför en förhandling är normalt i rättegångar inför Europadomstolen. LO-Rättsskydd lämnade den 16 november ett underlag för besvarande av frågorna (bilaga 11) till Utrikesdepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet.

25. Vid domstolsförhandlingarna den 22 november representerades regeringen av Carl Henrik Ehrenkrona, departementsråd i Utrikesdepartementet och regeringens ombud i målet, Dag Ekman, expeditionschef i Arbetsmarknadsdepartementet, Per Virdesten, rättschef i Arbetsmarknadsdepartementet, Inga Åkerlund, hovrättsassessor och rättssakkunnig i Arbetsmarknadsdepartementet och Helena Jäderblom, kammarrättsassessor och rättssakkunnig i Justitiedepartementet.

26. Protokollet från domstolsförhandlingarna bifogas (bilaga 12). Av intresse i detta sammanhang är vad som framfördes av ombudet när det gällde de s.k. nya uppgifterna. Som framgår av protokollet på sidorna 27-28 framhöll ombudet bl.a. att uppgifterna härstammade från fackföreningen. Torgny Gustafssons plädering finns på sidorna 12-23, se även sid 41-42. Som en följd av de avslutande kommentarer som hans

ombud gjort vid slutet av förhandlingen gavs Torgny Gustafsson tillfälle att senare komplettera sin talan i skadeståndsdelen i skriftlig form.

27. I en inlaga (bilaga 13) till domstolen den 6 december 1995 bad Torgny Gustafsson emellertid att få åberopa ytterligare processmaterial, bl.a. intyg angående anställningsvillkor på Ihrebadens restaurang sommarsäsongen 1986 från dem som var anställda vid restaurangen vid den aktuella tiden. Syftet med inlagan var uppenbarligen att på ett för domstolen tydligare sätt än vad som gjordes vid den muntliga förhandlingen bestrida de nya uppgifter som framlagts av regeringens ombud.

28. Den 19 december meddelade domstolen Torgny Gustafsson att domstolen beslutat att inte acceptera detta processmaterial eftersom materialet inte begränsats till de frågor som domstolen önskat svar på (skadeståndsanspråk och kostnader för ombudet) utan innehöll "unsolicited additional observations", dvs. icke efterfrågade tilläggsupplysningar.

29. I dom (bilaga 14) den 25 april 1996 fann domstolen att någon kränkning av Europakonventionen inte förekommit. Den negativa föreningsfriheten ansågs i Torgny Gustafssons fall ha påverkats endast i begränsad omfattning och något ansvar för staten att skydda hans rätt ansågs därför inte ha förelegat.

Resningsansökan

30. Under hösten 1996 ansökte Torgny Gustafsson hos Europadomstolen om resning i målet. Till stöd för sin begäran om omprövning gjorde han gällande att regeringen lämnat missvisande eller felaktiga uppgifter till domstolen. De felaktiga uppgifterna skulle enligt Torgny Gustafsson ha varit avgörande för domstolens bedömning.

31. I mars 1997 ombads regeringen att yttra sig över Torgny Gustafssons resningsansökan. I sitt yttrande avgivet den 2 april 1997 (bilaga 15) hävdade regeringen att det inte fanns tillräckliga skäl för resning i målet. Regeringen framhöll att Torgny Gustafsson haft möjlighet att, om han ansåg de uppgifter som regeringen vidarebefordrat från LO varit helt eller delvis oriktiga, bestrida detta inför domstolen såväl skriftligt som muntligen vid huvudförhandlingen i målet. Så skedde inte. Vidare anförde regeringen efter en analys av domskälen att de uppgifter som

Torgny Gustafsson påstod var felaktiga inte torde ha haft den avgörande betydelse för utgången i målet som Torgny Gustafsson hävdade.

32. Regeringen underströk (se punkt 7) att det är uppenbart att en stat inte kan garantera riktigheten av all information som inhämtats från privata rättssubjekt i ett mål som det förevarande där staten riskerar att ställas till svars , inte för egna myndigheters agerande, utan för att inte ha skyddat en parts rättigheter i en tvist om den andra partens rättsenliga åtgärder inom ramen för denna tvist. Eftersom regeringen var medveten om att en del av upplysningarna kunde ifrågasättas av Torgny Gustafsson, hade den i den ursprungliga rättegången begärt att några av fackföreningens funktionärer skulle höras av domstolen. Domstolen hade emellertid beslutat att inte höra vittnena. Regeringen menade att Torgny Gustafsson inte på ett tydligt sätt hade ifrågasatt upplysningarna som regeringen lämnat förrän efter den muntliga förhandlingen i domstolen genom brevet till domstolen den 6 december 1996. Som framgått tidigare (punkt 28) ville domstolen inte ta med detta brev som processmaterial.

33. LO-Rättsskydd AB påpekade i en promemoria den 14 september 1997 (bilaga 16) att de uppgifter som framförts från Torgny Gustafsson inte föranledde någon korrigering av de av HRF tidigare lämnade uppgifterna.

34. En avdelning inom domstolen beslutade den 13 oktober 1997 att ta upp själva resningsansökan till prövning i sak och hänskjuta den till avgörande av domstolen i plenum. Beslutet bifogas (bilaga 17).

35. I en inlaga till domstolen den 20 november 1997 (bilaga 18) framhöll regeringen att fackföreningen vidhöll de informationer den lämnat till regeringen och som regeringen hänvisat till i sin inlaga den 12 september 1995 till domstolen och vid den muntliga förhandlingen i domstolen den 22 november 1995 (se punkt 5 och 6). Regeringen framhöll vidare att den inte hade några säkra uppgifter om de arbetsförhållanden som Torgny Gustafsson tillämpade för sina anställda. Endast Torgny Gustafsson själv och hans anställda hade tillgång till sådana uppgifter. Regeringen var medveten om och hade tydligt angett för domstolen att de upplysningar de lämnade om arbetsförhållandena inte var ostridiga och kunde ifrågasättas av Torgny Gustafsson. Detta var anledningen till att regeringen önskade att domstolen skulle tillåta vittnesmål så att omständigheterna kunde klarläggas.

36. För att fastställa om fackföreningens stridsåtgärder var berättigade var det enligt regeringen inte avgörande om uppgifterna var objektivt riktiga eller hur fackföreningen hade inhämtat uppgifterna utan om fackföreningen agerade utifrån uppfattningen att Torgny Gustafsson tillämpade arbetsvillkor som inte överensstämde med gällande kollektivavtal.

37. Regeringen påpekade vidare (se punkt 9 i inlagan) att det är möjligt att Torgny Gustafsson idag skulle kunna visa att lönevillkoren inklusive semesterersättningen motsvarade gällande kollektivavtal. Men detta var inte uppenbart för fackföreningen när den vidtog åtgärder och inte heller uppenbart för regeringen när målet behandlades av kommissionen och domstolen. Påståendet att Torgny Gustafsson inte betalade någon lön vid dåligt väder härrörde från honom själv, vilket han också hade bekräftat i en radiointervju den 31 juli 1987.

38. I inlagan framhölls vidare (punkt 11) att, om upplysningarna om lönevillkoren som tillhandahållits av fackföreningen och vidarebefordrats av regeringen i inlagan till domstolen den 12 september 1995 helt eller delvis var oriktiga, måste detta ha stått klart för Torgny Gustafsson när uppgifterna tillfördes målet. Hans ombud kunde enkelt ha bestritt uppgifterna genom att hävda att de var oriktiga. Bevisbördan hade då legat hos regeringen. Torgny Gustafsson själv och hans anställda var de enda som hade tillgång till detta slags upplysningar och Torgny Gustafsson måste ha haft tillgång till skriftlig dokumentation som visade vilka löner som betalats, inklusive semesterersättning. Det måste ha varit möjligt att kontrollera uppgifterna genom att se på bokföringen. Torgny Gustafsson måste också ha vetat om han betalade lön vid dåligt väder.

39. I själva verket har, framhölls det vidare i inlagan, regeringen inte lämnat några upplysningar som var okända för Torgny Gustafsson när det gäller hans anställdas villkor. Det enda som förefaller ha varit nytt var att en av hans anställda skulle ha ringt fackföreningen och framfört klagomål. Detta telefonsamtal hade inte något avgörande inflytande på fackföreningens skäl att vidta åtgärder, men utgjorde ett tecken på att arbetsförhållandena inte stod i överensstämmelse med gällande kollektivavtal och fäste fackföreningens uppmärksamhet på att det saknades kollektivavtal för Torgny Gustafssons rörelse. Det avgörande i

sammanhanget är inte om uppgiften var sann utan om fackföreningen hade anledning att anta att den var sann när den vidtog åtgärder.

40. Den avgörande frågan för regeringen var inte huruvida fackföreningens åtgärder var berättigade eller inte utan om och i vilken utsträckning fackföreningens åtgärder påverkade Torgny Gustafssons negativa föreningsfrihet enligt artikel 11 i Europakonventionen, och, beroende på svaret på den frågan, i vilken utsträckning den situation som han hamnade i till följd av fackföreningens åtgärder medförde ett ansvar för staten att skydda hans rätt (punkt 14).

41. Den 30 juli 1998 avkunnade Europadomstolen, i form av dom, sitt beslut med anledning av Torgny Gustafssons begäran om resning. Domstolens avgörande innebar att han inte beviljades omprövning av målet. I sina skäl för beslutet poängterade domstolen inledningsvis att domstolens domar är slutliga och att resning är ett högst ovanligt förfarande. Domstolens uppgift, när den bedömer en fråga om resning, är att undersöka om de omständigheter som åberopas till stöd för resning faktiskt skulle ha haft ett avgörande inflytande på domen i målet. Domstolen konstaterade vidare att de uppgifter som regeringen lämnat om anställningsvillkoren i Torgny Gustafssons rörelse inte hade godtagits av domstolen som ostridiga. I stället hade domstolen tagit fasta på det allmänna intresse som de fackliga åtgärderna avsåg att uppnå, i synnerhet den speciella roll som kollektivavtalen har när det gäller att reglera arbetsförhållandena i Sverige. Följaktligen skulle de omständigheter som Torgny Gustafsson åberopat till stöd för sin resningsansökan inte ha haft något avgörande inflytande på domstolens dom den 25 april 1996, varken när det gäller klagomålen enligt artikel 11 eller klagomålen i övrigt. Någon grund för omprövning förelåg därför inte.

Ansvariga statsråd

42. Statsrådet Reidunn Laurén, Justitiedepartementet, deltog aktivt i beredningen av regeringens talan inför kommissionen. I Arbetsmarknadsdepartementet informerades arbetsmarknadsminister Börje Hörnlund om ärendet.

43. När kommissionens rapport avgivits (januari 1995) informerades statsrådet Leif Blomberg vid ett möte på Arbetsmarknadsdepartementet. Mötet utmynnade i att kontakt skulle tas med fackföreningen. Statsrådet

Ulrika Messing övertog (april 1996) inom Arbetsmarknadsdepartementet ärendet efter statsrådet Blomberg.

44. Justitieminister Laila Freivalds fick information om ärendet efter regeringsskiftet hösten 1994. Hon deltog i beredningen av själva rättsfrågorna i målet. I samband med beredningen av svaromålet i resningsärendet lämnade Laila Freivalds synpunkter på hur statens inställning till frågan om resning skulle hanteras.

45. I samband med att ärendet väckt stor uppmärksamhet i massmedierna hösten 1996 informerades regeringen vid en allmän beredning i november om ärendet. Inför denna skrev ombudet Carl Henrik Ehrenkrona en promemoria daterad den 18 november 1996 (bilaga 19).

46.Utrikesminister Lena Hjelm-Wallén orienterades om ärendet vid en särskild föredragning av regeringens ombud.

JK-beslutet

47. I utskottets promemoria görs en hänvisning till JK-beslut 1992 E1, s. 172 och utskottets uttalande (1997/98.s 152). Det ärende som föranledde Justitiekanslerns beslut år 1992 rörde uppgifter som begärts från en svensk myndighet (Göteborgs kommun). Justitiekanslern konstaterade att regeringens ombud i mål i Strasbourg inte sällan måste överblicka ett omfattande material för att kunna utföra sin uppgift. Det är därför ofrånkomligt att ombudet får förlita sig på att det underlag som har erhållits från **myndigheterna** inom landet är fullständigt och korrekt. Inte desto mindre svarar ombudet själv - och bakom honom regeringen - för den redogörelse i saken som lämnas konventionsorganen. Vidare påpekade Justitiekanslern att den som i det allmännas tjänst har fått i uppgift att biträda regeringens ombud måste beakta föreskriften i 6 § förvaltningslagen (1986:223) om samverkan mellan myndigheter och de allmänna krav som i övrigt är förenade med all offentlig tjänst.

48. Givetvis är det regeringens strävan att se till att konventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen. Regeringen har emellertid inte, och har inte heller kunnat, gå i god för uppgifterna från fackföreningen som sådana. Men hade de uppgifter som framfördes från fackföreningens sida bedömts vara direkt oriktiga, hade de naturligtvis inte vidarebefordrats till domstolen under sken av att vara korrekta. Det

kan också konstateras att fackföreningen har vidhållit att uppgifterna var riktiga. När det gäller riktigheten av olika uppgifter som framkommit i målet saknar regeringen också idag möjlighet att bedöma hur därmed egentligen förhåller sig.

49. Till skillnad från det fall som avsågs i ovannämnda JK-beslut rörde det sig här om en privaträttslig tvist och regeringens ombud har gjort klart för Europadomstolen att uppgifterna som vidarebefordrades i inlagan och under den muntliga förhandlingen härrörde från fackföreningen och dess representanter. Man måste också hålla i minnet att staten i detta mål riskerade förklaras vara ansvarig, inte för svenska myndigheters agerande, utan för att inte ha skyddat en enskild parts rättigheter i en tvist mot en annan enskild parts rättsenliga åtgärder inom ramen för denna tvist. Av betydelse för statens konventionsrättsliga ansvar kunde, med hänsyn till kommissionens bedömning, vara om en stridsåtgärd som vidtagits av HRF hade ett försvarligt syfte. Det var enligt regeringens uppfattning i ett sådant läge motiverat att vidarebefordra uppgifterna från fackföreningen på det sätt som skedde.

Sammanfattande synpunkter

50. Som framgått av redovisningen ovan har målet sitt ursprung i en privat tvist mellan Torgny Gustafsson och Hotell och Restauranganställdas förbund (HRF). Tvisten hade inte tidigare prövats av någon svensk myndighet eller domstol. I själva verket var det först när målet hade hänskjutits till Europadomstolen som vissa relevanta sakförhållanden och omständigheter blev kända för regeringen efter konsultationer med fackföreningen och dess representanter.

51. Vid pläderingen inför domstolen framhöll ombudet att kommissionen hade grundat sin rapport på fakta framlagda av Torgny Gustafsson, fakta som då varken bestreds eller godtogs av regeringen, eftersom regeringen saknade möjligheter att göra en objektiv värdering. Regeringen hade inte närmare undersökt de fakta som framlades av Torgny Gustafsson och hade inte några rättsliga möjligheter att göra detta.

52. Av detta skäl kom kommissionens utlåtande att grundas på de fakta om tvistens ursprung såsom de hade framlagts av sökanden. I domstolen ansåg regeringen det nödvändigt att även framlägga fackföreningens syn på konfliktens ursprung och sådana upplysningar inhämtades via LO-

Rättsskydd från HRF och dess representanter som tagit del i förhandlingarna med sökanden före och under konflikten. Ett möte hölls på Utrikesdepartementet bl.a. med fyra fackföreningsrepresentanter.

53. Det är knappast förvånande att de upplysningar som lämnades av fackföreningsrepresentanterna om ursprunget och orsakerna till konflikten skilde sig från vad som framlagts av Torgny Gustafsson. Fackföreningens uppgifter, som inte kunde uppfattas som uppenbart oriktiga eller orimliga, vidarebefordrades i regeringens inlaga den 12 september 1995 till domstolen och åberopades vid förhandlingarna den 22 november 1995.

54. Det är dock att märka att såväl i sin inlaga som vid den muntliga förhandlingen i domstolen gjorde regeringens ombud det klart att upplysningarna hade överlämnats till regeringen av fackföreningen och dess representanter. Det framgår också av domstolens dom den 30 juli 1998 att den inte godtagit de uppgifter som regeringen lämnat om anställningsvillkoren i Torgny Gustafsson rörelse som ostridiga. Torgny Gustafsson hade dessutom goda möjligheter att ifrågasätta uppgifterna, men valde att inte göra detta på ett sätt som godtogs av domstolen.

Lars Magnuson

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -04- 20
Dnr 39-96/97

LO-TCO RÄTTSSKYDD AB

Konstitutionsutskottet
Sveriges Riksdag
100 12 STOCKHOLM

Datum
1999-04-19

Dnr 39-96/97

Anpassade hängavtalsförbindelser

Ordföranden i konstitutionsutskottet Per Unckel framställde önskemål att jag skulle redovisa exempel på hängavtalsförbindelser som anpassats individuellt till företags förhållanden.

Hängavtal tecknas med en arbetsgivare som inte är med i arbetsgivarorganisation. Anledningen till detta är ofta att små företag inte anser sig ha råd med medlemsavgiften till en arbetsgivarorganisation. Den information arbetsgivaren behöver om förändringar i kollektivavtal och lagstiftning får han därför ofta genom den fackliga organisationen, dels genom medlemstidningen och dels genom att den fackliga organisationen håller med avtalstryck och dylikt.

I avtalen finns ofta möjligheter till lokala anpassningar genom överenskommelser mellan arbetsgivaren och den fackliga organisationen. Några andra förändringar i avtalen medges ytterst sällan till företag som är medlemmar i arbetsgivarorganisationer. För en förändring i avtalens bestämmelser som ej är tillåtna för lokala överenskommelser, krävs samtycke av de centrala parterna för företag som är med i arbetsgivarorganisation.

Sådana avsteg medges även ytterst sällan till hängavtalsbundna företag. Den arbetsgivarorganisation som tecknat den centrala överenskommelsen skulle anse ett handlande illojalt om hängavtalsbundna företag beviljades avsteg från avtalet som inte beviljas företag som är medlemmar i arbetsgivarorganisationen. Den fackliga organisationen skulle dessutom komma i en sämre förhandlingsposition, då arbetsgivarorganisationen skulle komma kräva en sådan anpassning över hela fältet.

De avsteg som beviljas är ofta av mindre betydelse för avtalets tillämpning och avser nästan aldrig lönenivå eller annat som kan påverka konkurrensen mellan olika arbetsgivare.

Som jag berättade inför KU har jag hört talas om sådana avsteg. Jag hade inget aktuellt exempel då och har därför gått ut med en allmän förfrågan till förbunden

Postadress	Kontor	Telefon	Bankgiro	Postgiro	Telefax	Org.nr
Box 1155	Vasagatan 11, 4 tr	08-676 63 00	173-1397 (klientmedel)	13 26 20-6 (klientmedel)	08-21 07 67	556150-9257
111 81 STOCKHOLM		+46 8 676 63 00	173-1470 (eget)	44 00 80-0 (eget)	+46 8 21 07 67	

centralt. Med hänsyn till den korta tid som stått till buds har jag fått en mycket låg svarsprocent på förfrågan. Att man beviljar vissa hängavtalsbundna arbetsgivare avsteg från det centrala avtalet är sannolikt inte något som förbunden ur förhandlingssynpunkt vill skylta med.

De centrala avtalsregistren är inte uppbyggda så att man kan få fram denna typ av "sepavtal" utan manuell genomgång av de lokala överenskommelserna. Jag vände mig därför särskilt till Svenska Elektrikerförbundets förhandlingschef för få en förfrågan direkt till ombudsmännen på lokalavdelningarna där avtalen sluts. Därifrån har därför samtliga exempel kommit förutom en redogörelse från Hotell och Restauranganställdas förbund.

Om denna typ av överenskommelse är vanligare inom Elektrikerförbundet än inom andra förbund är något jag inte kan uttala mig om. Jag tror att svarsresultaten beror på den utfrågningsmetod jag använt mig av:

Här är ett antal exempel på avvikelser i hängavtalsform.

1. Brev från Hotell- och Restauranganställdas Förbund med exempel på hur avtalet kan anpassas till lokala förhållanden. (Bilaga 1 och 2)

2. Svenska Elektrikerförbundet (SEF) ./. BPA EL AB, SEF ./. Bell security Svenska AB, SEF ./. Munkfors kommun. Överenskommelse om anpassning av avgift för trycksaker (Bilaga 3-5)

3. . SEF ./ Connector Data AB Separatavtal med lägre lön än minimilönen med hänsyn till speciella omständigheter. Bilaga 6-7 (jag har med hänsyn till personliga förhållanden maskerat namnet)

4. SEF ./. Elektromontage i Söderköping AB. Anpassning av Installationsavtalet. Förändring av löneformen från ackord som huvudform till fast månadslön som huvudform. Förändring av semesterbestämmelser från inbetalning till semesterkassa till semester enligt lag. Bilaga 8-10

5. SEF ./. Jessec AB Anpassning av Installationsavtalet. Anpassning av ackordsbestämmelser. Övergångsvis anpassning av arbetsmarknadsförsäkringar till redan gällande tidigare tecknade privata försäkringar. Bilaga 11-13

6. SEF ./. Data Telekommunikation AB. Anpassning av Installationsavtalet. Anpassning av förhandlingsregler enligt medbestämmandelagen. Dispens från regler angående betalning av ersättning till facklig förtroendeman. Anpassning av semesterregler. Bilaga 14 -15

7. SEF ./. Elverkstjänst. Lokal anpassning av ett antal bestämmelser i Kraftverksavtalet enligt överenskommelse. Bilaga 16

8. SEF :/: Elektrotjänst i Tyresö. Anpassning av Installationsavtalet Bilaga 17-18 Anpassning av lön för mätaravläsare till lokala förhållanden.

9. SEF . Euro Job LTD. Anpassning av utbetalning av lön enligt Installationsavtalet och Riksavtal för Radio- och TV-tekniker om reglering av särskild betalning av A-skatt. Bilaga 19 -21

10. SEF ./ Cerberus AB. Anpassning av Installationsavtalet och Radio- och TV-avtalet till löneberäkning till månadslön, Bilaga 22.

Stockholm som ovan

Kurt Junesjö

HOTELL OCH RESTAURANG FACKET

LO-TCO Rättsskydd AB
Kurt Junesjö
Box 1155
111 81 STOCKHOLM

1999-04-15

Angående ditt brev gällande avtalets individuella anpassning till företaget

I avtalet finns möjligheter att göra lokala avvikelser från huvudregeln på flera punkter. Detta gäller både hängavtal och avtal genom medlemskap i arbetsgivareförening. Det mest förekommande är

- gällande arbetstidens förläggning indelning i vakter, avvikelse från nattvila eller beräkning av arbetstiden över längre perioder än fyra veckor.

- tillämpning av måltidsuppehåll i stället för rast samt beräkningsperiod och löneutbetalningsdag.

Vad gäller avvikelser i lönesättning förekommer detta, men det är inget vi bejakar från centralt håll. Det finns dock tillfällen som kan vara motiverade, till exempel när ett företag anställer någon som inte har utbildning eller erfarenhet för ett arbete som är klassat i en lönegrupp. Då kan den anställde efter lokal överenskommelse placeras i lägre lönegrupp under provanställningstiden eller längre tid som bedöms vara nödvändig för att klara arbetsuppgiften.

Med vänlig hälsning
HOTELL OCH RESTAURANGANSTÄLLDAS FÖRBUND

Anders Forsberg

Wallingatan 11, Box 1143, 111 81 Stockholm
Tel 08 - 781 02 00. Fax 08 - 411 71 18.
Org.nr. 802001-4760

Kollektivavtal

BILAGA 3 - 5

mellan

1010 002 001

BPA El. AB
Box 1287
171 25 SOLNA

Arstaängsv. 11A
11782 Sthlm
7090100

Tel: 734 60 00

1987 -01- 22

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iakttagande av nedan angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje tidpunkt gällande riksavtal för installationsfacket (installationsavtalet) och dit anknutet riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalen hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i första stycket inte gäller förbinder sig undertecknade parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

§ 2

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 3 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbestagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som år 1982 är 300 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av trycksaker. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av trycksaker.

att för samtliga anställda vid löneutbetalning göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtalet.

§ 4 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och prislistor.

VÄND!

SEF BI 411 · 82 03

§ 5 Löneregion

Lönerna skall vid ackordsarbete utgå enligt löneregion som enligt avtalet gäller för respektive ort.

§ 6 Hemort

Hemorten bestämmes till som gäller mellan Svenska Elektrikerförbundets avd och Elektriska Arbetsgivareföreningens lokalavd för resp ort.

§ 7 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen har inskränkts.

§ 8

Detta avtal gäller för BPA EL ABs samtliga elektriska installationsavdelningar.

§ 9

Avtal, ackordsprislistor och andra trycksaker levereras till BPA i det antal som BPA EL AB beställer.

Giltighetstid

Detta avtal gäller fr o m 1 febr. 19 87 t o m installationsavtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Stockholm den 1 februari 19 87

Firmastämpel och underskrift
Bertil H Sjöholm
BPA El AB

Avdelningens stämpel och underskrift

~~Godkännes:~~
~~SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET~~

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje firma och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav firman tillställes 1 ex.

KOLLEKTIVAVTAL

Installationsavtalet

Kollektivavtal mellan **Svenska Elektrikerförbundet**
och **Bell Security Svenska AB** Org.nr: **556374-7889**
Adress: **Källstäde**
Postnummer: **620 34** Postadress: **LÄRBRO**

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iaktagande av angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje gällande tidpunkt gällande riksavtal för installationsfacken (installationsavtalet) och dit anknutna riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalet hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor.

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i förra stycket inte gäller förbinder sig undertecknande parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 2 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

~~att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som 1998 är 1999 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av trycksaker. Avgiften avser ersättning åt Svenska Elektrikerförbundet kostnader för framställning och distribution av trycksaker i anslutning till genomförandet av tidningen Elektrikern.~~

att för samtliga anställda vid löneutbetalningen göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtal.

§ 3 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och ackordsprislistor.

§ 4 Hemort

Bestämmes till en cirkel med en radie av 4 kilometer med Lärbro kyrka som mittpunkt.

§ 5 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring, samt tillhandahålla aktuellt registreringsbevis. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad som nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen inskränks.

§ 6 Giltighetstid

Detta avtal gäller från 98.09.01 t.o.m installationsavtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid och uppsägningstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Stkhlm 981203
Ort och datum

Svenska Elektrikerförbundet

Namnteckning
Alf Norberg

Kenneth Nilsson

Lokalavdelningens handläggare, avdelning 1
Kenneth Nilsson

Bell Security Svenska AB

Namnteckning, firmatecknare

ÖRJAN STARRIN
Namnförtydligande

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje företag och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav företaget tillställes 1 ex.

KOLLEKTIVAVTAL

Installation

Kollektivavtal mellan Svenska Elektrikerförbundet
och Munkfors Kommun Org.nr: 212000-1801
Adress: Smedsgatan 16
Postnummer: box 13 Postadress: 684 21 Munkfors

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iakttagande av angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Installatörsorganisationen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje gällande tidpunkt gällande riksavtal för installationsfackets (installationsavtalet) och dit anknutna riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalet hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor.

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i förra stycket inte gäller förbinder sig undertecknande parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 2 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

~~att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som 1998 är 1795 kronor och därefter följer prisindex för timlönearbetare~~ ~~i oktober~~. ~~Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av~~ ~~trycksaker. I avgiften ingår en prenumeration av tidningen Elektrikern.~~

att för samtliga anställda vid löneutbetalningen göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtal.

§ 3 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och ackordsprislistor.

§ 4 Hemort

Bestämmes till Ett område av en cirkel med 3 km radie och med järnvägsstationen i Munkforssom medelpunkt.

§ 5 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring, samt tillhandahålla aktuellt registreringsbevis. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad som nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen inskränks.

§ 6 Giltighetstid

Detta avtal gäller från 98.09.23 t.o.m installationsavtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid och uppsägningstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Hällnäs 981117
Ort och datum

Svenska Elektrikerförbundet

Namnteckning
Alf Norberg

Lokalavdelningens handläggare, avdelning 16

Munkfors Kommun

Namnteckning, firmatecknare

Namnförtydligande

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje företag och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav företaget tillställes 1 ex.

Bilaga 6

KOLLEKTIVAVTAL

Radio- TV- Data- och Elektroniktekniker

Kollektivavtal mellan Svenska Elektrikerförbundet
och Connector Data AB Org.nr: **556399-8011**
Adress: Tekalkringen 8
Postnummer: 583 30 Postadress: **Linköping**

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iaktagande av angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Handels Arbetsgivareorganisation, Centrala gruppen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje gällande tidpunkt gällande riksavtal för Radio- TV- Data- och Elektroniktekniker med alla till avtalet hörande protokollsanteckningar.

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i förra stycket inte gäller förbinder sig undertecknande parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner. Därjämte skall i riksavtalet angiven åldersgruppering iaktagas och därav föranledda höjningar av de personliga lönerna äga rum.
Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 2 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som 1998 är 890 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av trycksaker. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av trycksaker. I avgiften ingår en prenumeration av tidningen Elektrikern.

att för samtliga anställda vid löneutbetalningen göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtal.

§ 3 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal

§ 4 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring, samt tillhandahålla aktuellt registreringsbevis. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad som nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen inskränks.

§ 5 Giltighetstid

Detta avtal gäller från 98.09.01 t.o.m radio- och TV-avtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid och uppsägningstid som radio- och TV-avtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

§ 6

Till detta avtal har upprättats ett lokalt kollektivavtal "Förhandlingsprotokoll nr 28" 980831 med avvikelser och företagsanpassning till detta avtal.

Stkm 980918
Ort och datum

Svenska Elektrikerförbundet

Alf Norberg
Namnteckning
Alf Norberg

Lokalavdelningens handläggare, avdelning 31
Arne Olofsson

Connector Data AB

Roy Jarmalm
Namnteckning firmatecknare

Roy Jarmalm
Namnförtydligande

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje företag och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav företaget tillställes 1 ex.

[redacted]

Ort och datum: Linköping 1998-08-31.

Ärende: Tecknande av kollektivavtal samt individuell månadslön för

Parter: **Connector Data AB - Svenska Elektrikerförbundet Avd 31 Linköping**

Närvarande: Arbetsgivarparten: Roy Jarmalm

Arbetstagarparten: Pontus Boström

Ordförande och vid protokollet: Pontus Boström

Justeringsman: Roy Jarmalm

§ 1 Förhandlingen förklarades för öppnad.

§ 2 Det antecknades:
att: SEF begärt lokal förhandling
att parterna enats om att förhandla denna dag.

§ 3 Arbetstagarparten anförde att man ville träffa kollektivavtal med företaget, efter genomgång av avtalet träffas följande överenskommelse.

1. Företaget tecknar hängavtal till HAO och SEF, Radio-Tv, Data och Elektronikteknikers avtal.

2. Avtalsavgiften på 890 kronor utgår ej under första avtalsåret. (1/9 1998 – 31/8 1999)

3. lön är för närvarande 13.700 kronor, vilket företaget erhåller lönebidrag för. Parterna överenskommer att inplacera lönemässigt enligt avtalets tabell "efter 3 år i yrket". Vidare är parterna överens om att individuella månadslön fastställs och höjs enligt följande

1/9 1998	14.100
1/12 1998	14.200
1/9 1999	14.700

Därefter justeras lönen vid de årliga lönerevisionerna som gäller i kollektivavtalet. Parterna är också överens om att uppta förhandlingen under 1999 om prestationslön.

§ 4 Med hänsyn till de speciella omständigheter som råder för önebidragsanställning är parterna överens om ett undantag från kollektivavtalets bestämmelser om semester, §12.
Undantaget innebär att för semesteråret som börjar 1/4 1999 skall semesterlönen per betald semesterdag lägst utgå med 680 kronor.
From 1/4 2000 gäller avtalets regler tillfullo utan undantag.

§ 5 Företaget återtar uppsägningen av i vilket sker skriftligen till den samma. Vid eventuell uppsägning gäller lagen om anställningsskydds uppsägningstid.

§ 6 Förhandlingen avslutas.

Vid protokollet Justeras den _____

_____ _____

Pontus Boström Roy Jarmalm

Lokal överenskommelse mellan Sv. Elektrikerförbundet avd. 23 och Elektromontage i Södertälje AB.
Företagets registreringsnummer: 1250544000

§ 1.

Kollektivavtalet mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet avseende installationsområdet gäller med nedan angivna ändringar.

§ 2.

Löneformen är fast månadslön.
Vid övertidsarbete beräknas timlönen efter 1/167 av den fasta månadslönen.

Anm.
För nedanstående arbetstagare är månadslönen per den 1 mars 1977:

521211-1917 Nicklasson, Anders 4.700:-/mån.
580318-3051 Tillberg, Olle 2.500:-/mån. (praktikantlön)

§ 3.

Semester utgår enligt lag. Semesterrätt förvärvas under närmast föregående kalenderår där ej annan kvalifikationstid överenskommits.

§ 4.

För bestridande av kostnader för föräkring (CF 3100-grupliv, rehabilitering m.m.), fackliig förtroendeman, företagshälsovård, yrkesutbildning, arbetarskydd m.m. skall företaget inbetala avgift till BA:s semesterkassa, postgirokonto 664-3, senast den 15 februari näst efter intjänandeåret.
Överenskommelsen mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet av den 3 dec. 1976 skall gälla i sin helhet.

§ 5.

För den lokala överenskommelsen gäller samma uppsägningstid som för installationsavtalet.

Söderköping den 29 mars 1977.

För arbetsgivarparten
Box 54
614 00 SÖDERKÖPING

För arbetstagarparten
Svenska Elektrikerförbundet
Avd. 23

Godkännes:

Förhandlingsprotokoll

Dag och plats: 1996 04 17 i Söderköping

Ärende: Semesterlön

Parter: Ingenjörsfirman Elektromontage i Söderköping AB

Svenska Elektrikerförbundet Avd 31

Närvarande: Arbetsgivarparten Anders Karlsson

Arbetstagarparten Arne Olofsson
Michael Hauer

1. Det noteras till protokollet att dagens förhandling tillkommit efter begäran av arbetsgivarparten och att det föreligger en lokal överenskommelse godkänd av de central parterna beträffande avsteg från IS-avtalets regler om semester daterad 29 mars 1977.

2. Efter överläggningar enas parterna om överenskommelse enligt bilaga 1

3. Förhandlingen förklarades avslutad.

Vid protokollet Justeras

Arne Olofsson Anders Karlsson

ÖVERENSKOMMELSE

Undertecknade parter konstaterar att IS-avtalet överenskommits att gälla till alla delar vid företaget fr o m 95 04 01 innebärande att tidigare avsteg från semesterreglerna ej längre skall gälla. I anslutning till detta avtalar parterna följande:

1. Företagets utbetalning av semeterlön 1995 utöver sex betalda semesterdagar, Kjell Gustavsson och Stefan Rahm undantagna, är förskott.

2. Samtliga anställda intjänar under tiden 950401-960331 25 betalda semeterdagar, vilka utbetalas under semesteråret 1996/97.

Till de som anställts i företaget före år 950401 och slutar sin anställning vid företaget före år 2001 utfäster sig företaget att efterskänka det ovan utbetalda förskottet. Efter år 2000 avskrives förskottet.

Söderköping den 17 april 1996

Arne Olofsson
Elektrikerförbundet Avd 31

Anders Karlsson
Elektromontage i Söderköping AB

Bilaga 11 - 13

KOLLEKTIVAVTAL

Installationsavtalet

Kollektivavtal mellan Svenska Elektrikerförbundet
och **Jeesec AB** Org.nr: **5563742534**
Adress: **Herrestadsg 10**
Postnummer: **271 39** Postadress: **Ystad**

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iakttagande av angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elinstallatörernas Arbetsgivareförening och Svenska Elektrikerförbundet vid varje gällande tidpunkt gällande riksavtal för installationsfackets (installationsavtalet) och dit anknutna riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalet hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor.

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i förra stycket inte gäller förbinder sig undertecknande parter att inleda det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 2 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som 1998 är 1 398 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av trycksaker. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av trycksaker. I avgiften ingår en prenumeration av tidningen Elektrikern.

att för samtliga anställda vid löneutbetalningen göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtal.

§ 3 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och ackordsprislistor.

§ 4 Hemort

Bestämmes till ett område på 3 km med företagets huvudkontor som mittpunkt, om inteangan överenskommelse träffas.

§ 5 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring, samt tillhandahålla aktuellt registreringsbevis. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad som nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen inskränks.

§ 6 Giltighetstid 980612

Detta avtal gäller från 98.06.07 t.o.m installationsavtalets närmast kommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid och uppsägningstid som installationsavtalet. med bilaga.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter faliande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Ort och datum
Stehm 980625

Svenska Elektrikerförbundet

Namnteckning
Alf Norberg

Lokalavdelningens handläggare, avdelning 8
Sven Ahlm

Jeesec AB

Namnteckning, firmatecknare

Namnförtydligande
Jan-Erik Eriksson

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje företag och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav företaget tillställes 1 ex.

Ystad 1998-06-10

Svenska Elektrikerförbundet

Förslag till lönemall för Jeesec AB Ystad

Ackordsersättning beräknas på allt, under månaden, nettofakturerat eget arbete enl följande:

På allt eget arbete utfört under månaden utgår en ackordsersättning motsvarande 30% av det nettofakturerade beloppet.

Med nettofakturering menas fakturerat belopp exklusive moms med avdrag för materialkostnader, fraktkostnader och eventuell säljersättning.

Avstämningen sker månadsvis och baseras på under månaden utfört arbete.

Exempel
Egen inarbetad nettofakturerbar ersättning.
Lön: 30% * 50.000 kr exkl. moms = 15.000 kr
Utgående månadslön garanteras bli minst avtalsenlig eller överenskommen minimilön i de fall ackordsersättningen ej når upp till denna.

Försäkringsförslag
AMF försäkringen ersätts med separat försäkring enl medföljande bilaga.

Jeesec AB

Jan-Erik Eriksson

Länsförsäkringar Skåne

Länsförsäkringars Pensionsplan för Jeesec AB

Pensionsutfästelse

Pensionsutfästelsen innebär att arbetsgivaren betalar premier för de moment i den anställdes försäkring som är tjänstepension. Betalningen ska ske så länge anställningen består eller annan överenskommelse träffas.

Pensionsmedförande lön

Den pensionsmedförande lönen utgör underlag för premie. Pensionsmedförande lön består av den aktuella fasta lönen, provision, tantiem och liknande. Om den försäkrade har garanterad provision eller liknande inkomstgaranti får den pensionsmedförande lönen inte understiga den aktuella garantin. Arbetsgivaren anmäler pensionsmedförande lön till Länsförsäkringar.

Pensionsålder

Rätt till ålderspension föreligger normalt när den försäkrade uppnått 65 års ålder.

Hälsoprövning

För inträde i planen erfordras hälsoprövning. Fullgod hälsa ger den anställde rätt att ansluta sig till hela planen. Inskränkning eller avslag på vissa moment kan förekomma om den anställde inte har fullgod hälsa. Förhöjd premie kan också tas ut.

Löneändring

Vid löneändring får ny lön som anmälts beaktas utan hälsoprövning om ökningen inte är större än 30 % under en tolvmånadersperiod. Outnyttjat utrymme får tillgodoräknas under en senare tolvmånadersperiod, men den sammanlagda höjningen utan krav på ny hälsoprövning är begränsad till 100 % under en sammanhängande period om 36 månader.

Tjänstledighet

Vid tjänstledighet betalar arbetsgivaren premie om inte annat avtalats mellan den anställde och arbetsgivaren. För moment som inte hållits i kraft under tjänstledighetstid som varat längre tid än 15 månader, gäller vid återinträde i tjänst att hälsoprövning krävs för anslutning till alla moment utom ålderspensionen.

Försäkringsskyddets ikraftträdande

Försäkringsskyddet börjar gälla då accept av offert och fullständiga ansökningshandlingar kommit Länsförsäkringar tillhanda eller vid en senare tidpunkt som angivits i accept. Detta gäller under förutsättning att hälsokraven är uppfyllda.

Länsförsäkringar
Skåne

Jan-Ove Andersson
Region Ystad
Distriktschef Liv/Sak

Box 2024, 271 02 Ystad
Besöksadress: Missunav. 7
Telefon 0411 - 793 00
Direkt 0411 - 793 86
Fax 0411 - 793 07
Mobiltel. 070 - 630 00 76

Beskrivning av försäkringsmomenten

Tjänstepensionsmoment

Sjukersättning

Sjukersättningen ersätter inkomstbortfall orsakad av sjukdom eller olycksfall. Sjukersättningen börjar betalas ut efter tre månader om den anställde är arbetsoförmögen till minst 25 %.

Sjukersättning betalas ut så länge arbetsoförmågan består, dock längst till 65 års ålder eller annan vald lägre pensionsålder. Sjukersättningen upphör vid förtida ålderspensionsuttag.

Ålderspension

Ålderspensionen betalas ut från pensionsåldern och så länge den försäkrade lever under utbetalningstiden. Den försäkrade kan i samband med tidigare pensionering begära att pensionen ska börja betalas ut från annan tidpunkt, dock tidigast från 55 års ålder. I samband med att pensionen ska börja betalas ut kan den försäkrade välja utbetalningstidens längd mellan 5 och 20 år eller livsvarigt.

Ålderspension med skyddat sparande

Om den försäkrade avlider före pensionsåldern betalas den garanterade pensionsdelen ut till insatta förmånstagare från den tidpunkt den försäkrade skulle ha uppnått pensionsåldern. Pensionens storlek beror på hur länge premiebetalningen hunnit pågå och när utbetalningarna påbörjats. På begäran kan utbetalning ske direkt från dödsfallet. Avlider den försäkrade efter pensionsåldern betalas pension ut till förmånstagare med avdrag för den tid som ålderspensionen har betalats ut till den försäkrade.

I samband med att pension ska börja betalas ut kan den försäkrade/förmånstagare välja utbetalningstidens längd mellan 5 och 20 år. Försäkrad kan även välja livsvarigt.

Traditionell förvaltning

Pensionens storlek beror på hur mycket premie som betalats in. Pensionsbeloppet består av en garanterad del och återbäring.

Fondförvaltning

Det kapital som bygger upp ålderspensionen placeras enligt den försäkrades önskemål i av Länsförsäkringar Fondliv godkända värdepappersfonder. Har inga val angivits sker placeringen i värdepappersfond enligt Länsförsäkringar Fondlivs beslut. Pensionens storlek beror dels på hur många fondandelar som inbetald premie räckt till, dels på fondandelarnas värde vid varje utbetalningstillfälle.

Familjepension - Aktiv
Avlider den försäkrade under försäkringstiden betalas pension ut till insatta förmånstagare intill försäkringstidens slut. Momentet upphör vid 65 års ålder eller tidigare om lägre pensionsålder valts.

Familjepension - Omställning
Avlider den försäkrade under försäkringstiden betalas pension ut till insatta förmånstagare under det antal år som avtalats. Momentet upphör vid 65 års ålder eller tidigare om lägre pensionsålder valts.

Optionsrätt
Den försäkrade har option (en rätt) att före 50 års ålder komplettera sin ålderspension med skyddat sparande inom ett år från det att den försäkrade ingår sambohållande, äktenskap, partnerskap, får arvsberättigat barn eller fosterbarn.

Frivilliga tilläggsmoment

Efterlevandekapital
Avlider den försäkrade under försäkringstiden betalas ett försäkringsbelopp ut till insatta förmånstagare.
Försäkringsbeloppet bestäms i basbelopp.
Momentet upphör vid 65 års ålder eller tidigare om lägre pensionsålder valts.

Sjukkapital
Sjukkapital tecknas i kombination med olycksfall. Försäkringsbeloppet betalas ut om den försäkrade får sin arbetsförmåga nedsatt till minst hälften på grund av sjukdom eller olycksfall och till följd av detta beviljas minst halv förtidspension under försäkringstiden.

Försäkringsbeloppet är 20 basbelopp. Försäkringsbeloppet reduceras med 4 procentenheter per år från och med det år den försäkrade fyllt 40 år.
Ersättning som betalas ut är dessutom proportionell mot graden av förtidspension.
Momentet upphör vid 58 års ålder eller tidigare om lägre pensionsålder valts.

Olycksfall
Olycksfall kan tecknas enskilt eller i kombination med sjukkapital. Försäkringsbeloppet betalas ut om den försäkrade drabbas av olycksfall som ger bestående invaliditet.
Försäkringsbeloppet kan vara 20 eller 40 basbelopp. Försäkringsbeloppet reduceras med 4 procentenheter per år från och med det år den försäkrade fyllt 40 år, dock med högst 80 %.
Ersättning som betalas ut är dessutom proportionell mot graden av invaliditet. Ersättning lämnas även för kostnader för läke-, rese-, tandskade- och merkostnader till följd av olycksfall.
Momentet upphör vid 65 års ålder eller tidigare om lägre pensionsålder valts.

Samordning av Sjukkapital och Olycksfall
Om sjukkapital och olycksfall tecknas i kombination sker samordning. Summan av förtidspensionsgrad i sjukkapitalmomentet och invaliditetsgrad i olycksfallsmomentet ersätts inte till den del som överstiger 100 %.

Företagsägt tilläggsmoment

Affärskapital - liv
Avlider den försäkrade under försäkringstiden betalas ett försäkringsbelopp ut till företaget. Försäkringsbeloppet bestäms i basbelopp. Momentet upphör vid 65 års ålder eller tidigare om lägre pensionsålder valts.

Premiebefrielse
Efter 3 månaders arbetsoförmåga på grund av sjukdom eller olycksfall betalar Länsförsäkringar försäkringspremien i proportion till arbetsoförmågan, om den är minst 25 %. Premien betalas längst till 65 års ålder och för sjukkapital till 58 års ålder eller annan vald lägre pensionsålder.

Bilaga 14 - 15

Kollektivavtal

mellan

Arbetsgivarnummer SEF	
Företag Data & Telekommunikation AB	
Gata, box el. dyl. Voltavägen 13 - 15	
Postnummer 161 31	Postort BROMMA
Org. nr 556389-5944	

och Svenska Elektrikerförbundets avdelning

nr ..... **i** .....

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med laktttagande av nedan angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje tidpunkt gällande riksavtal för installationsfacket (installationsavtalet) och dit anknutet riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalen hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i första stycket inte gäller förbinder sig undertecknade parter att lakttа det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

§ 2

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 3 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbestagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som år 1982 är 500 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av trycksaker. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av trycksaker.

att för samtliga anställda vid löneutbetalning göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtalet.

§ 4 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och prislistor.

§ 5 Löneregion

Löner na skall vid ackordsarbete utgå enligt löneregion i den ort arbetsplatsen är belägen.

§ 6 Hemort

Hemorten bestämmes till det för respektive anställningsort gällande hemortsavtalet mellan SEFs och EAs lokalavdelningar.

§ 7 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen har inskränkts.

Överenskommelser träffade mellan Ericsson Sverige AB ESA och Svenska Elektrikerförbundet SEF/ESA Samorganisation överföres och tillämpas av parterna i detta avtal.

(Bil. 1 separat handling).

Giltighetstid

Detta avtal gäller fr o m 14 mars 1990 t o m installationsavtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Stockholm den 14 mars 1990

Data & Telekommunikation AB

Firmastämpel och underskrift

Avdelningens stämpel och underskrift

Godkännes:
SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje firma och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav firman tillställes 1 ex.

Bilaga 1 till avtal mellan Data & Telekommunikation AB och Svenska Elektrikerförbundet daterat 1990-03-14

1. Tekniker som övergår till Data & Telekommunikation AB från ESA/Televerket får vid fastställande av turordningslista vid Data & Telekommunikation AB tillgodoräkna sig anställningstiden från Ericsson, om övergången sker före 1990-12-31.

2. Ackordsöverskott som förfaller till utbetalning före 1990-07-01 utbetalas i samband med augustilönen 1990.

3. Frågor enligt MBL regleras i särskild ordning under 1990.

4. Medgiven dispens för Ericsson i Sverige AB (Ericsson) angående betalningsansvar för facklig förtroendeman överföres till Data & Telekommunikation AB.

5. Regler och förutsättningar för facklig verksamhet inom företaget överenskommes mellan SEFs representanter och företagsledningen senast 1990-05-01.

6. Förskottssemester enligt lag utgår till månadsavlönad personal.

ORIGINAL

LINJE - KRAFTVERKSARBETARE

Bilaga 16 1981-08-27

KOLLEKTIVAVTAL

mellan

å ena sidan Elverkstjänst, AB Abergs Elektriska, Hästhagsvägen 29 191 47 SOLLENTUNA, och å andra sidan Svenska Elektrikerförbundet Avdelning 1 i STOCKHOLM.

Undertecknade parter förbinda sig tillämpa det vid varje tillfälle gällande riksavtalet mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet avseende personal vid elektriska kraftverk och distributionsföretag med därtill hörande protokollsanteckningar och prislistor.

Härjämte skall, med stöd av riksavtalets § 1, mom 2, följande lokala bestämmelser vara gällande:

1. Åstadkomma tillägg eller ändringar i riksavtalet skall snarast tillställas arbetsgivaren.

2. Till riksavtalets § 3 antecknas:

   Arbetstiden förlägges mellan klockan 07.00 - 16.00 Måndag - Fredag.

3. Till riksavtalets § 4 antecknas:

   Månadslöner utgår enligt separat bilaga.

4. Till riksavtalets § 6 antecknas:

   Avlöning utbetalas omkring den 10 och 25 i månaden under helgfri Måndag - Fredag.

5. Till riksavtalets § 9 antecknas:

   Stationeringsorten fastställes till företagets kontor i Sollentuna.

6. Övriga lokala bestämmelser:

   a) För personalen tillhandahåller företaget regnkläder i erforderlig utsträckning.

   b) Personal med minst tre (3) månaders anställning i en följd erhåller tre (3) ställ överdragskläder per år efter rekvisition med angivande av storlek. Överdragskläderna skall vara av god kvalitet.

   c) Beträffande skyddshandskar, stövlar skyddskläder och skyddsbälten, hänvisas till arbetarskyddslagen med därtill hörande författning.

   d) Företaget tillhandahåller ett s.k. Thermoställ vartannat år. (typ Helly Hansen e.d.).

7. Giltighetstid

Detta avtal gäller fr.o.m. den 1 januari 1981 t.o.m. den 31 december 1982 med två (2) månaders ömsesidig uppsägningstid.

Om begäran om förhandling framställes före nämnda tidpunkt (31 okt.) gäller avtalet för en tid efter 31 december med sju (7) dagars ömsesidig uppsägning.

STOCKHOLM 1981-08-18

SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET
Avdelning 1

ELVERKSTJÄNST AB

GODKÄNNES:
SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET

ELVERKSTJÄNST AB

ORIGINAL

BILAGA

MÅNADSLÖNER FÖR TIDEN 810101 - 811231

NYBÖRJARE			YRKES GRUPP	ARBETARE SOM INPLACERAS I LÖNEKLASS					ICKE NIVÅPÅVERKADE LÖNETILLÄGG
1:a året	2:a året	3:e året		4:e året i yrket	5:e året i yrket	6:e året i yrket	7:e året i yrket	8:e året i yrket	11:e året i yrket x)
5.000:-	5.275:-	5.555:-	B	5.890:-	6.110:-	6.220:-	6.330:-	6.390:-	6.500:-
			C		6.220:-	6.330:-	6.445:-	6.554:-	6.720:-

x) INFÖRANDET AV LÖNEKLASSEN 11:e ÅRET I YRKET SKALL SKE FR.O.M. DEN 1 APRIL 1981.

Följande inplaceras i B 11

Åke Forsling
Richard Isaksson
Göran Widman
Sven-Erik Widman

/SE

1998/99:KU25
Bilaga A2.1.3

Original

KOLLEKTIVAVTAL

mellan

Telefonaktiebolaget L M Ericssons Nätavdelning för kabelarbeten

och

Svenska Elektrikerförbundet Avdelning 1

§ 1.

Timlöner och tillägg för icke ackordstid

1 april 1975 - 31 mars 1976

Grupp	Timlön		Tillägg		Totalt	1974
a	10:78	+	3:45	=	14:23	(11:42)
b	12:32	+	3:45	=	15:77	(12:96)
c	13:38	+	3:45	=	16:83	(14:02)
d	14:19	+	3:45	=	17:64	(14:83)
e	15:--	+	4:-	=	19:--	(16:19)

1 april 1976 - 31 mars 1977

Grupp	Timlön		Tillägg	Totalt	1975
a	12:78	+	3:45	16:23	(14:23)
b	14:32	+	3:45	17:77	(15:77)
c	15:38	+	3:45	18:83	(16:83)
d	16:19	+	3:45	19:64	(17:64)
e	17:--	+	4:--	21:--	(19:--)

§ 2.

Ackordsarbete

a Ackordsarbeten kan införas efter överenskommelse mellan vederbörande arbetsledare och arbetare.

För prissatta arbeten gäller följande ackordsmultiplikator:

1 april 1975 - 31 mars 1976 1,514
1 april 1976 - 31 mars 1977 1,552

b Arbetarens timlön är under alla förhållanden garanterad.

c) Då arbetet inte utföres på ackord utgår, utöver timlön och tillägg enligt § 1, en kompensation som premiering för ansvar, skicklighet och effektivitet.

§ 3.

Ordinarie arbetstid

Arbetstiden och dess delbestämmelser enligt installationsavtalet skall som regel tillämpas.

Forts. § 3 Ordinarie arbetstid

Den ordinarie veckoarbetstiden, 40 timmar, normalt fördelas med 8,5 timmar måndag - torsdag och 6 timmar fredag. Detta gäller under förutsättning att inga svårigheter betingade av fördelningen finns.
Om sådana svårigheter förekommer på någon arbetsplats kan arbetsgivaren begära att 8 timmars arbetsdag måndag - fredag skall tillämpas.

§ 4.

Övertidsarbete

Arbete utfört på annan tid än den enligt föregående § 3 fastställda ordinarie arbetstiden betraktas som övertidsarbete och betalas med timlönen enligt § 1 ovan jämte tilläggsprocent enligt följande:

50 % de två första timmarna omedelbart efter ordinarie arbetstid.

75 % efter den 50-procentiga övertidens slut intill klockan 24.00.

100 % för den efter klockan 24.00 å vardagsdygn samt å sön- och helgdagar, arbetsfria lördagar och fridagarna enligt § 4 mom 6 i Installationsavtalet.
Sön- och helgdagstiden räknas från klockan 18.00 på fredag eller från samma klockslag annan dag som föregår helgdag till den ordinarie arbetstidens början.

§ 5.

Traktamenten

Vid arbete utom hemortsområdet utgår traktamenten enligt följande grunder:

Utan övernattning

Vid bortovaro minst 12 timmar	21:- kr

Med övernattning

Per dygn	92:- kr
Vid arbeten som varar mer än 14 dygn på samma ort, ändras ersättningen därefter för helt dygn till	74:- kr
Om arbetet på en plats tager högst 4 dygn utgår ett tilläggstraktamente per dygn med	12:- kr

Därest arbetare beordras till annan arbetsplats skall firman eller dess representant meddela detta i god tid, dock om möjligt, senast två dagar innan ombyte av arbetsplats sker.

Anm. Där det befinnes att dagtraktamente enligt § 5 på grund av nu rådande förhållande icke är tillräckligt för täckande av kostnader för kost och logi, av tillfredsställande beskaffenhet, äger arbetaren erhålla motsvarande höjning av traktamentet. Anmälan om sådant förhållande bör arbetaren göra till arbetsledningen snarast möjligt och senast en vecka efter arbetets påbörjande.

§ 6.

Rese- och väntetid

a Eventuell rese- och väntetid, utöver ordinarie arbetstid, betalas med ordinarie timlön, även om sovplats kan beredas under nattresa.

Forts. § 6. Rese- och väntetid

Dock utgår vid längre resor timlön för maximum tolv timmar per kalenderdygn.

b) Alla kostnader för tåg och andra resor, som beordras av arbetsledningen, betalas av bolaget.

c) För anskaffande av logi vid förflyttning beräknas två timmar, vilket av bolaget betalas med ordinarie timlön.

§ 7.

Semester

Installationsavtalets semesterören och dess bestämmelser skall gälla. Eftersom timlönerna ej är lika fastställes följande jämförelsenorm enligt gruppindelningen § 1 mot installationsfackets löneklasser.

a	motsvarar installationsgrupp	Lärlingar 3:e året
b	motsvarar installationsgrupp	3 år i facket
c-d	motsvarar installationsgrupp	4-5 år i facket
e	motsvarar installationsgrupp	6 år i facket

§ 8.

Ledighet

Arbetaren äger rätt till 4 resor per år från arbetsplatsen för ledighet, varav 1 skall utgå i samband med semesterledigheten, övriga 3 förlägges till jul, påsk och andra lördagen/söndagen i oktober. Om semestern delas på arbetsgivarens order, utökas antalet resor till 5. Vid omförmälda resor skall 1 ordinarie arbetsdag användas i vardera riktningen. Dessa båda arbetsdagar skall förläggas den ena före och den andra efter ledigheten. Som restid skall generellt räknas 8 timmar under vardera dagen. För återresan skall traktamentsersättning börja räknas ett dygn före arbetets återupptagande. För täckande av reskostnad skall en generell ersättning för tur och returresa utgörande kronor 240:- utbetalas till arbetaren.

Denna ersättning gäler fr.o.m. 1/6 1975 och inkluderar då antagen taxehöjning på SJ under juli 1975.
Därefter ökas denna summa i likhet med inträffade taxehöjningar.

§ 9.

Arbetets ledning

a Arbetaren skall ställa sig till efterrättelse de instruktioner och anvisningar som meddelas av arbetsledaren.

b Samma gäller säkerhets- och sekretessbestämmelser utställda av anläggningsbeställaren.

§ 10.

Avtalsanpassning

Avtalet är anpassat till riksavtalet för elektriska installationsfacket och där annat ej har angivits sker tolkningen efter detta avtal.

§ 11.

Giltighetstid

Ovanstående bestämmelser gäller från och med den 1 april 1975 till och med den 31 mars 1977 och med de i avtalet angivna tidsangivelserna och därefter för ett år i sänder, om ej uppsägning skett senast två månader före utlöpningsdagen.

Stockholm den 10 juni 1975

SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET
Avdelning 1

Åke Törnros

TELEFONAKTIEBOLAGET L M ERICSSON
Nätavdelning

Holger Lundin

Godkännes:

SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET

Stanley Jämtsved

AT/BB/100 ex./ 750613/

Stockholm den 24 juni 1975

L M Ericssons Nätavdelning
Holger Lundin
Fågelsångsvägen 5
117 43 STOCKHOLM

Betr. Kollektivavtal

Översänder härmed Ert exemplar av kollektivavtal vederbörligen undertecknat av alla parter.

Med hopp om fortsatt gott samarbete tecknar vi

Med vänlig hälsning

SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET
Avdelning 1

Åke Törnros
gm./ Berit Blomquist

Bil: Kollektivavtal
AT/BB

KOLLEKTIVAVTAL

Bilaga 17-18

Installationsavtalet

Kollektivavtal mellan **Svenska Elektrikerförbundet**
och **Elektrotjänst i Tyresö** Org.nr: **680320-0358**
Adress: **Sikvägen 41 8tr.**
Postnummer: **135 41** Postadress: **TYRESÖ**

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iakttagande av angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje gällande tidpunkt gällande riksavtal för installationsfackets (installationsavtalet) och dit anknutna riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalet hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor.

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i första stycket inte gäller förbinder sig undertecknande parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 2 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som 1999 är 1793 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av tryckalster. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av tryckalster. I avgiften ingår en prenumeration av tidningen Elektrikern.

att för samtliga anställda vid löneutbetalningen göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtal.

§ 3 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och ackordsprislistor.

§ 4 Hemort

Bestämmes till en cirkel med 4 km radie och med korsningen Bollmoravägen-Sikvägen som medelpunkt enligt bifogad karta.

§ 5 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring, samt tillhandahålla aktuellt registreringsbevis. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad som nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen inskränks.

§ 6 Giltighetstid

Detta avtal gäller från 99.01.01 t.o.m installationsavtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid och uppsägningstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Stklm 98/12 22
Ort och datum

Svenska Elektrikerförbundet

Namnteckning
Alf Norberg

Kenneth Nilsson

Lokalavdelningens handläggare, avdelning 1
Kenneth Nilsson

Elektrotjänst i Tyresö

Namnteckning, företecknare

Reine Hasslund

Namnförtydligande

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje företag och insändes till förbundets pedimonen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav företaget tillställes 1 ex.

PROTOKOLL 98103

SEF avd 1 och företaget har enats om att mätaravläsare vid företaget ersättes i grund med lön som jämställs med 3:e året i yrket, f n 13.166:-

Hägersten 98-12-21

Vid protokollet:

Pär Lundström

Justeras:

Elektrotjänst i Tyresö

KOLLEKTIVAVTAL

Installationsavtalet

Kollektivavtal mellan **Svenska Elektrikerförbundet**
och **Euro Job LTD** Org.nr: **350.544.3**
Adress: **Ekbacksvägen 20 1tr.**
Postnummer: **161 30** Postadress: **BROMMA**

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iakttagande av angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje gällande tidpunkt gällande riksavtal för installationsfackets (installationsavtalet) och dit anknutna riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalet hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor.

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i förra stycket inte gäller förbinder sig undertecknande parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknat detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 2 Arbetsgivaren förbinder sig

att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.

att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som 1998 är 1793 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av tryckalster. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av tryckalster. I avgiften ingår en prenumeration av tidningen Elektrikern.

att för samtliga anställda vid löneutbetalningen göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtal.

§ 3 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och ackordsprislistor.

§ 4 Hemort

Bestämmes till den mellan EIO och SEF lokalt överenskomna för Stockholm område 2 enligt bifogad karta.

§ 5 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring, samt tillhandahålla aktuellt registreringsbevis. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad som nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen inskränks.

§ 6 Giltighetstid

Detta avtal gäller från **98.03.10** t.o.m installationsavtalets nästkommande uppsägningsdag och därefter med samma giltighetstid och uppsägningstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Stkhm 980327
Ort och datum

Svenska Elektrikerförbundet

Namnteckning
Alf Norberg
Kenneth Nilsson

Lokalavdelningens behöriggare, avdelning 1
Kenneth Nilsson

Euro Job LTD

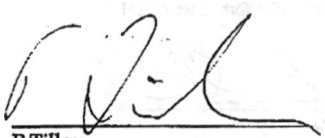
Namnteckning, firmatecknare

Namnförtydligande

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje företag och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav företaget tillställes 1 ex.

EUROJOB LTD

This dokument gives Lasse Holmsäter the power of attorney, on behalf of
Eurojob LTD 3505443 to sign documents/ agreements with the Swedish union
El ettan.

P.Tilley
Eurojob LTD

Bilaga till kollektivavtal mellan Eurojob och El-ettan.

Eurojob och El-ettan har överenskommit,

1. att varje anställd elektriker skall ha den behörighet som krävs för att utföra sina arbetsuppgifter,

2. att Eurojob med varje anställd individuellt skall ingå ett skriftligt avtal, vilket utarbetats i samråd med El-ettan, om särskild A-skatt,

3. att varje anställd i Eurojob skall erhålla skriftlig information, utarbetad i samråd med El-ettan, om särskild A-skatt,

4. att den anställde kan sköta inbetalningen av A-skatten själv eller uppdraga åt Eurojob att som en serviceåtgärd ombesörja detta åt den anställde,

5. att den anställde ensam ansvarar för de rest- och förseningsavgifter samt andra eventuella avgifter som utgår vid sen inbetalning av A-skatten om han valt att själv sköta sin A-skatt samt

6. att Eurojob ansvarar för de rest- och förseningsavgifter samt andra eventuella avgifter som utgår vid sen inbetalning av A-skatten om Eurojob fått i uppdrag att ombesörja inbetalningen av A-skatten åt den anställde.

Ort och datum

Eurojob Employment Ltd

Philip Tilley

El-ettan, Sv. Elektrikerförbundet Avd. 1

Pär Lundström

Kollektivavtal

mellan

Arbetsgivarnummer SEF	~~1010 041 000~~ 1010 018 001
Företag	CERBERUS AB
Gata, box el dyl	Box 4074 (Vårbergsplan 11)
Postnummer	127 04
Postort	SKÄRHOLMEN
Org. nr	556250-5700

och Svenska Elektrikerförbundets avdelning

nr 1 **i** Stockholm

§ 1 Avtalets innebörd och omfattning

Detta avtal har med iakttagande av nedan angivna ändringar och tillägg samma innebörd och omfattning som mellan Elektriska Arbetsgivareföreningen och Svenska Elektrikerförbundet vid varje tidpunkt gällande riksavtal för installationsfacket (installationsavtalet) och dit anknutet riksavtal för radio- och TV-tekniker med alla till avtalen hörande protokollsanteckningar och ackordsprislistor

Om vid detta avtals tecknande sådant kollektivavtal som avses i första stycket inte gäller förbinder sig undertecknade parter att iaktta det mellan kollektivavtalsparterna senast gällande kollektivavtal. För tiden därefter gäller vad som stadgas i första stycket.

Detta avtal får inte i något fall leda till en försämring av tidigare utgående löner eller förmåner.

§ 2

Om företaget har mer än en delägare betraktas den som undertecknar detta avtal som arbetsgivare och övriga delägare som anställda om de arbetar under detta avtalsområde.

§ 3 Arbetsgivaren förbinder sig

~~att verka för att de arbetstagare som arbetar enligt detta avtal skall vara medlemmar i Svenska Elektrikerförbundet. Arbetsgivaren skall till nyanställd arbetstagare överlämna blankett för inträdesansökan i Svenska Elektrikerförbundet.~~

~~att till Svenska Elektrikerförbundet årligen inbetala en avgift som år 1982 är 568 kronor och därefter följer prisindex för framställning och distribution av trycksaker. Avgiften avser ersättning för Svenska Elektrikerförbundets kostnader för framställning och distribution av tryckssaker.~~

att för samtliga anställda vid löneutbetalning göra avdrag för fackföreningsavgifter enligt riksavtalet.

§ 4 Svenska Elektrikerförbundet förbinder sig

att fortlöpande lämna information till arbetsgivaren angående förändringar i gällande riksavtal och prislistor.

VÄND!

SEF BI 4113 10 000 82 03

§ 5 Löneregion

Lönerna skall vid ackordsarbete utgå enligt löneregion Stockholm

§ 6 Hemort

Hemorten bestämmes till det mellan Svenska Elektrikerförbundet Avd.1. och Stockholms Lokalavdelning av Elektriske Arbetsgivareföreningen 1964-02-24 överenskomna hemortsområdet för Sätra-Vårby enligt gällande karta.

§ 7 Information

Arbetsgivaren är skyldig att lämna fullständig information till den lokala fackliga organisationen innan han överlåter företaget, förändrar dess juridiska status eller vidtar namnändring. Detsamma gäller vid sådana aktieöverlåtelser som innebär ett reellt ägarbyte.

Vad nu sagts innebär inte att arbetsgivarens skyldighet enligt medbestämmandelagen har inskränkts.

§ 8. Parterna är överens om att Installationsavtalets 8 Kap 1 § punkten 1 Avlöningsperiod och avlöningsdag 4-veckorslön omräknas till månadslön enligt de regler som anges i det centrala ramavtalet.

Giltighetstid

Detta avtal gäller fr o m 25 mars 19 85 t o m installationsavtalets nästkommande utlöpningsdag och därefter med samma giltighetstid som installationsavtalet.

Avtalet upphör dock att gälla efter två månader i den händelse att företaget inte har någon anställd med arbetsuppgifter fallande under avtalet. Arbetsgivaren förbinder sig att informera lokalavdelningen om detta förhållande senast inom sju dagar efter det att arbetsgivaren inte längre har någon anställd.

Hägersten den 25 mars 19 85

Svenska Elektrikerförbundet
Avdelning 1

Firmastämpel och underskrift

Avdelningens stämpel och underskrift

Godkännes:
SVENSKA ELEKTRIKERFÖRBUNDET

OBS! Av denna blankett underskrives 3 ex. för varje firma och insändes till förbundsexpeditionen, varefter avdelningen erhåller 2 ex. i retur, varav firman tillställes 1 ex.

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -04- 08
Dnr 39-96/97

PM

Datum: 1993-06-24

Ang: Negativ föreningsfrihet och fackliga stridsåtgärder mot företag med endast oorganiserade anställda

Från: Fredrik von Baumgarten, Ju

Frågan om negativ föreningsfrihet har i praktiken främst aktualiserats på arbetsmarknadens område. Sitt kanske tydligaste uttryck fick frågan i samband med det s.k. Ihrebadsfallet. Torgny Gustafsson drev under 1980-talet en mindre restaurang och matvarubutiksrörelse på Gotland och hade endast oorganiserad personal anställd. I syfte att förmå Gustafsson att teckna antingen kollektivavtal eller hängavtal satte berörd facklig organisation Gustafssons rörelse i blockad. Till blockaden anslöt sig ett antal andra fackförbund genom sympatiåtgärder. Gustafsson vägrade emellertid att underteckna något avtal och rörelsen försattes sedermera i konkurs. Fallet väckte stor uppmärksamhet i massmedia.

Gustafsson vidtog rättsliga åtgärder i syfte att erhålla skadestånd och vände sig bl.a. till regeringen. Laglig grund för att kräva skadestånd saknades och Gustafsson erhöll heller aldrig något sådant. Gustafsson har anmält Sverige för brott mot Europakonventionen och Europakommissionen prövar för närvarande frågan om målet skall tas upp till sakprövning. Även den av Gustafsson anställda personalen har i målet Englund m.fl. mot Sverige inför Europakommissionen gjort gällande att Sverige brutit mot Europakonventionen.

Bakgrund lagstiftningsåtgärder

Efter den borgerliga regeringens tillträde var frågan om den negativa föreningsfriheten högt upp på dagordningen. I småföretagarpropositionen (1991/92:51) angavs att en utredning av bl.a. frågan om den negativa föreningsfriheten var en huvudfråga för att förbättra småföretagarnas situation.

1992 års arbetsrättskommitté fick i uppdrag att behandla bl.a. frågan om fackliga blockader mot enmansföretag och företag med endast familjemedlemmar anställda. Situationen där ett företag med flera anställda som inte är familjemedlemmar och inte heller fackligt anställda, undantogs därmed från utredningen. I delbetänkandet Ny anställningsskyddslag (SOU 1993:32) föreslår arbetsrättskommittén att en ny regel införs av innebörd att blockad mot familjeföretag och enmansföretag skall vara olovliga.

Den utredning som hade möjlighet att behandla frågan var i stället Fri- och rättighetskommittén. I denna kommittés uppdrag ingick att överväga frågan om ett utbyggt grundlagsskydd för den negativa föreningsfriheten till att omfatta även förhållanden mellan enskilda. Kommittén har i sitt delbetänkande Fri- och rättighetsfrågor (SOU 1993:40), avstått från att lägga fram något förslag till grundlagsändring avseende den negativa föreningsfriheten. Kommittén har i stället uttalat att frågan om en reglering bör övervägas i annat sammanhang.

För närvarande finns således ingen pågående utredning eller annat arbete som syftar till att stärka den negativa föreningsfriheten eller att särskilt reglera denna fråga ur ett arbetsmarknadsperspektiv.

Gustafsson och Englund m.fl. ./. Sverige

Gustafssons och Englunds m.fl. anmälningar mot Sverige avser väsentligen påstådda kränkningar av artikel 11 och artikel 6 i europakonventionen. Artikel 11 avser att garantera den enskilde bl.a. friheten att välja att ansluta sig eller att inte ansluta sig till en förening. Artikel 6 är den paragraf som Sverige vid ett flertal tillfällen funnits agera i strid med och gäller rätten till domstolsprövning av tvister rörande enskildas civila rättigheter och skyldigheter.

UD har i samråd med JU till Europakommissionen avgivit väsentligen följande inställning. Beträffande klagomålet av brott mot artikel 11 har Sverige i första hand gjort gällande att klagomålen skall avvisas eftersom artikel 11 inte är tillämplig på den situation som utgör grunden för anmälningarna. När det gäller artikel 6 har inställningen i princip innefattat att frågan överlämnas till Kommissionens bedömning.

När det gäller artikel 11 har Sveriges inställning sakligt sett fog för sig eftersom det starkt kan ifrågasättas om denna artikel verkligen täcker den situation som klagandena befunnit sig i. Syftet med åtgärderna mot Gustafssons företag var primärt inte inriktade på att tvinga in honom i en förening utan närmast att få till stånd ett kollektivavtal eller hängavtal. Det kan dock inte uteslutas att Europakommissionen finner att syftet i praktiken var att jämställa med tvång att tillhöra en förening även om denna förening i så fall hade varit en arbetsgivarorganisation.

När det gäller artikel 6 är frågan också komplicerad. Eftersom stridsåtgärder uttryckligen är tillåtna enligt lagen om medbestämmande i arbetslivet (MBL) och då Gustafsson inte stod i något avtalsförhållande till de fackliga organisationerna, saknas i praktiken en juridisk grund på vilken Gustafsson kunde, dels få sin sak prövad, dels kräva skadestånd. I praktiken saknade således Gustafsson varje reell rättslig möjlighet att tillvarata sina intressen inklusive att kräva skadestånd.

I huvudsak diskuterades följande problemställningar inför avgivandet av Sveriges inställning i de aktuella målen:

(1) Det konstaterades att frågan om stridsåtgärder mot företag av Gustafssons typ var viktig rent politiskt och samhällsekonomiskt men att den genom Arbetsrättskommitténs begränsade uppdrag riskerade att, som det uttrycktes, "falla mellan två stolar". När sedermera Fri- och rättighetskommittén avlämnade sitt delbetänkande besannades denna farhåga.

(2) Det konstaterades att en fällande dom i Strasbourg i praktiken skulle framtvinga den ändring som man i och för sig önskade genomföra, dvs. ett förbud i vissa fall mot stridsåtgärder som endast syftade till att få till stånd kolletivavtal med företag som saknade fackligt anslutna anställda.

(3) Det konstaterades att ett antal skäl talade emot att Sverige i detta syfte (p. 2 ovan) inför Europakommissionen skulle medge att kränkning av artikel 11 ägt rum. Det första skälet var att detta i sak kunde ifrågasättas vara en riktig tolkning av artikel 11. Det andra skälet var att Sverige vid insikt om att kränkning ägt rum snarare borde förlika målet och utge kompensation än att låta Europadomstolen döma till Sveriges nackdel. Detta resonemang vidareutvecklades också med invändningen att det kan ifrågasättas om europakonventionssystemet bör användas till att driva genom interna lagändringar som inte annars skulle vara politiskt möjliga att genomföra. Detta skulle också kunna leda till att en "felaktig" Europakonventionsrättspraxis utvecklades som skulle få konsekvenser även för andra statens rättsordningar.

Aktuell situation

Situationen är således i dag den att medan det finns en relativt stor risk att Sverige fälls för brott mot artikel 6 så är denna risk mindre vad gäller artikel 11. Konsekvensen av en fällande dom beträffande artikel 6 kan emellertid innebära att någon form av begränsning när det gäller stridsåtgärder mot företag av Gustafssons typ måste införas i svensk lagstiftning. Detta för att ge en sådan företagare en rättslig grund att åberopa i försvaret av sina intressen.

Ett alternativ skulle då kunna vara att man på typiskt europakonventionsvis inför någon form av proportionalitetsregel, dvs. en regel som säger att fackliga stridsåtgärder inte får vidtas eller genomföras annat än om syftet med dem står i rimligt förhållande till den skada de kan leda till. Dansk rättspraxis på området har t.ex. utvecklats i denna riktning. För den händelse Sverige inte skulle bli fällt förblir dagens situation så att säga oförändrad och under alla omständigheter kan förfarandet vid Europakommissionen och Europadomstolen ta flera år.

I dagsläget synes det därför finnas tre möjliga tillvägagångssätt.

Det första är att helt enkelt avvakta Europakommissionens behandling av klagomålen. Det andra är att bestämma sig för vad man vill uppnå och sedan driver frågan i den interna svenska politiska processen. Det tredje är att såsom alternativ två driva frågan, men göra detta inte med den uttryckliga avsikten att det skall leda till lagstiftning utan snarare lägga den så att säga i hägnet av en förväntad/befarad fällande dom i Strasbourg varvid man låter någon utredare överväga olika sätt att reglera frågan på ett sätt som kan tänkas uppfylla såväl Europakonventionens krav som löftena i den ovan nämnda småföretagarpropositionen. Det kan nämnas att Sven-Hugo Ryman i Arbetsmarknadsstriden III (SOU 1988:49) kartlagt problemet med stridsåtgärder mot företag med endast oorganiserade anställda, varför grundmaterial redan finns att tillgå.

Ett första utkast till ett sådant uppdrag bifogas.

MEMO

INFÖR MÖTE DEN 9 FEBRUARI KL. 14.00.

P. Egardt
O. Ehrenkrona
K. Thelin
L. Palm
S. Alexandersson

F. von Baumgarten (utfärdare 8/2-92)

1. Negativ föreningsrätt / "Ihrebads-problematiken"

- I "småföretagarproppen" (1991/92:51) angavs en parlamentarisk utredning av bl a frågan om den negativa föreningsrätten vara en av propositionens huvudfrågor.

- Fri- och rättighetsutredningen fick i uppdrag att överväga frågan om att grundlagsfästa den negativa föreningsrätten, dock att denna rätt skulle vägas mot värdet av att upprätthålla avtalsfrihetens princip. För den händelse kommittén ej fann att grundlagsskydd var rätt modell, skulle den behandla fråga om reglering i vanlig lag.
Enligt vad jag inhämtat kommer denna kommitté inte att föreslå någon grundlagsreglering. Kommittén kommer dock göra en markeringa av frågornas vikt, se bilaga, och behovet av reglering i vanlig lag.

- Arbetsrättskommittén har i uppdrag att bl a behandla frågan om fackliga blockader mot enmansföretag och företag med endast familjemedlemmar anställda d vs inte situationer där ett företag med flera anställda som inte är familjemedlemmar och ej heller fackligt anslutna, inte önskar teckna kollektivavtal eller hängavtal och på grund härav blir föremål för stridsåtgärder som blockad och sympatiåtgärder. Inte heller de i december 1992 utfärdade tilläggsdirektiven tar sikte på Ihrebads-problematiken.

- Ihrebadsproblematiken har resulterat i två anmälningar mot Sverige vid Europakommissionen. Den ena är Gustafsson ./. Sverige där ägaren till rsetaurangen i huvudsak gör gällande dels att blockaden kränkt hans negativa föreningsrätt, dels att han saknat inkhemska rättsmedel för att få sin sak prövad.Den andra gäller Gustafssons icke fackligt anslutna anställda som i huvudsak gjort gällande att bristerna i svensk lagstiftning på området varit till deras förfång.
Handläggningen i ärendena är den att UD efter anstånd har t o m slutet av februari på sig att inkomma med yttrande till Kommissionen. UD har informerats om att regeringen, R. Laurén, ser det som önskvärt att ärendena prövas i sak.

Utkast till uppdrag att förslå lagreglering av frågor rörande stridsåtgärder enligt MBL mot företag med endast oorganiserade anställda.

I lagen (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet (MBL) åläggs kollektivavtalsbundna parter fredsplikt. MBL förhindrar inte att stridsåtgärder vidtas i syfte att åstadkomma ett kollektivavtal. 1992 års arbetsrättskommitté (dir. 1991:118 och 1992:109) ser för närvarande över den arbetsrättsliga lagstiftningen. I kommitténs uppdrag ingår bl a att utreda frågan om stridsåtgärder och sympatiåtgärder, d.v.s. blockad mot företag utan anställda och företag i vilka endast familjemedlemmar är anställda, s.k. familjeföretag. Övriga regler i MBL om stridsåtgärder är undantagna från kommitténs uppdrag.

I delbetänkandet Ny anställningsskyddslag (SOU 1993:32) föreslår kommittén införandet av en ny regel av innebörd att blockad mot familjeföretag är olovligt.

Fri- och rättighetskommittén (dir. 1991:119) har bl a övervägt frågan om ett utbyggt grundlagsskydd för den negativa föreningsfriheten till att omfatta även förhållanden mellan enskilda. Kommittén har i delbetänkandet Fri- och rättighetsfrågor, Del A och B, (SOU 1993:40) avstått från att lägga fram något förslag tii grundlagsändring avseende den negativa föreningsfriheten. Enligt kommittén bör frågan om en reglering övervägas i annat sammanhang.

När det gäller närings- och yrkesfriheten föreslår kommittén ett grundlagsskydd av innebörd att begränsningar irätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag. Kommittén föreslår också att Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) införlivas med svensk rätt och därmed görs direkt tillämplig i Sverige.

För närvarande föreligger vid den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna två anmälningar mot Sverige (Englund m fl mot Sverige nr. 15533/89 och Gustafsson mot Sverige nr. 15573/89) avseende bl a påstådd kränkning av artikel 11 i den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna. Artikel 11 i konventionen avser att garantera den enskilde bl a friheten att välja att ansluta sig eller inte ansluta sig till en förening. Anmälningarna aktualiserar i praktiken frågan om vidtagande av blockad mot ett företag som inte tillhör någon arbetsgivarorganisation och ej heller har någon anställd som är medlem i någon arbetstagarorganisation. I det aktuella fallet utsattes företaget för blockad och sympatiåtgärder i syfte att åstadkomma

kollektivavtalsbindning antingen genom att företaget blev medlem i viss arbetsgivarorganisation eller genom att företaget undertecknade ett s k hängavtal. Samtliga i företaget anställda personer hade valt att inte vara fackligt anslutna och var motståndare till att arbetsgivaren skulle teckna ett kollektivavtal. Anmälan mot Sverige för kränkning av bl a föreningsfriheten har ingivits av såväl de anställda (Englund m fl) som av arbetsgivaren (Gustafsson).

Mot bakgrund av den rättspraxis som den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har utvecklat och kan förväntas utveckla rörande artikel 11, talar beaktansvärda skäl för att den nuvarande utformningen av den svenska lagstiftningen på detta område inte uppfyller de krav som uppställs i konventionen. Det saknas idag regler som gör det möjligt för ett företag och dess anställda att i praktiken välja att inte vara medlemmar i någon av arbetsmarknadens organisationer vilken frihet konventionen syftar till att garantera. Det finns bl a med anledning härav anledning att redan på detta stadium se närmare på de förändringar som kan bli påkallade direkt genom konventionen. Det kan nämnas att Norge och Danmark har begränsningar i rätten att vidta stridsåtgärder mot små företag i syfte att förmå dem att teckna kollektivavtal.

X ges i uppdrag att analysera de frågeställningar som rör vidtagande av stridsåtgärder i syfte att åstadkomma koillektivavtal i fall där företaget och/eller de anställda inte tillhör någon arbetsmarknadsorganisation och att lämna förslag till regler som .....Uppdraget skall utföras mot bakgrund av att staten har en konventionsenlig skyldighet att tillse att föreningsfriheten garanteras och ges ett praktiskt innehåll. I uppdraget ingår att studera hur andra länder behandlat detta problem.

Eva Goës
riksdagsledamot

SVERIGES RIKSDAG

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00

Stockholm 1998-05-08

Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -05- 11
Dnr 285-97/98

Granskningsanmälan

Regeringen har vid sammanträde 1998-04-23 beslutat, med undantag från 4 § elförordningen (1994:1250), att Affärsverket svenska kraftnäts nya koncessionansökan av den 6 april 1998 skall beredas i Regeringskansliet.

Av 2 kap. 1 § ellagen (1997:857)framgår att regeringen prövar frågor om nätkoncession avseende utlandsförbindelse. Enligt 4 § elförordningen skall nätmyndigheten utreda ärende som rör prövning av nätkoncession för utlandsförbindelse och med eget yttrande överlämna ärendet till regeringen. Frågan är således om regeringen genom sitt beslut att inte tillämpa 4 § elförordningen har brutit mot gällande bestämmelser.

Med hänvisning till det ovan anförda bör Konstitutionsutskottet enligt 12 kap. 1 § regeringsformen granska näringsministerns Anders Sundströms tjänsteutövning och regeringsärendets handläggning i samband med den nya koncessionsansökan gällande polenkabeln. Granskningen bör inriktas på huruvida regeringen följt bestämmelser när det gäller Energimyndighetens möjligheter till utredning och yttrande.

Eva Goës
Miljöpartiet de Gröna

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -02- 09
Dnr 285-97/98
SB99/455

REGERINGSKANSLIET

1999-02-09

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU:s granskningsärende 1998/99:4 om näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln

Härmed översänds en inom Näringsdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditionschefen Christer Fallenius, tel. 405 21 23, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

1999-02-04 N1999/3830/ESB

Näringsdepartementet

Expeditionschefen Fallenius

Telefon 08 - 405 2123

Rättschef Per Virdesten
Statsrådsberedningen

KU:s granskningsärende 1998/99:4 om näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln

Bifogat yttrande har tagits fram i samråd med f. näringsministern Anders Sundström.

C H Fallenius

Kopia till

statssekreteraren Lars Rekke

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress Fredsgatan 8
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-111 30 16
E-post: registrator@industry.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Industry; P=Ministry; A=SE; C=SE
Telex 141 80 MININD S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-02-04 N1999/3830/ESB

Näringsdepartementet

Rättssekretariatet
Bengt Agartz
Telefon 08-405 22 96
Telefax 08-411 36 16

Rättschef Per Virdesten
Statsrådsberedningen

KU:s granskningsärende 1998/99:4 om näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkabeln

Bakgrund

Regeringen beviljade den 17 juli 1997 Affärsverket svenska kraftnät (Svenska kraftnät) nätkoncession för den s.k. Polenkabeln.

Svenska kraftnät ansökte i april 1998 hos regeringen om komplettering av den beviljade nätkoncessionen i visst angivet avseende.

Med anledning av Svenska kraftnäts ansökan beslutade regeringen den 23 april 1998, med undantag från 4 § elförordningen (1994:1250) att ärendet skulle beredas i Regeringskansliet (Närings– och handelsdepartementet).

Riksdagsledamoten Eva Goës har begärt att riksdagens konstitutionsutskott granskar dåvarande näringsminister Anders Sundströms tjänsteutövning och Regeringskanslicts handläggning av ärendet om komplettering av nätkoncessionen för Polenkabeln. Granskningen bör inriktas på huruvida regeringen, genom att, med undantag från 4 § elförordningen, låta bereda ärendet i Regeringskansliet, har följt gällande bestämmelser när det gäller Statens energimyndighets (Energimyndighetens) möjligheter till utredning och yttrande.

Den rättsliga regleringen

Frågor om nätkoncession regleras i 2 kap. ellagen (1997:857). Enligt 1 § första stycket prövas frågor om meddelande av nätkoncession av regeringen. Enligt andra stycket får regeringen bemyndiga nätmyndigheten att pröva frågor om nätkoncession som inte avser en utlandsförbindelse.

Ett sådant bemyndigande och andra hithörande föreskrifter har regeringen meddelat i elförordningen. Enligt 1 § skall Energimyndigheten vara nätmyndighet. Med stöd av bemyndigandet i 2 kap. 1 § första stycket ellagen har regeringen i 2 § elförordningen föreskrivit att nätmyndigheten skall pröva frågor om meddelande av nätkoncession. I 3 § har regeringen föreskrivit att nätmyndigheten inte får avgöra ärenden om meddelande av nätkoncession avseende en utlandsförbindelse.

I 4 § har regeringen föreskrivit att nätmyndigheten skall utreda ärenden om meddelande av nätkoncession avseende en utlandsförbindelse. Denna föreskrift grundar sig inte på något bemyndigande i ellagen utan på föreskriften i 8 kap. 13 § första punkten regeringsformen, enligt vilken regeringen får besluta föreskrifter om verkställighet av lag.

Regeringens behandling av ärendet om komplettering av nätkoncessionen för Polenkabeln

Syftet med beredningen av ett ärende är att dels inhämta relevanta sakuppgifter, dels låta berörda instanser yttra sig i ärendet. Vilken myndighet som har hand om beredningen av en viss typ av ärenden är en lämplighetsfråga.

Huvuddelen av alla ärenden om meddelande av nätkoncession avgörs av nätmyndigheten. Det är då närmast en självklarhet att nätmyndigheten också bereder dessa ärenden. Ett litet antal ärenden om meddelande av nätkoncession, nämligen de som avser en utlandsförbindelse, avgörs av regeringen. Av lämplighetsskäl har regeringen, i 4 § elförordningen, föreskrivit att nätmyndigheten skall bereda jämväl dessa ärenden. Skälen för denna reglering är främst att nätmyndigheten, på grund av att myndigheten bereder många ärenden om nätkoncession, har en organisation som är särskilt anpassad för beredning av sådana ärenden.

I det fall Eva Goës tar upp i sin anmälan var den helt övervägande delen av relevanta sakuppgifter redan tillförda ärendet. De enda nya uppgifter som tillfördes ärendet genom Svenska kraftnäts ansökan om komplettering av nätkoncessionen rörde den ändrade tekniska utformningen av Polenkabeln och den ändring av kabelns påverkan på omgivningen som den nya utformningen medförde. Denna ändring bestod huvudsakligen av att påverkningarna från en planerad elektrodstation helt eliminerades.

Någon nämnvärd komplettering av de sakuppgifter som Svenska kraftnät lämnat i sin kompletteringsansökan behövdes inte. Beredningen skulle därmed huvudsakligen bestå i att inhämta synpunkter från berörda instanser. Enligt den för projektet gällande tidplanen skulle kabeln tas i drift i november 1999, varför anläggningsarbetena måste påbörjas under sommaren 1998. Ärendet bedömdes därför som brådskande. I denna si-

tuation fann regeringen det lämpligast att bereda ärendet i Regeringskansliet.

Detta beslut innebar ett undantag från föreskriften i 4 § elförordningen. Enligt 11 kap. 12 § regeringsformen får regeringen medge undantag från föreskrift i förordning om inte annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag. Något förbud att medge undantag från föreskriften i 4 § elförordningen finns inte i lag eller beslut om utgiftsanslag.

Regeringen har alltså haft rätt att, med undantag från 4 § elförordningen, bereda ärendet i Regeringskansliet.

I ärendet inhämtades synpunkter från berörda instanser, däribland Energimyndigheten.

Vidare är, som tidigare nämnts, frågan om vilken myndighet som skall bereda ett visst ärende en lämplighetsfråga.

Regeringen har sammanfattningsvis iakttagit gällande föreskrifter vid behandlingen av det ärende som Eva Goës tar upp i sin anmälan.

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-03-04 N1999/3830/ESB

Näringsdepartementet

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 05
Dnr 285 - 98/98

Kompletterande uppgifter rörande KU:s granskningsärende 1998/99:4 om näringsminister Anders Sundströms handläggning av en ansökan om komplettering av koncessionen för Polenkablen

Eventuell riksdagsbehandling av 4 § elförordningen (1994:1250)

Bestämmelsen om att regeringen skall pröva ansökan om nätkoncession som avser utlandsförbindelser infördes i lagen (1902:71 s.1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar (1902 års ellag) genom lagändring som beslutades av riksdagen år 1994 (prop. 1993/94:162, bet. 1993/94:NU22, rskr. 1993/94:358). Lagändringen trädde i kraft den 1 januari 1996 (prop. 1994/95:222, bet. 1995/96:NU1, rskr. 1995/96:2). Motsvarande bestämmelse har införts i 1997 års ellag (1997:857) (prop. 1996/97:136, bet. 1997/98:NU3, rskr. 1996/97:27).

Frågan om nätkoncessioner för utlandsförbindelser behandlas i prop. 1993/94:162 i avsnitt 9.2 och i lagtextens specialmotivering i avsnitt 16.1. I dessa avsnitt anges att ansökan skall prövas av regeringen med en motivering till detta ställningstagande. Någon närmare beskrivning av hur beredningsprocessen vid en sådan ansökan är tänkt att gå till ges inte. Frågan om myndighetsfunktionen för tillsyn av nätverksamhet behandlas i avsnitt 11. Inte heller i detta sammanhang behandlas beredningsprocessen av koncessionsansökningar närmare.

I prop. 1994/95:222 behandlas frågan om koncessionsprövning av utlandsförbindelser i avsnitt 5.3.3. Avsnittet tar upp bedömningsgrunder vid prövning av ansökan om nätkoncession, men behandlar inte beredningsprocessen.

Frågan behandlades inte närmare i prop. 1996/97:136 som i dessa avseenden endast innebär en överföring av bestämmelserna i 1902 års ellag.

Sammanfattningsvis innebär detta att bestämmelserna i 4 § elförordningen, så vitt departementets utredning visar, inte har varit föremål för riksdagens prövning.

Remissynpunkter på beredningsprocessen

Affärsverket svenska kraftnäts ansökan den 7 april 1998 om komplettering av den gällande koncessionen för Polenkabeln har remitterats. Följande instanser har inkommit med yttrande över ansökan med miljökonsekvensbeskrivning. Försvarsmakten, Sjöfartsverket, Elsäkerhetsverket, Statens energimyndighet, Sveriges geologiska undersökning, Fiskeriverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Boverket, Länsstyrelsen i Blekinge län, Karlshamns kommun, Ronneby kommun, Sölvesborgs kommun, Telia AB, Karlshamns Hamn AB, Karlshamns Energi AB, Karlshamnsverkens Kraftgrupp AB, Mörrums Kronlaxfiske genom AssiDomän Skog & Trä AB, Svenska Fiskares Riksförbund, Svenska Sydkustfiskarnas Centralförbund, Karlshamns Naturskyddsförening och Naturskyddsföreningens länsförbund i Blekinge, Sportfiskeförbundet i Blekinge, Svenska Turistföreningen, Mörtströmmens fiskevårdsområde, Karlshamns Fiskevårds- och Sportfiskeklubb, Lantbrukarnas Riksförbunds (LRF) länsförbund i Blekinge, Stärnö Vindhamns båtklubb, Greenpeace, Svensk Elbrukarförening, Terminalgas AB, Sydgas AB, Vieryds samfällighet, Rolf Färm m.fl. samt Jim Svensson.

Ingen av remissinstanserna har framfört synpunkter på att regeringen i ärendets beredning gjort undantag från 4 § elförordningen.

Kopia på remissvar från Statens energimyndighet bifogas.

Energimyndigheten

REMISSYTTRANDE
1998-06-22

Dnr 7331-98-1192

Närings- och handelsdepartementet
103 33 Stockholm

Angående ansökan om komplettering av gällande nätkoncession för en likströmsförbindelse mellan Sverige och Polen (den s.k. Polenkabeln), N 98/955

Statens energimyndighet har, med hänsyn till myndighetens ansvarsområden, inget att erinra mot den av Svenska kraftnät ingivna ansökan om komplettering av gällande nätkoncession för likströmsförbindelsen mellan Sverige och Polen.

Beslut om detta yttrande har fattats av Generaldirektören Thomas Korsfeldt. I beslutet har även deltagit Kristina Lindskog, Klas Tennberg, Lars Tegnér samt Göran Morén, föredragande.

Thomas Korsfeldt

Göran Morén

Statens energimyndighet Postadress: 117 86 Stockholm Besöksadress: Liljeholmsvägen 32
Tel: 08-681 91 00 Fax 08-661 95 32 E-post: stem@stem.se

SVERIGES RIKSDAG

Gullan Lindblad
Riksdagsledamot

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00

Stockholm 1998-09-17

Till Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -09- 17
Dnr 437-97/98

Undertecknad anmäler härmed till granskning socialminister Margot Wallströms/ regeringens dispens till Folktandvården, Landstinget i Värmland, att bedriva avtalstandvård utanför socialförsäkringen fr o m 1998 09 01 för 20-åringar.

1999 01 01 träder en ny tandvårdsförsäkring i kraft. Enligt denna finns möjlighet till s.k. abonnemangstandvård, en lag som i sig är nog så kontroversiell, eftersom lagrådet ifrågasatt patienternas rättssäkerhet vid ev. tvistemål. Avtal mellan landstinget och patienten är av civilrättsligt slag och det råder oklarhet rörande ev. ersättningsanspråk vid skada m.m.

Efter framställan från Folktandvården i Värmland beslutade regeringen 1998 03 19 ge dispens från bestämmelserna i tandvårdstaxan. Landstinget i Värmland har därför beslutat om avtalstandvård för 20-åringar fr o m 1998 09 01. Ett sådant avtal innebär att patienten ifråga avtalar bort sin rätt till högkostnadsskydd enligt Lagen om allmän försäkring.

Försäkringskassan och Riksförsäkringsverket hade ej ansett att Folktandvården i Värmland utan särskild dispens hade rätt att erbjuda avtalstandvård, eftersom Folktandvården arbetar inom tandvårdsförsäkringen. Finansinspektionen har inför tidigare diskussion om s.k. premietandvård uttalat att tandvård som bedrivs utanför ramen av den allmänna försäkringen är försäkringspliktig enligt försäkringsrörelselagen. Landstinget i Värmland bedriver alltså en form av försäkringsrörelse.

Enligt de bestämmelser som f.n. råder skall all tandvård bedrivas enligt tandvårdstaxan. Folktandvården i Värmland går nu genom dispensen händelserna i förväg. Det finns skäl att ifrågasätta om regeringen genom socialminister Wallström hade rätt att ge denna dispens eftersom några sådana möjligheter ej givits enligt lag. För de försöksverksamheter med avtalstandvård som tidigare bedrivits i Göteborgs och Bohus län, Kristianstad och Bromölla hade riksdagen stiftat särskild lag.

Karlstad den 17 sept. 1998

Gullan Lindblad
riksdagsledamot (m)

BESÖKSADRESS: RIKSDAGEN, RIKSGATAN 2 TELEFON: 08 - 786 4208 TELEFAX: 08 - 786 4754 INTERNETADRESS: gullan.lindblad@riksdagen.se

REGERINGEN

Regeringsbeslut **4**

1998-03-19 S97/7989/F

Socialdepartementet

Landstinget i Värmland
Folktandvården Staben
Landstingshuset
Våxnäsgatan 2
851 82 KARLSTAD

Framställning om dispens från bestämmelserna i tandvårdstaxan

Regeringens beslut

Regeringen bifaller framställningen.

Ärendet

Folktandvården i Värmland har för avsikt att erbjuda sina patienter som fyller 20 år under år 1998 möjlighet att välja mellan att få sin tandvård antingen enligt en fast årsavgift - s.k. avtalstandvård - eller enligt den statliga tandvårdstaxan. För den som väljer den fasta avgiften skall ingen tandvårdsersättning lämnas från försäkringskassan. För övriga patienter lämnas tandvårdersättning enligt gällande regler.

Värmlands läns allmänna försäkringskassa har i ett yttrande till tandvårdschefen i Värmland den 6 november 1997 - med hänvisning till vad som följer av bestämmelserna i tandvårdstaxan (1973:638) - ställt sig tveksam till folktandvårdens möjligheter att kunna bedriva både avtalstandvård utan tandvårdsersättning och tandvård i enlighet med taxans regler. Försäkringskassan har till följd härav, för att undvika komplikationer, sett det som önskvärt att Folktandvården söker dispens hos regeringen.

Mot denna bakgrund har Folktandvården Värmland hemställt om att regeringen medger att Folktandvården för tandvård under år 1998 utan

Postadress
103 33 STOCKHOLM
Telefon växel
08-405 10 00
E-post: registrator@social.ministry.se
X 400: S=Registrator; O=Social; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Besöksadress
Jakobsgatan 26
Telefax
08-723 11 91
Telex
178 20 LOENDEP S

hinder av bestämmelserna i tandvårdstaxan både får bedriva tandvård enligt den statliga tandvårdstaxan och avtalstandvård för patienter som fyller 20 år.

På regeringens vägnar

Margot Wallström

P-O Bürén

Kopia till

Socialutskottet
Riksförsäkringsverket
Värmlands läns allmänna försäkringskassa
Privattandläkarna, Värmland

REGERINGSKANSLIET

1999-01-11 SB98/5660

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -01- 12
Dnr U 37-~~98~~/9997/98

KU:s granskningsärende 1998/99:13 om socialminister Margot Wallströms/ regeringens handläggning av ett ärende om dispens till Folktandvården i Värmland för att bedriva avtalstandvård

Härmed översänds en inom Socialdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Rättschefen Björn Reuterstrand, tel 405 33 92 är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress
103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel
08-405 10 00
Telefax
08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex
178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1998-12-11

Socialdepartementet

Rättschefen

KU:s granskningsärende 1998/99:13 om socialminister Margot Wallströms/regeringens handläggning av ett ärende om dispens till Folktandvården i Värmland för att bedriva avtalstandvård

SB har anhållit om underlag för svar på frågor från KU angående ett ärende om dispens till Folktandvården i Värmland att bedriva avtalstandvård.

KU har begärt svar på *dels* frågan från vilka bestämmelser i tandvårdstaxan som regeringen gett dispens, *dels* frågan om regeringen ansett att det inte krävdes "dispens" från lagen (1962:381) om allmän försäkring eller annan lag. KU har därutöver berett Regeringskansliet möjlighet att lämna synpunkter med anledning av anmälan.

Anledningen till frågorna är en av riksdagsledamoten Gullan Lindblad gjord granskningsanmälan angående socialminister Margot Wallströms/ regeringens handläggning av nämnda ärende.

Bakgrund

Tandvård som ges till den som fyller högst nitton år under det år då vården ges är avgiftsfri (2 kap. 3 § lagen om allmän försäkring [AFL], 7 och 15a § tandvårdslagen [1985:125]). Därefter betalar patienten en avgift enligt bestämmelserna i tandvårdstaxan (1973:638).

I början av år 1997 väckte tandvårdschefen i Värmland frågan om möjligheten att kunna erbjuda personer i landstinget som fyller 20 år, tandvård mot viss årsavgift enligt avtal för en period av två år, s.k. avtalstandvård. De personer som valde denna modell skulle erlägga en fast årsavgift som folktandvården fastställde. Avgiften skulle grundas på tidsåtgången för olika personalgrupper att genomföra vårdprogram och reparativa vårdinsatser utslagna på hela avtalsperioden. Statlig

tandvårdsersättning skulle inte lämnas för de personer som valde denna vårdmodell. Efter avtalsperiodens slut skulle en ny riskbedömning göras av patienten som grund för ett fortsatt avtal. Årsavgifterna skulle sannolikt komma att variera mellan ca 350 och 3 600 kronor.

Från tjänstemän i Socialdepartementet framfördes inte några hinder mot konstruktionen, varför arbetet fortsatte inom Folktandvården i Värmland med att utforma ett sådant system. Landstinget hade också fått bekräftat att det, enligt Socialdepartementets uppfattning, inte förelåg några hinder mot konstruktionen genom ett faxmeddelande från departementet i början av november 1997. Vid denna tidpunkt förelåg också ett förslag till beslut om ett system med avtalstandvård vilket dock bordlades av landstingsstyrelsen i slutet av den månaden. En av orsakerna härtill var de juridiska aspekterna med anledning av att försäkringskassan i Värmland hade avgett ett utlåtande, vari framhölls att landstinget för att undvika komplikationer borde söka dispens hos regeringen från bestämmelserna i tandvårdstaxan.

Privattandläkarföreningen i Värmland gjorde samtidigt en förfrågan hos Riksförsäkringsverket (RFV) om det var möjligt för folktandvården att meddela tandvård såväl inom den allmänna försäkringen som utanför denna, och då enligt andra grunder än tandvårdstaxan. RFV gjorde med hänvisning till 1, 4, 6, 21 och 26 §§ tandvårdstaxan den bedömningen att vård meddelad av folktandvårdsklinik inte kan erbjudas utanför tandvårdsförsäkringens ram och att sådan vård alltid omfattas av tandvårdstaxans bestämmelser oavsett om den rubriceras som avtalstandvård eller inte.

Den 12 november 1997 inkom från Folktandvården i Värmland en framställning till Socialdepartementet om att utan hinder av bestämmelserna i tandvårdstaxan både få bedriva tandvård enligt den statliga tandvårdstaxan och avtalstandvård för patienter som fyller 20 år.

Regeringen beslutade den 19 mars 1998 att bifalla framställningen.

Den första frågan

Från vilka bestämmelser i tandvårdstaxan har regeringen gett dispens?

Av 1 § tandvårdstaxan framgår att föreskrifterna i 1-14 §§ i taxan skall tillämpas för tandvård som enligt 2 kap. 3 § första stycket AFL meddelas vid bl.a. folktandvårdsklinik. Om detsamma gäller tandvård utanför den allmänna försäkringen är inte uttryckligen reglerat. Som framgått av bakgrunden fanns det olika meningar och en viss osäkerhet om den av

Folktandvården i Värmland tänkta vården kunde bedrivas utan dispens från tandvårdstaxan.

Jämförelsevis kan noteras att det, varken i tandvårdstaxan eller i annan författning, finns något rättsligt hinder för en privat vårdgivare att bedriva tandvård utan att vara uppförd på en förteckning hos försäkringskassan. Vid sådant förhållande tillämpas dock inte tandvårdstaxan på den vård han eller hon ger och försäkringsersättning lämnas inte för någon del av vården.

Som anges i KU:s promemoria 1998-11-04 får regeringen enligt 11 kap. 12 § regeringsformen (RF) medge undantag från bl.a. föreskrift i en förordning, om inte annat följer av lag eller beslut om utgiftsanslag.

Regeringen har med stöd av denna möjlighet gett Folktandvården Värmland dispens från tandvårdstaxan i dess helhet och låtit Folktandvården bedriva en viss del av sin verksamhet utanför försäkringen. Någon ersättning från den allmänna försäkringen lämnas inte för denna del av vården och inte heller gäller högsttaxan. Övriga regler rörande tandvård (tandvårdslagen, behörighetsregler m.m.) gäller däremot naturligtvis även för den s.k. avtalstandvården.

Den andra frågan

Har regeringen ansett att det inte krävdes "dispens" från AFL eller annan lag?

I 2 kap. 3 § AFL anges att ersättning för tandvård utges om vården lämnas vid folktandvårdsklinik, odontologisk fakultet eller annars genom det allmännas försorg eller av tandläkare som är uppförd på en av den allmänna försäkringskassan upprättad förteckning. Enligt samma paragraf utges ersättning enligt grunder som regeringen fastställer. I 2 kap. 1 § AFL anges att i grunderna för ersättning enligt 3 § kan regeringen dels bestämma den högsta patientavgift och det högsta arvode som får tas ut av en vårdgivare som är ansluten till försäkringen, dels meddela närmare föreskrifter för verksamhetens bedrivande hos vårdgivaren och om skyldighet för denne att lämna uppgifter om verksamheten.

Bestämmelserna i 2 kap. 1 och 3 §§ AFL innebär således inte att regeringens möjligheter att fastställa grunder för tandvårdsersättning inskränks till att fastställa en högsta patientavgift eller ett högsta arvode som vårdgivaren får ta ut. Denna tolkning av bestämmelserna ligger också till grund för det nya system för tandvårdsersättning som träder i

kraft den 1 januari 1999. Det reformerade tandvårdsstödet innebär bl.a. att högsttaxan tas bort och att vårdgivarnas prissättning blir fri, medan en fast ersättning per åtgärd lämnas från den allmänna försäkringen. Det nya ersättningssystemet presenterades för riksdagen i prop. 1997/98:112. Under riksdagens behandling av propositionen underställdes den Lagrådets granskning. Lagrådet (se bet. 1997/98:SoU25) ansåg inte att 2 kap. AFL utgjorde något hinder mot regeringens möjlighet att fastställa en taxa med ovannämnda konstruktion. Riksdagen antog också regeringens förslag utan att ifrågasätta regeringens möjlighet att frångå systemet med högsttaxa.

Det kan i detta sammanhang nämnas att det av riksdagen antagna förslaget bl.a. omfattar ett system med abonnemang på s.k. bastandvård vilket har betydande likheter med avtalstandvården i Värmland. En viktig skillnad är dock att abonnemangstandvården omfattas av tandvårdsförsäkringen.

Av 2 kap. 1 § AFL följer också att regeringen, förutom föreskrifter om grunderna för ersättningen, även får fastställa närmare föreskrifter för verksamhetens bedrivande. Såväl av vad som angivits tidigare som av detta förhållande, följer en möjlighet för regeringen att bestämma att även folktandvården får bedriva viss verksamhet utanför försäkringen.

Regeringen har mot denna bakgrund funnit att den dispens som meddelades Folktandvården Värmland inte står i strid med AFL. Regeringens beslut strider inte heller mot annan lag.

Övriga synpunkter

Som tidigare framgått ersätts det nuvarande tandvårdsstödet av ett reformerat tandvårdsstöd den 1 januari 1999 (jfr prop. 1997/98:112, bet. 1997/98:SoU25, rskr. 1997/98:289, SFS 1998:553 m.fl.). Det nya tandvårdsstödet innebär bl.a. att den i granskningsanmälan angivna tandvårdstaxan (1973:638) ersätts av förordningen (1998:1337) om tandvårdstaxa.

Statsrådet och chefen för Socialdepartementet Margot Wallström entledigades med verkan fr.o.m. den 7 oktober 1998.

Med vänlig hälsning

Björn Reuterstrand
rättschef

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -05- 19
Dnr 301-97/98

Till Konstitutionsutskottet

Regeringens förbud och hantering av röd diesel strider mot Sveriges åtagande i samband med EU-medlemskapet. Skatteminister Thomas Östros har medvetet åsidosatt gällande EU-direktiv. Han har genom felaktiga förbud unde 2-3 års tid diskriminerat befolkningen i Norrbotten i allmänhet och östra Norrbotten i synnerhet. Regeringen har skadat företagarna och deras möjligheter att konkurrera på samma villkor som de finländska företagen. Konstitutionsutskottet bör därför granska regeringens agerande vid hanteringen av de regler som diskriminerar befolkningen i Norrbotten.

I Romfördragets artikel 7 står det: "Att under lika och ostörda konkurrensförhållanden skall man på den gemensamma marknaden kunna handla och byta tjänster, arbeta, investera och producera och därigenom främja gemenskapens mål." I regeringens prop. 1994/95:19 del 1, som utgjorde underlag för vårt medlemskap, står det under rubriken punktskatter: "För alkohol, tobak och mineraloljor får länderna tillämpa högre skattesatser än den beslutade miniminivån. Högre skattesatser begränsas dock av att i princip alla införselrestriktioner slopas vad gäller privatpersoners införsel av varor som inköpts beskattade i ett annat EU-land.

I prop. 1995/96:57 föreslogs en ändring av lagen om skatt på energi, vilken trädde i kraft den 1 januari 1996. Lagen innebar en utvidgning av förbudet mot att använda märkta oljeprodukter i motordrivna fordon till att omfatta även olja som är märkt enligt finska föreskrifter, s.k. röd diesel.

Jag tog under 1996 och 1997 i motioner och interpellationer i riksdagen upp att beslutet om röd diesel stred mot villkoren i EU-medlemskapet.

Europakommissionens direktorat XXI för tullunion och indirekta skatter påpekade 26 mars 1997 att Sverige inte följde gällande direktiv om harmonisering av regelverken för konsumtionsavgifter och skatter på mineraloljor (92/81/EEC den19 oktober 1992.)

Statsrådet Östros kunde inte längre blunda för problemet och föreslog en ändring beträffande personbilar, motorredskap och traktorer. Dessa fick rätt att passera gränsen med röd olja i tanken och medförd reservdunk. Ändringen innebar en återgång till vad som gällde före 1 januari 1996. Beslutet fick också retroaktiv verkan från samma datum.

Efter ytterligare påpekanden från kommissionen har nu regeringen lagt ett förslag, 1997/98:140, som ger lastbilar och bussar samma rätt som gäller personbilar i tidigare beslut. Vidare föreslås tillåtelse också för införsel av olja för uppvärmning.

Det är uppenbart att företagare och privatpersoner har lidit skada genom förbudet av röd olja. Höga punktskatteavgifter togs ut av dem som påträffats med röd olja i fordonstanken. Staten har tvingats återbetala både avgifter och böter. Skadeståndskrav har ställts på staten för att befolkningen i östra Norrbotten har felaktigt förhindrats att köpa lågbeskattad diesel till sina fordon. Justitiekanslern har yttrat sig och anser att staten har skyldighet att betala skadestånd. Den 1 maj 1998 hade 518 krav inkommit på betydande belopp.

Konstitutionsutskottet bör därför granska om beredningen av införandet av straffbeskattningen skett i enlighet med regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar och om riksdagen därigenom getts vilseledande information. Utskottet bör vidare granska om statsrådet Östros, trots vetskap om EU:s regelverk, genom passivitet underlåtit att snabbt lägga förslag till förändring av de uppenbart felaktiga regelverken.

Boden den 19 maj 1998

Olle Lindström

REGERINGSKANSLIET

1999-01-18 SB98/5786

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

19 januari 99
G 98/99:5

KU:s granskningsärende 1998/99:5 om statsrådet Thomas Östros hantering av frågan om röd diesel

Härmed översänds en inom Finansdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1998-12-18

Finansdepartementet

Punktskatteenheten
Susanne Åkerfeldt
Telefon 08 - 405 1382

Underlag för svar till KU
KU:s granskningsärende 1998/99:5 statsrådet Thomas Östros hantering av frågan om röd dieselolja

1. Inledning

En promemoria i ärendet har upprättats inom Konstitutionsutskottets kansli. De uppgifter som lämnas i denna är korrekta, dock kan för fullständighetens skull under rubriken Interpellationer m.m. läggas till tre ytterligare frågor: Fråga 1994/95:1181 Handeln med finsk dieselolja; Fråga 1995/96:39 Röd dieselolja och Fråga 1996/97:158 Den röda finska dieseln.

Nedan lämnas en redogörelse för beredningen i Regeringskansliet av de tre lagförslag som får anses omfattas av den aktuella anmälningen, prop. 1995/96:57, prop. 1996/97:122 samt prop. 1997/98:140. Avslutningsvis ges sammanfattande synpunkter på de energiskattefrågor som den röda finska oljan gett upphov till och de överväganden som gjorts av regeringen i dessa delar under de senaste åren.

I redogörelsen används följande benämningar på relevanta rådsdirektiv:

- cirkulationsdirektivet: rådets direktiv 92/12/EEG av den 25 februari 1992 om allmänna regler för punktskattepliktiga varor och om innehav, flyttning och övervakning av sådana varor, EGT nr L 76, 23.3.1992, s. 1, Celex 392L0012),
- mineraloljedirektivet: rådets direktiv 92/81/EEG av den 19 oktober 1992 om harmonisering av strukturerna för punktskatter på mineraloljor, EGT nr L 316, 31.10.1992, s.12, Celex 392L0081,
- märkningsdirektivet: rådets direktiv 95/60/EG av den 27 november 1995 om märkning för beskattningsändamål av dieselbrännolja och fotogen, EGT nr L 291, 6.12.1995, s. 46, Celex 395L0060).

2. Prop. 1995/96:57 Förbud mot rödmärkt olja i samtliga motordrivna fordon införs

2.1 Regeringens överväganden i propositionen

Den finska skatten på rödmärkt olja är avsevärt lägre än den svenska skatten på sådan omärkt – högbeskattad – olja som enligt svensk lagstiftning skall användas i motordrivna fordon. Detta förhållande skapade en påtaglig risk för betydande skatteundandraganden genom införsel till Sverige av rödmärkt olja. Medlemskapet i EU medförde kontrollproblem vad gäller införsel av olja från Finland till Sverige. En omfattande gränshandel med rödmärkt olja förekom, särskilt i de norra delarna av Sverige. Endast undantagsvis betalades svensk skatt för inköpen. Förbudet i lagen om skatt på energi mot användning av grönmärkta oljeprodukter borde därför från och med den 1 januari 1996 utvidgas till att omfatta även olja som var försedd med sådana märkämnen som föreskrivs i finsk lagstiftning, dvs. röd olja. Åtgärden bedömdes som nödvändig för att stävja skatteundandragandet.

2.2 Kommentarer

Först kan påpekas att det inte var Thomas Östros utan Göran Persson som vid den här tiden var finansminister och föredragande statsråd vid det regeringssammanträde då propositionen beslutades. Det är dock inte helt klart att anmälningen i den här delen enbart riktar sig mot Thomas Östros, eftersom anmälaren i mer generella ordalag talar om beredningen av de nya reglerna. Kommentarer lämnas därför även i sak beträffande beredningen av denna proposition.

Införsel i mycket stor skala pågick av rödmärkt olja från Finland. Transporter skedde i yrkesmässig regi med lastbil från finska Tornedalen långt ner längs den svenska kusten. Vidare förekom fartygstransporter mellan Finland och Stockholmsområdet. Öppen annonsering av försäljning av rödmärkt olja förekom i dagspressen. Risken för betydande skatteundandraganden var uppenbar och det var angeläget att snabbt besluta om åtgärder i syfte att stävja detta. Branschorganisationen Svenska Petroleum Institutet gjorde upprepade uppvaktningar i Regeringskansliet och betonade vikten av att åtgärder vidtogs.

Rådet har beslutat om att införa en Euromarker, dvs. en och samma gemensamma märkning av lågbeskattad olja skall gälla i hela gemenskapen (se det s.k. märkningsdirektivet). Bakgrunden till dessa regler är behovet av kontrollåtgärder för att stävja skatteundandraganden genom otillåten användning av lågbeskattad olja för drift av motorfordon. Den svenska åtgärden att förbjuda även användning av rödmärkt olja har därför varit i linje med de strävanden som pågick inom EU. I samband med beredningen av propositionen togs underhandskontakter med företrädare för tjänstemän vid Kommissionens generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter, som var positiva till möjligheten att utvidga det gällande förbudet mot användning av "svenskmärkt" (grön) olja till att omfatta även finsk, rödmärkt olja. Det bedömdes, bl.a. mot den bakgrunden, inom Regeringskansliet att det upprättade förslaget var förenligt med gemenskapsrätten.

3. Prop. 1996/97:122 Användningsförbudet mot rödmärkt olja inskränks, skall ej gälla innehållet i bränsletank på motorredskap, traktorer och personbilar *om* tanken fyllts utomlands

3.1 Regeringens överväganden i propositionen

Kommissionens generaldirektorat XXI för tullunion och indirekta skatter hävdade i en skrivelse till Sverige under våren 1997 att den som i en annan medlemsstat fyllt bränsletanken på ett motordrivet fordon med olja som där lagligen frigjorts för konsumtion, skulle kunna passera den svenska gränsen utan att drabbas av vare sig beskattningskonsekvenser eller andra sanktioner. För svensk del aktualiserades frågan beträffande den i Finland lågbeskattade, rödmärkta oljan, eftersom sådan olja även i fordonstank omfattades av det gällande användningsförbudet i Sverige.

Mot bakgrund av vad som framkom vid en analys av frågan ansåg regeringen att användningsförbudet mot rödmärkt olja i motorredskap och traktorer borde ändras. Regeringen föreslog därför att användningsförbudet inte skulle omfatta rödmärkt olja som fördes in till Sverige i normal fordonstank på de angivna fordonsslagen. Vad gäller personbilar konstaterade regeringen att gemenskapsrätten inte gav utrymme för användning av lågbeskattad – i det finska fallet rödmärkt – olja. Mot bakgrund av att Sverige inte ensidigt genom sin nationella lagstiftning kan kompensera att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten, ansåg regeringen emellertid att det svenska förbudet mot användning av rödmärkt olja i personbilar inte kunde behållas. Motsvarande inskränkning till innehållet i fordonstank som föreslogs beträffande motorredskap och traktorer borde gälla även för personbilarnas del.

3.2 Kommentarer

Enligt kommissionens uppfattning innebär gemenskapsrätten att en medlemsstat som tillämpar skilda skattesatser på olja för uppvärmning (låg skatt - märkt olja) och som drivmedel (hög skatt - omärkt olja), av kontrollskäl inte skall tillåta användning av märkt olja för sådan fordonsdrift där den högre skatten skall tas ut. Finsk lagstiftning innehåller inget förbud mot användning av rödmärkt olja i personbilar, bussar och lastbilar. Däremot finns skyldighet att betala en hög tilläggsskatt om man använder röd olja i sådana fordon.

Enligt kommissionens uppfattning medför regelverket med tilläggsskatt att Finland inte fullt ut genomfört mineraloljedirektivets regler i sin nationella lagstiftning. Regeringen har i propositionen uppgett att man delar den uppfattningen, men vidare anfört att oaktat detta ger inte gemenskapsrätten en enskild medlemsstat rätt att införa bestämmelser i sin nationella lagstiftning som syftar till att ensidigt kompensera att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten.

Finland följer således inte gemenskapsrätten och kommer sannolikt att anmälas inför EU-domstolen av kommissionen med anledning av detta. Hade Finland anpassat sin nationella lagstiftning efter gemenskapsrätten hade rödmärkt olja inte varit tillåten att användas i motorfordon och någon invändning mot de svenska reglerna i dessa delar hade inte kunnat resas. Den svenska regeringen valde nu att inte ifrågasätta kommissionens uppfattning om rollfördelningen, dvs. att en enskild medlemsstat inte själv skulle ta sig rätt att kompensera sig för felaktigheter begångna av en annan medlemsstat och förelade därför riksdagen förslag till ändring i lagen om skatt på energi.

Rättsläget kan inte anses ha blivit klarlagt förrän i och med kommissionens brev, som kom in till Finansdepartementet den 7 april 1997. Proposition beslutades tre veckor senare - något dröjsmål kan därför inte läggas Thomas Östros till last.

4. Prop. 1997/98:140 Användningsförbudet mot röd olja inskränks ytterligare, ej heller fordonstank på lastbil och buss omfattas *om* tanken fyllts utomlands

4.1 Regeringens överväganden i propositionen

Regeringen hänvisade till den tidigare prop. 1996/97:122 , där man angett att gemenskapsrätten inte i något fall medger att lågbeskattad olja får användas i lastbilar och bussar. Den bedömningen hade då gjorts att den finska lagstiftningen i den delen var i överensstämmelse med gemenskapsrätten. Regeringen ansåg mot den bakgrunden att det svenska förbudet mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar kunde behållas och att det inte heller fanns anledning att beträffande dessa fordonsslag utesluta innehållet i fordonstankar vid gränspassage från att omfattas av det sanktionerade förbudet.

I prop. 1997/98:140 angav dock regeringen att det numera fick anses ha klarlagts att den finska lagstiftningen inte kan sägas innehålla något formellt förbud mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar. Användningen av lågbeskattad, rödmärkt olja motverkas dock i praktiken genom krav på att tilläggsskatt eller bränsleavgift uppgående till mycket höga belopp skall betalas. Även om sådan skatt eller avgift inte skulle ha betalats inträder emellertid de facto inget förbud mot att köra fordonet på rödmärkt olja.

Beloppen för tilläggsskatt respektive bränsleavgift är så höga att det torde anses praktiskt taget uteslutet att reglerna skulle utgöra en möjlighet för förbrukare att finna det lönsamt att betala avgifterna i förhållande till att betala den skatt som belöper på det högbeskattade bränsle, som enligt normalordningen skall användas i fordonen. Reglerna får således anses effektiva så till vida att de – i förening med företagna kontroller – synes verka avhållande på användningen av lågbeskattad, rödmärkt olja i lastbilar och bussar.

Enligt kommissionens uppfattning medför regelverket med tilläggsskatt respektive bränsleavgift att Finland inte fullt ut genomfört mineraloljedirektivets reger i sin nationella lagstiftning. Regeringen delar den uppfattningen. Oaktat detta ger inte gemenskapsrätten en enskild medlemsstat rätt att införa bestämmelser i sin nationella lagstiftning som syftar till att ensidigt kompensera att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten. Tjänstemän vid kommissionen har också i kontakter under hand med Finansdepartementet hävdat att en möjlighet i den svenska lagstiftningen måste införas för förbrukare som uppfyllt de finska reglerna – oakttat dessa strider mot gemenskapsrätten – att utan att drabbas av sanktioner i Sverige här förbruka den aktuella finska oljan.

Så vitt regeringen har erfarit har visserligen de svenska reglerna avseende lastbilar och bussar inte medfört praktiska problem i samband med gränspassagen på samma sätt som tidigare varit fallet med vissa andra fordonsslag. Det har endast förekommit enstaka fall då en ägare av lastbil eller buss påförts särskild avgift för överträdelse mot användningsförbudet. Inte i något av dessa fall har – så vitt är känt – gjorts gällande att finsk tilläggsskatt eller bränsleavgift skulle ha betalats. Mot den ovan angivna gemenskapsrättsliga bakgrunden kan dock inte det svenska förbudet mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar behållas för närvarande. Motsvarande inskränkning till innehållet i fordonstank som gäller för motorredskap, traktorer och personbilar bör gälla även för lastbilarnas och bussarnas del. Samtliga motordrivna fordon kommer således genom förslaget att behandlas lika.

4.2 Kommentarer

Den finska lagstiftningen på området är komplicerad och svåröverskådlig, vilket gjort det svårt att skapa sig en helhetsbild av regleringen. Det var dock givetvis Finansdepartementets uppfattning att de förslag som lämnades i prop. 1996/97:122 innebar att reglerna nu anpassats efter de krav som ställdes på oss från kommissionens sida.

De kraftiga tilläggsavgifterna utgör visserligen i Finland ett kraftigt incitament mot användning av rödmärkt olja i lastbilar och bussar, varför den svenska energiskattelagen i den utformning den fått efter att förslagen i prop. 1996/97:122 trätt i kraft inte kan anses ha hindrat den fria rörligheten av varor i de angivna situationerna. Som framgått av redogörelsen ovan, visade det sig dock att det faktum att den finska lagstiftningen inte innehöll något formellt förbud att köra lastbilar och bussar på rödmärkt olja kunde medföra att Sverige borde ändra sin lagstiftning även beträffande dessa fordonsslag.

Olika tjänstemän vid kommissionen var inte ense i den här frågan. Flera ansåg att den hållning som redovisades i propositionen - och som föranledde den svenska ändringen beträffande lastbilar och bussar - var onödigt formell och riktade sig mot ett land, som verkligen sökt följa

gemenskapens regler men som hindrats i sina strävanden av att en annan medlemsstat inte följde gemenskapsrätten. Inför risken att få en formell underrättelse, på samma sätt som tidigare, valde dock regeringen att ändra i sin lagstiftning. I praktiken har detta i princip ingen betydelse, eftersom det aldrig förekommit något problem beträffande lastbilar och bussar i Tornedalen.

4.3 Olja för uppvärmningsändamål

4.3.1 Ändringens innehåll

I prop. 1997/98:140 föreslogs även en ändring, som innebär att den lägre energiskattesatsen skall tas ut för finsk rödmärkt olja som förs in till Sverige och här används för uppvärmning. Dittills hade i sådana fall den högre energiskatten (dvs. den som skall gälla för drivmedel) tagits ut i dessa fall, om inte oljan hade tilläggsmärkts enligt svensk ordning (alltså även grönmärkts). I prop. föreslogs i stället att en möjlighet till återbetalning av mellanskillnaden mellan hög- och lågskattenivå skulle införas.

4.3.2 Kommentarer

Svensk lag torde även innan lagändringen formellt ha varit i överensstämmelse med gemenskapsrätten vad gäller skattesatsen på rödmärkt olja för uppvärmning. Möjligheten till tilläggsmärkning var dock svår att genomföra i praktiken och tanken hade under en tid funnits inom Finansdepartementet att vid lämpligt tillfälle ändra reglerna. Det bör dock i sammanhanget nämnas att det är mycket sällsynt - om ens förekommande - att olja som är märkt i annat EU-land förs in till Sverige för att användas för uppvärmning. Gemenskapsrätten ger i sådana fall Sverige rätt att ta ut svensk skatt på förvärven, se artikel 9.3 i mineraloljedirektivet (om leveransen sker i näringsverksamhet sker återbetalning av skatt betald i annan medlemsstat). Vid privatinförsel sker alltså dubbelbeskattning av oljan. Att någon skulle ha lidit skada av de tidigare utformade reglerna får därför anses ha varit föga troligt.

5. Avslutande synpunkter

Som medlem i EU åligger det Sverige att följa gemenskapsrättens regler. Sverige har därvid följt cirkulationsdirektivets och mineraloljedirektivets regler genom att

- tillämpa en högre skattesats för drivmedel och en lägre för användning av olja för uppvärmningsändamål,
- säkerställa att lågbeskattad olja inte används som drivmedel genom att införa förbud mot användning av sådan "svenskmärkt" (grön) olja i motordrivna fordon.

Vad gäller innebörden av gällande finsk rätt på området hänvisas till den utförliga redogörelsen i prop. 1997/98:140 s. 20 ff. Genom att Finland inte

följer gemenskapsrättens regler hindras Sverige från att säkerställa att lågbeskattad, finskmärkt (röd) olja i Sverige används i strid med gemenskapsrätten. En sådan skyldighet åligger Sverige enligt det beslutade märkningsdirektivet (se artikel 3), som dock ännu inte gäller formellt. Med fog bör dock en tolkning av de aktuella, nu gällande skattedirektiven leda till samma slutsats.

Reglerna i skattedirektiven reglerar endast uttag av skatt. Svensk lag har aldrig föreskrivit uttag av skatt i de aktuella fallen. Det bör alltså vara Romfördragets regler om fri rörlighet av varor (artikel 30) som kunnat aktualiseras av det svenska användningförbudet mot finsk, röd olja.

Kollision mellan Romfördraget och skattedirektiven får anses ha skapat en oklar situation. Hur än Sverige agerat kan hävdas att vi brutit mot någon regel. Genom att följa skattedirektivens krav på kontrollverksamhet, kan ifrågasättas om den fria rörligheten mellan medlemsstater i viss mån hindras. I sammanhanget bör dock påpekas att även det finska regelverket - genom mycket höga tilläggsavgifter - syftar till att motverka användning av rödmärkt olja i vissa slag av fordon. Om å andra sidan den fria rörligheten är ograverad, kan hävdas att Sverige inte gjort vad som ålegat landet i fråga om kontrollåtgärder. Denna fråga om kollision mellan Romfördraget och rådsdirektiv har, så vitt kunnat utrönas, inte varit föremål för EG-domstolens prövning och en betydande osäkerhet har därvid förelegat. Härtill kommer frågan i vad mån en medlemsstat äger rätt att införa bestämmelser i sin nationella lagstiftning som syftar till att ensidigt kompensera för att en annan medlemsstat inte uppfyller sina förpliktelser enligt gemenskapsrätten.

Inom Finansdepartementet har kontinuerligt arbete ägt rum med att söka inhämta information på olika aspekter av den aktuella frågan i syfte att erhålla ett så brett underlag som möjligt för de överväganden som gjorts i respektive proposition. Kontakter har ägt rum med tjänstemän vid andra departement för att få ett fördjupad information i vissa delar. Finansdepartementet har genom Riksskatteverket och beskattningsmyndigheten (Särskilda skattekontoret i Ludvika) ägt god kunskap om pågående revisions- och kontrollverksamhet.

Frågan om möjligheten att införa ett förbud mot rödmärkt olja i Sverige har redan på ett tidigt stadium diskuterats med företrädare för kommissionens generaldirektorat XXI och med andra medlemsstater, som har motsvarande problem. Täta kontakter har även förevarit mellan tjänstemän vid de svenska och finska Finansdepartementen. Som tidigare påpekats, är dock den finska lagstiftningen på området komplicerad och svåröverskådlig, vilket gjort det svårt att skapa sig en helhetsbild av regleringen. Även frågan om kollisionen mellan Romfördraget och skattedirektiven har varit svårgenomtränglig och endast successivt har information på området kunnat erhållas.

Med hänsyn till vad som utvecklats ovan, bör beredningen av de aktuella lagförslagen anses ha skett i enlighet med regeringsformens krav på

inhämtande av behövliga upplysningar. Någon vilseledande information har inte getts riksdagen. Innebörden av EU:s regelverk på området är i flera delar oklar, varför regelverken näppeligen i något läge kan anses ha varit "uppenbart felaktiga". Någon passivitet vad gäller läggandet av förslag till lagändringar kan inte läggas Thomas Östros till last.

JUSTITIEKANSLERN

BESLUT

Datum
1998-02-20

Dnr
2319-97-44

Begäran om ersättning på grund av överträdelse av gemenskapsrätten avseende bl.a. EG-direktiv angående punktskatt på mineraloljor

Bakgrund

Inom EG har antagits flera rättsakter angående harmonisering av regler på punktskatteområdet. Genom rådets direktiv 92/12/EEG av den 25 februari 1992 om allmänna regler för punktskattepliktiga varor och om innehav, flyttning och övervakning av sådana varor (EGT nr L 76, 23.3.1992, s. 1) har lagts fast de allmänna villkor som skall gälla i fråga om produkter som är underkastade punktskatt. Direktivet är tillämpligt på mineraloljor, alkohol och alkoholdrycker samt tobaksvaror. Ytterligare regler om punktskatter på mineraloljor har införts genom bl.a. rådets direktiv 92/81/EEG av den 19 oktober 1992 om harmonisering av strukturerna för punktskatter på mineraloljor (/"mineraloljedirektivet"/ EGT nr L 316, 31.10.1992, s.12) i dess lydelse enligt rådets direktiv 94/74/EG av den 22 december 1994 om ändring av nämnda direktiv (EGT nr L 365, 31.12.1994, s. 46).

I preambeln till direktivet 92/12/EEG anförs att den inre marknadens inrättande och funktion kräver fria varurörelser, även för punktskattebelagda varor. Vidare framhålls bl.a. att reglerna för punktskattepliktens inträde bör vara identiska i alla medlemsstater för att den inre marknadens funktion och upprättande skall garanteras samt att - då punktskattebelagda varor förvärvats av enskilda personer för deras eget bruk och transporteras av dem - skatten måste påföras i det land där de förvärvats. Det framhålls också att flyttningar från en medlemsstats territorium till en annans inte får leda till kontroller som är ägnade att hindra den fria rörligheten inom gemenskapen. Enligt preambeln får medlemsstaterna föreskriva att varor som släpps för konsumtion skall vara försedda med fiskala eller nationella identifieringsmärken men användandet av dessa märken får inte lägga hinder i vägen för handeln mellan medlemsstater.

I direktivets artikel 8 föreskrivs beträffande varor, som förvärvats av enskilda individer för deras eget bruk och transporteras av dem själva, att det följer av principen för den inre marknaden att punktskatt skall tas ut i den medlemsstat där de har förvärvats.

Postadress
Box 2308
103 17 STOCKHOLM

Gatuadress
Birger Jarls Torg 12

Telefon (växel)
08-405 10 00

Telefax
08-723 03 52

Artikel 9 (3) i rådets direktiv 92/12/EEG har följande lydelse.

> Medlemsstaterna får också föreskriva att punktskatt skall tas ut i den medlemsstat där förbrukningen sker vid förvärv av mineraloljor som redan släppts för förbrukning i en annan medlemsstat, om dessa produkter transporteras med ovanliga transportsätt av enskilda individer eller för deras räkning. Med "ovanliga transportsätt" avses transport av bränslen på annat sätt än i fordons tankar eller lämpliga reservdunkar liksom transport av flytande eldningsbränsle på annat sätt än med tankrar som används vid yrkesmässig handel.

Mineraloljedirektivet (92/81/EEG) ålägger medlemsstaterna att ta ut en harmoniserad punktskatt på mineraloljor i enlighet med bestämmelserna i direktivet. Av artikel 8 a i rådets direktiv 92/81/EEG i dess lydelse enligt direktiv 94/74/EG följer att reglerna om punktskattebeläggning i inköpslandet skall gälla också kommersiella motorfordon.

Direktiven blev bindande för Sverige vid anslutningen till Europeiska unionen den 1 januari 1995.

I den svenska lagen (1994:1776) om skatt på energi finns bestämmelser om bl.a. beskattning av olja.

Olja beskattas olika i såväl Finland som Sverige beroende på användningsområde. För att skattemässigt skilja låg- och högbeskattad olja används märk- och färgämnen. I Sverige är lågbeskattad olja grön, medan motsvarande olja i Finland är röd.

I Sverige är det förbjudet att använda lågbeskattad, grönmärkt olja i alla typer av motordrivna fordon. Lågbeskattad olja får endast användas för drift av stationära motorer och för uppvärmning. Användningsförbudet är sanktionerat med särskilda avgifter. Enligt finsk nationell lagstiftning får rödmärkt olja användas dels för uppvärmningsändamål, dels i fartyg, jordbrukstraktorer, motorredskap och utlandsregistrerade personbilar. Den finska skatten på rödmärkt olja är avsevärt lägre än den svenska skatten på omärkt, högbeskattad olja som enligt svensk lagstiftning skall användas i motordrivna fordon. Detta ledde till en omfattande gränshandel med rödmärkt olja framförallt i Tornedalen.

För att stävja det skatteundandragande som orsakades av att svensk-registrerade fordon kunde tankas med rödmärkt diesel i Finland beslutade riksdagen att förbudet i lagen om skatt på energi mot användning av grönmärkta oljeprodukter från och med den 1 januari 1996 skulle utvidgas till att omfatta även olja som är rödmärkt enligt finsk lagstiftning (prop. 1995/96:57, bet. 1995/96:SkU17, rskr. 1995/96:120). Den nya regeln medförde att sanktionsavgifter skulle utgå då finsk röd diesel fördes in till Sverige i motorfordons tankar.

Sedan Europeiska kommissionen, generaldirektoratet XXI för tullunion och indirekta skatter, i en skrivelse till regeringen, Finansdepartementet, satt ifråga huruvida det svenska förbudet mot användning av olja som är märkt enligt finska föreskrifter var förenligt med gemenskapsrätten genomfördes på förslag av regeringen en ändring i 2 kap. 9 a § lagen om skatt på energi. Ändringen, som trädde i kraft den 1 juli 1997, innebar att förbudet mot användning av finsk, rödmärkt olja i motordrivna fordon slopades såvitt gällde personbilar, motorredskap och traktorer (prop. 1996/97:122, bet. 1996/97:SkU26, rskr. 1996/97:279). Bestämmelsen skulle tillämpas retroaktivt för tiden från och med den 1 januari 1996. Efter ändringen kom bestämmelsen att ha följande lydelse.

> Bestämmelserna i 9 § första och andra styckena gäller även, såvitt avser bränsletank som förser motor på motordrivet fordon med bränsle, oljeprodukt som är eller har varit försedd med sådana av regeringen i föreskrift angivna andra märkämnen än de som avses i 8 § första stycket.
>
> Första stycket gäller inte bränsletank som förser motor på annat motordrivet fordon än lastbil eller buss med bränsle, om bränslet
> 1. för privat ändamål förts in till Sverige i fordonets tank eller i reservdunk som rymmer högst 10 liter, eller
> 2. förts in till Sverige i en normal bränsletank på fordonet eller till fordonet kopplad släpvagn som används yrkesmässigt.

Enligt förarbetena till bestämmelsen innebar den retroaktiva tillämpningen att påförda sanktionsavgifter kunde återbetalas (prop. 1996/97:122 s. 7).

Till Justitiekanslern har inkommit ett stort antal ersättningsanspråk från personer företrädesvis bosatta i Tornedalen. Till stöd för sina anspråk har de åberopat bl.a. att de på grund av den svenska lagstiftningen under tiden 1 januari 1996 – den 30 juni 1997 gått miste om möjligheten att köpa lågbeskattad, rödmärkt olja i Finland. Kraven avser till största delen ersättning för skillnaden mellan faktisk kostnad för svensk olja och presumtiv kostnad om motsvarande mängd rödmärkt finsk olja hade kunnat tankas i Finland. I de flesta fall har dessutom begärts viss ränta. Även andra krav på ersättningar har framställts, exempelvis krav på ersättning för kränkning och för ombudskostnader.

Justitiekanslerns bedömning

Allmänt

EG-domstolen har i ett flertal domar lagt fast att en medlemsstat kan bli skadeståndskyldig gentemot enskilda om staten åsidosatt de förpliktelser som följer av gemenskapsrätten (se t.ex. domarna Francovich m.fl., Brasserie du Pêcheur och Factortame samt Dillenkofer m.fl.). Enligt domstolens praxis gäller som förutsättning för skadestånd att den rättsregel som överträtts är avsedd att skapa rättigheter för enskilda, att statens överträdelse är tillräckligt klar samt att det finns ett direkt orsakssamband mellan överträdelsen och den

skada som åsamkats de drabbade. Bedömningen av huruvida en överträdelse är tillräckligt klar skall enligt EG-domstolens uttalanden göras av de nationella organen med beaktande av bl.a. hur tydlig och exakt den överträdda regeln är, det mått av handlingsfrihet som lämnats medlemsstaten vid implementeringen, den avsiktliga eller oavsiktliga karaktären av överträdelsen eller skadan samt huruvida en felaktig rättstillämpning varit ursäktlig eller ej. Hänsyn kan också tas till den omständigheten att en av en gemenskapsinstitution intagen ståndpunkt har kunnat bidra till bl.a. upprätthållandet av bestämmelser eller nationell praxis som strider mot gemenskapsrätten.

I de förenade målen C-178/94, C-179/94, C-188/94, C-189/94 och C-190/94 Dillenkofer m.fl. ./. Förbundsrepubliken Tyskland har domstolen uttalat att bedömningen av huruvida förutsättningarna för skadeståndsansvar är för handen är beroende av vilken situation det är fråga om. Enligt domstolen är en överträdelse tillräckligt klar om en medlemsstat vid utövandet av sin normgivningsbefogenhet uppenbart och allvarligt har missbedömt gränserna för utövandet av befogenheterna. Vidare kan ett brott mot gemenskapsrätten i sig innebära en tillräckligt klar överträdelse om medlemsstaten då den begick överträdelsen inte stod inför något normativt val samt förfogade över ett i hög grad begränsat, eller till och med obefintligt, utrymme för skönsmässig bedömning. I det nämnda målet konstaterade domstolen att underlåtenhet att implementera direktiv inom föreskriven tid i sig är tillräckligt för att en klar överträdelse skall föreligga.

De anspråk som inkommit hit får anses grundade på påstående om att de svenska reglerna om förbud mot användningen av finsk röd diesel som motorbränsle i Sverige strider mot gemenskapsrätten och att staten på grund av denna överträdelse har ådragit sig skadeståndsansvar enligt de principer som uttalats av EG-domstolen.

Enligt min mening bör EG:s direktiv om punktskatter på mineralolja uppfattas på så sätt att de ger möjligheter för enskilda att till en medlemsstat fritt införa och använda mineralolja i form av motorbränsle, som inköpts och därvid punktbeskattats i en annan medlemsstat. En förutsättning är dock att bränslet transporteras i fordonets egen tank eller i en reservtank. Kravet att den överträdda regeln är avsedd att ge enskilda rättigheter är därmed uppfyllt.

Jag konstaterar också att de svenska bestämmelserna på området före den år 1997 genomförda lagändringen inte stod i överensstämmelse med gemenskapsrätten. Frågan uppkommer då huruvida avvikelsen utgjorde en sådan klar eller allvarlig överträdelse från statens sida att staten har ådragit sig skadeståndsansvar.

Vid en bedömning av denna fråga måste beaktas att direktiven ingår bland de åtgärder som gemenskapen vidtagit i syfte att åstadkomma en fungerande gemensam marknad för varor. Direktiven syftar till en totalharmonisering av

reglerna om punktskatter på mineraloljor. När gemenskapen inom de ramar som lagts fast i de grundläggande fördragen antar rättsakter beträffande den gemensamma marknaden är det en grundläggande princip inom EG-rätten att staterna i motsvarande mån avhänder sig sin normgivningsbefogenhet. Endast om en rättsakt i sig medger normgivningsbefogenhet för staten har den ett handlingsutrymme.

I förevarande fall följer det av EG-domstolens praxis att skillnaden mellan den svenska lagstiftningen och EG-direktiven redan i sig innebär en klar överträdelse av gemenskapsrätten såvida inte direktiven ger staten något handlingsutrymme. Som framgår av redogörelsen ovan torde såvitt nu är i fråga endast artikel 9 (3) i direktivet 92/12/EEG skapa ett utrymme för den nationella lagstiftaren. Uppenbart är emellertid att denna artikel inte är tillämplig när mineralolja avsedd för motorbränsle transporteras i fordons egna bränsletankar eller reservtankar. Av det sagda följer alltså att det svenska förbudet mot användning här i landet av finsk rödmärkt dieselolja innefattar en klar överträdelse av gemenskapsrätten genom att det bl.a. förhindrat införsel av denna vara.

Även den andra förutsättningen för medlemsstaternas skadeståndsansvar är därmed uppfylld. Det krävs emellertid också att det föreligger ett direkt orsakssamband mellan åsidosättandet av statens skyldighet och den skada som de drabbade personerna har lidit. Denna fråga skall avgöras med utgångspunkt i den nationella lagstiftningen liksom även frågan huruvida den skadelidande styrkt sina anspråk.

Kravet på direkt orsakssamband är givetvis uppfyllt när en enskild på grund av statens överträdelse drabbats av direkta utgifter, t.ex. i form av en särskild avgift vid införsel av varor. De anspråk som nu riktats mot staten grundas emellertid på att enskilda drabbats av ökade kostnader därför att de i praktiken hindrats från att utnyttja den ekonomiska fördel som bestått i att billigt motorbränsle skulle ha kunnat inköpas i Finland och användas i Sverige. Vid åtgärder som föranleder kostnader och hinder av detta slag får enligt min mening kravet på orsakssamband anses uppfyllt när den skadelidande kan visa att han drabbats av andra ekonomiska skador än direkta utgifter. En motsatt ordning skulle nämligen göra det orimligt svårt för en skadelidande att få ersättning när han på grund av statens övertradelse inte kommit i åtnjutande av de rättigheter som EG-rätten ger.

En annan fråga är i vad mån skadeståndet skall omfatta ersättning för merkostnader eller m.a.o. för den vinst som skulle ha uppkommit om gemenskapsrätten följts. Enligt vad EG-domstolen uttalat (se målen Brasserie du Pêcheur och Factortame) skall den ersättning som en stat har att utge vid överträdelse av gemenskapsrätten vara adekvat i förhållande till skadan. Domstolen har vidare framhållit att det tillkommer varje medlemsstat att i sin nationella rättsordning fastställa de kriterier som skall gälla vid bestämmandet av skadeståndets omfattning, dock på villkor att kriterierna inte får vara mindre förmånliga än dem som tillämpas då skadeståndsanspråk grundas på den

nationella rätten. Ett ytterligare villkor är att kriterierna inte i något fall får utformas så att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att få skadestånd. Domstolen har härvid påpekat att en nationell reglering som på ett generellt sätt begränsar ersättningsgill skada till till att enbart avse skada som har vållats särskilda, rättsligt erkända intressen för enskilda och i vilken utebliven vinst som enskilda har lidit utesluts, inte är förenlig med gemenskapsrätten.

Med utgångspunkt i EG-domstolens uttalanden gör jag den bedömningen att ersättning i princip bör kunna utgå för den skada som drabbat enskilda på grund av att de hindrats utnyttja sina EG-rättsliga förmåner.

Mot den nu redovisade bakgrunden tar jag upp ett av de anspråk som riktats mot staten på grund av den bristfälliga överensstämmelsen mellan svensk lagstiftning och EG:s regler om punktbeskattning av mineraloljor.

I ärendet aktuellt anspråk

Kaarlo Koivisto, Haparanda, har i en skrivelse som kom in till Justitiekanslern den 26 augusti 1997 yrkat ersättning med 14 480 kr avseende den merkostnad han orsakats genom att under tiden den 1 januari 1996 – den 30 juni 1997 ha tvingats köpa dyrare dieselolja i Sverige. Han har uppgivit att han under den aktuella perioden kört 6 400 mil, att hans fordon förbrukar 0,8 liter per mil samt att merkostnaden per liter dieselolja uppgår till 2 kr 83 öre.

Han har till styrkande av sina anspråk åberopar 13 fakturor från bensinbolag utvisande att han under perioden den 4 mars 1996 – den 1 april 1997 debiterats kostnad för sammanlagt 5 538 liter dieselolja.

Upplysningar inhämtade från bilregistret respektive Svensk Bilprovning har bekräftat att Kaarlo Koivisto under aktuell period var ägare till ett dieseldrivet fordon samt att det är sannolikt att fordonet under aktuell period har körts angiven sträcka. Eftersom Kaarlo Koivisto är bosatt vid gränsen till Finland anser jag mig kunna godta hans påstående om att han skulle ha inkopt motsvarande mängd dieselolja i Finland om förbud mot användning av sådan olja i Sverige inte förelegat. Genom vad som framkommit i ärendet får anses visat att aktuell överträdelse av gemenskapsrättsliga regler har orsakat Kaarlo Koivisto kostnader med av honom begärt belopp. Hans yrkande medges således.

Kaarlo Koivisto har vidare begärt ränta enligt 6 § räntelagen "från periodens mitt (1 okt.) tills betalning sker". Enligt 4 § andra stycket räntelagen (1975:635) utgår emellertid ränta på förfallet belopp från den dag som infaller en månad efter det att borgenären har framställt krav på ersättning. Ränta skall därför utgå från den 26 september 1997 till dess betalning sker.

Justitiekanslern uppdrar åt Regeringskansliet, Finansdepartementet, att ombesörja att 14 480 kr jämte ränta enligt 4 och 6 §§ räntelagen utbetalas till Kaarlo Koivisto.

Hans Regner

Britt-Mari Lundberg

Exp. till

Regeringskansliet
Finansdepartementet
Box 103 33 STOCKHOLM

Kaarlo Koivisto
Rapsvägen 9
953 33 HAPARANDA

Kopia för kännedom till
Statssekreterare Knut Rexed, Finansdepartementet
Finansrådet Johan Salsbäck, Finansdepartementet
Departementsrådet Carl Gustav Fernlund, Finansdepartementet
Riksskatteverket, 171 94 SOLNA

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -01- 29
Dnr 301: 97/98

EUROPEAN COMMISSION
DIRECTORATE GENERAL XXI
CUSTOMS AND INDIRECT TAXATION

The Director-General

Brussels, 26.03.97 * 03153
XXI/01 D(97)
MvB/mdg - IN/B/96/2035/rpsu

REPR. BRYSSEL
D.Nr. 1711753
1997 -04- 01
R | GR/123 | MAL

Dear Sir,

My services would like to draw your attention upon the following problem.

The establishment and functioning of the internal market requires the free movement of goods including those subject to excise duties. As a result, Article 9(3) of Directive 92/12/EEC of 25 February 1992 on the general arrangements for products subject to excise duty and the holding, movement and monitoring of such products (OJ n° L76, p. 1) determines that mineral oils, that a priory have been released for consumption in a Member State and that are transported in standard tanks of vehicles or in appropriate reserve canisters in principle, would have to be admitted in another Member State without any interference of the fiscal authorities of that second Member State. The same principle but applicable to commercial motor vehicles as well as to special systems for containers, follows from Article 8A of Directive 92/81/EEC of 19 October 1992 on the harmonisation of the structures of excise duties on mineral oils (OJ n° L316, p. 12). On the basis of these provisions, the Commission is of the opinion that, when Swedish citizens, after having filled up their tank with gas oil that has been legally released for free circulation in a neighbouring Member State, come back to Sweden, the Swedish authorities are, in principle, obliged to allow their co-citizens to return, without hindrance, payment of Swedish excise duties or sanctions.

However, in their reply of 19 December 1996 to a letter of the services of DG XV, dated 3 December 1996, the Swedish authorities have declared that, in general, it is prohibited to use any coloured fuel in motor vehicles in Sweden. This prohibition includes lower taxed and red-coloured light heating oil, released for consumption in conformity with the national fiscal rules of a neighbouring Member State.

Hans Excellens Mr Frank BELFRAGE
Ambassadör
Sveriges Ständiga Representation
vid Europeiska Unionen
Square de Meeûs 30

B - 1040 BRUSSELS

Rue de la Loi 200, B-1049 Bruxelles/Wetstraat 200, B-1049 Brussel - Belgium - Office: MD8 4/08
Telephone: direct line (+32-2)295 43.58, exchange 299 11 11 Fax: 295 65 01
Telex: COMEU B 21877 Telegraphic address: COMEUR Brussels

This situation calls for two remarks of my services. In the first place, the services of DG XXI would like to point out that Directive 92/81/EEC (Article 8), in certain cases obliges and in other, allows Member States to apply reduced rates or partial and total exemptions in certain well specified circumstances.

Moreover, the already adopted, but not yet applicable Directive 95/60/EEC of 27 November 1995, on fiscal marking of gas oil and kerosene (JO n° L291, p. 46) stipulates that, in the future, Member States will apply a fiscal marker to gas oil which has been released for consumption and has been exempt from, or subject to, excise duty at a rate other than that laid down in Article 5(1) of Directive 92/82/EEC. This last article determines that all gas oil used as propellant shall be taxed, at least, at 245 Ecus per 1000 litres. At present, it can not be excluded that certain Member States already apply this practice.

Consequently, the presence of coloured oil does not, as such, indicate a fraudulent use of lower taxed oil as propellant. On the basis of what has been said before, in cases where Member States apply exemptions or reductions in conformity with Article 8 of Directive 92/81/EEC, the propellant might well be coloured too.

In the second place, in these cases where a Member State allows for a specific use of "red oil" as a propellant, it is, in principle, up to the Commission, on the basis of Article 155 of the Treaty, to ensure that the provisions of the EC law are respected. If it wishes, a Member State which considers that another Member State has failed to fulfil an obligation under EC law may also bring a matter before the Court of Justice, after having brought the matter before the Commission. In no way does the EC law provide for a possibility for the Member States to compensate unilaterally the non-respect of the EC provisions of their neighbouring Member States.

In the light of the former considerations and taking into account the fact that my services have already contacted a neighbouring Member State of yours in order to check if their legislation regarding the use of "red oil" as propellant is to be considered as compatible with EC law, I would like to invite your authorities to comment upon the position of my services and to make, as soon as possible, remarks on their analysis.

Yours sincerely,

James CURRIE

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -07- 06
Dnr 350-97/98

Till
Riksdagens konstitutionsutskott

Frågan om försäljning av Svenska Dagbladet till Bonniersägda Marieberg har blivit en test på vilket inflytande som skall tillåtas från den politiska makten över mediemarknaden.

Kulturminister Marita Ulvskog har uppenbarligen genom de besked som lämnats till företrädare för ägare och köpare stoppat den planerade affären. Hon har i media meddelat att hon på regeringens vägnar lämnat besked som gått ut på att affären av mediepolitiska skäl icke bör komma tillstånd.

Någon laglig möjlighet för regeringen eller ett enskilt statsråd att stoppa en affär mellan två medieföretag föreligger inte. Det är emellertid otvetydigt att Marita Ulvskogs uttalanden i det aktuella fallet har uppfattats på ett sätt som fått den tilltänkte köparen att av politiska skäl avstå från en framförhandlad lösning.

Marita Ulvskogs påverkan av skeendet har skett utanför det konstitutionella regelverket. Det är därför i hög grad en fråga för riksdagens konstitutionsutskott granska kulturministerns och regeringens handlande.

Granskningen bör bl. a. omfatta följande:

1/ Vilka kontakter har förevarit mellan köpare och säljare å ena sidan och kulturministern och eventuellt andra regeringsföreträdare å andra sidan?

2/ Vilka besked har vid dessa möten lämnats till köpare och säljare från regeringens sida?

3/ Enligt uppgift har frågan om en lösning motsvarande Svenska Dagbladet - Bonniers diskuterats också avseende Arbetet och Bonniers. Om så är fallet, vilka besked har lämnats från regeringens sida i denna fråga?

4/ I vad mån har kulturministern eller andra företrädare för regeringen haft kontakt med andra svenska eller utländska intressen vad gäller förändrade ägarförhållanden för Svenska Dagbladet?

5/ Om så varit fallet, med vilka har kontakter skett och vilka besked har i så fall lämnats?

6/ Vilken rättslig eller konstitutionell grund anser sig kulturministern ha haft för sina besked till intressenterna i ärendet?

Jönköping den 6 juli 1998

Anders Björck

Kulturdepartementet
Statssekreterare Ann-Christin Nykvist

Statsrådsberedningen
Rättschefen

KU:s granskningsärende 1998/99:8; underlag för svar

I enlighet med Statsrådsberedningens anhållan följer nedan underlag för svar på de frågor som konstitutionsutskottet beslutat att begära svar på.

Fråga 1: **Vilka kontakter har förevarit mellan köpare och säljare å ena sidan och kulturministern och eventuellt andra regeringsföreträdare å andra sidan?**

Svar: Den 25 juni 1998 kontaktas kulturministern av Investors VD Claes Dahlbäck. Han önskar, tillsammans med SvD:s chefredaktör Mats Svegfors, ett möte. Dagen därpå, den 26 juni, äger mötet rum på Kulturdepartementet. Närvarande är, förutom kulturministern och statssekreterare Ann-Christin Nykvist, Claes Dahlbäck och Mats Svegfors. På Dahlbäcks begäran tas en telefonkontakt söndagen den 28 juni. Därefter åker kulturministern till Kanada. Under veckan som följer blir kulturministern vid ett antal tillfällen uppringd av Mariebergs VD Bengt Braun, vid ett tillfälle av Braun och Svegfors.

Fråga 2: **Vilka besked har vid dessa möten lämnats till köpare och säljare från regeringens sida?**

Svar: Vid mötet den 26 juni lämnar Claes Dahlbäck och Mats Svegfors en muntlig och skriftlig redogörelse för den planerade affären och delar samtidigt ut ett utkast till pressmeddelande (dnr. Ku98/1692/Me). Deras önskemål är att regeringen skall ge legitimitet åt affären som skall presenteras tisdagen den 30 juni. Kulturministern svarar att hon ser svårigheter för regeringen att tillmötesgå denna önskan. Kulturministern anger också att den information som lämnats ger vid handen att det finns risk för ökad ägarkoncentration på mediamarknaden och att regeringen har tillsatt en utredning om mediaägandet som anger en annan inriktning (Dir.1997:136).

Den 28 juni, i telefonsamtal med Claes Dahlbäck, upprepar kulturministern att regeringen inte kan ge affären det särskilda förord

som önskas. Några ja- eller nej-besked till affären lämnas inte av kulturministern.

Fråga 3: **Enligt uppgift har frågan om en lösning motsvarande Svenska Dagbladet-Bonniers diskuterats också avseende Arbetet och Bonniers. Om så är fallet, vilka besked har lämnats från regeringens sida i denna fråga?**

Svar: Några besked från regeringen i detta ämne har inte lämnats. I de redovisade samtalen kom frågan om morgontidningsmarknaden i storstäderna upp. Därvid förekom tentativa resonemang om Arbetet och Sydsvenska Dagbladet och om möjligheterna att på sikt säkra bådas överlevnad genom samarbete.

Fråga 4: **I vad mån har kulturministern eller andra företrädare för regeringen haft kontakt med andra svenska eller utländska intressen vad gäller förändrade ägarförhållanden för Svenska Dagbladet?**

Svar: I Dagens Industri den 24 juni - dvs två dagar före mötet på kulturdepartementet - uppgavs att Marieberg förhandlade om att köpa Tidningstryckarna AB (samägt av Svenska Dagbladet och Aftonbladet). Med anledning av denna tidningsuppgift kontaktades kulturministern av den ene av Aftonbladets ägare (LO). Senare kontaktades statssekreteraren i kulturdepartementet av samma anledning av representanter för tidningen Metro (som trycks av Tidningstryckarna AB). Samtalen föranleddes av oro för dominans när det gäller tryckningen av dagstidningar. Inga besked lämnades från kulturministern eller statssekreteraren.

Fråga 5: **Om så varit fallet, med vilka har kontakter skett och vilka besked har i så fall lämnats?**

Svar: Se ovan.

Fråga 6: **Vilken rättslig eller konstitutionell grund anser sig kulturministern ha haft för sina besked till intressenterna i ärendet?**

Svar: Kulturministern har efter önskemål om ett positivt ställningstagande från regeringen till den tänkta affären förklarat att några sådana besked inte kan lämnas. Kulturministerns uttalanden härvid föranleder inte några särskilda överväganden av konstitutionell eller i övrigt rättslig art.

Med vänlig hälsning

Ann-Christin Nykvist

Version 1998-06-26 kl 14.00

Avsändare (brevpapper) Svenska Dagbladet

Stockholm den 30 juni 1998

PRESSMEDDELANDE

Långsiktig lösning för Svenska Dagbladet

- **Svenska Dagbladets fortlevnad säkras.**
- **Ägandet förändras inte i tidningsbolaget.**
- **Drifts- och produktionssamgående med Dagens Nyheter.**

Svenska Dagbladets långsiktiga fortlevnad som redaktionellt fristående tidning säkras genom ett drifts- och produktionssamgående med Dagens Nyheter. Detta är innebörden i ett avtal som nu tecknats mellan de båda tidningarna. Tidningen behåller nuvarande inriktning och ambitionsnivå. Därmed bevaras mångfalden när det gäller rikstäckande kvalitetstidningar.

Uppgörelsen mellan de båda tidningarna är inspirerad av den amerikanska sk JOA-modellen (Joint Operating Agreement; för närmare beskrivning se bilaga). I USA har andratidningars långsiktiga överlevnad säkrats på ett 20-tal orter genom att första- och andratidning har gått samman om distribution, tryck samt upplage- och annonsförsäljning.

Tidningen Svenska Dagbladet kommer att utges av det nuvarande Svenska Dagbladet Holding AB. Ägandet i detta bolag förändras inte. Efter överenskommelse med Dagens Nyheter säljs samtidigt den icke-redaktionella verksamheten i det nuvarande handelsbolaget. Därmed sker ett samgående med Dagens Nyheter på annons- och upplagesidan. Distributionen är redan gemensam.

Företrädare för Svenska Dagbladet och Investor har i kontakter med representanter för regeringen fått förståelse för nödvändigheten av en strukturförändring av det slag som nu är ifråga.

Thomas Nilsson, vice VD Investor, kommenterar uppgörelsen:
- Detta var den tveklöst bästa lösningen för att säkra Svenska Dagbladets långsiktiga överlevnad som kvalitetstidning och oberoende pressröst. Därför har vi vänt oss till Dagens Nyheter med förslaget om samverkan.
- Som ägare har vi i första hand sett till effekterna för tidningen. Den lösning som vi nu har överenskommit innebär en publicistisk lösning byggd på en för framtiden sund ekonomi, säger Thomas Nilsson.

I USA har samdriftsavtal ingåtts med stöd av en särskild lag, Newspaper Preservation Act, som gör samgåenden förenliga med den amerikanska antitrustlagstiftningen. Grunddragen i modellen finns också i den svenska presspolitiken. Genom olika former för samverkansstöd främjas samarbete i bland annat tryck och distribution. Så sent som förra året presenterade mångfaldsrådet en promemoria med förslag till ytterligare åtgärder som skulle stimulera tidningssamverkan.

- Vi har funnit en lösning som främjar bevarad mångfald i det fria ordets tjänst. Den amerikanska JOA-modellen har i ett internationellt perspektiv varit alternativet till den nordiska presstödsmodellen. Svenska Dagbladet kan inte långsiktigt förlita sig på presstöd, säger Mats Svegfors, chefredaktör för Svenska Dagbladet, och fortsätter:
- Efter den ingående ägarprocess som våra huvudägare har drivit är beskedet enligt min mening entydigt. Andra ägaralternativ som på lång sikt skulle ha givit oss samma ekonomiska och publicistiska oberoende har helt enkelt inte funnits. Därmed är jag mycket tillfreds med att vi nu, tillsammans med DN, kan etablera en robust modell som är beprövad och som har visat sig ge goda effekter för såväl första- som andratidning.

Dagens Nyheters VD, Thomas Axén, säger:
- För Dagens Nyheter är det viktigt att Svenska Dagbladet finns kvar som en morgontidning med höga publicistiska ambitioner. Kvalitetskonkurrens verkar stimulerande på båda tidningarna. En absolut förutsättning för DN:s medverkan till det nya samarbetet har varit att Svenska Dagbladet fortsätter att ha en egen tydlig ägare.
- Den genomgång vi har gjort visar att det finns stora ekonomiska fördelar av ett samarbete i andra led än det redaktionella, fördelar som kan komma båda tidningarna till del. I ett läge där kvalitetstidningarna ekonomiskt utmanas av nya medier och en ny typ av ägare med begränsade publicistiska ambitioner, hade det varit oansvarigt att inte ta vara på möjligheterna att stärka den ekonomiska basen för utgivning av Stockholms riksmorgontidningar, säger Thomas Axén.

I en kommentar till uppgörelsen säger Carl Johan Bonnier:

- Vi är beredda att medverka till en industriell struktur på Stockholms dagstidningsmarknad som långsiktigt tryggar mångfalden och Svenska Dagbladets fortsatta utgivning. Det förutsätter dock en politisk acceptans av samarbetet mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet och vi måste kunna utgå ifrån att det inte kommer att hindra den fortsatta utvecklingen av Bonniers verksamheter på den svenska marknaden.

För ytterligare information kontakta:

Svenska Dagbladet, Chefredaktör Mats Svegfors 08-	eller 070....
Dagens Nyheter, VD Thomas Axén 08-	eller 070...
Investor AB, vice VD Thomas Nilsson 08-614	eller 070...

Bilaga:
Faktablad

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-03-23

Statsrådsberedningen

Politiskt sakkunnig
Mats Andersson
Telefon 08-405 48 64

Svar på fråga från riksdagens konstitutionsutskott med anledning av granskningsärendet 1998/99:8

Konstitutionsutskottet har av Regeringskansliet begärt upplysningar om vad som har förekommit vid samtal - beskrivna i debattartiklar som bifogats utskottets promemoria - mellan statsminister Göran Persson och Percy Barnevik.

Statsminister Göran Persson träffade Percy Barnevik den 24 juni 1998 på Harpsund. Samtalen dem emellan rörde frågor om svenskt näringsliv och dess framtida utveckling. I anslutning till samtalen gav Percy Barnevik en kort redogörelse för den tilltänkta affären mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet. Informationen föranledde ingen åtgärd.

Moderaterna
Ola Karlsson

1998-11-26

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -11- 27
Dnr 101-98/99

Till Konstitutionsutskottet

Digital TV i marknätet framstår allt tydligare som socialdemokraternas verktyg för att cementera en stark politisk kontroll över TV-mediet. Vid fördelningen av tillstånd för det digitala marknätet har kulturminister Marita Ulvskog i sin iver att styra och reglera ställt upp villkor för TV-företagen utan hänsyn till yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) och Radio- och TV-lagen. Mot den bakgrunden bör Konstitutionsutskottet därför granska kulturministerns och regeringens agerande.

YGL medger att staten i särskild lagstiftning reglerar användningen av frekvenser för radio- och TV-program. Staten skall sträva efter att regleringen leder till största möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet.

I Radio- och TV-lagen 3 kap. 1-4 §§ regleras vilka villkor som ett sändningstillstånd får innehålla. Några andra villkor utöver de som är uppräknade där får inte ställas. Enligt 3 kap 2 § sjunde stycket får sändningstillståndet innehålla villkor om att använda en viss sändningsteknik, enligt 13:e stycket får sändningstillståndet även innehålla villkor om att sända ett mångsidigt programutbud.

Den 25 juni 1998 beslutade regeringen om sändningstillstånd för de programbolag som skall sända marksänd digital TV. Av villkoren framgår att sändningarna skall ske med digital teknik och vilka som skall hantera multiplexering samt vilken teknisk standard som skall gälla för hårdvara och styrprogram. Detta är frågor som i vid mening kan sägas gälla användning av viss sändningsteknik.

För att tvinga in programbolagen till de statligt kontrollerade monopolbolagen Senda AB och Teracom reglerar villkoren även sådant som inte ens i vid mening kan sägas gälla sändningsteknik, det gäller t.ex. åtkomstkontrollen som handlar om kryptering, programkort och kodning. Villkoren innebär dessutom att allt detta skall skötas av Senda AB, som även skall ombesörja hanteringen av den elektroniska programguiden.

Möjligheten för regeringen att i sändningstillståndet föreskriva att programutbudet skall vara mångsidigt går tillbaka till regeringens avtal med SVT och TV4, som öppnade för staten att reglera fram att programmen var allsidigt sammansatta. Radio- och TV-lagen ger däremot inte utrymme för att i villkoren föreskriva om enbart en viss typ av programutbud. I tillstånden för digitala sändningar villkoras inte mångsidighet utan tvärtom att vissa typer av program skall finnas med. TV3 skall enligt tillståndet sända fakta, sport och barnprogram. För kanal 5 gäller svensk drama, underhållning, dokumentär och barnprogram. Tillståndet för Canal+ avser långfilm, sport, dokumentär och barnprogram. Kunskaps-TV skall innehålla utbildning och bildningsprogram och TV8 nyheter och faktaprogram.

Moderaterna
Ola Karlsson

Fria och oberoende medier är av avgörande betydelse för en väl fungerande demokrati. Men när medierna görs beroende av staten och ministrar riskerar vi att skapa incitament som försvagar och försämrar mediernas granskning av staten och den politiska makten. Därför bör det ses mycket allvarligt på när statsråd gör medieföretag beroende av statligt kontrollerade bolag och genom tillståndsvillkor försöker reglera innehållet i programmen på ett sätt som synes sakna stöd i lag.

Mot bakgrund av vad som anförts ovan bör Konstitutionsutskottet granska kulturministern Marita Ulvskogs agerande vid besluten om sändningstillstånd för digital TV.

Stockholm den 26 november 1998

Ola Karlsson

REGERINGSKANSLIET

1999-03-01 SB1999/810

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 01
Dnr KU-98/99

KU:s granskningsärende 1998/99:16 om kulturminister Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV

Härmed översänds en inom Kulturdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditions- och rättschefen Martin Holmgren, tel. 405 3545, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

1999-02-23

Kulturdepartementet

Statsrådsberedningen
Rättschefen

KU:s granskningsärende 1998/99:16; underlag för svar

I enlighet med Statsrådsberedningens anhållan följer nedan underlag för yttrande till konstitutionsutskottet med anledning av anmälan angående handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV.

Villkor om att använda viss sändningsteknik

I denna del av anmälan anförs att regeringen den 25 juni 1998 beslutade om sändningstillstånd för de programbolag som skall sända marksänd digital TV. Av villkoren framgår att sändningarna skall ske med digital teknik och vilka som skall hantera multiplexering samt vilken teknisk standard som skall gälla för hårdvara och mjukvara. Detta är frågor som enligt anmälaren i vid mening kan sägas gälla användning av viss sändningsteknik. Anmälaren anför vidare att villkoren reglerar även sådant som inte ens i vid mening kan sägas gälla sändningsteknik för att tvinga in programbolagen till de statligt kontrollerade monopolbolagen Senda AB och Teracom AB. Det gäller enligt anmälaren t.ex. åtkomstkontrollen, som handlar om kryptering, programkort och kodning. Villkoren innebär dessutom att allt detta skall skötas av Senda AB, som även skall ombesörja hanteringen av den elektroniska programguiden.

När det gäller anmälan om vad villkoret om användning av viss sändningsteknik omfattar vill Kulturdepartementet särskilt peka på följande.

I propositionen 1996/97:67 Digitala TV-sändningar, som ligger till grund för regeringens beslut att ge tillstånd att sända digitalt marksänd TV, anges att en förutsättning för att erhålla tillstånd att sända är att företagen har förbundit sig att samverka i fråga om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider. Riksdagen har, efter att konstitutionsutskottet tillstyrkt regeringens förslag, beslutat i enlighet härmed.

I propositionen 1997/98:184 Ändringar i radio- och TV-lagen, m.m. föreslog regeringen att ett tillägg skulle göras i 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen (1996:844) så att det framgår att teknisk samverkan med andra tillståndshavare skall kunna utgöra villkor för ett sändningstillstånd. Regeringen anförde att villkoret kan innebära att en skyldighet att sända med digital teknik även innefattar en skyldighet att delta i sådan teknisk samverkan med andra tillståndshavares som är nödvändig för att tekniken skall fungera. Men enligt regeringen borde ett tillägg göras så att det av lagen uttryckligen framgår att villkoret om viss sändningsteknik får förenas med krav på samverkan med andra tillståndshavare i tekniska frågor. Med teknisk samverkan avses frågor om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider.

Konstitutionsutskottet delade regeringens bedömning att 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen även kan innefatta en skydlighet att delta i en teknisk samverkan men att det dock var mer tillfredsställande att det uttryckligen framgår av lagen.

Enligt riksdagens beslut har därmed 3 kap. 2 § 7 från och med den 1 februari 1999 den lydelse som regeringen föreslog.

Kulturdepartementets slutsats: Detta innebär att regeringen även före lagändringen den 1 februari 1999 har haft rätt att med stöd av 3 kap. 2 § 7 radio- och TV-lagen förena sändningstillstånden med villkor att respektive programbolag skall samverka med övriga innehavare av tillstånd att sända digital TV i fråga om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider eftersom detta ingår i uttrycket "viss sändningsteknik".

Vad gäller den del av anmälan som syftar på att programbolagen har tvingats att samarbeta med Senda i Sverige AB och Teracom AB vill Kulturdepartementet särskilt anföra följande.

Radio- och TV-verket har i enlighet med bestämmelserna i förordningen (1997:894) om marksänd digital TV annonserat om möjligheten att få tillstånd för digitala TV-sändningar. I samma förordning anges vidare att det av Radio- och TV-verkets förslag till regeringen om fördelning av tillstånden skall framgå om den sökande kan delta i samverkan om multiplexering, åtkomstkontroll och elektroniska programguider.

Den 18 juni 1998 överlämnade Radio- och TV-verket ansökningarna till regeringen tillsammans med ett motiverat förslag till fördelning av tillstånden. Radio- och TV-verket redovisade samtidigt att samtliga

sökande, Senda i Sverige AB och Teracom AB ingått ett avtal om samverkan om vissa tekniska frågor. Avtalet innebär att Senda i Sverige AB skall ha uppgiften att ta hand om frågor som handlar om åtkomstkontroll och elektronisk programguide och Teracom AB om multiplexering.

Regeringen konstaterade i beslutet den 25 juni 1998 om tillstånd att sända television med digital sändningsteknik att Radio- och TV-verket redovisat att samtliga föreslagna sökande uppfyllt förutsättningen för att erhålla tillstånd, nämligen ingått avtal om samverkan om vissa tekniska frågor.

Kulturdepartementets slutsats: Regeringen har inte på något sätt tvingat programbolagen att sluta avtal med Senda i Sverige AB eller Teracom AB. Programbolagen har haft möjlighet att välja andra samverkansformer och andra bolag som handhar de tekniska funktionerna.

Villkor om att sända ett mångsidigt programutbud

I anmälan påpekas det även att radio- och TV-lagen inte ger utrymme för att föreskriva om enbart en viss typ av programutbud. Enligt anmälan villkoras inte mångsidighet i tillstånden för digitala sändningar utan tvärtom att vissa typer av program skall finnas med, t.ex. skall TV 3 AB enligt tillståndet sända fakta, sport och barnprogram.

Kulturdepartementets slutsats: Som framgår av utskottets redogörelse för gällande bestämmelser så finns det i begreppet "ett mångsidigt programutbud" utrymme för specificerade villkor. I samband med införandet av en reklamfinansierad TV-kanal uttalade regeringen att bestämmelser om mångsidighet i programutbudet avsåg att hindra ett programföretag från att t.ex. ge programverksamheten en ensidig inriktning mot underhållningsprogram eller billigt inköpta program. I propositionen om ändringar i radio- och TV-lagen, m.m. anförde regeringen att ett mångsidigt programutbud även kan innefatta ett programutbud som huvudsakligen består av nyheter. Förslagen har tillstyrkts av konstitutionsutskottet som sedan beslutats av riksdagen. Detta innebär sammanfattningsvis att regeringen i villkoren för tillstånd att sända digital TV endast föreskrivit ett programutbud som är mångsidigt enligt radio- och TV-lagens mening.

Med vänlig hälsning

Ann-Christin Nykvist

SVERIGES RIKSDAG

Ola Karlsson
riksdagsledamot

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -09- 07
Dnr 127 -97/98

Till Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet bör granska näringsminister Anders Sundströms agerande i samband med att regeringen beviljat ett mångmiljonstöd till ett sågverk i ministerns hemkommun Piteå. Stödet gavs i strid med expertmyndigheten NUTEKS rekommendationer. Det kan inte uteslutas att Anders Sundström försökt påverka hanteringen av ärendet där han själv senare ansett sig jävig.

I våras beviljade regeringen tio miljoner kronor i stöd till skogskoncernen SCA:s sågverk i näringsministerns hemkommun Piteå. Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK) yttrade sig i ärendet på begäran av näringsdepartementet och föreslog avslag, bl.a. med hänvisning till att SCA är ett stort företag med gott om egna resurser, och att den planerade investeringen i Munksund i Piteå skulle kunna leda till minskad sysselsättning.

Regeringen agerade i strid mot expertmyndighetens rekommendationer och beslutade istället att bevilja mångmiljonstödet till SCA. Någon motivering till varför regeringen frångått NUTEKS rekommendation lämnades inte.

Investeringsfrågan bereddes inom näringsdepartementet ända fram tills ett regeringsbeslut började närma sig. Enligt uppgift pågick beredningen i näringsdepartementet i åtta veckor. Därefter överlämnades ärendet till arbetsmarknadsdepartementet men handläggningen av ärendet låg fortfarande på samme handläggare som haft hand om frågan i näringsdepartementet, Lars Engström. Enligt Christer Fallenius, expeditionschef vid näringsdepartement, är det inte ovanligt att statsråden diskuterar olika ärenden med handläggarna.

Konstitutionsutskottet bör granska beredningen av ärendet och om statsrådet Sundström försökt påverka ärendet under den långa tid som beredningen pågått inom hans departement.

Karlskoga den 7 september 1998
Ola Karlsson

Ola Karlsson (m)

REGERINGSKANSLIET

1999-03-01 SB1999/811

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 01
Dnr 428-97/98

KU:s granskningsärende 1998/99:11 om näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA

Härmed översänds en inom Näringsdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende. Bilagan till promemorian innehåller en handling som har hemligstämpel.

Expeditionschefen Christer Fallenius, tel. 405 2123, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-03-01

N1999/4470/RP

Näringsdepartementet

Enheten för regionalpolitik
Lars Engström
Telefon 08-405 2112

KU:s granskningsärende 1998/99:11 om näringsminister Anders Sundströms befattning med ett ärende om statligt stöd till SCA

Fråga 1

Enligt 35§ förordningen (1990:642) om regionalpolitiskt företagsstöd skall länsstyrelsen avgöra ett ärende om regionalt utvecklingsstöd, om det avser verksamhet enligt 2§ första stycket 1-8 och det godkända kapitalbehovet som ligger till grund för ansökan uppgår till högst 20 miljoner kronor. Rör ansökan större belopp prövas ärendet av Närings- och teknikutvecklingsverket (36§). Regeringen kan dock utan hinder av denna regel direkt ta emot och pröva en ansökan (37 § första stycket första meningen).

SCA:s ansökan avsåg en investering som till storlek avsevärt översteg 20 miljoner kronor (jfr bilagan). Regeringen prövade ansökan med stöd av 37 § första stycket första meningen i förordningen.

Fråga 2

Ärendet har handlagts vid dåvarande Närings- och handelsdepartementets enhet för företagsutveckling.

I september 1997 fick enheten i uppdrag av dåvarande näringsminister Anders Sundström att ta kontakt med företrädare för SCA för att informera om stödmöjligheter för aktuella investeringar i bolagets sågverk i Munksund, Piteå kommun. Uppdraget föranleddes av att frågan dessförinnan tagits upp med näringsministern av företrädare för SCA. Enheten lämnade beskedet att ett investeringsbidrag kan lämnas i ett tillfälligt stödområde med högst 20% av godkända utgifter.

Under slutet av 1997 och början av 1998 lämnade SCA ytterligare muntlig underhandsinformation om bolagets investeringsplaner till departementssekreteraren Lars Engström, som handlade ärendet i departementet fr.o.m. slutet av 1997. Bolaget önskade därvid mer information

om stödmöjligheterna. Underhandssamtalen resulterade i att SCA i början av februari 1998 fick beskedet att regeringen var beredd att, med hänsyn till att det rörde sig om en större investering och ett ärende av stor betydelse, pröva en ansökan från bolaget. Ärendet hade dessförinnan föredragits för departementsledningen.

SCA ingav sin ansökan den 16 februari 1998. Den remitterades samma dag till NUTEK för yttrande varefter ett sådant inkom den 13 mars 1998 (bifogas). NUTEK hade i sin tur inhämtat yttranden från bl.a. Länsstyrelserna i Västerbottens resp. Norrbottens län.

I samband med att departementsledningen ånyo informerades om ärendet i mitten av april 1998 uppkom fråga om det var lämpligt att Anders Sundström deltog i regeringens kommande prövning av ärendet. Frågan diskuterades i första hand mellan honom och departementets expeditionschef. En slutsats blev att det inte fanns någon omständighet som kunde grunda jäv enligt förvaltningslagen. Med hänsyn till att ärendet hade anknytning till hans hemort och till att NUTEK:s och länsstyrelsernas bedömningar skilde sig åt beslutade han sig ändå för att inte delta i regeringens prövning. Det blev i stället dåvarande arbetsmarknadsministern Margareta Winberg som föredrog ärendet vid regeringssammanträdet. Ansvaret för handläggningen på tjänstemannanivå och föredragningen för arbetsmarknadsministern åvilade fortfarande Närings- och handelsdepartementet. Att handläggningen ligger kvar inom ansvarigt departement även om en annan minister föredrar ärendet i regeringen är den gängse regeln. Handläggningen av ärendet har således aldrig lämnats över till Arbetsmarknadsdepartementet.

Fråga 3

Se bilagan.

NUTEK
Närings- och teknikutvecklingsverket

Bilaga

1998 -03- 13

1998.03.11 N98/392/F 03-98-1081

Närings- och handelsdepartementet
103 33 Stockholm

Remiss ang. ansökan om regionalpolitiskt företagsstöd från SCA Forest and Timber AB.

Närings- och handelsdepartementet har i en remiss den 1998.02.16 anmodat Närings-och teknikutvecklingsverket att efter hörande av berörda länsstyrelser avge yttrande över en ansökan om regionalpolitiskt företagsstöd från SCA Forest and Timber AB. Med överlämnande av handlingarna i ärendet får Närings- och teknikutvecklingsverket anföra följande.

SCA Forest & Timber AB som är ett affärsområde inom SCA- koncernen, bedriver sågverksrörelse i Tunadal och Lugnvik i Västernorrland samt i Holmsund och Munksund utanför Umeå respektive Piteå. Totala produktionen i dessa anläggningar uppgår till ca 700 000 m3 varav f.n. knappt 150 000 m3 sågas i vardera Munksund och Holmsund. Antalet anställda i Holmsund och Munksund är idag omkring 100 på vardera orten exklusive entreprenörer. Sågverken i Holmsund och Munksund är idag föråldrade och i stort behov av en genomgripande modernisering. Huvudalternativet är nu att genomföra en genomgripande upprustning av sågverket i Munksund för totalt 370 milj. kronor. Därtill kommer vissa satsningar på marknadsföring och utbildning för sammanlagt 20 milj. kronor.

Efter investering beräknas produktionen i Munksund öka till ca 265 000 m3 fura i 2-skift vilket kan klaras med ungefär samma personalstyrka som idag i Munksund. I ett senare skede kan det bli aktuellt att öka produktionen till 3-skift. Sågverket i Holmsund kommer att minska produktionen till ungefär hälften från dagens nivå och med en halvering av den nuvarande personalstyrkan. Råvaruförsörjningen kommer huvudsakligen att ske från egen skog, ca 85% inkl. byten.

I Munksund bedriver SCA även massatillverkning. Till flisen från sågverket levereras. Sågspån från sågverket levereras till Pelletsfabriken i Luleå där SCA är delägare.

Postadress
117 86 Stockholm
Besöksadress
Liljeholmsvägen 32
Telefon
08-681 91 00
Fax
08-19 68 24
Internet

NUTEK

För den planerade investeringen inkl utbildning m.m. söker företaget sammanlagt 50 milj. kronor i regionalpolitiskt företagsstöd. Sammanfattningsvis bedömes lönsamheten för investeringen motsvara en internränta på 17% vilket understiger de lönsamhetskrav som gäller inom SCA-koncernen. Med det sökta bidraget stiger lönsamheten mätt som internränta till 21% vilket överstiger det interna lönsamhetskravet. En internränta på 20% motsvarar en payoff-tid på ungefär fem år.

Närings- och teknikutvecklingsverket finner ej skäl att tillstyrka företagets ansökan. Investeringen är till sin karaktär en ersättningsinvestering även om kapacitet och teknikniva ökar samtidigt. Piteå är tillfälligt stödområde och totalt sett minskar sysselsättningen i Holmsund och Munksund vid de produktionsvolymer som är aktuella. På sikt kommer sannolikt verksamheten i Holmsund att avvecklas helt.

Den budgeterade lönsamheten är förhållandevis god även om den inte fullt uppfyller SCA-koncernens interna lönsamhetsmål. Därtill kommer sannolikt positiva synergieffekter för det egna skogsbruket samt på massatillverkningen i Piteå och leveranser av biprodukter till Luleå. Om produktionen ökar till 3-skift förbättras lönsamheten ytterligare. Alternativet till en investering är sannolikt på sikt en avveckling av sågverksamheten i Munksund. Den egna råvara som finns inom upptagningsområdet kan då transporteras till andra sågverk inom koncernen, ev via byten, eller säljas till andra sågverk inom eller utom Norrbotten. Som bl.a. framhålls i remissyttrandena är underlaget till ansökan bristfälligt när det gäller råvaruproblematiken.

Se även bifogat yttande från träindustrikonsult Peter Sandstedt samt bifogade yttranden från länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten.

Beslut i detta ärende har fattats av t.f. generaldirektören Christer Heinegård. Ärendet har föredragits inför den regionalpolitiska nämnden vid dess sammanträde den 1998.03.11. Nämnden biföll förslaget. I handläggningen har deltagit direktören Bo Stenviken samt Björn Sjöstedt, föredragande.

Christer Heinegård

Björn Sjöstedt

För kännedom:

SCA Forest and Timber AB, 851 88 Sundsvall
Lst i BD- och AC-län

REGERINGSKANSLIET

PROMEMORIA

1999-03-01

Näringsdepartementet

Rättssekretariatet
Kanslirådet Olof Hedberg
Telefon 08-405 36 15

Konstitutionsutskottets granskningsärende 1998/99:18

Konstitutionsutskottet har den 4 februari 1999 begärt svar på två frågor i granskningsärendet 1998/99:18, nämligen

1. Vilka skäl låg bakom regeringens bedömning att frågan om ändring av bl.a. ändamålsbestämmelsen efter den 1 januari 1997 kunde prövas av regeringen?

2. Vilken betydelse har stiftelselagen tillmätts vid utformningen av de förändrade föreskrifterna i stiftelsens reglemente?

Regeringen har i beslutet den 6 februari 1997 med stöd av 11 § tredje stycket i reglementet för Stiftelsen SJ-personalens pensions- och förmånsfond jämförd med 10 § övergångsbestämmelserna i lagen (1994:1221) om införande av stiftelselagen (1994:1220) godkänt en av fullmäktige beslutad ändring av – rätteligen – stiftelsens namn liksom vissa andra ändringar i stiftelsens reglemente och instruktion. Föredragande statsråd var dåvarande kommunikationsministern. Ärendet var berett med den enhet inom Justitiedepartementet som svarar för stiftelselagstiftningen.

Föreskriften i 11 § tredje stycket om att Kungl. Maj:t skall godkänna fullmäktiges beslut om ändringar i reglementet (se även 8 § i reglementet) har inte av regeringen uppfattats som en erinran om rättsläget utan som ett aktivt utpekande av Kungl. Maj:t som bl.a. permutationsmyndighet. Stiftelsen har anknytning till Statens järnvägar och numera också Banverket, myndigheter direkt underställda regeringen. Stiftelsen reglerar vissa förhållanden i relationen arbetsgivare-arbetstagare. Det är därför naturligt att beslut om ändringar av stiftelsens verksamhet skall underställas regeringen. Den omständigheten att man uttryckligen angett Kungl. Maj:t som permutationsmyndighet tyder närmast på att man stannat för Kungl. Maj:t som den lämpligaste permutationsmyndigheten. Eljest hade någon

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress Jakobsgatan 26
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-411 36 16
E-post: registrator@industry.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Industry; P=Ministry; A=SIL; C=SE

bestämmelse inte behövts. I varje fall lägger ordalydelsen av 10 § införandelagen inte hinder i vägen för regeringen att göra den begärda prövningen. Enligt regeringens bedömning har därför inte hinder förelegat mot att pröva ändringarna i reglementet även efter den 1 januari 1997.

Av ovannämnda skäl – nämligen att det är naturligt att regeringen godkänner ändringar i denna stiftelses verksamhet – har stiftelselagens bestämmelser om att Kammarkollegiet numera är permutationsmyndighet inte påverkat ändringarna i 8 och 11 §§ i reglementet.

Moderaterna

1999-02-02

Konstitutionsutskottet
1 (1)
Ink 1999 -02- 02
Dnr 163 -98/99

Anmälan om granskning av huruvida före detta statsrådet Annika Åhnberg förfarit i strid mot regeringsformen med anledning av regeringsbeslut om stärkande av vissa rättigheter för medlemmarna i Idre sameby

Genom upplåtelseavtal med staten innehar sedan 1 juli 1996 till och med 30 juni 2001 23 olika jaktlag, omfattande cirka 180 jägare, avtalad jakträtt för högvilt och småvilt på Idre kronopark. Kronoparksområdet ägs av staten och är ca 60 000 ha stort. Området har under mycket lång tid varit upplåtet till enskilda jakträttsinnehavare med hemhörighet i bygden. Av upplåtelseavtalen framgår att jakträtten är av sådant slag att den är förenad med besittningsskydd enligt jaktlagen (1987:259) 15-22 §§. Jakträttsinnehavarna är således innehavare av kvalificerad besittningsskyddad (på ungefär samma sätt som en jordbruksarrendator) begränsad sakrätt i delar av kronoparksområdet. Sammantaget innehar de 23 jaktlagen jakträtt till i princip hela Idre kronopark.

Genom regeringsbeslut 1998-06-04, Dnr Jo96/2109, undertecknat av dåvarande statsrådet Annika Åhnberg, har regeringen bifallit en framställan från Länsstyrelsen i Jämtlands län och givit medlemmarna i Idre sameby rätt att jaga och fiska för husbehov och för avsalu på statens mark inom de områden i Dalarnas län som upplåtits för renbete m.m. genom Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889 i den mån marken fortfarande ägs av staten. Den samebyn sålunda givna rätten att nyttja statens mark sammanfaller med det område som staten tidigare upplåtit till de 23 jaktlagen.

Under det remissarbete som föregick regeringens beslut informerades statsrådet Åhnberg om statens upplåtelseavtal med de 23 jaktlagen och de därmed föreliggande enskilda jakträttsinnehavarnas jakträtter på statens mark. Vid beredningen av regeringens beslut tycks emellertid statsrådet Åhnberg inte ha beaktat statens redan upplåtna jakträttigheter på statens mark. Som en konsekvens härav föreligger nu två skilda jakträtter inom samma område.

Sedd från civilrättslig synpunkt framstår denna dubbelupplåtelse av jakträttigheter som en kränkning av de enskilda jägarna och deras jaktlags rätt enligt avtal med staten. Genom regeringsbeslutet har uppkommit två jakträtter, och det är uppenbart att varje utnyttjande av den ena jakträtten i motsvarande mån kränker den andra. Enligt 7 kap. 22 § jordabalken skall den upplåtelse som gjordes sist inte vara gällande. Regeringen skulle alltså inte enligt vanliga civilrättsliga regler kunna upplåta jakträtt till medlemmarna i Idre sameby. Regeringens beslut är emellertid formulerat som en föreskrift och inte som en civilrättslig upplåtelse.

I denna anmälan ifrågasätts dock statsrådets agerande på strikt konstitutionell grund. Bland annat kan ifrågasättas om ärendet har beretts i överensstämmelse med de beredningskrav som uppställs i 7 kap. 2 § regeringsformen, som bl.a. säger att sammanslutningar och enskilda skall ges tillfälle att yttra sig i den omfattning som behövs. Jägarna i de 23 jaktlagen har inte ens fått tillfälle att yttra sig före regeringens beslut.

Vidare är som framgått regeringens beslut att utvidga jakträtten för medlemmar i Idre sameby utformat som en föreskrift. Regeringens beslut innebär att en föreskrift meddelats om rätt till fast egendom och om den rätt som enligt avtal föreligger för annan än ägaren att nyttja fast egendom. Mot denna bakgrund behöver klargöras huruvida regeringen har handlat i strid mot bestämmelserna i 8 kap. 2 § regeringsformen, som bl.a. slår fast att föreskrifter om enskildas ekonomiska förhållanden inbördes skall meddelas genom lag, om föreskrifterna avser t.ex. rätt till fast och lös egendom, eller genom avtal.

Oberoende av vad som hittills anförts bör dessutom klargöras huruvida regeringens beslut, som innebär en inskränkning av de enskilda jakträttsinnehavarnas avtalade rättigheter på statens mark, låter sig förenas med regeringsformens skydd mot inskränkningar i enskildas äganderätt. I detta sammanhang måste även beaktas att Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna sedan den 1 januari 1995 gäller som svensk rätt. Artikel 1 i första tilläggsprotokollet slår fast att envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas oinskränkt och att ingen får berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som anges i lag och av folkrättens allmänna grundsatser.

Christel Anderberg (m)

REGERINGSKANSLIET

1999-04-12 SB1999/2141

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -04- 12
Dnr 163-98/99

KU:s granskningsärende 1998/99:20 om jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt

Härmed översänds en inom Jordbruksdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditionschefen Lena Ingvarsson, tel. 405 11 63, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-04-08

Jordbruksdepartementet

Same- och utbildningsenheten
Kansliråd Bjarne Örnstedt
Telefon 08-405 11 53

Per Virdesten
Statsrådsberedningen

KU:s granskningsärende 1998/99:20 om jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av ett ärende om jakträtt

Bakgrund
Länsstyrelsen i Jämtlands län hemställde i skrivelse till regeringen den 26 juni 1996 bland annat att medlemmarna i Idre sameby inom visst område i Dalarnas län skulle ges samma rätt till jakt och fiske som tillkommer andra samebymedlemmar i landet enligt bestämmelserna i 25 § första stycket rennäringslagen (1971:437). Inom det aktuella området har enligt 25 § fjärde stycket lagen medlem i sameby rätt att fiska till husbehov samt jaga rovdjur. Länsstyrelsens begäran avsåg att ge medlemmarna i Idre sameby rätt att fiska även till avsalu samt rätt att för husbehov och avsalu jaga även andra djur än rovdjur.

Regeringens handläggning
Yttranden över länsstyrelsens framställning avgavs av Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Statens naturvårdsverk, Sametinget, Länsstyrelsen i Dalarnas län och Älvdalens kommun.

Såvitt framgick av framställningen och yttrandena fanns det inte några juridiska hinder, i form av tidigare gjorda upplåtelser av rätt till jakt och fiske, mot att upplåta sådan rätt till medlemmarna i Idre sameby.

I beslut den 4 juni 1998 biföll regeringen, i egenskap av företrädare för staten som markägare, framställningen på så sätt att medlem i Idre sameby gavs rätt att jaga och fiska för husbehov och till avsalu på det aktuella området, i den mån marken fortfarande ägs av staten.

Regeringsrättens beslut i fråga om ansökan om rättsprövning av regeringens beslut
Regeringsrätten har i beslut den 17 mars 1999 beslutat avvisa ansökningar om rättsprövning av regeringens beslut den 4 juni 1998. Som skäl för sitt avgörande anförde Regeringsrätten att enligt 1 § lagen (1988:205) om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut skall Regeringsrätten på ansökan av enskild part i ett förvaltningsärende hos regeringen som rör något förhållande som avses i 8 kap. 2 eller 3 §

regeringsformen pröva beslut som innebär myndighetsutövning mot den enskilde. Det klandrade beslutet kan emellertid enligt Regeringsrätten inte anses innebära någon myndighetsutövning och kan därför inte bli föremål för rättsprövning.

Jordbruksdepartementets bedömning
Vid beslutstillfället fanns, trots sedvanlig remissbehandling, inte någon uppgift om de upplåtelseavtal som omnämns i anmälan till Konstitutionsutskottet. Mot den bakgrunden fanns det inte någon anledning att föranstalta om ytterligare remissbehandling eller inhämta yttranden.

Som framgår av vad Regeringsrätten anfört innebär regeringens beslut inte någon myndighetsutövning. Det är i stället fråga om att staten i egenskap av markägare upplåter rätt till medlemmarna i Idre sameby att jaga och fiska inom området.

Regeringsbeslutet är följaktligen inte av sådan karaktär att det kan hävdas att det är fråga om en föreskrift i regeringsformens mening eller att beslutet skulle strida mot regeringsformens eller Europakonventionens egendomsskydd.

REGERINGEN

Regeringsbeslut 7

1998-06-04

Jo96/2109

Jordbruksdepartementet

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 STOCKHOLM

Framställning om stärkande av vissa rättigheter för medlemmarna i Idre sameby

Regeringens beslut

Regeringen bifaller framställningen av Länsstyrelsen i Jämtlands län på det sättet att medlem i Idre sameby ges rätt att jaga och fiska för husbehov och för avsalu på statens mark inom de områden i Dalarnas län som upplåtits för renbete m.m. genom Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889, i den mån marken fortfarande ägs av staten.

Det ankommer på Länsstyrelsen i Dalarnas län att besluta om sådan licens för jakt efter älg som avses i 33 § jaktlagen (1987:259).

Regeringen lämnar begäran av Joel Söderkvist om utredning av fiskerätt utan åtgärd.

Ärendet

Kungl. Maj:t bemyndigade genom beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889 dåvarande Domänstyrelsen att tills vidare upplåta områden i Kopparbergs län för renbete. Betesrätten är inte inskränkt till viss del av året. Upplåtelserna omfattar också rätt att som bränsle, slöjd- och byggnadsvirke ta torrskog, vindfällen, björk eller kortvuxna till timmer inte användbara barrträd. Vidare föreligger rätt till jakt efter rovdjur och rätt till husbehovsfiske. Genom ändringar i 3 och 25 §§ rennäringslagen (1971:437) gäller sedan den 1 juli 1992 att dessa rättigheter kvarstår oberoende av upplåtelse.

Länsstyrelsen i Jämtlands län har i en skrivelse den 26 juni 1996 hemställt att medlemmarna i Idre sameby på de marker som avses ovan ges samma rätt till jakt och fiske som tillkommer andra samebymedlemmar i landet enligt bestämmelserna i 25 § första stycket rennäringslagen och att de av-

Postadress
103 33 STOCKHOLM

Besöksadress
Drottninggatan 21

Telefon växel
08-405 10 00*X.400:* S=Registrator; O=Agriculture; P=Ministr

Telefax
08-20 64 96

E-post: registrator@agricult

156 8

gifter som inflyter från upplåtelser av mark, jakt och fiske skall fördelas enligt de bestämmelser som gäller för andra samebyar enligt 6 och 7 §§ rennäringsförordningen (1993:384).

Yttranden har avgetts av Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Statens naturvårdsverk, Sametinget, Länsstyrelsen i Dalarnas län och Älvdalens kommun.

En skrivelse från Joel Söderkvist har inkommit med begäran om utredning av rätten till fiske i de aktuella vattnen.

Skälen för regeringens beslut

Regeringen finner mot bakgrund av de speciella förhållanden som råder i Idre sameby att medlemmarna i samebyn bör ges rätt att jaga och fiska för husbehov och till avsalu inom de områden som omfattas av Kungl. Maj:ts beslut den 31 december 1888 och den 7 april 1889, i den mån marken fortfarande ägs av staten.

Begäran av Joel Söderkvist bör inte föranleda någon åtgärd.

På regeringens vägnar

Annika Åhnberg

Björne Örnstedt

Kopia till

Finansdepartementet/BFE
Närings- och handelsdepartementet
Inrikesdepartementet
Miljödepartementet
Sametinget (244/96)
Statens jordbruksverk (92 3552/96)
Statens naturvårdsverk (353-4064-96)
Länsstyrelsen i Dalarnas län för kännedom och iakttagande (230-8578-96)
Länsstyrelsen i Jämtlands län (351-5840-96)
Joel Söderkvist

LARS ÅNGSTRÖM

SVERIGES RIKSDAG

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -02- 02
Dnr 164-98/99

Stockholm 1999-02-02

Anmälan av handelsminister Leif Pagrotsky avseende krigsmaterielelexport och principen och parlamentariskt samförstånd

Den svenska vapenexportpolitiken bygger på parlamentariskt samförstånd, beslut om vapenexport skall tas med en bred politisk förankring. Denna princip om parlamentariskt samförstånd understryks bl.a. i Konstitutionsutskottets yttrande 1995/96:KU4y. Skälet är uppenbart. Exportpolitiken ska präglas av långsiktighet och inte åka berg och dalbana i takt med att Sverige byter regeringen.

"Där har den praxis utvecklats under både socialdemokratiska och borgerliga regeringar, att om ett parti har sagt nej, går regeringen inte vidare. Formellt kan regeringen göra det, men regeringen har inte gjort det, eftersom den vill bevara det politiska samförståndet", berättade den dåvarande krigsmaterielsinspektören Sven Hirdman i konstitutionsutskottet den 17 mars 1994.

Under den borgerliga regeringsperioden 1991-1994 hade inte bara socialdemokraterna, centern, folkpartiet och moderaterna utan också kristdemokraterna vetorätt, trots att partiet formellt inte var representerat i den dåvarande "rådgivande nämnden" utan bara närvarande via statssekreteraren i UDs biståndsavdelning.

Den 1 februari 1996 bildades Inspektionen för Strategiska Produkter som en självständig myndighet, men regeringen skulle ha kvar det övergripande ansvaret för den svenska vapenexportpolitiken. Samtidigt breddas den parlamentariska närvaron i och med att den "rådgivande nämnden" ersattes av Exportkontrollrådet som kom att representeras av samtliga riksdagspartier.

Med hänvisning till det ovan anförda bör Konstitutionsutskottet enligt 12 kap. 1 § regeringsformen granska om regeringen, via handelsminister Leif Pagrotsky, har efterlevt principen om partipolitiskt samförstånd kring svensk krigsmaterielexport. Utskottet bör undersöka om annan praxis gäller.

Utskottet bör begära in ett komplett underlag avseende samtliga affärer som har behandlats i Exportkontrollrådet sedan 1996 där tre partier eller fler har motsatt sig en

SVERIGES RIKSDAG

affär, men där denna ändå har lett till ett positivt förhandsbesked från krigsmaterielinspektören.

Lars Ångström

REGERINGSKANSLIET

1999-03-09 SB1999/994

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 09
Dnr 164 - 98/99

KU:s granskningsärende 1998/99:21 om statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel

Härmed översänds en inom Utrikesdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Departementsrådet Paul Beijer, tel. 405 5549 är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SE; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

Promemoria

1999-03-08

EU/ESEK
Depr Paul Beijer
Telefon 08-405 5549

Underlag för svar till konstitutionsutskottet i granskningsärende 1998/99:21 - statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel

Nedan redovisas de två frågeställningar som konstitutionsutskottet önskar svar på inför sin behandling av rubr. anmälan.

1. Har praxis förändrats beträffande hänsynstagande till de partipolitiska representanternas bedömningar i Exportkontrollrådet inför regeringens beslut i exportärenden sedan rådets inrättande den 1 februari 1996 ? Vilka är regeringens principiella kommentarer ?

Exportkontrollrådet (EKR) bildades i samband med att den nya myndigheten Inspektionen för strategiska produkter (ISP) inrättades. Dess funktion är att möjliggöra parlamentarisk insyn i exportregelverkets praktiska tillämpning samt att ge råd i enskilda ärenden till krigsmaterielinspektören, som har att fatta beslut i dessa frågor. Tidigare hade den Rådgivande nämnden för krigsmaterielexport samma funktion i förhållande till regeringen.

Om det blir aktuellt för regeringen att fatta beslut i ett exportärende skall krigsmaterielinspektören enligt instruktionen för ISP (1995:1680) om möjligt samråda med EKR innan ärendet överlämnas till regeringen. När

ett ärende överlämnas till regeringen ingår således normalt en bedömning av ärendet från krigsmaterielinspektörens sida. En viktig grund för denna samlade bedömning är, precis som när beslutet fattas vid ISP, de synpunkter krigsmaterielinspektören kunnat inhämta från EKR. I regeringens överväganden beaktas krigsmaterielinspektörens samlade bedömning, snarare än ställningstaganden av enskilda ledamöter i EKR.

Lagen (1992:1300) om krigsmateriel och de riksdagen underställda riktlinjerna för krigsmaterielexport innehåller inga bestämmelser om hur den politiska förankringen i EKR skall ske. Regeringen har inte heller i instruktionen för ISP eller på annat sätt föreskrivit hur krigsmaterielinspektören skall väga in EKR-ledamöternas bedömningar i sitt slutliga ställningstagande i ett enskilt ärende.-

2. Håller sig regeringen fortlöpande informerad om praxisutvecklingen i det nämnda hänseendet i vad avser krigsmaterielinspektörens handläggning av exportärenden ? Om så är fallet: Hur sker detta ? Vad har regeringen funnit ?

Den statssekreterare i Utrikesdepartementet som svarar för exportkontrollfrågor, eller den som denne väljer att sätta i sitt ställe, är enligt ISP:s instruktion knuten till EKR som sakkunnig. Regelmässigt deltar på detta sätt en representant för det ansvariga statsrådet i EKR:s sammanträden och åhör diskussionen. En återrapportering av rådets ställningstaganden sker till statsrådet. Regeringen håller sig på detta vis fortlöpande informerad om rådets arbete. Regeringen har inte funnit anledning att ha någon synpunkt på det sätt som krigsmaterielinspektören bedömt exportärenden som förelagts rådet. Om så skulle vara fallet finns en möjlighet för regeringen att ge uttryck för sin uppfattning i form av direktiv till inspektionen.

REGERINGSKANSLIET

1999-03-23 SB1999/994

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 23
Dnr 164-98/99

KU:s granskningsärende 1998/99:21 om statsrådet Leif Pagrotskys ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel

Som svar på konstitutionsutskottets skrivelse den 12 mars 1999 i ovannämnda ärende översänds härmed en inom Utrikesdepartementet upprättad promemoria.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 176 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET
Utrikesdepartementet

Promemoria

1999-03-23

EU/ESEK
Depr Paul Beijer
Telefon 08-405 5549

Konstitutionsutskottets granskningsärende 1998/99:21 - underlag för svar på kompletterande fråga

Utskottet önskar ett mer preciserat svar på frågan om praxisförändring i regeringens hänsynstagande till Exportkontrollrådet (EKR) än det som lämnades i PM 1999-03-08. Till detta kan följande anföras :

Vad gäller regeringens praxis beträffande hänsynstagande till de partipolitiska representanternas bedömningar i Exportkontrollrådet sedan rådets inrättande den 1 februari 1996, är det frågan om ett mycket begränsat antal ärenden. Med utgångspunkt från dessa kan emellertid konstateras att en stabil praxis har förelegat under hela perioden.

Om man vill göra en jämförelse med perioden innan Exportkontrollrådets upprättande, är frågan om praxisförändringar inte lika enkel att besvara. Man måste då jämföra ett mycket begränsat antal regeringsärenden under EKR-perioden med det mycket stora antal ärenden som var föremål för regeringens ställningstagande i dåvarande Rådgivande nämnden (RN). Antalet partier som var representerade i RN var därtill färre än i EKR.

Den parlamentariska förankringen av enskilda beslut har emellertid inte varit svagare under EKR-tiden än under den tidigare perioden.

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -07- 16
Dnr 358-417/98

Till

Riksdagens konstitutionsutskott

Regeringen har den 24 juni 1998 beslutat att hemligstämpla en skrivelse från Europeiska Kommissionen, Generaldirektorat VI, Jordbruk.

Bakgrunden till skrivelsen är att Skellefteå kommun av en privatperson anmälts till Europeiska Kommissionen för att via sitt fastighetsbolag, Polaris otillbörligen gynnat livsmedelsföretaget Nya Holmlunds Livs i Skellefteå.

Därefter har Kommissionen i oktober 1997 ställt ett antal frågor till Jordbruksdepartementet angående kommunens inblandning i livsmedelsföretaget. Jordbruksdepartementet har vidarebefordrat frågorna till Skellefteå kommun som besvarat dem på ett ofullständigt sätt, vilket Jordbruksdepartementet icke reagerat på utan sänt svaret vidare till Kommissionen.

Enär Kommissionen icke tyckt att svaret varit tillfyllest för att göra en bedömning av huruvida handlandet från Skellefteå kommuns sida strider mot EG-rätten har ett antal kompletterande frågor tillställts den svenska regeringen via Jordbruksdepartementet. Det är dessa frågor som hemligstämplats med hänvisning till att "handlingen innehåller uppgifter av sådan art att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgifternas röjs."

Det finns anledning att tro att sekretessbeslutet är grundat på icke sakliga skäl.

Utskottets granskning bör därför omfatta:

Vilken grund har Annika Åhnberg haft för att sekretessbelägga handlingen?

Umeå den 16 juli 1998

Ulla Löfgren

Ulla Löfgren

REGERINGSKANSLIET

1998-11-23 SB98/5422

Statsrådsberedningen
Rättschefen

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -11- 23
Dnr 358 - 97/98

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU:s granskningsärende 1998/99:9 om jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av en fråga om utlämnande av en skrivelse från Europeiska kommissionen

Härmed överlämnas den skrivelse från kommissionen av den 5 juni 1998 som utskottet har begärt att få. Handlingen har hemligstämpel.

År 1994 antog kommissionen en uppförandekodex om allmänhetens tillgång till kommmissionens handlingar, se *bilaga 1*. Enligt denna kodex skall kommissionen vägra tillgång till en handling, om ett offentliggörande kan skada

> "skyddet för det allmänna samhällsintresset (allmän säkerhet, internationella förbindelser, monetär stabilitet, rättsliga förfaranden, inspektioner och undersökningar)".

Skrivelsen den 5 juni 1998 torde falla in under denna bestämmelse. Den var ett led i ett sådant rättsligt förfarande som avses i uppförandekodexen. Det betyder att kommissionen inte skulle ha lämnat ut skrivelsen till press eller allmänhet. Regeringens bedömning, att det kunde störa Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skada landet om regeringen lämnade ut handlingen, skall ses mot den bakgrunden.

För närmare upplysningar om regeringsärendet hänvisar jag till den promemoria från Jordbruksdepartementet som finns i *bilaga 2*.

Expeditionschefen Lena Ingvarsson, tfn 405 11 63, är Regeringskansliets kontaktperson i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Telefon växel 08-405 10 00
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Besöksadress Rosenbad 4
Telefax 08-723 11 71
Telex 178 20 PREMIER S

394D0090

Nr L 46/58 EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS OFFICIELLA TIDNING 18.2.94

KOMMISSIONENS BESLUT

av den 8 februari 1994

om allmänhetens tillgång till kommissionens handlingar

(94/90/EKSG, EG, Euratom)

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS KOMMISSION HAR BESLUTAT FÖLJANDE

med beaktande av fördragen om upprättandet av Europeiska gemenskaperna, särskilt artikel 162 i Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen, och

med beaktande av följande:

I enlighet med den förklaring om rätten till tillgång till information, som utgör bilaga till slutakten i Fördraget om Europeiska unionen, och i enlighet med slutsatserna av Europeiska rådet i Birmingham och Edinburgh om att främja en gemenskap närmare medborgarna, bör med rådet avtalas om en uppförandekodex, vilken anger de principer som skall gälla för tillgång till kommissionens och rådets handlingar.

Dessa principer bygger på kommissionens meddelanden av den 5 maj 1993 om allmänhetens tillgång till institutionernas handlingar och av den 2 juni 1993 om öppenhet i gemenskapen.

Det är nödvändigt att anta särskilda bestämmelser genom vilka kommissionen kan verkställa kodexen.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Artikel 1

Den i bilagan angivna uppförandekodexen om allmänhetens tillgång till kommissionens handlingar antas.

Artikel 2

För att säkerställa tillämpningen av den kodex som anges i artikel 1 antas följande bestämmelser:

1. Alla ansökningar om tillgång till handlingar skall göras skriftligt till berörda avdelningar i kommissionen där denna har sitt säte, till kommissionens kontor i medlemsstaterna eller till kommissionens delegationer i icke-medlemsländer.

2. Den berörda generaldirektören eller avdelningschefen, den direktör som utsetts för ändamålet i generalsekretariatet eller en tjänsteman som handlar på dessas vägnar skall inom en månad skriftligen underrätta sökanden om att hans ansökan har bifallits eller om att avsikten är att ansökan skall avslås. I det senare fallet skall sökanden dessutom underrättas om att han inom en månad kan ansöka hos kommissionens generalsekreterare om omprövning av det avsedda avslaget och om att han i annat fall skall anses ha återkallat sin ursprungliga ansökan.

3. Ordföranden är behörig att i samråd med den för sakområdet ansvariga kommissionsledamoten besluta om ansökningar om omprövning. Han kan delegera sin behörighet till generalsekreteraren.

4. Underlåtenhet att besvara en ansökan om tillgång till en handling inom en månad efter det att ansökan givits in skall räknas som en avsikt att ansökan skall avslås.

   Underlåtenhet att besvara en ansökan om omprövning inom en månad efter det att ansökan givits in skall räknas som ett avslag.

5. En avgift på 10 ecu, plus 0,036 ecu per sida, skall tas ut för kopior av tryckta handlingar på mer än 30 sidor. Avgifter för annat informationsmaterial skall bestämmas från fall till fall men får inte överstiga vad som är rimligt.

6 Om en sökande önskar ta del av en handling i kommissionens lokaler skall den berörda avdelningen försöka att tillmötesgå honom. Om detta inte är möjligt, skall sökanden beredas möjlighet att ta del av handlingarna på något av kommissionens centralbibliotek i Bryssel eller Luxemburg, på något av kommissionens kontor i medlemsstaterna eller på någon av dess delegationer i icke-medlemsländer.

Artikel 3

Detta beslut träder i kraft den 15 februari 1994. Det skall offentliggöras i *Europeiska gemenskapernas officiella tidning*.

Utfärdat i Bryssel den 8 februari 1994.

På kommissionens vägnar
João PINHEIRO
Ledamot av kommissionen

BILAGA

Uppförandekodex för allmänhetens tillgång till kommissionens och rådets handlingar

KOMMISSIONEN OCH RÅDET HAR KOMMIT ÖVERENS OM FÖLJANDE

med beaktande av den förklaring om rätten till tillgång till information som utgör bilaga till slutakten i Fördraget om Europeiska unionen, och som understryker att insyn i beslutsprocessen stärker institutionernas demokratiska karaktär och allmänhetens förtroende för förvaltningen,

med beaktande av de slutsatser i vilka Europeiska rådet i Birmingham och Edinburgh enades om ett antal principer för att främja en gemenskap närmare medborgarna,

med beaktande av de slutsatser av Europeiska rådet i Köpenhamn som på nytt bekräftar principen att ge medborgarna största möjliga tillgång till information och som anmodar kommissionen och rådet att på ett tidigt stadium anta nödvändiga bestämmelser för att förverkliga denna princip, och

med beaktande av följande:

Det är önskvärt att i samförstånd fastställa de principer som skall gälla för tillgången till kommissionens och rådets handlingar, varvid det skall ankomma på var och en av dessa institutioner att förverkliga principerna genom särskilda föreskrifter.

Dessa principer påverkar inte tillämpningen av gällande bestämmelser om tillgång till akter som direkt berör personer med särskilt intresse av dessa.

Principerna skall tillämpas i överenstämmelse med bestämmelserna om sekretessbelagd information.

Denna uppförandekodex är ett komplement till kommissionens och rådets informations- och kommunikationspolitik.

Allmän princip

Allmänheten skall ha största möjliga tillgång kommissionens och rådets handlingar.

Med *handling* avses all skriven text, oavsett materiell form med befintlig information som är i kommissionens eller rådets besittning.

Handläggning av en ursprunglig ansökan

En ansökan om tillgång till en handling skall göras skriftligen och vara tillräckligt preciserad. Den skall innehålla information som gör det möjligt att identifiera den berörda handlingen eller de berörda handlingarna.

Om det behövs skall den berörda institutionen anmoda sökanden att ytterligare precisera sin ansökan.

Om den handling som är i en institutions besittning har upprättats av en fysisk eller juridisk person, en medlemsstat, en annan gemenskapsinstitution eller ett annat gemenskapsorgan eller något annat nationellt eller internationellt organ, skall ansökan göras direkt till den som har upprättat handlingen.

I samråd med sökandena skall den berörda institutionen finna rimliga lösningar för att tillmötesgå upprepade ansökningar och ansökningar som gäller omfattande handlingar.

Sökande skall få tillgång till handlingarna, antingen genom att få ta del av dem på platsen eller genom att på egen bekostnad få sig tillsänd en kopia; avgiften får inte överstiga ett belopp som kan anses rimligt.

Den berörda institutionen får föreskriva att en person som får tillgång till en handling inte får mångfaldiga eller sprida handlingen i kommersiellt syfte genom direkt försäljning utan föregående tillstånd från institutionen.

Inom en månad skall de behöriga avdelningarna vid den berörda institutionen skriftligen underrätta sökanden om att hans ansökan har bifallits eller om att de avser att föreslå institutionen att avslå ansökan.

Handläggning av en bekräftande ansökan

När de behöriga avdelningarna vid den berörda institutionen avser att föreslå institutionen att avslå ansökan, skall de meddela sökanden detta, och underrätta honom om att han inom en månad kan begära omprövning hos institutionen av detta ställningstagande genom att ge in en bekräftande ansökan och att han i annat fall skall anses ha återkallat sin ursprungliga ansökan.

Om en bekräftande ansökan ges in och om den berörda institutionen beslutar att vägra att lämna ut handlingen skall detta beslut, som skall fattas inom en månad efter det att den bekräftande ansökan har givits in, så snart som möjligt skriftligen meddelas sökanden. Beslutet skall vara vederbörligen motiverat och ange tillgängliga rättsmedel, dvs. domstolsprövning och klagomål hos ombudsmannen enligt de villkor som anges i artiklarna 173 respektive 138c i Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen.

Undantag

Institutionerna skall vägra tillgång till en handling om ett offentliggörande kan skada

— skyddet för det allmänna samhällsintresset (allmän säkerhet, internationella förbindelser, monetär stabilitet, rättsliga förfaranden, inspektioner och undersökningar),

— skyddet för den enskilde och privatlivet,

— skyddet för företagshemligheter,

— skyddet av gemenskapens finansiella intressen,

— skyddet för den förtrolighet som begärts av den fysiska eller juridiska person som tillhandahållit informationen eller som krävs av lagstiftningen i den medlemsstat som tillhandahållit informationen.

De får också vägra tillgång för att skydda institutionens intresse med avseende på sekretess vid dess överläggningar.

Genomförande

Kommissionen och rådet skall var och en för sig vidta nödvändiga åtgärder för att genomföra dessa principer före den 1 januari 1994.

Omprövning

Rådet och kommissionen är överens om att uppförandekodexen efter att ha varit i kraft i två år skall omprövas på grundval av rapporter som upprättats av rådets och kommissionens generalsekreterare.

REGERINGSKANSLIET

Bilaga 2

Promemoria

1998-11-17

Jordbruksdepartementet

Expeditionschefen
Lena Ingvarsson
Telefon 08-405 1163

Per Virdesten
Statsrådsberedningen

KU:s granskningsärende 1998/99:9 om jordbruksminister Annika Åhnbergs handläggning av en fråga om utlämnande av en skrivelse från Europeiska kommissionen

Bakgrund
Den 8 oktober 1997 inkom till Jordbruksdepartementet, via Sveriges ständiga representation vid Europeiska unionen, ett brev från Europeiska kommissionen rörande stöd till Holmlunds Livsmedel AB(Holmlunds). I brevet angavs att kommissionen erhållit information om att stöd givits till Holmlunds av Polaris AB, ett företag ägt av Skellefteå kommun. Lånet angavs vara i form av försäljning och återleasing på villkor som var mer fördelaktiga än vad som skulle ha varit fallet på marknaden. Kommissionen önskade få besked om ett sådant stöd existerade och , om så, få del av nödvändiga uppgifter för att undersöka stödet enligt artiklarna 92 och 93 i Romfördraget. Till brevet var fogat ett frågeformulär " Information som skall lämnas i underrättelser enligt artikel 93.3".

Regeringens handläggning
Jordbruksdepartementet skrev den 29 oktober 1997 till Skellefteå kommun och bad kommunen inkomma med all nödvändig information enligt frågelistan. Kommunstyrelsen beslutade att kommunstyrelsens ordförande Lorentz Andersson i samråd med VD för Fastighets Polaris AB skulle besvara skrivelsen. Sammanfattningsvis anförde kommunen att de åtgärder Polaris AB vidtagit i förhållande till Holmlunds inte har inneburit att något samhällsstöd har lämnats. I konsekvens med sin inställning valde kommunen att inte besvara frågorna i formuläret som fogats till kommissionens brev. Jordbruksdepartementet vidarebefordrade kommunens svar till kommissionen den 19 december 1997.
Kommissionen återkom i brev den 5 juni 1998. Av brevet framgick att det svar som skickats inte innehöll tillräckligt med upplysningar för att kommissionen skall kunna fastställa om ett statligt stöd beviljats eller om ett sådant stöd är förenligt med den gemensamma marknaden. Kommissionen hade ytterligare frågor som man ville få besvarade.

Den 15 juni 1998 begärde Magnus Bergner, Radio Västerbotten, per telefon att få ta del av kommissionens skrivelse av den 5 juni 1998. Det ansågs vara tveksamt huruvida handlingen kunde lämnas ut eller inte. Under beredningen gjordes bedömningen att ärendet borde hänskjutas till regeringen för prövning och att ärendet var av sådan art att gemensam beredning med Utrikesdepartementet var nödvändig. Under den gemensamma beredningen gjordes den bedömningen att handlingen innehöll uppgifter av sådan art att det kan antas att det stör Sveriges mellanfolkliga förbindelser eller på annat sätt skadar landet om uppgifterna röjs. Handlingen borde alltså hållas hemlig enligt 2 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100). Regeringen fattade beslut i ärendet den 17 juni 1998.

Ärendet har således hanterats i enlighet med de regler som allmänt tillämpas inom Regeringskansliet vid begäran om att få ta del av allmän handling. Utgångspunkten för de överväganden som gjorts har varit en presumtion för offentlighet men bedömningen har ändå blivit att handlingen inte skall lämnas ut.

Konstitutionsutskottet
Ink. den 95-05-24
Dnr B65/94-95

Till
Riksdagens konstitutionsutskott

Granskningsanmälan

Skandalerna kring hur statliga vägverket hanterat skattebetalarnas pengar växer.

Enligt uppgifter i media granskade RRV förhållandena vid vägverket för omkring ett år sedan. RRV avlämnade en skriftlig rapport om vissa brister som förelåg till verkets styrelse. RRV skickade också en skriftlig rapport till Kommunikationsdepartementet där statsrådet Mats Odell hade huvudansvaret.

Mot bakgrund av de missförhållanden som kommit i dagen vid det statliga vägverket bör KU granska det avsvariga statsrådet Mats Odells roll och vilka kontakter som förekommit mellan kommunikationsdepartementet och vägverket i sammanhanget.

Malmö den 24 maj 1995
Kurt Ove Johansson

Konstitutionsutskottet
Ink. den 95-05-27
Dnr B65/94-95

Till
Riksdagens konstitutionsutskott

Granskningsanmälan

Den 24 maj inlämnade undertecknat en begäran om att KU skall granska vilka kontakter som förekommit mellan kommunikationsdepartementet och det statliga vägverket med anledning av de uppdagade missförhållandena vid verket.

Nya uppgifter om missförhållanden vid det statliga vägverket tillkommer nästan varje dag. Härvan växer i både tid och omfattning. Oegentligheterna vid verket förefaller ha pågått under flera år.

För KU:s vidkommande är det viktigt att få klarlagt vilken information som vid olika tidpunkter kan ha funnits i kommunikationsdepartementet och vad de f.d. departementscheferna Mats Odell och Georg Andersson känt till i dessa sammanhang.

Med anledning av vad som hittils framkommit bör KU:s granskning även omfatta tiden före regeringsskiftet 1991.

Malmö den 27 maj 1995
Kurt Ove Johansson (s)

V.ordf. i KU

Konstitutionsutskottet

1995-10-10

SVERIGES RIKSDAG

Kanslichefen
Magnus Isberg

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00
Telefax: 242646

Statsrådsberedningen
Rättschefen Bengt-Åke Nilsson

Konstitutionsutskottets granskningsärende Regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet (granskningsärende 1995/96:9)

I bifogade anmälningar av den 24 maj och den 27 maj 1995 har begärts att konstitutionsutskottet mot bakgrund av de missförhållanden inom Vägverket som kommit i dagen granskar ansvariga statsråds roll och kontakterna mellan Kommunikationsdepartementet och Vägverket.

Med anledning av anmälningarna har utskottet vid sitt sammanträde den 10 oktober 1995 beslutat begära in en redovisning från regeringskansliet med svar på följande frågor:

1. I vilken mån var de förhållanden inom Vägverket som tagits upp i massmedierna dessförinnan kända inom Kommunikationsdepartementet?

2. I vilken utsträckning hade vederbörande departementschef kunskap om de aktuella förhållandena?

3. På vilket sätt sökte man inom Kommunikationsdepartementet erhålla kunskaper om förhållandena inom Vägverket?

4. När fick man inom Kommunikationsdepartementet kännedom om innehållet i Riksrevisionsverkets rapport den 3 maj 1994 och vilka åtgärder vidtogs med anledning av rapporten?

5. Vilka överväganden föregick det senaste omförordnandet av Per Anders Örtendahl?

SVERIGES RIKSDAG

6. Har all Vägverkets medverkan i bolagsbildning godkänts av statsmakterna, bortsett från RDC Inc och i vilka sammanhang har godkännandena skett?

Dessutom önskar utskottet svar på följande två frågor av mer generellt slag:

1. Hur håller sig departementet löpande informerat om förhållandena vid de myndigheter som sorterar under departementet?

2. Hur handläggs rapporter och annan information från RRV som rör förhållandena vid dessa myndigheter?

Med vänlig hälsning

Magnus Isberg

KOMMUNIKATIONS-
DEPARTEMENTET

Statssekreteraren

PROMEMORIA

1995-11-27

med anledning av konstitutionsutskottets granskningsärende (1995/96:9) Regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet

Konstitutionsutskottet har begärt en redovisning från regeringskansliet med anledning av anmälningar den 24 maj och den 27 maj 1995 angående regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet. Kommunikationsdepartementet besvarar först de två generella frågorna och därefter de särskilda frågorna.

De generella frågorna

1. Varje tillträdande departementschef besöker kort tid efter tillträdandet de myndigheter som sorterar under departementet. Härvid träffar departementschefen och medföljande tjänstemän generaldirektören samt olika företrädare för myndigheten och personalen och får en ingående redogörelse för myndigheten och dess organisation och verksamhet. Departementschefen hålls sedan löpande informerad av generaldirektören om förhållandena vid myndigheten. Varje år anordnar departementschefen en sammankomst där samtliga generaldirektörer deltar.

Varje myndighet tillhör en sakenhet vid departementet. Enheten leds av ett departementsråd. En eller flera handläggare ansvarar för en myndighets frågor. Det förekommer daglig kontakt mellan enheten och myndigheten i skilda frågor; på initiativ antingen av myndigheten eller enheten. Ömsesidiga personliga besök förekommer också i betydande omfattning. Enheten informerar löpande departementsledningen om viktigare frågor.

Vad särskilt gäller departementets granskning av ekonomiska förhållanden vid myndigheter vill departementet anföra följande. I samband med att revisorerna avgivit sina revisionsberättelser redovisar Riksrevisionsverket (RRV) muntligen för departementet de bakomliggande förhållanden vid myndigheterna som föranlett revisorernas utlåtanden. Departementets tjänstemän har alltid fortlöpande en dialog med myndigheterna under löpande budgetår. Detta kan exempelvis ske genom regelbundna avstämningsmöten med ansvariga på myndigheten eller genom analys av lägesrapporter som kommer departementet till handa. Sådan fortlöpande uppföljning av verksamheten vid en myndighet kan t.ex. avse prognoser för belastning av olika anslag som myndigheten disponerar eller genomförandet av investeringsplaner, uppdrag m.m.

Sedan 1995 bedriver departementet också en systematisk mål- och resultatdialog med myndigheterna. Denna dialog föregås av att ansvarig tjänsteman utarbetar en underlagspromemoria som sedan följs upp av ett förmöte med departementsledningen. Under mål- och resultatdialogen

med myndigheten sker en genomgång av det gångna årets verksamhet och resultat samt vilka mål som myndigheten skall arbeta mot under kommande verksamhetsår.

2. Rapporter och annan information från RRV som rör förhållandena vid departementets myndigheter skall diarieföras och hanteras på samma sätt som andra ärenden som kommer till departementet. Vilka åtgärder som vidtas beror på rapporternas eller informationens art. Det kan leda till allt från ett regeringsbeslut t.ex. om att fastställa ett årsbokslut eller att lämna ett uppdrag till en ad acta-läggning. Kommunikationsdepartementet har med anledning av det inträffade (se särskilda frågorna 1 och 4 nedan) dels överenskommit med RRV att samtliga rapporter m.m. avseende departementets myndigheter sänds till departementet även om de endast är ställda till myndigheten dels framhållit för tjänstemännen att alla sådana handlingar från RRV skall diarieföras. RRV har hittills sänt sådana rapporter till departementet efter bedömning i varje särskilt fall.

De särskilda frågorna

1. I månadsskiftet januari/februari 1994 överlämnades till Kommunikationsdepartementet betänkandet (SOU 1994:15) På väg. I betänkandet redogörs bl.a. för "vägverkskoncernen" dvs. Vägverkets dotterbolag, dotterdotterbolag m.m. och deras ägarandelar i andra bolag. I samband därmed fick departementet kännedom om att dotterbolag till RST Sweden AB hade bildats i såväl Nordamerika som Australien. Dessa uppgifter redovisades sedan i mars 1994 för riksdagen i regeringens proposition 1993/94:180 Bolagisering av Vägverkets produktionsdivision m.m. (se även Mats Odells svar på särskilda frågan 2 i bilagan 4).

I april 1994 inkom bifogade revisionsberättelse för Vägverket avseende räkenskapsåret 1993 till Kommunikationsdepartementet (bilaga 1). Revisionsberättelsen innehöll inga anmärkningar och ärendet avslutades i samband med beslut den 9 juni 1994 om regleringsbrev för budgetåret 1994/95 avseende anslag till Vägverket. I slutet av maj 1994 inkom till en tjänsteman på Kommunikationsdepartementets vägverksenhet en kopia av en till Vägverkets styrelse ställd rapport daterad den 14 april och den 3 maj 1994 avseende revisionen av Vägverket. Rapporten diarieförde först i juli 1995. Missivbrevet och rapporten bifogas som bilagorna 2 och 3.

I övrigt var det inom Kommunikationsdepartementet inte känt att det förekom några missförhållanden inom Vägverket förrän massmedia tog upp saken.

2. Förutvarande statsrådet Georg Andersson har meddelat att han inte under tiden som departementschef hade kunskap om några missförhållanden i Vägverket. Beträffande särskilt flyttningen av det väghistoriska museet (Pylonen) till Borlänge framgick av Vägverkets anslagsframställning för budgetåret 1991/92 att avsikten var att den nya byggnaden skulle uppföras genom privat kapital och att Vägverket sedan skulle förhyra byggnaden. Under Georg Anderssons tid som statsråd presenterade Per-Anders Örtendahl under hand ett flertal bolagsprojekt som gick långt utöver traditionell väghållning. I samtliga fall upplystes Vägverket om att sådana bolagsbildningar var olämpliga och oönskade och att det inte kunde komma i fråga att riskera väganslagen i affärsverksamhet.

Förutvarande statsrådet Mats Odells svar på frågan bifogas promemorian som bilaga 4.

3. Svaret på den generella frågan nr 1 utgör också svar på denna fråga.

I syfte att få en samlad bild av Vägverkskoncernens verksamhet träffades mellan ansvarigt departementsråd på Kommunikationsdepartementet, Vägverkets ekonomidirektör och RRV:s revisorer en överenskommelse, som innebar att revisionen av Vägverket fr.o.m. räkenskapsår 1992 skulle omfatta hela Vägverkets verksamhet, inklusive Vägverkets bolag. Detta ansågs vara en logisk följd av omorganisationen av Vägverket.

I av regeringen i juni 1992 beslutade bokslutsanvisningar för Vägverket fick verket i uppdrag att lämna en konsoliderad redovisning av den ekonomiska utvecklingen i vägverksgruppen.

4. Vägverksenheten vid Kommunikationsdepartementet fick som nämnts under särskilda frågan 1 del av rapporten i maj 1994. Närmare information om bakgrunden till RRV:s rapport lämnades vid ett tjänstemannamöte den 29 augusti 1994 mellan Kommunikationsdepartementets vägverksenhet och RRV. Anledningen till mötet var dels att gå igenom revisionen av Vägverket för räkenskapsåret 1993, dels att RRV skulle få tillfälle att lämna information om hur revisionen inriktats för räkenskapsåret 1994.

Revisionsrapporten föranledde inte någon omedelbar åtgärd på departementet. Anledningen till detta var framför allt att rapporten var ställd till Vägverkets styrelse och hade lämnats till departementet under hand och endast för kännedom. Enhetschefen gjorde bedömningen att man skulle avvakta de åtgärder som kunde förväntas bli vidtagna av Vägverkets styrelse och först om dessa kunde bedömas som otillräckliga skulle regeringen

överväga om några åtgärder borde vidtas från regeringens sida. I enlighet härmed informerades ingen utanför enheten om innehållet i rapporten.

5. Dåvarande statssekreteraren Per-Egon Johansson har lämnat följande uppgifter vilka bekräftats av Mats Odell.

"Departementschefen och statssekreteraren hanterade frågan om omförordnande utan att rådgöra med tjänstemän i departementet. Rutinerna inom regeringen var att departementsledningen bestämde sig för en kandidat eller att sittande GD borde omförordnas. Detta förslag lämnades till Statsrådsberedningen för vidare hantering i samordningskansliet.

I diskussionerna om en förlängning av förordnandet för Örtendahl spelade den då pågående utredningen om en bolagisering av Vägverkets produktionsdivision samt de i utredningen diskuterade förslagen om en utförsäljning av RST Sweden AB en viss roll.

Från departementsledningen kände man att det fanns en viss tveksamhet från Örtendahls sida till att acceptera såväl bolagisering som utförsäljning. Då en förutsättning för att dessa förslag framgångsrikt skulle kunna genomföras, enligt departementsledningens uppfattning, var att de med kraft drevs av Vägverkets GD kände man under en tid en viss tveksamhet till omförordnandet. Efter samtal med Örtendahl, under vilka han gav besked att han var beredd att lojalt genomföra regeringens politik undanröjdes dessa tveksamheter.

I detta läge såg departementsledningen inga problem med att förlänga Örtendahls förordnande med ytterligare tre år."

6. Samtliga bolag i "vägverkskoncernen" har bildats med stöd av riksdagsbeslut eller har anmälts i efterhand för och godkänts av riksdagen, utom bolagen i RST Sweden AB-koncernen. RST Sweden AB bildades 1986 och ägs till 40 procent av vägverkskoncernen (Sweroad AB). Denna bolagsbildning har således inte underställts riksdag eller regering. Däremot har det varit känt att Sweroad AB innehaft aktier i RST-bolaget. Vägverket har redovisat detta i årsredovisningarna.

Följande propositioner och riksdagsbeslut ligger till grund för bolagsbildningar:

Swedish National Road Consulting AB (Sweroad AB) - prop. 1981/82:137, bet. 1981/82:TU29, rskr. 1981/82:259.

Svensk-Danska Broförbindelsen AB (Svedab) - prop. 1990/91:158, bet. 1990/91:TU31, rskr. 1990/91:379.

Vägverkets investeringsaktiebolag Väginvest - prop. 1989/90:88, bet. 1989/90:TU27, rskr. 1989/90:325, prop. 1991/92:100, bil. 7, bet. 1991/92:TU15, rskr. 1991/92:248, prop. 1992/93:100, bil. 7, bet. 1992/93:TU24, rskr. 1992/93:272.

Rödöbron AB - prop. 1989/90:88, bet. 1989/90:TU27, rskr. 1989/90:325.

Stockholmsleder AB - prop. 1990/91:87, bet. 1990/91:TU24, rskr. 1990/91:286.

Göteborgs trafikleder AB - prop. 1993/94:169, bet. 1993/94:TU34, rskr. 1993/94:435.

Bilaga 1

REVISIONSBERÄTTELSE

RIKSREVISIONSVERKET
Redovisningsrevisionen/R1

Datum	RRV dnr
1994-04-14	30-94-0564
Ert datum	Er beteckn

KOMMUNIKATIONSDEP.
Registratorn
Ink 1994 -04- 25
Dnr. K94/1371/3

Regeringen
Kommunikationsdepartementet

REVISIONSBERÄTTELSE FÖR VÄGVERKET

Riksrevisionsverket (RRV) har granskat årsbokslutet och räkenskaperna för år 1993. Granskningen har utförts enligt god revisionssed.

Årsbokslutet har upprättats enligt förordningen (1979:1212) med föreskrifter om statliga myndigheters bokföring.

Med beaktande av de redovisningsprinciper och övriga bestämmelser som gäller för Vägverket är årsbokslutet enligt RRVs uppfattning rättvisande.

RRV tillstyrker att årsbokslutet för Vägverket fastställs.

Revisionsdirektören, auktoriserade revisorn Cassel har fattat beslut i detta ärende i närvaro av auktoriserade revisorn Lundqvist som särskilt förordnad föredragande.

Borlänge 1994-04-14

Filip Cassel
Revisionsdirektör
Auktoriserad revisor

Leif Lundqvist
Auktoriserad revisor
BDO Feinstein Revision AB

Bilaga 2

mob. 010-6674558. Fax 690 4111

Riksrevisionsverket

MEDDELANDE

Avdelning, handläggare, telefon (direktval, Primusgatan 18)
Lars Nordstrand
~~784318~~

Datum 940526

För åtgärd senast 690

☐ För attest

Mottagare Helen Källberg

☒ Enligt önskan/ överenskommelse

☐ För handläggning

☑ För kännedom

☐ Vi kontakta vår handläggare

☐ För yttrande

☐ Önskas åter

Ärende Vägverket - rapport

Antal bilagor

Bifogar här ett brev till Dig och Connie van der Cappellen. Om ytterligare information önskas kommer Agneta Ståhl och Filip Åvall på ett informellt möte.

☐ Vi vänd

Underskrift Lars Nordstrand

Postadress
Box 34105
100 26 STOCKHOLM

Besöksadresser och telefonnummer
☐ Primusgatan 18, 08 - 738 4000
☐ Wennerbergsgatan 10, 08 - 54 15 00

Bilaga 3

Redovisningsrevisionen/R1

Datum
1994-05-03
Ert datum

RRV dnr
30-94-0749
Er beteckn

KOMMUNIKATIONSDEP.
Registratorn
Ink 1995 -07- 07
Dnr. K95/2593/3

Styrelsen för Vägverket

RAPPORT AVSEENDE REVISIONEN AV VÄGVERKET 1993

1. REVISIONENS INRIKTNING

Revisionens inriktning har lagts fast i dels en revisionsplan för den löpande revisionen dels en revisionsplan för bokslutsgranskningen. Revisionsinsatserna har planerats gemensamt för extern- och internrevisionen. Planerna har diskuterats och fastlagts vid planeringsmöten med BDO Revision Feinstein AB, Riksrevisionsverket (RRV) och internrevisionen.

Revisionen har enligt planerna givits i huvudsak följande inriktning:

* kartläggning av koncernens organisation och direktiv för styrning och rapportering

* Väg- och Trafikdivisionens organisation och rapportering, upphandlingsrutiner, personal- och lönerutiner samt ADB-rutiner

* Produktionsdivisionens ledningsfunktioner,upphandlings- och inköpsrutiner samt bokslutsrutiner

* Trafikregistrets ADB-rutiner och rutiner för avgiftdebitering

* Granskning av delårsbokslut med inriktning på avstämningar och interna mellanhavanden

* Granskning av rutiner och dokumentation av årsbokslut samt väsentliga poster i bokslutet

2. AVRAPPORTERING

Revisionen har avrapporterats till ekonomidirektören samt till respektive division med divisionschef och ekonomichef inbjudna. Den löpande granskningen avrapporterades i januari 1994 och bokslutsrevisionen 1994-03-29.

Gemensamma revisions-PM har upprättats för dessa tillfällen med RRV, BDO Feinstein och internrevisionen som avgivare.

Denna rapport har diskuterats vid sammanträde med GD 1994-04-11.

3. IAKTTAGELSER OCH REKOMMENDATIONER FRÅN REVISIONEN

Vid revisionen av koncernen har vi observerat, att generaldirektörens bostad ägs av RST Sweden AB. Hyran som betalas för bostaden synes marknadsmässig. Kostnader för representationsändamål fördelas mellan Vägverket och RST. Från revisionen har tidigare framförts det olämpliga i att denna fastighet ägs av ett dotterbolag. Eftersom en oinitierad bedömare skulle kunna dra felaktiga slutsatser bör detta påpekande uppfattas så att det torde vara olämpligt att även det aktuella intressebolaget står som ägare till fastigheten. RRV anser det därför väsentligt att ägarförhållandena utan dröjsmål ordnas på annat sätt.

I koncernbolag förekommer i viss mån marknadsföringsinsatser som är snarlika sponsring. I vissa fall har kostnaden vidaredebiterats Vägverket. RRV kan inte finna något stöd för denna typ av kostnader i regleringsbrevet för Vägverket. RRV rekommenderar att centrala instruktioner utfärdas för att uppnå en korrekt och enhetlig hantering för sådana aktiviteter inom koncernen.

Verket bör fortsättningsvis också se till att fakturor mellan enheter inom koncernen ges en mer fullständig beskrivning av bakomliggande transaktioner än vad som nu varit fallet.

Enligt den s k Dennisuppgörelsen medverkar Vägverket i stora vägprojekt i Stockholmsområdet, som under en 25-årsperiod finansieras av framtida vägtullar. Som framgår av förvaltningsberättelsen skall Vägverket täcka eventuella förluster i Stockholmsleder AB med verkets anslag. Detta projekt omfattas på grund av den långsiktiga finansieringen av en stor affärsmässig osäkerhet. Genom att planera in delstationer i projektet har Vägverket minskat riskexponeringen men det är värdefullt att den fortsatta utvecklingen på ett tydligt sätt beskrivs även i kommande årsredovisningar.

Under 1994 ställs verket inför komplicerade redovisningsproblem i form av en ny modell för resultatredovisning, aktivering av vägkapitalet, redovisning av funktionsentreprenader och fleråriga

underhållsentreprenader. Krav på delårsrapport innebär att verket redan i sommar måste ta ställning till hur detta skall redovisas. RRV vill framhålla vikten av att detta utredningsarbete ges en hög prioritet.

4. SLUTSATSER

RRV bedömer bokslutet som rättvisande.

Under bokslutets gång har även detta år diskuterats ingående det behov av ytterligare nedskrivning av fastigheter, maskiner och inventarier. Som framgår av årsredovisningen uppgår årets nedskrivning till totalt 152 mkr. De bedömningar som legat till grund för nedskrivningen baseras på beräkningar av effekterna av den konkurrensutsättning, som Produktionsdivisionen utsätts för. RRV har granskat principer, tillämpning och dokumentation och bedömer att nedskrivningarna är erforderliga och har gjorts korrekt med tillämpning av den bästa kunskap man idag har.

Revisionsdirektören, auktoriserade revisorn Filip Cassel har fattat beslut i detta ärende i närvaro av avdelningsdirektören, auktoriserade revisorn Lars Nordstrand samt auktoriserade revisorn Leif Lundqvist, den sistnämnde som föredragande.

Borlänge 1994-04-14

Filip Cassel
Revisionsdirektör
Auktoriserad revisor

Leif Lundqvist
Auktoriserad revisor
BDO Feinstein Revision AB

Bilaga 4

SVERIGES RIKSDAG

Mats Odell
Riksdagsledamot

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00

Åsa Kastman Heuman
Kommunikationsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

Ang. Konstitutionsutskottets granskningsärende Regeringens kontroll över Vägverkets verksamhet (granskningsärende 1995/96:9)

Inför departementets yttrande till KU över rubr. ärende vill jag med anledning av fråga 2 säga följande:

Den **Rapport avseende revisionen av vägverket 1993** som registrerades på Kommunikationsdepartementet 1995-07-07 fick jag kännedom om i samband med DN:s artikelserie. Jag fick den för första gången i min hand av Sivert Öholm den 2 juni inför medverkan i Kvällsöppet den 6 juni.

I samband med ett besök i villan på Kaldovägen i Borlänge hösten 1993 berättade Per-Anders Örtendahl om en lösning på de problem som sedan 1988 präglat hans boende i Borlänge, som alla parter sades godkänna.

Med anledning av de överväganden som gjordes i 1993 års budgetproposition och som godkändes av riksdagen samma år bemyndigade regeringen den 13 maj chefen för Kommunikationsdepartementet att tillkalla en kommitté med uppgift att bl a redovisa överväganden och förslag om Vägverkets dotterbolag vad gäller struktur, huvudmannaskap, beslutsordning m m. Med anledning av detta tillsattes den 2 juli 1993 en kommitté med representanter för Kommunikations- och Finansdepartementet och Vägverket. Kommittén överlämnade sitt detaljerade betänkande till chefen för Kommunikationsdepartementet den 1 februari 1994, På väg (SOU 1994:15). Slutsatserna av betänkandet återkom senare i proposition 1993/94:180 där även en utförlig beskrivning av alla olika bolag och ägoförhållanden redovisades för riksdagen. Riksdagen godkände förslagen att Vägverkets dotterbolagsstruktur skulle renodlas, godkände generella regler för bolagisering och utförsäljning av utvecklingsverksamhet som har sitt ursprung i Vägverket. (bet. 1993/94: TU 32, rskr 1993/94:387).

Beslutet innebar i korthet att inga projekt får bolagiseras utan att det finns en eller flera utomstående delägare som bidrar med minst samma insats i form av riskkapital och andra

SVERIGES RIKSDAG

resurser som Vägverket och att riksdagens godkännande måste inhämtas vid varje enskilt fall. Regeringen fick också riksdagens bemyndigande att avyttra aktier i RST Sweden. Vägverket fick den 9 juni 1994 i regleringsbrev för budgetåret 1994/95 avseende anslag till Vägverket av regeringen uppdraget att senast den 1 oktober 1994 redovisa en plan för hur Vägverkets ägandeengagemang i RST bolagen successivt kan minskas med inriktning mot en avveckling. Slutligen fick Vägverket i uppdrag att inkomma med förslag till ändringar i bolagsordningarna för Vägverkets bolag som blev nödvändiga till följd av regeringens förslag samtidigt som en översyn av Vägverkets samtliga bolag beslutades.

Om dessa förhållanden hade självfallet jag, regeringen men följaktligen även den dåvarande riksdagen kunskap.

Mats Odell

SVERIGES RIKSDAG

Ola Karlsson
riksdagsledamot

SVERIGES RIKSDAG
100 12 Stockholm
Telefon: 08-786 40 00

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -09- 07
Dnr 428-97/98

Till Konstitutionsutskottet

Näringsminister Anders Sundström har under valrörelsen försökt påverka en statlig myndighets beslut för att få fler statliga stödmiljoner till kommuner i sin egen valkrets. Konstitutionsutskottet bör därför granska om näringsministerns agerande är förenligt med grundlagens krav.

Anders Sundström har enligt ett TT-telegram 980828 under en valturné i Norrbotten utlovat stöd från en statlig myndighet till två kommuner trots att myndigheten ännu inte fattat något beslut. Det gäller stöd från den sk Bostadsakuten till kommunerna Gällivare och Överkalix. Genom sitt agerande försöker statsrådet påverka myndighetens beslutsfattande, vilket inte är tillåtet enligt grundlagen.

Enligt den informationen som Sundström fått från Sören Häggroth, ledamot i Bostadsdelegationens styrelse och statssekreterare i inrikesdepartementet, fanns Överkalix och Gällivare med bland de kommuner som diskuterades på Bostadsakuten. Genom att inför valmöten i de två kommunerna utlova statliga stödmiljoner har statsrådet Sundström försökt försatta myndigheten i en situation där den tvingas fatta de beslut som näringsministern redan annonserat.

Konstitutionsutskottet bör granska statsrådet Sundströms agerande i samband med utlovande av statliga stödmiljoner i den egna valkretsen.

Karlskoga den 7 september 1998
Ola Karlsson
Ola Karlsson (m)

BESÖKSADRESS: RIKSDAGEN, RIKSDAGEN, 100 12 STOCKHOLM TELEFON: 08-786 40 00 TELEFAX: 08-786 47 54

REGERINGSKANSLIET

1999-02-23 SB1999/618

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -02- 23
Dnr 428 - 98/99

KU:s granskningsärende 1998/99:12 om näringsminister Anders Sundströms befattning med frågor om statligt stöd till Gällivare och Överkalix kommuner

Härmed översänds en inom Näringsdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditionschefen Christer Fallenius, tel. 405 21 23, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

1999-02-15 N1999/4244/RP

Näringsdepartementet

Expeditionschefen Fallenius

Telefon 08 - 405 2123

Rättschef Per Virdesten
Statsrådsberedningen

KU:s granskningsärende 1998/99:12 om näringsminister Anders Sundströms befattning med frågor om statligt stöd till Gällivare och Överkalix kommuner

Bifogat yttrande har tagits fram i samråd med bl.a. f. näringsministern Anders Sundström.

C H Fallenius

Kopia till

statssekreteraren J Rangrost

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress Fredsgatan 8
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-411 36 16
E-post: registrator@industry.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Industry; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 141 80 MININD S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-02-15 N1999/4244/RP

Näringsdepartementet

Enheten för regionalpolitik
Bertil Carlstedt
Telefon + 46 8 4052219
Telefax + 46 8 4113616

KU:s granskningsärende 1998/99:12 om näringsminister Anders Sundströms befattning med frågor om statligt stöd till Gällivare och Överkalix kommuner

Efter kontakter med f. näringsminister Anders Sundström och Bostadsdelegationen lämnar Näringsdepartementet följande underlag för svar till KU.

I regeringens proposition (1997/98:62) Regional tillväxt för arbete och välfärd konstateras bl.a. att flera kommuner gör stora insatser för att stödja sina bostadsföretag och att för några kommuner hotar de ekonomiska åtagandena att bli övermäktiga, samt att regeringen avser att återkomma i frågan. Efter att riksdagen godkänt förslag i proposition (1997/98:119) Bostadspolitik för hållbar utveckling startade den s.k. Bostadsdelegationen sin verksamhet den 1 juli 1998.

Bostadsdelegationens uppgifter och organisation regleras i förordningen (1998:666) om statligt stöd för vissa kommunala åtaganden för boendet, och i förordningen (1998:667) med instruktion för Delegation för stöd till vissa kommuner med bostadsåtaganden. Uppgifterna är främst att bereda ärenden om stöd, överlägga med enskilda kommuner om lämpliga åtgärder och krav, samt samordna olika insatser för att bistå kommuner med stöd.

Anders Sundström informerade vid valmöten i mitten av augusti 1998 om den då nyinrättade Bostadsdelegationen samt fällde uttalanden i allmänna ordalag om att exempelvis Överkalix och Gällivare kommuner skulle kunna rymmas inom ramen för delegationens åtaganden. Enligt Sundström gjordes inga utfästelser om kommande beslut av delegationen och inga summor utlovades. Inte heller har han haft för avsikt att påverka Bostadsdelegationen i dess beslutsfattande.

Enligt Näringsdepartementets uppfattning är det naturligt att en minister vid ett valmöte presenterar reformer som han har bidragit till att förverkliga. För Anders Sundström har det tett sig som ett naturligt inslag i den politiska kampanjen att nämna att kommuner numera kan få

hjälp med sina stora bostadsåtaganden, och att i det sammanhanget även exemplifiera med sådana namngivna kommuner som har diskuterats under arbetet med reformen.

Näringsdepartementet konstaterar att de pressmeddelanden, som ligger till grund för det TT-telegram som det refereras till i anmälan, inte härrör från Regeringskansliet.

Från Bostadsdelegationens sida har uppgivits att man på intet sätt känt sig bunden av uttalandena eller uppfattat dem som direktiv.

Slutligen kan anmärkas att Bostadsdelegationen inte fattat något beslut om stöd till Överkalix och Gällivare kommuner.

Moderaterna
Sten Andersson

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -10- 26
Dnr 22-98/99

Till Konstitutionsutskottet

Anmälan av statsminister Göran Persson till granskning av Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet bör ganska statsministerns agerande och brev till partiledare med anledning av förhandlingar i Skånes regionfullmäktige.

Med anledning av utdragna förhandlingar om vem som skall ingå i majoriteten i Skånes regionfullmäktige har statsministern skrivit brev till partiledarna för folkpartiet och kristdemokraterna och uppmanat dessa att agera i viss riktning. Statsministerns agerande är förvånansvärt och unikt, samt vittnar om inkompetensförklaring av de förhandlande partierna i Skånes regionfullmäktige.

Jag önskar med dessa rader att statsministerns agerande i frågan granskas av Konstitutionsutskottet.

Malmö den 26 oktober 1998

Sten Andersson

Sten Andersson
Riksdagsledamot
Pl 145

REGERINGSKANSLIET

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -02- 19
Dnr 22-98/99
SB99/616

Statsrådsberedningen

Rättschefen

1999-02-19

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU:s granskningsärende 1998/99:14 om statsminister Göran Perssons agerande med anledning av förhandlingar inom Skånes regionfullmäktige

Den 21 oktober 1998 skrev Göran Persson brev till Lars Leijonborg och Alf Svensson om de överläggningar mellan partier som då pågick och som gällde Skåneregionens ledning och framtid. Göran Persson skrev breven som partiledare och inte som statsminister.

I breven undrade Göran Persson hur Lars Leijonborg och Alf Svensson ställde sig till att deras partier förhandlade och planerade ett samarbete med Skånes väl. Han framförde som sin uppfattning att det borde gå att finna andra samarbetsalternativ som kunde säkra de demokratiska värdena i Skåne.

Breven skrevs på det socialdemokratiska partiets brevpapper. De publicerades på partiets hemsida.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress Rosenbad 4
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

Socialdemokraterna

Stockholm den 21 oktober 1998

74

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 2 3
Dnr 22-98/99

Partistyrelsen
1998
Diarieplanbet. Diarienr. 1822-98

Lars Leijonborg
Sveriges Riksdag
100 12 STOCKHOLM

Faxnr: 20 98 68

Bäste Lars Leijonborg!

Som Du väl känner till pågår just nu överläggningar om hur Skåneregionen ska styras i framtiden. Enligt uppgifter förhandlar Folkpartiet med partiet Skånes väl inför tillsättandet av regionens ledning.

Skånes väl är en sammanslutning av flera partier, bland andra Sjöbopartiet, Framstegspartiet och Skånepartiet, vars gemensamma ståndpunkt är en tydlig och skrämmande främlingsfientlighet. I dessa partier finns också krav på till exempel fri försäljning av alkohol, kraftigt minskat bistånd, 48 timmars arbetsvecka och slopat stöd till kulturen.

Mot bakgrund av valrörelsen, där Folkpartiet gav uttryck för rakt motsatt uppfattning i både människosyn och sakfrågor, undrar jag hur Du ställer Dig till att Ditt parti förhandlar och planerar ett samarbete med Skånes väl.

Det borde gå att finna andra samarbetsalternativ som kan säkra de demokratiska värdena i Skåne.

Med vänlig hälsning

Göran Persson

105 60 Stockholm
Telefon 08-700 26 00
Telefax 08-20 42 57
Postgiro 107-3
Bankgiro 331-0679
Org. nr 802003-1145
Besöksadress: Sveavägen 68

Socialdemokraterna

Stockholm den 21 oktober 1998

14

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 2 3
Dnr 22-98/99

SAP Partistyrelse
1998 -10- 21
Diarieenhet A:72:2 | Diarienr 2322-98

Alf Svensson
Sveriges Riksdag
100 12 STOCKHOLM

Faxnr: 791 75 60

Bäste Alf Svensson!

Som Du väl känner till pågår just nu överläggningar om hur Skåneregionen ska styras i framtiden. Enligt uppgifter förhandlar Kristdemokraterna med partiet Skånes väl inför tillsättandet av regionens ledning.

Skånes väl är en sammanslutning av flera partier, bland andra Sjöbopartiet, Framstegspartiet och Skånepartiet, vars gemensamma ståndpunkt är en tydlig och skrämmande främlingsfientlighet. I dessa partier finns också krav på till exempel fri försäljning av alkohol, kraftigt minskat bistånd, 48 timmars arbetsvecka och slopat stöd till kulturen.

Mot bakgrund av valrörelsen, där Kristdemokraterna gav uttryck för rakt motsatt uppfattning i både människosyn och sakfrågor, undrar jag hur Du ställer Dig till att Ditt parti förhandlar och planerar ett samarbete med Skånes väl.

Det borde gå att finna andra samarbetsalternativ som kan säkra de demokratiska värdena i Skåne.

Med vänlig hälsning

Göran Persson

105 60 Stockholm
Telefon 08-700 26 00
Telefax 08-20 42 57
Postgiro 107-3
Bankgiro 331-0679
Org. nr 802003-1145
Besöksadress: Sveavägen 68

14

öppet brev

1998-10-27 Publicerat:
Göran Persson frågar Lars Leijonborg och Alf Svensson om samarbetet med det invandrarfientliga partiet Skånes väl.
Stockholm den 21 oktober 1998

Bäste Lars Leijonborg!

Som Du väl känner till pågår just nu överläggningar om hur Skåneregionen ska styras i framtiden. Enligt uppgifter förhandlar Folkpartiet med partiet Skånes väl inför tillsättandet av regionens ledning.

Skånes väl är en sammanslutning av flera partier, bland andra Sjöbopartiet, Framstegspartiet och Skånepartiet, vars gemensamma ståndpunkt är en tydlig och skrämmande främlingsfientlighet. I dessa partier finns också krav på till exempel fri försäljning av alkohol, kraftigt minskat bistånd, 48 timmars arbetsvecka och slopat stöd till kulturen.

Mot bakgrund av valrörelsen, där Folkpartiet gav uttryck för rakt motsatt uppfattning i både människosyn och sakfrågor, undrar jag hur Du ställer Dig till att Ditt parti förhandlar och planerar ett samarbete med Skånes väl.

Det borde gå att finna andra samarbetsalternativ som kan säkra de demokratiska värdena i Skåne.

Med vänlig hälsning

Göran Persson

Stockholm den 21 oktober 1998

Bäste Alf Svensson!

Som Du väl känner till pågår just nu överläggningar om hur Skåneregionen ska styras i framtiden. Enligt uppgifter förhandlar Kristdemokraterna med partiet Skånes väl inför tillsättandet av regionens ledning.

Skånes väl är en sammanslutning av flera partier, bland andra Sjöbopartiet, Framstegspartiet och Skånepartiet, vars gemensamma ståndpunkt är en tydlig och skrämmande främlingsfientlighet. I dessa partier finns också krav på till exempel fri försäljning av alkohol, kraftigt minskat bistånd, 48 timmars arbetsvecka och slopat stöd till kulturen.

Mot bakgrund av valrörelsen, där Kristdemokraterna gav uttryck för rakt motsatt uppfattning i både människosyn och sakfrågor, undrar jag hur Du ställer Dig till att Ditt parti förhandlar och planerar ett samarbete med Skånes väl.

Det borde gå att finna andra samarbetsalternativ som kan säkra de demokratiska värdena i Skåne.

Med vänlig hälsning

Göran Persson

Presstjänsten

Toppen av sidan ▸ | Tillbaka ▸ | Hem ▸

Moderaterna
Nils Fredrik Aurelius

1998-10-29

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -10- 29
Dnr 25-98/99

Till Konstitutionsutskottet

Enligt uppgifter i media under dagen har näringsminister Björn Rosengren uttryckligen uppmanat styrelsen i statligt ägda Samhall att göra sig av med verkställande direktören Gerhard Larsson. Agerandet tyder på så kallat ministerstyre.

Konstitutionsutskottet bör därför granska näringsministerns handlande.

Stockholm den 29 oktober 1998

Ola Karlsson (m)

Nils Fredrik Aurelius (m)

REGERINGSKANSLIET

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -02- 19
Dnr 25-98/99
SB1999/617

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

1999-02-19

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

KU:s granskningsärende 1998/99:15 om näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall

Härmed översänds en inom Näringsdepartementet upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Expeditionschefen Dag Ekman, tel 405 12 20, är Regeringskansliets kontaktman i detta ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

1999-02-15

Näringsdepartementet

Statssekreterare Rekke

Telefon 08-405 3129

SB
Rättschefen

KU:s granskningsärende 1998/99:15 om näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om direktör i Samhall

Härmed får jag lämna följande underlag för svar till konstitutionsutskottet.

Händelseförloppet.

I slutet av oktober 1998 tog Björn Rosengren kontakt per telefon med styrelseordföranden i Samhall AB, Håkan Tidlund. Under samtalet diskuterades olika frågor som rörde bolaget, bl.a. frågan om ledningen för bolaget.

Björn Rosengren kände till att frågan om verkställande direktörens fortsatta engagemang i bolaget diskuterats mellan den tidigare ledningen för Arbetsmarknadsdepartementet och bolagets styrelse. Med hänvisning till dessa kontakter ville Björn Rosengren höra Håkan Tidlunds uppfattning om lämpligheten av att nu fortsätta dessa diskussioner med Gerhard Larsson. I anslutning till detta samtal hade Björn Rosengren även kontakt med Gerhard Larsson som då framförde att han var intresserad av att byta jobb.

Det kan upplysningsvis nämnas att Gerhard Larsson även tagit kontakt med undertecknad och förklarat sig intresserad av nya arbetsuppgifter.

Kommentar

Liksom för andra aktiebolag gäller självfallet aktiebolagslagen för Samhall AB. Detta innebär bl.a. att det är bolagsstämman som är det högsta beslutande organet i bolaget. Staten, som är ensam aktieägare, utövar sin rätt att besluta i bolagets angelägenheter vid bolagsstämman. Enligt bolagsordningen för Samhall är det regeringen som utser styrelse. Det är sedan styrelsen som utser verkställande direktör. För verksamheten i Samhall gäller även ett avtal mellan staten och bolaget.

Postadress
103 33 STOCKHOLM

Besöksadress
Drottninggatan 16

Telefon växel
08-405 10 00

Telefax
08-20 73 69

E-post: registrator@labour.ministry.se
X 400: S=Registrator; O=Labour; P=Ministry; A=Sit; C=SE

Telex
125 33 MINLAB S

Som konstitutionsutskottet tidigare uttalat (KU 1982/83:30) betyder inte gällande regler om den formella styrningen av aktiebolag att det inte skulle få förekomma underhandskontakter mellan företrädare för ägaren och bolagsledningen. Tvärtom är sådana kontakter viktiga för att bolaget skall kunna bedriva sin verksamhet på ett effektivt sätt. Underhandskontakter av detta slag är särskilt viktiga när det gäller bolag som är helägda av staten. Då ägaransvaret utövas av regeringen är det nödvändigt att det ansvariga statsrådet och bolagsledningen etablerar ett gott förhållande genom regelbundna kontakter.

De kontakter som förevarit i detta fall mellan det ansvariga statsrådet och Samhalls styrleseordförande ligger helt i linje med de principer som gäller - och bör gälla - för regeringens utövande av ägaransvaret för statligt ägda bolag.

Lars Rekke

Centerpartiet
Riksdagskansliet

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -12- 11
Dnr \ 21-98/99

KU-anmälan
Jag anmäler härmed finansminister Erik Åsbrink till granskning i riksdagens konstitutionsutskott.

Konstitutionsutskottet bör granska finansminister Erik Åsbrinks kritiska uttalanden om att Överbefälhavaren Owe Wiktorin i ett brev till sin personal redogjort för Försvarsmaktens syn på hur frågan om anslagsförordningen skötts. Finansministern har i uttalanden i media kallat detta "en formlig kampanj mot regeringen."

Konstitutionsutskottet bör pröva frågan om finansministern agerat i enlighet med Regeringsformen när det gäller verkschefers rätt att självständigt sköta förvaltningsärenden eller om hans uttalanden är att betrakta som olämpligt ministerstyre. Granskningen bör ske mot bakgrund av att försvarsminister Björn von Sydow samma dag uttalat sitt och regeringens fulla förtroende för Överbefälhavaren.

Trots att Överbefälhavaren inte är underställd finansministern utan försvarsministern bör KU granska finansminsterns agerande med hänsyn till den särställning som finansministern, ur anslagshänseende, har i kretsen av regeringsmedlemmar.

Stockholm den 11 december 1998

Kenneth Johansson
riksdagsledamot, plats 298

Riksdagen, 100 12 Stockholm. Besöksadress Myntorget 2. Tel 08 - 786 40 00. Fax 08 - 10 84 69
E-mail: riksdagen@centerpartiet.se
www.centerpartiet.se

FÖRSVARSMAKTEN

1998-12-04

Nyheter

Till Försvarsmaktens personal

Stort intresse har visats Försvarsmakten i media under hösten. Debatten har rört försvarets framtid och till stor del också försvarets ekonomi. Under de senaste dagarna har debatten fokuserats kring ekonomin. I samband härmed har debatten tyvärr i flera fall kommit att innehålla såväl osakliga som rent felaktiga uttalanden.

Militärledningen fann vid sitt möte idag den 4 december det angeläget och väsentligt att till Försvarsmaktens personal göra följande uttalande:

Försvarsmaktens personal har lojalt och med engagemang deltagit i och genomfört omfattande förändringar inom försvaret under en lång följd av år. Vi i Försvarsmakten har tagit vårt samhällsansvar. Förändringarna har motiverats av utvecklingen i vår del av världen och samhällsekonomin, men har samtidigt inneburit personliga uppoffringar för enskilda och familjer. Trots detta har alla ställt upp på utvecklingen.

Försvarsmakten har under pågående förändringsprocess aktivt tagit initiativ till en fortsatt utveckling mot ett försvar som kan möta morgondagens hot och risker. Förslag till en sådan utveckling överlämnades till regeringen den 12 oktober. Ni har alla i samband med särskilda informationssatsningar bibringats kunskap om innehållet i detta förslag.

Under de senaste dagarna har det blivit allt tydligare att Försvarsmakten inte kommer att tilldelas de ekonomiska resurser som tidigare beslutats av riksdagen. Härigenom frångås tidigare förutsättningar och åtaganden, utan någon förvarning. Det faktiska läget är att tidigare beslutad ekonomi reduceras med cirka 9300 miljoner kronor under åren fram till och med 2001.

Militärledningen anser att ambitionsnivån i det framtida försvaret är en fråga av sådan vikt för Sveriges trygghet att den borde beslutas efter en öppen och seriös debatt och inte som nu genom budgettekniska förändringar.

Även om det i en så allvarlig situation som denna riktas osaklig och i vissa stycken helt felaktig kritik mot Försvarsmakten måste vi fortsätta att argumentera och arbeta för ett försvar som vi är övertygade om att Sverige behöver, såväl nu som i framtiden.

Det krävs inte mer konfrontation i försvarsfrågan! Däremot krävs nu snara politiska ställningstaganden för att Sverige åter skall få en långsiktig inriktning för Försvarsmakten. Detta är helt nödvändigt för att Försvarsmakten skall vara ett stöd för svensk

säkerhetspolitik, nu såväl som i framtiden.

Owe Wiktorin
Frank Rosenius
Kjell Nilsson
Folke Rehnström
Hans Berndtson
Kent Harrskog
Percurt Green
Mertil Melin
Paul Degerlund
Torsten Lindh
Jan Jonsson
Stefan Ryding-Berg
Erik Rossander
Bo Waldemarsson
Gunnar Nyberg

Brev till Försvarsmaktens personal (pdf)

▲TILL BÖRJAN

Försvarsmaktens hemsida | Frågor | Infomaster | Webmaster | Reviderad 1999-02-09

Moderaterna

1999-02-02

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -02- 02
Dnr 162 - 98/99

Anmälan om granskning av huruvida statsrådet Margareta Winberg har förfarit i strid mot regeringsformen 1 kap. 2 §

Den 27 november 1998 publicerade tidningen Expressen en debattartikel av statsrådet Margareta Winberg i hennes egenskap av jämställdhetsminister. I artikeln ger statsrådet sin förklaring till sambandet mellan mansrollen och mäns kriminalitet i form av bland annat gruppvåldtäkter. I artikeln slår jämställdhetsministern fast: "Männen begår brott och fokus måste naturligtvis sättas *på det kön som bär skulden (min kursivering).*"

Kriminaliteten och då inte minst den sexualbrottslighet som vissa män gör sig skyldiga till är självfallet ett allvarligt samhällsproblem som det är angeläget att komma till rätta med. I den delen finns det ingen anledning till kritik mot statsrådets uttalande. Det oacceptabla i hennes uttalande är förklaringen att män som kollektiv bär skuld till vissa mäns brottsliga handlingar. Winberg vill alltså ställa upp en generell norm enligt vilken varje person som tillhör det manliga könet – men inte det kvinnliga – är ansvarig för de kriminella handlingar som vissa män begår.

Sedd från straffrättslig synpunkt står det tänkande som statsrådet Winberg ger uttryck för genom sin formulering om det manliga könets kollektiva skuld direkt i strid mot de principer som det svenska straffsystemet i likhet med alla civiliserade staters straffordningar bygger på. I denna anmälan ifrågasätts statsrådets uttalande emellertid på strikt konstitutionell grund.

I regeringsformen 1 kap. 2 § anges vissa grundläggande mål för politiken. I paragrafens första stycke framhålls att den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. I tredje stycket slås fast att det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden. Där ges också uttryck för ett särskilt element i paragrafens inledande likhetsgrundssats, nämligen jämställdheten mellan könen. Genom detta målsättningsstadgande har jämställdheten mellan könen upphöjts till en grundläggande statsrättslig norm, som skall ligga till grund för de politiska beslutens innehåll, se bet. 1997/98:KU5, s.14 ff.

Regeringsformens programstadgande om jämställdhet mellan könen återspeglar vad som gäller enligt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, Europakonventionens bestämmelser om lika behandling oberoende av bland annat kön och EG-rättens icke-diskrimineringsprincip. Vi har här att göra med en av demokratins mest grundläggande och centrala värderingar, nämligen varje individs rätt till likabehandling och till lika respekt vid utövande av offentlig makt.

Mot denna bakgrund bör klargöras huruvida statsrådet Winbergs uttalande i den åberopade artikeln, i vilken det manliga könet tillskrivs en kollektiv skuld för brott mot kvinnor som vissa män begår, är förenligt med regeringsformens programstadgande om grundläggande mål för politiken och den offentliga maktutövningen vad gäller respekten för enskilda individers lika värde, rätt till likabehandling och respekten för den enskilda människans frihet och värdighet.

Utöver att uttalandet inte i något avseende leder framåt vad avser jämställdheten mellan könen är det oroande från principiell utgångspunkt för regeringens fortsatta arbete då uttalandet inte överensstämmer med regeringsformens krav på lika behandling av varje medborgare.

Beatrice Ask (m)

Stockholm den 4 december 1997

Till Konstitutionsutskottet

Konstitutionsutskottet
Ink den 1997-12-04
Dnr 100/97-98

Granskningsanmälan

Enligt vad som uppgetts i massmedia har kostnaden för en av statsministerns tjänsteresor blivit extremt hög - över en miljon kronor.

Det har också uppgetts att det i samband med denna och ett par andra tjänsteresor rekreationsdagar tagits ut, något som i sig naturligtvis inte förtjänar något klander. Vad som dock inte klarlagts är om dessa rekreationsdagar lett till ökade kostnader för det allmänna eller ej.

Konstitutionsutskottet bör granska upphandlingen, kostnaderna och huruvida rekreationsdagarna lett till någon fördyring för det allmänna.

Stockholm dag som ovan

Bo Könberg
riksdagsledamot (fp)

Bilaga 2

REGERINGSKANSLIET

1998-04-09 SB98/1928

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1998 -04- 14
Dnr 100-97/98

KU:s granskningsärenden 1997/98:24, 29

Härmed översänds två inom Statsrådsberedningen upprättade promemorior i ovannämnda ärenden.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1998-04-08

Statsrådsberedningen

Bo Malmqvist
Departementsråd
Telefon 08-405 45 47

Svar på fråga från riksdagens konstitutionsutskott med anledning av granskningsärendet 1997/98:24

Denna promemoria har upprättats i Regeringskansliet med anledning av en förfrågan från konstitutionsutskottet om statsministern har tagit ut rekreationsdagar i samband med tjänsteresor och om detta har medfört ökade kostnader för det allmänna. Promemorian grundar sig på en genomgång av det räkenskapsmaterial i Regeringskansliet (fakturor och reseräkningar) som avser statsministerns utrikes resor under 1997 och första kvartalet 1998. Genomgången har gett vid handen att han tog ut rekreationsdagar vid tre av dessa resor. Det gäller resor till

- Rom för samtal med premiärminister Prodi och PDS-ledaren D'Alema den 25–26 mars 1997,
- NATO-toppmötet i Madrid den 8–9 juli 1997, och
- New York för samtal med FN:s generalsekreterare och för anföranden och möten på Wall Street m.m. vid månadsskiftet oktober/november 1997.

Resan till Rom

Måndagen den 24 mars reste statsministern till Rom. Han reste med reguljärflyg och inkvarterades på Sveriges ambassads residens i Rom. Tjänsteärendet i Rom slutfördes under onsdagen. Resten av veckan använde han för rekreation. Återresan från Rom till Sverige skedde söndagen den 30 mars (påskdagen) med regeringsplanet Tp 102.

Regeringskansliet betalade reguljärflygbiljetten och betalade också ersättning till Försvarsmakten för transporten med Tp 102. Det förhållandet att statsministern tog ut rekreationsdagar i samband med tjänsteresan beaktades vid beräkningen av traktamente för resan. Hans traktamente beräknades som om han hade återvänt hem redan torsdagen den 27 mars. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

Resan till NATO-toppmötet i Madrid

Som närmare framgår av det följande tog statsministern ut rekreationsdagar i början och i slutet av resan.

Söndagen den 6 juli reste han med Tp 102 från Malmö till Malaga. Han vistades där ett par dagar för rekreation och fortsatte sedan med bil till mötet i Madrid. Under vistelsen i Madrid bodde han på hotell. Torsdagen den 10 juli återvände han med bil till Malaga för rekreation. Vistelsen i Malaga varade till söndagen den 20 juli. Han reste då med Tp 102 från Malaga till Malmö.

Regeringskansliet har betalat ersättning till Försvarsmakten för flygtransporten. Ersättningen för transporten Malmö-Malaga och Malaga-Malmö var densamma som för en transport Stockholm–Madrid och Madrid–Stockholm. Regeringskansliet har också betalat inkvarteringen på hotell i Madrid. Det förhållandet att statsministern tog ut rekreationsdagar i samband med tjänsteresan beaktades vid beräkningen av traktamente för resan. Hans traktamente beräknades som om han hade rest ut först tisdagen den 8 juli och återvänt hem redan torsdagen den 10 juli. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

Resan till New York

Statsministern reste onsdagen den 29 oktober till New York. Han använde sig av det flygplan som Regeringskansliet hade chartrat för resan. Under vistelsen i New York bodde han på hotell.

Han hade samtal med FN:s generalsekreterare före den helg som inföll den 1 och 2 november. Anföranden och möten på Wall Street m.m. genomförde han efter helgen. Under helgen var han sålunda inte engagerad i några tjänsteaktiviteter. Dessa två dagar använde han för rekreation i New York.

Han återvände till Sverige den 5 november.

Regeringskansliet betalade flygtransporten och inkvarteringen på hotell. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

REGERINGSKANSLIET

1999-03-09 SB1999/995

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -03- 0 9
Dnr 100 -97/98

KU:s granskningsärende 1998/99:3 om statsministerns tjänsteresor

Härmed översänds en inom Statsrådsberedningen upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Per Virdesten

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-03-09

Statsrådsberedningen

Rättschefens kansli
Departementsråd Bo Malmqvist
Telefon 08-405 45 47

Statsministerns tjänsteresor

Denna promemoria har upprättats i Regeringskansliet med anledning av en begäran från konstitutionsutskottet om en redogörelse för

- flygkostnaderna vid statsminister Göran Perssons resa till New York i oktober/november 1997,
- vilka åtgärder som Statsflygutredningens betänkande har gett anledning till.

Flygkostnader

Vid resan till New York använde sig Göran Persson av ett flygplan som Regeringskansliet chartrade för denna resa. Detta sedan det visat sig att en årlig service på regeringsplanet Tp 102 inte skulle bli klar i beräknad tid och att regeringsplanet därför inte kunde användas för resan.

Användningen av charterflyg föregicks av att Regeringskansliet via en mäklare begärde in tre skriftliga anbud. Det lägsta anbudet kom från ett schweiziskt företag och var på 216 300 schweiziska franc. Detta anbud antogs.

Efter resan betalade Regeringskansliet en faktura på det angivna beloppet.

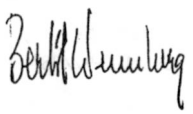
Statsflygutredningens betänkande

Betänkandet har remissbehandlats. Utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter ligger nu till grund för ett arbete i Regeringskansliet med att utforma rutiner som säkerställer en tillräcklig transportkapacitet till en så låg kostnad som möjligt för staten. Det gäller bl.a. rutiner för planering och dokumentation. En sammanhållen adminstration för flygtransportverksamheten övervägs också.

TJÄNSTEANTECKNING
1999-03-24

Granskningsärende nr 3 Statsministerns tjänsteresor

Som svar på en per telefon framförd fråga huruvida kostnaderna för statsministerns flygresa till New York påverkats av att vissa rekreationsdagar skulle tas ut har jag i dag per telefon fått följande svar förmedlat av rättschefen i Statsrådsberedningen Per Virdesten: Upphandlingen grundades på en planering som innebar att utresa skulle ske onsdagen den 29 oktober 1997 och återresa tisdagen den 4 november 1997. Rekreationsdagarna medförde inte ökade kostnader för Regeringskansliet.

SVERIGES RIKSDAG

KONSTITUTIONSUTSKOTTET
Bertil Wennberg
Biträdande kanslichef

Stockholm 1999-04-09

Dnr 100-97/98

Regeringskansliet
Statsrådsberedningen
Departementsrådet Bo Malmqvist

Granskningsärende1998/99:3 Statsministerns tjänsteresor

Med hänvisning till den tidigare skriftväxlingen i ärendet får jag meddela att konstitutionsutskottet vid sitt sammanträde i går beslutade att begära skriftlig svar på vissa ytterligare frågor. Frågorna framgår av bilagda skrivelse.

Ett svar på denna skrivelse en motses till fredagen den 16 april 1999.

Med vänlig hälsning

Bertil Wennberg

TEL 08-7864460 • FAX 08-786 6175
BESÖKSADRESS: Riksgatan 2
SVERIGES RIKSDAG • 100 12 STOCKHOLM • TEL 08-786 40 00

april-99

Ytterligare frågor om statsministerns resor

Om New York-resan

- Vilka faktorer gjorde det olämpligt med reguljärflyg?

Rom-resan

Nedresan ägde rum med reguljärflyg och hemresan med regeringsplanet.

- Vilka faktorer gjorde det olämpligt med reguljärflyg för hemresan?

- Hade reguljärflyg också för hemresan varit möjligt om inte rekreationsdagarna tagits ut?

Malaga-resan

- Vilka faktorer gjorde det olämpligt med reguljärflyg?

REGERINGSKANSLIET

1999-04-16 SB1999/995

Statsrådsberedningen

Rättschefen

Telefon 405 4849

Konstitutionsutskottet
Riksdagen

Konstitutionsutskottet
Ink 1999 -04- 16
Dnr

KU:s granskningsärende 1998/99:3 om statsministerns tjänsteresor

Härmed översänds en inom Statsrådsberedningen upprättad promemoria i ovannämnda ärende.

Per Virdestén

Postadress 103 33 STOCKHOLM
Besöksadress
Telefon växel 08-405 10 00
Telefax 08-723 11 71
E-post: registrator@primeminister.ministry.se
X.400: S=Registrator; O=Primeminister; P=Ministry; A=SIL; C=SE
Telex 178 20 PREMIER S

REGERINGSKANSLIET

Promemoria

1999-04-16

SB1999/995

Statsrådsberedningen

Rättschefens kansli
Departementsråd Bo Malmqvist
Telefon 08-405 45 47

Statsministerns tjänsteresor

Denna promemoria har upprättats i Regeringskansliet med anledning av en begäran av konstitutionsutskottet om svar på vissa ytterligare frågor om statsministerns tjänsteresor.

Staten har de s.k. regeringsplanen för att bl.a. statsministern skall kunna planera och genomföra resor utan att vara bunden av de begränsningar i form av fasta avgångstider m.m. som användningen av reguljärt flyg innebär. Enligt ett regeringsbeslut den 12 september 1996 (dnr SB1996/5375) skall dessa flygplan användas för statschefens och den högsta civila och militära ledningens behov av snabba och säkra transporter.

Med jämna mellanrum – cirka en gång i halvåret – diskuteras livvaktsskyddet och andra säkerhetsskyddsfrågor vid statsministerns resor med företrädare för Säkerhetspolisen. Allmänt gäller att utfallet av dessa diskussioner är ett viktigt element i det val av färdsätt som sedan görs inför varje resa. Andra omständigheter som vägs in vid valet är snabbhet, flexibilitet vid ändrade planer, behov av genomgångar och förberedelser under resan samt de ekonomiska aspekterna.

Slutsatsen vid en sammanvägning av de faktorer som här har angetts har oftast blivit att resan bör göras med regeringsplan. Det gäller bl.a. återresan från Rom den 30 mars samt flygningarna Malmö–Malaga och Malaga–Malmö den 6 och 20 juli 1997. Att statsministern tog ut rekreationsdagar i samband med dessa resor påverkade inte valet att använda ett regeringsplan.

I en del fall har avvägningen utfallit så att reguljärflyg valts. Ett sådant fall var flygningen till Rom den 24 mars 1997. Att statsministern tog ut rekreationsdagar under vistelsen där påverkade inte valet av färdsätt.

Ibland har oförutsedda händelser gjort att ett regeringsplan inte är tillgängligt för en resa där programmet bygger på att detta plan kan användas. I sådana fall har valet av färdsätt omprövats efter en ny

sammanvägning av alla relevanta faktorer (säkerhetskyddsaspekter, snabbhetskrav osv.). Resan till New York vid månadsskiftet oktober/november 1997 är ett exempel. Omprövningen i det fallet resulterade i att charterflyg valdes. Att statsministern tog ut rekreationsdagar under vistelsen i New York påverkade inte detta val.

KONSTITUTIONSUTSKOTTET **TJÄNSTEANTECKNING**
BW 1999-04-28

Granskningsärende 1998/99 nr 3 Statsministerns tjänsteresor

På uppdrag av utskottet har jag efter utskottets sammanträde den 20 april 1999 framfört följande fråga till Regeringskansliet vid telefonsamtal med rättschefen i Statsrådsberedningen Per Virdesten: Var säkerhetsbedömningen annorlunda vid resan från Rom än vid resan till Rom?

Jag har i dag mottagit följande svar, framfört per telefon av Per Virdesten: Med hänsyn till den tid som gått sedan dessa resor är det inte möjligt att i alla detaljer rekonstruera de omständigheter som vägdes in vid valet av färdmedel. Något säkert svar på utskottets fråga kan därför inte ges. Det bör dock observeras att även när t.ex. hotbilden är densamma, så kan tidskrav och andra faktorer som är relevanta vid en sammanvägning variera så att valet av färdsätt vid en resa utfaller annorlunda än vid en annan resa.

Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Anders Björck angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Vice ordföranden: Jag ber att få förklara konstitutionsutskottets sammanträde öppnat.

Eftersom Per Unckel, som är ordförande i utskottet, tillhörde samma regering som Anders Björck är det inte möjligt för honom att leda utskottets överläggningar i de här två frågorna som står närmast på vår dagordning.

Jag hälsar Anders Björck välkommen hit till oss i konstitutionsutskottet.

Det som nu är anmält för granskning beträffande Anders Björck är, som det sägs i anmälan, om Björck underlåtit att informera riksdagen och dess försvarsutskott om den verkliga innebörden av ett avtal mellan tyska myndigheten BWB och Försvarets materielverk. Det är alltså den informationsfrågan som är föremål för vår handläggning.

Anders Björck vill göra en inledning till det här. Sedan får först det parti som har gjort anmälan möjlighet att fråga, och därefter får partierna i storleksordning ställa frågor.

Anders Björck: Riksdagen beslutade i 1992 års försvarsbeslut att anskaffa stridsvagnar till Försvarsmakten. I enlighet med gällande bestämmelser och praxis skedde då en utvärdering av tre olika alternativ: tyska Leopard 2, franska Leclerc och amerikanska M1A2. Denna mycket omfattande utvärdering genomfördes bl.a. i form av fälttester under olika förhållanden av FMV, Försvarets materielverk. Frågor rörande motköp och industriellt samarbete, som numera är en integrerad del av den här typen av upphandlingar, utvärderades av NUTEK.

FMV:s slutsats i skrivelse till regeringen 1993-12-22 blev att en anskaffning skulle ske av tyska Leopard 2. Till samma slutsats kom beställaren, Chefen för armén – det är viktigt att komma ihåg att Chefen för armén då var en egen myndighet – och Överbefälhavaren. Det här var alltså före den stora försvarsmaktsreformen, som trädde i kraft den 1 juli 1994.

Vad gäller det industriella samarbetet och motköpen skedde en utvärdering av NUTEK. I en skrivelse 1993-12-08 konstaterade NUTEK att rangordningen mellan offertgivande avseende civil industrisamverkan blir först Krauss-Maffei, Tyskland, sedan GIAT, Frankrike, och på tredje plats General Dynamics Land Systems, USA. De beredande instanserna var alltså eniga, och regeringen fattade den 20 januari 1994 beslut om att anskaffa den tyska stridsvagnen i enlighet med fackmyndigheternas rekommendation.

Förutom de rent tekniska skälen tillkom också prisbilden. Jag kan då nämna – och jag gör det därför att här har cirkulerat de mest förvirrade uppgifter i medierna under ett antal år – att det tyska alternativet låg inom ramen. Vi

talar då om genomförandeprisläge 1993–1994, med februari 1994 som närmevärde. Det amerikanska alternativet låg nästan 1 miljard över ramen och det franska mer än 2 miljarder över den ram som riksdagen hade beslutat om. Då den angivna ramen i nämnda prisläge var under 6 miljarder kronor kan var och en förstå att skillnaderna i pris var avsevärda.

Det var alltså så att när det gällde pris, när det gällde industriellt samarbete och när det gällde teknisk kvalitet var det tyska alternativet bäst.

Mot denna bakgrund blev jag ytterst förvånad över att talesmannen i försvarsfrågor för det dåvarande största oppositionspartiet vid denna tidpunkt, tillika vice ordföranden i försvarsutskottet, samma dag som regeringen fattade sitt beslut, dvs. den 20 januari 1994, i Dagens Eko kl. 17.45 på reporterns fråga ordagrant svarade: "Ja, vad vi har sett av buden är det det franska alternativet som är bäst."

Regeringen gav den 20 januari 1994 FMV i uppdrag att anskaffa nya och begagnade stridsvagnar. Att man från tysk och amerikansk sida kunde erbjuda begagnade stridsvagnar framgår av det underlag som inkom från fackmyndigheten och som jag förmodar att KU har tagit del av. Det här hade en betydelse såtillvida att man i planerna, förutom inköp av 120 nya stridsvagnar, hade tänkt sig att renovera en del av de gamla centurionstridsvagnarna från 1950-talet och i planerna avsatt medel för detta. Genom att inköpet av begagnade stridsvagnar kom till bortföll renoveringsåtgärden.

Sedan har det sagts att det här innebar en väldig satsning på stridsvagnar. Men genom den inriktning som fanns i FB -92 genomfördes dock en halvering av antalet stridsvagnar i den svenska armén.

Regeringsbeslutet av den 20 januari 1994, som är på en halv A 4-sida, använder uteslutande, både vad avser de nya och de begagnade stridsvagnarna, ordet "anskaffa". På den halva A 4-sidan används ordet anskaffa – och bara det ordet – i själva verket åtta gånger. Det råder ingen tvekan om vilken teknisk term som användes. "Anskaffa" betyder enligt Svensk ordbok "åstadkomma att man kommer i besittning av varor, utrustning etc.".

Efter regeringsbeslutet den 20 januari 1994 gick ärendet över till fackmyndigheten, FMV, Försvarets materielverk. Jag var därefter inte ansvarig för anskaffningen, även om jag naturligtvis vid något tillfälle hörde om förhandlingarna.

Det är ur konstitutionell synpunkt viktigt att komma ihåg att det var Materielverket som hade att tolka begreppet anskaffa, inte jag. Hade jag lagt mig i upphandlingen efter det att den hade lämnat Regeringskansliet hade det säkerligen talats om ministerstyre, och jag hade haft äran och nöjet att träffa gamla och nya kolleger i konstitutionsutskottet, fast under en annan rubrik. Det här är naturligtvis elementa för KU:s ledamöter, hur en upphandling går till och vad ministerstyre innebär, så jag skall inte närmare kommentera det.

Av olika skäl var det FMV, Försvarets materielverk, som valde en viss överlåtelseform för de begagnade stridsvagnarna. Hade denna utfrågning skett inför lyckta dörrar, vilket jag har begärt, hade jag kunnat kommentera detta närmare. Det finns skäl för att det blev på det sätt som det blev, men beslutet om överlåtelseform var ett myndighetsbeslut, inte ett regeringsbeslut.

Inom parentes kan sägas att detta är en av de bästa försvarsmaterielaffärer som vi har gjort i modern tid. Vi fick i klartext två stridsvagnar för priset av en. Det var det som var skälet till att man då av vissa skäl på myndighetsnivå i förhandlingarna med den tyska fackmyndigheten valde en viss form. Jag upprepar att detta är en utomordentligt god affär för Sverige. Jag är naturligtvis beredd att inför lyckta dörrar redogöra för detta, också i exakta priser.

Det talas inte om leasing i den tyska versionen, utan om *überlassen*, i den engelska versionen *transmission*. Det är väl journalister som har fått fart på uttrycket leasing. Det handlar alltså om överlåtelse och inte om leasing.

Om vi nu håller oss till leasing, är det inte något unikt när det gäller försvaret, som en del har tyckts tro. I kanslipromemorian talas det om leasing av mätutrustning och leasing av materiel som skall testas. Men Försvarsmakten leasar t.ex. också bilar. Jag kan upplysa om att vi för närvarande har en mycket omfattande leasing av tunga pansarfordon för att säkerställa skydd och rörlighet för våra svenska styrkor på Balkan. Det är också leasing från ett annat land, nämligen från Finland, med månatliga utbetalningar. Det är bra. Det är ekonomiskt riktigt att vi inte binder kapital i den här typen av materiel. Det pågår alltså just nu. Jag skulle kunna nämna andra exempel. Det är alltså inget konstigt.

Det slutgiltiga kontraktet om stridsvagnsaffären undertecknades, enligt vad jag har inhämtat, den 2 september 1994 mellan FMV och Tyskland. Det var drygt två veckor före valet, som ägde rum den 19 september. Att lämna information om ett så komplicerat kontrakt i slutskedet av valrörelsen till riksdagen eller dess försvarsutskott är inte helt enkelt, eller kanske inte ens lämpligt. Jag kan tala om att bara anbudshandlingarna uppgick till 25 000 sidor. Det är alltså inte alldeles enkel materia. Ett nytt försvarsutskott valdes den 11 oktober samma år. Då var jag inte längre försvarsminister. Jag avgick den 3 oktober, några dagar tidigare, för att kunna kandidera till posten som förste vice talman.

Nu föreligger emellertid ingen skyldighet att informera riksdagen om materielaffärer, såvida det inte föreligger ett formellt beslut i frågan. Det gäller t.ex. JAS-projektet, och där har jag och före- och efterträdare regelbundet i en skrivelse till riksdagen informerat om JAS-projektet. Hade riksdagen begärt en särskild information om stridsvagnsanskaffningen hade jag naturligtvis lämnat en sådan. Anskaffningen hade ju skett i enlighet med vad fackmyndigheterna enhälligt hade rekommenderat, och det hade varit enkelt för mig att ge en sådan information om den hade efterfrågats. Jag hade gett den med glädje. Jag hade gärna gett den för försvarsutskottet inom lyckta dörrar, och jag hade gärna berättat om de villkor som hade uppnåtts. Men någon begäran fick jag aldrig. Jag var, som sagt, beredd att ge en sådan information, även om den hade fått ges i valrörelsens sista dagar.

Så vill jag slutligen säga några ord om anmälan. I anmälan förekommer det dessvärre ett antal felaktigheter. Jag tycker att det ankommer på mig att något kommentera detta.

Anmälaren börjar: "1994 beslutade riksdagen om inköp av 160 begagnade leopardstridsvagnar." Det är fel. Beslutet kom 1992. Riksdagen fastställde aldrig något antal. Riksdagen fastställde naturligtvis inte vilken stridsvagn som skulle inköpas. Det är tre fel i den första meningen.

Det sägs vidare: "Det är den tyska staten, inte den svenska, som äger stridsvagnarna. Björck hävdar att han själv deltog i slutförhandlingarna med den tyske försvarsministern Volker Rühe." Det är fel. Det var alltså fackmyndigheten FMV som skötte upphandlingen i enlighet med gällande praxis.

"Riksdagen och riksdagens försvarsutskott har genom en proposition, undertecknad av Björck, informerats om att beslutet gällde ett köp." Det är det femte felet. Termen "anskaffning" används konsekvent i sammanhanget.

"Jag ser det som angeläget att riksdagens konstitutionsutskott prövar om dåvarande försvarsminister underlåtit att informera riksdagen – – –." Det är det sjätte felet. Det föreligger alltså inget sådant krav. Det skulle dessutom vara orimligt om man skulle informera om t.ex. inköp av tåg, bilar, flygplan och annat på den civila sidan.

Jag har försökt få det här tillrättat, och jag har ställt ett antal frågor om detta. Vi hade en lång korrespondens, där jag inte fick några svar. Sju gånger försökte jag få det här utrett så att jag skulle kunna förbereda mig. I det sista brevet till anmälaren, brev nr 7, skriver jag: "Jag väntar fortfarande på svar på den fråga jag nu har ställt ett antal gånger. När beslutade riksdagen att inköpa 160 begagnade leopardstridsvagnar? Med vänliga hälsningar. Anders Björck."

Svaret den sjunde gången lyder: "Tack för din hälsning. Jag önskar också dig en trevlig sommar."

Det är mycket angeläget att detta blir offentlig handling. Jag ber därför att till konstitutionsutskottet få lämna över hela korrespondensen.

Slutligen vill jag sammanfatta. Riksdagen har fattat beslut om att anskaffa stridsvagnar. Riksdagen har särskilt pekat på begagnademarknaden. Regeringen uppdrog åt FMV att anskaffa vagnarna. FMV har sedan fullgjort detta uppdrag i enlighet med gällande regler. Någon skyldighet att informera riksdagen föreligger inte. Någon begäran att få information om stridsvagnsanskaffning har inte vare sig min efterträdare eller jag fått. Självfallet hade jag lämnat en sådan om intresse hade funnits. Jag vill också gärna säga att jag är övertygad om att Thage G Peterson också hade lämnat försvarsutskottet all information om utskottet så hade begärt. Men varken han eller jag fick någon sådan begäran.

Vice ordföranden: Tack för den uttömmande redogörelsen. Jag lämnar ordet till Tommy Waidelich.

Tommy Waidelich: Som framgår av inledningen bestrider Björck uppgiften om att han inte deltog i slutförhandlingarna om Leopardaffären. Deltog någon annan från Finansdepartementet i slutförhandlingarna?

Anders Björck: Det känner jag inte till. Ärendet lämnade regeringen, Försvarsdepartementet, den 20 januari 1994 i enlighet med den handläggningsordning som finns. Frågan om vilka som deltog skall inte riktas till mig utan till representanter för Försvarets materielverk. Generaldirektören där, en f.d. socialdemokratisk statssekreterare vid den tiden, torde kunna ge all önskvärd information.

Tommy Waidelich: Det förekom ingen skriftväxling mellan statssekreterarna i Sverige och Tyskland efter den här tidpunkten?

Anders Björck: Det kan det säkerligen ha gjort. Vi skall komma ihåg en sak, nämligen att inköpet av de 120 nya stridsvagnarna var ett rent köp. De 160 begagnade stridsvagnar som var grädden på moset och som gjorde att en miljard var avsedd för renovering av de gamla centurionstridsvagnarna bortföll – det är alltså mycket stora pengar vi tjänade – ägdes ju av tyska staten. Det är mycket möjligt att man höll statssekreterare eller andra informerade om detta. Det tycker jag i så fall är bra. Men information är inte detsamma som att delta i en upphandling. Myndighetsansvaret var FMV:s.

Tommy Waidelich: Skulle också frågan om leasing ha kunnat avgöras i en sådan skriftväxling?

Anders Björck: Självfallet skulle frågan om överlåtelseformen kunna komma upp i sådana sammanhang. Nu skall vi komma ihåg att det från början aldrig var tal om någonting annat än ett direkt köp. Från tysk sida – av skäl som jag inte kan gå in på eftersom detta är ett öppet utskottsförhör och berör förhållandena till tredje land och detta omfattas av militär och kommersiell sekretess och utrikessekretess, vilket jag hoppas att utskottet respekterar – försökte man hitta en överlåtelseform som var den lämpligaste. Då skall vi komma ihåg att man från såväl Försvarets materielverk i skrivelse till utskottet som Försvarsdepartementet, som numera dessvärre inte står under mitt kommando, understryker att den överlåtelseform man valde var att likställa med ett köp. Även här, om det här hade varit inför lyckta dörrar, skulle jag i detalj ha kunnat redovisa varför detta är samma sak. Dessutom var anskaffa, som jag sade, det som gällde enligt både regerings- och riksdagsbeslut.

Tommy Waidelich: När blev Anders Björck klar över att det var fråga om att Sverige skulle leasa stridsvagnarna i Tyskland?

Anders Björck: Jag är inte säker på att ordet leasa är det korrekta här. Det talas om *überlassen*. Det talas om att det handlar om *transmission* i den engelska versionen, som sedermera blev den slutgiltiga. Det var redan från början klart att man från tysk sida av kosmetiska skäl skulle vilja ha en överlåtelseform vad avser de begagnade vagnarna som skulle kunna innebära att vi hade full förfoganderätt under vagnarnas hela tekniska livslängd. Jag kan faktiskt inte exakt komma ihåg om jag fick den informationen muntligt eller skriftligt. Men det var naturligtvis någonting som ankom på fackmyndigheten FMV att avgöra.

Tommy Waidelich: Men det var klart redan från början?

Anders Björck: Nej, det var definitivt inte klart från början vilken överlåtelseform som det skulle vara. Vi måste ha klart för oss gången här. Riksdagen fattar ett beslut om bemyndigande om anskaffning. Därefter fattar regeringen ett beslut på underlag från fackmyndigheterna. Därefter går det hela vidare till fackmyndighet. Det är alltså inte som skrivs i en reservation till ett av försvarsutskottets betänkanden ordagrant, att Anders Björck skulle skriva ett kontrakt. Jag har aldrig skrivit under några kontrakt. Det gör inte några statsråd. Det förekommer alltså i en reservation i försvarsutskottet av vissa ledamöter. Uppenbarligen kan de inte upphandlingsgången.

Tommy Waidelich: Kände Anders Björck till att det rörde sig om överlåtelse eller leasing? Kände Anders Björck till det faktumet innan regeringen fattade sitt beslut den 20 januari 1994?

Anders Björck: Nej, därför att då handlade det om att ge uppdrag om anskaffning, och då kände vi inte till vad det slutgiltiga resultatet skulle bli. Det är alldeles självklart att i de förhandlingar som föregick regeringsbeslutet – det var en utvärdering som tog över ett år under ganska hårda test – kan den frågan ha diskuterats. Jag hade före jul ett samtal med den tyske försvarsministern i ärendet. Då var frågan naturligtvis uppe om de begagnade stridsvagnarna. Det var före regeringsbeslutet. Då diskuterades inte någon form av överlåtelse i den form som sedermera har diskuterats. Jag har faktiskt inte sett kontraktet mellan FMV och den tyska myndigheten.

Tommy Waidelich: När blev frågan om överlåtelse aktuell, om det inte var före regeringsbeslutet?

Anders Björck: Frågan om överlåtelse, som var en av olika alternativ och som då diskuterades, kan säkerligen ha varit aktuell under en ganska lång tid. Däremot skall frågan hur de förhandlingarna gick ställas till Försvarets materielverk. Jag upprepar: Jag hade ingen konstitutionell rätt att lägga mig i den frågan när den väl hade lämnat Regeringskansliet. Det hade varit ett ganska flagrant fall av ministerstyre om jag hade gått in och sagt att ni skall välja den eller den överlåtelseformen. Min inställning var naturligtvis att vi skall välja bästa möjliga överlåtelseform. Ordet anskaffa ankommer det på fackmyndigheten att tolka.

Tommy Waidelich: Av det material som vi har till utskottet framgår det att affären i princip är slutförhandlad under våren 1994 och slutförs av FMV den 2 september, precis som Anders Björck har sagt. Fick Anders Björck vid det här tillfället under 1994 någon information om att det rörde sig om leasing?

Anders Björck: Jag fick information om att man diskuterade olika överlåtelseformer på tysk begäran. Men att det handlade om i vilket fall som helst en överlåtelseform som ur svensk synpunkt var att jämställa med ett köp. Det är också den slutsats som både Försvarets materielverk i skrivelse till KU och Försvarsdepartementet har kommit fram till. Jag beklagar att jag inte kan nämna priset för de begagnade stridsvagnarna. Det var en sjättedel av det pris för motsvarande begagnade stridsvagnar till vilket ett tredje land försökte sälja till oss. Det var alltså en sjättedel av vad vi var erbjudna från ett annat europeiskt land att köpa precis samma stridsvagnar till.

Tommy Waidelich: Då Anders Björck hade fått information om att det rörde sig om leasing...

Anders Björck: Nej, jag protesterar mot detta. Var är det belagt?

Tommy Waidelich: Anders Björck har precis innan här sagt att han fick information om överlåtelsen under våren 1994. Jag hänvisar bara till det svaret.

Anders Björck: Det är i så fall en missuppfattning. Jag fick information om att man diskuterade olika överlåtelseformer. Det är någonting helt annat.

Tommy Waidelich: Av vem fick Anders Björck den informationen?

Anders Björck: Informationen fick jag av min egen statssekreterare. Jag hade alltså ingen direktkontakt med Försvarets materielverk, jag var mycket noga med detta.

Tommy Waidelich: Anser inte Anders Björck att han borde ha informerat riksdagen om att det rörde sig som leasing, inte minst mot den bakgrunden att det var en så pass ny företeelse och det faktum att försvarsutskottet i sitt betänkande nr 9 från våren 1994 uttryckligen nämner att man uppfattade det som ett köp?

Anders Björck: Nej, det är alltså fel att det hela var klart under våren. Man förhandlade i själva verket in i det sista. Man var naturligtvis angelägen om att få det slutfört före valet, skulle jag förmoda. Det var FMV:s sak att sköta den tidtabellen. I själva verket var det så att jag inte fick någon information från FMV. Kontraktet undertecknades den 2 september. Att kalla in försvarsutskottet, vilket jag naturligtvis inte hade någon rätt till, de sista tio tolv dagarna före valet föreställer jag mig hade varit något konstigt. Men hade FMV eller försvarsutskottet sagt att det här skall man informera om hade jag naturligtvis gjort det.

Får jag med anledning av detta säga att i kanslipromemorian står det att det fanns ett tillfälle att informera vid två tidpunkter. Det första var under våren. Men detta var då inte klart, och det fanns ingen anledning för mig att informera om ett icke-slutförhandlat kontrakt som en fackmyndighet håller på med. Det andra var i samband med frågan om anskaffningen av radarjaktrobotar under sommaren. Varför informerade vi om radarjaktroboten till Gripen? Helt enkelt därför att försvarsutskottet den gången i ett betänkande skriftligt och uttryckligen hade begärt att få information om den frågan innan affären skedde. Och det fick det också sommaren 1994 självklart enligt vad man hade begärt. Så här i efterhand kan jag säga att det förvånade mig möjligtvis att vid den briefingen, som ägde rum på Försvarsdepartementet en vacker sommardag, ställdes det från försvarsutskottets ledamöter över huvud taget icke en enda fråga om stridsvagnsanskaffning.

Tommy Waidelich: Men det var Försvarsdepartementet som hade kallat till detta möte, som hölls under juli 1994 under sommaruppehållet när riksdagen inte sammanträder.

Anders Björck: Nej, det var så att försvarsutskottet meddelade Försvarsdepartementet att man innan upphandlingen om radarjaktrobot skulle ske ville ha en information om de alternativ som fanns. Det var två alternativ, det amerikanska Amraam och det franska Mica. Självfallet tillmötesgick vi denna begäran, men det var deras begäran. Jag sade att jag gärna åker upp från Jönköping mitt i sommaren om utskottets ledamöter vill det, och det ville de. De fick all den information de begärde. Därefter fattades beslutet. Hade man haft samma frågor rörande stridsvagnsupphandling och ville ha information innan fackmyndigheten träffade ett bindande kontrakt, skulle man naturligtvis fått det. Det var utskottet som begärde detta, inte Försvarsdepartementet. Det finns dessutom i ett av utskottsbetänkandena närmare

besked om att Försvarsutskottet redan i början av 90-talet begärde särskild information i radarjaktrobotfrågan.

Tommy Waidelich: Men Anders Björck ansåg ändå inte, trots att det fanns tillfälle att informera riksdagen, att det fanns en anledning att informera och underrätta försvarsutskottet om innebörden i Leopardaffären just mot bakgrund av att det var en ny företeelse.

Anders Björck: Det är ingen ny företeelse, som jag försökt redovisa och som jag kanske behöver upprepa. Vi leasar mängder med materiel i försvaret. Redan då föreställer jag mig att det fanns ett antal leasingkontrakt. Det föreligger i dag leasingaktiviteter när det gäller tunga finska pansarfordon. Jag vet inte om försvarsutskottet har fått någon information av mina efterträdare om detta. Men när vi träffades sommaren 1994 var alltså kontraktet icke undertecknat. Det tog en à två månader innan det var undertecknat.

Tommy Waidelich: Såvitt jag förstår är det här avtalet som FMV har undertecknat med den tyska staten civilrättsligt bindande. Det innebär att Sverige och FMV inte ensamt kan bryta det här avtalet. Delar Anders Björck den uppfattningen?

Anders Björck: Ja, det vore fullkomligt fantastiskt om man inte hade träffat ett civilrättsligt bindande avtal. I så fall förmodar jag att Riksrevisionsverket skulle ha ingripit mot Försvarets materielverk. Det går inte att handla eller anskaffa den här typen av materiel utan att det är civilrättsligt bindande avtal. Det handlar ju om stora belopp och långa serier. Den frågan behöver jag kanske inte närmare kommentera här.

Tommy Waidelich: Och eftersom det är civilrättsligt bindande kan inte heller riksdagen häva avtalet?

Anders Björck: Självfallet inte om man inte vill betala skadestånd. Jag övertog från min företrädare Roine Carlsson ett stort antal civilrättsligt bindande kontrakt – ett stort antal. Dessa överstiger beloppsmässigt vida stridsvagnskontraktet. När det gäller de kontrakten hade i några fall, till skillnad från det här, både chefen för armén och chefen för marinen avstyrkt min företrädares upphandlingar beroende på brist på medel. De kontrakten gäller fortfarande. Jag gnällde inte en enda gång som försvarsminister över den ryggsäck som jag fick med mig i boet. Icke en enda gång.

Tommy Waidelich: Det faktum att det undertecknades den 2 september1994 innebär alltså helt enkelt att om riksdagen skulle ha kunnat påverka avtalet var det före den 2 september 1994, dvs. under Anders Björcks tid som försvarsminister?

Anders Björck: Riksdagen, herr ordförande, kan ju inte påverka ett kontrakt mellan två fackmyndigheter. Det finns faktiskt, som Tommy Waidelich säkerligen känner till, regler både i regeringsform och annorstädes som handlar om riksdagens möjligheter att ägna sig åt, skall vi säga, myndighetsutövning på det här området. Det kan man alltså inte göra. Däremot kan man rikta kritik mot sig själv för att man fattar ett sådant här beslut. Man kan rikta kritik mot regeringen för att den har gjort en av de bästa försvarsmaterielaf-

färerna under 1900-talets slut. Det är ju allmänt omvittnat av internationella bedömare. Men riksdagen kan ju inte gå in och häva ett civilrättsligt bindande kontrakt. Det har aldrig skett.

Tommy Waidelich: Nej, men samtidigt finns det ju också en informationsplikt från myndigheter till riksdagen. Inte minst enligt riksdagsordningen 4 kap. 10 § skall ju myndigheter informera riksdagen om viktigare projekt och viktigare beslut. I det här fallet var leopardstridsvagnarna omnämnda i budgetpropositioner två år innan, dvs. både 1993/94 och 1992/93. Det är ju praxis att man informerar riksdagen om s.k. regeringsprojekt.

Anders Björck: Nej, det är fel. Det finns ingen informationsplikt mot riksdagen. Man går naturligtvis via regeringen. Det är regeringen som i skrivelser informerar riksdagen. Det förekommer inga myndighetsskrivelser till riksdagen. Man kanske informerar ett utskott eller liknande. Riksdagen fattar beslut om bemyndiganderamar och dessas innehåll. Så har skett. Sedan är det regeringen som går vidare och uppdrar åt vederbörande fackmyndighet att anskaffa. Riksdagen har två gånger under den tid som jag har i minnet fattat beslut om information – men det är *riksdagen*. Det gäller JAS-projektet. Där har olika försvarsministrar informerat genom regeringsskrivelser. Det gäller också anskaffningen av radarjaktrobotar. Där har också information givits till försvarsutskottet. Men Försvarets materielverk kommer inte med skrivelser som ligger på riksdagens bord som vi skall yttra oss om.

Tommy Waidelich: Det är riktigt, men Försvarsdepartementet betraktades vid den tidpunkten som en myndighet. I dag betraktas ju Regeringskansliet som en myndighet efter den 1 januari 1998. Såvitt jag förstår har statssekreteraren varit underrättad om den här affären, och det har också skett en statssekreterarskriftväxling som Anders Björck indirekt har bekräftat under utfrågningen. Vad jag anser, om man skulle kunna se något slags konstitutionell aspekt på det hela, är just att mellan det här tillfället då affären i princip var i hamn vid den här statssekreterarskriftväxlingen och det tillfälle då FMV slöt avtalet borde Försvarsdepartementet som myndighet ha informerat försvarsutskottet.

Vad som sedan händer efter den 2 september 1994 är ju att vi har ett avtal som är civilrättsligt bindande. Men det borde ju vara lämpligt att Försvarsdepartementet som en myndighet som varit delaktig i hela affären också är med om att informera riksdagen om det här projektet – inte minst eftersom det också är nämnt som ett regeringsprojekt i budgetpropositionen. Har Anders Björck någon kommentar till det?

Anders Björck: Jag tycker att det är ett totalt felaktigt resonemang. Ingen regering, vare sig den nuvarande, den föregående eller tidigare regeringar har över huvud taget ägnat sig åt detta om inte riksdagen särskilt har begärt det. Då skulle man naturligtvis ha informerat riksdagen om upphandlingar av snabbtåg och vad det nu kan vara. Det vore en totalt orimlig praxis. I så fall skall jag be, den rätten har ju jag som riksdagsledamot och suppleant i detta värderade utskott, att få inkomma med ett stort antal anmälningar mot ett antal tidigare statsråd för att dessa inte har informerat om upphandlingar av ett stort antal grejer på t.ex. försvarssidan eller kommunikationssidan. Det

gjorde inte min företrädare, och det behövde han heller inte göra. Det gjorde inte min efterträdare. Han slöt också en hel del kontrakt. Jag har ingen kritik mot min efterträdare på den punkten.

Tommy Waidelich: Avslutningsvis vill jag säga att Anders Björck både i sin inledning och under frågornas gång hänvisar dels till konstitutionsutskottets kompetens när det gäller upphandlingsfrågor, dels till den upphandlingskungörelse som finns. I en intervju den 20 januari 1994 uttalade sig Anders Björck i TV-aktuellt bl.a. så här: Jag skall följa den upphandlingskungörelse som finns. Vad menar Anders Björck med det?

Anders Björck: Jag menar att jag som statsråd har ett ansvar för att se till att Försvarets materielverk som fackmyndighet upphandlar detta och att man från regeringens sida inte lägger sig i upphandlingsprocessen. Jag menar också med detta att man skall se till att de riksdagsbeslut som finns på det här området verkligen fullföljs. Det har vi gjort helt enligt handboken.

Tommy Waidelich: Men just vid försvarsbeställningar behöver ju inte upphandlingskungörelsen följas alls?

Anders Björck: Nej, det är riktigt att man kan göra undantag om nationella intressen står på spel. Jag hade, kan jag säga så här i efterhand, en och annan påtryckning från svensk försvarsindustri att inte följa upphandlingskungörelsen. Det kunde *jag* som sagt inte dispensera från. Det kan i så fall bara regeringen göra.

Tommy Waidelich: Inga fler frågor.

Vice ordföranden: Tack. Då går ordet till Nils Fredrik Aurelius. Varsågod!

Nils Fredrik Aurelius: Herr ordförande! Anders Björck, du har ju sagt flera gånger, eftersom frågan har upprepats, att du inte hade någon formell möjlighet att blanda dig i fackmyndighetens, FMV:s, upphandling utan att bli anklagad för det som brukar kallas ministerstyre. Får jag då vända på det och fråga så här: Hörde fackmyndigheten, FMV, av sig till dig efter den 20 januari 1994 för att informera om vad som försiggick?

Anders Björck: Inte såvitt jag kan komma ihåg. Någon information lämnades inte och skall ju inte heller behöva lämnas. Vi får utgå från att myndigheterna följer de regeringsbeslut som finns på det här området. Jag vill gärna passa på att säga att FMV gjorde ett fantastiskt bra jobb i den här upphandlingen. Med tanke på de stora belopp det handlade om förhandlade man fram ett resultat som i princip gjorde att vi fick två stridsvagnar och betalade för en. Det tycker jag att de skall ha en stor eloge för. Med tanke på vilka krav som fanns från annat håll i den här affären har vi som sagt anledning att vara mycket nöjda.

Nils Fredrik Aurelius: Och själv lade du alltså band på din nyfikenhet och hörde inte av dig för att höra hur affären framskred?

Anders Björck: Nyfikenheten är en prydnad för mannen, som jag tror att det står i Koranen – det står annat där också. Det är klart att jag naturligtvis hade *ett* intresse, och det var att FMV slutförde upphandlingen i enlighet med

riksdagsbeslutet. Det var självfallet också ett intresse att den här stridsvagnsfrågan, som skulle ha lösts av min företrädare efter 1987 års försvarsbeslut, äntligen blev avklarad. Det var ju faktiskt så att när vi skulle sända trupp till Bosnien i den nordiska styrkan, 1992 var det väl, krävde den danske försvarsministern, icke partivän till mig utan till herr vice ordföranden, att stridsvagnar skulle föras ned till Bosnien. Han sade ordagrant vid ett möte med de nordiska försvarsministrarna ute på Rosersberg: Annars går vi inte med i styrkan. Danskarna vägrade att ställa upp om inte stridsvagnar kom med.

Det pinsamma var att vi hade stridsvagnar från 50-talet. Det var ju faktiskt på det sättet att när värnpliktiga ryckte in under min tid som försvarsminister kunde de gå hem till pappa och konstatera att de utbildades på samma stridsvagn som han. Sådant händer. Lite mer pinsamt var att även pappan kunde gå till farfar och konstatera att också han hade utbildats på samma stridsvagn. Det är bra med gemenskap över generationsgränserna, men någon måtta får det ju vara. Vi var tvingade. Det finns också med i skrivelsen från överbefälhavaren. Det har blivit en väldig massa missförstånd här. Vi skulle använda stridsvagnar för att på något sätt åka ut och slåss. Det står uttryckligen, vilket har kommit bort i debatten, att för ÖB:s del är det nödvändigt för fredsbevarande insatser att vi anskaffar moderna stridsvagnar.

Vice ordföranden: Jag får erinra om att vi försöker koncentrera frågor och svar till själva anmälansgrunden i det här sammanhanget.

Nils Fredrik Aurelius: Det är just det jag frågar om, herr ordförande. Kontraktet var ju synnerligen omfattande och på engelska. Det var nära 25 000 sidor.

Anders Björck: Det var upphandlingsmaterialet, ja.

Nils Fredrik Aurelius: När såg du det första gången?

Anders Björck: Jag har aldrig sett kontraktet. Jag vet inte hur de ser ut. Det är undertecknat den 2 september. Jag avgick strax därefter. Jag vet inte om min efterträdare har sett kontraktet eller inte. Jag har aldrig sett några sådana här kontrakt efter det att de väl har lämnat Regeringskansliet.

Nils Fredrik Aurelius: I uppgifter som har kommit in till utskottet, och som återkommer i ett utkast till recit, står det så här: Det har enligt försvarsutskottets kansli inte tidigare förekommit att Försvarsmakten hyrt materiel för långsiktigt bruk. Såvitt jag förstår menar du att det är ett felaktigt påstående. Du nämnde de finska stridsvagnarna. Jag antar att de är av typen Pasi Sisu. Kan du nämna några andra exempel på att försvaret har hyrt materiel?

Anders Björck: Dels förekommer en omfattande leasing av t.ex. bilar och mätinstrument, dels är det vanligt att man hyr in föremål, fordon eller vad det kan vara, som skall testas. Det förekommer också i samband med FN-styrkor eller fredsbevarande styrkor utomlands. Det är lämpligt – men det är det svenska försvaret som då gör den s.k. leasingen, eller förhyrningen – att man inte köper på sig mer materiel än nödvändigt. Då gör man, vilket i dag är mycket vanligt, någon form av leasingöverenskommelse. Vi har alltså just

nu, vilket jag inte tror att någon har blivit informerad om, något som enligt Tommy Waidelich borde ha skett av några försvarsministrar, en omfattande leasing av Pasi Sisus stridsfordon som ett komplement. Även där visade det sig 1992, 1993 eller när det nu var, att vi inte hade några hjulgående pansarfordon, något som jag ansåg vara en allvarligt brist. Vi fick försöka klara oss med gamla 302:or där nere medan finnarna hade modernare fordon.

Nils Fredrik Aurelius: Anmälan handlar ju om huruvida Anders Björck borde ha informerat försvarsutskottet. Då kan man väl säga att det finns tre tillfällen som har lyfts fram. De har delvis berörts, men jag tänkte ta dem systematiskt och be om din kommentar. Det första tillfället skulle ju vara i mitten av april 1994. Då lade försvarsutskottet fram ett betänkande med anledning av budgetfrågor. Då kan man väl hävda att förhandlingarna väsentligen var avslutade. Jag tar de andra två på en gång om du kommer ihåg dem. Det tror jag att du gör. Det andra tillfället skulle vara mitten av juli. Det är det som tidigare har berörts här. Då fick ändå försvarsutskottet information med anledning av den här AMRAAM-affären, det är alltså en radarjaktrobot för flygplan. Den tredje möjligheten att informera, slutligen, skulle ha varit när avtalet faktiskt var klart mellan FMV och den tyska motsvarigheten BWB. Kan du kommentera dina möjligheter att informera vid dessa tre tillfällen.

Anders Björck: I april var det såvitt jag kan förstå, men frågan skall ju riktas till FMV, över huvud taget inte klart. Det här är ju ett oerhört omfattande kontraktsarbete, 25 000 sidor på offertsidan som nämndes. Det handlade om en rad komponenter. Vi skall komma ihåg att vi inte bara köper fordonen. Vi köper bärgningsutrustning, simulatorer och mycket annat för att få ut maximal effekt av gjorda investeringar. Så det är fel. I april fanns inget av någon substans att informera om.

Det andra gällde juli. Hade försvarsutskottet bett att få en kommentar om förhandlingsläget då hade jag sagt: Ja, jag skall be FMV, den rätten hade jag ju, att ta kontakt med försvarsutskottet och ge informationen. Det var FMV som skötte detta. När vi informerade i juli var det ju innan regeringsbeslutet om radarjaktroboten hade fattats. Det var alltså inte någon rapportering om upphandlingen av radarjaktroboten vad avser kontraktskrivande, utan det var alltså innan. Det fick självfallet försvarsutskottet.

Till sist detta med september. Ja, det skrevs under den 2 september. Jag kunde naturligtvis ha kallat in försvarsutskottet eller bett dem att komma. Jag tror inte att det hade tagits så där utomordentligt väl upp. Det har i och för sig funnits gott om tid därefter att informera om man så hade velat. Men det intressanta var ju faktiskt, och det framgår av både FMV och Försvarsdepartementet, att det i realiteten handlade om köp i båda fallen men att man på tysk önskan gjorde vissa saker som inte har någon som helst praktisk betydelse. Hade det varit lyckta dörrar hade jag kunnat förklara i detalj varför det inte har den minsta praktiska betydelse. Men i så fall får man antingen ha lyckta dörrar eller så får regeringen lösa mig från den tystnadsplikt som gäller här. Jag har inget emot det. Jag skulle med yttersta glädje berätta en rad detaljer om detta.

Nils Fredrik Aurelius: Slutligen: Du har intygat här att du gärna skulle ha informerat om du hade fått någon begäran från försvarsutskottet. Fick du någon gång en sådan begäran om information om stridsvagnsaffären?

Anders Björck: Svar: nej. Icke under hela resans gång.

Nils Fredrik Aurelius: Tack.

Vice ordföranden: Tack för det. Då går ordet till Mats Einarsson och sedan är det Ingvar Svensson. Varsågod Mats!

Mats Einarsson: Tack, herr ordförande! Anders Björck har hävdat att den upplåtelseform som kom till stånd inte på något sätt var onormal. Men när upplåtelseformen blev känd genom massmedierna väckte det ju en viss uppmärksamhet, om man uttrycker det milt. Det förefaller som att även ganska erfarna försvarspolitiker blev förvånade och att man inte hade förutsett att begreppet "anskaffa" skulle kunna innebära något annat än köp. Det är möjligen en förklaring till att ingen begäran om information fanns. Min fråga är: När du fick kunskap om att det kunde komma att handla om det som i massmedierna har kallats för leasing, hade du då inte anledning att anta att detta förhållande om det blev känt skulle väcka en viss förvåning i t.ex. försvarsutskottet?

Anders Björck: Nej, jag är förvånad om de är förvånade. De borde självfallet känna till leasingaktiviteter på det här området. Det är alltså ganska mycket mer vanligt och omfattande än vad som står KU:s kanslipromemoria. Finessen var ju här att detta, som både FMV och Försvarsdepartementet – det nuvarande – säger, är helt att likställa med köp.

Mats Einarsson: Det är möjligen så att Anders Björck har större insikt i det här än de allra flesta, vilket kanske förklarar att t.o.m. KU:s kansli har svårt att finna belägg för att detta var ett normalt förfarande. Men återigen: Övervägde du någon gång under denna process att finna former för information till försvarsutskottet trots att du inte hade någon formell skyldighet att ge en sådan information?

Anders Björck: Den frågan är lite svår att svara på eftersom jag ju avgick strax efter. Jag avgick t.o.m. lite i förtid för att kunna kandidera till posten som förste vice talman. Det är väl möjligt att vi hade följt den vanliga rutinen, nämligen att man regelbundet från Försvarsdepartementets sida – jag skall inte säga regelbundet för det var väl en á två gånger per period – åt middag ihop. Då pratade man om aktuella frågor. Det är möjligt att jag hade tagit upp det då, det kan jag inte svara på. Det är alltid svårt att gå långt tillbaka i tiden och fundera på vad man skulle ha gjort. Men kristallklart, herr ordförande, var ju att hade någon begärt detta från försvarsutskottets sida hade de fått information. Jag kan ju tillägga att jag under hela min försvarsministertid noll gånger var kallad till försvarsutskottet för att ge information, med undantag av radarjaktrobotfrågan

Ordföranden: Ingvar Svensson har ordet.

Ingvar Svensson: Tack, herr ordförande! Jag har bara en principiell frågeställning som jag vill ta upp. Anders Björck nämnde tidigare Försvarsdepartementets syn på de här frågorna. Och jag skall citera från deras skrivelse till utskottet: De nu angivna omständigheterna innebär att nyttjanderätten till stridsvagnarna utifrån det svenska försvarets behov till sin innebörd i praktiken kan likställas med en äganderätt. Delar du den uppfattningen?

Anders Björck: Ja, det gör jag verkligen, och det finns i kontraktet ett antal grejer inbyggda som jag inte kan redogöra för här men som gör att det här är äganderätt så långt man över huvud taget kan tolka begreppet.

Ingvar Svensson: Uttrycket är ju att nyttjanderätt är lika med äganderätt. Är det verkligen principiellt rätt? Antingen äger man väl någonting eller så äger man det inte?

Anders Björck: Nja, det beror på villkoren när den s.k. nyttjandetiden har gått ut och vad som händer då. Då finns det saker i kontraktet som gör att det hela faller ut på ur svensk synpunkt rätt sätt. Vagnarna är ju redan levererade. Vi har dem här.

Ingvar Svensson: Är det inte en konstitutionell innovation att säga att nyttjanderätt är detsamma som äganderätt?

Anders Björck: Nej, det är ingen konstitutionell innovation. Frågan är vad som händer när den här tiden går ut. Det gäller ju 15 år, alltså vagnarnas tekniska livslängd. Vad händer då? Vem har då rätt att ha dem och hur skall det klaras ut? Det är det som är avklarat i FMV:s kontrakt med den tyska motsvarande fackmyndigheten. Vi skall komma ihåg att när förhandlingarna fördes och kontraktet skrevs var det inte mellan den svenska regeringen och den tyska regeringen utan mellan de två respektive fackmyndigheterna.

Ingvar Svensson: Tack, det var ett principiellt viktigt svar.

Vice ordföranden: Jaha. Då vill Åsa Torstensson ha ordet. Varsågod!

Åsa Torstensson: Tack för det. Med viss risk att det blir upprepningar skall jag ställa en fråga. Anders Björck har mycket tydligt sagt att den typ av överlåtelseform som vi i dag diskuterar inte är någon ny företeelse. Och anmälan mot Anders Björck handlar ju om han skulle ha underlåtit att informera om den verkliga innebörden av avtalet till försvarsutskottet. Då är min fråga: Är det faktiskt så att man kan begära att försvarsutskottets ledamöter besitter denna kunskap om olika överlåtelseformer och att de därmed också borde ha det om de olika konstruktionerna?

Anders Björck: Vilka krav man skall ställa på utskottsledamöter kan vi väl lite till mans och "kvinns" ha synpunkter på. Det har vi säkert också. Men det är ju väljarna som ytterst bestämmer vilka som skall sitta här. För min del, om jag nu ändå får tillåta mig att ha en synpunkt, var det här en stor affär. Det skrevs mycket om den. Det fanns olika uppfattningar mellan olika politiska partier. Det har jag pekat på. Ett parti var utomordentligt kritiskt mot att man valde just detta. Mot den bakgrunden förefaller det mig fullkomligt självklart att man faktiskt, om man hade några tvivel, på eget initia-

tiv skulle ha begärt en information. Men det har inte skett under de korta dagar efter det att kontraktet var skrivet då *jag* var försvarsminister. Min efterträdare Thage G Petersson får väl svara för sig. Men såvitt jag vet har ingen begäran kommit in. Den frågan bör i så fall riktas till försvarsutskottet; hur de ryktar sitt värv.

Åsa Torstensson: Oftast handlar det trots allt om att man använder sig av vissa vokabulär. Som ledamot i ett fackutskott har man oftast en vana vid vissa vokabulär. Låt mig då ställa en följdfråga: Även om köpet är stort, är inte själva anskaffningen så unik i sin konstruktion att den borde hanteras på ett speciellt sätt just utifrån att det kunde vara svårigheter att förstå vad anskaffningen innebar?

Anders Björck: Nej, jag tycker inte det. Vi var naturligtvis, som jag har sagt flera gånger, väldigt noga med att i detta avseende följa handboken när det gäller riksdag, regering och fackmyndighet. Det här med att man gör en mix av nytt och begagnat är ju numera mycket vanligt. Vi har köpt flera begagnade saker under senare år, och när vi nu ser de här flygplansupphandlingarna i andra delar av världen är det ju en liten pina för Sverige att man erbjuder för oss begagnade stridsflygplan från ett visst land under förutsättning att man köper nytt. Det här är alltså i och för sig ingenting konstigt på något sätt. Jag kan ju säga, herr ordförande, att stridsvagnsaffären har utvärderats av ett par helt oberoende forskare utifrån. De har icke riktat någon kritik utan sagt att det här var bra skött.

Vice ordföranden: Helena Bargholtz har ordet.

Helena Bargholtz: Herr ordförande! Jag tänkte börja med något av en semantisk fråga. Jag vill uppehålla mig vid det som anmälaren menar handlar om ett hemligt hyresavtal. Då har Anders Björck talat om att orden *Überlassung* och *transmission* har använts. Det är väl ändå så föreställer jag mig, utan att vara så väldigt hemma i tyska språket, att ordet leasing också numera används i tyskan. Är det inte ett så pass internationellt ord – när vi nu använder det – att om man hade syftat på en leasing så hade det även på tyska talats om detta?

Anders Björck: Ja, den engelska språkimperialismen sprider sig ju överallt. Hade det varit ett renodlat leasingavtal håller jag naturligtvis helt med Helena Bargholtz.

Helena Bargholtz: Om att det numera även är ett tyskt ord?

Anders Björck: Ja, just det. Då hade man naturligtvis också skrivit detta. Men vad det handlade om var ju att alla var inriktade på köp i båda fallen. Sedan fick tyskarna vissa problem som jag inte kan gå in på här med hänsyn till tredje makt. Då sade man uppenbarligen under förhandlingarna med FMV – inte till mig – att låt oss i sak inte ändra på någonting men se till att vi har ryggen fri – om jag ändå får lätta lite på förlåten – visavi tredje makt. Nu var det inte jag som skötte upphandlingen, men hade jag gjort det hade jag förmodligen också sagt att kan vi få en grej för en sjättedel av priset – alltså de begagnade – så får man väl faktiskt vara lite kreativ här i världen. Vi politi-

ker beskylls ju ofta för att vara idioter när det gäller affärer. Vi kan väl någon gång visa att vi kan göra bra affärer också.

Helena Bargholtz: Och kreativiteten bestod alltså i det här fallet av att man tog in det här med nyttjanderättsmöjligheten. Min följdfråga är kopplad till just detta. Det är väl numera så, utan att kunna det här med avtal så där jättebra, att de villkor som man kan koppla till ett leasingavtal mycket liknar dem som man kopplar till ett nyttjanderättsavtal? Efter det att ett leasingavtal har löpt ur ger man samma förutsättningar som man kan ge i fråga om ett nyttjanderättsavtal?

Anders Björck: Jag är inte affärsjurist, men jag skulle kunna föreställa mig att det kan finnas kopplingar. I klartext var det ju så att tyskarna var angelägna om att sälja nya stridsvagnar till Sverige. De hade alltså i alla avseenden det bästa budet. Vi var naturligtvis inte dummare än att vi då också försökte köpa begagnade. Och då hade man ju från FMV:s sida en utpressningsmöjlighet för att få ett bra pris. Sedan får juristerna ordna upp det här. I praktiken är det ingen skillnad.

Helena Bargholtz: Så detta att det ändå var en annan typ av avtal i praktiken kunde påverka priset på affären?

Anders Björck: Ja, det föreställer jag mig att det gjorde. Tyskarna hade av vissa skäl, som jag alltså inte kan gå in på här, all anledning att göra en specialversion av detta rent juridiskt, och så blev det ju också. Men det var alltså inte jag som gjorde den.

Helena Bargholtz: Men det hade kanske kunnat vara möjligt att göra på samma sätt om man hade haft diskussioner med de andra? Det nämndes bl.a. fransmän.

Anders Björck: Fransmännen hade inga begagnade stridsvagnar att offerera över huvud taget. Det fanns inga, och det var klart redan från inledningen. Det loppet var kört. Det fanns inga.

Vice ordföranden: Låt mig erinra om två saker. Vi granskar faktiskt inte huruvida man skulle köpa det här. Vi granskar inte heller huruvida det var ett bra köp. Vi granskar hur försvarsutskottet och riksdagen möjligen har uppfattat innebörden av köpet. Vi försöker koncentrera frågorna till det. Jag skall säga en sak till om öppenheten. Konstitutionsutskottet har ju gjort den principiella bedömningen att det är riktigt och korrekt att hålla dessa utfrågningar öppna. Det tycker jag har gått väldigt bra hittills också i den här frågan. Jag bedömer inte att det är nödvändigt att ha lyckta dörrar eller hemliga överläggningar för att få klarhet i det som vi nu granskar. Per Lager har ordet!

Per Lager: Herr ordförande! Jag har förstått att vi här har kommit fram till att det hade varit möjligt att informera om vad det egentligen handlade om vid tre tillfällen. I april var affären inte alls klar, men jag kan kanske utgå ifrån att försvarsministern med hjälp av sin nyfikenhet, om inte annat, fått reda på att det handlade om olika upplåtelseformer – att det inte bara var ett rent köp – och att försvarsutskottet samtidigt trodde att det var ett köp.

Min fråga gäller detta. Vad anser Anders Björck är viktigt i denna fråga? Det gäller inte att man är skyldig att informera. Men hade det inte varit väldigt lämpligt att informera försvarsutskottet vid det andra tillfället i juli om att det faktiskt kunde handla om andra former av köp än rent köp? Det kunde även gälla denna form av leasing, som vi säger, som liknar ett köp så mycket. Var det inte lämpligt just då?

Anders Björck: Nej, det var det inte. Jag bestrider mycket bestämt, med den erfarenhet jag ändå har på detta område, att det var tre tillfällen. Det fanns möjligtvis ett tillfälle, och det var mellan den 2 september och valdagen, som ju var den 19 september, även om det då fanns vissa praktiska svårigheter. Det var inte klart under sommaren. Det förelåg, såvitt jag har kunnat förstå – jag har inte sett kontraktet – fortfarande en hel del knäckfrågor att lösa.

Sedan kan man naturligtvis alltid efterfråga information. Min princip var alltid att jag såg till att information lämnades så snabbt som möjligt om det begärdes, men någon begäran kom faktiskt inte. Det är en lite farlig princip för utskottet att fastslå, om man skulle göra det, att regeringsledamöter är skyldiga att informera om affärer som fackmyndigheter har genomfört. Vi kan bara tänka på vad det skulle innebära för kommunikationssektorn, t.ex.

Vice ordföranden: Vad vi skall göra sedan och vilka slutsatser vi skall dra får vi ta en överläggning om i utskottet.

Anders Björck: Jag vill ändå lämna en synpunkt.

Per Lager: Just i detta fall, herr ordförande, var det så att försvarsutskottet inte förstod att det kunde handla om andra former av upplåtelse än rent köp. Det måste ha varit uppenbart också för försvarsministern. För att stämma i bäcken, så att säga, hade ni kunnat underrätta försvarsutskottet om att det i denna affär kunde finnas olika former för upplåtelse och kanske ge lite information när ni träffades i juli. Det hade varit ett ypperligt tillfälle. På det sättet hade man förberett dem på att affären kunde komma att se ut på ett annat sätt än vad de då trodde.

Anders Björck: Jag vet nu inte om försvarsutskottets ledamöter var i villfarelse eller inte, men det intressanta var ju att ärendet lämnade mig den 20 januari, om jag får uttrycka det mycket enkelt. Sedan var det fackmyndigheten som förhandlade. Jag kunde inte utan några propåer informera i ärendet under sommaren. Resultatet var inte klart. Jag har i efterhand förstått att det vägde fram och tillbaka. Svenskarna ville då även kalla det köp. Det var ju i realiteten ett köp. Det mötte som sagt motstånd av tyskarna, av skäl som jag inte kan gå in på här. Jag delar inte ordförandens uppfattning. Jag vill gärna säga att detta icke skulle ha betydelse för informationsdelen, men jag hade kunnat berätta en hel del, som jag har tagit reda på i efterhand, om varför det blev som det blev.

Frågan är intressant. Vi kan naturligtvis besluta oss för att affärer av sådant slag skall redovisas till vederbörande riksdagsutskott, men det kan för det första inte gälla retroaktivt, och det kan för det andra inte gärna beslutas om något sådant utan att man tänker en del på vad det skulle innebära rent praktiskt.

Om jag hade fått reda på att det hade blivit en överlåtelseform som konträrt gick emot det som var avsikten, nämligen att vi skulle få disponera stridsvagnarna under hela deras livslängd, är det möjligt att vi hade kunnat diskutera olika former av information. Men jag tycker att det är lite mycket begärt att de sista dagarna av en valrörelse ägna all tid åt ett kontrakt som en fackmyndighet hade skrivit under och överväga om det skulle gå till riksdagen.

Vice ordföranden: Då har vi tagit oss igenom en omgång. Det finns kanske behov av ytterligare några frågor, men jag skall be de värderade ledamöterna att också studera den tidsplan som vi har för vårt arbete i dag.

Pär Axel Sahlberg: Du har sagt flera gånger att frågan lämnade dig den 20 januari, Anders Björck. Men i våra handlingar står det att det har förekommit en skriftväxling på minister- och statssekreterarnivå. Är det inte korrekt? Det står om en skriftväxling på minister- och statssekreterarnivå som föregick upprättandet av avtalet.

Anders Björck: Det stämmer säkert. Jag kan erinra mig att jag fick ett brev från den tyske försvarsministern. Det var i samband med ett besök. Han talade om att förhandlingarna pågick och hoppades att det skulle bli ett lyckligt slut.

Pär Axel Sahlberg: Så att säga att frågan lämnade dig den 20 januari är inte riktigt korrekt?

Anders Björck: Jo, det är utomordentligt korrekt. Hade jag lagt mig i ärendet när det låg hos FMV hade jag gjort mig skyldig till ministerstyre. Att en regeringskollega i ett annat land skriver vänliga brev är inte så konstigt, i all synnerhet inte som vi hade ett sammanträffande av officiell natur inplanerat.

Pär Axel Sahlberg: Du har två gånger sagt att FMV skulle tolka vad anskaffningsbegreppet innebar. Det är ganska intressant. De exempel som du har kunnat ge av liknande upplåtelseformer är senare än detta. Innebär det faktum att FMV skulle tolka begreppet att de faktiskt gav sig ut och bröt mark i denna fråga?

Anders Björck: Den frågan skall väl ställas till fackmyndigheten. Regeringsbeslutet var kristallklart. Det står "anskaffa". Det finns också i propositionen. Sedan tycker jag att det får ankomma på vederbörande myndighet att slutföra en affär. Man kan möjligtvis ha synpunkter på hur långt ett verk kan gå. Jag tycker personligen att de väl höll sig inom ramarna och gjorde ett fantastiskt bra jobb. Vi tjänade i Sverige faktiskt stora pengar på detta.

Pär Axel Sahlberg: Det har vi uppfattat. Men du kunde ha talat om att de skulle göra denna affär. Det hade jag förstått, och det är helt korrekt. Men du har två gånger valt att säga att de skulle tolka vad begreppet anskaffning innebar.

Anders Björck: Det är alldeles självklart. Det hela går till så att ett fattat regeringsbeslut expedieras i form av en skrivelse till fackmyndigheten. Sedan gäller, som KU:s ledamöter väl vet, bestämmelserna i regeringsformen mot ministerstyre.

Pär Axel Sahlberg: Så "tolka" betyder inte "tolka" utan "genomföra"?

Anders Björck: Nej, det gör det inte. Det betyder att man först tolkar vad som kan ligga inom regeringsbeslutets ramar och därefter genomför det hela.

Pär Axel Sahlberg: Fanns det inga tidigare exempel på denna typ av upplåtelseform?

Anders Björck: Jo, då. Det finns mängder med exempel.

Pär Axel Sahlberg: Men du har inte kunnat ge något sådant exempel.

Anders Björck: Det står t.ex. i skrivelsen – i kanslipromemorian – om mätutrustning. Vi har leasat in fordon tidigare för olika former av tester. Bilar har vi leasat i försvaret så länge jag minns.

Pär Axel Sahlberg: Har det leasats något krigsmateriel på detta sätt?

Anders Björck: Det skulle jag tro att det föreligger ett antal exempel på, men det har inte varit min uppgift att ägna mig åt krigshistoriska efterforskningar på detta område. Jag skulle föreställa mig att man under t.ex. kriget leasade ganska mycket materiel. Inte minst på transportsidan är detta väldigt vanligt. Det tycker jag faktiskt är bra. Vi har, herr ordförande, också köpt en del utländskt materiel tidigare. Jag föreställer mig att man har leasat vissa komponenter till detta i ganska stor omfattning.

Vice ordföranden: Får jag till slut ställa en fråga av mera klarläggande karaktär? Begreppet leasing, som utskottet har använt, har Anders Björck invänt emot som begrepp och som beskrivning av vad som faktiskt förekom. Han hänvisar, om jag uppfattade det rätt, till *Überlassung* på tyska och *transmission* på engelska. Vilket begrepp anser Anders Björck att vi skall använda i vår text när vi skall beskriva detta på svenska?

Anders Björck: "Överlåtelse". Det var det uttryck som jag har erfarit att man från FMV laborerade med i den svenska versionen. Det var en överlåtelse av de begagnade stridsvagnarna.

Vice ordföranden: En tysk överlåtelse till Sverige av stridsvagnar, alltså?

Anders Björck: Svar ja. Så länge stridsvagnarna hade något värde – stridsvärde eller ekonomiskt värde – skulle vi ha dem. Det var en överlåtelse av materiel från Tyskland till Sverige. Jag tycker att det är en ganska korrekt översättning.

Vice ordföranden: Fast möjligen inte särskilt upplysande i sammanhanget. Man vet ändå inte hur överlåtelsen går till rent faktiskt.

Anders Björck: Herr ordförande! Jag skulle tro att det är ganska många utskott som inte alldeles är medvetna om vad texter i propositioner och annat kommer att innebära i realiteten.

Vice ordföranden: Det leder mig in på min alldeles avslutande fråga. Anders Björck har sagt att begreppet anskaffa användes åtta gånger i regeringsbeslutet, från vilket man sedan skilde sig på regeringsnivå i denna fråga. Försvarsutskottet skriver sedan i sitt betänkande FöU9 om köpet av begagnade

stridsvagnar, osv. Ringde det ingen klocka på Försvarsdepartementet då? Det var alltså på våren 1994. Ringde det ingen klocka hos Anders Björck eller någon annan på Försvarsdepartementet om att försvarsutskottet inte var korrekt informerat, eftersom man skrev om köp?

Anders Björck: Herr ordförande! Eftersom det var på våren 1994 var det inte klart om det juridiskt sett skulle bli ett köp eller en överlåtelse på annat sätt. Det visste vi inte förrän den 2 september.

Dessutom är försvarsutskottet inte riktigt konsekvent. Man använder ganska ofta också ordet anskaffa. Det fanns ett förslag om att utskottet skulle uttala sig om just begagnade materiel från dåvarande riksdagsmannen och försvarsexperten från Folkpartiet Hans Lindblad. Han talar varken om "anskaffa", "köpa" eller "leasa", utan han talar om beställningar av materiel utifrån. Jag kan hålla med dig om att det är lite olika ordval på detta område.

Vice ordföranden: Vi håller oss till de lite mer auktoriserade beskrivningarna. När frågan beskrivs i propositionen används begreppet anskaffa. I utskottets beskrivning vad gäller just detta avsnitt används begreppet köp. Det är det min fråga gäller. Ringde det ingen klocka om att utskottet var inne på fel väg?

Anders Björck: Nej, i alla fall inte hos mig. Det var ju då inte klart om det skulle bli ett köp eller om det skulle bli någon annan överlåtelseform. Det var ju klart först i september. Ärendet hade när försvarsutskottet skrev sin formulering lämnat Regeringskansliet. Det låg hos fackmyndigheten. Ärendet var inte avslutat. Dessutom använder – jag har naturligtvis läst detta inför utfrågningen – även utskottet ordet anskaffning på ett antal ställen.

Vice ordföranden: När man sedan visste i Försvarsdepartementet vad det faktiskt blev för överlåtelseform fanns det alltså inte anledning och kanske inte heller riktigt tid till att klara ut med utskottet vad som hände?

Anders Björck: Herr ordförande! Detta var våren 1994. Då visste vi inte vilken överlåtelseform det skulle bli. Därför kunde man gärna inte informera. Möjligtvis skulle det ha ringt en klocka hos dem som kom efter mig när det hela var klart, men de får naturligtvis svara för sig själva. Om en begäran om information hade riktats till Thage G Peterson är jag övertygad om att han, liksom jag, hade lämnat den i vederbörlig ordning.

Vice ordföranden: Jag vill bara säga att det inte ringde ut för Anders Björck förrän i början på oktober, så det fanns tidsmässigt ett utrymme att klara ut det.

Anders Björck: Herr ordförande! Det innebär att vi skulle ha informerat om frågan i valrörelsens sista dagar. Vi skall komma ihåg att regeringen demissionerade dagen efter valet och var därefter en expeditionsministär. Jag lämnade dessutom extra tidigt av skäl som jag har redogjort för.

Vice ordföranden: Då har vi inga ytterligare frågor. Jag tackar Anders Björck för en utförlig och ingående redovisning. Tack så mycket! Vi tar en kort paus. Jag vill erinra om att vi inte kan överskrida tiden beträffande Thage Peterson. Utfrågningen är utsatt att sluta kl. 11.

Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Thage G Peterson angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar

Vice ordföranden: Då återupptar vi utfrågningarna. Jag hälsar Thage G Peterson välkommen till utskottets utfrågning. Thage Peterson får möjlighet att göra en inledning om han önskar det. Sedan ställs det frågor först från representanten för det parti som står bakom anmälan, och sedan av representanter för de andra partierna i ordning efter partiernas storlek. Thage Peterson är inte alldeles främmande för proceduren sedan tidigare ledamotskap i detta utskott. Varsågod, Thage Peterson!

Thage G Peterson: Tack, herr ordförande. Ärade ledamöter! Jag har blivit kallad – inbjuden, heter det kanske – för att utfrågas om något som jag inte har något konstitutionellt eller annat ansvar för. Enligt regeringsformen har ett statsråd konstitutionellt ansvar enbart för de ärenden som han eller hon har berett och handlagt under sin ämbetsperiod och som den regering statsrådet tillhör har fattat beslut om. Som försvarsminister hade jag aldrig något att göra med stridsvagnsaffären. Den affären var helt avslutad när jag kom till Försvarsdepartementet. Jag vill emellertid när jag ändå har kommit hit passa på att lämna några synpunkter på anmälan mot mig och på själva ärendet i stort.

Jag har två erinringar mot Nils Fredrik Aurelius anmälan. Det är helt fel, och eftersom jag numera är en fri debattör kan jag hävda att det också är konstitutionellt okunnigt att hävda att riksdagen inte hade något försvarsutskott som kunde ta emot informationen efter det att riksdagen avslutats i juni 1994. Naturligtvis fanns det ett försvarsutskott under sommaren och hösten 1994. Enligt riksdagsordningen 4:2 gäller val av utskott för hela valperioden, dvs. fram till dess att ett nytt utskott har valts. Ett riksdagsutskott kan, som flertalet ledamöter känner till, ha sammanträden och göra trevliga resor under hela perioden. Det sker ju också.

Jag har av min företrädare Anders Björck fått bekräftat att Försvarsdepartementet lämnade information till försvarsutskottet i ett annat materielärende efter det att riksdagen hade avslutats sommaren 1994. Dessutom fanns det enligt grundlagen år 1994 också möjlighet att kalla ett urtima riksmöte. Det fanns således både riksdag och försvarsutskott att lämna information till om stridsvagnsaffären om man hade önskat så från regeringens sida, och motsatt om riksdagen och sittande försvarsutskott hade önskat det. Jag tror inte att Anders Björck hade nekat att ge information om det hade begärts. Han träffade, som sagt, ändå försvarsutskottet under sommaren.

Den andra erinran mot Aurelius anmälan är att han felaktigt uppger att stridsvagnsaffären var uppe vid mitt besök på Försvarets materielverk, (FMV), hösten 1994. Leopardaffären var inte uppe vid mitt besök på FMV

hösten 1994. Då var avtalet om stridsvagnarna klart. Det skrevs under av FMV före regeringsskiftet i oktober. Stridsvagnsaffären var inte aktuell när jag besökte FMV. Då var affären redan avslutad, och avtalet var klart.

Både dåvarande generaldirektören Per Borg och jag är nyfikna på vem som har lämnat Aurelius den felaktiga uppgiften.

Herr ordförande! Så några synpunkter på själva sakfrågan. Trots att jag inte har med den att göra, eftersom jag inte handlade ärendet med stridsvagnarna, vill jag kommentera ärendet i sak på ett par punkter.

Om man nu anser att regeringen skulle informera riksdagen borde den informationen naturligtvis ha kommit så tidigt som möjligt, så att riksdagen hade fått en rimlig chans att påverka stridsvagnsaffären. Informationen borde i så fall ha lämnats till riksdagen via försvarsutskottet när det stod klart att det skulle bli leasing. Den tidpunkten var alldeles i början av 1994. Sedan var det ju för sent. Att få information först i oktober 1994 skulle ha varit en klen tröst för riksdagen – egentligen helt meningslöst – om man hade velat påverka affären och lägga sig i frågan om leasing. Då var ju loppet kört.

Det förhåller sig faktiskt så att uppläggningen av affären i realiteten blev klar tidigt vintern 1993/94 och följdes av en skriftväxling mellan statssekreterarna. Samtal om att det kunde bli fråga om leasing ägde rum så tidigt som i december 1993. Att det skulle bli leasing gjordes alltså upp långt före FMV:s avtalsarbete. FMV var i realiteten bundet av regeringens ställningsstagande i statssekreterarnas skriftväxling. Det är just därför som denna skriftväxling åberopas i avtalet.

När jag har sagt det, herr ordförande, skulle jag vilja tillägga en sak. När jag läste i tidningarna i maj förra året att det också rörde sig om leasing blev jag inte särskilt upprörd. Jag tror inte ens att jag höjde ögonbrynen, för det finns fler leasingavtal i det svenska försvaret. Sverige har t.ex. lånat bandvagnar av Finland för att använda dem i den fredsbevarande verksamheten i Bosnien. Jag skulle tro att det på många håll finns leasade bilar. Jag tror att leasing är en bra väg för försvaret att spara pengar. Om stridsvagnsaffären var en bra affär eller inte kan jag inte bedöma, för jag prövade inte affären, men stridsvagnarna lär vara omtyckta i armén.

Herr ordförande! Jag vill peka på två faktum som jag ser som viktiga. Jag åberopar inte min ordförandetid i KU nu. Man kan möjligen skratta åt det, men jag har läst handlingar och gått igenom detta mycket väl. Det finns två helt avgörande faktum i granskningsärendet vad gäller stridsvagnarna.

Det första faktumet är att det i minnesanteckningarna från den 10 mars 1999 över samtal mellan försvarsutskottets kansli och KU:s kansli står att någon skyldighet inte föreligger för regeringen att informera riksdagen via försvarsutskottet i denna affär. Jag delar den uppfattningen. Jag skulle tro, utan att ha hört utfrågningen, att min företrädare Anders Björck har haft samma uppfattning. Därmed är, enligt min uppfattning, saken egentligen klar.

Den andra synpunkten är att det enligt Försvarsdepartementets expeditions- och rättschef förhåller sig så – det är därför jag har bett honom vara med – att nyttjanderätten till stridsvagnarna till sin innebörd i praktiken kan likställas med äganderätt. FMV, som är den myndighet som svarat för upphandlingen, delar denna uppfattning om avtalets innebörd.

Dessutom täcker ordet anskaffning både köp och leasing.

Herr ordförande! Jag vill göra en sammanfattning. För det första: Enligt försvarsutskottet föreligger ingen uppgiftsskyldighet i denna sak.

För det andra: Begreppet anskaffning innefattar både köp och leasing. Försvarsdepartementets expeditions- och rättschef, liksom FMV, anser att nyttjanderätt i detta fall kan likställas med äganderätt.

För det tredje: Jag har inte något med denna affär att göra, vare sig politiskt reellt eller konstitutionellt. Den regering som jag tillhörde fattade inte beslutet om att anskaffa leopardstridsvagnarna.

Nils Fredrik Aurelius: Jag skall inte polemisera för mycket mot Thage Peterson, som har varit vänlig att infinna sig och svara på våra frågor. Men jag kan försäkra att vi alla är medvetna om när ett försvarsutskott byts ut. Vad diskussionen har handlat om är när det var lämpligt tillfälle att informera och vilken tid som stod till buds.

I den föregående utfrågningen menade den som då svarade, Anders Björck, att han i realiteten hade små möjligheter att informera efter det att resultatet väl var klart. Å andra sidan kan man möjligen tycka att Thage Peterson hade gott om tid att informera under sin tid som försvarsminister, om det nu fanns anledning att informera i frågan.

Varför lämnade inte Thage Peterson någon information, exempelvis i samband med en budget eller annat som följde efter det att Thage Peterson hade blivit försvarsminister?

Thage G Peterson: Den första frågan var väntad. Därför har jag också förberett svaret på den.

Jag vill med kraft tillbakavisa det som ligger bakom Aurelius fråga, nämligen avsaknad av aktivitet och underlåtenhet att handla. Jag tillbakavisar det till hundra procent. Det är helt felaktigt.

Dessutom ber jag ändå KU att betänka att KU:s yttranden är oerhört viktiga för regeringsarbetet. Jag vet ju hur statsråden sitter och lusläser KU:s betänkanden. Men KU får inte lamslå ett regeringsarbete, vilken färg regeringen än har.

Ett statsråd kan inte gärna börja sin ämbetsperiod med att fråga departementets chefstjänstemän: Vad har mina företrädare hållit på med här på departementet? Vad har hon eller han beslutat? Var snäll och öppna alla kassaskåp, alla arkiv, alla hemliga handlingar och dra hennes eller hans ärenden för mig, så får jag avgöra om riksdagen skall få veta detta!

Det vore lika orimligt som att fråga riksdagsutskottet om vilken information som kan ha lämnats, öppen eller hemlig, av företrädaren.

Konsekvenserna skulle bli helt orimliga om man som utgångspunkt för ett granskningsärende skulle använda Aurelius fråga. Det nya statsrådet skulle inte få ägna sig åt något annat än att få regera om sin företrädares ämbetsperiod.

Jag har, som ni vet, suttit i regeringar under en period av 30 år, både som departementschef och som konsultativt statsråd. Att ställa krav på att man skulle börja med att gå igenom sin företrädares och hans statssekreterares brevpärmar för att avgöra vad man skall informera riksdagen om är en fullkomlig orimlighet. Det är orimligt att begära att statsrådet skall börja med att

granska sin företrädare och sina företrädares företrädare. Det är precis lika orimligt som att man skulle hävda att Anders Björck skulle ha gått igenom Roine Carlssons alla pärmar. Det vore dessutom att ta över KU:s arbete.

Jag har tänkt igenom den här frågan, för jag har ju tid att tänka nu när jag är färdig med mina memoarer, som kommer ut i september månad, och det är tre frågor som jag ställer till mig själv.

Den första frågan lyder: Menar verkligen riksdagens KU att det är rimligt att begära att ett nytillträtt statsråd skall börja med att snoka i sina företrädares och statssekreterarnas brevpärmar?

Den andra frågan lyder: Vill verkligen KU ålägga ett nytillträdande statsråd att börja sin ämbetsperiod med att granska juridiska förhållanden i redan avslutade affärer? I så fall skulle man bli tvungen att anställa mängder av jurister i departementet för att gå igenom alla affärskontrakt som företrädaren har slutit under tre fyra år för att se efter om det har gjorts några felaktigheter. Det finns ju jurister i KU som kan se denna orimlighet. Det är att slösa bort statsrådets tid, om han skulle studera alla avslutade affärskontrakt.

Den tredje frågan som jag ställt mig är: Vill verkligen KU kräva att ett nytillträdande statsråd skall fråga utskotten hur de uppfattade företrädarens affärer? Jag har haft gott om tid – och jag förstår att riksdagens ledamöter inte har den tiden – för att filosofera över konsekvenserna av en sådan frågeställning.

Nils Fredrik Aurelius: Nu tror jag inte att vare sig jag eller någon annan här begär att Thage Peterson skulle ha granskat – eller, som han själv uttryckte det, snokat i – alla kontrakt. Men man måste ändå fråga sig om inte Thage Peterson gick igenom eller fick för sig redovisat det huvudsakliga innehållet i exempelvis detta kontrakt, när han tillträdde som försvarsminister. Det handlar ju inte om att Thage Peterson skulle hitta fel i kontrakten på det sättet, utan frågan gäller om Thage Peterson kände till innehållet i kontraktet och om han ansåg att det fanns anledning att informera riksdagen om detta innehåll.

Thage G Peterson: Dessa frågeställningar är exakt desamma som den första frågan. Det är fullkomligt orimligt.

Anders Björck, som jag alltid haft bra relationer med när det gällt att diskutera sådana här frågor, visste att jag under valrörelsen tyckte att det var onödigt att köpa stridsvagnarna. Men när de väl var inköpta såg jag detta som ett fullbordat faktum. Stridsvagnarna var alltså redan anskaffade av en försvarsminister och en regering som satt på grundlagens mandat att regera, handla och införskaffa. Denna affär var avslutad när jag kom till Försvarsdepartement.

Jag tror inte Anders Björck om att göra en dålig affär. Han sade flera gånger att det var en bra affär, och jag kan inte avgöra om den var bra eller dålig. Jag sade: "Stridsvagnarna är populära i armén."

När jag sedan kom till Försvarsdepartementet skulle jag spara pengar. Då frågade jag mig: Var kan jag spara någonstans?

Då gick mina tjänstemän igenom alla affärer för att se om man kunde spara på någonting. Det noterades att det inte gick att spara ett nickel på stridsvagnsaffären, därför att den var avslutad och den var juridiskt bindande. Det skulle i så fall bli en massa skadeståndskrav och annat.

Inte satte jag mig ned och läste Anders Björcks brev i samband med affären. Han är så betrodd att jag utgick ifrån att han hade gjort hyggliga affärer.

Ett statsråd är ju inte en granskare som har att granska företrädaren.

Nils Fredrik Aurelius: Men frågan är inte om Thage Peterson borde ha informerat om huruvida det var en bra affär eller inte, utan frågan är om det fanns anledning att informera riksdagen, lämpligen genom dess försvarsutskott, om upplåtelseformen leasing.

Det verkar som om den partivän till Thage Peterson som först kom in med en skrivelse till KU i det här ärendet tyckte att det var så uppseendeväckande med leasing att det borde ha informerats om det.

Finns det enligt Thage Petersons mening anledning att rikta kritik mot överlåtelseformen leasing i det här fallet av stridsvagnar?

Thage G Peterson: Gör nu inte en ny innovation i KU:s arbete. Jag har drabbats av sådana tidigare då jag förhördes av KU, för att jag som ordförande hade lett ett granskningsarbete. Nu vill Aurelius att jag skall svara för den som har gjort anmälan.

Jag vet inte ens vem av mina partikamrater som gjorde denna anmälan. Men förhör honom i så fall på den punkten! Jag kan inte svara för honom. Jag svarar för mig själv, och jag sade att jag inte ens höjde ögonbrynen när jag läste att det rörde sig om leasing. Jag har ingenting principiellt emot leasing. Jag tror att det t.o.m. kan vara bra för det svenska försvaret, och detta var kanske en bra leasingaffär.

Dessutom finns det de som hävdar att den som gjorde anmälan till KU kan ha missförstått vad begreppet anskaffning betyder på tyska. Jag har talat med tyska jurister, och jag har fått en del roliga svar på den här punkten. Men jag skall inte överta KU:s arbetsuppgifter.

Jag förstår inte frågeställningarna. Jag tillbakavisar med full kraft att en tillträdande försvarsminister skulle ha haft informationsskyldighet inför försvarsutskottet och riksdagen. Dessutom var det för sent. Vad skulle riksdagen ha haft för glädje av att få information om man inte kunde påverka affären? Det är väl inte sådan politik som vi skall syssla med.

Nils Fredrik Aurelius: Det kunde möjligen vara intressant för försvarsutskottet, om man levde i någon villfarelse på den här punkten, att få veta vilken upplåtelseform det verkligen var. Jag frågade Thage Peterson just för att jag ville veta om han ansåg att det fanns anledning att informera med tanke på att det handlade om just upplåtelseformen leasing.

Thage G Peterson: Jag utgår ifrån att Aurelius har ställt den frågan till min företrädare. Det första tillfället som jag i så fall skulle ha informerat riksdagen hade varit i maj förra året, när jag läste i tidningarna att det rörde sig om leasing.

Nils Fredrik Aurelius: Rent principiellt anser inte Thage Peterson – såvitt jag har förstått efter det som Thage Peterson har sagt här ett flertal gånger – att det är något speciellt konstigt med att använda sig av upplåtelseformen leasing?

Thage G Peterson: Nej, tvärtom. Dessutom har jag åberopat försvarsutskottets kansli där man säger att det inte föreligger någon informationsskyldighet. Som före detta KU-ordförande tycker jag att ärendet därmed har förfallit.

Nils Fredrik Aurelius: Jag kan bidra med en liten upplysning. I upphandlingsreglementet definieras upphandling på följande sätt: köp, leasing, hyra eller hyrköp av varor, byggentreprenader eller tjänster. Detta om detta.

Då har jag bara en sista fråga till Thage Peterson. Om det hade kommit någon begäran om information från försvarsutskottet om stridsvagnsaffären till Thage Peterson, hade Thage Peterson då lämnat denna information?

Thage G Peterson: Självklart. Under hela mitt politiska liv har jag varit oerhört lyhörd för riksdagens konstitutionsutskott. Jag har hela tiden hävdat att regeringen är underställd riksdagen och inte tvärtom. Jag tror att jag har fullföljt den uppgiften med oerhört stor noggrannhet. Så fort riksdagen eller något utskott har velat ha information har man fått det så långt vi över huvud taget har kunnat ha den informationen på de departement som jag har ansvarat för.

Sedan tror jag, vilket Anders Björck berättade för mig, att en del av handlingarna i affären lär vara hemligstämplade, och det har möjligen skett under dessa premisser. Men någon anledning för mig att fundera på den första delen vill jag med oerhörd kraft tillbakavisa.

Tommy Waidelich: Jag har fått svar på de flesta av mina frågor, både i Thage G Petersons inledning och i den frågeväxling som ägde rum här alldeles nyss, men jag har några följdfrågor.

Enligt Thage G Peterson fördes diskussioner om leasing i december 1993. Vet Thage G Peterson vem som deltog från svensk sida?

Thage G Peterson: Jag får be expeditionschefen att svara på den frågan.

Ingvar Åkesson: Det var ett sammanträffande i Tyskland, som ägde rum i december strax före jul, med företrädare för tyska staten och statssekreteraren från Försvarsdepartementet i Sverige och någon av hans medhjälpare. Där diskuterades saken. Det finns anteckningar kring detta, och i slutet av anteckningarna finns det en notering om att man från tysk sida gärna såg att affären lades upp på det här viset.

Tommy Waidelich: Thage G Peterson säger också att affären i princip slutfördes i början av 1994. Åsyftas då den statssekreterarskriftväxling som skedde under våren efter regeringsbeslutet?

Ingvar Åkesson: Anders Björcks tyske kollega tillskrev Anders i saken i januari 1994. I det brevet – jag vet att föredraganden för utskottet har berättat om brevets innehåll för KU – framgick det att det var fråga om den form av

överlåtelse som man hade diskuterat redan i december. Skriftväxlingen mellan statssekreterarna, som är åberopad i avtalet, ägde rum senare under våren, i april och juni, vill jag minnas.

Det finns i det sammanhanget två brev som är intressanta, och de är åberopade i avtalet. Det är också dessa brev som ger en tydlig anvisning om att det är fråga om ett avtal om en nyttjanderätt.

Tommy Waidelich: En sista följdfråga: Kan man säga att förhandlingarna i princip slutfördes i och med statssekreterarskriftväxlingen? Var innebörden densamma som de tyska representanterna hade gett uttryck för vid tidigare skriftväxling?

Ingvar Åkesson: Man kan säga att det var bara en del av det hela, eftersom avtalet var oerhört omfattande. Det innehöll kolossalt många detaljer. Men dessa huvuddrag gjordes upp på det viset.

Per Lager: Jag vill ställa följande fråga till Thage Peterson. Såvitt jag förstår kände Thage Peterson inte till upplåtelseformen förrän förra året i maj, att det var fråga om ett leasingavtal.

Thage G Peterson: Det är korrekt. Jag kände ju till att stridsvagnarna fanns. Jag åkte inte i dem, men jag tittade på dem.

Per Lager: Jag förstår. Jag förstår också att Thage Peterson hade en annan åsikt om denna affär under valrörelsen, men han kände då inte till vilka upplåtelseformer det kunde handla om. Samtidigt förstår jag att Peterson inte heller tycker att leasingformen är en dålig upplåtelseform i sig. Men han kände alltså inte till detta under hela sin period som försvarsminister.

Thage Peterson sade att man gick igenom bl.a. stridsvagnsaffären för att se om man kunde spara någonstans, men man fann att man här inte kunde spara ett nickel. Men då måste väl upplåtelseformerna ha varit klara och dåvarande försvarsminister Peterson måste väl ha känt till att det rörde sig om en leasingaffär?

Thage G Peterson: Nej, mitt primära intresse var att spara pengar. Det var en hel rad materielprojekt som departementets folk gick igenom för att se var det fanns och var det inte fanns möjligheter att spara. Leopardaffären var då bland de materiel där det inte fanns några möjligheter att göra ändringar. Följden skulle ha blivit att motköp skulle ha fallit, och man kunde inte heller utesluta skadeståndskrav.

Den bedömning som departementets chefsjurist gjorde och som jag delade var att man inte kunde spara pengar om kontrakten var så starkt bindande. Den genomgången hade en annan utgångspunkt, nämligen att spara på försvarets kostnader.

Per Lager: Då måste det väl ha uppdagats för försvarsministern vilken upplåtelseform det var fråga om?

Thage G Peterson: Ja, men då var jag inte försvarsminister.

Per Lager: I oktober?

Thage G Peterson: Nej, i maj 1998 var jag inte försvarsminister.

Per Lager: Men jag menar när man gick igenom vad man kunde spara in på?

Thage G Peterson: Nej, det var ju en genomgång av de materielaffärer som hade gjorts före regeringsskiftet. Det var för att se om man kunde häva något kontrakt eller inte.

Per Lager: Tycker inte Thage Peterson att det är en värdefull information för försvarsutskottet att få veta vilken upplåtelseform som det handlar om?

Thage G Peterson: Jo, det är möjligt, men det kan jag inte bedöma. På försvarsutskottet har man ju själv sagt att det inte föreligger någon informationsskyldighet i den här frågan. Så jag åberopar bara det som försvarsutskottet har sagt.

Såvitt jag vet har jag lämnat försvarsutskottet all den information som utskottet har önskat och lite till. Jag kommer ihåg genomgångar med försvarsutskottet där man tyckte att vi var för detaljrika.

Per Lager: Jag förstår den kommentaren, eftersom Thage Peterson inte kände till att det var en leasingaffär förrän i maj 1998.

Thage Peterson: Nej, den kopplingen gör jag inte av det skälet att det inte bara var stridsvagnarna som var leasade. Jag nämnde ju två andra slag. De stora SISU-vagnarna som vi använde i Bosnien var leasade. Jag frågade ju inte: "Hur har ni kommit över de där vagnarna? Har ni köpt dem hederligt? Eller har ni möjligen lånat dem?" Ni måste ju se på vad som är praktiskt möjligt att utöva vid ett statsrådskap.

Sedan fick jag reda på att Finland hade varit vänligt nog att låna oss dessa stridsvagnar. När jag åkte runt i bilar på regementena började jag ju inte med att fråga: "Har ni leasat eller köpt bilen? Eller: Vad åker jag i för bil?" Det måste ju finnas en viss sans och måtta också, tycker jag.

Nils Fredrik Aurelius: Jag håller helt med om att det måste finnas sans och måtta. Jag har bara en liten fråga. Jag skulle vilja ha ett förtydligande utifrån Per Lagers frågor.

Man kan möjligen tycka att det är lite egendomligt att försvarsministern ändå inte, i samband med genomgången av vad som gick att spara på, upptäckte att en del av uppgörelsen handlade om *überlassung*, om leasing. Thage Peterson säger ju att han först långt senare fick klarhet i att denna upplåtelseform gällde. Hade det ingen relevans alls för möjligheten att spara vilken upplåtelseform det rörde sig om?

Thage G Peterson: Nej, det går ju inte riktigt till så. Jag är fortfarande inte särskilt upprörd över att den dåvarande försvarsministern valde leasing i samband med ett kontrakt. Våra besparingsmöjligheter gällde ju inköp av nya vagnar, det var där som man kunde spara pengar. Det handlade ju om två affärer, om gamla 121:an och 122:an.

Nils Fredrik Aurelius: Frågan gällde om det möjligen inte hade blivit klart då att det handlade om leasing för en del av stridsvagnarna.

Thage G Peterson: Jag förstår inte den frågan. Huvudsyftet med genomgången var att se efter var vi kunde spara pengar. Man kunde inte spara pengar på

Leopardstridsvagnen. Affären var avslutad. Kontraktet var tecknat. Det fanns bestämmelser om skadestånd och motköp. Man är ju inte pigg på att åsamka skattebetalarna extra kostnader på grund av en besparingsåtgärd. Man får ju lägga ut besparingar där de kan ge några pengar. Det var inte något särskilt funderande kring detta.

Vice ordföranden: Jag tackar Thage G Peterson för att han ville ställa upp och lämna den information som vi har efterfrågat. Tack så mycket för det. Sammanträdet ajourneras till kl. 11.15.

Offentlig utfrågning med Carl Henrik Ehrenkrona, Kurt Junesjö och justitieminister Laila Freivalds angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson

Ordföranden: Jag hälsar alla välkomna hit. Innan vi övergår till den del av föredragningslistan som är den mera officiellt publika har vi möjligen någon fråga om anmälningar under punkt 1. Det är fråga om ett eventuellt slutgiltigt beslut när det gäller ytterligare kallelser av statsråd. Då det gäller den utestående fråga som är anmäld för beslut i dag, nämligen huruvida vi skulle kalla Anders Sundström i fråga om Bostadsakut m.m., har vi moderater inga krav. Om ingen annan har något krav på detta finns det därmed inget beslut att fatta. Det finns tydligen inget önskemål om det. Är det någon som har något ytterligare anmälningsärende av samma karaktär som bör tas upp? Om så inte är fallet har vi klarat av anmälningar under punkt 1 och övergår till att diskutera frågorna 2–5, dvs. i realiteten två granskningsärenden där utskottet fullgör sin uppgift enligt regeringsformen 12 kap. 1 och 2 §§ enligt vilken utskottet skall granska hur regeringen har handhaft sina uppgifter och, som det står, att riksdagen skall meddelas vad utskottet har funnit angeläget att uppmärksamma i sin granskning.

I dag är det två ärenden som vi skall ägna oss åt. Det är fråga om Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten. Det förekommer i tre delar. Kl. 10.00 utfrågas hovrättsrådet Carl Henrik Ehrenkrona. Kl. 11.00 är det en motsvarande utfrågning av förbundsjuristen Kurt Junesjö från LO. Efter ett mellanspel kring ett annat ärende om Samhall med Björn Rosengren återvänder vi till ärende nr 2 kl. 14.15, då vi frågar ut justitieminister Laila Freivalds.

Vi börjar med hovrättsrådet Carl Henrik Ehrenkrona, som jag ber att få hälsa hjärtligt välkommen hit. Han är dock inte här i sin egenskap av hovrättsråd utan i sin egenskap av ombud för regeringen, eller regeringarna för att vara mera exakt, under den tid som detta mål prövades i Europadomstolen. Som brukligt är ger vi först våra gäster möjlighet att lämna information, och därefter är ordet fritt för frågor.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag skulle vilja berätta lite kort om vad ombudsfunktionen går ut på och vad det är för typ av uppgifter man har när man företräder svenska staten. Det är en sorts advokatroll som man ikläder sig. Utrikesdepartementets rättschef är huvudombud i alla mål som förekommer inför Europakommissionen och Europadomstolen. Sedan har han möjlighet att delegera den uppgiften till andra jurister inom UD. Det har varit i princip tre jurister som har arbetat med dessa frågor under de senaste tio åren. Jag lämnade UD för ett år sedan. Av dessa är det två som på eget ansvar har haft

till uppgift att företräda svenska staten inför kommissionen och domstolen, av vilka jag har varit en.

Handläggningen går till så att när ett mål kommer in, det vill säga när ett klagomål kommunicerat med regeringen, så tittar man på vad det hamnar under för rättsområde, vilket regelsystem som är tillämpligt. Med utgångspunkt från det kontaktar man omedelbart det departement som är ansvarigt för det regelsystemet. Från ombudets sida arbetar man med rättssekretariaten inom respektive fackdepartement, företrädesvis genom rättscheferna, men han kan delegera detta ansvar till någon av juristerna inom respektive rättssekretariat. Sedan ankommer det på rättschefen att bedöma om ett nytt mål är av den digniteten att den politiska ledningen omedelbart skall informeras och underrättas om att målet är anhängiggjort.

På det här stadiet för man en underhandsdiskussion om hur en talan skall läggas upp, om en talan skall medges, om en talan skall bestridas eller om man skall försöka träffa en förlikning med klaganden. Om man kommer fram till att en talan skall bestridas ankommer det på ombudet att utarbeta ett förslag till yttrande, med argumentering för hur det hela skall se ut. Det förslaget underställs sedan fackdepartementet för granskning. Återigen är det rättschefen i det ansvariga departementet som avgör om man anser att frågan är av den vikten att man bör underställa det yttrandet statsrådet eller i alla fall göra det till föremål för en föredragning.

När man har fått synpunkter från fackdepartementet expedieras yttrandet. Det är långa processer som kan dra ut på flera år. Den löpande skriftväxlingen sker hela tiden i samråd med det fackdepartement som har ansvaret för lagstiftningen i det ärende som är föremål för granskningen i Strasbourg. Ibland har jag själv föredragit ärendet för respektive statsråd, om det har varit av stor principiell vikt. Ombudet ansvarar för processen och utför även regeringens talan vid de muntliga förhandlingar som hålls i målen inför Europadomstolen. Det är i stora drag hur uppgiften för ombudet ser ut. Om det är någon som har några frågor om detta är jag beredd att svara på dem.

Ordföranden: Den anmälan som ligger till grund för samtliga de tre utfrågningar som gäller i dag är formulerad som så att efter en inledning uppkommer frågan, nämligen: Efter vad som sedermera har framkommit, dvs. efter det att Europadomstolens dom avkunnats 1996, finns det anledning för konstitutionsutskottet att granska huruvida regeringen inför Europadomstolen agerat med den noggrannhet och respekt för fakta och allmänna intressen som domstolen har anledning att vänta sig av en regering.

Detta är alltså huvudfrågan för granskningen. Jag tänkte fördela frågorna så att vi följer den tradition som utskottet har utvecklat under många år, nämligen att det är det parti som anmält frågan som inleder. Därefter får partierna ordet i storleksordning. Varje parti får ställa de frågor som man anser bör ställas. Därefter kommer de frågor som återstår efter det att första varvet har gått runt, då vi återvänder och börjar om från början igen.

Per-Samuel Nisser: Jag skulle vilja ställa en fråga till Carl Henrik Ehrenkrona om rollen som ombud för regeringen i Europadomstolen. Du gjorde en beskrivning allmänt hur man jobbar som ombud. Som ombud i Europadomstolen för du fram argument skriftligt och muntligt. Som bakgrund skulle det

vara intressant att få en bild av hur man tog fram uppgifter och underlag i det här fallet, fallet Torgny Gustafsson, och hur man kontrollerade riktigheten i dem, vilka argument och synpunkter som man hade med sig i de olika inlagorna. Hur arbetade man där?

Carl Henrik Ehrenkrona: Regeringen har ganska tydligt redovisat detta i det skriftliga yttrande som ligger till grund för prövningen i dag. Men jag kan säga att det här målet var lite speciellt på det sättet att det handlade om att staten kunde göras ansvarig för en situation som staten egentligen inte direkt var inblandad i. Staten hade inte haft något att göra med tvisten mellan Torgny Gustafsson och Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Då uppkom frågan om man från regeringens sida skulle försvara fackets handlande så som ett försvarligt intrång i Gustafssons rätt till skydd för föreningsfrihet. Det var en av huvudfrågorna i målet.

Regeringens huvudlinje, både den gamla regeringens och den nuvarande regeringens, var att det här över huvud taget inte var en fråga som berörde föreningsfriheten. Det handlade inte om att tvinga Gustafsson att bli medlem i en förening, utan det handlade om huruvida Gustafsson skulle skriva ett kollektivavtal eller ett hängavtal till ett kollektivavtal, vilket är en lite annan fråga. Det var så att säga huvudförsvarslinjen. Där fördes ett rent principiellt resonemang om det svenska kollektivavtalssystemet, om den svenska modellen och hur den fungerar.

Sedan kommissionen funnit att det här var en föreningsfrihetsfråga måste man bedöma om det föreningsfrihetsintrång som ägt rum var försvarligt. Då blev omständigheterna i det enskilda fallet av betydelse. Dessa omständigheter kände regeringen över huvud taget inte till och kunde inte känna till. Det enda material som hade presenterats i den delen från Gustafssons sida var hans egna uppgifter understödda av ett antal tidningsartiklar och utklipp som han bifogade till kommissionen i Strasbourg. Det var ett faktaunderlag som regeringen inte kunde bedöma, men på vilket kommissionen i sin rapportr grundade sin bedömning.

Det var i det skedet, efter kommissionens rapport, som man beslöt att inhämta HRF:s version av konflikten och få en redovisning från HRF. Beslut härom fattades vid en föredragning hos statsrådet Blomberg, där han gav uttryck för denna önskan. Sedan gick det ett brev till HRF där man bad HRF att redovisa vad som hade hänt och vad som var bevekelsegrunderna för att starta konflikten. I materialet finns det svar som HRF lämnade genom LO:s förbundsjurist Kurt Junesjö, som vi kommer att få höra senare. Där fanns vissa uppgifter om löner och andra anställningsvillkor, om semesterersättning, löneutbetalning vid dåligt väder och om Gustafsson hade erforderligt försäkringsskydd för sina anställda. Dessa uppgifter var lämnade av företrädare för HRF, dvs. de personer som hade förhandlat med Gustafsson på platsen innan konflikten startade. Det var relaterat så i LO:s underlag till regeringen att det var uppgifter som byggde på den här typen av information. Regeringen bearbetade den här informationen så att man presenterade uppgifterna som att detta var vad som enligt HRF förekom.

Frågan var också i vilken utsträckning de här uppgifterna kontrollerades. Vi var i tidsnöd då och fick lov att skicka in memorialet inom en viss tid.

Eftersom vi redan på det stadiet kunde förutse att det var kontroversiella uppgifter och att det fanns all anledning att tro att Gustafsson skulle ha en annan version, förbehöll sig regeringen rätten att få höra de fackliga funktionärerna som vittnen. Man kunde inte på det stadiet avgöra vilka personer man skulle höra. Därför tog vi in fyra funktionärer och höll ett litet informellt förhör. Regeringen har egentligen inte någon laglig möjlighet att hålla några förhör under ed eller förhör i någon formell mening. En person är över huvud taget inte skyldig att medverka om regeringen ber honom eller henne att lämna uppgifter i ett ärende av detta slag. Så skedde i alla fall, och de här personerna hördes. De lämnade sina berättelser. Efter att ha hört de berättelserna konstaterade vi att uppgifterna i flera fall sammanföll med varandra. Slutsatsen blev att regeringen begärde att få höra två av dessa funktionärer som vittnen inför domstolen. Det var den typ av kontroll som gjordes av uppgifterna.

Självfallet kan inte regeringen, och inte heller jag själv, gå i god för någon sanningshalt i uppgifter som lämnas på detta vis, utan det gjordes en bedömning av huruvida uppgifterna framstod som rimliga. Framför allt var det fråga om att redovisa fackets bevekelsegrunder för att initiera konflikten.

Per-Samuel Nisser: Jag vill koppla på till det möte som du pratade om. Ni pratade med fyra s.k. vittnen, eller fyra personer som ni förde en diskussion med. Två av dessa begärde regeringen att få ta med i domstolen som vittnen. Två bedömde man inte behöva ha med. Dessa två försvann, även om en av dem var ett huvudvittne, den person som sägs ha fått samtalet från någon anställd i Torgny Gustafssons företag. Varför tog man inte med den personen som nästan är ett huvudvittne i sammanhanget?

Carl Henrik Ehrenkrona: Vi bedömde det inte så att det där samtalet var så kolossalt viktigt, utan det var bara ett sätt som facket fick information på och som gjorde att de fick uppfattningen att det inte stod riktigt rätt till på den arbetsplatsen. Det var mera en indikation. I den bevisbedömning som gjordes från min sida tillmätte inte jag det samtalet någon avgörande betydelse. Men uppgiften om det samtalet kom fram också i en utsaga från ett av de vittnen som begärdes få höras, indirekt alltså.

Per-Samuel Nisser: Inför ditt muntliga framförande i Europadomstolen hade nya uppgifter framkommit i ett brev från LO, nämligen att de uppgifter som den anonyma person som skulle ha kontaktat Hotell- och Restauranganställdas Förbund på Gotland var lite skakiga. LO menade att de uppgifter som fanns mera var "gissningar och hörsägen". Vilka kontroller gjorde du när du fick de här uppgifterna?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det gjordes inga andra kontroller än förhöret med de fyra personerna. Det enda som regeringen har varit noga med att framföra är att det här inte är någonting som regeringen kan gå i god för. Syftet med vittnesförhören var att ge domstolen en chans att formellt utreda hur det egentligen förhöll sig med lönevillkor osv i Torgny Gustafssons rörelse.

Per-Samuel Nisser: Nu visade det sig att LO:s uppgifter som senare blev regeringens uppgifter – det uttalandet fann jag i en kopia från en artikel i

Expressen den 17 juli 1997, där Ehrenkrona uttalar som så att LO:s uppgifter var regeringens uppgifter – inte riktigt stämmer, bl.a. samtalet från eventuella personer. Min fråga till dig blir: Hade du i dag, med de kunskaper och uppgifter som du har i ärendet, agerat på ett annorlunda sätt eller tror du att du skulle agera på samma sätt?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det första påståendet, att det visade sig att uppgifterna inte riktigt stämmer, vet jag inte riktigt om man kan uttala sig om. Jag vet fortfarande inte vad som är korrekt i det här sammanhanget. Jag har inte haft någon anledning att ompröva mitt sätt att föra processen i domstolen.

Per-Samuel Nisser: Tack!

Göran Magnusson: Det här är ett långt mål som vi nu diskurerar bara en liten bit av, nämligen de uppgifter som regeringen så småningom förde in i processen. Det hela startade redan i slutet av 80-talet.

Jag skulle vilja fråga varför domstolen inte ville höra några vittnen. Det var ju en väsentlig sak som LO och regeringen diskuterade. Varför ville domstolen inte höra dessa vittnen? Sedan kan man inte undgå att också fundera över varför regeringen inför kommissionen inte förde in de synpunkter som redan fanns tillgängliga. Vilka överväganden hade regeringen inför kommissionsförhandlingarna omkring uppgifterna? Jag är medveten om att den här frågan borde ställas till något statsråd, men Reidunn Laurén har inte velat medverka i det här. Det är hon, såvitt jag förstår, som hade huvudansvaret för beredningen, och därför vill jag ställa den här frågan till regeringens ombud, som också deltog i beredningen av ärendet.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag börjar med den första frågan, varför domstolen inte ville höra vittnen. Det har jag lite svårt att uttala mig om, för domstolens skäl är ju för mig förborgade liksom för utskottet. Det har inte givits några skäl officiellt för detta. Jag kan bara spekulera, och det gör jag i ljuset av den senare domen och i ljuset av det slutliga resningsbeslutet, nämligen där domstolen konstaterar att de här uppgifterna inte har någon avgörande betydelse för prövningen. Det kan hända att domstolen redan på det stadium, då man prövade om man skulle höra vittnen, hade bildat sig den preliminära uppfattningen att dessa uppgifter inte var av någon avgörande betydelse i målet.

Beträffande processföringen inför kommissionen är det så att när det här målet kom in insåg alla att det fanns en viss rättspolitisk dynamit i detta. Målet handlade om ett angrepp på den svenska modellen och på den fria konflikträtten. Det innebar att om regeringen förlorade målet i dess helhet kunde det innebära att Sverige skulle bli tvingat att lagstifta in i vart fall någon begränsning av den fria konflikträtten, kanske införa någon sorts proportionalitetsprincip, införa en möjlighet för en enskild part i en arbetskonflikt att i en domstol få prövat om en konflikt står t.ex. i rimlig proportion till det syfte som man vill uppnå med konflikten i förhållande till den skada som en part lider till följd av konflikten.

Det var en ny situation för regeringen, för det var första gången som regeringen hade att tackla en situation där regeringen gjordes ansvarig för en enskild parts agerande mot en annan enskild parts agerande på grund av att det inte fanns någon lagstiftning som skyddade den ena parten. Detta var en

ny situation. Regeringen är väldigt tveksam till att över huvud taget gå in och lägga sig i en tvist mellan två enskilda parter. Det var en bevekelsegrund för att man på det här stadiet inte blandade in HRF och LO. Men man får inte heller bortse från att det fanns en politisk dimension i målet. Jag fick under hand fullt klart för mig att den borgerliga regeringen inte skulle beklaga om målet förlorades.

Göran Magnusson: Det kan konstateras av handlingarna att den regeringen ansåg att konfliktåtgärderna från LO-förbundens sida var obefogade, i varje fall som en andrahandsståndpunkt. Det var alltså det som låg bakom den rent politiska bedömningen av effekten av konflikten?

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja. Får jag bara lägga till att samtidigt förde även den borgerliga regeringen det rent principiella försvaret för den svenska modellen och det svenska kollektivavtalssystemet. Vad man inte ville göra var att gå in och försvara fackets åtgärder i det här enskilda fallet.

Göran Magnusson: Domaren i domstolen frågade ombudet Ehrenkrona efter kommissionens utlåtande varför de uppgifter som då fördes in i målet inte fanns med tidigare. Svaret från din sida var att det var av praktiska skäl. Det var en del av de skäl som nu har angetts som ingick i de praktiska skälen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja, det var framför allt det första skälet. Det där var en fråga som kom på golvet rätt ut och som jag inte hade förberett. Den kunde jag ha elaborerat betydligt mera och svarat mera utförligt på.

Göran Magnusson: En sista fråga i den här omgången från min sida som jag är medveten om att Ehrenkrona inte direkt kan svara på, men som jag ändå måste ställa: Varför förde Torgny Gustafsson ingen argumentation mot de uppgifter som LO via regeringen hade fört in i målet under hela domstolsprocessen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är för mig fullständigt obegripligt. När förhandlingen i domstolen var avslutad kom Torgny Gustafsson själv fram till mig och sade att det jag sagt inte var riktigt. Då frågade jag honom direkt: Varför i herrans namn säger ni inte det i domstolen? Så såg det ut.

Björn von der Esch: Jag skulle vilja få lite upplysning om hur det fungerar i domstolen. Det har vi inte så djupgående insikter i. Jag skulle vilja fråga angående resningsbeslutet. Är det riktigt att det fattades av tre domare och i så fall vilka?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, det är inte rätt. Det är en sorts tvåstegsraket det handlar om. Först tar en panel på tre domare ställning till om resningsansökan skall tas upp till behandling som en sådan. Det beslutet fattas som sagt av tre domare. Man talar om att man beslutar om en resningsansökan är *admissible* eller inte. Det beslutet finns tillgängligt för utskottet. Det fattades under viss oenighet. Man var i panelen oense om huruvida det beslutet kunde fattas med enkel majoritet eller om det krävdes enhällighet för att avslå en resningsansökan av panelen. Det framgår bl.a. av den svenska domarens skiljaktiga mening. Beslutet blev alltså att resningsansökan skulle underställas domstolen för prövning i sak. En sådan resningsansökan skall beslutas av

domstolen i samma sammansättning som när målet avgjordes från början. Det är regeln. I det här fallet var målet hänskjutet till *the Grand Chamber*, motsvarande hänskjutande till plenum. Det var regeringen som hade bett om detta på grund av målets principiella vikt. Det innebar också att det var *the Grand Chamber* som beslutade i resningsfrågan. Det beslutet synes inte finnas med bland utskottets handlingar.

Björn von der Esch: Den svenske domaren satt alltså med i avgörandet. Den svenske domaren var initierad av regeringen, som är part i målet. Är det inte sant? Det var tre domare varav en var svensk.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja, men jag reagerade när du sade att den svenska domaren är utsedd av den svenska regeringen.

Björn von der Esch: Han är föreslagen av den svenska regeringen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Just det. När man utser en domare i domstolen föreslår regeringen tre namn. Sedan är det Europarådets parlamentariska församling som med utgångspunkt i listan på tre namn väljer en. Så går det till.

Björn von der Esch: Alldeles bortsett från detta: Det var så att den svenske domaren satt med, var en av de tre. Det är min avgörande fråga.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja. Det är en regel i konventionssystemet att när ett mål prövas mot en stat skall alltid den domare som representerar den staten sitta med.

Ordföranden: Innan jag lämnar ordet för representanten för Vänsterpartiet ber jag om ursäkt för att kd fick ordet före, även om Vänsterpartiet är större än kd.

Kenneth Kvist: 43 är större än 42. Mängdlära kanske inte fanns på ordförandens tid i skolan, f.d. utbildningsminister.

Hur ser man allmänt som ombud på relationen mellan svensk lagstiftning, svenskt rättssystem – som ibland har principer som i varje fall internationellt är unika och spänner över andra europeiska principer – och europeisk rättsordning? När det har varit mål har det ofta varit just därför att dessa har befunnits vara i ett spänningsfält. Hur ser man som ombud på sin roll och regeringens roll? Är den att hävda de svenska rättsprinciperna, att förklara eller försvara dem? Hur är den principiella hållningen därvidlag från svensk sida i en sådan här situation?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det där är en fråga som kanske skall ställas till ett ansvarigt statsråd. Jag kan säga så här att när man är klar över att ett mål skall försvaras handlar det i väldigt stor utsträckning om att försvara den svenska rättsordningen och förklara den. Rollen som ombud, både i skriftväxling och i muntligt framträdande, är väldigt mycket en pedagogisk uppgift. Det handlar om att förklara, särskilt i de situationer där den svenska rättsordningen innehåller inslag som kanske kan förefalla främmande för en kontinentaleuropeisk eller en anglosaxisk jurist.

Kenneth Kvist: Det var kanske det svaret jag tänkte mig. Du sade tidigare här – kanske lite *en passant* – att den borgerliga regeringen egentligen inte hade någonting emot om målet förlorades. Jag tror att orden föll ungefär så. Kom det på något sätt till utrryck i de instruktioner som regeringen gav dig som ombud för regeringen, eller var det bara en allmän vag känsla som man kan få när det gäller den tyngd man lägger ned i ärendet, eller var det en mer uttrycklig hållning?

Carl Henrik Ehrenkrona: När målet kom in och jag hade gjort ett första utkast till yttrande till kommissionen hade vi en föredragning på Justitiedepartementet. Vid den föredragningen vill jag minnas att både statsrådet Hellsvik och statsrådet Laurén var med. Då diskuterades dessa frågor. Även om det är självklart att ingen sade det stod det klart för alla närvarande att detta var ett mål som så att säga politiskt passade in i det reformarbete som den borgerliga regeringen ville genomdriva på arbetsrättens område. Yttrandet fingranskades i Justitiedepartementet av den borgerliga regeringen. Genomgående var de justeringar som gjordes i syfte att tona ned bestridandet av konventionsbrott i kommissionen.

Kenneth Kvist: Du sade också att den borgerliga regeringen förde det principiella försvaret av den svenska modellen. Men vad du säger nu är att man egentligen tonade ned försvaret.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja, det kan jag nog säga. Man förde det principiella försvaret, men man lade det kanske framför allt på den förklarande sidan: Man förklarade den svenska modellen, förklarade varför vi har den ordning som vi har. Där lade man ned en hel del arbete för att göra det begripligt. Att man i en sådan här situation hos en domstol inte kan få prövat om en konflikt är rättsvidrig eller om den kränker enskilds rätt på ett oproportionerligt sätt var någonting som jag uppfattade att man i Strasbourg och över huvud taget bland utländska MR-jurister ansåg som egendomligt, dvs. att rättsordningen inte skyddar den enskilde i en sådan situation. Det tycker jag för övrigt själv också.

Kenneth Kvist: Att förklara den svenska modellen: Kan man tillspetsat uttrycka det så att det egentligen var att be om ursäkt för den svenska modellen?

Carl Henrik Ehrenkrona: De orden får du själv lägga i din mun.

Kenneth Kvist: Slutsatsen av din skildring av hur borgerligheten, när den sitter i regeringsställning, bygger upp försvaret av svenska rättsprinciper som det är regeringens rätt att hävda när Sverige sätts i fråga inför en europeisk domstol är att man vill förklara att detta är någonting som vi är nödda och tvungna att ha och som ännu inte har hunnit ändras. Det är alltså i det tonläget som borgerligheten bedriver ett försvar av svensk rättsordning när svensk rättsordning sätts i fråga.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag kan bara säga att det inte var något helhjärtat försvar för den svenska modellen.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja gå tillbaka lite till de första frågeställningarna, till det informella förhöret med vittnen, eller hur det nu var Ehrenkrona uttryckte det, och de uppgifter som kunde ligga till grund för de fackliga bedömningarna av stridsåtgärderna. Här säger Ehrenkrona att det telefonsamtal, som trots allt vid ett flertal tillfällen uppmärksammats som ett viktigt samtal, inte är så speciellt viktigt. Då skulle jag vilja att Ehrenkrona fördjupade sig ytterligare i vad i de här samtalen som har varit värdefullt i er bedömning.

Carl Henrik Ehrenkrona: Vad som var värdefullt i vittnesmålen var att de skulle redovisa fackets bevekelsegrunder, hur facket resonerade och varför man initierade konflikten. Det var det som var det värdefulla i vittnesmålen. Sedan var det värdefullt att få utrett hur det egentligen låg till. Jag menade själv att det inte var riktigt utrett vad det var för anställningsvillkor som Gustafsson egentligen tillämpade. Vi visste inte detta objektivt. Det framhölls också i domstolen, både i den skriftliga och i den muntliga processen.

Åsa Torstensson: Genomfördes det efter den här informationen ytterligare kontroll av den information som gavs?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, det gjordes ingen sådan kontroll. Det var väldigt svårt att göra det därför att de personer som satt med informationen var Torgny Gustafsson själv och hans anställda. Var hans tidigare anställda fanns hade regeringen ingen som helst kännedom om.

Helena Bargholtz: Den promemoria som upprättades inför förhandlingarna vid domstolen och som också, såvitt jag förstår, lämnades till facket för kontroll fick alltså Torgny Gustafsson och hans ombud inte ta del av. De hade ingen möjlighet att kontrollera de uppgifterna. Är det riktigt?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är inte brukligt att man till motparten skickar över den rättegångsinlaga som man avser att ge in till domstolen. Motparten får del av rättegångsinlagan från domstolen. Det är inte en normal processföring att man underställer motparten för granskning en inlaga i en rättegång.

Helena Bargholtz: Inte ens i ett speciellt fall som detta?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej. Vi hade ju all anledning att tro att Gustafsson skulle bestrida de här uppgifterna.

Helena Bargholtz: Är de handlingar hemligstämplade som går över från Sverige till domare?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej.

Helena Bargholtz: Hade han kunnat, om han hade begärt det, få ut dem i förväg? Han blev enligt uppgifter överrumplad av de uppgifter som fördes fram vid domstolen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Han fick uppgifterna drygt två månader före huvudförhandlingen.

Helena Bargholtz: En annan fråga: Är ditt intryck att domstolen begriper den svenska modellen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja.

Helena Bargholtz: Hade domstolen en uppfattning om den redan innan målet kom upp?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det kan jag inte uttala mig om. Som det är redovisat i domen har domstolen begripit vad det handlar om.

Helena Bargholtz: Tack.

Per Lager: Jag är lite extra intresserad av var dessa två rättssystem krockar. Här är det tydligen ett sådant ställe där de krockar. Då menar du att det här är fråga om att pedagogiskt förklara hur den svenska modellen ser ut. Jag skulle vilja att du utvecklade lite mer just din syn på hur den svenska modellen skall förklaras för européerna i övrigt med tanke på den rättsordning som finns i Europa.

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är inte det enda mål där man har anledning att gå tillbaka och förklara varför den svenska rättsordningen ser ut som den gör. Det blir lite av en rättshistorisk exposé. I ett annat mål har vi haft att förklara JK-ämbetet och hur det ser ut. Då får man börja med Karl XII och framåt och förklara varför JK-ämbetet ser ut som det gör i dag. Det är inget ovanligt i och för sig att man måste lämna en rättshistorisk redovisning.

Per Lager: Sedan har vi *lex specialis*, t.ex. att medbestämmandelagen skall kunna vara överordnad. Är detta någonting som kan bli möjligt? Vi har i andra sammanhang diskuterat rättsordningar i Europa och rättsordningen här hemma. Det kanske inte bara är ett pedagogiskt problem. Det kanske är så att vi med kraft måste hävda den rättsordning och den tradition vi har för att över huvud taget få ett genomslag och inte köras över. Vad har du för kommentar till det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är en politisk bedömning. Vill regeringen hävda och försvara den rättsordning vi har skall den klart göra det. Då är det ombudets sak att efter bästa förmåga genomföra det försvaret.

Ordföranden: Tack för detta. Jag skulle vilja ställa ett par frågor i anslutning till de svar som är givna.

Jag tyckte mig uppfatta att du sade så här: Regeringens uppgift var att ta fram sådant underlag som kunde redovisa fackets bevekelsegrund. Det var avsikten. Sedan konstaterar du att i den uppgiften inte ingick att genomföra en närmare kontroll av de uppgifter som hade cirkulerat om vad som faktiskt hade inträffat på Ihrebaden. Menar du med detta att det var irrelevant vad som faktiskt inträffade på Ihrebaden, dvs. om de anställda hade bättre eller sämre uppgifter och att fackets bevekelsegrund inte hade någonting att göra med den saken. Är det så jag skall tolka det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Man skall väl tolka det som så att det viktiga är vad facket hade för uppfattning, vad de trodde gällde när de satte i gång konflikten. Om man skall bedöma försvarligheten i fackets åtgärder, vilket det kunde bli fråga om, är det viktigt att sätta sig in i hur facket såg på situationen och hur facket upplevde situationen när de satte i gång konflikten.

Bevekelsegrunderna är så att säga viktigare än om de uppgifter på vilka de byggde var objektivt riktiga eller inte.

Ordföranden: Låt oss anta att alla uppgifterna som facket hade till sitt förfogande om villkoren på Ihrebaden var falska. Låt oss anta det, och att det ity följande fanns ett annat motiv bakom att facket ville sätta företaget i blockad, t.ex. ett principiellt önskemål att oavsett hur villkoren var skulle det tecknas hängavtal. Låt oss anta detta. Hade det då inte varit rimligt att kontrollera om de bevekelsegrunder som regeringen nu ansåg föreligga faktiskt var korrekta?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag är fullständigt övertygad om att facket hade bägge de här sakerna i åtanke. Jag tror säkert att facket hade uppfattningen att man hade rätt att genomdriva ett kollektivavtal, oavsett de anställningsvillkor som Torgny Gustafsson tillämpade.

Ordföranden: Jo, det är möjligt. Men det finns ju senare fall, som du väl känner till, där facket har avstått från att driva fram detta, t.ex. Ferrita i Köping, som förekom för något år sedan. Där visade det sig att det inte fanns några avvikelser från kollektivavtalsreglerna i det enskilda fallet, och då lade Metall i detta fall ned sin talan.

Då är jag tillbaka till frågan, nämligen: Om detta var ett fackligt beteende vid det tillfället, hade man möjligen kunnat tänka sig att facket hade betett sig på motsvarande sätt i Ihrebaden, om det inte hade förekommit några speciella avvikelser? Och då kommer min fråga tillbaka: Var då inte frågeställningen om avvikelser från de avtalsenliga förpliktelserna central för regeringen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det viktiga var att lägga fram fackets version av det hela, hur de såg på det hela. Får jag bara tillägga när det gäller det här med fackets rätt, oavsett vilka anställningsvillkor som tillämpades eller oavsett om det fanns fackligt anslutna eller inte, att initiera konflikter i det skedet – så ligger den frågan så att säga mera i det principiella försvaret av den fria konflikträtten.

Ordföranden: Du sade senare också att det var Gustafsson och hans anställda som satt på informationen, och ity följande kunde regeringen inte få tillgång till den. Om regeringen uppfattade att det var angeläget att kontrollera, varför kontrollerade inte regeringen uppgiften?

Carl Henrik Ehrenkrona: Vi utgick från att Gustafsson skulle bestrida de här uppgifterna, och då fick domstolen med vittnesförhör utreda hur det låg till.

Ordföranden: Får jag i så fall mot den bakgrunden be dig kommentera följande uttalande av konstitutionsutskottet från förra året i det s.k. Leanderfallet. Där skriver man så här:

Utskottet vill dock understryka vad Hans Corell – som ju inte är riktigt vem som helst, utan FN:s högste rättsvårdande chef – själv framhållit i ett ärende av ett annat sammanhang hos Justitiekanslern 1992, om att regeringen alltid måste sträva efter att se till att konventionsorganen erhåller fullständig

och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen.

Vad tycker du om det uttalandet?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag tycker att det är ett utmärkt uttalande, och jag har själv medverkat till det. Det ärende som det gjordes i var jag själv inblandad i. Jag kan väl kort säga vad det handlade om, bara för att få bakgrunden till det uttalandet. Det var ett annat mål i domstolen som rörde omhändertagande av barn. Det var bl.a. fråga om förhållandena i fosterhemmet, där barnet hade placerats. Regeringen hade inte någon anledning att tro att det fanns anledning att rikta någon anmärkning eller att det var några problem med det fosterhemmet. Men sedan kommer det plötsligt fram i processen – nu kommer jag inte ihåg om det var i kommissionen eller i domstolen, men det spelar mindre roll – att fosterfadern i den familjen stod under åtal för för sexualbrott mot en annan fosterdotter. Den uppgiften var väl känd för de sociala myndigheter som hade försett regeringen med information i målet. Men den uppgiften lämnades inte till regeringen. De sociala myndigheterna bedömde att den uppgiften var irrelevant. Det gjorde alltså att regeringen över huvud taget inte fick en chans att bedöma om det var någon uppgift som skulle vidarebefordras till domstolen eller om det var en uppgift som inte behövde föras vidare. Där gjorde alltså regeringen själv en anmälan till Justitiekanslern mot socialnämnden. Det resulterade i ett JK-beslut, och i det sammanhanget skrev man på det sätt som nu citerades från Hans Corell. Det är alldeles uppenbart att regeringen inte får medverka till att medvetet lämna oriktiga uppgifter eller att medvetet förtiga uppgifter. Men det har inte regeringen gjort. Regeringen har i det här fallet förklarat att det är som facket har sett på situationen.

Ordföranden: Men om jag nu får vara lite kinkig när det gäller citatet. Det är inte det som jag just citerade: "att regeringen alltid" – notera alltid – "måste sträva efter" – det är alltså en aktiv handling, att sträva efter – "att se till att ett konventionsorgan erhåller fullständig och korrekt" – fullständig och korrekt – "information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen". Du själv sade tidigare att du fortfarande inte vet vad som är korrekt eller inte.

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, men det finns faktiskt situationer då man inte alltid kan finna sanningen. I det här fallet menar jag att regeringen har gjort vad man skäligen kan begära av den, när man har förhört de härfyra fackliga företrädarna.

Ordföranden: Trots att du för en stund sedan själv sade att Gustafsson och hans anställda möjligen satt inne med sanningen och att du medgav att ni inte ens hade försökt att ta reda på den.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag sade inte att de satt inne med sanningen. Jag sade att de sitter inne med information.

Ordföranden: Information, förlåt. Felcitat. Satt inne med informationen. Men ni försökte inte att få tillgång till den informationen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, den fanns ju i processen. Den var ju åberopad av Gustafsson redan från början. Han gjorde ju själv gällande att han tillämpade förmånligare anställningsvillkor än vad kollektivavtalet medgav.

Göran Magnusson: Några kompletterande frågor eller synpunkter. Det var alltså så att Torgny Gustafsson under processen aldrig verifierade sina från början lämnade uppgifter om bättre anställningsvillkor?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej.

Göran Magnusson: Han verifierade dem aldrig inför domstolen?

Carl Henrik Ehrenkrona: Inte förrän efter förhandlingen, alltså när han gav in de vittnesintyg m.m. som sedan avvisades av domstolen som för sent inkomna.

Göran Magnusson: I den beredningsprocess som domstolens mycket högt aktade president eller ordförande, Rolv Ryssdal, hade – då fanns de här uppgifterna, men Torgny Gustafsson avstod ändå från att då verifiera eller utmana, vad det nu kan heta, eller ifrågasätta LO:s uppgifter?

Carl Henrik Ehrenkrona: Uppgifterna från facket lämnades första gången i regeringens memorial till domstolen. Det var ju då, som jag sade, jag reserverar mig för exakt tidpunkt, men jag tror att det var ungefär två och en halv månad eller något sådant före huvudförhandlingen i målet. Så han hade möjlighet att skriftligen bestrida. Han hade inte behövt göra något annat än att säga att det här inte var korrekt information. Det skedde inte vare sig i skriftväxlingen eller sedan vid den muntliga förhandlingen i domstolen.

Göran Magnusson: Den beredningsomgång som Rolv Ryssdal hade handlade om beredningen av resningsansökan.

Carl Henrik Ehrenkrona: Nu missuppfattade jag kanske frågan. Nu talar jag om beredningen inför huvudförhandlingen i huvudmålet.

Göran Magnusson: Jag talar om den beredning som domstolens ordförande satte i gång genom att fråga parterna i vissa avseenden. Poängen i mitt resonemang är att allt det material som LO hade producerat och regeringen hade vidarebefordrat fanns vid det tillfället.

Carl Henrik Ehrenkrona: Ja.

Göran Magnusson: Det var poängen i det här. Får jag också klarlägga att det var så att kommissionen gick in i själva sakfrågan och bedömde skäligheten av konflikten, det motiverade i konflikten. Sedan hänsköt kommissionen frågan till domstolen. Av vilken anledning gjorde man det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Då får jag beskriva processen på den här tiden. Numera är ju processordningen ändrad. Men på den här tiden såg processen i korthet ut så här: Ett enskilt klagomål ges in till kommissionen. Kommissionens uppgift är att filtrera bort sådana klagomål som skall inte tas upp till

sakprövning utan avvisas. Flertalet klagomål, närmare 90 %, avvisas direkt. Om kommissionen tar upp ett mål till sakprövning skiljer sig kommissionen från målet genom att avge en s.k. rapport. Den rapporten är skriven ungefär som en dom. Det var i den rapporten som kommissionen gick in på de faktiska omständigheterna i den enskilda konflikten och lade dem till grund för bedömningen. Kommissionens rapport, eller kommissionens beslut om man så vill, är inte bindande. Den har ingen folkrättslig kraft gentemot regeringarna. Det som har folkrättslig kraft mot regeringen är domstolens domar. I alla mål, kan man säga, där det är en kontroversiell fråga eller där det är en fråga av beskaffenhet, hänskjuter kommissionen målet till domstolen, alldeles oavsett om kommissionen har bedömt att det föreligger konventionsbrott eller ej. Det var alltså en helt normal åtgärd från kommissionen att göra det.

Göran Magnusson: Det var lite tal om olika rättsordningar. Det framställs ungefär som om det finns en rättsordning i Sverige och en annan rättsordning i Europa. Riktigt så enkel är väl inte situationen. Det finns en rad andra rättsordningar ute i Europa. Min fråga är: Regeln som är, att domaren från det land som är i fråga i processen deltar i beredningen – det blir en väldigt ledande fråga, men det är väl egentligen till för att man skall få in just det anlag till karaktär som rättsordningen har i respektive land? Eller är det något annat skäl till det?

Carl Henrik Ehrenkrona: Nej, skälet är att man på det viset säkerställer att domstolen har i sitsen en person som kan det nationella rättssystemet i den berörda staten. Det är det praktiska skälet för detta.

Göran Magnusson: En sista liten fråga: Var det så att den borgerliga regeringen övervägde att lägga upp sitt försvar inför kommissionen på sådant sätt att Europadomstolen helt enkelt skulle ändra rättsordningen i Sverige genom att bifalla Gustafssons klagomål?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag kan inte säga exakt vad som försiggick i huvudet på ledamöterna i den borgerliga regeringen. Jag kan bara säga att jag hade fullständigt klart för mig att den borgerliga regeringen inte skulle ha några invändningar mot om målet förlorades.

Kenneth Kvist: Det knyter an till den sista diskussionen. Den borgerliga regeringen hade alltså inget emot att förlora målet eftersom en förlust skulle innebära att fackföreningsrörelsen försvagades. Var det så att den borgerliga regeringen icke tog in fackets uppgifter om fackets syn på det, därför att det skulle försvåra en förlust i målet?

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag har inte fått några direktiv åt det hållet.

Kenneth Kvist: För de tog ju inte in fackets uppgifter?

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är riktigt.

Kenneth Kvist: Då är frågan: När det sedan blir ett regeringsskifte och en ny regering skall fortsätta att driva förhållandena, såg den regeringen då som sin uppgift, eller var det dess uppgift, att till kommissionen förmedla en allsidig bild av själva konflikten? Såg den som sin uppgift, eftersom Gustafssons

uppgifter och version redan var inlämnade till domstolen som så att säga käranden – jag använder det språkbruket – att förmedla korrekt information om sakförhållandena som var helt allsidig, eller såg den som sin uppgift att förmedla fackets ståndpunkt i sakfrågan?

Carl Henrik Ehrenkrona: Framför allt handlade det om att eftersom kommissionen hade grundat sin bedömning bara på Gustafssons beskrivning av de faktiska förhållandena så måste man ge fackets version av vad som hade hänt, så att domstolen fick ett objektivt underlag. Det var nog det primära. Men sedan var det alldeles klart också så att den socialdemokratiska regeringen bedömde att det här målet skulle försvaras eftersom det kunde innebära just ett angrepp på den svenska modellen med den fria konflikträtten.

Ingvar Svensson: Du sade tidigare att domstolen var eller blev väl underrättad om den svenska modellen. Men av domskälen framgår ju att man tydligen har missuppfattat det här med hängavtal. Man säger bl.a. i ett domskäl att det var möjligt att inkludera speciellt anpassade klausuler för sökandes verksamhet, och i en annan paragraf använder man t.o.m. orden individuella klausuler. Några sådana hängavtal finns ju inte i Sverige. Har du någon uppfattning om hur domstolen kan ha bibringats denna felaktiga uppfattning?

Carl Henrik Ehrenkrona: Den uppgiften grundar sig på information från HRF. Jag kan inte säga om det inte finns några sådana hängavtal och om det kan vara svårt att genomföra anpassade villkor i dessa. Men det är ingenting som är uteslutet, såvitt jag vet.

Ingvar Svensson: Får jag säga att det verkar väldigt märkligt att regeringen och regeringens ombud inte är underrättade om de faktiska omständigheterna när det gäller den svenska modellen.

Carl Henrik Ehrenkrona: Jag förstod inte riktigt den kommentaren.

Ingvar Svensson : Man kan inte i praktiken få individuella klausuler på ett hängavtal.

Carl Henrik Ehrenkrona: Det är väl en värdering, kanske.

Kenth Högström: Är det vanligt att regeringar, oavsett vilka de nu är, och du har väl sett en och annan regering komma och gå under dina år som jurist i svenska staten, försöker tona ned den egna ståndpunkten på det sätt som i det här fallet har skett?

Carl Henrik Ehrenkrona: Vi har väl haft mål tidigare som har haft en rättspolitisk dimension. Men det här var nog det mest laddade målet ur den synpunkten. Jag kan inte erinra mig att man från den politiska ledningen har gått in så djupt i ett mål som man ändå gjorde i det här.

Ordföranden: Med endast fyra minuters överdrag klarar vi åtminstone den första tredjedelen av dagens utfrågningar i detta ärende. Vi ber att få säga tack till Carl Henrik Ehrenkrona för de svar du har givit. Jag föreslår att vi sträcker på benen i två minuter medan vi ändrar besättning.

Ordföranden: Då återupptar KU sina överläggningar och hälsar Kurt Junesjö välkommen hit, som vid den tid som det här var aktuellt väl var LO:s chefsjurist.

Kurt Junesjö: Tyvärr har jag inte blivit det. Jag är förbundsjurist och har så varit de senaste 20 åren.

Ordföranden: Där ser man. Du är hjärtligt välkommen hit. Du är den som närmast har varit regeringens kontaktman på LO-sidan i den process som vi nu diskuterar. Välkommen hit. Kutymen bjuder att våra inbjudna gäster får möjlighet att säga någonting själva utan frågor som bakgrund för våra frågor, om du vill använda den möjligheten. Varsågod.

Kurt Junesjö: Jag kan tänka mig att det kanske kan ge viss bakgrund om jag berättar hur jag har kommit in i det här och kort redogör för hur jag har jobbat. Det här målet kom in till LO-Rättsskydd i juni 1994. Då var det Hotell- och Restauranganställdas Förbund som gav oss uppdraget att söka utreda vad som egentligen hände. Då var det den som numera är chefsjurist på LO, Erland Olaussson, som tog hand om ärendet. Han vände sig till regeringen och begärde att få ut handlingar i målet. Men de var sekretessbelagda, så vi fick inte ut dem.

Sedan tillträdde en ny regering. I januari 1995 fick vi ut handlingarna i målet. Det visade sig då att alla sakuppgifter i de handlingar som fanns i målet och som var ingivna till kommissionen härstammade från Gustafsson. Det fanns inga sakuppgifter från regeringen. Det har då medfört att det har blivit en snedhet i den här processen. Det här är den ena orsaken till att ärendet gick snett från början. Jag skall inte uttala mig om orsaken till varför det inte fanns några uppgifter från facket.

Den andra orsaken är att det normala förfarandet när ett mål skall gå till Europadomstolen är att man föst uttömmer landets egna rättssystem. Det innebär i det här fallet att Gustafsson skulle ha stämt Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Då skulle man ha fått två motställda parter i Sverige som inför domstol hade fått redogöra för vad som skulle ha hänt. Sedan skulle domstolen ha gett ett omdöme om det här. Det skulle sedan ha gått till Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter, så att man hade haft ett sakunderlag att stå på. Men det fanns inte. Anledningen till att det inte fanns var att svenska staten till Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter hade sagt att den svenska rättsordningens möjligheter att pröva det här målet var uttömda. Då skall man veta att det 1998 pågick ett mål som var nästan likadant som det här – AD1998, nr 17 – som prövades av Arbetsdomstolen. Det finns i utskottets handlingar. Jag såg att det var utdelat. Dessutom ligger det för närvarande ett mål i Högsta domstolen om samma fråga. Man kan säga att den instruktion som ombudet hade fått att man inte skulle göra några formella invändningar medförde att Europadomstolen ställdes inför en svår uppgift. Man skulle själv göra bevisvärderingen. Det var anledningen till att vi kom in snett.

I det beslut som Europeiska kommissionen för mänskliga rättigheter har fattat, kan man se att det finns en mängd, som jag menar, rent sakliga felak-

tigheter som hade uppkommit på grund av den här handläggningen. Det var alltså bakgrunden till att vi var intresserade av målet.

Ordföranden: Ordningen när frågorna ställs är den att det parti som har anmält frågan till granskning börjar, därefter kommer övriga partier i storleksordning. Sedan kör vi ett par varv på detta sätt tills vi har tömt ut de frågor som partierna kan tänkas vilja ställa.

Per-Samuel Nisser: Jag vill börja med en fråga till dig, Kurt Junesjö, efter den inledning du hade. Det gäller de uppgifter som ni från LO har lämnat till regeringen i det här ärendet. Bakgrunden var som du beskrev att Hotell- och Restauranganställdas Förbund på Gotland sade sig ha fått ett samtal från en anställd på Torgny Gustafssons företag. I detta samtal skulle synpunkter ha förts fram om anställningsvillkor m.m. för de anställda. Ingen av dessa anställda var medlem i facket. 1987 begärdes av förbundet att kollektivavtal skulle tecknas, vilket Torgny Gustafsson motsatte sig. Därefter lades blockadvarsel, och blockad inleddes. Efter detta fortsätter det här ärendet med många och omfattande turer, som vi har följt och kunnat läsa om.

LO:s roll blev senare att till regeringen, som du förut nämnde, lämna uppgifter och synpunkter på vad som hade skett. Dessa synpunkter från LO, som sedan blev regeringens, kom sedan att ha en stor betydelse i det här ärendet och dess fortsatta hantering. Anser du att de uppgifter som ni har lämnat till regeringen var väl underbyggda och kontrollerade från er sida?

Kurt Junesjö: Vi fick en förfrågan från Utrikesdepartementet, jag tror det var den 16 juni 1995, om vi ville lämna kompletterande uppgifter i det här ärendet. De skulle helst lämnas före semesteruppehållet. Det var en ganska kort tid som jag hade på mig att bereda det här ärendet. Normalt sett när jag handlägger ärenden – jag är arbetsrättsjurist och är oftast ombud i Arbetsdomstolen i vanliga fall – brukar vi regelmässigt åka ut och utreda ärendet, ställa frågor till dem som det gäller. I det här fallet var det inte tid till det. Jag utredde ärendet på sommaren genom att fråga dem som var inblandade per telefon.

De uppgifter jag fick fram då var att i augusti 1986 hade Stina Tomtlund, som var ansvarig ombudsman på Hotell- och Restauranganställdas Förbund på Gotland, fått en förfrågan från en medlem om det var riktigt att arbetsgivaren hade rätt att inräkna semesterersättning i lönen. Dessutom hade Stina Tomtlund fått uppgift om att arbetsgivaren skickade hem de anställda när det var dåligt väder. Då frågade Stina Tomtlund om det fanns kollektivavtal. Det fanns det inte på arbetsplatsen. Stina Tomtlund tog då kontakt med Anders Forsberg, central ombudsman på förbundet, som jag också kontrollerade med, och berättade det som hade hänt och undrade vad hon skulle göra. Då sade Anders Forsberg: Det här är i slutet på säsongen, vi väntar till nästa säsong innan vi gör någonting.

De här uppgifterna som lämnades kan vi självfallet inte kontrollera. Det finns ingen möjlighet för oss att gå in i arbetsgivarens bokföring och kontrollera om han har betalt semesterersättning eller inte. Däremot kunde vi kontrollera om det var så att han skickade hem de anställda när det regnade. Det har nämligen Gustafsson själv uppgivit i en radiointervju som finns

ingiven som material till utskottet. Jag kanske skall läsa upp vad som sägs där. Det ligger under resningshandlingarna i utskottets material. Där finns en radiointervju som är utskriven. Jag skall se om jag hittar den i det här omfattande materialet. Det är en intervju som är utskriven från Dagens Eko, sannolikt den 31 juli 1987.

Reporten säger till Mats Bendelin, som var där: Men de anställda kanske borde ta försäkringarna. Mats, som är ombudsman: Dem har jag tecknat på egen hand. Den 20 juli tar de emot min försäkran. Sedan betalar du den när du får inbetalningskortet. Det kan jag inte stå för. Sedan kommer reportern in: Men faktum är ju att du tecknade först försäkring efter påtryckningar från facket. Gustafsson: Ja, det är ett faktum. Det är helt och hållet fackets förtjänst, och jag trodde ju att de skulle nöja sig med det också. Reporten: Och du har ju också erkänt att regniga dagar har du inte användning av dem som jobbar i kiosken, och då får de ledigt utan lön. Gustafsson. Ja, givetvis. Har vi inget folk i kiosken, vad skall vi då ha anställt folk där för? Det går inte att driva ett sådant här ställe på det viset.

Det innebär alltså att den uppgift som Stina Tomtlund fick om Gustafsson är bekräftad av Gustafsson själv. Det gör att jag håller för sannolikt att det här samtalet verkligen har hållits.

Per-Samuel Nisser: Du sade att 1995 gjorde ni lite undersökningar och ställde frågor till folk för att kontrollera olika fakta. Ställde ni frågor och kontaktade även de anställda på Torgny Gustafssons företag och tog deras synpunkter på det här?

Kurt Junesjö: Nej. Man kan väl säga så här att skall man inhämta vittnesbevisning i en rättegång gör man normalt det. Men det fanns inga som helst möjligheter att göra det med den tidsmarginal som fanns i det här fallet. Det var ju heller knappast fackets uppgift. Facket skulle uppge sina bevekelsegrunder, varför man gick in i det här fallet. Och det här var alltså en av bevekelsegrunderna, att man hade fått en anmälan, att det var en arbetsgivare som inte betalade semester, som skickade hem folk när det regnade, som inte hade kollektivavtal och som inte hade arbetsmarknadsförsäkringar.

Per-Samuel Nisser: Men den kontrollen har ni inte gjort senare heller under skedet, att prata med dem och se fakta från dem som har varit anställda, hur de upplevde sina anställningsvillkor.

Kurt Junesjö: Inför konflikten – den påbörjades 1987 – var en av de anställda medlem i Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Två stycken var medlemmar i andra förbund. Den som var medlem i Hotell- och Restauranganställdas Förbund hade frågat om det fanns kollektivavtal på arbetsplatsen, enligt de uppgifter jag har fått. En av anledningarna till att man gick in och begärde kollektivavtal var att man hade en medlem på arbetsplatsen och att det inte fanns kollektivavtal.

Det fanns också andra anledningar. På Gotland, under sommarhalvåret, är det ungefär 2 500 anställda inom hotell- och restaurangnäringen. Under vinterhalvåret är det mellan 200 och 300. I alla dessa företag som dyker upp jobbar Hotell- och Restauranganställdas Förbunds människor. 80 % av dem som jobbar inom branschen är anslutna till facket. Det går inte att förutsäga

vilka som kommer att jobba eller inte på en sådan arbetsplats. Hotell- och Restauranganställdas Förbund har den politiken att om det finns ett säsongsföretag som kommer att anställa folk så utgår man från att det skall finnas kollektivavtal på den arbetsplatsen för att skydda de anställda. Om man går in på en arbetsplats där det t.ex. inte finns arbetsmarknadsförsäkringar och man då skadas, så är man utan försäkringsskydd. Och Gustafsson hade inte arbetsmarknadsförsäkring.

Per-Samuel Nisser: Om vi går tillbaka till det här ärendet står det i ett brev från Kurt Junesjö, från dig, som citeras i Dagens Nyheter, och jag citerar här:

"Vi har ingen säker kännedom om vilka ersättningar Gustafsson erlade sina anställda. I mycket får det därför bli gissningar och uppgifter som lämnats till förbundet av medlemmar, och som alltså är hörsägen."

Stämmer det här som jag citerar från Dagens Nyheter?

Kurt Junesjö: Ja, det är riktigt att det är hörsägen. Det har jag ju informerat om. Vi har ju ingen som helst möjlighet att gå in och göra kontroll i bokföringen hos Gustafsson. Det har man sedan man har fått kollektivavtal. Då har man möjlighet att enligt 19 § medbestämmandelagen kontrollera olika saker hos arbetsgivaren. Men innan man har kollektivavtal finns det inga sådana möjligheter.

Per-Samuel Nisser: Skulle du med de kunskaper och den information som finns i dag agera på ett annorlunda sätt, med detta i backspegeln?

Kurt Junesjö: Hur menar du då?

Per-Samuel Nisser: Ja, hela den här processen. Skulle du ha velat göra på något annat sätt, eller blev det bra, tycker du?

Kurt Junesjö: Jag skulle inte ha gjort de uttalanden jag har gjort i tidningar. De finner jag kanske mindre lämpliga. Men när det gäller själva beredningen av ärendet skulle jag inte ha agerat på något annorlunda sätt, nej. Det är sedvanlig arbetsmetod som jag använder när jag arbetar i domstol, inget annat.

Göran Magnusson: Jag tänkte fråga om en alldeles speciell sak, nämligen hängavtalens roll och vilka möjligheter som hängavtalen ger. Det har ju nämligen en viss betydelse för hur man möjligen skall förstå ett visst resonemang i resningsansökan. Det vore bra för min del att få utrett vad hängavtal faktiskt innebär.

Kurt Junesjö: Det finns två möjligheter att teckna kollektivavtal i Sverige. Den ena möjligheten är att man går in i en arbetsgivarorganisation. Då blir man automatiskt bunden av kollektivavtalet, och det blir man enligt medbestämmandelagen. Den andra möjligheten är att teckna ett direktavtal med arbetsgivaren. Det direktavtalet är då upphängt på ett centralt slutet avtal. I det här fallet fanns det två stycken olika centrala kollektivavtal att välja på, ett som var mer anpassat till större företag, och ett som var anpassat till mindre företag. Det som väl var aktuellt i det här fallet var ett avtal som var

anpassat till mindre företag, där det skulle finnas möjlighet för Gustafsson att driva sin verksamhet på exakt samma sätt som han gjort tidigare.

Det var en av de uppgifter som var felaktiga i det kommissionsutlåtande som fanns. Där sades nämligen att Gustafsson skulle bli skyldig enligt kollektivavtalet att ändra sin verksamhet sedan han hade tecknat kollektivavtal och dela in i yrkesgrupper, somvar praktiskt för verksamheten. Det var alltså fel. Det avtal som var möjligt att teckna för den mindre branschen ger möjlighet att anpassa verksamheten utan några överenskommelser med facket. Sedan finns det också möjligheter att ändra bestämmelser i kollektivavtalen. Det är rätt, det som sades här, att det är ganska sällan det sker. Men det förekommer. Det förekommer att man gör den typen av anpassningar. Jag skulle kunna tänka mig att man kunde ha gjort det i det här fallet. Men det var alltså så att Gustafsson över huvud taget inte var villig att teckna kollektivavtal. Han var mot kollektivavtal, inte mot bundenheten som sådan eller kollektivavtalets innehåll som sådant. Det diskuterades aldrig med Gustafsson.

Göran Magnusson: Om det nu var så att Gustafsson betalade bättre löner än vad ett sådant här hängavtal skulle ha medfört, innebar det då att man skulle sänka lönenivån i företaget?

Kurt Junesjö: Det här är en uppgift som finns i kommissionens beslut. Det var en av anledningarna till att vi tyckte att det var angeläget att berätta om hur kollektivavtalet fungerar. Det sägs i punkt 79 i Europakommissionens applikation, det är bilaga fyra i ert material:

"It should also be obeserved that the conditions of employment of the applicant´s employees were more favourable than those following from the collective agreement in force."

Det här är fel. Det är sakligt fel, för det här är ett minimilöneavtal. Det innebär att arbetsgivaren inte kan ge ut bättre lön än den som följer av avtalet. Han gav, vad jag vet, ut någon krona mer än vad som följde av lönetabellen. Det är oerhört vanligt att man ger ut en bättre lön än den som följer av minimilöneavtal. Dessutom fanns det andra bestämmelser som enligt hörsägen inte iakttogs, bl.a. när det gäller OB-ersättning. Men det vet vi ingenting säkert om. Men det är just den typen av saker som ett kollektivavtal är till för att bevaka.

Kenneth Kvist: Du sade att när ni kom in i hanteringen av ärendet och skulle försöka utreda vad som hade hänt begärde ni handlingar av den borgerliga regeringen. De var sekretessbelagda. Angavs det på vilken grund?

Kurt Junesjö: Nej, vi fick bara ett muntligt beslut i den delen. Vi fick inget skriftligt beslut. Ett skriftligt beslut fick vi först sedan jag hade kommit in i ärendet. Men det normala är att handlingar som kommer från kommissionen är sekretessbelagda. Det är huvudregeln. Det kan man väl ha synpunkter på. Men något skäl angavs inte.

Kenneth Kvist: Men ni fick handlingarna sedan, när det hade skett ett regeringsskifte?

Kurt Junesjö: Ja. Det var ju då som vår verksamhet startade. Vi såg ju att det fanns en oerhörd snedbelastning i det material som var insänt. Det var mängder av uttalanden från tidningar och annat material som normalt sett inte är processmaterial. Normalt sett har man inte den typen av processmaterial i en process. Men i och med att man inte hade haft någon huvudförhandling i Sverige fanns det en mängd sådant material ingivet. Och det var på det som kommissionen hade fotat sitt beslut.

Kenneth Kvist: Men var det material som var insänt av den borgerliga regeringen?

Kurt Junesjö: Nej, nej.

Kenneth Kvist: Det är viktigt vem som har skickat materialet.

Kurt Junesjö: Nej, nej. Ibland är jag otydlig. Det här är ju ett tvåpartsförfarande, där staten är anklagad inför domstolen för att inte ha uppfyllt de rättigheter som en medborgare har, enligt Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter. Här var det alltså så att Gustafsson hade skickat in en mängd material av den här karaktären, och svenska staten hade inte skickat in någonting. Man hade så att säga lämnat *walk over* i den delen. Det var väl det som gjorde att man sedan, när den socialdemokratiska regeringen kom, ville komplettera eftersom kommissionens beslut i mycket grundades på att facket inte hade något rimligt skäl för att teckna kollektivavtal. En oerhört naturlig åtgärd var ju då att berätta vad det var för skäl facket hade, eftersom kommissionen avsåg att fälla svenska staten då facket inte hade några godtagbara skäl att teckna kollektivavtal.

Kenneth Kvist: Vid den förra utfrågningen kom vi fram till att den borgerliga regeringen gärna ville förlora målet. Tycker du att det framgick av det som den borgerliga regeringen hade lämnat in när det väl kom under dina ögon?

Kurt Junesjö: Det går inte att blunda för att politiska värderingar naturligtvis styr handläggningen i denna typ av mål. Som Ehrenkrona sade var detta kanske ett av de mål där båda regeringarna var oerhört angelägna om att gå in och påverka.

Min oerhört klara uppfattning är att den borgerliga regeringen självklart var intresserad av att förlora detta mål. Det finns t.o.m. en analys som är gjord på Justitiedepartementet där man ställer upp tre olika alternativ. Det första alternativet är att man går in för att vinna målet. Det andra alternativet är att man går in för att förlora målet. Och det tredje alternativet är att man försöker försvara målet men att man förbereder sig för att man skall förlora målet och tillsätter en utredning för att förlora målet.

Enligt underhandspapper som jag har skall Reidunn Laurén ha sagt att man skall pröva målet i sak. Och att pröva målet i sak innebär att man inte skall göra några formella invändningar. Den formella invändningen som den svenska regeringen skulle ha kunnat göra och som sannolikt hade stoppat målet helt och hållet skulle ha varit att målet inte är uttömt i svenska rättsmedel enligt artikel 26 i konventionen. Då hade målet bara ramlat ned. Kellermanaffären, nr 17 1998, som jag berättade om, är just ett sådant mål där man uttömt svenska rättsmedel genom att först gå till arbetsdomstolen. Jag

förstår inte att man kan säga att det inte skulle ha gått att pröva målet i svenska domstolar. Jag känner, men jag kan självfallet inte bevisa det, att detta är en instruktion till ombudet som är fotad på politiska värderingar.

Kenneth Kvist: Denna PM i Justitiedepartementet tror jag inte ingår i vårt underlag. Du sade att du har den. Är du beredd att ställa den till utskottets förfogande?

Kurt Junesjö: Ja, jag har den här och kan överlämna den nu. Så får väl utskottet se om man kan läsa ut något av den.

Ingvar Svensson: Du sade tidigare något som kanske är en bisak, men jag vill gärna kommentera att regeringen i ett tidigare skede hade hävdat att den svenska rättsordningens möjligheter var uttömda. Sedan tog du ett par fall från 1998 och senare som exempel på att det mycket väl kunde prövas inom landet. Men faktum är ju att rättsordningen ändrades den 1 januari 1995 när Europakonventionen blev svensk lag, och detta går nu att pröva av svenska domstolar. Det kan möjligtvis vara en förklaring, men jag är inte så helt säker på att det är det.

Min egentliga fråga gäller det som även Göran Magnusson var inne på tidigare, nämligen hängavtalen. Domstolen talar ju om att man kan göra speciellt anpassade klausuler eller individuella klausuler vid hängavtalet. Du säger att den möjligheten finns. Då skulle jag gärna vilja ha några exempel på detta och om det finns exempel inom HTF:s område. Jag kan bara referera vad en svensk professor i arbetsrätt som har kollektivavtal som specialitet säger. Han säger just om domskälen att något sådant inte finns i verkligheten i Sverige.

Kurt Junesjö: Jag vet att den typen av överenskommelser har förekommit. Just i denna typ av ärenden, där det blir sådana här besvärliga förhållanden, förekommer det att man gör denna typ av överenskommelser. Jag kan inte ge några exempel på det.

Såvitt jag vet var det ingenting i det material som den svenska staten framförde som innebar att man sade att man skulle kunna träffa individuella överenskommelser. Däremot säger man att det är möjligt att anpassa hängavtalen efter det individuella avtalet.

Som jag berättade finns det två kollektivavtal på detta område, ett som är anpassat till stora företag och ett som är anpassat till små företag. Beroende på vilket man väljer får man ett anpassat avtal. Om det är det som har legat bakom domstolens skrivning vågar jag inte säga. Jag vet alltså inte vilken uppgift som svenska staten skulle ha lämnat och som har föranlett denna skrivning i domen, eftersom jag inte har något minne av att något sådant finns intaget någonstans i processmaterialet.

Ingvar Svensson: Nej, jag har inte heller hittat det så där spontant. Men jag är inte expert på varje detalj i denna frågeställning. Men Ehrenkrona tyckte jag gav intrycket av att det var en uppgift som hade kommit från facket. Är den inte korrekt?

Kurt Junesjö: När man träffar hängavtal så gör man i 99 % av fallen inte några som helst ändringar i hängavtalsförbindelsen. Och man gör definitivt

inga förändringar som innebär att en enskild arbetsgivare får ett billigare avtal än det som de arbetsgivare som är med arbetsgivarorganisationen tecknat, eftersom det skulle innebära att man favoriserade en viss arbetsgivare. Men däremot vet jag att man kan göra modifieringar i avtalet. Det har förekommit.

Ingvar Svensson: Du kan alltså inte ge något exempel.

Kurt Junesjö: Nej.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja få ett litet förtydligande när det gäller själva anmälningarna om situationen hos företaget, eftersom det ligger till grund för själva konfliktåtgärden och den information som regeringen sedan fick. Min fråga är om facket har fått anmälan eller anmälningar från anställda eller anställd hos Torgny Gustafsson om brister i anställningsförhållandena. Och i vilken form har då dessa anmälningar eller denna anmälan skett till facket?

Kurt Junesjö: Normalt sett behöver det inte ha gjorts några anmälningar om brister eller felaktigheter hos arbetsgivaren för att man skall gå in och begära att få teckna kollektivavtal. Kollektivavtalet är den ram i Sverige som i princip utgör minimilönenormen. Vi har ingen minimilönelagstiftning, utan det är kollektivavtalet som utgör minimilöneramen i Sverige. Detta eftersom att 80–90 % av alla företag i Sverige är bundna av kollektivavtal. Och normalt sett behöver man inte motivera det med felaktigheter eller att arbetsgivaren inte betalar korrekta löner eller något annat. Det är normalt. Man går in och ser till att det tecknas kollektivavtal.

I detta fall hade förbundet fått en uppgift som innebar att arbetsgivaren ville räkna in semesterlön i den utgående lönen, vilket är förbjudet enligt kollektivavtalet, och att han skickade hem folk när det var regnigt, vilket också är förbjudet enligt kollektivavtalet och enligt anställningsskyddslagen. Det är klart att det påverkade Hotell- och Restauranganställdas Förbund när man tog ställning till om man skulle begära kollektivavtal eller inte. Det fanns anställda där, det var en säsongsverksamhet, och sannolikt skulle det bli på det sättet att man skulle få medlemmar som skulle jobba där. Det är ju naturligt eftersom 80 % av dem som jobbar inom branschen är medlemmar i förbundet. Och har man en säsongsverksamhet där man anställer människor under två och en halv månad eller tre månader på sommaren så måste man ha kollektivavtal när de kommer dit. Det är alltså anledningen till att 95–96 % av alla företag på Gotland är bundna av kollektivavtal, oavsett om det är missförhållanden där eller inte.

Jag vet inte om du fick svar på din fråga.

Åsa Torstensson: Jag har en följdfråga. Eftersom det anges i materialet att det har förekommit ett telefonsamtal som grund för det fackliga agerandet, då undrar jag beträffande den uppgift som ni hänvisar till: Är det detta telefonsamtal som är den uppgift som är lika med anmälan?

Kurt Junesjö: Ja, om man nu vill kalla det för anmälan. Vad man fick reda på genom detta telefonsamtal var ett antal omständigheter om företaget som gjorde att man började röra på sig. Man fick reda på att det fanns en arbetsgivare som saknade kollektivavtal. Man fick reda på, genom senare kontroll,

att det fanns en arbetsgivare som inte hade tecknat avtalsförsäkringar – det är ca 6 % av lönesumman. Och det är ju en sak som gör att man går in och begär kollektivavtal. Detta telefonsamtal var en klart utlösande orsak.

Åsa Torstensson: Men om jag tolkar det rätt så fanns det inte någon anmälan som var riktad mot företaget som innebar att det var klagomål på anställningsförhållandena.

Kurt Junesjö: Det vågar jag inte uttala mig om. Det har jag ingen uppfattning om. Det har jag inte undersökt, men inte såvitt jag känner till.

Helena Bargholtz: Jag är ju sommargotlänning och följde detta mål och dessa frågor mycket intensivt. Mitt intryck var också att de anställda inte var intresserade av ett kollektivavtal. Om varken arbetsgivaren eller de anställda är intresserade, kan man då från facket inte anse att man vill respektera den negativa föreningsfriheten så att man slipper detta, även om det i så fall råkar vara någon som arbetar där och som tillhör en facklig organisation? Är det alltså nödvändigt att ha kollektivavtal om man har någon facklig medlem, trots att man är helt enig om att man inte är intresserad av kollektivavtal utan tycker att detta, med de rådande omständigheterna, ändå fungerar bra?

Kurt Junesjö: I praktiken är det ju så att det aldrig är någon anställd som inte vill ha kollektivavtal. Ett kollektivavtal för en anställd innebär ju ett ökat skydd. Ett kollektivavtal innebär inga restriktioner för den anställde. Det innebär restriktioner för arbetsgivaren. I det fall man drar i gång denna typ av konflikter är det inte särskilt ovanligt, i synnerhet på små arbetsplatser, att man får denna typ av reaktion. Det är ju en jättejobbig situation för de anställda att ha någon som man har daglig kontakt med som anser att den anställde försöker hindra verksamheten. Det är inte alls konstigt, och det är inte alls särskilt ovanligt.

Dessutom är det på det sättet att när man har dragit i gång en konfliktåtgärd av detta slag, då kommer det inga medlemmar dit, eftersom medlemmar inte får jobba där. Arbetet är i blockad. Det innebär att om man skulle dra i gång en konfliktåtgärd och skulle konstatera att det inte finns några medlemmar på arbetsplatsen, eftersom arbetet är i blockad, och då skulle avsluta den, då skulle man överhuvud taget inte få några kollektivavtal till stånd. Det är ingen möjlig strategi för en facklig organisation att göra på det sättet.

Helena Bargholtz: Om det då är så att en arbetsgivare kanske rent av av ideologiska skäl känner att man inte vill ha ett kollektivavtal utan vill lösa dessa frågor på andra sätt än genom kollektivavtal, är den arbetsgivaren då tvungen att se till att de personer som man anställer inte är medlemmar av något fack?

Kurt Junesjö: Det var kanske på det sättet som det gick till i det här fallet, eftersom det var så pass få fackanslutna där. Det är möjligt. Men det har inte med saken att göra om man är medlem i facket eller inte. Man är fortfarande skyddad av kollektivavtalet och framför allt av AMF-försäkringarna. De gäller oberoende av om man är med i en facklig organisation eller inte. Och i det här fallet fanns det inga AMF-försäkringar tecknade. De anställda var

alltså oskyddade. Om någon hade råkat ut för en arbetsskada, t.ex. fått handen avklippt, hade den personen varit oskyddad.

Helena Bargholtz: Men det bör väl finnas andra möjligheter att teckna den typen av försäkringar än att göra det genom kollektivavtal.

Kurt Junesjö: Nej, det finns det inte. Man kan säga att det är kollektivavtalets styrka. Ett kollektivavtal medger inte att man tecknar sämre villkor än de villkor som står i kollektivavtalet. Om arbetsgivaren tecknar en försäkring kan han alltid ensidigt säga upp den. Om det finns ett kollektivavtal kan arbetsgivaren aldrig ensidigt säga upp det. Det innebär att man alltid är skyddad av försäkringar när det finns kollektivavtal tecknade. Det är man aldrig annars.

Per Lager: Jag skulle vilja att du lite grann utreder detta med positiv och negativ föreningsrätt. Enligt medbestämmandelagen skyddas den positiva föreningsrätten. Och enligt den införlivade europeiska konventionen 1995 finns det en inkorporering och ett erkännande av den negativa föreningsrätten. Då är frågan hur långt denna negativa föreningsrätt kan sträcka sig. Enligt vad vi har fått lära oss är det Europadomstolens *case law* som avgör denna praxis. Professor Sigeman säger i fråga om det andra målet, nr 17 om Kellerman, att denna negativa rätt för den ena parten inte får ges så starkt skydd att den positiva rätten för motparten undergrävs. Är detta så att säga ett nytt moment i den svenska rättsordningen, och hur förhåller sig LO till detta?

Kurt Junesjö: Nu är vi nästan inne på rättshistoria, skulle jag vilja säga. Den negativa föreningsrätten har de fackliga organisationerna alltid uppfattat som ett sätt att skydda det som man med ett tidigare slanguttryck kallade för gulingar, alltså sådana som var strejkbrytare och som ville ställa sig utanför den fackliga verksamheten. I Sverige har det funnits en ganska stark kraft på den borgerliga sidan som har velat ha skyddet för den negativa föreningsrätten. Och det har funnits ett motsvarande motstånd på den fackliga sidan och från den socialdemokratiska sidan. Det är den historiska inriktningen. Nu har, precis som du säger, Europadomstolen för mänskliga rättigheter genom *case law* infört negativ föreningsfrihet, och det innebär att den finns i Sverige. Däremot har den såvitt jag kan förstå mycket begränsad betydelse, och den har väl ingen som helst betydelse när det gäller möjlighet att teckna kollektivavtal. Det skulle möjligen vara om en facklig organisation vill tvinga in en arbetsgivare i en arbetsgivarorganisation, då skulle jag kunna tänka mig att det skulle strida mot Europakonventionen för mänskliga rättigheter.

Per Lager: Men i detta fall menade ju Gustafsson att han var utsatt för en kränkning när det gäller den negativa föreningsrätten.

Kurt Junesjö: Ja, och det underkände ju Europadomsolen på den grunden att detta att inte teckna ett kollektivavtal inte är skyddat av den negativa föreningsfriheten.

Ordföranden: Efter denna första omgång skulle jag vilja ställa ett par frågor och börja med en önskan som egentligen föranleds av vad Ingvar Svensson tidigare påpekade, nämligen befintligheten av individuellt anpassade hängavtal. Jag tror att utskottet skulle uppskatta mycket om det kunde förebringas sådana exempel, eftersom det skulle underlätta behandlingen. Då menar jag inte val mellan storföretags- och småföretagsvarianten. Det tror jag inte är det som har varit efterfrågat, utan jag tror att det skulle klarlägga läget mycket om det kunde förebringas några individuellt anpassade exempel, eftersom det uppenbarligen inte har kunna förebringas hittills. Om du kunde hjälpa oss med detta skulle det uppskattas mycket.

Kurt Junesjö: Jag skall gå ut med en förfrågan till förbunden. Eftersom jag själv inte tecknar avtal måste jag gå ut med en förfrågan, men det skall jag göra.

Per Unckel: Om det kunde hanteras med viss fart skulle det uppskattas ännu mer med tanke på de alltid knappa beredningstiderna.

Själva huvudfrågeställningen är hur förhållandena egentligen var på Ihrebaden och ligger som något slags underliggande matta på alla frågeställningar. Ett antal uppgifter står mot varandra, och Hotell- och Restauranganställdas Förbund har redovisat en bild till regeringen. Jag skulle därför vilja fråga dig om en mycket konkret person, nämligen Anna Björkegren som har figurerat mycket i dessa diskussioner, och som, om jag inte har blivit felinformerad, senast i ett TV-program i dag på morgonen anförs som den person som har kontaktats om uppgifter om företaget. Bl.a. skriver du själv i en artikel för inte så värst länge sedan, den 24 oktober 1996, att man har fått klagomål från en anställd, Anna Björkegren, som inte fick korrekt ersättning enligt semesterlagen. Hon figurerar sedan i en större artikel i Dagens Nyheter som har getts rubriken LO ljuger om ersättning. Har Anna Björkegren fel i den beskrivning som hon ger i Dagens Nyheter? Du får gärna låna artikeln om du vill.

Kurt Junesjö: Du utgår från att jag skulle ha sagt att Anna Björkegren var den person som kontaktade Hotell- och Restauranganställdas Förbund.

Ordföranden: Jag utgår från att det som du har skrivit är det som du säger.

Kurt Junesjö: Det tror jag inte står där.

Ordföranden: Jag kan läsa vad som står i artikeln om du vill.

Kurt Junesjö: Ja, gör det.

Per Unckel: I DN:s källor påstås – i din artikel hänvisar du tillbaka till den då pågående artikelserien i Dagens Nyheter – att samtliga anställda 1986 hade kollektivavtalsenlig lön och laglig semester och att ingen skulle ha klagat till facket. Detta är fel. Förutom klagomål till Hotell- och Restauranganställdas Förbund, där källorna och formerna för klagomålen redovisas till staten, handlade HTF:s ombudsman på Gotland, Nils Hafelin, ett klagomål från en anställd, Anna Björkegren, som inte fick korrekt ersättning enligt semesterlagen. Torgny Gustafsson betalade först efter påstötning från Hafelin.

Kurt Junesjö: Det är alltså HTF som har fått detta klagomål, inte Hotell- och Restauranganställdas Förbund.

Ordföranden: Okej.

Kurt Junesjö: Vad jag ville säga med denna artikel var att det inte bara var den person som har ringt till Hotell- och Restauranganställdas förbund som har klagat, utan det fanns även andra klagomål.

Om jag har förstått detta rätt enligt de uppgifter som jag fick av HTF-ombudsmannen var det så att denna person hade tagit kontakt med honom och bett att få hjälp att få ut semesterersättningen.

Ordföranden: Jag skall återgå till min huvudfråga. Artikeln låter antyda att den bild som du ger inte är alldeles den bild som Anna Björkegren själv ger av händelseförloppet. Det var därför som jag var nyfiken på att höra vad din bild var av Anna Björkegrens bild av ert handlande, eftersom så mycket hänger på detta uppgiftslämnande. Hon säger att det sätt som ni hanterat uppgifterna på är felaktigt. Då frågar jag om din kommentar.

Kurt Junesjö: Jag har fått uppgiften från HTF som har sagt att Anna Björkegren har tagit kontakt med HTF-ombudsmannen. Och såvitt jag vet bestrider inte Anna Björkegren det i denna artikel.

Ordföranden: Jag kan läsa upp hela artikeln om hur hon bestrider hur hennes uppgifter används. Hon påpekar i artikeln att hon och Torgny Gustafsson mycket kort därefter kom överens i god sämja om vad som egentligen hände.

Min poäng är egentligen att fråga dig: Är detta uppgiftslämnaren?

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Detta är inte uppgiftslämnaren.

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Det finns alltså flera uppgiftslämnare som kommer inifrån företaget.

Kurt Junesjö: Jag kan inte säga vem som är uppgiftslämnaren, eftersom jag inte hade detta samtal och eftersom vi inte vet vem som har varit uppgiftslämnare.

Jag kan berätta om bakgrunden till uppgiftslämnandet.

På Gotland ökar antalet anställda inom branschen från ca 300 till ca 2 000 under sommarhalvåret. Man får mängder av samtal. Man fick vid detta tillfälle in ett samtal, gjorde en anteckning, men det hände inget mer med det. Vem den här personen är som har ringt har man ingen som helst aning om. Men att samtalet har förevarit är jag övertygad om. Jag kan inte inse vad det skulle finnas för anledning för Stina Tomtlund att hitta på en sådan uppgift för mig. Den fyller ju ingen funktion. För henne är det bara en berättelse om vad som har hänt. Att den har fått denna innebörd och att den har blivit en massmediefråga kunde man inte ha någon som helst aning om. Det var alltså en berättelse om vad som hade hänt vid detta tillfälle. Hon ringde dessutom till förbundet och berättade vad som hade hänt. Jag har alltså två oberoende

källor som säger att en person har ringt till Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Jag har ingen som helst anledning att betvivla den uppgiften.

Ordföranden: Inte ens när du läser artikeln i Dagens Nyheter har du anledning att betvivla detta, och trots att personen själv säger att LO ljuger om ersättningen så finns det ingen anledning att betvivla uppgiften.

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Min fråga är: Finns det trots allt ingen anledning att betvivla uppgiften när personen själv säger att LO ljuger?

Kurt Junesjö: Du säger att detta är den person som har ringt. Jag har aldrig påstått det.

Ordföranden: Det står i din artikel.

Kurt Junesjö: Nej.

Ordföranden: Jag läste just upp den. Från en anställd, Anna Björkegren, står det.

Kurt Junesjö: Det är alltså ett exempel på ytterligare en anställd som inte har fått semesterersättning. Hon har fått semesterersättning först efter påstötningar.

Ordföranden: Då skall jag be att få fråga dig: Finns det andra personer anställda på Torgny Gustafssons företag som du anser har hört av sig?

Kurt Junesjö: Ja.

Ordföranden: Och hur kommenterar du det faktum att samtliga anställda på Torgny Gustafssons företag förnekar den uppgiften?

Kurt Junesjö: Jag kan ha olika typer av förklaringar och spekulationer om det. Det kan vara på det sättet att det har varit en icke-medlem som har ringt och uppgivit att han eller hon är medlem för att få hjälp av facket, därför att facket normalt sett inte ger hjälp till icke-medlemmar.

Jag har ingen som helst anledning att betvivla att Stina Tomtlund har blivit uppringd av en person som har uppgivit sig vara medlem i Hotell- och Restauranganställdas Förbund och framfört dessa uppgifter, i all synnerhet som detaljer i de uppgifter som hon lämnat stämmer med vad Gustafsson senare har bekräftat, nämligen att han skickar hem folk när det regnar.

Ordföranden: Om vi återgår till vad som är sagt och inte sagt är det väl ostridigt att samtliga Torgny Gustafssons anställda har skrivit på en uppgift om att de inte har lämnat dessa uppgifter, eller hur?

Kurt Junesjö: Det har stått så i Dagens Nyheter.

Ordföranden: Det har stått så i Dagens Nyheter, och det finns dessutom som en inlaga till Europadomstolen, så det går att kontrollera. Så förhåller det sig väl?

Det är väl också ostridigt att det som jag har visat upp i artikeln är vad den här personen säger har förekommit?

Då ber jag dig att precisera följande: Hur baserar ni anklagelserna i övrigt, och på vilken kontroll baserar ni dem när det vid granskning visar sig att samtliga de fall som ni har åberopat uppenbarligen inte har stått för uppgiften?

Nästa fråga är: Om det är så att det inte finns någon konkret grund som går att precisera, hur går ni normalt till väga för att kontrollera sanningshalten i dessa uppgifter? Den frågan är den som står precis mitt i utskottets granskning, nämligen om regeringen, som har använt era uppgifter, har haft god kontroll på det som har lämnats vidare till Strasbourg.

Kurt Junesjö: Sanningshalten i denna uppgift är kontrollerad på det sättet att jag har talat med Stina Tomtlund, och jag har talat med Anders Forsberg, och de har berättat detta för mig. Dessa personer har varit uppe på UD och berättat samma sak. Hur detta samtal sedan har gått till och vem det är som har ringt, finns det ingen som helst möjlighet att i efterhand kontrollera när man har 2 500 medlemmar på en ö där man ständigt får telefonsamtal, och man skriver upp dem på lappar. Inte finns det någon möjlighet att i efterhand kontrollera det. Om man då skall säga vad sanningshalten är i dessa uppgifter, skall jag säga att sanningshalten är oerhört stor, eftersom det som vi har uppgivit är att Stina Tomtlund har fått ett sådant telefonsamtal, och det betvivlar jag inte ett ögonblick.

Ordföranden: Men är det inte lite egendomligt att säga att sanningshalten inte går att kontrollera när Torgny Gustafsson lyckades kontrollera den?

Kurt Junesjö: Det som förbundet har påstått är att Stina Tomtlund har fått ett samtal med detta innehåll.

Ordföranden: Just det. Det betvivlar ingen, att förbundet säger att Stina Tomtlund har fått det samtalet. Vad utskottet försöker granska är: Var det sant?

Kurt Junesjö: Uppgifter som lämnades vid det samtalet har bekräftats på annat sätt, nämligen på det sättet att Gustafsson själv har medgivit detta i en radiointervju. Och det är ganska specifika uppgifter, att man skickar hem folk när det regnar.

Ordföranden: Du missuppfattade möjligen min fråga, eftersom en nyckelfråga i detta är: Har någon av Torgny Gustafssons anställda varit i kontakt med er för att klaga?

Kurt Junesjö: Ja.

Ordföranden: Det är mycket intressant, eftersom uppgift då står mot uppgift. Vad du då säger – bara för att få detta nogsamt nagelfaret – är att någon av dem som har skrivit under uppgiften till Strasbourg alltså falskeligen har skrivit under.

Kurt Junesjö: Jag skall säga så här: Någon som har uppgivit sig vara anställd i Gustafssons rörelse och som har haft ingående kunskaper om verksamheten har ringt till Hotell- och Restauranganställdas Förbund. Om denna person har varit anställd där eller inte har vi inte kontrollerat.

Ordföranden: Har personen ett namn?

Kurt Junesjö: Nej. Personen hade ett namn när den ringde, men det finns inte kvar längre.

Ordföranden: Det har förkommit.

Göran Magnusson: Är det inte på det sättet att om en facklig ombudsman som har rätt utbildning och rätt inställning till sitt arbete hör en uppgift på radion om att en arbetsgivare skickar hem folk när det regnar och inte heller ersätter tiden, eftersom det väl egentligen är poängen, är det inte tillräckligt skäl för en facklig ombudsman att försöka åstadkomma ett kollektivavtal på den arbetsplatsen?

Kurt Junesjö: Jo, det är det självklart. Det är tillräckligt skäl för en ombudsman att det inte finns kollektivavtal på en arbetsplats där man har en medlem att gå ut och teckna kollektivavtal. Om man dessutom känner till att arbetsgivaren inte tecknar arbetsmarknadsförsäkringar blir det än större anledning.

Göran Magnusson: Jag vill ställa en fråga till dig mer i din egenskap av jurist än som företrädare för LO. Har domstolen aldrig fört in det material som Torgny Gustafsson ingav till domstolen, där hans tidigare uppgifter verifierades och bestyrktes, bl.a. de sex namnunderskrifterna, i sitt aktmaterial därför att det kom in för sent?

Kurt Junesjö: Det var så i första omgången. Däremot finns det med i den del som var resningsomgång. Fortfarande finns inte, vad jag vet, några bokföringsuppgifter som visar vilka utbetalningar som har skett. De uppgifter som lämnas är omöjliga för en utomstående att verifiera. Det finns inga siffror eller andra uppgifter som man skulle kunna kontrollera mot ett kollektivavtal.

Göran Magnusson: Jag vill också ställa en annan fråga till dig mer som jurist. Det har här anförts att 1995, då Europakonventionen fördes in direkt i svensk lagstiftning, inträdde nya processförhållanden. Men redan före 1995 var det väl så att Sverige var bundet av konventionsinnehållet och att man redan då skulle tömma ut de svenska rättsmedlen innan man kunde få en sak anhängiggjord i kommissionen eller i domstolen?

Kurt Junesjö: Ja, det är korrekt. Vad som inträffade 1995 var att möjligheten att vinna ett mål blev större, eftersom konventionen om mänskliga rättigheter blev lag. Men det fanns inga som helst hinder att få en skadeståndsrättslig prövning så att man dels skulle uttömma den inhemska rättsordningen, dels ge domstolen ett material som skulle kunna granskas på sedvanligt sätt, eftersom processordningen inte är ändrad i Sverige. Skadeståndsrätten och kollektivavtalsrätten var likadana då som nu. Det gör att jag ser ställningstagandet av Reidunn Laurén i ett av de papper jag lämnade till utskottet som ett politiskt ställningstagande. Om det sedan är det eller inte vill jag lämna därhän.

Göran Magnusson: Var det alltså den lag som hette lagen om särskild rättsprövning som gällde före 1995 och som ingick i sättet att uttömma de svenska rättsmedlen?

Kurt Junesjö: Det fanns olika möjligheter att göra detta. Om man ville klaga på svenska statens agerande var det den lagen som tillämpades. Om det gällde att få ersättning från Hotell- och Restauranganställdas Förbund skulle man kunna tänka sig att Gustafsson skulle ha sagt: Enligt den rättsordning som nu gäller är den negativa föreningsrätten en del av den svenska rätten. Hotell- och Restauranganställdas Förbund har vidtagit en långvarig åtgärd som hotar denna rätt. Jag begär för det första att domstolen skall stoppa denna åtgärd, och för det andra vill jag ha skadestånd för de skador jag fått.

Göran Magnusson: I svensk domstol?

Kurt Junesjö: Javisst.

Kenneth Kvist: Jag har två frågor. När ni ingav material till den socialdemokratiska regeringen, eftersom facket såg det som intressant för den tidigare regeringen, hade regeringen då anledning att gå in och analysera hur facket på lokal nivå diarieförde inkommande telefonsamtal?

Kurt Junesjö: Nej, det var inte så. Den prövning som kommissionen gjorde var vad man kallar för en proportionalitetsprövning. Det innebar att man ställde Gustafssons intresse mot fackets intresse. Det som var väsentligt här är vad facket hade för bevekelsegrunder när man gick in i denna tvist, och fackets bevekelsegrunder redovisades. Om det sedan mot förmodan skulle vara så att facket hade blivit felinformerat, saknade det rättsligt sett betydelse eftersom det var fackets bevekelsegrunder som skulle redovisas. Så jag har förståelse för den rättsliga bedömning som staten har gjort, att inte kontrollera detta.

Kenneth Kvist: Jag vill också ställa min andra fråga. Förekommer det att anställda i olika företag inte vill framträda med namn av rädsla för att mista jobbet eller av rädsla för konflikter på en arbetsplats, utan vill vända sig till er anonymt? Har det någon gång i svenskt arbetsliv förekommit att personer som har vänt sig till er inte riktigt vågat stå för det därför att de känt en otrygghet för att de skulle kunna bli dragna inför offentligheten?

Kurt Junesjö: Det är oerhört vanligt att det är på det sättet. Tyvärr har det blivit vanligare på senare år att man får den typen av samtal och reaktioner. Också när det gäller att teckna ett kollektivavtal har förbunden olika policy. En del förbund berättar inte vem som är medlem på arbetsplatsen, eftersom de vet att medlemmen kommer att bli utsatt för påtryckningar. Jag har full förståelse för detta. Det måste vara oerhört svårt att arbeta på en liten arbetsplats och bli utsatt för en så mäktig påtryckning som det blir i den här typen av situation.

Inger René: Jag har två korta frågor. Den ena härrör från en artikel i DN sommaren 1996. Där talar de anställda om att de har haft lön över avtal, bra arbetsförhållanden och sådant. Bl.a. säger de att detta att de har skickats hem när det regnat inte stämmer. Hur kommenterar du dessa utsagor?

Kurt Junesjö: Jag kan egentligen inte kommentera vad som sägs i en tidning. Den information som jag har om att de anställda har skickats hem när det har regnat kommer från Stina Tomtlund och det andra är Gustafssons eget uttalande. Det är den enda information som jag har. Jag har inte talat med några medlemmar som har framfört detta. Om informationen är rätt eller fel vet jag inte. I en domstolsprövning skulle man kunna bevisa det, men att efter en tidningsartikel säga vad som är rätt eller fel åtar jag mig inte att göra.

Inger René: Då kommer min andra fråga. Du sade för ungefär en timme sedan att i normalfallet hade du åkt till den här arbetsplatsen och talat med dem som var inblandade i verksamheten, men att i det här fallet råkade det vara alldeles innan semestern. I och för sig tycker jag att det låter bra, för dessa personer arbetade just under semestern och det var ju just då det gick att få tag i dem på ett enkelt sätt. Därför är min fråga: Om vi nu bortser från detta med att det var strax innan semestern, som jag inte riktigt begriper, hade du, om du tyckt att du haft mer tid på dig, åkt och talat med dem som faktiskt på något sätt är huvudpersoner i detta drama?

Kurt Junesjö: Jag sade nog inte att jag skulle ha åkt och talat med de anställda, utan jag sade att jag skulle ha åkt till Gotland och utrett det hela. Det var i alla fall det jag menade. Dem som jag framför allt skulle ha talat med är de som varit inblandade. Det är vår normala utredningsmetod. Om jag sedan skulle ha talat med de anställda eller inte vet jag inte. Detta förlopp inleddes 1986, 1987, 1988 och 1989, och jag gjorde utredningen 1995. Jag vet inte om det ens fanns några anställda kvar på arbetsplatsen när jag började arbeta med detta. Jag skulle sannolikt inte ha talat med några andra personer än dem som jag talade med per telefon.

Inger René: Men den som hade ringt till Tomtlund var ju en anonym telefonröst.

Kurt Junesjö: Nej, hon var inte anonym. Det är en missuppfattning.

Inger René: Men gick det inte att få tag i henne?

Kurt Junesjö: Nej, hon uppgav sitt namn som skrevs ned. Men sedan hände det inte något.

Inger René: Har namnet förkommit?

Kurt Junesjö: Ja.

Inger René: Hade det inte varit lätt att leta reda på det?

Kurt Junesjö: Nej, verkligen inte. Jag har sökt med ljus och lykta efter denna person.

Inger René: Har det inte föresvävats att man hade kunnat vända sig till dem som var anställda eller hade varit anställda?

Kurt Junesjö: Nej.

Kenth Högström: Med anledning av de frågor som ordföranden själv och Kenneth Kvist har ställt om uppgiftslämnandets eventuella trovärdighet eller

bevekelsegrunderna för uppgiftslämnandet vill jag ställa en fråga till Kurt Junesjö. Händer det ibland att även konkurrerande företagare, speciellt i den ryktesflorerande restaurangbranschen, vänder sig till facket för att få vissa uppgifter kontrollerade? Händer det att man misstänker att någon lägger sig på för låga nivåer i kostnadshänseende etc.?

Kurt Junesjö: Jag skulle vilja säga att det är en ledande fråga. Man kan ju spekulera hur mycket som helst om detta. Man kan mycket väl tänka sig att det var någon som kände till detta, alltså en konkurrent, och som tyckte: Nu pröjsar jag permitteringslön till mina anställda, medan Gustafsson slipper. Därefter ringde han det här samtalet. Vad vet jag? Men jag tror inte riktigt på den förklaringsmodellen. Jag tror nog mer att det är någon av dem som har varit anställda som har ringt.

Ordföranden: Jag vill ställa en fråga med brytande av vad jag själv rekommenderade med hänsyn till tiden. Det är någonting i dina svar som förbryllar mig. Som svar till Kenneth Kvist, tror jag att det var, påpekade du att regeringen inte behövde kontrollera uppgifterna eftersom det ändå var fråga om att utröna fackets bevekelsegrunder. Man frågade då vilka fackets bevekelsegrunder var. Sedan fick man ett svar som man skickade till Strasbourg. Detta var en kort sammanfattning.

Såvitt jag förstår kan man se två bevekelsegrunder liggande invävda i detta. Den ena är att fackliga organisationer tycker illa om företag som inte har kollektivavtal. Oavsett om de sköter sig mästerligt, gillar inte facket detta. Ferrita i Köping är ett gott exempel på detta.

Den andra bevekelsegrunden är, som du själv anför, att folk vänder sig till er och säger att på Ihrebaden går inte allting riktigt väl till, dvs. att det finns något slags hänsyn till de enskilda människor som bokstavligen finns där för stunden. Du säger att när ni utredde detta var ni till slut faktiskt inte alls intresserade av vad de anställda på företaget sade. Upprepade gånger har du sagt att ni inte har gjort några som helst försök att få tag i folk. Du bekräftade i svar till Inger René att även om du hade åkt till Gotland, var du inte säker på att du skulle ha talat med de anställda som, enligt din egen utsago, ändå var en av bevekelsegrunderna till att detta ärende aktualiserades. Kan du förklara denna lite förbryllande motsättning?

Kurt Junesjö: Ja, det kan jag göra. Detta är ingen särskilt ovanlig situation när man jobbar som arbetsrättsjurist. När det gäller uppsägningsmål är det väldigt ofta på det sättet att de som jobbar på arbetsplatsen inte är användbara som vittnen eftersom de inte vill stöta sig med arbetsgivaren. Skall man få några vittnen på en liten arbetsplats till ett uppsägningsmål, måste det i regel vara någon som har slutat. Det är väldigt vanligt. Det kan finnas lojaliteter som gör att det är svårt att få fram uppgifter. Jag skulle självfallet inte haft något emot att tala med de anställda och få uppgifter av dem. Det skulle vara en praktisk väg att anskaffa uppgifter, men jag såg ingen anledning till det eftersom det inte var min uppgift. Min uppgift var att redovisa vad facket hade haft för bevekelsegrunder när man gick in i denna process. Om det hade varit en uppsägningsprocess där jag skulle ha bevisat vad som hade förekommit på arbetsplatsen, skulle jag ha haft en annorlunda uppgift. Men detta

var inte min uppgift. Min uppgift var, enligt Europakommissionens uttalande, att utreda om facket hade haft rimliga bevekelsegrunder för att gå in här, och detta utredde jag.

Ordföranden: Du får förlåta mig att jag fortfarande inte riktigt förstår detta med bevekelsegrunderna. Du säger att man kunde väl ha talat med de närmast berörda, men att det nog inte var speciellt viktigt eftersom de inte kunde förväntas tala sanning. Detta är min tolkning av vad du säger, så jag lägger inte dessa ord i munnen på dig. Men ditt intresse för de närmast berörda vid Torgny Gustafssons företag verkar, med förlov sagt, inte överväldigande. Likväl anför ni brister i Torgny Gustafssons relationer till sina anställda som en av de bevekelsegrunder som motiverade att ni gick in. Förstår du varför några av oss möjligen misstänker att det var den andra bevekelsegrunden, nämligen att tvinga Torgny Gustafsson till ett kollektivavtal oavsett förhållandena på arbetsplatsen, som var den drivande?

Kurt Junesjö: Nu var det inte så att vi kunde tvinga Torgny Gustafsson att teckna kollektivavtal 1995, eftersom det inte var fråga om det utan om en process i Europadomstolen. Vad jag hade att utreda var, utifrån det material som kommissionen hade redovisat, om det fanns fackliga bevekelsegrunder. Det tyckte jag att jag gjorde. Att de uppgifter som jag fick fram stämde med sakförhållandena hade jag ingen anledning att betvivla. Jag tror inte heller att det skulle ha påverkat den rättsliga bedömningen. Om det hade varit en arbetsgivare som skulle ha ringt till Stina Tomtlund för att diskreditera Gustafsson, hade i alla fall facket haft ett fackligt skäl att gå in på arbetsplatsen. Man hade den fackliga bevekelsegrunden att här stod det inte rätt till.

Ordföranden: Menar du att de uppgifter som ni hade fått fram, okontrollerade och via telefonsamtal från en person vars namn har försvunnit, var nog för att pressa Torgny Gustafsson i hela den process som han har genomgått?

Kurt Junesjö: Nej. Det finns vissa ostridiga fakta i detta mål. Vi kan börja med det ostridiga faktum att Torgny Gustafsson inte hade avtalsförsäkring. Torgny Gustafsson påstår i Europadomstolen att han betalar kollektivavtalsenliga förmåner, men det är inte sant. Detta är ett skäl till att teckna kollektivavtal. Men det finns också andra skäl som vi inte alls har varit inne på här. När man tecknar ett kollektivavtal innebär det att man får in andra typer av regler – medbestämmandelagen förändras, det blir en annan förhandlingskyldighet, en annan informationsskyldighet, andra regler för facklig förtroendeman och andra regler för studieledighet. Det är alltså en mängd fördelar för de anställda som uppkommer när man tecknar ett kollektivavtal. Detta är också en bevekelsegrund. Den tredje bevekelsegrunden är att ett kollektivavtal innebär att arbetsgivaren inte ensidigt kan förändra anställningsförmånerna, vilket han kan göra om det inte finns kollektivavtal. Det är ett fackligt skydd. Här bedömer man inte om det är ett bra eller ett dåligt företag.

Ordföranden: Jag är medveten om att det kan förhålla sig så. Då blir min sista fråga: Har de anställda på Torgny Gustafssons företag begärt kollektivavtal?

Kurt Junesjö: Det vågar jag inte svara på. Jag vet att en av de anställda var i kontakt med förbundet på Gotland för att bli medlem. Om man då diskuterade kollektivavtal eller inte har jag ingen uppfattning om.

Göran Magnusson: Den borgerliga regeringen ingav ju inte några fakta i målet utifrån de motiv som fackföreningen hade anfört för det hela. I en inlaga till domstolen, inte till kommissionen, protesterade Torgny Gustafsson mot att man sedan förde in uppgifterna i målet. Det som är intressant i den skrivelse som ombudet Ramsborg har skrivit sedan man hade protesterat mot att uppgifterna fördes in i målet är: Dessutom finner vi nya fakta och vittnesmål irrelevanta i detta fall. Vad har du för kommentarer till detta?

Kurt Junesjö: Det är en egendomlig värdering, eftersom man själv förde in exakt dessa uppgifter men gav dem en annan innebörd. Enligt vår uppfattning har man beskrivit verkligheten felaktigt. Vad man egentligen anser är att de uppgifter som man själv för in om en sak är relevanta, men när staten för in samma uppgifter blir de irrelevanta. Jag tycker inte att detta hänger ihop riktigt.

Ordföranden: Om ingen har någon ytterligare fråga att ställa ber jag att få säga tack för att du ville komma hit och lämna några uppgifter.

Laila Freivalds

14.15–14.50

Ordföranden: Utskottet återupptar sina överläggningar och hälsar justitieminister Laila Freivalds välkommen hit.

För att för nytillkomna lyssnare och tittare rekapitulera ärendet granskar utskottet i dag frågan om regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av fallet Torgny Gustafsson. Vi har tidigare under dagen hört Carl Henrik Ehrenkrona respektive Kurt Junesjö och har nu kommit till justitieministern.

Den granskning som utskottet har att utföra är formulerad sålunda av anmälaren: Europadomstolens bedömning baserar sig bl.a. på svenska statens talan i fallet. Efter vad som sedermera har framkommit finns det anledning för KU att granska huruvida regeringen inför Europadomstolen agerat med den noggrannhet och respekt för fakta och allmänna intressen som domstolen har anledning att förvänta sig av regeringen.

Det är alltså detta som vi skall försöka att belysa under eftermiddagen. Som traditionen bjuder lämnar jag ordet till justitieministern, om hon vill göra en inledning eller om hon vill att vi skall gå direkt på frågorna.

Laila Freivalds: Jag vill gå direkt på frågorna.

Ordföranden: Den partigrupp som har anmält frågan får ordet först. Därefter tilldelas ordet i fallande ordning och sedan börjar vi om från början igen, om det återstår några frågor.

Per-Samuel Nisser: Jag vill ta upp frågan om s.k. hängavtal. Hotell- och Restauranganställdas Förbund begärde 1987 Torgny Gustafssons företag i blockad. Grunden till detta var att han ville teckna ett kollektivavtal. Efter det har det varit många och omfattande turer i ärendet, som vi alla har kunnat följa.

Från regeringen har det framförts i Europadomstolen – vilket också står i domstolsbeslutet – att det är möjligt att träffa hängavtal med individuella klausuler. Det skulle alltså ha varit möjligt för Torgny Gustafsson och hans företag att teckna ett sådant avtal.

I och med att regeringen hänvisar till möjligheten att träffa hängavtal med individuella klausuler måste det vara möjligt att avtala om ett sådant. Min fråga till statsrådet är då:

Känner statsrådet till om det har förekommit någonstans? Är det möjligt att teckna sådana här speciella hängavtal med individuella klausuler?

Laila Freivalds: Jag vill bara svara med att fråga: Varför ställs den frågan till mig?

Per-Samuel Nisser: Det är en viktig fråga i underlaget för det beslut som fattades i Europadomstolen. I och för sig är det en detaljfråga, men det är en av flera saker som regeringen hänvisade till. Möjligheten för Torgny Gustafsson att teckna ett sådant hängavtal med individuella klausuler skulle enligt regeringen ha kunnat påverka ärendet.

Laila Freivalds: Det är helt utanför mitt kompetensområde att säga någonting om arbetsrätten över huvud taget. Jag har ingen kompetens att uttala mig om den, vare sig från min tidigare verksamhet eller som justitieminister. Tyvärr har jag ingenting att tillföra i den diskussionen.

Per-Samuel Nisser: Frågan var uppe på förmiddagen, och det var därför som jag tog upp den igen. Det finns lite olika synpunkter på hur detta hänger ihop.

Laila Freivalds: Det finns säkert arbetsrättsliga experter som kan svara på den frågan.

Per-Samuel Nisser: Då går jag över till en annan fråga. I detta ärende har det gjorts ett antal inlägg, både muntliga från ombud i Europadomstolen och skriftliga från regeringen. Såvitt vi kan bedöma har de innehållit tvivelaktiga och kanske ibland även felaktiga argument och uppgifter. Det har helt och hållet påverkat besluten och ärendets hantering.

Min fråga till statsrådet är om regeringens agerande i Europadomstolen vid prövningen av målet Torgny Gustafsson mot svenska staten har skötts med den noggrannhet och den respekt som en domstol har att förvänta sig av en regering. Kan man tycka det?

Laila Freivalds: Den frågan kan jag bara svara rent allmänt på. Jag kan inte svara för detta ärende. Justitiedepartementet hade ju inte beredningsansvaret.

Den här typen av ärenden bereds ju precis som alla andra ärenden med största noggrannhet, med anlitande av den bästa expertis som finns att tillgå och med säkerställande av att de olika departementen med sina olika experter

alltid är involverade i beredningen av ett ärende. Detta skall säkerställa att ärendena blir noggrant och sakkunnigt beredda. Jag har ingen anledning att tro att detta ärende på något vis skulle avvika från våra övriga ärenden, varken i EG-domstolen och i Europadomstolen.

Per-Samuel Nisser: Så statsrådets uppfattning är att det i det här fallet sköttes på ett så noggrant sätt som man kan förvänta sig?

Laila Freivalds: Jag har ingen anledning att betvivla att det har skötts med den absolut största noggrannhet och sakkunskap som Regeringskansliet kan prestera. Det finns ingenting som tyder på något annat.

Per-Samuel Nisser: Det är ju det som vi skall titta på.

En annan fråga gäller statens objektivitetsplikt. LO var ju part i målet. Ändå förde regeringen vid ett flertal tillfällen fram den ena partens åsikter, inte båda parternas synpunkter. Är detta riktigt hanterat, enligt statsrådet?

Laila Freivalds: Återigen kan jag bra ge ett allmänt svar utifrån de förhållanden som den här typen av mål har.

Problemet med dessa mål är att det inte är de båda parter som har den ursprungliga tvisten som är parter vid domstolen. I domstolen är Sverige som stat en part och sedan finns det en enskild part. Det skapar den speciella situationen att de två parter som är enskilda och som har en tvist uppträder inte som parter i domstolen, utan det är svenska staten som är part.

Mot den bakgrunden är det viktigt att, om man vill säkerställa att domstolen får tillgång till alla fakta i målet, även synpunkter från den som inte kan och inte får vara part i domstolen kommer domstolen till del för att man skall kunna bedöma de bakomliggande förhållandena.

Kenneth Kvist: Jag hade en fråga till Carl Henrik Ehrenkrona, men han tyckte att den frågan borde ställas till ett statsråd. Det är en lite mera allmän fråga.

Om en regering blir instämd inför Europadomstolen på grund av den rättsordning som gäller i Sverige, är det då den nuvarande regeringens uppfattning och uppgift att man försvarar den svenska rättsordningen och Sveriges rätt att ha den rättsordning som Sverige har?

Det här fallet handlar egentligen om ett ifrågasättande av t.ex. förhandlingsrätten, kollektivavtalsrätten, konflikträtten osv.

Laila Freivalds: Det beror ju på. Varje regering skall vid varje tidpunkt när ett mål aktualiseras vid Europadomstolen överväga om man anser att den egna rättsordningen överensstämmer med t.ex. Europakonventionen eller om det av andra skäl finns anledning för regeringen att se över det regelverk som vi har i Sverige.

När vi har mål i Europadomstolen händer det faktiskt att vi kommer fram till att en viss situation föranleder ett initiativ från regeringens sida att förändra vår egen rättsordning på ett eller annat sätt. Men om regeringen anser att det rättssystem som vi har på ett visst område är riktigt och rätt utifrån våra utgångspunkter, då måste regeringen naturligtvis försvara det systemet och det regelverket.

Kenneth Kvist: Jag ställer frågan så här då: Om regeringen kommer fram till att den inte är nöjd med rättsordningen i Sverige och ett sådant här fall aktualiseras, anser regeringen då att förändringen av den svenska rättsordningen skall ske genom ett svagt försvar i Europadomstolen eller genom att man bereder frågan och lägger fram en proposition?

Laila Freivalds: Jag utgår från min erfarenhet av de mål som vi har i Europadomstolen och där Justitiedepartementet har beredningsansvaret vid sidan av Utrikesdepartementet. Det vanliga är att vi anser att det regelverk som finns på ett område är bra och att det skall försvaras.

Men det händer faktiskt ibland att vi agerar i rättegången utifrån att vi anser att vi skall ändra på lagstiftningen. Sådana exempel finns. Men i det ärende som granskas här var det total enighet i regeringen om att vi skulle försvara det regelverk som vi har.

Kenneth Kvist: Det gjordes nämligen gällande tidigare här att den borgerliga regeringen egentligen ville ha ett nederlag i den här frågan. Så skulle alltså den socialdemokratiska regeringen kunna tänka sig att agera i en annan fråga?

Laila Freivalds: För mig som ansvarig för att ta initiativ till förändringar av lagstiftningen är det självklart att om jag genom enskilda händelser uppmärksammas på att vi behöver ändra vår lagstiftning i något avseende drar jag mig ju inte för att göra det. Hur detta skall påverka vårt agerande vid en eventuell process i Europadomstolen får bedömas i det enskilda fallet.

Men om vi kommer fram till att den lagstiftning som vi har är riktig och rätt, då skall vi naturligtvis försvara den, även om en tidigare regering har haft en annan uppfattning. Men det är vid varje tidpunkt en regerings ansvar att agera utifrån det som den anser vara sakligt motiverat och riktigt.

Helena Bargholtz: Jag skulle gärna vilja höra justitieministern utveckla lite grann detta med den negativa föreningsfriheten. Det är ju somliga som tycker att man kan diskutera hur pass stark ställning som den har när det gäller denna specifika fråga.

Anser justitieministern att vi har en väl fungerande negativ föreningsfrihet i Sverige, kopplat till problemen med kollektivavtalen?

Laila Freivalds: Då vill jag som justitieminister avstå från att uttala mig, eftersom vi har en ansvarsfördelning inom regeringen. Jag är ofta mycket angelägen om att det är jag som får uttala mig om mina områden och den lagstiftning som jag ansvarar för, och jag föredrar att andra statsråd håller sig till sina ämnesområden. Därför vill jag inte uttala mig om arbetsrätten. Det finns ett särskilt statsråd som ansvarar för den och som företräder regeringen i den frågan.

Helena Bargholtz: Kanske har vi kallat fel statsråd?

Laila Freivalds: Jag inser ju konstitutionsutskottets dilemma i det här ärendet. Det är därför som jag inte ens har försökt att argumentera emot att jag blir kallad. Men ni har onekligen ett problem, eftersom ni inte kan föra en

diskussion med det statsråd som hade beredningsansvaret vid sidan av utrikesministern.

Per Lager: Det föranleder mig att fråga: Var kommer justitieministerns ansvar in i bilden över huvud taget? Finns det någon beröringspunkt? Justitieministern valde att inte inleda med att berätta om det här fallet, utan vi fick ställa frågor direkt och nu har vi flera gånger skjutit förbi målet här. Men någonstans finns det väl en beröringspunkt, justitieministern?

Laila Freivalds: Ja, i huvudsak genom att jag är en del av regeringen, och som bekant har vi kollektivt ansvar för regeringens beslut. Alla i regeringen står bakom de beslut som regeringen fattar.

När det gäller beredningen av ärenden – jag antar att det var det som du syftade på – är ordningen sådan, om jag får säga det som är en självklarhet för konstitutionsutskottet, att det finns ett föredragande statsråd. Det departementet har ansvaret i beredningen för att involvera alla andra departement som kan vara berörda. I det här ärendet fanns också ett visst samarbete med Justitiedepartementet, närmast med dess rättschef som kan konstitutionella frågor. På det viset var Justitiedepartementet hela tiden något involverat i beredningen av detta ärende.

Eftersom det inte rådde några politiskt skiljaktiga meningar i den här frågan sköttes den av de ansvariga statsråden.

Ordföranden: Jag vill i min andra runda ställa ytterligare frågor, även om jag inte är säker på att jag får några svar.

Jag vill anknyta till det som justitieministern sade om att utskottet befann sig i ett dilemma. Det är det riksdagen som gör, inte KU. Konstitutionsutskottet har en skyldighet att granska regeringens handläggning av sina ärenden, och det kommer konstitutionsutskottet att göra, om vi så skall kalla hela regeringen. Det är vår skyldighet att utröna hur det faktiskt har förhållit sig. Den tragiska omständighet som detta ärende är förknippad med kan inte få stå i vägen för att vi skall kunna få reda på vad som faktiskt har förevarit och vilka bedömningar som regeringen har gjort.

Jag vill koppla ihop några uttalanden som gjordes tidigare i dag. Jag antar att justitieministern är medveten om att frågeställningen rör huruvida regeringen i den inlaga och den muntliga framställning som man gjorde vid Europadomstolen hade iakttagit den noggrannhet och om den har gjort den sanningsprövning som man kunde begära.

Genom förmiddagens diskussioner och genom den skriftliga dokumentationen har ett par saker klarlagts som ändå är otvetydiga. Det bestrids inte från någon – såvitt vi har kunnat bedöma – att det inte förekom någon kontroll av LO:s eller av Hotell och Restaurangs uppgifter om vad som förevarit, dvs. en motkontroll.

Ingen har kunnat vittna om att man har kontrollerat med Torgny Gustafsson. Ingen har kunnat verifiera att man har kontrollerat med Torgny Gustafssons anställda om hur det förhöll sig. Den historia som regeringen för vidare till Strasbourg är – såvitt är bekant i dag – entydigt LO:s och Hotell och Restaurangs bild.

När vi frågade det tidigare ombudet Ehrenkrona om hur han bedömde sanningsläget sade han att han fortfarande inte vet vad som är korrekt. Efter alla dessa år vet han som regeringens ombud fortfarande inte hur det faktiskt förhöll sig.

Vi vet också att Torgny Gustafssons anställda har skrivit på en handling där de bestrider att det som de har ansetts ha sagt över huvud taget har sagts. Detta är uttalanden som vi känner till.

Jag skulle vilja be justitieministern kommentera hur den bild som träder fram ur dessa utsagor står sig i förhållande till ett uttalande som det här utskottet och sedermera riksdagen gjorde för ett år sedan. Man skrev så här: Utskottet vill dock understryka vad Hans Corell själv framhållit i ett ärende i ett annat sammanhang hos Justitiekanslern 1992 om att regeringen alltid måste sträva efter att se till att konventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information, även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen.

Min allmänna fråga till justitieministern är: Förefaller den redovisning som jag gav inledningsvis att stämma med konstitutionsutskottets och riksdagens uttalanden om kraven på en regering?

Laila Freivalds: Jag förstår frågan fullkomligt. Den är i allra högsta grad intressant att fundera över. Den har att göra med hur de mål ser ut som kommer upp i Europadomstolen.

JK:s uttalande fälldes med anledning av ett ärende där det var svenska myndigheters agerande som var ifrågasatt av en enskild part. Då uppträder staten som företrädare för myndigheterna, eftersom myndigheterna *är* staten. I det sammanhanget är det underliggande problemet som har föranlett målet och processen ett mål mellan staten och en enskild. I det läget måste staten naturligtvis när den agerar i egen sak verkligen vinnlägga sig om att det som man för fram och som ursprungligen kommer från t.ex. enskilda myndigheter är så korrekt och riktigt som det över huvud taget kan tänkas att vara.

Jag anser, i likhet med vad JK anser, att staten i det läget är skyldig att också föra fram fakta och omständigheter som talar emot staten. Jag går t.o.m. så långt att jag anser att staten också i ett sådant här sammanhang har anledning att överväga huruvida de regler som vi har på ett visst område i vårt land är försvarbara eller om de borde ändras. Även den frågan bör finnas med i regeringens hantering när det gäller ett mål i Europadomstolen.

Men här har vi inte den situationen, utan här har vi en typ av situation som inte är helt ovanlig, nämligen den att staten ställs till ansvar för hur den skyddar människor – enskilda parter – i deras agerande mot varandra. Det är inte staten som är den part mot vilken kraven eller kritiken egentligen riktar sig, utan det rör sig om två enskilda parter. Som ansvarig för att inte ge tillräckligt skydd för en part i en viss situation är det staten som stäms. Det är ett helt annat läge.

Då är vi tillbaka till den ursprungliga frågan: Vad skall staten göra i det fallet? Vad är statens uppgift vid domstolen?

Enligt min uppfattning – och det var uppenbarligen också regeringens uppfattning 1994 – skall staten givetvis säkerställa att domstolen får tillgång till

båda enskilda parternas uppgifter, så att domstolen kan ta ställning till dem, och det var vad som skedde i det här ärendet.

Vad som är sant när det gäller tvisten mellan de enskilda parterna vet ju ingen – såvitt jag vet i dag. Domstolen tog nämligen aldrig reda på det, om jag har förstått saken rätt, utan domstolen t.o.m. konstaterade att detta inte hade någon avgörande betydelse för målets utgång.

Jag tror att Ehrenkrona sade här – för det har han sagt tidigare, och det förväntar jag mig att en tjänsteman i Regeringskansliet säger – att han som ombud för regeringen som uppdragsgivare aldrig skulle acceptera att man medvetet vilseledde domstolen i något avseende.

Jag måste dock invända emot den ursprungliga frågeställningen när det gäller sanningsprövning. Regeringen har inga rättsmedel till sitt förfogande för att kunna göra någon sanningsprövning. Men självfallet måste man använda sitt omdöme.

Ordföranden: Just det, och det är väl där som frågeställningen egentligen landar. Använde regeringen sitt omdöme på ett korrekt sätt?

Enligt justitieministerns utläggning om förhållandet mellan olika typer av mål är det acceptabelt att en regering – och nu spetsar jag till det – för fram uppgifter som är totalt okontrollerade, bara man inte är medveten om att de är felaktiga så att man därmed medvetet vilseleder. Om jag tolkar justitieministern rätt – och i detta ligger det en fråga – ställer regeringen uppenbarligen inga krav på att sanningshalten i den information som lämnats skall prövas. Man reducerar sig själv till en postlåda – i det här fallet åt LO.

Laila Freivalds: Jag har svårt att föreställa mig hur det skulle gå till. Därvidlag finns det en överensstämmelse mellan den tidigare regeringen före hösten 1994 och den regering som efterträdde i oktober 1994, nämligen den uppfattningen att det inte är möjligt för regeringen att göra någon prövning av sanningshalten.

Sedan drog de två regeringarna olika slutsatser. Den första regeringen föredrog att inte inhämta den andra enskilda partens fakta i målet, vilket ledde till att kommissionen kom fram till en viss slutsats. Man kan inte annat än att ställa sig frågan: Om den regeringen hade beslutat sig för att föra fram den andra enskilda partens uppfattningar i målet, hade vi då över huvud taget haft ett mål i domstolen? Det hade kanske besparat många enskilda människor och institutioner en mycket stor omgång i det hela med tanke på hur utfallet senare blev.

Men båda regeringarna gjorde alltså den bedömningen att man saknade möjlighet att göra det som ordföranden kallade för en sanningsprövning.

Ordföranden: Om jag tolkar några uttalanden rätt här under förmiddagen var detta inte så svårt. För att upplysa justitieministern kan jag tala om att vi har diskuterat mycket vad som faktiskt inträffade vid Ihrebaden. Vi fick då bekräftat att ingen av dem som har lämnat uppgifter till regeringen har brytt sig om att ens på det enklaste sätt kontrollera om uppgiften var sann, t.ex. genom att ringa Torgny Gustafsson eller genom det något mera komplicerade sättet, nämligen att ringa Torgny Gustafssons anställda som ändå var upphovet till det hela.

Anser justitieministern att det är orimligt att regeringen tar på sig uppgiften att pröva gentemot de närmast berörda om det som facket hävdar är sant, innan ärendet går vidare till Europadomstolen?

Laila Freivalds: Som jurist med viss domstolserfarenhet känns situationen lite egendomlig för mig, om man, när man står inför en rättegång, skulle vända sig till motparten för att fråga om de egna argumenten håller eller inte. Det är ju det som är domstolens uppgift, att man där lägger fram de båda parternas uppgifter.

Jag anser att detta är väldigt viktigt, och om jag är rätt informerad var ombuden också angelägna att markera att de uppgifter som man lämnade till rättegången från den enskilda part som inte var part i rättegången var denna parts uppgifter och icke av staten kontrollerade uppgifter. Vad som normalt sker i en rättegång är ju att den andra parten har möjlighet att bemöta detta och tala om att man inte anser att det är i överensstämmelse med de verkliga förhållandena. Det är ju det som skall ske i själva rättegången.

Ordföranden: Då blir min fråga: Men det kan väl inte tolkas på något annat sätt än att regeringen kände sig som ett med – i detta fall – Hotell och Restaurang?

Laila Freivalds: Nej, regeringen företrädde staten. Staten var instämd för sitt ansvar i ett visst avseende. För att det ansvaret skall kunna prövas av domstolen behöver domstolen få tillgång till den bakomliggande tvisten som finns mellan enskilda parter. Regeringens ansvar är att se till att domstolen får tillgång till dessa uppgifter för att den sedan skall kunna hantera dem utifrån sin bedömning. Och det var ju precis vad domstolen gjorde.

Ordföranden: Just det. Men justitieministern säger att regeringens skyldighet var att leverera in LO:s ståndpunkter, eftersom uppgifterna inte kontrollerades. Det är den slutsats som man inte kommer undan, om man inte frågade någon annan än LO och sedan levererade in dessa synpunkter. Såg regeringen som sin uppgift att leverera in LO:s ståndpunkter?

Laila Freivalds: Regeringen ansåg att den skulle försvara den lagstiftning som gäller för det rättsområde som var aktuellt i det här sammanhanget. Uppgiften för domstolen var då att ge en fullständig bild av den bakomliggande tvisten. Då var det naturligtvis en viktig uppgift för regeringen att säkerställa att domstolen fick tillgång till båda de privata parternas uppfattningar i frågan. Därvidlag ansåg den regering som jag tillhörde att det var oundgängligen nödvändigt för att försvara det arbetsrättsliga systemet, till skillnad från den regering som tidigare inte ansåg det.

Men vi delade den uppfattning som den regeringen hade, att vi saknade möjligheter att göra något slags sanningsprövning av uppgifterna. Vi markerade därför i stället tydligt i domstolen att det rörde sig om uppgifter från en av de privaträttsliga parterna i den bakomliggande tvisten.

Göran Magnusson: Regeringen levererade det material som här har diskuterats och konstaterade då att det kom från Hotell och Restaurang. Samtidigt begärde regeringen att man skulle hålla vittnesförhör i domstolen för att försöka klarlägga de faktiska omständigheterna, både beträffande det materi-

al som Hotell och Restaurang hade lämnat och när det gäller det material som klaganden Torgny Gustafsson hade lämnat.

Har justitieministern någon uppfattning om varför domstolen sade nej till dessa vittnesförhör?

Laila Freivalds: Nej, det kan jag givetvis inte ha någon egentlig uppfattning om. Det är ju domstolen som gör sin bedömning.

Men jag kan inte annat än notera det faktum att den andra parten inte gick i svaromål. Å andra sidan drog inte domstolen – efter vad jag kan se i de skrivna texterna – någon annan slutsats än att den inte fann dessa uppgifter otvistiga. Man insåg alltså att man inte visste var sanningen låg i just de frågorna, men man var uppenbarligen inte intresserad av att ta reda på vilken betydelse det hade att parterna hanterade sin del av processen på det sätt som man gjorde. Det vill inte jag ha några synpunkter på.

Göran Magnusson: Bara ett klarläggande: Domstolens uppfattning om materialet, både det som klaganden hade lämnat in och det som regeringen hade lämnat in, var att detta inte var ostridigt i något avseende. Var det så?

Laila Freivalds: Jag tror att det är bättre att gå till texterna än att fråga mig vad som står i dem, så blir det exakt.

Ordföranden: Jag har ytterligare några frågor på samma tema som jag tidigare var inne på. Det gäller hur regeringen uppfattar sin skyldighet.

Jag vill komma tillbaka till det Corellska uttalandet. Detta uttalande begränsar sig inte till det som justitieministern hänför som bakgrund till uttalandet, i synnerhet när riksdagen ställer sig lite i bakgrunden finns det alltid med. Uttalandet gör ingen distinktion mellan om detta rör den ena typen av mål eller den andra typen av mål, utan man understryker att detta alltid gäller.

Vad justitieministern nu uppenbarligen säger är att i en viss typ av mål som det här är ett exempel på gäller detta inte alltid. Då skall man uppenbarligen inte – för att gå ett steg vidare – kunna ställa några andra krav på en regering än att den levererar in en okontrollerad partsuppgift.

Är detta en korrekt uppfattning av hur regeringen tolkar sin roll vid internationella organ?

Laila Freivalds: Men all respekt för ordföranden vill jag ändå påpeka att man aldrig kan tolka ett uttalande vare sig av JK eller en domstol på annat sätt än mot bakgrund av det ärende i vilket det uttalas. Därför är det naturligtvis av avgörande betydelse att det ärende i vilket JK uttalade sig handlade om en enskild parts tvist med en myndighet. Jag anser att staten i det här sammanhanget är odelbar. Myndigheten och regeringen är ett. Det är regeringens skyldighet att kontrollera vad myndigheten de facto har gjort eller sagt. Det är en helt annan situation än där staten ställs till ansvar mot bakgrund av två enskilda rättssubjekts tvist med varandra.

Ordföranden: Men vad är då svaret på frågan om vilket ansvar staten har i den typ av ärenden som vi nu talar om? Enligt justitieministern finns det inget motsvarande krav som riksdagen uttalade borde gälla.

Laila Freivalds: Det finns ingen möjlighet för regeringen att pröva sanningshalten i vad en enskild part säger. Däremot skall man givetvis använda sitt allmänna omdöme. Om man t.ex. av andra skäl vet att en viss uppgift är helt felaktig och strider mot allmän kunskap, tror jag inte att det skulle uppfattas som särskilt seriöst om staten använde det argumentet i en process i Europadomstolen.

Men att gå längre och kräva att man vidtar särskilda åtgärder för vilka vi över huvud taget inte har något rättsmedel att använda oss av är att gå för långt, anser jag. Jag tror att det skulle förstöra väldigt mycket av den process som skall äga rum i Europadomstolen. Jag anser att det är viktigt att domstolen får tillgång till båda de stridande parternas bakomliggande argumentering och att man i domstolen avgör i vilken utsträckning man skall pröva sanningshalten i dessa. Ibland blir det, som i det här fallet, att domstolen avstår från att göra det, eftersom det saknar betydelse för målets utgång.

Ordföranden: Den aspekten saknar också betydelse för konstitutionsutskottets granskning i och med att den uteslutande handlar om vilka krav på noggrannhet man kan ställa gentemot regeringen i allmänhet i denna typ av ärenden.

Justitieministern hävdar nu att det enligt hennes uppfattning inte finns något krav på regeringen att granska eller ta bort mer än det uppenbart felaktiga. I det här fallet visar det sig att LO ett par dagar före den muntliga förhandlingen meddelar regeringen att de uppgifter som regeringen har baserat sin skriftliga inlaga på utgörs av ren hörsägen. Känns detta som en uppgift av så solid karaktär att den i så fall bör föras vidare till den muntliga förhandlingen?

Laila Freivalds: Nu tror jag att jag måste avstå från att svara på frågan. Nu går ordföranden in på frågor som har att göra med beredningen av det här ärendet, och i den beredningen har jag inte deltagit.

Ordföranden: Jag försökte att formulera frågan allmänt, eftersom jag har gett upp hoppet om att få svar på specifika frågor.

Laila Freivalds: Den var inte alls allmän. Det var en mycket specifik fråga.

Ordföranden: Om man meddelar att någonting är hörsägen, har det då den solida karaktär som justitieministern anser att det bör ha?

Laila Freivalds: Antingen är frågan för specifik eftersom den går in på ett ärende där jag inte har deltagit i beredningen av frågan, eller också är den så hypotetisk att den inte går att svara på.

Ordföranden: Den är inte hypotetisk, eftersom det var exakt detta som inträffade i det ärende som vi nu diskuterar.

Laila Freivalds: Då kan jag inte svara på den eftersom den har att göra med beredningen av det enskilda ärendet.

Ordföranden: Men justitieministern satt i den regering som förde talan tre dagar senare.

Laila Freivalds: Ja, men jag har inte deltagit i beredningen av ärendet.

Ordföranden: Har justitieministern någon idé om hur utskottet skulle kunna få klarhet i denna fråga?

Laila Freivalds: Som jag sade har utskottet ett dilemma genom att ett av de två statsråd som var ansvariga för beredningen och antagligen det statsråd som närmast var involverad i beredningen inte längre finns att tillgå. Jag inser att det är ett dilemma, men jag kan inte fylla det tomrummet.

Ordföranden: Låt mig ställa en avslutande fråga som är mycket allmän och som man kan ta ställning till med utgångspunkt i ett allmänt medborgarperspektiv. Anser justitieministern, med facit i hand, att det som har förevarit i fallet Ihrebaden/Gustafsson och regeringen i Europadomstolen medförde ett rimligt utslag? Var det ett rimligt pris som en svensk medborgare och småföretagare fick betala?

Laila Freivalds: Svaret på den frågan måste utgå ifrån vad regeringens uppfattning har varit i själva sakfrågan som var uppe i det här målet. Där är regeringens uppfattning att vi skulle försvara den lagstiftning och det system som vi har på arbetsrättens område. Mot den bakgrunden är regeringen naturligtvis nöjd med utslaget i domstolen.

Men som jag tidigare sade är detta i många avseenden ett tragiskt fall. Om hanteringen av det ärendet hade gjorts på ett annat sätt av den regeringen som satt före oktober 1994 hade kanske enskilda människor och institutioner besparats denna tragedi.

Ordföranden: Jag skall avstå från att gå i polemik i den senare frågan. Jag återvänder till huvudfrågan. Känns priset rimligt?

Laila Freivalds: Jag förstår faktiskt inte frågan.

Ordföranden: Det finns ett pris i form av en småföretagare som har blivit trakasserad under 15 år. Är det priset rimligt?

Laila Freivalds: Jag förstår fortfarande inte frågan. Regeringens uppgift i ett mål i Europadomstolen är att ta ställning till, och om man finner det nödvändigt försvara, den rättsordning som vi har i vårt land.

Ordföranden: Svaret är alltså ja. Eller?

Laila Freivalds: Jag har givit mitt svar. Ordföranden får gärna formulera mitt svar på sitt eget sätt.

Ordföranden: Det sägs att regeringen till hösten kommer att föreslå en ordning där det som har inträffat vid Ihrebaden kommer att förbjudas. Är det sant?

Laila Freivalds: Det är ett rättsområde som jag inte har någon kunskap om.

Göran Magnusson: Ordföranden har tidigare varit väldigt noga med att exakt hålla sig till formuleringen i granskningsanmälan i den här frågan. Den fråga som nu ställdes om vad regeringen kommer att göra i höst är knappast föremål för utskottets granskning.

I det här sammanhanget vill jag också säga att dagens utfrågningar och resonemang för min del ger anledning att fundera på om vi måste utvidga

granskningen helt i enlighet med de regler som ger konstitutionsutskottet möjligheter att göra detta. För min del ser jag det så att vi har anledning att be ytterligare personer att komma hit. Då får vi se vad vi kan klarlägga av hela processen inför kommissionen och Europadomstolen.

Ordföranden: Jag ber att få tacka justitieministern för att hon kommit hit.

Offentlig utfrågning med riksdagsledamoten Gun Hellsvik, statssekreterare Mikael Sjöberg, landshövding Börje Hörnlund och f.d. statsminister Ingvar Carlsson angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson

Vice ordföranden: Vi återupptar utfrågningen med anledning av anmälningar kring regeringens handläggning av det mål som lite förkortat kallas Torgny Gustafsson-målet. Anledningen till att det varit lite organisatoriska problem är att utskottets ordförande Per Unckel tillhörde den regering som också handlade den här frågan. Vid förra utfrågningen bestämdes att vi även skulle ägna uppmärksamhet åt den frågan. Därför kan ordföranden inte delta. Av den anledningen skall jag försöka leda förhandlingarna i dag.

Jag hälsar er välkomna. Utfrågningen är öppnad, och jag ber Gun Hellsvik vara välkommen till oss och att ta plats i stolen framför oss.

Proceduren för utfrågningarna är sådan att den som utfrågas får tillfälle att först uttala sig i saken om det finns behov av det. I annat fall kan vi gå direkt på frågorna.

Gun Hellsvik: Tack, herr ordförande! Jag tar gärna tillfället som erbjuds mig att inledningsvis komma med några korta kommentarer.

Först och främst vill jag nämna att den aktuella frågan som ärende inom Regeringskansliet inte föll inom mitt ansvarsområde. Det föll inte heller inom Justitiedepartementets ansvarsområde. Justitiedepartementet får närmast jämföras med en sakkunnig, i första hand för grundlagsfrågor. Trots detta har jag på den korta tid som har stått till mitt förfogande försökt att friska upp mitt minne efter bästa förmåga för att förhoppningsvis kunna ge i vart fall en del svar på de frågor som utskottets ledamöter ställer.

Min medverkan i detta ärende bestod av att jag deltog i ett beredningssammanträde på Justitiedepartementet. Från departementets sida – nu är det alltså min minnesbild – deltog det för grundlagsfrågor ansvariga statsrådet Reidunn Laurén och från UD deltog Hans Corell. Jag har noterat i det i och för sig ojusterade protokollet från tidigare utfrågning att Carl-Henrik Ehrenkrona beskriver detta sammanträde. Jag har ingen minnesbild av att Carl-Henrik Ehrenkrona var med. Det är mycket möjligt att han var med som medföljare. Men det var Hans Corell som var den aktive samtalsparten.

Från vår sida såg vi det här ärendet som en ren möjlighet att få rättsfrågan belyst, frågan om Sveriges lag innebar möjligheter för kränkning av Europarådets konvention om mänskliga rättigheter. Det är egentligen onödigt att säga, för det är ju en självklarhet, att en konventionsstat måste se som en mycket viktig uppgift att leva upp till konventionens krav.

Det går också att notera att vi från den dåvarande regeringens sida i fallet Gustafsson inte utnyttjade den möjlighet som finns att efter förhandlingar ingå ett förlikningsavtal. Detta sammanhänger med att vi tyckte att det var viktigt att få rättsfrågan prövad.

Jag tycker också att det är värt att påpeka, som en följd av det jag nu sagt, att vi inte såg det här ärendet som en fråga där vi som regering företrädde någondera parten. Vi företrädde varken Gustafsson eller den fackliga organisationen. Det framgår också tydligt av vårt yttrande, där vi koncentrerar oss på att bemöta Gustafssons påståenden av betydelse för rättsfrågan.

Vi såg det också som en självklarhet att ge fullständig och korrekt information av betydelse för rättsfrågan. Det framgår att vi beskriver den svenska modellen, och det är också en självklarhet att varje annat agerande rimligen måste stå i strid med den allmänna rättskänslan.

Av det yttrande som avgavs under den borgerliga regeringens tid framgår att vi på de flesta punkter kommer till slutsatsen att Sverige levde upp till konventionens krav. På en punkt överlämnas till kommissionen att i rättslig prövning bedöma om det finns en överensstämmelse mellan svenska regler och konventionen.

Slutligen ser jag också skäl att ta upp insinuationer som jag har kunnat utläsa av det ojusterade protokollet från den förra utfrågningen, nämligen att den borgerliga regeringen agerade för att förlora målet. Det framgår av yttrandet att vi informerat om att det pågick en utredning. Det var flera utredningar, men kort tid efter regeringstillträdet tillsattes en utredning om fri- och rättigheter. Av direktiven till denna utredning framgår bl.a. att regeringen önskade en översyn av regleringen av den negativa föreningsrätten. Samtidigt framgår det också klart av yttrandet att vi ansåg att den dåvarande regleringen stod i överensstämmelse med konventionen. Några mål som icke framkommer av yttrandet är inga för mig kända mål.

Vice ordföranden: Frågeställningarna brukar i första hand resas av det parti som har tagit upp ärendet från början och därefter i partiernas storleksordning. I det här fallet vet jag att Moderata samlingspartiet i vart fall just nu inte har någon fråga. Därför vill jag gärna som representant för Socialdemokraterna ställa några frågor till Gun Hellsvik.

Det är som Gun Hellsvik säger ett ur flera synpunkter komplicerat mål. Men jag vill återvända till frågeställningen om vilka överväganden ni egentligen gjorde under beredningsprocessen, alltså frågan om vilken position som Sverige skulle inta i förhållande till de klagomål som Gustafsson hade rest vid Europadomstolen. Av vilken anledning tog regeringen aldrig kontakt med det berörda facket för att skaffa kunskaper om bakgrunden till konflikten? Det är en fråga.

Ansåg regeringen att det svenska systemet på kollektivavtalsområdet och arbetsrättsområdet borde försvaras? Jag ställer den frågan också mot bakgrund av att regeringen i sin inlaga till kommissionen säger att om kommissionen finner att detta är en kränkning av artikel 11 – det handlar om den negativa föreningsrätten – anser regeringen att konfliktåtgärderna som fackföreningen har vidtagit är obefogade. Hur hänger det resonemanget ihop?

Gun Hellsvik: Först och främst vill jag svara på ordförandens fråga om varför vi inte tog kontakt med den fackliga organisationen. Skälet till detta är att vi inte ansåg att vi företrädde vare sig Gustafsson eller den fackliga organisationen och att frågan var en ren rättsfråga. Den gällde överensstämmelsen mellan svensk lagstiftning och Europakonventionen. Med den utgångspunkten, som enligt min uppfattning är den rimliga utgångspunkten, fanns det inte skäl att ha kontakt vare sig med Gustafsson eller med den fackliga organisationen.

Vice ordförandens andra fråga gäller om vi ansåg att den svenska modellen skulle försvaras. När man läser yttrandet ser man att omfattande beskrivningar av vad den svenska modellen innebär där är kopplade till de olika konventionsartiklar som är aktuella i det här fallet. Regeringen markerar också att man ansåg att den svenska modellen inte stod i strid med konventionens artiklar.

Om däremot resultatet skulle bli att kommissionen, senare domstolen, konstaterade att Sverige inte levde upp till de krav som konventionen ställer är det rimligen följdriktigt att man tillstår att det i Sverige har skett ett felaktigt agerande och att man tillstår, som också sker i yttrandet, att man är ersättningsskyldig. Det här är precis samma sak som vid en traditionell inhemsk process, där det är fråga om exempelvis ett avtalsbrott. Man bestrider avtalsbrottet och samtidigt konstaterar man normalt, om man sköter processen på korrekt sätt, att för den händelse man skulle förlora i den delen och domstolen skulle komma fram till att man har gjort sig skyldig till avtalsbrott, ja, då måste man gå vidare och diskutera de eventuella sanktioner som kan komma i fråga. Då är det normala att man, om det finns en skada, också tillstår att man är skyldig att betala för denna skada. Det är en klar parallell. Det är samma form av processföring.

Vice ordföranden: Gun Hellsvik säger att regeringen förhöll sig neutral i själva konfliktanledningen, alltså i tvisten mellan fackföreningen och Torgny Gustafsson. Det kan i och för sig vara en klok och riktig ståndpunkt, för det var inte den tvisten som egentligen var föremål för hantering i kommissionen. Men det som förundrar mig är att den neutraliteten leder fram till att regeringen sedan meddelar kommissionen att regeringens ståndpunkt i händelse av att det är ett brott mot artikel 11 är att blockadåtgärderna är klart obefogade. Jag har mycket svårt att få det att gå ihop. Jag kan inte värja mig för tanken att det var ett uttryck för det som Ehrenkrona formulerade när han stod inför utskottet, att regeringen inte hade någonting emot att förlora det här målet.

Gun Hellsvik: Herr ordförande! Jag har lite svårt att se att det skulle finnas någon egendomlighet i detta. För mig är det helt enkelt så att man visar respekt för konventionen om de mänskliga rättigheterna. Om kommissionen, senare domstolen, konstaterar att de svenska reglerna står i strid med konventionen innebär det att man inte accepterar den typ av beteende som den svenska regleringen skapade förutsättningar för. För mig är det en självklarhet att man då också visar respekt för den konvention som Sverige hade anslutit sig till. Det är väl mycket av detta som vi brukar påpeka i förhållande till en del andra stater, att de kanske skulle fundera över om de inte skulle

visa större respekt för Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna. För mig är det inte konstigare än så.

Vice ordföranden: Är inte detta en lite egendomlig situation? Regeringen säger helt riktigt att detta inte är något konventionsbrott, men att man ändå anser att om kommissionen skulle komma fram till att regeringens ståndpunkt är felaktig är det inte bara det förhållandet som är uppenbart, utan man anser dessutom i det läget att de blockadåtgärder som ligger bakom är obefogade. Är inte det att ta ställning till konfliktåtgärden utan att ha tillgång till fackföreningens handlingar, som regeringen ansåg att man av neutralitetsskäl inte ville ta in, om jag förstår det rätt? Ändå har man sedan en uppfattning om konfliktens sakinnehåll.

Gun Hellsvik: Att något är obefogat innebär ju att det är något som man inte har rätt till. Om slutsatsen skulle bli att de svenska reglerna stod i strid med konventionen har ju konventionen innehållsmässigt också markerat att det svenska agerandet var orätt eller obefogat, alltså utan någon grund. Det är den rättsliga grunden vi diskuterar, inte den moraliska frågan eller något sådant.

Vice ordföranden: Jag skulle vilja ställa en sista fråga. Det är ju så att innan någon egentligen får upp ett ärende eller ett mål i kommissionen skall de inhemska, i det här fallet de svenska, rättsmedlen vara uttömda. Det är ganska vanligt att regeringar gör invändningar mot målet just på den grunden. Varför gjorde den svenska regeringen ingen sådan invändning, eftersom det här målet inte på något sätt hade tömts ut i Sverige?

Gun Hellsvik: Jag beklagar, men jag kan nog inte ge något djupare svar på den frågan. Som jag nämnde tidigare, herr ordförande, var jag inte djupare involverad. Jag kan bara spekulera i bakgrunden. Det konstateras också i yttrandet att det finns frågetecken för Gustafssons möjlighet att få sin sak prövad i svensk domstol. Det framkommer också av Ehrenkronas resonemang inför konstitutionsutskottet vid den senaste utfrågningen. Jag tror att det var i det protokollet. Det har varit så mycket papper att jag inte är riktigt säker på i vilket papper jag har läst vad. Men i något sammanhang påpekar just Ehrenkrona att det troligen inte skulle vara möjligt för Gustafsson att få sin sak prövad vid svensk domstol.

Vice ordföranden: Tack så länge, för min del.

Jerry Martinger: Herr ordförande! Jag vill bara ha ett förtydligande på en punkt. Gun Hellsvik säger att den svenska regeringen varken företrädde Gustafsson eller den fackliga rörelsen. Är det rätt uppfattat av mig att den svenska regeringen varken hade kontakt med fackföreningsrörelsen eller med Gustafsson i ärendet?

Gun Hellsvik: Ja, mig veterligt fanns ingen sådan kontakt.

Jerry Martinger: Tack!

Kenneth Kvist: Gun Hellsvik säger att det är viktigt att visa respekt för konventionen om mänskliga rättigheter. Den uppfattningen delar jag. I en vanlig

process inför domstol är det förhoppningsvis också så att alla parter visar respekt inför lagen. Liknar inte den passivitet som jag tycker att regeringen visar när det gäller att driva Sveriges ståndpunkt, dvs. Sveriges rätt att ha en lag och driva att den är i överensstämmelse med de mänskliga rättigheterna, en attityd som säger: Det skall bli intressant att se hur de dömer. Jag menar att den som, i det här fallet Sverige, i en vanlig domstol hade en företrädare som drev en sak med den attityden egentligen skulle fundera över om han inte borde byta försvarare. Kan inte Gun Hellsvik se att det uttrycks en passivitet i dåvarande regeringens förhållningssätt till hur man försvarade den svenska modellen?

Gun Hellsvik: Jag kan inte hålla med Kenneth Kvist om att regeringen visade passivitet. Jag tycker också att yttrandet till kommissionen är ett tillräckligt bevis för att så icke var fallet. Yttrandet innehåller ingående beskrivningar av den svenska modellen. I yttrandet förs också en argumentation med hänvisning till den svenska modellen. Man plockar fram den svenska särarten, visar vad detta innebär i förhållande till konventionen och konstaterar, med undantag för en punkt där osäkerhet fanns, att Sveriges uppfattning är att Sverige har regler i enlighet med konventionen. Passiviteten kan jag inte se.

Sedan kan jag hålla med Kenneth Kvist om att det naturligtvis kan finnas en inbyggd konflikt mellan försvaret av inhemsk lagstiftning och försvaret av Europakonventionen. Men för den som är angelägen om att vi skall leva upp till konventionens krav är det också rimligt att man på ett öppet, hederligt och fullständigt sätt beskriver den svenska modellen för att få prövat om den står i överensstämmelse med konventionen. För den som har stor respekt för konventionen borde det enligt min uppfattning vara en självklarhet. Men ingen kan peka på något i regeringens yttrande som innebär att man undertrycker fakta eller drar slutledningar av fakta för att undergräva den svenska modellen.

Kenneth Kvist: Men vi har ändå en konfliktsituation där svenska staten egentligen dras in, inte som part, utan bakom det här ligger en konflikt mellan en arbetsgivare och den fackliga rörelsen. När arbetsgivaren inte får rätt i Sverige anmäls staten. Arbetsgivaren företer då sina argument för kommissionen. Men den fackliga rörelsen har här inte någon talan, utan det är staten som har talan. Den ena partens argument i den bakomliggande konflikten kommer över huvud taget inte fram genom att regeringen alltså inte talar med den parten eller tar upp materialet.

Enligt ett PM från den 24 juni 1993, som vi fick tillgång till, har dåvarande regeringen t.o.m. som en taktisk möjlighet att man i hägn av en förväntad eller befarad fällande dom i Strasbourg skall förmås att ändra förhållandena i Sverige, vilket är till nackdel för den ena av de två inblandade parterna. Är inte det ändå fakta som tyder på att regeringen egentligen inte på ett fullständigt opartiskt och inte heller på ett helt aktivt sätt har försvarat den svenska modell som ger fackföreningsrörelsen de här möjligheterna till konflikt.

Gun Hellsvik: Den promemoria som Kenneth Kvist nämner har jag också fått del av nu. Jag har ingen som helst minnesbild av denna promemoria som jag ser är utarbetad av en sakkunnig. Var och en som läser yttrandet kan klart se

att regeringen inte har följt ett av de alternativ som jag ser finns i promemorian, nämligen att lägga sig platt. I varje ärende cirkulerar naturligtvis mängder av olika underlag, och det är också så att den som är politisk tjänsteman på ett departement har skyldighet att visa på olika handlingsvägar. Nu valde Kenneth Kvist att plocka fram en av de utpekade handlingsvägarna. Men där finns också andra alternativ. Jag har som sagt ingen minnesbild av denna promemoria från 1993, men helt uppenbart är att det inte var den av Kenneth Kvist nämnda handlingsvägen som regeringen följde.

Sedan är vi tillbaka i den andra delen, nämligen frågan om försvaret för den svenska modellen. Där kan jag egentligen bara gå tillbaka till tidigare kommentar. Rollen vid en prövning i kommissionen eller inför domstolen är för nationens del att klarlägga om nationens regler ger det skydd för den lilla människan som konventionen kräver. Det är den roll som man som nation och part har i denna typ av processer. Den rollen levde regeringen upp till. Regeringen levde upp till att försvara den svenska modellen och pekade på att den gav ett tillräckligt skydd i förhållande till konventionen.

Ingvar Svensson: Ordförande! En väldigt viktig punkt i den här frågeställningen, i vad avser den förra regeringens ställningstagande, är ju synen på artikel 6 i Europakonventionen om möjligheterna att få den här saken prövad inom landet. Nu säger du att du inte var med i beredningen av det här och inte kan säga det. Ehrenkrona pekar på den här problematiken. Jag är inte helt klar över om han menar att det är omöjligt eller inte, men han säger att det i varje fall inte borde vara omöjligt. Junesjö säger att det enligt hans bedömning är möjligt att få det här prövat i det svenska rättssystemet. I PM:et från 1993, som tydligen inte heller du känner till, säger Fredrik von Baumgarten att hans bedömning var att Gustafsson inte skulle ha någon möjlighet att få sin sak prövad i det svenska rättsväsendet.

Du var inte med i beredningen, men har du någon allmän bedömning av Gustafssons möjligheter att få sin sak prövad inom Sverige?

Gun Hellsvik: Det finns ju ett rätt omfattande resonemang i det yttrande som avgavs från Sverige vid detta tillfälle, där frågetecken reses. Jag har ingen annan uppfattning än vad som framgår av det yttrandet.

Sedan håller jag med Ingvar Svensson om att det inte är så helt lätt att uttolka innehållet i Ehrenkronas uttalande. Jag uppfattade personligen hans uttalande så att han konstaterar i stort sett samma sak som den borgerliga regeringen gjorde i sitt yttrande och att han då egentligen beklagar att det troligen inte är möjlighet till en prövning.

Helena Bargholtz: Jag vill fråga Gun Hellsvik: På vilken punkt rådde det osäkerhet om den svenska modellens överensstämmelse med Europakonventionen? Du nämnde vid ett par tillfällen en punkt som man var osäker på, men vilken punkt handlade det om?

Gun Hellsvik: Det var den punkt som gäller kravet enligt Europakonventionen att kunna få en rättslig prövning av en tvist enligt artikel 6, eller hur? Jag är inte specialist på de här artiklarna.

Helena Bargholtz: Ja, just det.

Ordföranden: Gun Hellsvik säger nu att hon inte har varit delaktig i beredningsprocessen, och enligt de papper som vi har var Reidunn Laurén det statsråd som handlade den här frågan. Gun Hellsvik sade tidigare att Reidunn Laurén närmast var ett slags konsult ur grundlagssynpunkt i den här frågan. Då måste man osökt fråga sig ett par saker. Den ena är: Vilket statsråd var enligt Gun Hellsvik ansvarig i den borgerliga regeringen för den inlaga som gjordes? Var det regeringen i dess helhet?

Den andra frågan är följande. Gun Hellsvik var departementschef, och Reidunn Laurén var konsultativt statsråd eller åtminstone statsråd i Justitiedepartementet. Betyder det att Gun Hellsvik var chef över Reidunn Laurén, sett ur den här synpunkten?

Gun Hellsvik: Nej, herr ordförande, det betyder det inte. Mycket kort tid efter regeringstillträdet gjordes en arbetsfördelning mellan Reidunn Laurén och mig, en arbetsfördelning som beslutades av regeringen. Vi hade alltså våra respektive ansvarsområden.

Herr ordförande! Jag var uppenbarligen otydlig i mitt inledande inlägg. Jag avsåg inte att säga att Reidunn Laurén fungerade som konsult, utan att Justitiedepartementet inte hade huvudansvaret. Mig veterligen är det UD som har huvudansvaret för denna typ av ärenden. Självklart bidrog Justitiedepartementet, med den omfattande kunskap som fanns där bl.a. när det gäller grundlagsfrågor, till det arbete som utfördes på UD. Det var också från UD som en tjänsteman kom för diskussioner med Justitiedepartementet.

Ordföranden: Skall man förstå det så att när den svenska regeringen företräds i Europadomstolen eller i det här fallet kommissionen, är utrikesministern det ansvariga statsrådet?

Gun Hellsvik: Ordförande! Jag vågar inte ge mig in på den delen av formalia, om det är regeringen som sådan eller ... I vart fall är processföringen delegerad till högre tjänstemän på Utrikesdepartementet, men jag beklagar, ordförande, om jag inte kan reda ut den formella situationen i den delen.

Ordföranden: Mitt inlägg nu resulterar möjligen inte i någon fråga utan mera i ett konstaterande av att den numera avlidne Leif Blomberg är det anmälda statsrådet här men att det resonemang som vi nu har fört möjligen leder till att inte heller Blomberg utan utrikesministern är det ansvariga statsrådet. Man kan fundera över detta. Vi har ju svårigheter att i den borgerliga regeringen identifiera ett ordentligt ansvarigt statsråd i den här frågan. Vi kan inte fråga Reidunn Laurén, som vägrar att komma hit. Uppenbarligen har inte heller hon haft ansvarighetspositionen i den här frågan, om jag förstår Gun Hellsvik rätt.

Gun Hellsvik: Det är helt klart att det inte var Reidunn Laurén som fattade några beslut. Men jag hoppas att ordföranden inte drar sina slutsatser med utgångspunkt i det som jag nyss sade. Jag sade då att jag inte har möjlighet att redovisa vilket statsråd som har det yttersta ansvaret. Jag nämnde bara att tjänstemän från UD, vilket är det normala i utrikessituationer, har delegerat till sig att föra talan inför kommissionen och domstolen. Det har ingenting med frågan om ansvarigt statsråd att göra.

Ordföranden: Är det inte ganska remarkabelt, Gun Hellsvik, att du nu inte vet vilken som var ansvarigt statsråd i en fråga där enligt promemorian från juli 1993 regeringen faktiskt överväger att låta saken ha sin gång? En förlust i kommissionen, sedermera i Europadomstolen, är ju det politiska instrument som skulle göra det möjligt att genomföra en del av de vallöften som den borgerliga regeringen hade avgivit 1991. Frågan var ju inte vilken rättsfråga som helst i regeringen, utan den hade faktiskt stora politiska vinklar. Av promemorian framgår också att regeringen sätter rätt stort hopp till att den här frågan, som är grunden till diskussionerna, skall lösas av Fri- och rättighetskommittén. Det fanns ytterligare någon kommitté som handlade sådant här, och man förlitade sig väl delvis på att de skulle lösa problemet. Men jag menar att det inte var vilken rättstvist som helst, utan det var en rättstvist med stora politiska förtecken. Då är det lite egenartat att chefen för Justitiedepartementet inte vet vilket statsråd som har ansvar.

Gun Hellsvik: För det första, herr ordförande, vill jag ta fasta på att ordföranden med hänvisning till en promemoria utarbetad av en ung anställd på departementet talar om att "regeringen överväger". Jag kan föreställa mig att en ung anställd som arbetar fram en promemoria och som sedan får höra att detta innebär att regeringen överväger något kan känna en viss stolthet, men det är knappast så att regeringen överväger något bara därför att det finns ett papper på departementet.

Nog om det. När det sedan gäller frågan om ansvarigt statsråd anser jag för min del att det var viktigt att jag höll reda på mitt ansvarsområde, men jag skäms inte över att säga att jag faktiskt inte i detalj kunde alla andras ansvarsområden.

Ordföranden: Det går naturligtvis bra att säga att det var en ung och oerfaren person som sysslade med det här, men på det memo som finns i anslutning till det står det Peter Egardt, Olof Ehrencrona och Krister Thelin, som var Gun Hellsviks statssekreterare, L. Palm och S. Alexandersson, jag känner inte till förnamnen på de två sista. Det var alltså inte bara en ung notarie som skrev någonting, utan det fanns, såvitt jag kan bedöma den här promemorian, en större substans i den i regeringsarbetet.

Gun Hellsvik: Såvitt jag har förstått, efter att ha tagit del av det nu, är den utarbetad av Fredrik von Baumgarten och ingen annan. Oberoende av detta tycker jag att det är rätt intressant att ordföranden hakar upp sig på en framgångsväg som beskrivs i en framtagen promemoria, när det klart framgår av Sveriges yttrande att Sverige valde att försvara den svenska modellen. Då borde man i stället fråga sig: Varför i all världen valde man att försvara den svenska modellen när någon hade pekat på en annan möjlighet? Svaret på den frågan är att det är självklart för en regering att försvara sitt eget regelsystem, samtidigt som vi visade ödmjukhet inför konventionens krav och konstaterade att om vi skulle ha fel, fick vi naturligtvis böja oss.

Ordföranden: Jag skall inte polemisera med Gun Hellsvik utan bara konstatera att jag mycket väl förstår uppläggningen med ett försvar av den svenska modellen och att säga att det inte var fråga om något konventionsbrott, i varje fall inte mot artikel 11, där regeringen hade en klar ståndpunkt. Vad jag

inte förstår, vilket framgick av mina tidigare frågor, är varför man närmast bjöd in till att ha en annan uppfattning i kommissionen genom att säga att de här konfliktåtgärderna var klart obefogade. Det är det som jag har svårt att få att gå ihop.

Gun Hellsvik: Ja, men så sägs inte i regeringens yttrande. Regeringen konstaterar att man finner att ingenting har skett i strid med konventionen. Men man säger också att för den händelse att det skulle konstateras att Sverige handlat i strid med konventionen, får vi böja oss för detta. För att uttrycka det i klartext: Vi ansåg oss och anser oss bundna av konventionen och skyldiga att leva upp till konventionens krav och rätta vår lagstiftning efter detta, inte, som det har hörts antydningar om i vissa sammanhang, att vi över huvud taget inte kunde tänka oss att vi skulle avträda från konventionen.

Kenneth Kvist: Jag noterar med viss tillfredsställelse svaret att det är en självklarhet att försvara den svenska lagstiftningen och de svenska principerna. Det är lite av bakgrunden till att man ställer frågor. Vid det förra utfrågningstillfället i ärendet, när vi hade Carl-Henrik Ehrenkrona här, uttalade denne, inte bara vid ett utan vid några tillfällen och på några olika sätt, att den svenska regeringen faktiskt inte hade haft något emot att förlora i Europadomstolen.

Jag frågar: Är den förra justitieministerns uttalade ödmjukhet mot konventionen så att säga en eufemism av samma sak, eller hade den svenska regeringen vid det tillfället väldigt mycket emot att förlora?

Gun Hellsvik: Nej. Först vill jag återgå till det som jag nämnde inledningsvis, att jag inte har något minne av Carl-Henrik Ehrenkronas deltagande i beredningen. Det är mycket möjligt att han var med Hans Corell, men jag är rätt övertygad om att han inte deltog i diskussionen. Jag har också noterat att han vid utfrågningen här talar om att han drar sina slutsatser om att det här var ett mål som så att säga politiskt passade in i det reformarbete som den borgerliga regeringen ville genomdriva. Men vi försökte genomdriva vårt reformarbete på ett öppet och hederligt sätt. Vi hade på ett tidigt stadium tillsatt en utredning om förändringar av fri- och rättigheter, bl.a. den negativa föreningsrätten.

Jag vet inte om det har föresvävat Kenneth Kvist att om vi nu var rädda för att förlora i kommissionen och domstolen, kunde vi ha varit passiva på ett annat sätt. Vi kunde ha ingått en förlikning med Gustafsson. Den möjligheten finns ju. Då hade vi sluppit att riskera att man konstaterat att Sverige gjorde rätt, och så hade vi bara kunnat fortsätta med vårt eget reformarbete. Men så gjorde vi inte. Vi tyckte att det var viktigt att få ett klarläggande.

Jag vill på nytt påpeka att var och en kan gå till det yttrande som avgavs och konstatera att det är ett tydligt försvar av den svenska modellen, sakligt och fullständigt.

Kenneth Kvist: Vi skall ju göra våra egna värderingar, och jag skall inte polemisera med Gun Hellsvik, men jag skulle bara för klarhetens skull vilja ha reda på: Var det inte Ehrenkrona som företrädde också den borgerliga regeringen när det här målet anhängiggjordes nere i Europa? Är det i så fall

inte lite märkligt att han inte deltog i några samtal eller förberedelser med regeringen, utan att det var Hans Corell som ...

Gun Hellsvik: Det som jag talar om är den rättsliga sakkunskapen i grundlagsfrågor, där Justitiedepartementet är involverat. Agerandet i kommissionen och senare i domstolen har jag inte funderat över, så jag har inte friskat upp minnesbilden, men det var nog så att Corell senare fick annan tjänst, som gjorde att han lämnade UD. Men det har jag ingen exakt minnesbild av. I vart fall var Corell föredragande vid det beredningssammanträde på Justitiedepartementet där jag var närvarande. Det är min absoluta minnesbild. Det är jag övertygad om.

Per Lager: Herr ordförande! Jag skulle bara vilja få lite mer klarhet när det gäller synpunkten att det var en ren rättsfråga och att man därför inte tog kontakt med facket. Jag kan tänka mig att arbetsgivaren har lämnat in sina synpunkter och att Sveriges regering då lämnar ett försvar eller en beskrivning av den svenska modellen. Men de fackliga synpunkterna var väl ganska viktiga för att beskriva vad som hade hänt just i detta specifika fall. I annat fall var ju kommissionen tvingad att inte ta in de här synpunkterna och döma utifrån ett sämre underlag.

Gun Hellsvik: Nej, vi måste hålla isär en rent individuell tvist och en tvist mellan medborgaren och staten. När det gäller en rättsfråga gäller det att förklara vad de svenska reglerna innebär och vad den svenska modellen innebär för att få klarlagt om det är i överensstämmelse med konventionen. Det är alltså inte tvisten mellan den fackliga organisationen och Gustafsson som prövas utan eventuell konflikt mellan svensk lagstiftning och konventionen.

Per Lager: Herr ordförande! Jag har ändå lite svårt att förstå detta. Jag kan se den principiella inställningen och de regler som vi har, den svenska modellen som regeringen förde fram, men för att man skulle se hur den hade fungerat i detta speciella fall var väl ändå fackets synpunkter rätt viktiga. Jag kan inte se att de inte skulle kunna vara det. Här har arbetsgivaren lämnat in sina synpunkter, men de fackliga företrädarna fanns inte med.

Gun Hellsvik: Men kom ihåg att arbetsgivaren har lämnat in sina synpunkter som part, och Sverige som nation var motpart. Hela argumentationen går ju ut på att peka på att i det här fallet Gustafsson, arbetsgivaren, inte kunde ange att det fanns någon kränkning av konventionen. Sedan kan det säkert finnas situationer där det finns behov av att plocka fram ytterligare information, men i detta fall anser jag att yttrandet ger en mycket tydlig bild av den svenska modellen, och det är den svenska modellen som Gustafssons argumentation skall ställas emot.

Vi ser ju också senare vilka problem det kan vara, om man går utöver det som frågan egentligen gäller och börjar åberopa information. Det framgår ju av det yttrande som Sverige sedan avgav till Europadomstolen att man först refererar information från annan och sedan argumenterar med utgångspunkt i denna information, som man inte har kontrollerat riktigheten av.

Ordföranden: Det sistnämnda var väl ett uttalande som gick utöver vad Gun Hellsvik egentligen skulle utfrågas om här. Det är ju en värdering av nästa regering.

Gun Hellsvik: Ja, det är det, men med tanke på frågeställningen varför vi inte tog kontakt med den fackliga organisationen är det i högsta grad relevant att peka på skillnaden, för här ser vi ju en skillnad, och den behöver belysas från båda sidor.

Ordföranden: Jo, förvisso ser man en skillnad, men man ser också en skillnad i resultat.

Då tackar jag Gun Hellsvik för att hon ställde upp vid detta tillfälle. Vi ajournerar oss några minuter till kl. 10.00.

Statssekreterare Mikael Sjöberg

Vice ordföranden: Då fortsätter vi utfrågningarna. Vi hälsar Mikael Sjöberg, numera statssekreterare i regeringen, välkommen hit. Han har ställt sig till förfogande mellan kl. 10 och kl. 11. Om du vill får du först lämna en redogörelse eller en introduktion, och sedan följer frågor. Vi kan också om så föredras starta direkt med frågor. Varsågod!

Mikael Sjöberg: Jag kan börja med att säga att jag under den tid som jag var inblandad i beredningen av ärendet var politiskt sakkunnig, vilket har en viss betydelse. Men jag vill ändå kort beskriva hur vi såg på denna fråga när vi arbetade med den på Arbetsmarknadsdepartementet under den här tiden.

Vi gjorde bedömningen att den här tvisten rörde något av det innersta och mest principiella i den svenska modellen på arbetsmarknaden. Det var för oss uppenbart att den borgerliga regeringen hade sett en chans att via denna rättsprocess kunna förändra den svenska modellen. Man skulle, om man förlorade rättsprocessen, kunna hänvisa till Europadomstolen i stället för sina egna ambitioner. Metoden man hade valt, i alla fall som vi upplevde det, var att avstå från att föra fram fackföreningens bevekelsegrund för sitt agerande, vilken enligt oss var väldigt central för domstolens möjlighet att fatta ett korrekt beslut.

Vi beslutade oss för att göra det rakt motsatta. Vi såg det som fullkomligt självklart att visa fackföreningsrörelsens grunder för sitt agerande, i och med att rättsprocessen faktiskt handlade om två parter och staten inte var inblandad i den direkta konflikten. Vi upplevde att om vi inte agerade på det sättet skulle Sverige faktiskt kunna drabbas av att tvingas ändra sina lagar, stiftade av riksdagen – enbart av den orsaken att regeringen underlåtit att tydligt redovisa hur arbetsmarknadens funktionssätt ser ut i Sverige och vilka bevekelsegrunder fackföreningsrörelsen hade haft för sitt agerande. Vår uppfattning var att om man skall ändra grundläggande principer skall det beredas i sedvanlig ordning och föreläggas riksdagen.

Detta låg till grund för vårt agerande, och det löper sedan som en röd tråd genom vårt agerande på Arbetsmarknadsdepartementet under den här tiden. Vi hade en tydlig ambition att för domstolen visa upp de grunder som fack-

föreningsrörelsen hade haft för sitt agerande, och det anser jag också att vi lyckades ganska bra med.

Det tycker jag räcker som inledning från min sida.

Per-Samuel Nisser: Jag vill börja med frågan om de uppgifter som regeringen fick av LO. Du talade en del i stort om hur ni hade agerat och tänkt. Bakgrunden var att facket på Gotland, Handels- och restaurang, sade sig ha fått ett samtal från en anställd vid Torgny Gustafssons företag. I detta samtal skulle synpunkter ha förts fram om anställningsvillkor osv. för de anställda. Här är det viktigt att veta att ingen av de anställda var medlem i facket. 1987 begärdes så företaget i blockad, då Torgny Gustafsson motsatte sig att teckna kollektivavtal. Efter detta fortsatte ärendet med många turer, som vi alla känner till och kunnat läsa in. Regeringen skulle i ett senare skede samla in uppgifter och synpunkter från LO i det här ärendet. Dessa synpunkter från LO blev sedan regeringens synpunkter och kom att ha väldigt stor betydelse i ärendet.

Jag vill börja med att fråga Mikael Sjöberg om hanteringen av dessa uppgifter från LO. Hur samlades uppgifterna in, och hur kontrollerade ni att de var riktiga, dvs. sanningen i de uppgifter som sedan skickades vidare från regeringen?

Mikael Sjöberg: Nu är inte jag någon jurist, så jag kan inte bedöma uttalandet om att detta var regeringens synpunkter. Jag uppfattade det hela som att vi visade för domstolen hur fackföreningsrörelsen hade agerat och vilka bevekelsegrunder man hade för sitt agerande. Regeringen hävdade heller aldrig att uppgifterna inte skulle kunna vara obestridliga, dvs. att de skulle kunna ifrågasättas av Gustafsson. Jag upplevde aldrig att vi förde ett resonemang om huruvida uppgifterna skulle vara den absoluta sanningen. Vi förde heller inte något resonemang åt andra hållet, dvs. att uppgifterna skulle kunna vara falsarier eller missförstånd. Det som var intressant för oss var att lyfta fram de grunder fackföreningsrörelsen hade haft för sitt agerande.

Per-Samuel Nisser: Vi kan då gå tillbaka och se vad som hände i Europadomstolen när Ehrenkrona var ombud, både muntligt och skriftligt. Strax före förhandlingarna kom det ett brev från LO där det stod att de uppgifter som hade lämnats var "gissningar och hörsägen". Dessa uppgifter kom alltså strax innan man skulle agera i domstolen. Fick du information om dessa nya uppgifter, dvs. att det man hade framfört och skulle framföra inte stämde?

Mikael Sjöberg: Som politiskt sakkunnig vill jag inte påstå att jag fick formell information, men jag kände ju till det. Jag kommer faktiskt inte ihåg om det var en skrivelse eller muntlig information, men jag vet att de här uppgifterna förekom. Till saken hör att vi inte bedömde att just de exakta händelserna, detalj för detalj, var det allra mest avgörande. Vår uppfattning var att det var viktigt att beskriva vilka bevekelsegrunder facket hade för sitt agerande. Om det sedan, nästan tio år senare, framkommer att en del av detta kanske inte stämde exakt gjorde det i alla fall då inte att vi ändrade instruktionen till regeringens ombud.

Per-Samuel Nisser: Även om det var detaljer var det detaljer som påverkade hanteringen rätt mycket. Du tycker inte att det är märkligt att man inte gjorde riktiga kontroller när man ändå fick information om att det man skulle framföra inte riktigt stämde?

Mikael Sjöberg: Jag som nu har en annan position i Regeringskansliet måste ändå säga att Regeringskansliet inte är en myndighet som är lämpad att bedriva verksamheten att utröna vilken sanning som finns. Till det har vi normalt domstolar även i Sverige. Regeringen är egentligen i det fallet ganska oförmögen att exakt utreda vad som är sanningen. Här får regeringen i stället använda sitt omdöme, vilket jag tycker att vi gjorde på ett gott sätt. När dessa uppgifter kom in gällde bedömningen huruvida de var av avgörande betydelse för målet. Vår uppfattning var att de inte föranledde förändringar av instruktionen till ombudet.

Per-Samuel Nisser: Jag tycker ändå att det är lite märkligt att man inte gör en kontroll när den som lämnat uppgifterna talar om att de inte riktigt stämmer. Men du anser ändå att det här var till fyllest? Du tycker att man skötte det här på ett riktigt sätt?

Mikael Sjöberg: Ja. Jag är av den uppfattningen att vi gjorde det som kan krävas av en regering, i alla fall under den tid jag fanns på Arbetsmarknadsdepartementet.

Per-Samuel Nisser: Jag har en fråga till, som rör ett lite annat område. Det gäller frågan om hängavtal, som också finns med i det här resonemanget och som sedan blir rätt avgörande för domstolsbeslutet. Det nämns från LO:s sida – i det som sedan blev regeringens material, såsom vi har kommit fram till här – att Torgny Gustafsson skulle ha kunnat teckna ett hängavtal med, som det heter, individuell klausul, dvs. ett mer individanpassat hängavtal. Känner du till, eftersom detta är ett argument som fördes fram, om det finns möjlighet att förhandla fram sådana här hängavtal med individuella klausuler?

Mikael Sjöberg: Låt mig först säga att jag vet att utskottet här kommer att få en mycket god redogörelse via Kurt Junesjös arbete, där han har bett LO – vilket har framkommit i en tjänsteanteckning av utskottets tjänstemän – att höra förbunden. Min uppfattning är att det skulle gå. Detta grundar jag på min aktiva tid i fackföreningsrörelsen innan jag började i Regeringskansliet. Jag skulle aldrig ha hoppat till eller reagerat på den här uppgiften som vissa av utskottets ledamöter tydligen har gjort.

Per-Samuel Nisser: Vet du om regeringen kontrollerade, eftersom det fanns med som ett betydelsefullt argument, om det var möjligt att teckna sådana här avtal? Din bedömning är alltså att det går att göra det?

Mikael Sjöberg: Vi gjorde ingen särskild kontroll av den uppgiften. Jag kom precis från en fackligt aktiv period i en lokal Metallavdelning och reagerade inte alls på det sätt som vissa av utskottets ledamöter har gjort. Jag påstår därmed inte att det är på det sättet, eftersom jag inte vet om det faktiskt har tecknats något sådant avtal. Men min uppfattning som styrelseledamot i en lokal facklig avdelning är att vi inte skulle ha reagerat om en ombudsman

hade lagt fram ett förslag till avtal som innehöll vissa individuella förändringar – särskilt inte om vi visste att det gällde en arbetsgivare som i princip var emot kollektivavtal och kanske inte heller var den enklaste att ha att göra med.

Per-Samuel Nisser: Det finns lite extra frågetecken kring just den här frågan, som ju är mycket viktig i och med att den fanns med som ett argument. Jag har läst kommentarer av en professor i arbetsrätt som heter Reinhold Fahlbäck och är mycket känd i de här sammanhangen. Han skriver så här i en artikel: Domstolen, dvs. Europadomstolen, bygger i domens 42 § på att arbetsgivaren kunde förhandla sig till ett hängavtal med innehåll som var anpassat till den särskilda karaktär som sökande Gustafssons affärsverksamhet har. Så är även fallet i 52 §. Jag citerar vidare: Å andra sidan erbjöd ett hängavtal den fördelen att det skulle vara möjligt att avtala och ta in bestämmelser som var avpassade till den särskilda karaktär som sökande Gustafssons affärsverksamhet har. Inget sådant finns i verkligheten i Sverige, skriver Fahlbäck. Arbetsgivaren skall skriva på ett formulär med, som han säger, pistolen för pannan – detta och inget annat. Om förhandlingar och avtalsfrihet är det inte tal. Enligt denna professor finns alltså inte den här möjligheten.

Mikael Sjöberg: Får jag bara fråga: Är det professorn som sagt "pistolen för pannan"?

Per-Samuel Nisser: Ja, det är ett citat av honom. Du kan få det av mig här. Reinhold Fahlbäck hette han.

Jag kommer då till min avslutande fråga i den här delen. Det här var alltså ett avgörande argument i regeringens material i domstolen, men det verkar inte ha funnits i verkligheten. Anser du att regeringen förde fram argument med respekt för fakta och noggrannhet inför domstolen? Har man verkligen gjort det?

Mikael Sjöberg: Nu var det mycket på en gång. Först vill jag säga att en professor givetvis har att iaktta en viss vetenskaplig noggrannhet. Jag är inte säker på att det empiriskt skulle gå att visa att pistolen för pannan är ett vanligt arbetssätt för svensk fackföreningsrörelse. Sedan vill jag givetvis inte jämföra det vetenskapliga arbete som professorn bedriver med min lokala verksamhet i en Metallavdelning, men där skulle det inte ha föranlett några höjda ögonbryn om någon hade kommit och föreslagit ett sådant här avtal.

På frågan om huruvida regeringen iakttog all den noggrannhet och skicklighet som man kan kräva är mitt svar ett mycket bestämt ja. I det här fallet hade vi tillgång till några av Regeringskansliets allra skickligaste tjänstemän, och jag tycker också att vi politiskt från ledningens sida var mycket noga med att detta skulle skötas på ett mycket korrekt sätt. Det här var mycket viktigt för den nuvarande regeringen, och därför skulle det aldrig ha föresvävat oss att försöka gina i den här frågan. Det här var alldeles för viktigt för att vi skulle försöka med några chansningar.

Vice ordföranden: Låt mig ställa en fråga om hängavtalet, eftersom det här handlade om den negativa föreningsrätten: Förutsätter hängavtalet medlem-

skap i någon arbetsgivarorganisation eller annan organisation från arbetsgivarens sida?

Mikael Sjöberg: Nej, tvärtom. Hängavtal används ofta på arbetsmarknaden just med arbetsgivare som inte vill vara medlemmar i en arbetsgivarorganisation.

Kenneth Kvist: Jag vill också ställa en fråga om hängavtalet. Hängavtal kan ju vara av den naturen att de gäller arbetsgivare som inte har fackligt organiserad personal, men sedan kan väl arbetsgivare ha hängavtal just därför att de vill ha undantag från vissa paragrafer i det generella avtalet. Man hänger alltså på paragraferna i övrigt men vill ha något undantag. Är inte det en vanlig form? Jag kan inom parentes säga att jag i alla fall har erfarenhet av en sådan form för vårt parti, som hade hängavtal till det s.k. ABF-avtalet på Handels område. Vi hade inte råd att betala våra ombudsmän de löner som ABF-ombudsmännen fick, och därför kunde vi ha undantag när det gällde lönenivån medan vi i övrigt ställde upp på villkoren. Detta är *en* form av hängavtal. Det är väl de båda typerna av hängavtal som finns: antingen med oorganiserade arbetsgivare eller med arbetsgivare där man lokalt kommer överens om undantag men avtalet i övrigt uppfylls. Är det en riktig beskrivning?

Mikael Sjöberg: Jag är ju ingen juridisk expert i det här fallet, men jag har exakt samma bild: De här avtalsmodellerna finns. Svensk arbetsmarknad präglas faktiskt också av en ganska stor flexibilitet. Man försöker att finna modeller som passar både arbetstagaren och arbetsgivaren. Om det tecknas avtal som ger lägre lön skulle det t.o.m. kunna tyda på en väldigt stor flexibilitet.

Ingvar Svensson: Först vill jag återvända till hängavtalen. Vi behöver inte gå in på om det finns sådana eller inte, för det har vi redan diskuterat här. Däremot vill jag gärna ha ett tydligt besked om huruvida regeringen har vidarebefordrat en uppgift om att det finns sådana avtal i Sverige. Har du uppfattningen att det är regeringen som har medverkat till att denna information har spritts vidare till Europadomstolen?

Mikael Sjöberg: Jag har i dag ingen bestämd minnesbild av det, men det måste framgå av utskottets handlingar kring den kommunikation regeringen hade med domstolen. Jag får be ledamoten att gå till dem.

Ingvar Svensson: Du har alltså inget svar på den frågan.

Mikael Sjöberg: Nej.

Ingvar Svensson: Sedan gällde det sanningshalten i de uppgifter man överlämnar osv. Detta har vi också diskuterat, och jag skall inte ta upp någon längre debatt. Men i en inlaga i samband med omprövningsansökan säger svenska staten att man vill inkalla facket som vittne i en muntlig förhandling. Här finns det en formulering som jag har fastnat för: speciellt som det påstått att domstolen har blivit serverad falsk information. Så står det i inlagan. Det ger mig intrycket att man underliggande faktiskt har haft åsikten att den information man lämnat är korrekt. Har du någon kommentar till detta?

Mikael Sjöberg: Vi såg det här med vittnen som ytterligare ett sätt att öka kvaliteten i det material som lämnades från regeringens sida. Sedan avstod ju domstolen från att utnyttja denna möjlighet, men hela resonemanget kring detta med vittnen gick ut på att öka kvaliteten i processen.

Jag vill understryka att det aldrig förekom någon diskussion från vår sida om att lägga upp processen som ett slalomlopp där vi skulle kryssa mellan vad som var rätt och vad som var fel. Vi var mycket noggranna med att bedriva det här på det sättet att vi visade vad fackföreningsrörelsen hade haft för bevekelsegrunder. Vi var inte heller – det förekom i alla fall aldrig några sådana diskussioner – rädda för att det i vår ambition att visa upp detta skulle komma fram något ofördelaktigt. Det var aldrig någon sådan diskussion, utan det var hela tiden inriktat på att visa upp bevekelsegrunderna. Jag vill säga detta eftersom det ju blev mycket diskussion om hängavtal osv., men som vi uppfattade det var det inte alls *det* principen handlade om. Det var en mycket mer grundläggande fråga som domstolen hade att ta ställning till, dvs. egentligen hur konflikträtten i Sverige skall tillämpas.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja återkoppla till Mikael Sjöbergs inledning. Han sade att det var helt uppenbart att den borgerliga regeringen hade i syfte att förlora i ärendet. Jag skulle vilja att Mikael Sjöberg fördjupade det påståendet genom att förklara om det fanns något i det material som den borgerliga regeringen hade lämnat som var uppenbart felaktigt eller om det fanns brister i materialet som visade att man inte förde ett försvar av den svenska modellen.

Mikael Sjöberg: Jag uttryckte mig ganska exakt så här: Det var uppenbart att den borgerliga regeringen såg en chans att via denna rättsprocess kunna förändra den svenska modellen. Det var den uppfattning jag själv mycket bestämt hade. Om jag börjar i den enkla delen kan jag kanske snarare säga så här: Bristen på underlag, dvs. den förra regeringens brister då det gällde att visa upp fackföreningsrörelsens bevekelsegrunder var, i alla fall för mig, det som tydligast visade hur den borgerliga regeringen agerade. Sedan finns det en promemoria – nu skall man visserligen vara lite försiktig med promemoriors upprättande och vilken juridisk status de har – som upprättades på Justitiedepartementet under den borgerliga regeringen där man mycket tydligt åtminstone för ett resonemang kring att man skulle kunna förlora målet. Jag tror att man beskrev detta i tre olika alternativ. Det här var väl på intet sätt avgörande för vår uppfattning, men det stärkte åtminstone mig i min bild av hur man hade resonerat.

Detta papper tycker jag också har ett annat värde i sig. Vi var nämligen några stycken som fick kännedom om det, men vi valde att aldrig bry oss om det. Vi ville inte dra in för mycket partipolitik i detta och slå varandra i huvudet med sådana delar. För oss var det viktigt att sköta den här processen på ett så korrekt sätt som möjligt, och då tyckte vi inte att det fanns någon anledning att dra in den här promemorian. Men om jag har förstått det hela rätt har promemorian nu överlämnats till utskottet.

Åsa Torstensson: Jag skulle ändå vilja att Sjöberg fördjupade sig i det material som trots allt överlämnades till domstolen. Finns det i detta material

sådana brister att man kan uttrycka sig som Mikael Sjöberg gör, nämligen att regeringen uppenbarligen inte har lämnat över material och därmed argumenterat för den svenska modellen.

Mikael Sjöberg: I det material som lämnades över finns det inga brister. Det var bristen på material som var problemet.

Helena Bargholtz: När vi träffade Carl-Henrik Ehrenkrona fick vi den klara uppfattningen att regeringen bara agerade postbud åt facket. Man skickade över fackets ståndpunkter rakt av för att klargöra fackets bevekelsegrunder. Med tanke på att det ändå handlade om en konflikt mellan en enskild person och den svenska staten, företrädd av regeringen, hade det inte varit på sin plats om man gjort något slags egen komplettering från regeringens sida när man nu skickade över det som åberopades av motparten?

Mikael Sjöberg: Den bedömning vi gjorde var att själva rättsprocessen i grunden handlade om fackföreningsrörelsens rätt att vidta stridsåtgärder, och det var den vi försökte visa upp för domstolen. Vi förde aldrig något resonemang om att gå in i enskildheter, utan vad vi försökte göra var att visa upp fackföreningsrörelsens bevekelsegrunder – hur fackföreningsrörelsen hade uppfattat den här situationen och vad som låg bakom dess agerande. Det var det som vägledde oss i arbetet med den här processen. Detta var den viktigaste orsaken till att vi bedömde att det här var ett korrekt sätt att hantera frågan. En annan gäller detta med att belägga vad som är sanning. I en rättsstat är det ju, åtminstone enligt mig, i princip enbart en domstol som till slut får döma vad som är rimligast.

Helena Bargholtz: Förstod domstolen denna inställning fullt ut, eller kan domstolen eventuellt ha uppfattat det som att ni inte bara skickade över fackets bevekelsegrunder utan också aktivt stod bakom det som motpart till den kärande?

Mikael Sjöberg: Min uppfattning är att domstolen hade detta helt klart för sig. Det framkommer också i kommunikationen från domstolen, i domar osv., att detta var fullständigt klart. Domstolen har formulerat detta på ett sådant sätt att man tydligt ser att man är medveten om att detta inte skulle kunna bestridas av motparten. Jag ber om ursäkt för att jag inte kommer ihåg den exakta formuleringen, men den tror jag säkert att utskottet kan hitta i handlingarna. Enligt mig var det mycket klart att man förstod detta.

Jerry Martinger: Jag vill fortsätta lite grann med det ämne som Helena Bargholtz var inne på. Mikael Sjöberg sade tidigare här att regeringen inte är en myndighet som skall utreda sanningen och att regeringen rentav är oförmögen till det. Då skulle jag vilja ställa en mer övergripande och principiell fråga till Mikael Sjöberg: Anser inte Mikael Sjöberg att det bland regeringens uppgifter i sådana här sammanhang ändå ingår att se till att ett konventionsorgan får en fullständig och korrekt information i ett ärende?

Mikael Sjöberg: Jag anser att det absolut är regeringens uppgift att se till att lämna fullständig och korrekt information. Det var därför vi var väldigt noggranna med att hela tiden i kommunikationen med domstolen tala om att

detta inte var regeringens uppfattning utan de bevekelsegrunder som hade legat till grund för fackföreningsrörelsens agerande.

Jerry Martinger: Gjorde regeringen, under den tid som det handlar om för Mikael Sjöbergs del, någon form av kontroll av de uppgifter som lämnades till Europadomstolen?

Mikael Sjöberg: Vi kontrollerade inte de uppgifterna utan översände dem med den skrivna kommentaren att de var fackföreningsrörelsens uppfattning.

Jerry Martinger: Hade regeringen under den här tiden någon kontakt med Gustafsson?

Mikael Sjöberg: Jag skall först korrigera en sak: Det vi gjorde för att ändå höja kvaliteten var att hålla någon typ av förhör eller diskussion med fyra s.k. vittnen på Utrikesdepartementet för att belägga en del av de här uppgifterna. På det sättet försökte vi ändå att gå djupare än att bara använda det material som kom från LO eller LO-Rättsskydd.

På den sista frågan är svaret att vi inte hade någon kontakt med Gustafsson.

Jerry Martinger: Varför inte det?

Mikael Sjöberg: Detta var en rättsprocess där det inte kändes alldeles naturligt att ha kontakt med motparten. Dessutom var uppfattningen att hans uppgifter var ganska klarlagda. Han hade ju ingivit sin uppfattning till domstolen. Det var ju möjligt för Gustafsson och hans ombud att i ganska god tid gå igenom och lämna synpunkter på de uppgifter som regeringen överlämnade.

Jerry Martinger: Men regeringen hade ju kontakter med fackföreningsrörelsen. Vari ligger skillnaden här?

Mikael Sjöberg: I den första delen av den här processen, under kommissionsbehandlingen, var det just fackföreningsrörelsens del som inte alls hade beskrivits. För att få en helhet i detta var det betydelsefullt att få in fackföreningsrörelsens bevekelsegrund. Därför tog vi kontakt med LO och LO-Rättsskydd.

Jerry Martinger: Kan man säga att regeringen i det här läget såg det som sin uppgift att föra fram fackföreningsrörelsens inställning?

Mikael Sjöberg: Vi såg det som vår uppgift att ge domstolen ett samlat material och en samlad helhet kring det här fallet.

Jerry Martinger: Och då menade ni att det var fackföreningsrörelsens inställning som fattades?

Mikael Sjöberg: Ja.

Inger René: Jag har praktiskt taget fått svar på mina frågor. De vittnesförhör som Mikael Sjöberg kallade dem för – det står vittnesberättelse i de papper som vi har – är från 1995. De är undertecknade av Ehrencrona. I dessa vittnesberättelser står det fortfarande talat om det som sedan har belagts vara fel, nämligen påståenden om att det inte har betalats ut semesterersättning och att

man har fått gå hem när det har regnat utan att få någon lön. Det var det som låg som första grund till det här ärendet.

Anser Mikael Sjöberg att det är att hantera frågorna med vederbörlig omsorg när det fortfarande 1995 får beskrivas utan några som helst invändningar i dessa vittnesberättelser?

Mikael Sjöberg: Jag tycker att just själva händelsen kring vad anställningsvillkoren egentligen innehöll visar på hur svårt det är att vederlägga hur det exakt såg ut. Mig veterligen har ju Gustafsson själv både stått för uppfattningen att han betalade ut löner när det regnade och att han inte betalade ut löner när det regnade. Om arbetsgivaren har den uppfattningen att han gör både–och är det klart att det finns möjlighet för missförstånd i den här processen om vilka arbetsvillkor som har gällt på den här arbetsplatsen.

Jag är inte säker på att det någonsin skulle ha gått att klarlägga detta. Det skulle inte förvåna mig – nu utgår jag bara från min personliga erfarenhet – om arbetsvillkoren skilde från säsong till säsong och från individ till individ, vilket inte är ovanligt i sådana här sammanhang. Jag anser att vi vidtog alla de åtgärder som vi ansåg var rimliga och som också tjänstemännen i Regeringskansliet rekommenderade att vi skulle vidta. Det fanns aldrig i något fall en situation där regeringen valde att avstå från en aktivitet som föreslagits av tjänstemän för att undvika att stöta på någonting som skulle kunna göra det här besvärligare för regeringen.

Inger René: På vilket sätt arbetade ni då för att få klarhet i de här frågorna? Mikael Sjöberg menar att det kunde ha varit olika förhållanden vid olika tillfällen. Hur gjorde ni för att klargöra vilka förhållanden som i realiteten gällde?

Mikael Sjöberg: Vi tyckte ju inte att det var det viktigaste i det här fallet. Det viktigaste var ju att försöka beskriva för domstolen varför fackföreningsrörelsen hade vidtagit de här åtgärderna. Då vidarebefordrade vi efter denna vittnesberättelse – det är ett korrekt påpekande att det skall heta så – de här uppgifterna. Vi ansåg att det var en viktig arbetsuppgift för regeringen att försöka beskriva de grundläggande bevekelsegrunder som fackföreningsrörelsen hade haft.

Om vi tittar i domslut osv. tror jag nog att man kan säga att det var det som domstolen var intresserad av. Man avstod från att ta in de här vittnena. Jag tror att domstolen hade kommit till det läget att man mer övervägde de principiella frågorna än de mer detaljerade anställningsvillkoren.

Helena Bargholtz: Ett mycket viktigt inslag i den svenska modellen är den negativa föreningsrätten. Det är en sak som facket av förklarliga skäl kanske inte känner så väldigt starkt för. När regeringen ändå ville redovisa fackets bevekelsegrunder kunde man då tänka sig att samtidigt ordentligt föra fram till domstolen den möjlighet som man har genom den negativa föreningsrätten? Vi har ju talat om att man ville klargöra för domstolen vad den svenska modellen består av. Vad jag förstår var den negativa föreningsrätten inte någonting som man från fackets sida var så väldigt intresserad av att aktivt lyfta fram. Tänkte sig regeringen att komplettera fackets bevekelsegrunder med detta? Man ville ju tala om den svenska modellen.

Mikael Sjöberg: Jag är inte helt säker på att jag förstår frågan. Min uppfattning var att detta inte alls rörde den här arbetsgivarens vilja att gå med i en arbetsgivarorganisation eller inte. Det var just av den orsaken som fackföreningsrörelsen hade velat teckna ett hängavtal. Min bild av arbete i fackföreningsrörelsen på lokal nivå är att man inte försöker att påverka de arbetsgivare som inte vill gå in i en arbetsgivarorganisation. De är ofta väldigt bestämda i sin uppfattning. Då har man ett annat medel på arbetsmarknaden i form av hängavtal. Den frågan var inte uppe för något djupare agerande, i alla fall inte hos mig, av den orsaken att fackföreningsrörelsen aldrig, som jag uppfattade det, hade försökt att föra ett resonemang med Gustafsson om att han borde eller skulle tvingas in i en organisation mot sin vilja.

Helena Bargholtz: Mycket av diskussionen har ju just handlat om den negativa föreningsrätten och att få stå utanför. Men det var alltså ingenting som regeringen lyfte fram?

Mikael Sjöberg: Det här är min uppfattning. Det får kanske ursäktas att jag inte på den här korta stunden har hunnit läsa in hela materialet igen. Det är min uppfattning att båda regeringarna hade samma uppfattning, nämligen att konflikten inte handlade om föreningstillhörighet.

Per-Samuel Nisser: Jag vill gå tillbaka till den här vittnesträffen som var i oktober 1995 och vad som egentligen hände där. Det var ju fyra personer som var med. Dagen efter begärde regeringen vilka som skulle vara med som vittnen i domstolen. Då plockade man bort två personer. Den ena av de två som försvann var den som sade sig ha fått det här samtalet. Det var ju liksom kärnan, grunden eller upprinnelsen till hela den här affären att någon hade fått ett samtal. Varför försvann den personen? Det var ju ändå ett huvudvittne. Vet du om det hände något under det här mötet som gjorde att man bedömde att den personen inte skulle vara med?

Mikael Sjöberg: Jag deltog inte i den vittnesträffen. Jag deltog inte heller i någon diskussion om det skulle vara två eller fyra personer med. Som jag uppfattar det gjordes det en ren tjänstemannabedömning av vad som krävdes för att fortsätta den processen. Jag vet inte vad Ehrencrona och ett antal andra tjänstemän hade för bevekelsegrunder. Det var ingenting som lyftes upp till ledningen på Arbetsmarknadsdepartementet och fördes resonemang kring.

Jerry Martinger: Jag måste erkänna att jag fortfarande inte har riktigt klart för mig vilken form av kontroll som gjordes av sanningshalten eller riktigheten i de uppgifter som lämnades. Jag måste faktiskt ställa den frågan en gång till. Vilken form av kontroll gjordes beträffande de uppgifter som lämnades av fackföreningsrörelsen?

Mikael Sjöberg: Det gjordes egentligen två, om jag skall försöka vara väldigt konkret. Dels använde vi vårt omdöme, dels hölls den här vittnesträffen.

Jerry Martinger: Det handlar egentligen bara om den här vittnesträffen i rent konkreta åtgärder? Och dessutom använde man sitt omdöme.

Mikael Sjöberg: Det är min minnesbild så här ett antal år efteråt. Med den korta tid från det jag blev kallad till i dag har jag inte hunnit läsa in alla texter. Men det som åtminstone är klart från den här tiden är ju att det som vi såg som en viktig del och som vi tyckte var betydelsefullt för rättsprocessen var att visa hur fackföreningsrörelsen hade upplevt det och vilka bevekelsegrunder de hade haft. Vi tog aldrig de här uppgifterna till regeringen och sade att det var vår uppfattning. Vi gjorde en mycket klar distinktion emellan vad som hade varit fackföreningsrörelsens orsaker och vad som möjligtvis skulle ha varit regeringens. Det tyckte jag var, åtminstone upplevde jag det så på den tiden, ett oerhört betydelsefullt ställningstagande som vi gjorde.

Jerry Martinger: Gjorde ni någon form av kontroll beträffande de uppgifter som lämnats av Gustafsson?

Mikael Sjöberg: Det beror på hur du menar. Det som var väl diskuterat både i medierna och i andra delar var ju de här anställningsförhållandena. Personligen tyckte jag att det faktiskt var omöjligt att reda ut vad som hade gällt. Jag är helt övertygad om att det var en mycket speciell situation med villkor som säkert har ändrats och varit lite olika i olika situationer. Vi vidtog inga särskilda åtgärder i form av kontakter med Gustafsson eller hans ombud. De hade ju sin inlaga till domstolen, och regeringen hade sin.

Jerry Martinger: Det är ju en sak om det har lämnats en del uppgifter i medierna. Det är ju ingenting som man kanske kan sammanfatta med att konventionsorganen har fått det till sig. Ni hade ju ändå, även om det bara var det lilla, en träff när det gällde en kontroll av fackföreningsrörelsens synpunkter. Men det gjordes ingen kontroll när det gällde Gustafssons synpunkter, eller hur?

Mikael Sjöberg: Nej, och en viktig del däri var ju att uppfattningen var att regeringen måste använda sitt omdöme. Det går inte att gå in med vilket material som helst, även om man skulle försöka vara hur tydlig som helst om att det är fackföreningsrörelsens uppfattning. Därför fanns det anledning att hålla en vittnesträff som ett led i att höja kvaliteten på det material som regeringen lämnade in. Jag upplevde att ansvaret för motparten och hur hans material såg ut var hans och hans ombuds.

Jerry Martinger: Men Sjöberg anser inte att det fanns någon som helst skyldighet eller något intresse från den svenska regeringen att på något sätt syna eller kommentera Gustafssons uppgifter eller inställning?

Mikael Sjöberg: Regeringen var ju ingen part i den här konflikten om dessa avtalsvillkor och anställningsvillkor. Regeringen blev stämd inför domstol om eventuellt skyddande av den här individen utifrån de här konventionerna. Regeringen bedömde det som viktigt att påvisa fackföreningsrörelsens bevekelsegrunder. Regeringen var ingen del i denna grundkonflikt. Det var egentligen en civilrättslig konflikt mellan två juridiska objekt. Regeringen gick aldrig in i den delen och har aldrig varit inne i någon typ av processande. Jag tycker inte att det fanns någon anledning att gå in och titta på detta.

Jerry Martinger: Men det handlar ju ändå om en tvist om den svenska modellen och hur den förhåller sig till konventionen. Det är ju ytterst detta det egentligen handlar om. I presentationen av den svenska modellen och granskandet av den situation som gäller i Sverige borde det kanske också ha ingått att titta lite närmare på det Gustafsson hade sagt.

Mikael Sjöberg: Europadomstolens uppgift är ju just att döma i om den här eventuella konflikten stod i enlighet med de konventioner som Sverige har tecknat. Regeringen var ju instämd till domstolen i den här rättsprocessen. Då tyckte vi att det var viktigt att vederlägga hur fackföreningsrörelsen hade agerat. Det var ju det som själva den här konflikten handlade om. Jag tycker att man måste ha klart för sig att när man hamnar i Europadomstolen har man lämnat konflikten om huruvida arbetsvillkoren var x eller y. Då handlar det om huruvida konflikten stod i överensstämmelse med de olika konventionerna, och det hävdade man att den kanske inte gjorde. För att påvisa hur fackföreningsrörelsen hade agerat agerade regeringen på det sätt som jag har beskrivit.

Ingvar Svensson: Jag vill bara notera en sak för protokollets skull. Professor Fahlbäck citerades tidigare här: Med pistolen för pannan. Det bör klart framgå att det var med citattecken i artikeln. Du sade kanske det. Av argumenteringen kunde man uppfatta att det inte var den typen av citat.

Du säger att regeringen använde sitt omdöme och det här förhöret för att fastställa sanningshalten. Det var det enda sättet som man prövade sanningshalten i detta. Om man då går till den här inlagan när det gäller omprövningsansökan som jag åberopade tidigare här, argumenterar ju regeringen eller staten utifrån perspektivet att en intervju i Dagens Eko verifierar en viss information. Det var uppenbarligen åtminstone en tredje punkt där regeringen använde ett sätt att pröva sanningshalten genom att hänvisa till Sveriges Radio. Hur kommenterar du det?

Mikael Sjöberg: Jag jobbade inte på Arbetsmarknadsdepartementet vid det tillfället. Jag är fel person att kommentera detta.

Ingvar Svensson: Det var inte så jag menade. Denna uppgift vidarebefordrades till domstolen. Regeringen gick in och argumenterade i sanningsfrågan helt enkelt.

Mikael Sjöberg: Jag är inte insatt i hur beredningen gick till vid det tillfället. Jag avstår från att kommentera detta.

Ingvar Svensson: Du sade att det var omdömet och det här förhöret, men det finns kanske ytterligare punkter där regeringen rent faktiskt har prövat något slags sanningshalt enligt din bedömning.

Mikael Sjöberg: Det har jag mig veterligen inte sagt.

Ingvar Svensson: Nej, men du säger att du inte känner till det. Du kan inte veta om det fanns ytterligare punkter där man hade verifierat sanningshalten.

Mikael Sjöberg: Hur ärendet har beretts efter det att jag lämnade Arbetsmarknadsdepartementet och departement med ansvar för beredningen av den

här frågan bedömer jag inte på något sätt omfattas av mina svar. Jag svarar för det som hände under den tid jag fanns nära det statsråd som hade ett beredningsansvar för frågan.

Vice ordföranden: Låt mig ställa en fråga som handlar om hur Blomberg, som ju har avlidit, uppfattade sitt ansvar i den här frågan. Är det så att statsrådet Blomberg ansåg sig vara ansvarig i regeringen för de här frågorna?

Mikael Sjöberg: Absolut. Det var ju en mycket ovanlig fördelning av frågorna i Regeringskansliet. Han hade ansvar för flykting-, invandrar- och arbetsrättsfrågor, som det hette på den tiden. Enligt § 5-förordnandet inom Arbetsmarknadsdepartementet låg arbetsrättsfrågor, och följaktligen den här, på Leif Blomberg.

Vice ordföranden: Eftersom det inte finns någon ytterligare som vill ställa frågor tackar vi Mikael Sjöberg för att han ville ta sig tid och komma hit och svara på våra frågor.

Vi ajournerar sammanträdet till kl. 11.30, då Börje Hörnlund ställer sig till förfogande för utfrågning.

Landshövding Börje Hörnlund

Vice ordföranden: Vi fortsätter utfrågningarna i anledning av den granskning som vi utför beträffande Torgny Gustafsson-fallet. Vi hälsar Börje Hörnlund välkommen hit. Han har ställt sig till förfogande trots andra sammanträden, vilket vi sätter stort värde på.

Vi brukar lägga upp det så att den som är beredd att svara på frågor får inleda om han önskar det, och i annat fall går vi direkt på frågorna.

Börje Hörnlund: Efter att ha läst igenom ett antal papper kan jag bara kort säga att jag mötte det här genom min chefsjurist och övriga jurister på Arbetsmarknadsdepartementet. Chefsjurist var Per Virdesten, som nu är i Statsrådsberedningen. När jag kom till departementet var de väldigt noga med att statsrådet skulle vara mycket försiktig i pågående processer, och om han hade några uppfattningar borde han däremot ta initiativ därefter för att ändra lagen. Jag har försökt leva efter det. I det här fallet var det min juristenhet som hela tiden arbetade, men de föredrog ärendet för mig. Det är i korthet det hela.

Vice ordföranden: Eftersom Moderata samlingspartiet just nu inte har några frågor skall jag be att få ställa en fråga först. Jag har inte föreställt mig att Börje Hörnlund var ansvarigt statsråd i regeringen för den här frågan. Vi har uppfattat det så att det egentligen var Reidunn Laurén, men hon vill inte komma hit och svara på frågor. Därför har vi försökt arbeta på ett annat sätt.

Den första frågan är: Vem var ansvarigt statsråd i regeringen enligt Börje Hörnlund?

Börje Hörnlund: Jag upplevde att Reidunn Laurén höll i denna fråga.

Vice ordföranden: Enligt det material vi har fick du den här frågan föredragen för dig vid något tillfälle, och frågan är då: Vilka överväganden gjorde

du som statsråd i själva huvudfrågan? Ansåg du att den svenska modellen skulle försvaras? Eller var det den borgerliga regeringens inriktning beträffande arbetsrättsfrågorna och konflikträtten att en förlust i Europadomstolen skulle vara i linje med vad regeringen önskade?

Börje Hörnlund: Jag upplevde ingen diskussion vare sig med mina regeringskolleger eller med mina jurister om att man skulle vinna eller förlora, utan vi släppte juristerna fria för att i sak gå igenom de här frågeställningarna.

Vice ordföranden: Du sade att du inte hade någon minnesbild av att det hade förts något resonemang mellan kollegerna. Förde inte regeringen som kollektiv något resonemang i den här frågan?

Börje Hörnlund: Inte vad jag kommer ihåg. Det var ju vissa underhandssamtal, men jag kommer inte ihåg en samlad regeringsdiskussion.

Vice ordföranden: Den regering du tillhörde hade ju ambitionen att ändra på arbetsrätten. Du var själv ganska aktiv på några olika områden i fråga om det, och även i fråga om konflikträtten, framför allt mot enmansföretag eller familjeföretag. Diskuterades det någon gång att det kunde vara till nackdel för den fortsatta politiska processen om Sverige skulle vinna i Europadomstolen? Om Europadomstolen skulle säga att detta var okej ur konventionssynpunkt skulle det uppfattas av er som att man vred detta argument ur händerna?

Börje Hörnlund: I min närvaro fördes inte någon sådan diskussion. Arbetsrättsfrågorna bereddes på ett möte på Harpsund, och där fanns det naturligtvis olika utgångspunkter inom regeringen. Men det stannade vid, som vi tyckte, en småföretagsanpassning.

Vice ordföranden: Det var det som så småningom blev en proposition och beslut i riksdagen?

Börje Hörnlund: Ja.

Vice ordföranden: Det hade inget egentligt samband med den här frågan?

Börje Hörnlund: Nej.

Ingvar Svensson: Jag undrar bara om du har någon minnesbild av att ni över huvud taget diskuterade vilket statsråd som skulle vara ansvarigt för beredningen av detta ärende. Eller var det med automatik så, eftersom det var en rättslig prövning i Europadomstolen, att Justitiedepartementet skulle vara ansvarigt för den här frågeställningen? Har du ingen minnesbild av detta? Tydligen gjorde den efterföljande regeringen en annan bedömning, så att man lät ett annat statsråd än det som var på Justitiedepartementet vara beredningsansvarigt på det här området.

Börje Hörnlund: Jag fann det rätt naturligt att Reidunn Laurén med sin erfarenhet hade ansvaret. Det hade troligtvis diskuterats i Statsrådsberedningen eller på annan nivå att huvudmannaskapet skulle vara där. Jag kände inte

anledning att kämpa om den frågan, utan mina experter fick vara experter. Jag hade väldigt stort förtroende för Per Virdesten och övriga jurister.

Vice ordföranden: Det tycks inte finnas ytterligare frågor. Vi ber att få tacka Börje Hörnlund för att han kom hit.

F.d. statsminister Ingvar Carlsson

Vice ordföranden: Då fortsätter utskottet sin utfrågning med anledning av Torgny Gustafsson-fallet. Jag ber att få hälsa Ingvar Carlsson välkommen. Han har förklarat sig beredd att svara på frågor i anslutning till detta ärende. Vi brukar göra så att den utfrågade kan börja med något inledande resonemang eller gå direkt in på frågorna. Ingvar Carlsson får bestämma hur det skall vara.

Ingvar Carlsson: Jag har inte något att inleda med.

Per-Samuel Nisser: Bakgrunden är väl känd. Hotell- och restauranganställdas förbund begärde Torgny Gustafssons företag Ihrebaden i blockad 1987 när han inte ville teckna ett kollektivavtal. Efter det har följt många turer i ärendet. Jag skall inte gå in på alla detaljer.

I ett senare skede skulle regeringen, både skriftligt och muntligt, framföra synpunkter till Europadomstolen. De uppgifterna fick regeringen från LO. Deras uppgifter blev även regeringens inlaga till domstolen.

Ärendet heter formellt staten mot Torgny Gustafsson. Hur ser Ingvar Carlsson på hur regeringen uppfattade sin roll i detta ärende?

Ingvar Carlsson: Det är en vanlig situation där det kommer in en anmälan. Det kan vara två saker, att staten är direkt part eller att där är två parter som strider mot varandra och där regeringen har att lämna in det material som kan vara lämpligt i sammanhanget. Frågan bereddes i sedvanlig ordning av Arbetsmarknadsdepartementet. Vad jag har förstått skedde den beredningen på ett helt rimligt och riktigt sätt.

Per-Samuel Nisser: Det har visat sig att flera av de uppgifter som fördes fram av regeringen och dess ombud, som ursprungligen kom från LO, inte var riktiga på alla punkter. Bland annat skickade LO ett brev till regeringen strax innan ärendet kom upp i Europadomstolen. Där stod det att en del av de uppgifter som LO hade lämnat byggde på "gissningar och hörsägen". Det visade sig bl.a. att det som skulle ha startat fackets agerande, ett samtal från en anställd på företaget, inte skulle ha skett. Det finns olika synpunkter på vad som egentligen hände, dvs. det är vissa tveksamheter.

Det material som regeringen sedan använde innehåller alltså en hel del felaktigheter som kom att påverka hela ärendets gång. Anser Ingvar Carlsson att regeringen borde ha reagerat när brevet kom och gjort fler kontroller? Det har visat sig när olika har utfrågats här att några kontroller aldrig gjordes, trots att LO meddelat att de uppgifter som fanns inte riktigt stämde.

Ingvar Carlsson: Får jag lov att klara ut att en statsminister aldrig går in i departementens beredning. Vi har departement för att de skall bereda ärenden. Om ett departement anser att en fråga är av en alldeles speciell karaktär

– och det hör till undantagen att en statsminister går in – sker det en särskild beredning för statsministern. Jag har inget minne av att en sådan beredning ägde rum för mig. När jag har sett över materialet är det ganska givet, därför att den inkommande socialdemokratiska regeringen fick 1995 klart för sig att den tidigare regeringen bara hade vidarebefordrat den ena partens åsikter. Då betraktade arbetsmarknadsminister Leif Blomberg det som självklart att vidarebefordra också den andra partens uppgifter.

Jag har tagit del av att justitieminister Laila Freivalds utförligt har motiverat hur långt en regering kan gå när det gäller riktigheten i materialet. Om man vet eller inser att materialet är felaktigt skall det inte gå vidare. Hade jag blivit tillfrågad i ett fall av det slaget och hade fått veta att materialet är felaktigt och med en undran om huruvida det skall skickas vidare hade jag sagt nej. Nu diskuterar jag hypotetiskt.

I det här fallet fanns båda parter där nere. Det var i domstolen som frågan om vem som hade rätt skulle avgöras. Regeringen skulle inte gå in och förpröva fallet. När jag i efterhand har läst in materialet har jag förstått att det fanns material från den ena parten som domstolen inte hade fått ta del av. Regeringen vidarebefordrade materialet. Jag har aldrig hört talas om att man misstänkte att materialet inte var riktigt. Det fanns sedan en möjlighet till prövning i en domstol.

Per-Samuel Nisser: Det visade sig att materialet uppenbarligen var felaktigt. LO skickade självt ett brev till regeringen och talade om detta. Ingvar Carlsson sade, mer hypotetiskt, att om man vet att materialet inte är riktigt bör det ej skickas vidare. Men så skedde i det fallet.

Ingvar Carlsson: Jag har ingen sådan uppgift. Det får andra som har de uppgifterna svara på. Jag har ingen sådan uppgift. Jag har aldrig varit informerad om att något material skulle vara felaktigt.

Jag understryker att det inte är en sanningsprövning som skall ske från regeringens sida. Det gjorde inte den borgerliga regeringen. Det gjorde inte den socialdemokratiska regeringen. När två parter står mot varandra skall de kunna korrigera varandra. Den möjligheten fanns för Torgny Gustafsson i samband med prövningen. Han hade alla möjligheter att korrigera eventuella felaktigheter.

Per-Samuel Nisser: Då kommer vi in på frågan om statens objektivitetsplikt. Ingvar Carlsson tangerar frågan. LO var ju part i målet. Ändå förde regeringen fram den ena partens åsikter, inte båda parters synpunkter, i ärendet. Var det riktigt hanterat, Ingvar Carlsson?

Ingvar Carlsson: Den frågan förstår jag faktiskt inte alls. När den socialdemokratiska regeringen kom in i frågan hade den ena partens uppfattningar lämnats in. När den socialdemokratiska regeringen kom in såg man till att den andra partens uppfattningar fick komma fram.

Per-Samuel Nisser: Utan att kontrollera dem?

Ingvar Carlsson: Detta har Laila Freivalds redan svarat på. Det är inte regeringens uppgift att göra en sanningsprövning i ett sådant fall där två parter står mot varandra.

Vice ordföranden: Jag känner ett behov av att klarlägga att tvisten i Europadomstolen var mellan Sverige och Torgny Gustafsson. Den bakomliggande konflikten var mellan Torgny Gustafsson och ett fackförbund i Sverige. Det är hanteringen av konflikten mellan Sverige och Torgny Gustafsson som vi granskar.

Ingvar Svensson: Jag har två frågor. Vi har fått klarlagt att beredningsansvaret i den tidigare regeringen låg på Justitiedepartementet, men flyttades sedan under den socialdemokratiska regeringens tid. Fanns det några överväganden över varför frågan flyttades från Justitiedepartementet?

Ingvar Carlsson: Nej, det har jag inget minne av. Detta var en arbetsrättsfråga. I och med att det fanns en arbetsmarknadsminister och ett arbetsmarknadsdepartement, tyckte vi nog att det var rimligt att ärendet låg där. Jag har inget precist minne av motiven bakom. Det fanns inga speciella utredningar eller annat bakom.

Ingvar Svensson: Jag har förståelse för att statsministern inte kan vara informerad i alla beredningsfrågorna. Är det inte ganska rimligt att när en regering lämnar över ett material att man har en viss kontroll över sanningsenligheten i det material som överlämnas, annars kan parter fabulera fritt i olika sammanhang och sedan få regeringens stöd för att vidarebefordra denna uppfattning? Är det inte rimligt att ha en sträng syn på vilka fakta som överlämnas?

Ingvar Carlsson: Det är inte rimligt att en regering skall gå in och detaljgranska de uppgifter en part har lämnat in. När det är uppenbart felaktiga uppgifter skall de inte vidarebefordras. Annars vidarebefordras uppgifterna som den partens inlaga. Sedan sker prövningen av vilken part som har rätt eller fel i samband med utfrågningen.

I efterhand har jag förstått av handlingarna – jag betonar att jag har läst in dem nu, ärendet har gått vidare sedan jag slutade som statsminister – att detta inte har ansetts vara av vikt för den ståndpunkt som domstolen kom fram till.

Ingvar Svensson: Det är inte det vi granskar. Vi överprövar inte Europadomstolens ställningstagande. Vi diskuterar om regeringen lämnade korrekt information eller inte. Det är det som utskottet skall granska.

Ingvar Carlsson: Det är helt orimligt att en regering skall gå in och försöka genom utfrågningar och prövningar av sanningen avgöra om den parten har rätt eller inte. Om man inte ser ett uppenbart fel skall materialet vidarebefordras. Sedan får de instanserna pröva vilken part som har rätt eller fel.

I det här fallet visste man dessutom att motparten kan inlägga sina synpunkter och därmed korrigera vad man anser vara rätt eller fel. Jag tycker inte att regeringen har slarvat i handläggningen.

Ingvar Svensson: Menar du att regeringen i sådana fall inte har något sakligheteskrav på sig i agerandet t.ex. vid ...

Ingvar Carlsson: Jag har redan svarat på frågan. Man kan inte begära att regeringen skall gå in och sanningspröva detta. Om man gör en skälighetsbedömning att det hela inte stämmer, då skall det inte vidarebefordras.

Åsa Torstensson: Jag skulle vilja att Ingvar Carlsson fördjupade sig lite grann ytterligare i behovet av sanningshalten. Parterna är trots allt Torgny Gustafsson och svenska staten. Svenska staten använder sig av information direkt från LO.

Just med anledning av att staten använder sig av en fördjupad argumentering med hjälp av information från den ena sidan, går det inte att kräva att staten – i det här sammanhanget regeringen – faktiskt också tar ansvar för sanningshalten i materialet?

Ingvar Carlsson: Nej, jag tror inte att det är rimligt. Jag upprepar att Laila Freivalds har utförligt svarat på dessa frågor.

När Leif Blomberg tog hand om ärendet fanns uppgifter överlämnade från den ena parten men inte den andra. Leif Blomberg såg till att det korrigerades, så att uppgifter från båda parter skickades ned. Jag tror inte att Leif Blomberg uppfattade att det materialet inte höll. Dessutom visste han att det skulle ske en prövning, så att motparten där nere skulle ha möjlighet att korrigera eventuella synpunkter. Det finns inte i den svenska rättsordningen att sätta i gång någon sådan process här.

Helena Bargholtz: Herr ordförande! Jag har delvis redan fått svar på mina frågor.

Regeringen, genom Ehrenkrona, agerade som postbud. Det fanns inget intresse för regeringen att komplettera fackets bevekelsegrunder. Det var bara att skicka iväg materialet. Staten är ändå part i målet. Vi har konstaterat att det i grunden är fråga om en facklig tvist. Men i det här fallet är det Torgny Gustafsson mot staten. Det är just rollen att företräda staten som är frågan. Jag vet att regeringen inte är en myndighet...

Ingvar Carlsson: Jag har fått den frågan i tre olika omgångar. Jag kan inte riktigt föreställa mig vad dessa ledamöter i KU har tänkt sig att det är för en process regeringen skall sätta i gång?

Hur menar man att man skall pröva sanningshalten? Då måste båda processa hemma i Sverige innan materialet skickas vidare. Båda parter måste utfrågas och konfronteras. Detta har aldrig förekommit. Däremot har jag sagt att om man från regeringens sida konstaterar att det inkomna materialet är felaktigt, då skall det inte skickas vidare. Om det inte är så, är det rimligt att båda parter, inte bara en part, lämnar in sitt material. Därför var det bra att Leif Blomberg tog initiativet.

Helena Bargholtz: Jag håller med om att det bästa hade varit om man hade kunnat börja den här processen i Sverige, men enligt de uppgifter som tydligen har kommit fram var det inte möjligt. Det finns tydligen någon skrivning om detta som har gett motparten intryck av att man inte kunde ta en process om detta i Sverige. Såvitt jag förstår är det oklart.

Ingvar Carlsson: Man hade ju från den borgerliga regeringen från början kunnat ta in LO:s och fackförbundets synpunkt. Då hade vi kanske sluppit rätt mycket av den process som vi sedan har upplevt.

Helena Bargholtz: Och då hade man kunnat starta en process i Sverige?

Ingvar Carlsson: Nej, då hade man från början där nere kunnat ha ett fullödigt material att ta ställning till, och då hade kanske beslutet från kommissionen blivit ett annat – det vet vi inte.

Per-Samuel Nisser: Jag tänkte komma in på frågan om negativ föreningsfrihet, som är en viktig del i det här. Det gäller den enskildes rätt att ej vara med i eller vara ansluten till en förening. I det här fallet med Torgny Gustafsson hade han uppenbarligen inte möjlighet att avstå från att teckna ett avtal. Det blev så stora konsekvenser att han till slut fick sluta att driva sitt företag. Fanns det i ett skede en åsikt att det här fallet var så principiellt vad gäller de effekter som skulle ske på det svenska arbetsrättsområdet, för den svenska modellen, om staten skulle förlora att kontrollen och noggrannheten fick ge vika?

Ingvar Carlsson: Absolut inte.

Ingvar Svensson: Ingvar Carlsson säger här att regeringen inte kan gå in och pröva sanningshalten. Det gjorde man faktiskt i ett av de påståenden som facket lämnade. Det var dock sedan Ingvar Carlsson hade slutat som statsminister. Jag vill bara peka på att man försökte verifiera ett av dessa påståenden genom att hänvisa till ett inslag i Dagens Eko. En regering som kom efter din regering har åtminstone på en punkt försökt verifiera en viss information.

Ingvar Carlsson: Det är klart att man kan ställa kompletterande frågor om man är misstänksam på någon punkt. Men inte heller den borgerliga regeringen åstadkom någon sanningsprövning när man gick in. Den socialdemokratiska gjorde det inte, och jag har försökt motivera varför. Det var den rimliga slutsatsen från båda regeringarna. Det var inte bara den socialdemokratiska utan även den borgerliga regeringen, som handlade det här från början, som inte ansåg en sanningsprövning vara rimlig i det fallet.

Jerry Martinger: Ingvar Carlsson säger att det inte kan vara fråga om att en regering skall göra någon sanningsprövning, men om man konstaterar att direkta felaktigheter förekommer skall man agera. Det är väl riktigt uppfattat av mig att det är Ingvar Carlssons uppfattning?

Ingvar Carlsson: Om man inser att en uppgift är helt felaktig anser jag inte att man skall vidarebefordra den.

Jerry Martinger: Gjordes det några försök att kontrollera de uppgifter som fackföreningsrörelsen hade lämnat?

Ingvar Carlsson: Jag var statsminister. Jag var inte arbetsmarknadsminister eller tjänsteman i Arbetsmarknadsdepartementet. Det kan jag inte svara på.

Jerry Martinger: Ingvar Carlsson säger att Leif Blomberg såg till att båda parternas uppgifter blev nedskickade till Europadomstolen.

Ingvar Carlsson: Jag har läst detta material och konstaterat att han gjorde det.

Jerry Martinger: Vi har tidigare i dag hört Mikael Sjöberg, som var den närmast ansvarige hos Leif Blomberg. Han har berättat att det i den avsikten

hölls ett vittnesförhör på UD:s rättsavdelning. Det vittnesförhöret hölls den 23 oktober 1995, och avsikten var att utröna fackets inställning. Hur vill Ingvar Carlsson förklara att det här vittnesförhöret med fackföreningsrörelsen hölls den 23 oktober, medan den inlaga som regeringen skickade skickades den 12 september, dvs. över en månad tidigare, innan man hade hört fackföreningsrörelsen?

Ingvar Carlsson: Det är en orimlig fråga till mig. Jag har inte deltagit i beredningen.

Jerry Martinger: Vad anser Ingvar Carlsson om det förfarandet att man först skickar ned synpunkterna från fackföreningsrörelsen den 12 september och sedan hör fackföreningsrörelsen den 23 oktober?

Ingvar Carlsson: Jag tycker att man skall ställa den frågan till dem som handlade ärendet och inte till någon som inte har handlagt ärendet.

Jerry Martinger: Men jag måste kunna fråga Ingvar Carlsson vad Ingvar Carlsson anser om det förfarandet.

Ingvar Carlsson: Jag skulle vilja gå igenom det mycket mera noggrant och inte bara svara på en utkastad fråga. Jag handlägger inte frågor så vårdslöst.

Jerry Martinger: Menar då Ingvar Carlsson att det inte kan ha handlagts på det här sättet?

Ingvar Carlsson: Det vet jag inte. Jag svarar inte på frågor på så dåligt underlag. Om jag skulle svara på den frågan skulle jag först behöva fråga ut dem som har handlagt detta, om deras motiv, vad som var orsaken. Därefter skulle jag kunna svara på frågan. Jag tycker att den frågan skall ställas till dem som handlade frågan.

Jerry Martinger: För mig är det naturligtvis en egendomlighet att det är på det sättet. Det förstår säkert Ingvar Carlsson.

Ingvar Carlsson: Det får gärna utfrågaren tycka, men jag som svarande svarar inte på frågor på så dåligt underlag.

Jerry Martinger: Min fråga är föranledd av att Ingvar Carlsson säger att Leif Blomberg såg till att båda parternas uppgifter blev nedskickade. Då gör jag den reflexionen att fackföreningsrörelsens uppgifter blir nedskickade över en månad innan de hörs.

Ingvar Carlsson: Jag har sagt att jag har läst mig till i handlingarna att Leif Blomberg agerade på det här sättet. Jag förutsätter att de handlingar som konstitutionsutskottet har fått ta del av är korrekta i det avseendet.

Vice ordföranden: Jag känner mig föranlåten att säga att det framgår av det material vi har fått i vilken tidsordning detta skedde. Europadomstolens president Ryssdal hade en kommunikationsomgång med parterna för att klarlägga det. Det är väl det som är skillnaden i tid mellan de två dokument som Martinger tar upp. Jag tycker att det är angeläget för mig som ordförande att säga detta, så att det inte blir en missinformation på denna punkt.

Kenneth Kvist: Det här var ett principiellt ganska omtalat och betydelsefullt fall, eftersom den borgerliga regeringen ville ändra svensk arbetsmarknadslagstiftning. Det torde ha framkommit, och har också sagts under de utfrågningar vi har haft – och som du har kunnat ta del av – att den borgerliga regeringens företrädare inför Europadomstolen hade den uppfattningen att den borgerliga regeringen inte hade något emot om Sverige förlorade målet. Det är ett något uppseendeväckande konstaterande av en regeringsföreträdare men också ett något märkligt förhållande.

Då undrar jag: När nu den socialdemokratiska regeringen tillträder och får ta över det här fallet, görs det då någon föredragning för dig som statsminister om just bristerna i hur den borgerliga regeringen har drivit ärendet gentemot Europadomstolen? Är det någonting som Arbetsmarknadsdepartementet bara konstaterar för sig, eller är det någonting som förs upp på kollektiv nivå i regeringen?

Ingvar Carlsson: Att den borgerliga regeringen medvetet eventuellt skulle vilja förlora det här ärendet har jag inte haft någon kännedom om. Det visste jag inte om som statsminister, utan det har tydligen framkommit i samband med utfrågningarna här. Om jag fick någon föredragning av Leif Blomberg eller någon medarbetare inför allmän beredning kan jag omöjligt erinra mig nu. Jag kan bara säga att som jag har sett materialet nu, där det konstateras att fackföreningsrörelsens uppgifter inte fanns nedskickade, skulle jag ha sagt att det materialet självfallet också skall sändas in. Det hade varit min reaktion. Jag tror inte att jag fick någon särskild beredning i den frågan.

Kenneth Kvist: Det är klart att utöver det formellt juridiska, där man har pekat på vilka lagparagrafer som gäller, som finns i den borgerliga regeringens inlaga, har det väl ändå varit så att Arbetsmarknadsdepartementet har velat ge bakgrunden till hur bevekelsegrunderna ser ut i en sådan här konflikt och också velat delge domstolen fackets bevekelsegrunder och då har gjort det för att få den här allsidigheten.

Det var alltså inte så att man föredrog det här ärendet eller informerade dig som statsminister? Det fanns också en PM som den borgerliga regeringen, av misstag möjligen, lämnade efter sig där det framgår att man har spekulationer i den riktningen att om man förlorar målet har man därmed en möjlighet, i hägnet av denna förlust, att ändra principerna för arbetsmarknaden. Det är ganska uppseendeväckande fakta.

Ingvar Carlsson: Jag borde ha kommit ihåg det i så fall. Den här uppgiften har jag sett i samband med utfrågningen här. Däremot var det naturligtvis så att den socialdemokratiska regeringen kände ett behov av att försvara den rättsordning som fanns. Vi ville vinna målet.

Per-Samuel Nisser: Det vi kan titta på är regeringens agerande i det här ärendet inför Europadomstolen. Enligt uttalande från Justitiekanslern gällande ett annat fall, Leanderfallet, och regeringens handläggning där vill jag citera en rad från konstitutionsutskottets bedömning: "Utskottet vill dock understryka vad Hans Cornell själv framhållit i ett ärende i ett annat sammanhang hos JK om att regeringen alltid måste sträva efter att se till att kon-

ventionsorganen erhåller fullständig och korrekt information även när informationen talar emot den ståndpunkt regeringen intagit i processen."

Förra veckan utfrågade vi bl.a. Carl-Henrik Ehrenkrona, och han sade: LO:s uppgifter var regeringens uppgifter.

Hur ser Ingvar Carlsson på det här? Agerade regeringen med den noggrannhet och respekt för fakta som man kan förvänta sig?

Ingvar Carlsson: Jag har läst justitieministerns svar, och för tids vinnande kan jag säga att jag helt och hållet ställer mig bakom Laila Freivalds svar på den frågan.

Per-Samuel Nisser: Innebär det att Ingvar Carlsson anser att regeringen agerade noggrant?

Ingvar Carlsson: Laila Freivalds har på ett föredömligt sätt delat upp det här i de fall där staten försvarar t.ex. en myndighet och där det är två tvister från början mellan två parter. Jag ställer mig helt bakom det svar som Laila Freivalds har gett där.

Kenth Högström: Du har erfarenhet av regeringsarbete under fyra decennier och har beträtt många ministerposter, bl.a. vice statsminister och statsminister. Det kan inte finnas någon politiker i det här landet i dag som har större regeringserfarenhet än du. Kan du erinra dig något liknande fall? Då menar jag alltså en Europadomstolsprövning där en enskild sätter i fråga det svenska rättssystemet.

Ingvar Carlsson: Det har säkert förekommit. Det har förekommit fall där regeringen under prövningen har sagt att vår lagstiftning och våra rättsregler inte är rimliga. Då finns det två vägar att gå. Man kan redovisa detta för domstolen, eller man kan lägga en proposition, vilket kanske är det allra bästa, och rätta till detta. Det har säkerligen förekommit sådana fall.

Kenth Högström: Kan du erinra dig något ärende där svenska staten på liknande sätt har lagt in en tvistande parts inlaga?

Ingvar Carlsson: Det kan jag däremot inte på rak arm erinra mig. Men jag vågar inte hundraprocentigt säga att det inte har förekommit. Det som har förvånat mig är i så fall uppgiften som har framkommit i samband med utfrågningen, nämligen att regeringen inte ansträngde sig för att vinna. Om det är riktigt är det klart att jag tycker att det är märkligt. Då skall man öppet säga: "Vi tycker att vi har fel och är beredda att ändra på detta" eller lägga en proposition. Att i smyg "lägga sig" är en lite märklig handläggning. Men det är en annan regerings agerande, och jag avstår från att ytterligare kommentera det.

Vice ordföranden: Ingen mer har anmält behov av att ställa frågor. Därmed anser vi att ämnet är uttömt för närvarande.

Vi tackar Ingvar Carlsson för att han ville komma hit.

Offentlig utfrågning med statsrådet Thomas Östros angående propositioner om röd diesel m.m.

Ordföranden: Utskottet återupptar sina förhandlingar och ber att få hälsa Thomas Östros välkommen hit, dock icke i sin nuvarande egenskap utan i sin förra, nämligen som den som vid den tid det begav sig var ansvarig för den s.k. röda dieseln. I korthet handlar ärendet om de ställningstaganden som Sverige gjorde om denna diesel och dessa ställningstagandens förhållande till vad EU hade att anföra i saken.

Hjärtligt välkommen hit! Kutymen bjuder att om statsrådet inledningsvis vill säga något är det fritt fram att göra det utan frågor. Därefter övergår vi till frågorna.

Thomas Östros: Tack så mycket, herr ordförande! Jag vill gärna säga några ord innan jag svarar på frågorna.

Innan jag går närmare in på beredningen av ärendet skulle jag vilja säga några ord om utvecklingen under 90-talet när det gäller den röda dieseln och händelseutvecklingen, som naturligtvis har påverkat en del av besluten i riksdagen. Redan under Bo Lundgrens tid som skatteminister var det då och då kraftiga protester mot regelverket när det gällde möjligheten att föra röd diesel över gränsen, framför allt i Tornedalen. Det hade då satts i system att skattefritt föra in eldningsolja genom att utnyttja regler för tull- och skattefri resandeinförsel på ett sätt som inte var tänkt. Bo Lundgren agerade som skatteminister för att sätta stopp för detta, och det är väl en del av verkligheten som har påverkat flera skatteansvariga i regeringen under 90-talet.

Problemet med införsel av röd olja är alltså ingenting som primärt uppstår i och med EU-inträdet. Det har funnits innan. Men i och med EU-inträdet kan man säga att problemet fick en mycket mer allvarlig karaktär.

Den 1 januari 1995 går Sverige med i EU. Svensk energiskattelagstiftning anpassas till gemenskapsrätten. Enligt EU:s skattedirektiv gäller miniminivåer för skatt på drivmedel respektive uppvärmning – olika miniminivåer för de olika användningsområdena. Nivån för drivmedel är betydligt högre än nivån för uppvärmning. Nästan alla medlemsstater hanterar detta på så sätt att man märker någon av oljorna genom att färga den, så att man kan skilja de olika oljorna åt när man skall kontrollera hur de används. I Sverige har vi märkt den lågbeskattade oljan grön och i Finland har man märkt den lågbeskattade oljan röd.

År 1995 var det i Sverige förbjudet att använda den svenska gröna oljan för fordonsdrift. Men det fanns inget förbud mot att använda den motsvarande finska oljan, den röda, för fordonsdrift. Den finska skatten på röd olja var naturligtvis väldigt mycket lägre än den svenska skatten på den omärkta oljan, den som skall gå till fordonsdrift. Det ledde till en mycket omfattande gränshandel med röd olja. Den började genast efter EU-inträdet. Nästan

aldrig betalades svensk skatt för inköpen enligt de svenska skattereglerna. Nu handlade det inte enbart om fordon som tankades upp i Finland och kördes över gränsen, Sverige har aldrig tagit ut skatt i de fallen, utan det handlade om mycket stora kvantiteter olja som med tankbilar fördes in i Sverige och som obeskattat användes såväl som drivmedel som för uppvärmning av bostäder. Det var på så sätt inte endast en fråga om tornedalingarnas lokala gränshandel. Den är naturligtvis en faktor i det hela, men det här handlade framför allt om mycket stora skatteundandraganden.

Genom att det inte fanns något förbud mot att använda röd olja som drivmedel i Sverige blev det mycket svåra kontrollproblem. Hade man väl smugglat in den röda oljan gick det inte att genom kontroll stoppa användningen av den, för det var inte förbjudet. Det fanns alltså en uppenbar risk för mycket stora skatteundandraganden.

Olaglig yrkesmässigt bedriven handel med röd olja från Finland till Sverige växte mycket kraftigt. Det var organiserat skatteundandragande i stor skala. Ingen svensk skatt betalades. För de tre första kvartalen 1995 beräknade oljebolagens egen branschorganisation det svenska skattebortfallet till mellan 200 miljoner kronor och 300 miljoner kronor. Den svenska skattebasen riskerade alltså att urholkas på ett ganska rejält sätt.

Oljan kom in i Sverige via tankbilar. Det förekom även tankbåtstransporter till hamnar i Mellansverige. Åkerier och anläggningsföretag, särskilt längs Norrlandskusten, köpte stora mängder röd olja. De bolagen fick ju en betydande konkurrensfördel gentemot seriösa bolag. Oljebolagens branschorganisation uppvaktade vid flera tillfällen Finansdepartementet. De framförde naturligtvis sin åsikt att här var det mycket viktigt att det agerades snabbt för att stoppa denna utveckling. Det är den bakgrunden man måste ha klar för sig när man ser till de förslag som regeringen lade fram 1995, dvs. att införa ett förbud mot användning av röd olja i fordon.

När det gäller den konkreta beredningen av propositionen 1995 har jag egentligen inte mer kunskap än vad ni har. Jag var riksdagsledamot vid det tillfället och satt inte i regeringen. Jag har ingen personlig inblick i vad som föregick propositionen. Men jag kan givetvis lämna en allmän bakgrund i frågan baserad på det jag fått kännedom om från mina tjänstemän efter det att jag kommit in i Finansdepartementet i mars 1996.

Ni behandlar ju även de två följande propositionerna i frågan i dag. Jag tänker försöka att kort belysa beredningen av hela rödoljefrågan, så att ni ser den klart.

Den ökade införseln av röd olja och det skatteproblem som den förde med sig uppmärksammades naturligtvis mycket tidigt på Finansdepartementet. Redan i februari 1995 togs de första kontakterna mellan Finansdepartementet och tull- och skattemyndigheterna. Under våren 1995 uppvaktades Finansdepartementet vid flera tillfällen av oljebranschens branschorganisation Svenska Petroleum Institutet. De påtalade naturligtvis hur viktigt det var att någonting gjordes åt saken. Frågan fick också mycket stor uppmärksamhet i massmedierna, såväl i riksmedier som i lokalmedier. Det blev snart uppenbart att något måste göras för att komma till rätta med problemet.

Ett användningsförbud mot röd olja kom tidigt upp i diskussionen. Då togs kontakter under hand mellan Finansdepartementet och företrädare för EU:s

skattedirektorat, GD XXI. De var positiva till möjligheten att utvidga det svenska användningsförbudet till att inte bara omfatta svensk grön diesel utan också finsk röd olja. Bland annat mot den bakgrunden gjordes bedömningen att användningsförbudet var förenligt med gemenskapsrätten.

Det som komplicerar bilden är att användningsområdet för den lågbeskattade märkta oljan inte är detsamma i Sverige som i Finland. I Sverige fick vi använda grön olja bara för uppvärmning. Högbeskattad olja, omärkt olja, skall användas som drivmedel i alla fordon. I Finland däremot kunde röd olja användas inte bara för uppvärmning utan också i motorredskap och jordbrukstraktorer. Och det är tillåtet enligt gemenskapsrätten. Finland bryter däremot mot gemenskapsrätten genom att man inte förbjuder användning av röd olja för andra användningsområden, dvs. personbilar, bussar och lastbilar. Det har kommissionen flera gånger påtalat i brev till Finland. Kommissionen har inlett ett förfarande för att dra Finland inför EG-domstolen av den anledningen.

Ytterligare en aspekt i sammanhanget var att Sverige nyligen, fr.o.m. den 1 juli 1995, beslutat att utvidga området för den högbeskattade oljan. Det var ett led i den svenska finansieringen av EU-medlemskapet. Då beslutades det att alla motordrivna fordon, även motorredskap, skulle använda den högbeskattade oljan. Skulle man mot den bakgrunden göra ett undantag för användning av finsk röd olja i motordrivna redskap skulle vi få en konkurrenssituation i Sverige som skulle bli mycket svår att hantera. Generellt förbud mot att använda grön olja ens i motorredskap i Sverige, för att det var ett sätt att finansiera EU-medlemskapet, men icke ett förbud mot att använda finsk röd olja skulle göra det omöjligt att upprätthålla den svenska finansieringen i den delen. Då skulle man få öppna för svensk grön olja även i motorredskap.

Sverige hamnade alltså i kläm med anledning av att Finland bröt mot gemenskapsrätten. Sverige strävade efter att uppfylla skattedirektivens regler om att endast den högbeskattade oljan skulle kunna användas i motorfordon. Det blev genom Finlands agerande omöjligt för oss att kontrollera att inte lågbeskattad färgad olja användes i stället.

Tjänstemännen vid Finansdepartementet hade under ärendets gång mycket intensiv kontakt med kolleger på övriga departement, inom Regeringskansliet, berörda myndigheter, andra medlemsstater och inte minst med EU:s skattedirektorat. Branschorganisationer och övriga intressenter gavs tillfälle att komma med synpunkter. Inte från något håll gjordes invändningar mot att ett användningsförbud inte skulle vara förenligt med EG-rätten. Inte heller under riksdagsbehandlingen gjordes några sådana invändningar. Inga reservationer fanns vid utskottsbehandlingen, och förslaget röstades igenom 1995 utan votering.

Frågan om kollisionen mellan EG-fördragets regler om fri rörlighet och skattedirektivet har många infallsvinklar. Den närmare tolkningen av gemenskapsrättens grundläggande rättigheter rymmer flera juridiska tolkningsfrågor, vars lösningar på intet sätt kan anses vara uppenbara.

Vi bör också notera att det ännu inte har klarlagts hur Sverige har brutit mot gemenskapsrätten i det här ärendet. Kommissionen tog i sitt brev till Sverige i mars 1997 inte någon uttrycklig ställning i den frågan. Rättsfrågan var alltså då inte heller klar för kommissionen.

Sammantaget kan jag inte se att det finns några brister i beredningen av de aktuella lagförslagen. Regeringsformens krav på inhämtande av behövliga upplysningar får anses vara tillgodosett.

Sedan vill jag också säga några ord om Olle Lindströms påstående att jag genom passivitet underlåtit att snabbt lägga fram förslag till förändringar av regelverket. Den delen i anmälan rör naturligtvis min tid som skatteminister. Jag tillträdde som skatteminister i mars 1996. Vi fick givetvis också reda på att kommissionen fått ta emot flera klagomål om de svenska reglerna från Tornedalen. Enskilda riksdagsledamöter uppmärksammade vid flera tillfällen frågan i riksdagen. Det var dock inte förrän i mars 1997, ungefär ett år efter det att kommissionen hade uppmärksammats på frågan, som man skrev till Sverige och ifrågasatte den svenska regleringen.

Den svenska lagstiftningen avsåg ju att vi skulle nå upp till att tillämpa EG-rätten i Sverige, trots att man inte gjorde det fullt ut i Finland. Kommissionens invändning var formell. Man menade att även om Finland bröt mot reglerna fick inte Sverige ensidigt vidta åtgärder för att skydda sig mot effekterna av detta. Det ankom på kommissionen att i sådana lägen vidta åtgärder. Den svenska regeringen var inte beredd att ifrågasätta denna uppfattning i en domstolsprövning och anpassade därför den svenska lagstiftningen. Förslaget till lagändring lämnades i en proposition endast några veckor efter det att Sverige hade fått kommissionens brev. Någon passivitet menar jag inte kan läggas mig till last i det fallet.

En kort sammanfattning. Obeskattad röd olja fördes in i mycket stora mängder från Finland. Enbart under den första delen av 1995 beräknades det att det var risk för skatteundandraganden på ett par hundra miljoner kronor. Huvudproblemet var att Finland bröt mot gemenskapsrätten. Regeringen fattade då beslut om att föreslå ett användningsförbud för att komma till rätta med problemet. En enhällig riksdag godtog förslaget. Jag var själv en av de riksdagsledamöterna. Kommissionen fick ta emot klagomål och skrev till Sverige ett år efter det att man fått vetskap om frågan. Sverige agerade omedelbart och ändrade sin lagstiftning.

Det bör till slut poängteras att det inte är juridiskt klart vilken EG-rättslig regel som överskreds när Sverige förbjöd användning av röd olja, dvs. i den del förbudet rörde olja som fördes in i fordonstankar. Så skulle jag vilja inleda.

Ordföranden: Tack för det! Traditionen i utskottet bjuder att det parti som anmälaren tillhör inleder. När den frågeställaren är nöjd eller åtminstone för stunden avstår från fler frågor går frågandet vidare mellan partierna i storleksordning. Om det fortfarande återstår frågor efter den första rundan börjar vi om från början.

Inger René: Jag måste börja med en liten utvikning och kommentera ett påstående som statsrådet gjorde alldeles i början av sitt föredrag. Det gällde skattebasen som urholkades på ett rejält sätt. Hur stor är den svenska skattebasen?

Thomas Östros: Det är en väldigt intressant fråga. Den syftar på vad man ser som möjligt att beskatta eller att inte beskatta. Vi har samlade skatteintäkter i

Sverige, om vi räknar kommunal- och landstingsskatt samt statlig skatt, på mellan 900 och 1 000 miljarder kronor. Det är klart att det är stora skatteintäkter. Men strikt räknat är basen allt som kan beskattas.

Inger René: Det vill säga det är oerhört mycket mer än de 1 000 miljarder kronor som skatteintäkterna är på. Då kan man undra om det är på ett "rejält sätt" när skattebasen urholkas med 200–300 miljoner kronor. Det var bara en utvikning. Jag hajade till lite grann och tyckte att det var lite mystiskt.

Vi fick reda på hur ärendet bereddes innan beslutet fattades 1995. Jag är medveten om att statsrådet inte var med på den tiden. Men jag skulle ändå vilja fråga: Man tillfrågade alltså EG-rättsligt sakkunniga och Finansdepartementets experter. Tog man också kontakt med näringslivet uppe i Tornedalen och i Norrbotten?

Thomas Östros: Jag kan inte svara på frågor om den exakta beredningen, eftersom jag inte själv deltog i den. Men vi kan vända oss till tjänstemannen, Susanne Åkerfeldt, som är kansliråd, om ni tycker att det är lämpligt.

Susanne Åkerfeldt: Detta var en fråga som var mycket aktuell för alla på departementet. Jag arbetade med frågan under den tiden. Vi hade kontakter med näringslivet. Deras synpunkter gjorde sig ju gällande. För en formell beredning fanns det knappast någon organisation som fungerade som remissinstans eller på det sättet, men vi var medvetna om deras synpunkter, ja.

Inger René: Men det finns ju företagarföreningar, handelskammare och sådant, hade man inte direkta kontakter med dem eller hade dem som pratinstans i det här sammanhanget?

Susanne Åkerfeldt: Det förekom samtal mellan Frihandelsföreningen och företrädare för departementet. Javisst. Vi hade kanske inte någon öppenhjärtig diskussion med dem. Det var väl mer så att vi kände till vilken uppfattning de hade i frågan.

Inger René: Vilken uppfattning hade de?

Susanne Åkerfeldt: De ville ju åka till Finland och köpa oljan. Det förekom inte i något fall att man ville betala skatt för den i Sverige.

Inger René: Av vilket skäl ville de åka till Finland och köpa oljan? Jag tänker inte enbart på att den var billigare där utan på näringslivets verksamhet.

Susanne Åkerfeldt: Det tror jag nog är mer en politisk fråga, som jag vill överlåta till Thomas Östros att svara på.

Thomas Östros: Får jag först bara säga, som en liten kommentar till frågan om huruvida 200 miljoner kronor är ett allvarligt inslag, att det handlade om en utveckling som gick mycket snabbt, med annonser och allt livligare handel. Det hade naturligtvis inte stoppat vid 200 miljoner kronor. Det har också att göra med det som ni tar upp, dvs. att om det finns stora skattefördelar att vinna så vet vi av erfarenhet att det får mycket stora effekter. Det kan gälla många olika typer av varor där det finns möjlighet att få ett lägre pris. Det tycker jag inte är konstigt. Det kommer vi att se framöver också.

Inger René: Kan man säga att det gäller lika möjligheter för företagsamheten att konkurrera på den finska och den svenska sidan i Tornedalen?

Thomas Östros: Man kan mycket väl hävda att man inom EG och inom EU bör sträva efter att harmonisera den här typen av lagstiftning och regelverk så mycket som möjligt därför att det har effekter på konkurrensen. Samtidigt kan man också hävda att vi måste värna konkurrensen inom landet. I och med att vi hade ett förbud, på grund av EU-finansieringen, mot att använda den röda oljan i vissa typer av motorredskap borde det gälla över hela landet.

Inger René: Om man tittar på konkurrenssituationen i Norrbotten ser man att en del företag har farit mycket illa under den tid som det här förbudet har varit i kraft. Det är också det som har gjort att 1 100 företag har överklagat situationen, och de har också genom JK fått rätt. I går betalades det till Ahti Joki ut 1 121 188 kr just som skadestånd därför att hans företag inte längre kunde klara konkurrensen från den finska sidan. Kan statsrådet ge någon kommentar till det?

Thomas Östros: Det är inte särskilt lämpligt att jag som statsråd kommenterar JK:s bedömning. Den gör naturligtvis JK självständigt och efter god förmåga.

Inger René: Jag menade naturligtvis inte JK:s bedömning utan de problem för företagsamheten i Tornedalen som det här beslutet ställde till med när det trädde i kraft, även om man nu har ändrat beslutet retroaktivt, 1 ½ år i efterskott.

Thomas Östros: Det är inget tvivel om att det finns företagare som har upplevt att de har haft problem under den här perioden. Det känner jag väl till. Det är också så att JK har gjort en bedömning, inte framför allt på grund av detta, utan utifrån om regelverket verkligen stämde överens med EG-regelverket eller inte.

Inger René: Statsrådet sade tidigare att departementet tog kontakt med kommissionen och GD XXI. Tog man kontakt med andra generaldirektorat som skulle kunna vara inblandade när det gäller den här frågan?

Thomas Östros: Som ni väl känner till var jag inte statsråd vid den tidpunkten. Även i detta fall måste jag lämna över ordet till ...

Inger René: Men denna fråga är fortfarande aktuell och de här kontakterna upprätthålls fortfarande, om jag förstår det rätt.

Thomas Östros: Även om de gäller fortfarande är det också så att jag inte är statsråd i Finansdepartementet nu. Jag kan uttala mig om en viss begränsad tidsperiod.

Inger René: Men under den tid som statsrådet var statsråd i departementet i fråga.

Thomas Östros: Då hade vi, inte på statsrådsnivå, men på tjänstemannanivå, ett flertal kontakter. Det sker under ganska normala förhållanden i de grupper där man tar upp den här typen av frågor.

Inger René: Alltså inte bara med GD XXI, utan också med GD XV och XVI?

Thomas Östros: Jag lämnar över ordet till Susanne Åkerfeldt.

Susanne Åkerfeldt: Nej, under den första delen av det här ärendet var det med GD XXI, skattedirektoratet, vi hade kontakter. Vi hade inte kontakter med GD XV, konkurrensdirektoratet, förrän vi fick brev från dem i december 1996.

Inger René: Blev ni överraskade över det brevet? Jag vet inte vem jag skall rikta mig till.

Thomas Östros: Här handlar det om bedömningsfrågor och en bedömning av lagstiftning. Det uppstår situationer där länder gör sina bedömningar och där kommissionen sedan gör sin bedömning. När vi fick kommissionens bedömning menade vi att vi borde agera och agera snabbt. Samtidigt tror jag inte att det kommer att vara en ovanlig situation framöver. Vi är nu medlemmar i Europeiska unionen. Vi kommer vid många tillfällen, liksom många andra länder ofta gör, att hamna i lägen där tolkningar står mot varandra och det till slut kommer ett avgörande på något sätt.

Inger René: Om man tittar i backspegeln, borde departementet i det här läget ha tagit kontakt med fler av generaldirektoraten för att få en fullständigare bild när det gäller belysningen av denna fråga?

Thomas Östros: Jag har ingen anledning att säga att beredningen av den första propositionen var bristfällig. Det jag har noterat och det jag har hämtat in gör att jag tycker att det är en fullödig behandling.

Inger René: I det brev som man så småningom fick från kommissionen, och som gjorde att man lade fram förslag om ändring av lagstiftningen, förekom också en synpunkt som inte hade enbart med röd olja i tankar att göra, utan som också hade med röd olja för andra typer av motorfordon att göra. Men regeringen valde att bara gå halva vägen. Varför gjorde man det?

Thomas Östros: Nu förstår jag inte inledningen till frågan.

Inger René: För att förtydliga mig kan jag säga att i det brev som man fick från kommissionen, jag tror att det var från GD XV, fick man synpunkter på Sveriges sätt att hantera den här lagstiftningen. Det var tre olika punkter. Regeringen valde att lägga fram förslag till förändring av lagstiftningen när det gällde en av de här punkterna, som vi fattade beslut om och som trädde i kraft retroaktivt den 1 juni 1996. Varför gick man inte hela vägen och tog upp också de andra punkter som kommissionen hade synpunkter på?

Thomas Östros: Jag har inte punkterna i huvudet. Men jag antar att Inger René menar bussar och lastbilar.

Inger René: Ja, det menar jag.

Thomas Östros: Då förstår jag. Den bedömning som gjordes på departementet var att den finska lagstiftningen i den delen överensstämde med EG-regelverket. Vid senare påtalande från EG-kommissionen visade det sig att så

inte var fallet; därför agerade vi i ett senare skede när det gällde lastbilar och bussar. Det kan man säga var rent formellt, för i praktiken har det inte varit något problem.

Inger René: Nej, men man fick då, om jag minns rätt, fatta ett nytt beslut som också det blev retroaktivt från den 1 juni 1996.

Thomas Östros: Ja, just det. Det var för att EG-kommissionen påtalade att Finland inte heller på denna punkt hade uppfyllt EG-rätten. Då utvidgade vi lagstiftningen på den punkten. Det var inget praktiskt problem.

Inger René: Men statsrådet påpekade ju själv att om ett land inte följer EG-rätten skall det inte drabba grannarna vid gränshandel, om jag får uttrycka mig på det sättet.

Thomas Östros: Nej, just det. Det är kommissionens bedömning. Det var det som gjorde att vi agerade. Men i det här skedet uppfattade vi det som att finsk lagstiftning på den punkten överensstämde med EG-rätten. Vid ett senare skede påtalade kommissionen att deras mening var att man inte uppfyllde EG-rätten på den punkten heller. Då var vi naturligtvis tvungna att agera också där.

Inger René: Hade inte regeringen haft de kontakterna så att säga innan man fattade detta beslut? Hade man inte undersökt dessa förhållanden innan man fattade beslutet?

Thomas Östros: Min uppfattning är att det på den punkten inte heller i kommissionen var självklart att man skulle agera. Det fanns en diskussion kring detta, för man upplevde inte heller detta som ett stort problem. Men man valde att formellt ge Sverige en signal också på den punkten, att Finland inte heller i det fallet uppfyllde EG-rätten.

Inger René: Min valkrets är Bohuslän, eller Västra Götalands läns västra som det heter nuförtiden. Under de år som jag har bott där har gränshandeln mellan norra Bohuslän och Norge varit mycket intensiv. Den har växlat riktning ett antal gånger och den har växlat innehåll ett antal gånger, men den har varit oerhört intensiv. Jag vet att man kan titta på skattebasen som undanhålls det svenska skattesystemet när det gäller också den delen av Sverige. Jag har aldrig hört talas om att man någonsin har haft den här typen av kontroll i norra Bohuslän. Det har varit stickprovskontroller, men inte av den omfattning som man har i Tornedalen. Hur kan det komma sig?

Jag kan också säga att Norge dessutom inte är ett EG-land. Det borde i så fall vara än angelägnare.

Thomas Östros: Jag menar att gränshandel är någonting mycket positivt. Det är väldigt bra med den ökade konkurrens som det innebär. För Sverige kommer mer gränshandel och en ökad handel med omvärlden att innebära en bättre och effektivare ekonomi. Det är min utgångspunkt.

Här har vi ett fall som skiljer sig på det sättet att vi har en gemensam lagstiftning som Sverige och Finland skall följa, dvs. gemenskapsrätten på området, som säger att vi skall ha en miniminivå på uppvärmningsolja och en annan miniminivå när det gäller olja som används till fordon. Då väljer Fin-

land, i strid med EG-rätten, som vi kan se så här långt, att inte ha ett förbud mot användning av sin röda olja i fordon. Det leder till mycket stora konsekvenser för oss. Det har vi sett i praktiken. Då är det inte bara en bra och normal gränshandel, då är det ett sätt att tillämpa lagstiftningen som blir ett hot mot våra möjligheter att upprätthålla lagstiftningen. Det tycker jag är stor skillnad.

Inger René: Men detta är ju, som vi har konstaterat flera gånger, egentligen inte vårt bord. Det är inte en fråga som vi har rätt att lägga oss i. Gränshandeln skall fungera på ett normalt sätt oavsett vad Finland hittar på för någonting, och det kan i och för sig strida mot EG-rätten.

Jag skulle vilja ställa en sista fråga: Har departementet efter det som har förevarit i fråga om röd diesel en ny strategi för att undersöka effekterna av EG-rätten när det gäller olika frågor som har den här omfattningen och det här innehållet?

Thomas Östros: Om Inger René menar hur departementet arbetar i dag är naturligtvis inte jag den rätta att tala om det. Men det är klart att det för svensk del är viktigt att vi, som alla nya medlemmar, har en mycket god kommunikation med kommissionens olika delar. Det råder inget tvivel om det.

Sedan är det också så att vi nu är medlemmar i en gemensam union, där det finns ett gemensamt regelverk. Det kommer att bli olika tolkningstvister från tid till annan. Finland har en sådan nu. Man går till domstol med sin tolkningstvist. Det kommer säkert Sverige att göra vid ett antal tillfällen. Det är inte alltid självklart hur det kommer att utfalla i slutändan. Det är på det sättet en lite ny verklighet som alla nya medlemsländer lever i.

Kerstin Kristiansson: Jag har i och för sig fått svar på de frågor jag hade i och med att Thomas Östros inledde. Då kom det mesta fram, så jag står över tills vidare.

Inger René: Det är ju svårt att fråga utbildningsministern om de här frågorna, jag vet inte riktigt hur jag skall bära mig åt. Jag är fortfarande ändå lite överraskad. Jag vet inte när breven landade på departementets bord och vem som egentligen är ansvarig. Men vi har ju EG-rättsligt ansvariga och sakkunniga i Sverige inte bara på departementet utan också på universiteten. Jag är lite överraskad över att man inte har använt deras sakkunskap i större utsträckning. Kan jag få en kommentar till det?

Thomas Östros: Om ni menar enskilda kan det naturligtvis vara så att någon expert som särskilt gillas av någon kanske inte alltid tillfrågas från departementet. Men det är klart att det är väldigt viktigt att vi som departement, alla departement i Regeringskansliet, har en god kommunikation med människor som kan frågorna utifrån sina olika professioner och att det dessutom finns en god kunskap inom Regeringskansliet om EG-rättsliga direktiv och om hur de skall tillämpas. Sedan kommer vi ett flertal gånger också i framtiden att komma till olika tolkningar. Ibland kommer vi att hamna i lägen där det måste lösas i domstol. Det tror jag vi får vänja oss vid också framöver.

Inger René: Jag tänker inte på någon särskild person. När det har talats om beredning har det över huvud taget inte talats om den gruppen av människor. Jag vågar påstå att det kanske var inom utbildningen som man först uppmärksammade EG-rätten och att man därför har samlat ett stort kunskapskapital om den frågan. Men jag har inte sett att de har varit med i beredningsomgångar, så det var därför jag ställde frågan.

Helena Bargholtz: Apropå samtal: Anser man från finsk sida att man inte gör någonting som bryter mot EG-rätten? Vi har ju uppfattningen att det är fel från Finlands sida att göra så här. Då vill jag höra lite grann: Vad har det förekommit för diskussioner med finska företrädare för regeringen om de här frågorna? Hur har man sett på det där? De är väl lika angelägna som vi från Sverige att uppfylla de villkor som ställs. Hur pass intensivt har statsrådet under den aktuella perioden diskuterat de här frågorna med sin finska kollega för att få henne eller honom att inse att de gör fel?

Thomas Östros: Jag kan börja med att berätta om min roll som statsråd, och sedan kan jag lämna över till Susanne Åkerfeldt om de kontakter som har varit på tjänstemannanivå. Jag har haft uppe frågan med den dåvarande finska skatteministern, Arja Alho. Jag har informellt beskrivit vårt problem och bett henne titta närmare på och i diskussion reda ut hur vi kan lösa ett, som jag uppfattar det, gemensamt problem. Jag har uppfattat att Finland efterhand också har förstått att det orsakar oss problem, framför allt en del i det hela som innebär att användning av röd olja i t.ex. personbilar inte är förbjudet i Finland, men man tar ut en särskild avgift, en mycket hög avgift, som i praktiken gör att finska ägare till personbilar inte vill tanka med röd olja därför att det blir alldeles för dyrt. Men man hade ett undantag när det gällde utländska personbilar – för oss svårbegripligt, för deras del en praktisk fråga, naturligtvis, men för oss med mycket stora konsekvenser. Det var den typen av frågor som jag tog upp med den dåvarande skatteministern i Finland, Arja Alho.

Helena Bargholz: Får jag då fråga: Ansåg Arja Alho att man betedde sig så att säga helt regelmässigt enligt EU-rätten?

Thomas Östros: Jag upplevde det som att man från finsk sida förstod vårt problem när det gällde den delen. Men sedan när det gäller deras tolkning av EG-rätten är det svårare för mig. Jag vill be Susanne Åkerfeldt att berätta lite grann om läget när det gäller den delen.

Susanne Åkerfeldt: Vad gäller kontakterna med tjänstemän på finska finansministeriet har vi alltid haft väldigt goda kontakter med våra kolleger. Så var det givetvis redan före EU-medlemskapet eftersom vi är nära grannländer och har mycket gemensam historia. Men även efter EU-medlemskapet har vi haft mycket täta kontakter. I den här frågan var det ju väldigt naturligt att så fort problemet dök upp lyfta på telefonluren och ringa till finska kolleger och dryfta den här frågan. Vi diskuterade den mycket ingående, och vi fick också kunskap om hur det finska regelverket fungerade. Nu var den finska lagstiftningen väldigt komplicerad och svårförståelig i det här sammanhanget. Men de finska tjänstemännen var på ett mycket tidigt stadium klara med att vi

hade problem i Sverige med det här. De var också, naturligtvis, inte nöjda med att det var ett problem, för de vill ju inte heller att vi skall ha problem mellan oss.

Men till syvende och sist är ju det här en politisk fråga, hur den finska politiska ledningen bedömer det här. Finland har valt att ha en annan ordning. De vill också hindra att man använder lågbeskattad röd olja i personbilar, lastbilar och bussar. Men den finska grundlagen är uppbyggd på ett sådant sätt att de inte kan tillåta en användning av administrativa avgifter på sätt som vi har i Sverige. Vi har ju en väldigt hög administrativ avgift på ungefär 1 000 kr varje gång man anträffas med grön olja i tanken på ett fordon. Det kunde man inte tillgripa i Finland. Skulle man ha ett användningsförbud i Finland var man hänvisad till straffrättsliga påföljder. Finland har där samma tradition som Sverige. Det skulle bli väldigt låga straffrättsliga påföljder. Det skulle bli någon tusenlapp kanske i dagsböter. Det ansåg man inte vara avskräckande, för det rör sig om väldigt mycket pengar. Skulle man ändra på det här området, rödoljeområdet, skulle det föra med sig motsvarande på andra områden inom den finska lagstiftningen, vilken är den grundläggande invändningen till att Finland anser att man har rätt att göra på det här sättet.

Helena Bargholz: En kort följdfråga bara: Om det nu visar sig – för det här skall ju gå till domstol så småningom – att det här inte fungerar för Finland, att det här inte är tillåtet, då blir de i stort sett tvungna att göra om sin grundlag?

Susanne Åkerfeldt: Ja, just det.

Inger René: En kort fråga till: Nu har vi alltså anpassat oss efter EG:s lagstiftning när det gäller den röda oljan i tankar och i motorfordon. Då gäller den sista återstående frågan: i dunkar för personligt bruk. Hur kommer den frågan att hanteras?

Thomas Östros: Ja, det är ju en fråga som verkligen rör den som nu arbetar med skattefrågor i regeringen. Den skulle jag vilja att ni i så fall ställer till Bo Ringholm, som är ansvarig för de frågorna.

Inger René: Det är inte så att statsrådet Östros på något sätt har förberett den frågan? Den var ju också med i kommissionens brev till departementet.

Thomas Östros: Får jag be Susanne Åkerfeldt berätta lite grann om själva juridiken omkring detta.

Susanne Åkerfeldt: Jag förstår att du syftar på reservdunkar som man för med i en personbil för transport in i Sverige. I Sverige har vi en gräns som säger att en reservdunk får innehålla 10 liter. Det här är en praktisk regel vi har i svensk lagstiftning för att helt enkelt ha en praktisk möjlighet att kunna kontrollera att reservdunkarna inte blir orimligt stora. Den frågan har kommissionen inte drivit vidare med oss.

Ordföranden: Får jag bara ställa en avslutande fråga. Den fråga som utskottet har framför sig är ju, enkelt men också allvarligt uttryckt, om regeringen har följt de beredningsregler eller uppfyllt de beredningskrav som regeringsformen uppställer. De är ju i grund och botten fastlagda för att säkerställa att

olyckor inte inträffar, att människor inte råkar illa ut till följd av att man inte har tänkt sig för eller att man har förbisett ting. Jag noterade att statsrådet Östros – möjligen kommenterade statsrådet den tid då han bara var riksdagsman – menade att beredningen inför den första propositionen likväl enligt hans mening var fullödig. En stund senare konstaterar Susanne Åkerfeldt att ingen kontroll gjordes vid den aktuella tidpunkten gentemot något annat generaldirektorat än det som sysslade med skattefrågor. Det ger onekligen intrycket att det var den fiskala delen av frågan som var viktigare än de konkurrensfrågor som senare har kommit att bli aktuella, eller hur?

Thomas Östros: Ordföranden implicerar att det är klarlagt i vilken mån det är ett brott mot den delen av EG-rätten. Det är inte klarlagt. Vi fick ett brev från kommissionen där de påtalade att de hade bekymmer med detta. Vår bedömning var att det här inte var ett ärende som vi ville föra vidare till domstol, utan vi vidtog de åtgärderna och mycket snabbt, som ni vet att vi gjorde, under 1997. Jag ser inte att det finns anledning att rikta kritik mot den beredning som föregick den proposition som lades i oktober 1995.

Ordföranden: Men de flesta av oss kan ju ändå med blotta ögat se eller i vår fantasi föreställa oss vilka bekymmer ur konkurrenssynpunkt, om jag bortser från skattesynpunkten, som den proposition som presenterades 1995 skulle ge upphov till. Likväl kontrollerade inte eller reflekterade inte Finansdepartementet vid denna tidpunkt särskilt över detta spörsmål, utan uppenbarligen uteslutande på frågan hur man snabbt skulle kunna täppa till vad man menade vara ett bekymmersamt hål för skatteintäkterna.

Thomas Östros: Jag har beskrivit beredningen. Frågan var inte uppe som någon stor fråga. Det är klart att det finns en beredning kring flera aspekter kring en skattefråga. Det är självklart. Inte heller i skatteutskottet, eller i riksdagen senare, menar man att det här uppenbart, som ordföranden formulerar det, skulle bryta mot detta. Jag ser inte att det finns anledning att rikta kritik mot beredningen i det ärende som lades fram 1995.

Ordföranden: Tack för det. Vi tackar statsrådet Östros för hans medverkan.

Offentlig utfrågning med kulturminister Marita Ulvskog angående handläggningen av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV samt om försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg

Digital-TV

Ordföranden: Konstitutionsutskottet hälsar kulturminister Marita Ulvskog välkommen, först och främst för att stå till förfogande för frågor kring det ärende som kallas *Marita Ulvskogs handläggning av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV* men också för att ha beredskap att svara på några korta frågor om det andra ärendet som utskottet granskar, nämligen frågan om försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg.

Jag tror att det har gått fram också till kulturministern att det första ärendet är huvudärendet. Av praktiska skäl tar vi ärendena i tur och ordning. Kanske vill kulturministern själv inledningsvis säga något om digital-TV-ärendet.

Marita Ulvskog: Nej, tack! Jag är beredd att svara på frågorna.

Ordföranden: Då gör vi som vi brukar göra. Frågan går alltså först till det parti som har anmält ärendet, i detta fall Moderaterna genom Ola Karlsson. Efter det att han har ställt sina frågor får övriga partier i storleksordning ställa frågor. Om det efter detta finns ytterligare frågor att ställa börjar vi om från början igen. Varsågod, Ola Karlsson!

Ola Karlsson: Tack! Jag skulle vilja börja med att fråga vad skälet är till att i villkoren för TV 3 föreskriva att faktaprogram, sportprogram och barnprogram i betydande omfattning skall ingå i sändningarna.

Marita Ulvskog: Denna uppräkning är hämtad ur den programförklaring, som TV 3 själv har lämnat. Det är alltså inte så att Digital-TV-kommittén, som berett de här frågorna, själv har varit kreativ, utan det är hämtat ur den programförklaring som TV 3 själv har lämnat.

Detta bygger på att det i digital-TV-propositionen sägs att det skall finnas villkor om mångsidigt programutbud. Det är egentligen hämtat redan från den proposition i början av 90-talet som föregick TV 4:s möjligheter att börja sända i marknätet. I den propositionen fördes en diskussion som senare återkommit i andra sammanhang – i propositioner och i lagar – om mångsidigt programutbud. "Mångsidigt programutbud" har på en del ställen i dessa texter definierats som att det t.o.m. kan handla om bara nyhetsprogram, så mångsidigheten har en definition som inte är särskilt vidsträckt. Men TV 3 har valt att själv i sin programförklaring ange det som vi får utgå från är dess önskemål, att kanalen själv skulle vilja ha med i den här typen av programverksamhet. Därför återfinns det också i tillståndet.

Ola Karlsson: Det innebär alltså att skälet till att regeringen reglerar detta i ett tillstånd är att TV 3 vill sända den här typen av program. Utan den regleringen i tillståndet skulle de inte kunna göra det, eller hur är det?

Marita Ulvskog: Det är ett försök från Digital-TV-kommittén att se till att de krav som finns i propositionen tidigare om digital-TV och mångsidigt programutbud uppfylls. Senare har regeringen med sitt beslut fastställt detta men allt beredningsarbete har alltså skett i Digital-TV-kommittén.

Ola Karlsson: Att det är hämtat från programförklaringen för TV 3 förstår jag. Men vad är skälet till att det ligger i tillståndet för TV 3:s verksamhet?

Lars Marén: Det går väl att säga det du nyss sade på ett lite annat sätt. I digital-TV-propositionen står det att urvalssättet skall vara sådant att programutbudet som helhet tilltalar olika intressen och smakriktningar. Mot den bakgrunden har man begärt av de sökande företagen att de skall avge en programförklaring, och så har urvalet, får man anta, skett utifrån de lämnade programförklaringarna som visar ungefär vilken inriktning som de har tänkt sig. Då kan man säga att ett kvitto på det är ett sådant här tillståndsvillkor.

Ola Karlsson: Det innebär alltså att skälet till att det finns i TV 3:s tillstånd är att regeringen vill att hela utbudet av kanaler totalt skall vara mångsidigt?

Marita Ulvskog: Ja, det framgår av tidigare propositioner att mångsidigt programutbud är något som är önskvärt. Det formulerades första gången och gavs också ett slags definition i propositionen 1990/91, som föregick introduktionen av TV 4 i marknätet. Den har sedan återkommit i en rad olika sammanhang och propositioner, även i digital-TV-propositionen.

Det hela bygger sedan på programförklaringar som de olika företagen har lämnat. När sedan Digital-TV-kommittén har valt ut programföretag i introduktionsfasen, när det inte finns tillräckligt många frekvenser för att ge alla möjlighet att omedelbart sända, är det, antar jag, en önskan från Digital-TV-kommitténs sida att få en spridning som gör att man kan säga att önskemålet om det mångsidiga programutbudet, som alltså regeringen har föreslagit och riksdagen positivt har tagit ställning till och beslutat om, uppfylls.

Sedan har den programförklaring som, i det här fallet, TV 3 har avgett, också tagits med i tillståndsvillkoret för TV 3. Likadant är det för de andra. T.ex. Kunskaps-TV vill syssla med utbildning och kunskapsförmedling. Det finns också med i tillståndsvillkoren. Det betyder naturligtvis *inte* att de under dessa allmänna rubriker måste följa det till punkt och pricka. Det finns också angett i digital-TV-propositionen, tror jag.

Ola Karlsson: I 3 kap. 2 § radio- och TV-lagen regleras vilka villkor som ett sändningstillstånd får innefatta. Där finns punkten 13 om att det även får avse skyldigheten att "sända ett mångsidigt programutbud".

Anser statsrådet att faktaprogram, sportprogram och barnprogram i betydande omfattning skall ingå i sändningarna – att man därmed reglerar ett mångsidigt programutbud för TV 3?

Marita Ulvskog: Det mångsidiga programutbudet handlar om samtliga de programföretag som i ett inledningsskede kommer att sända i det digitala

marknätet, så det är väl helheten man skall se. Om det hade varit så att samtliga programföretag hade haft precis samma programförklaring som TV 3, är det väl inte sannolikt att Digital-TV-kommittén, där ju samtliga riksdagspartier har varit representerade och fört den här diskussionen, hade tyckt att det hade varit ett sätt att leva upp till mångsidigheten i programutbudet.

Ola Karlsson: Vad Digital-TV-kommittén å ena sidan föreslog kan vi väl delvis lämna därhän. Vad vi diskuterar är ju vad som faktiskt står i de tillstånd som regeringen har meddelat. Det är trots allt en annan sak. Men hur självständigt avgör TV 3 vad som skall förekomma i programmen när man har ett sådant här tillstånd?

Marita Ulvskog: Man kan väl säga att det som också framgår av tidigare propositioner är att bestämmelsen betyder att man inte behöver ta i anspråk *hela* det utrymme som omfattas av bemyndigandet. Som jag sade: Det behöver inte vara så att allt som sänds av exempelvis TV 3 i en digital marksänd kanal faller under de här rubrikerna. Det framgår också rätt tydligt av tidigare propositionstexter.

Ola Karlsson: Hur mycket av programmet måste omfattas av faktaprogram, sportprogram och barnprogram? Alltså: Hur mycket av programinnehållet är det då som man får avgöra självständigt?

Marita Ulvskog: Självständigt har man ju valt att avge en programförklaring som innehåller de här tre rubrikerna, så där har ingen talat om för TV 3 vad det skall vara. Man har självständigt formulerat en programförklaring som ser ut på det viset. Jag tror att man använder orden *i betydande omfattning*, men det är naturligtvis en tolkningsfråga. Det är alltså Granskningsnämnden som tolkar detta.

Ola Karlsson: Svaren tyder på att skälet till att det här finns med i tillstånden för sändningarna är att TV 3 vill sända de här programmen. Alltså är regeringen snäll och tar in det i ett tillstånd. Men vad är då skälet för att tillståndsreglera något som ett programbolag ändå vill sända om det inte är så att regeringen säger att detta skall man hålla sig efter?

Marita Ulvskog: Det har att göra med att det finns en önskan om att försöka leva upp till kraven på det mångsidiga programutbud som, som sagt, formulerats i ett antal propositioner från 90-talets början i olika sammanhang.

Det finns olika vägar att gå. Man kan ha den uppfattning som jag tror att Ola Karlsson företräder, att man har ett auktionsförfarande och sedan hoppas att det av detta skall komma ut ett mångsidigt programutbud. Det finns ju en del erfarenheter på det kommersiella lokalradioområdet som har jävat detta. Sedan kan man göra som vi från Centern, från Folkpartiet ursprungligen och från Socialdemokraterna enats om när det gäller introduktionen av digital marksänd TV som gått ifrån auktionsförfarandet och menat att allmänna, enkelt utformade programförklaringar från dem som ansöker om att få sända i marknätet är en bättre väg att gå. Då bestämmer programföretagen själva vad de skulle vilja ägna sändningsutrymmet åt. De är nog inte låsta bara vid detta, utan det finns utrymme för att naturligtvis sända även annat. Men det gör det lättare för dem som har att försöka göra något slags urval i ett skede

när frekvensutrymmet inte är så oändligt stort att man med automatik kan säga ja till alla som vill sända.

Uppdraget att göra urvalet har den parlamentariskt sammansatta Digital-TV-kommittén, där Ola Karlsson själv har suttit med och Radio och TV-verket haft. Sedan har regeringen sagt ja i helhet till det förslag som kommittén och verket har kommit med. Regeringen har alltså inte haft några egna förslag eller ändringar att anföra. Allt detta handlar alltså om att på ett annat sätt än via ett osäkert auktionsförfarande försöka leva upp till det krav som regeringar och riksdagar genom åren har formulerat som en strävan efter ett mångsidigt programutbud.

Ola Karlsson: Hur förenas då den här paragrafen om att ett visst programutbud i betydande omfattning skall ingå i sändningarna med 3 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen? Där sägs: "Den som sänder radioprogram avgör självständigt vad som skall förekomma i programmen."

Marita Ulvskog: Som sagt: Det är inte så att regeringen tar över programföretagets beslut om vilka program som skall sändas, vad som faktiskt skall sändas. Det gör inte heller Digital-TV-kommittén och Radio- och TV-verket, utan det är i enlighet med denna självständighet. Man har gjort självständiga programförklaringar, och man avgör sedan självständigt vad man de facto sänder.

Skulle det vara så att man helt enkelt ändrar inriktningen på vad man sedan väljer att sända – att det inte överensstämmer med de här mycket allmänna rubrikerna som man har satt på det man vill sända – förutsätter jag, utgår jag från, att det blir ett ärende för Granskningsnämnden, vilket kan innebära att man kanske vill omformulera tillståndet och tillståndsvillkoren t.ex. Det behöver ju inte bidra till minskad mångfald om man funnit att man vill ha en annan inriktning. Och dessutom som sagt: Utrymmet för att sända helt andra saker än det som man räknat upp i den egna självständigt formulerade programförklaringen är också något som man självständigt bestämmer.

Kenth Högström: Jag har några frågor till Marita och börjar med en uppföljning av Ola Karlssons långa frågerunda kring den preciserade TV 3-frågan.

Är det något av de övriga sökande programföretagen som har fått sina programförklaringar preciserade i sändningsvillkoren på ett likartat sätt som TV 3?

Marita Ulvskog: Man kan säga att de gamla programföretagen, alltså de som redan sänder i marknätet – SVT, TV 4 och Utbildningsradion – redan har sina gamla formuleringar. Däremot har alla nya som inte har några sändningstillstånd av något slag fått den här typen av mycket allmänt formulerade tillståndsvillkor, dvs. deras programförklaringar som de självständigt har formulerat finns också med i tillståndsvillkoren. Men det behöver ju inte betyda att de inte har bedrivit verksamhet. Ta TV 8-kanalen t.ex. Den har helt enkelt satt ned på papper det den gör redan i dag. Det har varit dess programförklaring och den vill fortsätta med den verksamheten. Det finns också med i dess tillståndsvillkor.

Kenth Högström: Är det riktigt tolkat av föregående frågerunda att regeringen i stor utsträckning, ja, t.o.m. helt och hållet, har följt Digital-TV-kommitténs förslag?

Marita Ulvskog: Regeringen har icke ändrat ett kommatecken.

Kenth Högström: Inte ett kommatecken?

Marita Ulvskog: Nej.

Kenth Högström: Då vill jag ställa en avslutande fråga: Är det något av de programföretag som har beviljats tillstånd som uttalat missnöje med de beviljade och preciserade tillståndsvillkoren?

Marita Ulvskog: Jag har inte nåtts av någon sådan information, utan de har självständigt formulerat programförklaringarna. De har sedan, som jag upplever det, varit tillfredsställda med att det står i tillståndsvillkoren också och undertecknat dem, godtagit dem.

Kenth Högström: En kontrollfråga för mig som inte varit med i Digital-TV-kommittén och som inte heller sett protokollen därifrån: Finns det någon oenighet uttydd i tillståndsgivningsförslaget från kommittén?

Marita Ulvskog: Jag måste fråga min medarbetare här. Jag har ju inte heller suttit med i Digital-TV-kommittén.

Lars Marén: Jag försöker förgäves erinra mig precis hur de här reservationerna såg ut. Jo, det finns någon form av avvikande mening som är uttryckt av Folkpartiet och Moderaterna men jag kan inte komma ihåg om det avsåg proceduren i princip eller om det avsåg det speciella förslag som kommittén lade fram.

Kenth Högström: Det är bra; jag skall kontrollera det. Jag ställer ingen mer fråga till er, utan jag vill bara tänka högt.

Kan det möjligen vara så att en ledamot i Digital-TV-kommittén på detta sätt följer upp sitt missnöje med en politisk hållning i form av motioner och sedan debatt i kammaren och sedan en anmälan i konstitutionsutskottet? Då måste jag få ta upp frågan med konstitutionsutskottets kansli om det är det sätt som man skall arbeta politiskt på i konstitutionsutskottet.

Ordföranden: Då får väl Kenth Högström ägna sig åt överläggningar med utskottets kansli om detta. Det låg ingen fråga i det?

Kenth Högström: Nej.

Ordföranden: Vi överlägger också med kansliet.

Helena Bargholtz: Jag är också mycket ny i det här sammanhanget. När anmälaren tar upp det här med åtkomstkontrollen, som handlar om kryptering, programkod och kodning, och det skall skötas av Senda AB, undrar jag vad det här i praktiken innebär. Innebär det att det alltså kommer att samlas kanske en mängd uppgifter hos Senda, som liksom då får en uppgifts- eller informationsbas som sedan på något sätt kanske kan användas ofördelaktigt i något sammanhang? Man är ju alltid lite rädd när det gäller att ha ett organ

som sitter inne med väldigt mycket uppgifter, t.ex. om vad folk tittar på och så.

Marita Ulvskog: Jag inleder med några allmänna ord. Sedan överlåter jag detta på kanslirådet Lars Marén som är väldigt duktig på det tekniska.

När det gäller den digitala tekniken handlar det om att man kan utnyttja ett befintligt frekvensutrymme oerhört effektivt. Man får in väldigt många fler kanaler, som du känner till, än i den analoga tekniken. Det innebär att man delar på utrymmen. Skall det digitala marknätet fungera krävs det att man försöker slå sig samman. Det är därför som frågan om en vilja till samverkan finns med också i de villkor som satts upp. Jag är nog inte tekniskt tillräckligt säker på den exakta frågan, så jag lämnar ordet till Lars Marén.

Lars Marén: Jag kan först peka på några rader i proposition 1996/97:67 om digitala TV-sändningar, där det alltså finns uppdraget vilka systemkrav som bör gälla och som är det som föranleder att ett sådant här tekniskt samarbete behövs. Man pekar bl.a. på att avkodarna skall vara sådana att alla har möjlighet att ta emot alla program med en och samma tekniska utrustning, och det ställer krav på ett samarbete som bl.a. kan handla om just krypterings- och tillgångskontrollsaker.

Samtidigt pekar man i samma text på att det kan uppstå problem om olika konkurrerande företag måste samarbeta i ett och samma tekniska system. Det kan, som det står, t.ex. gälla tillgång till känslig information t.ex. om kunder och kundbeteende – alltså, med vanligt språkbruk, kundregister, abonnentregister. Man uttalar i propositionen en förmodan att det bör gå att hitta sådana samverkansformer att det ändå går att klara det här.

För att hoppa till ett annat dokument så gäller det det avtal som samtliga parter träffade om den här samverkan och som i vissa delar ingår som tillståndsvillkor i de här tillståndsbesluten. Där talar man en hel del om korthantering, val av olika tekniska system och sådant. Men sedan säger man också där att Senda och respektive programbolag kan träffa individuella avtal om de närmare villkoren för åtkomst till visst program eller tjänst.

Det där, har jag förstått, betyder att man kan bestämma sig för att Senda skall hantera kundregistren. Men man kan också bestämma sig för att man skall göra det på annat sätt, så i denna överenskommelse som är sluten finns båda möjligheterna. Det ligger i parternas hand att avgöra hur det här skall göras.

Helena Bargholtz: Tack! Jag tycker kanske inte att det var helt glasklart för mig. Kan jag som tittare vara säker på att Senda inte vet vilket program jag sitter och tittar på?

Lars Marén: Ja. Senda vet kanske vilket program du abonnerar på. Det måste de ju veta ifall det är ett abonnemang. Men det finns ingen "storebror" som ser hur du har fjärrkontrollen just då. Den enda som ser det är publikmätningsföretaget MMS, men det förutsätter att du har accepterat att ta in deras maskineri i ditt hem.

Helena Bargholtz: Jag kanske får ställa en fråga till, herr ordförande: Vilka företag har sökt men inte beviljats tillstånd, och vad finns det i så fall för skäl till att de inte har gjort det?

Marita Ulvskog: Om jag minns rätt var det 56 eller 57 företag som ansökte om att få delta redan i den första introduktionsfasen av marksänd digital TV.

Hela detta material har Digital-TV-kommittén haft att hantera – den parlamentariskt sammansatta kommittén. Samtliga partier i riksdagen har ingått i detta arbete. Jag kan alltså inte i detalj redogöra för kommitténs arbete. Om jag förenklar det något så gjordes det väl en första rangordning som innebar att ansökande företag, som inte hade en egen möjlighet att finansiera det hela, fick ställas åt sidan. De kanske kan hitta möjligheter och komma tillbaka, men just i det läget var det väl svårt.

För tydlighetens skull skall jag kanske säga att det var Radio- och TV-verket som lämnade förslag, i samråd med kommittén, när det gäller de 57 sökandena. Redan i denna första etapp var det alltså väldigt många företag som inte kunde bedömas vara i ett sådant läge att de skulle kunna börja sända. Det handlade om de ekonomiska förutsättningarna.

För att lösa situationen med den lista över det antal företag som blev kvar försökte Digital-TV-kommittén, och möjligen var också Radio- och TV-verket inblandat, att efter kontakter dela på frekvenser för att få in så många som möjligt och inte behöva säga nej till dem som hade en praktisk, reell möjlighet att finnas med redan i introduktionen. Det var naturligtvis ett slags nödlösning. Ganska snart kunde vi senare från regeringens sida öka frekvensutrymmet så att de som tidigare hade sett ut att behöva dela på tillstånd fick egna frekvenser och mer utrymme.

Det kommer in nya förfrågningar hela tiden om det kan bli ytterligare kanaler och ytterligare frekvenser och när det kan ske, eftersom det finns ett fortsatt tryck från nya sökande som inte har sökt tidigare, eller sådana som har sökt och nu kommer igen. Det är naturligtvis enklare för dem som suttit i Digital-TV-kommittén och hanterat alla dessa ansökningar att ge en mer detaljerad bild. Det handlade i första hand om programföretag som inte var tillräckligt stabila ekonomiskt för att kunna stå för de kostnader som det innebär.

Per Lager: Jag skulle vilja fråga statsrådet om helheten när det gäller mångsidigheten i programutbuden. Är det så som vi här hört att varje programbolag har lagt fram ett programförslag som på något sätt oftast består av någon form av mångfald, dvs. att man har flera olika idéer om det man skall sända? Här var det för TV 3 fråga om faktaprogram, barnprogram och idrott.

Kan man när det gäller helheten för kommande tillstånd tänka sig att de bolag som söker kanske är mer nischinriktade? Ett speciellt bolag kanske vill sända naturprogram, ett annat kanske är mer inriktat på rena kulturprogram och andra mer inriktade på utbildningsprogram. Tittar man på helheten som man har gett tillstånd till och avgör att man faktiskt behöver mer av en viss sorts program, eller går man då för långt?

Marita Ulvskog: Det finns redan nischade kanaler bland dem som nu finns med i introduktionsfasen. Kunskaps-TV skall syssla med just utbildning och

kunskapsförmedlande program. Sveriges Television har valt att satsa på en nischad 24-timmars nyhetskanal. Det handlar om helheten i utbudet när man skall försöka eftersträva en viss mångfald så att inte alla kanaler sänder t.ex. modern amerikansk dramatik, om jag uttrycker mig på en så hög abstraktionsnivå som möjligt.

Per Lager: Det vill jag följa upp med en fråga. Det kommer en fas där man börjar tala om vad som skall sändas och inte sändas när man ger tillstånd. Har man för många underhållningsprogambolag som har huvudvikten lagd vid underhållning, ser man att det behövs lite mer modern amerikansk dramatik. Då är det något bolag som inser detta och snabbt nischar in sig där för att få tillstånd. Det kan bli lite farligt framöver om man på något sätt skall ha dessa avgöranden. Jag vet inte om det är så att regeringen låter kommittén ta hand om detta framöver.

Marita Ulvskog: Det är ingenting som regeringen kommer att ägna sig åt. Det handlar om självständiga programförklaringar som TV-företag gör. Om de finner att det finns någon outnyttjad nisch som de dessutom kanske kan finansiera via reklaminkomster står det dem fritt att formulera en programförklaring. Det kommer att ingå i det urval som andra än regeringen gör. Jag tror att jag stannar där.

Ola Karlsson: Herr ordförande! I tillståndet regleras att ett antal tjänster och teknisk samverkan skall skötas samt att det är AB Senda som skall sköta de sakerna. På vilket lagrum vilar man när man reglerar att det är ett visst bolag som skall sköta de tjänsterna?

Marita Ulvskog: Jag tycker att det framgår ganska tydligt av det skriftliga svar som gått från Kulturdepartementet till utskottet att det i Digital-TV-propositionen som antagits av riksdagen sätts upp som ett villkor att det måste ske teknisk samverkan med andra tillståndshavare. Det sker naturligtvis för att det skall fungera med digital marksänd television och också för att TV-tittaren inte skall behöva ha olika uppsättningar av dekodrar och annat beroende på vilket programföretag som står för utbudet.

Det stöttade konstitutionsutskottet. Konstitutionsutskottet delade regeringens bedömning att 3 kap. 2 § i radio- och TV-lagen kan innefatta en skyldighet att delta i en teknisk samverkan. Detta beslutades också av riksdagen. Sedan tyckte regeringen, stöttat av konstitutionsutskottet, att man för tydlighets skull skulle formulera detta mer konkret i radio- och TV-lagen, men det fanns inga tvivel om att radio- och TV-lagen gav lagstöd för att ha ett sådant krav.

Sedan har programföretagen självfallet självständigt tolkat detta villkor om samverkan. Den modell de har valt är bolaget Senda som de sedan har skrivit ett avtal med. Detta har regeringen ingen del i.

Ola Karlsson: Men regeringen har fört in i tillståndet för de olika programbolagen att det är Sända som skall sköta dessa åtgärder. Jag får då upprepa min fråga: På vilket lagrum vilar regeringen när man reglerar att det är ett visst bolag som skall sköta dessa tjänster?

Marita Ulvskog: Det innebär naturligtvis inte att programföretagen inte kan komma fram till. Nej, vi väljer nu självständigt att finna en annan lösning. Det fanns inget i det beslut som regering och riksdag fattat om villkoret om teknisk samverkan som ledde fram till det val programföretagen gjorde. Det var en alldeles självständig idé som jag antar växte fram bland programföretagen som de kunde enas om och som de skrev ett avtal om, och som i enlighet med tidigare framlagda propositioner också skulle finnas med bland tillståndsvillkoren.

Det var ett villkor för sändningstillstånd att man samverkade när det gällde tekniken, och den tekniska samverkan som man valt är via Senda. Därför finns det med i tillståndsvillkoren. Det finns ingenting som hindrar att programföretagen självständigt kommer fram till någon annan samverkanslösning. Då kommer självfallet tillstånden att justeras på den punkten. Det viktiga är att det tydligt framgår att de har valt att leva upp till regeringens och riksdagens krav på teknisk samverkan. Det konkretiseras med avtalet.

Ola Karlsson: Radio- och TV-lagen 3 kap. 2 § innehåller en rad villkor som ett tillstånd får innehålla. I den proposition som lämnades för att driva igenom radio- och TV-lagen 1995/96 skriver föredragande statsråd: Några andra villkor för rätten att sända skall regeringen inte få ställa. Det finns villkor 7 att få använda en viss sändningsteknik. Jag har inte i listan hittat möjligheten att sätta som villkor i tillstånd att ett visst bolag skall klara dessa tjänster. Kan möjligen statsrådet guida mig och peka på var det regleras?

Marita Ulvskog: Som jag sade i mitt tidigare svar handlar det om hur man kan göra troligt att ett villkor om att använda en viss sändningsteknik är uppfyllt. Att då nämna ett bolags namn skulle enligt regeringens mening inte vara någonting som går utöver radio- och TV-lagen.

Det är självständiga beslut som programföretagen fattar för att nå upp till samverkan när det gäller tekniken. Om det föranleder förändringar och att man skapar andra samverkansformer, andra bolagsformer och vänder sig till andra företag kommer det att ändras i tillståndsvillkoren. Det handlar helt enkelt om vilken konkretionsgrad man skall ha för att göra troligt att man faktiskt har levt upp till det som står i radio- och TV-lagen och i villkoren.

Ola Karlsson: Det är väl möjligt att vi inte kommer längre med just den frågeställningen. I svaret till konstitutionsutskottet skriver man också: Regeringen konstaterade i beslutet den 5 juni 1998 om tillstånd att sända television med digital sändningsteknik att Radio- och TV-verket redovisat att samtliga föreslagna sökande uppfyllt förutsättningen för att erhålla tillstånd, nämligen ingått avtal om samverkan om vissa tekniska frågor.

Var det ett krav i de diskussionerna att samverkan skulle ske med Sända och Teracom, eller fanns det några möjligheter för andra bolag att agera?

Marita Ulvskog: Det fanns inga som helst krav i den riktningen. Det förekom inga diskussioner mellan regeringen och programföretagen. Detta är något som programföretagen självständigt har kommit fram till, lanserat och sedan skrivit avtal om. Det är ingenting som regeringen har haft någon del i.

Ola Karlsson: Vad är då skälet till att i tillstånden för programbolagens verksamhet föra in att ett statligt monopolföretag skall ha hand om de tjänsterna? De tjänsterna innebär att bolaget kommer att disponera ett kundregister där man i sin förlängning kan se tittarvanorna för hela svenska folket, vilka kanaler hela svenska folket väljer att titta på, vilka kanaler Putte Svensson och Sara Karlsson och andra väljer att abonnera på.

I sin förlängning kommer man när vi får betal-TV att i det registret kunna se vilka filmer dessa människor väljer att köpa och se. Vad är skälet till att bygga upp ett sådant statligt monopolbolag med detta enorma tittarregister?

Marita Ulvskog: Som svar på din andra fråga kan jag säga att det besvarades på ett bra sätt av kanslirådet Marén när han svarade på Helena Bargholtzs fråga. Några sådana möjligheter gives inte. Detta företagsnamn, denna företagsbildning som kommit till stånd genom att programföretagen har slutit sig samman, har förts in i tillståndet eftersom man vill hänvisa till det avtal som är slutet mellan programföretagen. Det nämns bara, precis som jag tidigare sagt i frågesvar, därför att avtalet finns där. Det är ett konkret understrykande av att programföretagen har levt upp till villkoret om viss teknisk samverkan.

Ola Karlsson: Det innebär alltså att tillståndsvillkoren i praktiken inte betyder någonting för bolagen. Skulle de vilja bryta upp samarbetet med Sända och Teracom, skulle de kunna välja någon annan. Skulle man vilja ha en annan programverksamhet, skulle man kunna välja det, eftersom de villkor som regeringen har fört in bara innebär programbolagens önskningar. Förändras de är det fritt fram för programbolagen att också ändra sin verksamhet. Är det en korrekt tolkning?

Marita Ulvskog: Jag utgår från att Ola Karlsson har fört långa diskussioner med de andra i Digital-TV-kommittén under de många månader och de många möten som förekommit. Det spelar naturligtvis roll att programföretagen skall uppfylla villkoren om viss teknisk samverkan och om att försöka nå upp till ett mångsidigt programutbud. Det betyder inte att sändningstillstånden för evigt är statiska. Vi har redan ändrat programtillstånden vid ett tillfälle när det gällde tidpunkten för när sändningarna kan komma i gång.

Det är självklart att det finns en beredskap för att underlätta för dessa programföretag att leva upp till de grundläggande villkoren om viss teknisk samverkan som är till för att den digitala tekniken över huvud taget skall fungera och för att vi som TV-tittare inte skall tvingas köpa särskilda apparater och särskilda boxar beroende på vilket programföretag som sänder. Man skall inte behöva investera i tre, fyra olika varianter. I stället skall det finnas en samverkan som är till konsumentens, TV-tittarens, nytta.

De kraven är i varje fall ingenting som man ändrar på i en hast. Men handlar det om att programföretagen självständigt väljer ett annat företag eller en annan konstruktion för att leva upp till villkoret föranleder det ändringar.

Kenth Högström: Har det framförts någon kritik eller uttryckts någon farhåga från de beviljade programföretagen mot den samverkansform som nu tagit sig uttryck i Sända?

Marita Ulvskog: Det är ingenting som jag har nåtts av. Jag har förstått av medieuppgifter att det har funnits en diskussion inom Senda, dvs. den företagskonstruktion som programföretagen själva har skapat. Vad det har lett till kan jag inte redogöra för. Jag utgår från att problemen är lösta eftersom de fortsätter att arbeta med Sända.

Kenth Högström: Finns det enligt er mening någon risk – politisk, ekonomisk eller kulturell risk – att Senda får denna särställning som samordnare av programföretagen?

Marita Ulvskog: Det är en rent politisk bedömning. Jag vill inte ge mig in på det i det här sammanhanget. Det viktiga är om de programföretag som har skapat detta företag och skrivit under avtalet gemensamt beslutar sig för: Nej, vi vill ändra på detta, eftersom det inte fungerar väl. Risken kan vara att det inte fungerar väl och att de inte tycker att företaget gör ett bra jobb. Då finner de väl någon ny samverkansform, och då ändras tillståndsvillkoren på denna punkt. Det finns t.o.m. förutsett i tillståndet. Där finns ett särskilt avsnitt där detta tydligt utsägs.

Kenth Högström: Hur kan då ett programföretag gå till väga för att uttrycka sitt missnöje över en viss rådande situation?

Marita Ulvskog: Det är en intern fråga för de självständiga programföretagen som vi från regeringens sida inte lägger oss i och inte skall lägga oss i.

Kenth Högström: Sända tycks i en mening likna Pressens Samdistribution, dvs. gemensamt kommer man överens om att ha en distributionscentral. Det har uppenbarligen vissa risker. Vissa tidningar är endagarstidningar, och andra får inte plats. Jag tänker i en förlängning.

Marita Ulvskog: Det går nog inte att direkt överföra detta till Pressens Samdistribution. Det är lite annorlunda.

Kenth Högström: Jag har inga fler frågor.

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Jag har bara en liten undran. Kulturministern sade att tidpunkten för när sändningar skulle kunna börja har flyttats fram. När de *kan* börja, var ett uttryck som kulturministern använde. Står det i tillståndet när de kan börja, eller finns det krav på när de skall börja?

Marita Ulvskog: Det står fortfarande i tillstånden: *skall* börja.

Ordföranden: Får jag bara ställa ett par avslutande frågor. Jag hoppas att vi dessutom kan få ställa ett par frågor om det andra ärendet. Jag skall få be att vända tillbaka till där diskussionen inleddes, nämligen rätten för eller den lagliga grunden för regeringen att reglera innehållet i programbolagens sändningar.

Som har påpekats tidigare finns det grundläggande stadgandet om detta i yttrandefrihetsgrundlagen där det anges att det är bolagen självständigt som avgör vad som skall förekomma i programmen. Detta är basen för det.

En annan bas är vad som framhålls i radio- och TV-lagen. Där sägs, nota bene, ingenting om att det är det totala utbudet som skall uppfylla kravet på mångsidighet. Regeringens rätt att reglera utgår från att man reglerar krav på

mångsidighet på det enskilda programbolaget. Det är de två lagrum vi står på.

Då blir min fråga: När nu regeringen i tillstånden har skrivit in vad det är bolagen förväntas göra, är detta någonting som bolagen skall följa, eller är det någonting som saknar varje rättslig betydelse?

Marita Ulvskog: Jag börjar från slutet. Jag tror inte att jag uppfattade alla frågor som låg i frågan.

Ordföranden: Det var bara en.

Marita Ulvskog: Eftersom det rymmer formuleringar som "betydande omfattning" är det väldigt svårt att säga när någonting inte är uppfyllt. Det blir i så fall en fråga för Granskningsnämnden att göra en bedömning av om detta är något som avviker starkt. Man skall ju följa tillståndsvillkoren, men tillståndsvillkoren är ju samtidigt allmänt hållna.

Formuleringen "mångsidigt programutbud" som finns diskuterat och också definierat i ett antal tidigare propositioner rymmer också tolkningar. Det framgår dessutom av motivuttalandet när det dök upp första gången 1990/91 i en proposition att bestämmelsen inte behöver ta i anspråk hela det utrymme som omfattas av bemyndigandet. Jag har svårt att se framför mig någon bila som skulle falla, om jag formulerar det så. Jag stannar där.

Ordföranden: Vad utskottet granskar är vilken möjlighet och vilken rätt regeringen har att införa den här typen av krav. Skälet till att jag angav lagrummen till att börja med var just för att ge en bakgrund till min fråga. Såvitt jag kan bedöma finns det inte i lag, vare sig i grundlag eller i vanlig lag, någon öppning för regeringen att reglera innehållet i programbolagens sändningar. Grundlagen säger tvärtom att det är bolagen själva som avgör detta.

Regeringen har sedan enligt radio- och TV-lagen en rätt att säkerställa genom reglering att utbudet för det enskilda bolaget blir mångsidigt, dvs. såvitt jag kan bedöma raka motsatsen till den typ av regleringar som regeringen har infört, som ju snarast tar sikte på en tilltänkt profil, dvs. motsatsen till mångsidighet.

Då återvänder jag till min fråga. Skulle nu ett bolag som fått ett tillstånd enligt sin programförklaring välja att i stället följa yttrandefrihetsgrundlagen och själv bestämma om utbudet i sitt företag, föranleder detta i praktiken eller i teorin att regeringen har rätten att göra någonting?

Marita Ulvskog: Den sanktionsmöjlighet som jag kan se framför mig är som jag nämnde tidigare en prickning, ett fällande omdöme, från Granskningsnämnden. Att regeringen skulle kunna göra någonting bedömer jag som helt uteslutet.

Ordföranden: Då är min fråga för det första: Enligt vilken lag eller reglering skulle Granskningnämnden komma fram till ett sådant ställningstagande? För det andra: Vad spelar i så fall Granskningsnämndens utslag för roll? Om vi är överens om att Granskningsnämndens utslag inte spelar någon roll är frågan löst. Men om det är tänkt att spela någon roll måste jag komma tillbaka till min fråga: Enligt vilken lag skall detta ske?

Marita Ulvskog: Jag vill återkomma till radio- och TV-lagen och de möjligheter som den medger.

I proposition 1995/96:160 om radio- och TV-lagen står i en motivtext: En viss restriktivitet bör iakttas vid utformningen av specificerade villkor mot bakgrund av bestämmelsen i 3 kap. 4 § yttrandefrihetsgrundlagen om det redaktionella oberoendet. Specificerade bestämmelser har emellertid i jämförelse med bestämmelser av generell målsättningskaraktär sina fördelar eftersom programföretaget får en bättre uppfattning om vad det har att rätta sig efter, och de övervakande myndigheternas kontroll av att villkoret följs underlättas.

Sedan kommer regeringen in på ett resonemang som handlar om bl.a. TV 4.

Ordföranden: Men detta återfinns inte i någon lagtext.

Marita Ulvskog: Nej, det är en motivtext.

Ordföranden: Just det, men lagen säger att den som sänder radioprogram självständigt avgöra vad som skall förekomma i programmet.

Marita Ulvskog: Självfallet.

Ordföranden: Innebär då detta att den som väljer att gå emot ett specificerat tillstånd av regeringen fortfarande har grundlagens och regeringens skydd för att göra det?

Marita Ulvskog: Ja.

Ordföranden: Det innebär i så fall, om jag får tolka detta, att ingen behöver fästa något avseende vid de specificerade villkor som nu är givna.

Marita Ulvskog: Om man inte lever upp till det som stadgas i digital-TV-propositionen om det mångsidiga programutbudet, kommer det sannolikt att bedömas av Granskningsnämnden och kan leda till ett fällande uttalande. Om man teoretiserar kan det leda till att programföretaget väljer att självständigt föreslå en annan formulering, därför att man har upptäckt att man kan leva upp till det mångsidiga programutbudet med andra formuleringar på den punkten. Jag har svårt att se hur det skulle kunna uppstå en konfliktsituation där någon över huvud taget skulle behöva åberopa yttrandefrihetsgrundlagen.

Ordföranden: Min sista fråga blir då: Den som till äventyrs hyser oro om att man genom att själv välja en egen programinriktning riskerar att förlora sitt sändningstillstånd behöver alltså inte bekymra sig över detta?

Marita Ulvskog: Företagen har själva valt sin egen programinriktning. Det står dessutom uttryckligen "betydande grad". Det finns särskilda formuleringar om att bemyndigandet inte gäller hela programutrymmet. Det finns en stor frihet att göra annat, att göra mer av samma typ eller att hitta på helt nya saker inom det sändningstillstånd i vilket de mycket grova kategorierna finns uppräknade. Anledningen till att de ändå finns har varit att Radio- och TV-verket och senare Digital-TV-kommittén skall kunna göra ett visst urval av vilka företag som i ett inledande skede kan få utnyttja de frekvenser som ännu inte är oändligt många. Det är klart att situationen blir helt annorlunda

när det finns ett frekvensutrymme som är så stort att etableringsfriheten fullt ut kan råda även på radio- och TV-området.

Ordföranden: Jag måste tyvärr vara mycket precis i önskan om ett svar på frågan: Kan ett företag som väljer att självständigt fatta beslut, enligt yttrandefrihetsgrundlagen om utbudet i den egna kanalen, riskera att få sitt sändningstillstånd indraget eller att inte få det förnyat?

Marita Ulvskog: Jag bedömer det som helt omöjligt. Svaret är nej.

Försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg

Ordföranden: Tack för detta. Jag har ingen ytterligare fråga på denna del. Vill statsrådet säga något när det gäller nästa del, eller kan jag lämna över ordet till frågeställaren direkt?

Marita Ulvskog: Jag kan svara på frågorna direkt.

Inger René: Jag vill ställa några korta frågor. I tidningsartiklar i detta ärende sägs det att i diskussionen om köp och försäljning av Svenska Dagbladet fanns också tidningen Arbetet med i bilden. Jag skulle vilja höra statsrådets kommentarer till denna propå.

Marita Ulvskog: Som också framgår av de skriftliga svaren på de frågor som ställts i detta ärende förekom det i något sammanhang teoretiska resonemang om Arbetet och Sydsvenska Dagbladet i en allmän diskussion om situationen på storstadsmorgontidningarnas marknader. Detta är också det som redovisats i det skriftliga svaret till konstitutionsutskottet.

Inger René: I svaret från departementet står inte något om att också Svenska Dagbladet diskuterades i detta sammanhang. Gjorde ni det?

Marita Ulvskog: Det går inte att skilja ut. Det var en ganska allmän diskussion som jag upplevde fördes snarare mellan ordföranden i Tidningsutgivareföreningen, Mats Svegfors, och f.d. styrelseledamoten av Tidningsutgivareföreningen, nämligen Marita Ulvskog. Det var en mediediskussion som handlade om morgontidningens ställning, om vad som skulle kunna hända i en framtid på tidningsmarknaden i Stockholm och vad som i en framtid eventuellt skulle kunna hända på den skånska morgontidningsmarknaden. Det är ingenting som går att dela upp på det vis som frågeställaren utgår från. Det var en allmän mediepolitisk diskussion, eftersom de som besökte Kulturdepartementet vid det här tillfället ganska snabbt kom in på att diskutera en mediepolitisk modell som praktiseras i USA. Det var i detta sammanhang som kopplingen fanns.

Inger René: Kopplades också Svenska Dagbladet in i diskussionen om situationen i Skåne? Jag talar då om den diskussion som var aktuell för dagen och inte om de tentativa funderingarna.

Marita Ulvskog: Det som Claes Dahlbäck och Mats Svegfors uppsökte mig för att tala om var en förhandsredovisning av en affär som skulle presenteras fyra dagar senare. Det som jag upplevde att de ville ha, som också formule-

rades i det utkast till pressmeddelande som de hade med sig, var en uttalad förståelse för den här affären från regeringens sida. Det som därutöver talades om var allmänna mediefrågor, inte något som var kopplat till en affär som skulle presenteras tre fyra dagar senare.

Inger René: Så förståelsen för affären hade inte varit större om också tidningen Arbetet hade diskuterats i detta sammanhang?

Marita Ulvskog: Regeringen, och inte minst jag själv, hade under lång tid i olika sammanhang redovisat en mediepolitisk uppfattning och en mediepolitisk linje som befann sig långt från den som den tilltänkta affären rymde. Sedan ett antal månader tillbaka arbetade en parlamentarisk utredning efter direktiv som också angav en helt annan mediepolitisk inriktning. Det gjorde att det var mycket enkelt att hänvisa till detta. Det var också grunden för att den önskan om offentligt uttalad förståelse eller sanktionering av affären inte var möjlig att tillgodose för regeringen.

Inger René: Gjorde statsrådet vid något tillfälle, skriftligen eller muntligen, en koppling mellan Svenska Dagbladet-affären och tidningen Arbetet?

Marita Ulvskog: Vid de möjligen två tillfällen där jag hela tiden apostroferades – jag tog inga initiativ eller kontakter i den här saken – fördes diskussioner som handlade om mångfaldsbegreppet. Det var fortfarande på det allmänna mediepolitiska diskussionsplanet. Svenska Dagbladet betyder oerhört mycket för mångfalden på mediemarknaden i Stockholm. Samtidigt ville jag inte stanna vid detta som en heltäckande definition på mångfald och hänvisade därför till hur det såg ut på den skånska tidningsmarknaden, dvs. att om man bara har borgerliga morgontidningar så är det också en brist i mångfalden. Som bekant finns det fortfarande bara en morgontidning i Skåne som inte är borgerlig. Det var den typen av kopplingar som förekom i den allmänna diskussionen.

Inger René: Jag vill be om ett förtydligande. Statsrådet talar om två tillfällen.

Marita Ulvskog: Det var ett eller två tillfällen. Jag kan inte komma ihåg exakt, för jag blev apostroferad vid många tillfällen.

Inger René: Vi har fått redovisat att det var två tillfällen i PM:en från departementet. Förekom den typen av diskussion i någon annan situation där statsrådet medverkade, alltså kopplingen mellan Svenska Dagbladet-affären och tidningen Arbetet?

Marita Ulvskog: Vad skulle det vara för diskussion? Avses det som jag har sammanfattat som ett antal telefonkontakter?

Inger René: Jag menar i något annat sammanhang.

Marita Ulvskog: Jag kan endast påminna mig att frågan kom upp vid de kontakter som Mats Svegfors och Claes Dahlbäck hade med mig eller Bengt Braun senare tog med mig per telefon. Det fanns en diskussion som levde vidare om samverkan, eftersom det i ett förslag från Mångfaldsrådet för något år sedan fanns tankar om att skapa nya samverkansmodeller på den svenska tidningsmarknaden men som vi från regeringens sida hittills har

ställt oss avvaktande till. Vi har i inte ännu avfärdat dem, men vi har ställt oss mycket avvaktande till dem och inte tagit fasta på Mångfaldsrådets förslag på den här punkten. Detta fanns också med i den allmänna mediepolitiska diskussionen. Det handlade om framtida utvecklingstendenser på den svenska morgontidningsmarknaden. Men det som var ärendet för dem som tog initiativet till kontakten med mig var den affär som skulle offentliggöras på tisdagen.

Inger René: Var inte tidningen Arbetet inblandad i den diskussionen?

Marita Ulvskog: Nej.

Inger René: Gav statsrådet någon annan i uppgift att föra den typen av resonemang, alltså om kopplingen mellan Svenska Dagbladet-affären och situationen i Malmö, som statsministern sägs ha uttalat sig om?

Marita Ulvskog: Jag har icke gett någon något uppdrag i denna sak.

Kenth Högström: Vi har från konstitutionsutskottets sida ställt två likalydande frågor till de uppvaktande herrarna, dvs. Bengt Braun och Claes Dahlbäck, om vilket syftet var att vända sig till dig för att informera dig. De har emellertid inte velat svara. Därför ställer jag frågan till kulturministern i stället: Vilket var det proklamerade syftet med att uppvakta dig?

Marita Ulvskog: Jag kan inte ge röst åt dem, utan jag får gå på medieuppgifter och det pressmeddelande som de hade med sig vid det tillfälle då vi träffades efter det att Claes Dahlbäck hade sökt kontakt och bett att få komma till Kulturdepartementet för att tala om saken. De hade gått händelserna i förväg och skrivit ett pressmeddelande, vilket ni också har fått er tillsänt, som man hade velat presentera i samband med att affären skulle vara klar, några dagar efter det att vi träffades. Där finns en mening längst ned på s. 1 som lyder: "Företrädare för Svenska Dagbladet och Investor har vid kontakter med representanter för regeringen fått förståelse för nödvändigheten av en strukturförändring av det slag som nu är i fråga." Jag vill inte redogöra för vad de har sagt, för de skulle kunna vara osäkra på att jag redovisade deras uttalanden korrekt. Men om vi går till det som finns i svart på vitt i pressmeddelandet var det uppenbarligen detta de ville ha. En strukturförändring av det slag som var i fråga gick på tvärs med den mediepolitik som är regeringens och som tydligt hade redovisats i en rad sammanhang. Den låg även till grund för de direktiv som Mediekoncentrationsutredningen arbetade efter. Därför var det helt enkelt inte en fråga för oss.

Jag noterar också att det i slutet av pressmeddelandet finns ett uttalande. Jag vet inte om det är fiktivt, eftersom pressmeddelandet var ett utkast som skrevs några dagar innan affären skulle offentliggöras. Där står: "Det som förutsätts är en politisk acceptans av samarbetet mellan Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet, och vi måste kunna utgå ifrån att det inte kommer att hindra den fortsatta utvecklingen av Bonniers verksamheter på den svenska marknaden." Så det fanns kanske också någon underliggande, mer långtgående önskan som inte stod i överensstämmelse med de direktiv som Mediekoncentrationsutredningen har haft att arbeta efter. Men jag kan inte bedöma det, utan jag får gå på det som står i utkastet till pressmeddelandet.

Kenth Högström: Jag har viss förståelse för att kulturministern avstår från att svara på min fråga och hänvisar till den skrivna texten. Men då får jag väl ställa en ny fråga på samma tema. Klargjordes det för dig i det samtal som herrarna Claes Dahlbäck och uppenbarligen Mats Svegfors från början men även Bengt Braun förde med dig att denna affär inte skulle genomföras därest regeringen inte gav den välsignelse?

Marita Ulvskog: Det var väldigt svårt att avgöra vilka planer och avsikter som fanns. Det här var ju en affär som var deras och som jag hade att utgå från skulle presenteras några dagar senare, eftersom den var klar, som jag uppfattade det.

Om det förekom någonting som man kunde tolka som något slags utpressningssituation, att affären inte skulle bli av om vi inte ställde upp med den här förståelsen, att det i sin tur skulle få långtgående konsekvenser för Svenska Dagbladet, att tidningen inte skulle överleva eller liknande, var det självfallet ingenting som kunde spela någon roll. Det här var inte en affär som regeringen hade någonting med att göra. När sedan dessa personer vände sig till oss för att söka någon form av förståelse var det svårt att slänga igen dörren framför näsan. Jag kunde lyssna till deras beskrivningar. Vi förde en allmän mediepolitisk debatt, men regeringens linje var ju väl bekant.

Kenth Högström: Fann du dig vid något tillfälle under den korta perioden föranledd att informera statsministern eller fler än statsministern i regeringen?

Marita Ulvskog: Ja, jag ansåg att detta var en viktig information. Jag talade med flera statsråd och även med statsministern.

Kenth Högström: Gjorde ni samma bedömning, att detta inte var en fråga för er?

Marita Ulvskog: Vår bedömning var hela tiden att detta var en affär som man kunde tycka lite olika om, men att det icke var någon angelägenhet för regeringen. Därvid blev det så att säga.

Ingvar Svensson: Jag undrade också hur kulturministern uppfattade bevekelsegrunderna, men det har vi ju fått svar på nu.

Man kan ju tycka att det var ett ganska märkligt förhållande att man begärde förståelse och politisk acceptans för affären. Vi får förmoda att det berodde på något slags allmän oro inför framtiden. I så fall förstår jag att mediekoncentrationsfrågorna och en eventuell lagstiftning på området fanns med i bilden. Min fråga är: Diskuterades också det framtida presstödet i detta sammanhang?

Marita Ulvskog: Jag kan inte erinra mig att det förekom i den allmänna mediediskussion som vi förde. Jag har inget minne av det.

Ordföranden: Jag vill bara ställa ett par avslutande frågor. Såvitt jag kan påminna mig av det dokumenterade materialet förekom det flera kontakter under den aktuella perioden mellan regeringen och tilltänkta köpare och säljare. Min fråga är: Om diskussionen gällde allmänna mediepolitiska frågor, varför behövde ni då tala med varandra så många gånger?

Marita Ulvskog: Det undrade jag också över. Vid mötet på Kulturdepartementet gav jag genast bilden att det här inte var någonting för regeringen och att det var väldigt svårt för regeringen att ställa upp och deklarera något slags förståelse för det hela, eftersom det gick på tvärs med vår mediepolitiska uppfattning. Ändock ville Claes Dahlbäck ha ytterligare en kontakt på söndagen. Mötet jag talar om ägde alltså rum en fredag. Eftersom han bad om detta, hade vi ytterligare en mycket kort telefonkontakt där mitt budskap och min reflexion upprepades. Därmed var saken utagerad för min del.

Senare blev jag kontaktad av Bengt Braun och Mats Svegfors gemensamt vid ett tillfälle. Det var natt i Sverige och kväll i Kanada, där jag befann mig. Samtalet följdes sedan upp av ett antal telefonsamtal från Bengt Braun när jag senare under veckan hade återvänt till Sverige. För mig var saken avslutad, men det är klart att man svarar ju i telefonen när man blir uppringd.

Ordföranden: Om jag rätt kommer ihåg statsrådets kommentar kring denna fråga inför offentligheten, andades den väl inte bara brist på förståelse utan snarare en kritisk grundhållning till den typ av affär som denna skulle ha representerat.

Vad anser statsrådet från mediepolitiska utgångspunkter om en motsvarande situation i Malmö? Skulle den vara negativ också för Arbetet?

Marita Ulvskog: Om vi återgår till det som är frågan i dag, nämligen den diskussion som fördes i slutet av juni och i början av juli, hade jag självfallet ingen anledning att göra någon närmare analys av den affär som jag då hade anledning tro skulle presenteras några dagar senare. Vad jag sade redan på fredagen, vid det första sammanträffandet, var att jag kunde se att det sannolikt skulle leda till ökad ägarkoncentration på mediemarknaden och att det inte var i enlighet med den utveckling som regeringen ville bejaka. Därmed fanns det ingen anledning för mig att börja titta närmare på om den här typen av projekt, JOA-idén, skulle kunna vara bättre att använda på andra tidningsföretag. Om man återför det till den tidpunkten var det den uppfattning som jag hade. Sedan kan man i efterhand vara kritisk, när man har följt mediediskussionen kring hur den här typen av affärer har fungerat i t.ex. USA, eftersom det inte har bidragit till mångfald. Det har varit en samverkan, ett samarbete, ett köp som har inneburit att det är en stark part som samarbetar och sätter villkoren för en svag part. Men detta är ju reflexioner och tankar efter tidningsläsande som sommaren gav tid för. Det fanns ingen anledning för mig som statsråd att fördjupa mig i detta.

Ordföranden: Får jag tolka svaret som att det inte är givet att den negativa hållning som statsrådet hade gentemot en tilltänkt affär mellan Bonniers och Svenska Dagbladet skulle ha kunnat parallellställas till en motsvarande reaktion på en affär mellan Bonniers genom Sydsvenskan och tidningen Arbetet?

Marita Ulvskog: Min reaktion i juni var entydigt negativ.

Ordföranden: Gentemot en affär mellan Svenska Dagbladet och Bonniers, ja. Men gentemot en affär mellan Arbetet och Sydsvenskan?

Marita Ulvskog: Det fanns inte någon anledning för mig att börja värdera vad det skulle kunna innebära. Om det nu var så att det innebar att en stark

tidning bestämde villkoren för en svag, hade jag naturligtvis varit negativ. Men jag hade ingen anledning att göra den typen av analyser.

Ordföranden: Jag antar att statsrådet aldrig någonsin har hört talas om att det veckan efter den första kontakten lär ha förekommit konkreta diskussioner om hur en affär mellan Bonniers genom Sydsvenskan och tidningen Arbetet skulle kunna gå till.

Marita Ulvskog: Jag har förstått i efterhand, via uppgifter från andra personer, att någon sådan kontakt togs.

Ordföranden: Jag ber att få tacka statsrådet Ulvskog för en och en halvtimmes diskussion och förklarar härmed denna del av sammanträdet avslutad.

Offentlig utfrågning med f.d. jordbruksminister Annika Åhnberg angående handläggningen av ett ärende om jakträtt

Ordföranden: Utskottets sammanträde återupptas. Välkommen hit, Annika Åhnberg och alla övriga.

Skälet till att vi har bett den tidigare jordbruksministern att komma hit i denna egenskap är ett anmält ärende om jakträtt, dvs. en konflikt i Idre kommun som utspelade sig under den tid då Annika Åhnberg var chef för Jordbruksdepartementet.

Kutymen i utskottet bjuder att om den som så småningom skall svara på utskottets frågor vill säga något först går det bra. Därefter lämnar jag ordet till partierna i storleksordning med den avvikelsen att det parti som har anmält frågan till utskottet får börja utfrågningen. Sedan går vi ett varv runt, och om det då fortfarande återstår frågor börjar vi om från början igen.

Var så god, Annika Åhnberg.

Annika Åhnberg: Med mig har jag kanslirådet Bjarne Örnstedt som på Jordbruksdepartementet handlägger sådana frågor som vi nu skall diskutera.

Vi fick i juni 1996 från Länsstyrelsen i Jämtlands län en hemställan där man önskade att regeringen skulle fatta beslut om att ge Idre sameby jakträttigheter som motsvarar dem som andra samebyar har. Och man motiverade det med i huvudsak två skäl. Det ena skälet var att det fanns så att säga en orättvisa mellan samebyar, att Idre samebys medlemmar inte hade samma rättigheter som andra samebyars medlemmar. Det andra skälet var att man såg det som mycket önskvärt att man kunde finna möjligheter för samebyn att utveckla sina verksamheter och därmed möjliggöra för t.ex. ungdomar att stanna kvar och bedriva verksamhet i samebyn.

Det första skälet tyckte jag redan från början inte vägde tungt, därför att Idre sameby skiljer sig från andra samebyar. Den har tillkommit i modern tid, och det finns inte de grundläggande och hävdvunna rättigheter där som finns i andra samebyar.

Det andra skälet däremot tyckte jag var mycket angeläget. Rennäringen som ju är basen för samebyns verksamhet måste ju av olika skäl, bl.a. biologiska, begränsas och är i dag begränsad till ett antal på 2 700 djur. Men det är utan tvekan så att verksamheterna behöver kompletteras och utvecklas för att det även i framtiden skall vara möjligt att också bedriva rennäringen. Man riskerar så att säga att samebyn går en långsam sotdöd till mötes om man inte kan åstadkomma utvecklingsmöjligheter. Det är viktigt för dem som är aktiva nu, men det är särskilt viktigt också för framtiden.

Låt mig också säga att det enligt min uppfattning finns, både bland de parter som var med i denna diskussion och i samhället i allmänhet, en stark känsla för betydelsen av rennäringen och det samiska folkets rättigheter och

en stark önskan att den samiska kulturen skall leva vidare. Men jag tycker mig nog åtskilliga gånger ha haft anledning att konstatera att när den där altruistiska inställningen närmar sig den nivå där ord skall omsättas i handling så tycks den liksom förflyktigas och bli ganska svår att fånga.

Jag såg det som min uppgift, med ansvar för samefrågor, att ge alla våra vackra åtaganden gentemot vår urbefolkning också ett konkret innehåll. Och det var skälet till att jag tyckte att det var ett mycket viktigt ärende som länsstyrelsen i Jämtland hade och att jag gärna ville se om det fanns möjlighet att möta deras krav.

Detta var ett ärende som vi redan från början insåg var komplicerat och kontroversiellt och som vi därför lade ned mycket tid och engagemang på på departementet. Vi tog emot uppvaktningar från Älvdalens kommun, dvs. den berörda kommunen, från Länsstyrelsen i Jämtland och från Idre sameby. Vi skickade ut ärendet på remiss till ett antal berörda myndigheter – Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Statens naturvårdsverk, Sametinget, Länsstyrelsen i Dalarnas län och Älvdalens kommun. Och man kan säga att remissvaren spände över hela fältet, från ett odelat ja till länsstyrelsens hemställan från Sametinget till ett lika odelat nej från Älvdalens kommun och däremellan ett antal instanser som var i varierande grad tveksamma eller kritiska.

Vi tog dessa remissvar på mycket stort allvar, och vårt beslut blev en kompromiss mellan länsstyrelsens hemställan och de ståndpunkter som hade förts fram i remissvaren. Länsstyrelsen hade ju begärt att vi skulle göra lagändringar, men vi valde i stället att agera på ett sådant sätt att staten som markägare skulle agera genom upplåtelser av jakträtten.

Jag vill också särskilt påpeka att i länsstyrelsens hemställan som sändes ut på remiss står det på s. 4: Länsstyrelsen i Jämtlands län har den senaste vintern deltagit i förhandlingar med i första hand Fastighetsverket och Länsstyrelsen i Kopparbergs län för att finna möjligheter för samebyns medlemmar att bl.a. jaga älg på byns året runt-marker i Kopparbergs län. Detta har inte vunnit framgång. Besked har lämnats av förvaltande myndigheter att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktsupplåtelse i området, trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt.

Det var alltså ingen av de berörda remissinstanserna som noterade eller som hade invändningar mot eller som över huvud taget kommenterade detta yttrande från Länsstyrelsen i Jämtland i sina remissvar. Det är självklart att vi insåg att upplåtelsefrågor var viktiga i sammanhanget. Det var ju också därför som de två myndigheter som under olika perioder hade haft att handlägga dessa frågor var remissinstanser, dvs. Fastighetsverket och den berörda länsstyrelsen. Men ingen av dem tog i sina remissvar, trots att de så att säga i vid mening berörde upplåtelsefrågor, upp detta faktum som alltså först långt senare efter beslutet stod klart för oss, nämligen att jakträtten redan var upplåten.

Det är också självklart, herr ordförande, att om vi hade fått någon antydan om att det var på detta sätt hade vi förfarit annorlunda. Självfallet hade vi vidgat kretsen av berörda remissinstanser till också de jaktlag som i så fall hade varit berörda. Och självfallet hade vi preciserat beslutet och mycket mer

noggrant analyserat för vilka områden ett sådant beslut som det som jag föreslog regeringen skulle vara gällande.

Men låt mig också säga, herr ordförande, att min ambition hade varit densamma, att försöka se till att det fanns möjligheter för Idre sameby att utveckla sina verksamheter.

Låt mig slutligen, herr ordförande, säga att i den anmälan till konstitutionsutskottet som aktualiserar denna fråga sägs det att vi under beredningen av ärendet kände till att dessa upplåtelser fanns, och jag vill påpeka att detta inte är korrekt. Vi hade ingen kunskap om att dessa upplåtelser existerade. Och om vi hade haft det hade vi handlagt ärendet annorlunda. Och mot bakgrund av de informationer som vi hade är det min uppfattning att vi agerade korrekt.

Ordföranden: Anmälare är moderaten Christel Anderberg, och ordet går av den anledningen först till Inger René.

Inger René: Då stämmer det alltså att departementet inte kände till att den jakträtt som man gav samerna sammanföll med den jakträtt som dessa 23 jaktlag har uppe i norra Dalarna. Är det sant?

Annika Åhnberg: Det stämmer.

Inger René: Det låter för mig väldigt egendomligt, särskilt mot bakgrund av vad Annika Åhnberg nu har berättat om det samarbete som var och de diskussioner som fördes med berörda kommuner. Var det inte så att någon tjänsteman på departementet eller någon annan satt i dessa förhandlingar och vid något tillfälle fick inblick i den här upplåtelsen till de 23 jaktlagen?

Annika Åhnberg: Nej. Jag kan säga att det förvånar mig också, eftersom den här frågan ju var och är en bland många frågor där rätten till jakt av olika slag är ett centralt tema. Och jag var därför ganska stark i den tron att detta var ett ärende som vi kände utan och innan. Vi tillbringade i stort sett 24 timmar om dygnet med den här typen av frågor. De var oerhört viktiga för oss på departementet. Och just för att de var och är så kontroversiella och berör så grannlaga avvägningar mellan samers rättigheter, som är av en annan karaktär än äganderätten, och just för att de berör den gränsdragningen mellan den samiska befolkningen och den svenska befolkningen är det så oerhört viktigt att man noggrant sätter sig in i ärenden och försöker fatta beslut som driver processen i en konstruktiv riktning och inte understryker den destruktiva process som jag tyvärr tycker att vi är inne i när det gäller många av de frågor som rör den samiska befolkningen. Jag tycker att det är djupt olyckligt om beslutet har bidragit till att stärka motsättningen, därför att det i all handläggning av dessa frågor har varit min ambition att gå den andra vägen, nämligen att försöka dämpa konflikterna och att hitta möjligheter till konstruktiv samlevnad.

Inger René: Herr ordförande, får jag ställa några frågor direkt till kanslirådet?

Ordföranden: Ja.

Inger René: Det talades ju om arbetsgrupper med representanter från departementet och från berörda kommuner. Och jag misstänker att kanslirådet var inblandat i dessa diskussioner. Är det inte rätt?

Bjarne Örnstedt: Jag har inte suttit med i någon arbetsgrupp som rör det här förhållandet med jakträtt, eller Länsstyrelsen i Dalarna eller Älvdalens kommun.

Inger René: Men kanslirådet kanske har haft kännedom om de arbetsgrupper som fanns i detta sammanhang?

Bjarne Örnstedt: Det enda jag känner till är den arbetsgrupp som fanns i samband med den s.k. Älvdalendeklarationen år 1993, tror jag. Och det gällde Länsstyrelsen i Jämtland, Länsstyrelsen i Dalarna och Naturvårdsverket. Jordbruksverket var inte inblandat i det som ju utmynnade i denna överenskommelse.

Inger René: Dessa 23 jaktlag har ju haft sina jakträttigheter sedan många år tillbaka. Kom den frågan, den kunskapen eller den vetskapen om dessa jaktlags rättigheter inte upp i det sammanhanget?

Bjarne Örnstedt: Jag och departementet var inte inblandade i den s.k. Älvdalsöverenskommelsen. Möjligen har vi fått något dokument därifrån, men det var i så fall flera år tidigare. Detta var inget som åberopades från någon remissinstans i det här ärendet.

Inger René: Staten är här fastighetsägare. Är det inte lite egendomligt att man som fastighetsägare inte kunde få fram kunskaper om de förhållanden som rådde?

Bjarne Örnstedt: Så här efteråt är åtminstone jag förvånad. Vi hörde med de två myndigheter som upplät jakträtt. Det var Fastighetsverket före den 1 juli 1996, och det var Länsstyrelsen i Dalarna därefter. Ingen av dem andades med ett ord att det skulle ha varit upplåtet. Skälet till deras avstyrkan var i stället balansen mellan de två befolkningsgrupperna.

Inger René: Då kommer jag tillbaka till mer politiska bedömningar. Det tog inte lång tid efter det att detta beslutades som diskussionerna om förhållandena växte fram i norra Dalarna. Så fort beslutet fattades började diskussionen. Jag tror att Annika Åhnberg sade att det var en lång tid efteråt, men det var omedelbart. Beslutet var av den karaktären att det trädde i kraft omedelbart. Funderade man inte på att på något sätt rätta till de förhållanden som hade uppkommit?

Annika Åhnberg: Beslutet fattades första halvåret 1998. Jag kan faktiskt inte påminna mig att jag under min tid som minister nåddes av protesterna eller kraven på att beslutet skulle rivas upp. Däremot vet jag att Idre sameby har valt att inte utnyttja rättigheten. Man vill inte från samebyns sida bidra till att skärpa konflikter utan man vill avvakta vad som händer i det fortsatta arbetet. I sak har ingenting hänt med anledning av beslutet.

Beredningen av ärendet pågick på departementet under två år. Det var inte någon hemlighet för någon berörd part att det fanns en hemställan från Läns-

styrelsen i Jämtlands län, att den skickades ut på remiss och att vi förde en diskussion. Vi fick inga signaler under den två år långa beredningen innan beslutet var formellt fattat. Det är enligt min uppfattning mycket vanligt att medan ett ärende bereds, om det är kontroversiellt eller väcker kritik, brukar de berörda grupperna höra av sig.

Inger René: Beslutet har ännu inte verkställts fullt ut? Beror inte det på att älgkvoten redan var utdelad till jaktlagen och att samebyn därför medgav att inte använda sig av en älgkvot som redan var utdelad? Under 1999 kommer vi in i en annan fas. Vad händer då?

Annika Åhnberg: Jag känner inte till detta. Eftersom vi inte kände till att upplåtelserna fanns kände vi följaktligen inte till hur det förhöll sig med de fördelade älgkvoterna.

Inger René: Annika Åhnberg sade att beslutet ännu inte hade trätt i kraft.

Annika Åhnberg: Jag sade att samebyn ännu inte har försökt att använda sig av rättigheten därför att man inte har velat bidra till ökade motsättningar utan vill avvakta den fortsatta hanteringen av ärendet.

Inger René: Känner inte Annika Åhnberg till att detta beror på en överenskommelse eftersom älgkvoterna redan var utdelade? Det kände alltså inte...

Annika Åhnberg: Jag tror säkert att en bidragande orsak var att beslutet fattades under 1998 och ganska nära inpå den aktuella jaktsäsongen. Jag tycker också att det finns ett mått av eftertanke hos samebyn som är värt att respektera.

Inger René: Brukar regeringen upplåta mark? Är det vanligt?

Annika Åhnberg: Jag har aldrig varit med om det i något annat sammanhang. Jag har rent generellt ingen överblick om det är vanligt eller ovanligt.

Inger René: Kan kanslirådet svara på den frågan?

Bjarne Örnstedt: Det normala när det gäller statens mark ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjällen är länsstyrelsen. När det gäller övrig statlig mark beror det på vem som är förvaltare, om det är Naturvårdsverket eller om det är Fastighetsverket.

I den mån staten upplåter mark beror det normalt på att regeringen ändrar på ett avslagsbeslut från en myndighet och beviljar en upplåtelse. Det är i överklagandeärenden.

Inger René: Det var inte så i detta fall. Hur kommer det sig att regeringen ingrep i just det här fallet?

Annika Åhnberg: Länsstyrelsen i Jämtland hade ett annat förslag. Deras förslag var att man inom ramen för den lagstiftning som rör rennäringen skulle tillförsäkra Idre sameby samma rättigheter som andra samebyar har. Vi tvekade redan från början till den lösningen. Redan när Idre sameby konstruerades stod det klart att det inte var en traditionell sameby och därför inte kunde påräkna samma rättigheter som andra samebyar. Denna tveksamhet förstärktes av remissomgången. Däremot tyckte jag att det var angeläget att

bidra till att finna en lösning på det problem som Länsstyrelsen i Jämtland pekade på, nämligen de bristfälliga möjligheterna till en utveckling som också möjliggjorde samebyns existens i framtiden.

Jag kom fram till att utan att ingripa i rennäringslagstiftningen skulle staten i sin egenskap av markägare kunna upplåta rättigheter till samebyn. Det fanns ingenting i mitt beslutsunderlag som sade mig att detta inte skulle vara möjligt. Tvärtom. Jag tyckte att det tydligt framgick av länsstyrelsens hemställan att det fanns outnyttjade jaktmöjligheter.

Inger René: I promemorian från departementet står det lite grann om bekymren som närmar sig. Man skriver att man avser att ta kontakter som kan gagna samarbetet mellan de grupper som har rätt till samma jaktmarker i norra Dalarna. I vilken utsträckning har man tagit dessa initiativ?

Annika Åhnberg: Det känner jag inte till. Jag har inte längre ansvaret.

Inger René: Det är svårt att veta när beslutet fattades. Det är därför jag kastar ut frågan. Kanslrådet kanske känner till det?

Bjarne Örnstedt: Det har inte tagits några direkta kontakter när det gäller regeringsbeslutet. Först kom det en ansökan om rättsprövning till Regeringsrätten och därefter kom denna anmälan till KU. Därefter får man se vad utlåtandet blir och vad som kan göras. Beslutet kan jag inte uttala mig om. Det är regeringen som tar ställning.

Mats Berglind: Jag har några korta frågor.

Du beklagar att det hela inträffade när du nu i efterhand har fått reda på att det var upplåtet till andra jaktlag. Ser du i efterhand att det blev någon miss i remissförfarandet som kunde ha spritt ljus över detta?

Annika Åhnberg: Nej. Det är min uppfattning att vi skickade ut remissen till de remissinstanser vi såg var omedelbart berörda. Hade vi fått någon som helst kännedom, eller ens en antydan, om att det fanns sådana upplåtelser och att det fanns redan existerande jaktlag som var direkt berörda av vårt beslut, skulle vi självfallet ha vidgat kretsen av berörda remissinstanser. Men vi fick inte vare sig vid de muntliga uppvaktningarna – ordentliga genomgångar med väl tilltagen tid – eller i det skriftliga remissmaterialet någon som helst antydan om att det fanns sådana problem.

Min bedömning är att det inte fanns en rimlig chans för oss att i den första remissomgången kunna föreställa oss de remissinstanser vi nu efteråt inser fanns. Vi kunde inte i blindo skicka ut remissen till t.ex. Jägarförbundet som har flera hundra tusen medlemmar. Det hade enligt min uppfattning varit ett orimligt förfarande.

Mats Berglind: En av de remissinstanser som sade blankt nej var Älvdalens kommun. Vad var deras bevekelsegrund för att säga nej?

Annika Åhnberg: De nämnde ingenting i sitt remissvar om att det redan skulle finnas upplåtelser som skapade problem. Min känsla är att Älvdalens kommuns tungt vägande skäl var att det fanns en risk att rubba balansen mellan olika befolkningsgrupper. När jag nu läser här ser jag att man betonade att det skulle finnas en risk att obalansen – då talar man om länsstyrelsens

ursprungliga förslag – skulle leda till att konflikter kunde uppstå mellan samer och övriga.

Mats Berglind: Det antyds ingenting om att det beror på rådande jakträtter?

Du sade att beredningstiden var två år, och det var ett flertal remissinstanser som hade fått chansen att yttra sig. Min erfarenhet av jaktfrågor är att det är ett känsligt område. Blev det aldrig någon massmedial debatt om förslaget?

Annika Åhnberg: Nej. Min erfarenhet är också att jaktfrågor väcker mycket starka känslor. I den här frågan möttes vi inte av några sådana reaktioner. Alla som begärde uppvaktning hos oss i frågan fick också komma och tala om sin ståndpunkt. Det var de tre som jag nämnde, dvs. kommunen, samebyn och Länsstyrelsen i Jämtland, som har det regionala ansvaret för rennäringsfrågorna. Ingen annan hörde av sig under tiden.

Mats Berglind: Jag är medveten om att Annika Åhnberg redan har svarat på denna fråga, men jag frågar för att det skall bli tydligt i utfrågningsprotokollet. Jag vill hänvisa till påståendet som står i anmälan i tredje stycket, nämligen att statsrådet Åhnberg under remissarbetet som föregick regeringens beslut informerades om statens upplåtelseavtal med de 23 jaktlagen och de därmed föreliggande enskilda jakträttsinnehavarnas jakträtter på statens mark. Jag vill att Annika Åhnberg ger ett klart svar på det påståendet.

Annika Åhnberg: Det är inte ett korrekt påstående. Inte någon gång under hela den tid vi beredde ärendet fick vi någon sådan information från någon part.

Mats Einarsson: Jag skulle vilja ha några ytterligare förtydliganden.

Fanns det några uttryckliga uppgifter eller påståenden i materialet om att existerande jakträtter inte fanns?

Annika Åhnberg: Det fanns inte ett uttryckligt sådant påstående. Jag citerade tidigare ur Länsstyrelsen i Jämtlands läns ursprungliga hemställan – det var ett stycke på s. 4 – där snarare det motsatta uttrycktes. Jag vill gärna än en gång läsa upp den sista meningen i det stycket, nämligen att besked har lämnats av förvaltande myndigheter – det syftar på Fastighetsverket och den andra länsstyrelsen – att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktsupplåtelser i området trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt. Så skrev länsstyrelsen. Det är naturligtvis inte i formell mening ett påstående om att det inte finns några upplåtelser, men nog ligger det nära till hands att man tolkar det som att det finns arealer som kan upplåtas för jakt. I och med att inte någon annan aktör invände mot det påståendet förstärktes naturligtvis vår uppfattning att det inte fanns några problem som rörde redan befintliga upplåtelser.

Mats Einarsson: Det fanns inte i processen någonstans något uppdrag till någon att kontrollera om det finns jakträttigheter, dvs. en uttrycklig sådan undersökning gjordes inte vare sig på departementet eller någon annanstans?

Annika Åhnberg: Det fanns inte en uttrycklig sådan begäran från departementet, men remissen skickades till de myndigheter som hade haft på sitt

ansvar att upplåta sådana rättigheter. Min bestämda uppfattning är att de borde ha ålegat de myndigheterna att ta med sådana aspekter i sina remissvar. Det borde vara självklart för dem att det var mycket viktig information för departementet.

Helena Bargholtz: Med tanke på hur populärt det är att jaga i Sverige kan det inte vara särskilt ovanligt att jaktlag har tillträde till statligt ägd mark för att jaga?

Annika Åhnberg: Det är naturligtvis inte ovanligt. Länsstyrelsen skrev ju att det fanns betydande arealer som inte nyttjades för jakt. De arealer som de skrev om var de aktuella, dvs. samebyns åretruntmarker i Kopparbergs län.

Helena Bargholtz: De jaktlag vars intressen inte har beaktats har inte varit organiserade i en sådan form att det var naturligt för länsstyrelsen att höra med dem? Det verkar vara ett glapp i kommunikationerna?

Annika Åhnberg: Det är ett litet speciellt förhållande. Det är Länsstyrelsen i Jämtland som har det regionala ansvaret för rennäringsfrågor därför att kompetensen finns där. Rennäringen har en liten omfattning i Dalarnas län. Det kan naturligtvis göra att det just i de områdena finns lite skillnader på kunskaperna hos länsstyrelserna om den faktiska verkligheten. Alla jaktlag finns registrerade med namn och adress. Det är inte en omöjlig uppgift för myndigheter som har ansvar för verksamheter som berör dessa frågor att känna till vilka jaktlag som är verksamma inom ett område.

Helena Bargholtz: De är inte skyldiga att registrera sig hos länsstyrelsen?

Annika Åhnberg: Jaktlag är registrerade och identifierade, men exakt hos vilken myndighet kan jag tyvärr inte svara på.

Bjarne Örnstedt: Varje älgjaktslag ansöker om en tilldelning hos länsstyrelsen. Det är känt av länsstyrelsen vilka som jagar älg. Från den 1 juli 1996 är det länsstyrelsen som är förvaltare och upplåter jaktmarkerna. Givetvis hade länsstyrelsen uppgifter på jaktlagen, dvs. namn och adress, och vad de jagar. Det fanns hos länsstyrelsen.

Helena Bargholtz: Jag har hört att det ofta förekommer konflikter mellan den samiska befolkningen och den svenska befolkningen i just dessa områden. När man bereder denna typ av ärenden borde man vara medveten om att höra båda sidor ordentligt.

Annika Åhnberg: Det är riktigt att det finns många sådana konflikter. Ofta rör de de mer ursprungliga samebyarna där det ofta existerar parallella rättigheter. De är naturligtvis en källa till konflikt.

Inger René: Idre ligger inte precis i Jämtlands län. Jakträttigheterna i Idre måtte väl inte i första hand vara förtecknade i Östersund utan i Falun?

Annika Åhnberg: Det är min uppfattning att det är Länsstyrelsen i Dalarna som har uppgifterna, men även den länsstyrelsen var en av remissinstanserna.

Inger René: Av den anledningen borde inte propån från Länsstyrelsen i Östersund vara särskilt värdefull när det gäller detta ärende och förteckningen av jaktlag? De sysslar med övergripande samiska frågor men inte övergripande jaktlagsfrågor. Är det rätt uppfattat?

Annika Åhnberg: Det är alldeles riktigt. Men den länsstyrelse som sysslar med jaktfrågorna var ju en remissinstans. Det är av det skälet som man hämtar in remissståndpunkter från myndigheter som är berörda, dels för att få chansen att få kommentarer om den ursprungliga hemställan, dels få påpekanden om felaktigheter och brister i den. Det borde Länsstyrelsen i Dalarna ha gjort.

Inger René: Vem brukar för statens räkning teckna upplåtelseavtal med jaktlag? Här är det staten som är markägare.

Annika Åhnberg: Länsstyrelserna.

Inger René: Det är inte Domänverket eller Assi Domän eller någon annan? Det är länsstyrelserna?

Annika Åhnberg: Ja, nu är det länsstyrelserna.

Inger René: Då?

Annika Åhnberg: Med då avses?

Inger René: 1998.

Annika Åhnberg: Då var det länsstyrelserna.

Inger René: Det är ett ovanligt förfarande att man reglerar äganderätt när det gäller markanvändning inte genom lag utan genom ett regeringsbeslut. Varför valde man ett regeringsbeslut i ett sådant ärende? Man kan fundera på om det verkligen stämmer med regeringsformen.

Annika Åhnberg: Den frågan har Regeringsrätten handlagt.

Låt mig ännu en gång upprepa att det är ett ovanligt förfarande. Men det var ett ovanligt komplicerat problem. I grunden handlar det om att tillförsäkra vår samiska urbefolkning möjligheter att leva och existera också i det moderna samhället. Det leder oss ofta till den typen av konflikter. Markanvändningen hos den samiska befolkningen skär på en annan ledd än den vi använder oss av i det moderna samhället. Det gör att det inte alltid är så lätt att hitta möjligheter till samexistens.

Det finns en lagstiftning som har försökt beakta de ursprungliga samebyarna och tillförsäkra den samiska befolkningen vissa rättigheter i kraft av deras urminneshävd. Idre sameby är inte en sådan ursprunglig sameby utan är konstruerad betydligt senare utifrån en gemensam uppfattning i samhället att det skulle vara bra att på det sättet befrämja utvecklingen av rennäringen.

Av det skälet att Idre sameby inte är en ursprunglig sameby tyckte jag inte att det skulle vara riktigt att inlemma den och jämställa den med andra samebyar. Däremot tyckte jag att själva problemet för denna by att utvecklas i framtiden och göra rennäringen och tillhörande verksamheter attraktiva för unga samer måste hanteras. Den möjlighet jag såg var att staten i sin egen-

skap av markägare kunde göra en sådan upplåtelse. Jag fann ingenting i beslutsunderlaget som talade mot den uppfattningen.

Inger René: Innebär detta att även om regeringen och Annika Åhnberg hade vetat om att det fanns en jaktupplåtelse på samma område som samerna fick möjligheter att jaga och fiska på samma sätt som rennäringslagen ger tillstånd till, hade regeringen ändå tillstyrkt beslutet?

Annika Åhnberg: Det hade vi naturligtvis inte gjort. Självfallet hade vi gått vidare i vår beredning av ärendet. Vi hade trängt djupare in i frågan om vilka arealer det var som Länsstyrelsen i Jämtland egentligen syftade på när man menade att det inte bedrevs någon jakt. Vi hade fortfarande försökt att finna en möjlighet att ge också samebyn sådana rättigheter, men vi hade naturligtvis preciserat de områden som hade varit aktuella. Vi hade självfallet tagit in i beredningen av ärendet de berörda jaktlagen med vilka det fanns upplåtelser.

Inger René: Möjligheten att rätta till detta fanns under förra halvåret. Beslutet trädde i kraft den 4 juni 1998. Det blev genast en storm kring beslutet. Det fanns möjligheter att rätta till det.

Annika Åhnberg: Denna storm nådde inte mig, herr ordförande. Stormar som rör jaktfrågor brukar nå ansvarig minister med en förvånansvärd styrka och hastighet, men denna storm nådde inte mig.

Ordföranden: Jag kan från min tidigare gärning verifiera vad statsrådet har framfört på denna punkt.

Göran Magnusson: Annika Åhnberg sade tidigare att det förekom parallella upplåtelser i de historiska samebyarna. Omfattade de jakträtt och jakträtt av det slag som här var upplåtet på annat sätt till de 23 jaktlagen?

Bjarne Örnstedt: Enligt rennäringslagen har medlem i sameby alltid jakträtt inom byns betesområde ovanför odlingsgränsen och på renbetesfjället. Dessutom upplåter staten genom länsstyrelsen rätt till jakt.

Göran Magnusson: På samma område?

Bjarne Örnstedt: Ja, på samma område. Numera efter det ändrade upplåtelsesystemet för småviltsjakt går det att köpa ett jaktkort. Då kan det teoretiskt finnas hundratals, kanske tusentals, jägare som har rätt att jaga på samma mark.

Göran Magnusson: Det förekommer alltså i samebyar längre norrut i Jämtland parallella jakträttsupplåtelser?

Bjarne Örnstedt: Ja, det är vanligt även inom skogsindustrin och i jaktvårdsområden. Man köper ett jaktkort som gäller för en dag eller en vecka. Detta har flera rätt att göra. Man kan aldrig räkna med att vara ensam jägare, utom när det gäller älgjakt. Dubbelregistrering ovanför odlingsgränsen är något annat som kritiseras. Samerna har rätt att skjuta x älgar inom ett område, markägaren har rätt att skjuta y älgar inom samma område och samtidigt. Även i fråga om älgjakt kan det förekomma sådant.

Helena Bargholtz: Annika Åhnberg nämnde att Fastighetsverket är okunnigt om upplåtelseförhållandena på statlig mark. Under vilket departement lyder Fastighetsverket? Är det Jordbruksdepartementet?

Annika Åhnberg: Finansdepartementet.

Helena Bargholtz: Jag ville bara ha det klarlagt.

Ordföranden: Jag skall se om jag kan sammanfatta det som är ostridigt. Om jag förstår det hela rätt hävdar Annika Åhnberg att påpekandet i anmälan om att statsrådet, regeringen eller Jordbruksdepartementet, var underkunnigt under beredningsprocessen om kollisionen i jakträttigheter icke är korrekt.

Annika Åhnberg: Det stämmer.

Ordföranden: Vidare hävdar Annika Åhnberg att hade man vetat hur det förhöll sig skulle i vart fall beredningsprocessen ha varit annorlunda. En möjligen spekulativ men ändå inte ointressant fråga är om beslutet skulle ha kunnat bli annorlunda.

Annika Åhnberg: Ja, det skulle det naturligtvis ha blivit.

Ordföranden: Det är väl också ostridigt att det beslut som regeringen fattade alltjämt är i kraft men, som statsrådet har framhållit, det utnyttjas uppenbarligen inte därför att samebyn själv har bestämt att inte utnyttja det av det ena eller andra skälet?

Annika Åhnberg: Det är riktigt.

Ordföranden: Då anmäler sig frågan, om det visar sig att ett beslut har fattats på ett felaktigt informationsunderlag, om inte dåvarande statsrådet Åhnberg övervägde när detta blev uppenbart att gå i författning om att vidta någon åtgärd.

Annika Åhnberg: Herr ordförande! Jag uppmärksammade inte att det uppstod ett sådant problem efter det att beslutet fattades.

Om någon agerade i den frågan, så var det inte riktat till oss på Jordbruksdepartementet. Jag noterade inte att beslutet refererades i medierna. Jag noterade inte heller om beslutet togs upp i riksdagen. Jag var helt enkelt okunnig om att beslutet väckte så många protester.

Ordföranden: Får jag ställa en fråga till Bjarne Örnstedt: Uppmärksammade inte Jordbruksdepartementet under den tid som Annika Åhnberg var chef för departementet att den här konflikten hade uppstått?

Bjarne Örnstedt: Nej, vi får urklipp av pressmeddelanden som berör departementet. Detta beslut refererades i de klipp som vi fick. Det framfördes kritik mot att samerna hade fått denna utvidgade rätt. Men sedan hördes ingenting mer förrän departementet fick ett telefax från Svenska Samernas Riksförbund med en kopia på anmälning till regeringsrätten med ansökan om rättsprövning. Det var den 10 eller den 20 september. Då fick vi det klart för oss. Det var första gången det konkret nämndes om dubbelupplåtelse och att man hade kränkt tidigare upplåten jakträtt. Det innebar i sin tur att saken var under Regeringsrättens prövning. Skulle den finna att regeringsbeslutet var

olagligt enligt regeringsformen skulle den upphäva beslutet. Då fanns det anledning att avvakta Regeringsrättens bedömning i frågan.

Ordföranden: Har inte regeringen under den tid som gått sedan dess övervägt att oberoende av vad Regeringsrätten kan komma att anse i laglighetsfrågan göra en annan bedömning i så att säga lämplighetsfrågan? Annika Åhnberg vidgick nyss att hade man vetat skulle det inte vara uteslutet att regeringen hade bestämt sig för en annan lösning. Någon sådan reflexion har regeringen, såvitt Bjarne Örnstedt vet, ännu inte ägnat sig åt?

Bjarne Örnstedt: Nej, jag sitter inte med i regeringen.

Ordföranden: Nej, jag reserverade mig därför med en liten inskjuten bisats.

Bjarne Örnstedt: För mig som jurist var det naturligt att avvakta vad Regeringsrätten kommer att säga. Nu vet vi att beslutet inte stred mot regeringsformen. Då är det ett civilrättsligt beslut. Det finns en bestämmelse i jordabalken som säger att om det har skett en dubbelupplåtelse, vilket uppenbarligen har skett gjort inom vissa områden, då gäller enbart den första upplåtelsen, såvida inte båda kan gälla sida vid sida. Det kan de göra om det inte uppstår något förfång för de båda parterna. Det kanske man kan misstänka att det gör, men det vet man inte riktigt. Men i avvaktan på Regeringsrättens ståndpunkt i ärendet fanns det, tyckte jag som jurist, ingen anledning att göra någonting.

Ordföranden: För så vitt man inte bedömde situationen olämplig i alla fall.

Bjarne Örnstedt: Från det att beslutet fattades i början av juni till mitten av september när kopian på ansökan kom, hörde ingen av sig muntligen eller skriftligen och sade att beslutet var felaktigt. Ingen sade det.

Ordföranden: Om det inte finns några ytterligare frågor ber jag att få tacka Annika Åhnberg och Bjarne Örnstedt för att ni kommit hit för att svara på utskottets frågor.

Fortsatt utfrågning av Annika Åhnberg

1999-05-04

Kl. 11.00–11.30

Ordföranden: Godmorgon! Sammanträdet är öppnat. Vi skall i dag i realiteten gå igenom granskningsbetänkandet. Men innan vi gör det skall vi ställa några korta kompletterande frågor till Annika Åhnberg, som vi har bett komma hit, om det som har förevarit framför allt mellan Jordbruksdepartementet och Älvdalens kommun i den fråga som handlar om jakten i Idre sameby.

Jag misstänker att Annika Åhnberg vet vad vi undrar över. Men jag lämnar över ordet till dig, om du vill säga någonting. Eller skall vi gå över direkt till frågorna?

Annika Åhnberg: Herr ordförande! Jag har egentligen ingenting att tillägga utöver det som jag sade förra gången. Därför tror jag att det är lika bra att vi går över direkt till frågorna.

Inger René: Herr ordförande! Anledningen till att vi har bett Annika Åhnberg komma tillbaka är att kommunalrådet Halvarsson i Älvdalens kommun menar att det dåvarande statsrådet, vid en uppvaktning som Älvdalens kommun gjorde i januari förrförra året, informerades om de problem som finns när det gäller jakträttigheter i området. Älvdalens kommun begärde att få komma och uppvakta departementet. Då är min första fråga: Vilka skäl angav man för den begäran?

Annika Åhnberg: Kommunen begärde att få komma och uppvakta oss. Det gjorde man via ett brev som man skrev i november 1996. Man hänvisade till hemställan från Länsstyrelsen i Jämtland och sade också att kommunstyrelsen hade diskuterat remissen. Man ansåg att detta var en så viktig principiell fråga för Älvdalens kommun att man borde vara remissinstans och att man borde få göra en uppvaktning. Man skriver i det här brevet också att man hade gjort en framställan om att få vara remissinstans, men något svar har inte kommit.

Jag har diskuterat det här med Bjarne Örnstedt som hade haft kontakt med en eller möjligen två företrädare för kommunen per telefon och sagt att de visst var välkomna att komma in med sitt remissyttrande och att de skulle göra det före den första december, precis som de själva hade önskat. Men det kom inget sådant remissyttrande från kommunen. Det finns alltså olika uppfattning om huruvida kommunen var inbjuden att vara remissinstans eller inte. Men skälet till att man ville göra uppvaktningen var i alla fall att detta var en principiellt viktig fråga för kommunen och att man tyckte att det var viktigt att kommunen blev hörd i sammanhanget.

Inger René: Vilka frågeställningar tog man upp? Kommunalrådet anger att det skrevs minnesanteckningar vid det här tillfället. Vi har bett att få ta del av dessa minnesanteckningar. Såvitt jag förstår har vi inte fått dem än. Vilka ämnesområden diskuterades vid detta sammanträde?

Annika Åhnberg: Såvitt jag förstår finns det inga tjänsteanteckningar i vår akt på Jordbruksdepartementet. Jag vet att två personer, utöver jag själv, var närvarande vid den här uppvaktningen. Det var dels Åsa Elfström, som då var enhetschef för same- och utbildningsenheten, dels en politiskt sakkunnig vid namn Marie Nordén. Marie Nordén förde alltid löpande anteckningar vid de uppvaktningar som hon deltog i. Men det var alltid tjänstemännen, som var närvarande vid uppvaktningar, som förde tjänsteanteckningar och som sedan såg till att de blev inlagda i akten. Det fördes inga sådana anteckningar den här gången. Därför har jag inga sådana tjänsteanteckningar att referera till. Däremot vet jag ju vad som diskuterades på mötet. Nu skall jag ärligt erkänna att det här inte är den uppvaktning som framstår klarast i mitt minne. Det blir ju ett ganska stort antal uppvaktningar även under en kort ministertid. Men det som diskuterades var framför allt att kommunen var definitiv motståndare till det förslag som Länsstyrelsen i Jämtland hade lämnat, nämligen att Idre sameby skulle få samma rättigheter som andra samebyar. Man tog upp farhågorna för att ett sådant beslut skulle skapa ökade motsättningar mellan befolkningsgrupperna. Man uttryckte också tämligen tydligt att man tyckte att det var bra som det var; balansen var bra. Man uppskattade att samebyn fanns där, men man ville inte att någonting skulle förändras eftersom det då, som man uttryckte det, skulle bli en obalans. Man stödde också de remissinstanser som hade haft en likartad uppfattning.

Det råder inga som helst tvivel om att de på kommunen var motståndare till den förändring som länsstyrelsen föreslog. Det insåg jag till fullo när jag hade träffat dem.

Inger René: Varför skulle det bli problem när det gäller samarbetet mellan befolkningen i samebyn och andra människor som bor i Älvdalens kommun?

Annika Åhnberg: Det här är långt ifrån den enda fråga som diskuterades då och som diskuteras nu. Det finns tyvärr ett antal konflikter som berör befolkningen i samebyar och andra människor, kanske framför allt i egenskap av markägare. Det pågick då, och pågår, en rättsprocess som kallas Härjedalsprocessen. Den rörde just rätten till renbetesland i Jämtland. Ägare av betesmark i Idre by hade nyligen väckt en motsvarande talan vid Tingsrätten i Sveg. Det var alltså ett spänt stämningsläge. Man kan säga att ena parten hävdar att samerna får för mycket av det svenska samhället: för mycket ekonomiska resurser och rättigheter. Samerna å sin sida hävdar att de är förfördelade och att de har fråntagits sina rättigheter och inte respekteras som vår urbefolkning.

Det var mot bakgrund av ett sådant spänt stämningsläge som den här frågan hanterades. Det var egentligen med anledning av hela den här situationen som man diskuterade och sade att i stort sett varje förändring, enligt kommunens uppfattning, skulle leda till försämrade relationer därför att den ej samiska ortsbefolkningen skulle känna sig ytterligare stärkt i sin uppfattning att samerna fick fler förmåner och att den övriga ortsbefolkningen fick färre. Det var alltså ett svårt läge.

Inger René: Jag skulle gärna vilja att Annika Åhnberg var lite tydligare i fråga om förskjutningen när det gäller de ekonomiska fördelarna och sådant.

Går det att vara lite tydligare och tala om vad det verkligen rörde sig om när den här uppvaktningen ägde rum den 14 januari förrförra året.

Annika Åhnberg: Jag tror tyvärr inte att jag kan vara så mycket tydligare. Min erfarenhet av frågor som rör den samiska befolkningens relation till resten av befolkningen är att det finns oerhört många starka känslor. Det gör att orden, nästan oavsett vad man säger, tolkas olika av olika grupper. Enligt min minnesbild framkom det ingenting mer substantiellt än att detta skulle försämra balansen. Man kanske till nöds tyckte att man hade det bra just med Idre sameby. Men ett sådant här steg skulle, enligt kommunen, försämra situationen. Jag minns inte exakt, men det är ändå min uppfattning att det här inbegrep alla de konflikter som fanns i området. Den samiska befolkningen i Idre sameby hade ju en helt annan uppfattning. Den ansåg inte att det rådde en god balans mellan olika befolkningsgrupper i det här området. Den ansåg att det var absolut nödvändigt att samhället gjorde någonting för att visa att man över huvud taget brydde sig om den samiska befolkningen.

Inger René: Jag skulle vilja att Annika Åhnberg kommenterade det förhållandet att Älvdalens kommun explicit skriver om konflikter som kan äga rum när det gäller jakt och fiske. Och kommunalrådet från Älvdalens kommun säger också att man diskuterade jakt- och fiskefrågor och att det fanns de som hade rättigheter till de här markerna och att det därför skulle bli bekymmer.

Annika Åhnberg: Jag har också noterat att kommunens företrädare säger att de både skriftligt och muntligt framförde de här argumenten. När jag nu läser igenom de skrivna papper som finns framstår det inte tydligare än det gjorde då för mig. Jag kan alltså inte av dessa papper läsa ut att man från kommunens sida sade att det inte fanns någon möjlighet att upplåta ytterligare jakträtter. Det är därför min slutsats, även om jag inte minns ordalydelsen, att man uttryckte sig på ungefär samma sätt som i sina skrivelser, dvs. lika otydligt och utan att precist säga att det inte fanns någon möjlighet att upplåta ytterligare jakträtter.

Jag vidhåller att vi inte fick kännedom om detta faktum. Det som stod klart för mig var det som Länsstyrelsen i Jämtland i sin hemställan mycket tydligt hade sagt, nämligen att det fanns stora outnyttjade arealer. Jag tycker att man skall ha klart för sig att Idre sameby är en mycket liten sameby. Det handlar om ett tiotal medlemmar i den här samebyn. Det är alltså inte fråga om någon invasion av samer som skulle översvämma de här jaktmarkerna.

Inger René: Jag skulle vilja ha en kommentar till. Idre kommun skriver apropå detta med jakt och fiske att man tycker att den reglering som finns i de s.k. kungabreven är tillfyllest och att man inte vill att verksamheten skall regleras genom rennäringslagen. Jag skulle vilja ha en kommentar om detta.

Annika Åhnberg: Det var ett argument som togs upp av flera remissinstanser, och det var också skälet till att vi inte tyckte att vi kunde bevilja hemställan från Länsstyrelsen i Jämtland så som den hade framställts. Vi tog alltså dessa yttranden på allvar och tyckte att det låg mycket i det faktum att Idre sameby kringgärdas av andra regleringar än andra äldre samebyar. Vi tyckte att det

var ett tungt vägande skäl för att inte bifalla hemställan från Länsstyrelsen i Jämtland. Men, som jag sade redan förra gången, jag tyckte att det var oerhört angeläget att man ändå på något sätt försökte tillmötesgå de samiska intressena. Det var min mycket starka vilja. Den viljan var inte tillkommen av någon önskan att vara ogin mot befolkningen i övrigt, utan den grundade sig helt enkelt i det som står i regeringsformens 1 kap. 2 § fjärde stycket: "Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas."

Jag tyckte att det var ett ansvar för en minister med ansvar för samefrågor att försöka göra någonting i verkligheten av det.

Inger René: Innebär detta att man i beslutet frångick den remiss som man skickade ut och som var identisk med det som Länsstyrelsen i Jämtland hade skrivit? Innebär det i så fall att remissinstanserna svarade på remissen utifrån den reglering som finns i rennäringslagen men att resultatet eller beslutet blev ett annat? Om den text som har med beslutet att göra hade skickats ut hade remissinstanserna möjligen haft anledning att svara på ett annat sätt, med en annan bakgrund.

Annika Åhnberg: Det är korrekt. Det är precis det som är syftet med en remissomgång. Man skickar ut ett ursprungligt förslag. Man får in ett antal synpunkter, och sedan fattar man ett beslut. Om det under den remissomgången dyker upp synpunkter som gör att man tror att det inte heller är möjligt att fatta det andra beslutet så gör man inte det. Men, som jag sade redan förra gången, det var mycket tydligt att flera remissinstanser tyckte att man inte skulle föra in Idre bys rättigheter i rennäringslagstiftningen, och jag tyckte själv att det var ett tungt vägande skäl. Det var ett utfall av remissrundan som jag kände stor förståelse för.

Det framkom ingenting av remissrundan eller vid den muntliga uppvaktningen som fick mig att tro att det som Länsstyrelsen i Jämtland ändå sade och som också låg till grund för dess förslag, nämligen att det fanns stora outnyttjade jaktarealer, inte var korrekt. Det var ingen som påpekade det. Om vi hade fått någon antydan om det hade vi inte heller fattat det andra beslutet. Då hade min strävan säkert fortfarande varit att det skulle fattas ett beslut som gav samebyn ökade möjligheter, men det hade inte skett utan att vi hade avkrävt både Länsstyrelsen i Jämtland och andra aktörer en precisering av vad som kunde ligga i begreppet "stora outnyttjade arealer".

Om vi hade haft en aning om det här hade vi ägnat den delen av ärendet ännu större energi för att tränga in ytterligare i problematiken. Men vi fick liksom inte någonstans under processen en känsla av att det låg ett problem i det här.

Mats Berglind: Jag har en fråga när det gäller remissmaterialet i förhållande till själva beslutet. Vad bedömer du att det är för stor skillnad mellan remissunderlaget och beslutet när det gäller just jaktfrågorna? Det är ju där knuten ligger.

Annika Åhnberg: Det handlar om två helt olika typer av beslut. Det ena är ett lagstiftningsärende. Man kan säga att det handlar om att föra över en immateriell rätt från, i det här fallet, markägaren, staten, till samebyn. Det handlar

om att föra över en sådan grundläggande rätt som är förknippad med markägandet till en annan aktör. I förlängningen skulle det betyda att samebyn, om staten t.ex. på nytt skulle vilja göra en förändring och ta ifrån samebyn en del av jakträtten, skulle ha rätt att t.ex. ställa ekonomiska anspråk. Det skulle alltså ge en helt annan lagskyddad styrka åt samebyns rättigheter.

Att som markägare upplåta jakträtten är ett civilrättsligt förfarande som förekommer hundratals gånger i vårt land. Stora skogsbolag upplåter sina marker, och andra markägare gör det. Detta är naturligtvis också reglerat och ger den som marken upplåts till vissa rättigheter. Men de är inte alls av samma styrka och karaktär som de rättigheter som en förändring av rennäringslagstiftningen skulle ha inneburit. Det är också min uppfattning att det, om man hade gjort en förändring av rennäringslagstiftningen, skulle ha föranlett mycket starka reaktioner. Man skulle så att säga ta ifrån marken en del av de rättigheter som är förknippade med ägandet av den och föra dem till samebyn.

Ingvar Svensson: Du säger att det är två helt olika typer av beslut. Det är precis så som vi också har uppfattat det. Remissrundan handlade ju om rennäringslagens 25 §. Där föreligger det redan i dag dubbla jakträttigheter när det gäller lokalbefolkningen och samebyarna. Nu avvisar ju regeringen det här första beslutet enligt rennäringslagen och fattar ett nytt beslut. Man avvisar beslutet A och fattar ett nytt beslut, B, om jakträttigheter.

Varför remissbehandlades inte den frågan? Det var ju, som du säger, två helt olika typer av beslut. Borde man inte, när det gällde den frågeställningen, ha kontrollerat vilka jakträttigheter som fanns i området?

Annika Åhnberg: Jag har försökt svara på den frågan tidigare, men jag kan försöka igen. Trots att det uttryckligen hade framförts av Länsstyrelsen i Jämtlands län att det fanns outnyttjade arealer fanns det ingen som invände mot det i remissrundan. I en remissrunda brukar man ändå få en aning om att det kan finnas ett problem. Någon brukar uttrycka sig på ett sätt som gör att man tränger djupare in i problematiken. Det hade vi naturligtvis gjort, eftersom det här var en känslig fråga och eftersom vi sökte efter ett sätt att ge lite uppmuntran till den här samebyn som befann sig, och kanske också befinner sig, i en oerhört svår situation. Men vi ville naturligtvis inte göra det genom att spä på konflikten eller skapa ytterligare problem.

Mitt svar är: Av det enkla skälet att det inte framkom någonting som gav mig underlag för att tro att detta skulle vara ett komplicerat eller kontroversiellt beslut skickade vi inte ut det på en ny remissrunda.

Ingvar Svensson: Du pratar om att det inte fanns någon antydan i remissvaren. Med min frågeställning undrade jag egentligen varför man inte i Regeringskansliet eller på departementet insåg att det var en ny typ av beslut som krävde en ny remissomgång. Det är ju där knutpunkten ligger i diskussionen. Vi granskar ju inte remissinstansen; vi granskar regeringens verksamhet. Vi ställer oss frågan om inte regeringen i det här läget borde ha varit så klarsynt att man skickade detta på en ny remiss.

Annika Åhnberg: Mitt svar på den frågan är: Nej, det tycker inte jag. Jag tycker att vi gjorde allt som man rimligen kunde begära för att undersöka och analysera det här ärendet på längden och på tvären. Jag måste säga att jag nog tycker att någon av remissinstanserna eller kommunen i någon av sina skrivelser eller vid uppvaktningen kunde ha varit tydligare. Om detta nu var en så oerhört viktig fråga för dem och om detta med att det fanns jaktupplåtelser var av en sådan oerhört stor betydelse förvånar det mig att det inte på något sätt kom fram en antydan om det. Det enda som sades när det gällde möjligheterna till jakt i området var det som Länsstyrelsen i Jämtland mycket tydligt skrev, nämligen att det finns stora outnyttjade arealer där detta tiotal medlemmar, som det handlar om, från Idre sameby nog också skulle kunna finna utrymme för sin jakt.

Inger René: Jag skulle vilja fråga vidare om det som Ingvar Svensson tog upp.

Om det här regleras genom rennäringslagen finns det väl dubbla jaktupplåtelser?

Annika Åhnberg: Ja, det är riktigt.

Inger René: Då reglerar ju lagen detta. Och eftersom det regleras i lagen fanns det kanske inte skäl för remissinstanserna att beröra just den frågan.

Annika Åhnberg: Jag måste tänka lite, eftersom jag inte riktigt hänger med i själva frågan.

Inger René: Lagstiftningen ser sådan ut att det faller ned dubbla jaktupplåtelser, om rennäringslagen reglerar verksamheten. Då ingår det i lagen, och då får man finna sig i att dessa restriktioner finns för jaktlagen.

Annika Åhnberg: Nu förstår jag frågan. I de områden där det finns dubbla jaktupplåtelser förekommer det ganska mycket konflikter kring dem. Jag kan inte påminna mig någon diskussion om jaktfrågor, när det gäller de områden där det finns dubbla jakträttigheter, som jag har deltagit i där man inte har kommit in på konflikten och svårigheten när det gäller att hantera detta. Därför är det snarare osannolikt att man i detta fall inte över huvud taget berörde problemen med skilda jaktupplåtelser. Det brukar sannerligen inte vara en diskussion som lyser med sin frånvaro när man debatterar jakträtter i andra sammanhang.

När jag nu åter läste igenom dessa handlingar noterade jag att kommunen i något av sina brev skriver väldigt positivt om fiskerättigheter, just av den här kombinerade naturen, som rör Idre sameby. Här finns samernas husbehovsfiske, och eftersom det är ett husbehovsfiske är området så lämpligt och attraktivt också för turister och den övriga ortsbefolkningen.

Det är alltså inte alltid omöjligt att hantera en gemensam existens på samma marker. Det är trots allt stora arealer som vi talar om. Det var ett tiotal medlemmar i Idre sameby som skulle få den här rättigheten.

Inger René: Jag har en sista fråga, herr ordförande. Älvdalens kommun skriver ju på ett klart och tydligt sätt – och har också skickat ut pressmeddelanden som är mycket tydliga – att skälet till att man åkte och uppvaktade de-

partementet var att man ville diskutera jakt- och fiskefrågor i förhållande till de 23 jaktlag som fanns i Älvdalens kommun och inom det område där Idre sameby ligger.

Kan Annika Åhnberg kommentera det?

Annika Åhnberg: Jag kan inte kommentera det på annat sätt än genom att hänvisa till den tjänsteanteckning som jag har fått mig tillsänd; Elisabet Reimers har också talat med kommunalrådet Herbert Halvarsson. I det här brevet står det:

Vid uppvaktningen framfördes uppgift om att det förekom jakt i området. Herbert H. uppger att man kanske inte uttryckligen talade om jakträttsupplåtelser.

Jag tar detta som ett stöd för min minnesbild, nämligen att man inte uttryckligen talade om jakträttsupplåtelser. Jag kan förstå – kanske ännu mer i efterhand – att det kan ha varit så självklart att det fanns en konflikt att man inte nämnde det. Men även självklara saker brukar man inte dra sig för att framföra till statsråden vid uppvaktningar. För mig var detta inte självklart. Jag hade ju fått den här andra informationen från Jämtlands läns länsstyrelse, och möjligen var jag inte tillräckligt bekant med hela områdets geografi. Det här var alltså inte tydligt för mig. Man talade inte om konkurrerande jakträttsupplåtelser. Det är min minnesbild.

Inger René: Men man sade att det förekom jakt. Och finns det jakt finns det jakträttsupplåtelser, om det inte är fråga om tjuvjakt, men det är ju inte troligt att man diskuterar tjuvjakt i ett sådant här sammanhang.

Annika Åhnberg: Det är självklart att det förekom jakt. Riktigt så okunnig är jag inte om förhållandena. Men att det förekommer jakt betyder ju inte att det förekommer jakt på varenda befintlig markplätt. Länsstyrelsen i Jämtland hade dock sagt att det fanns stora outnyttjade jaktarealer varför min uppfattning var att det skulle gå att förena den befintliga jakten i området i dess helhet med den tillkommande rätten för ett tiotal medlemmar från Idre sameby.

Ordföranden: Jag vill bara spetsa till den senare frågan. Det måste väl innebära att statsrådet var medvetet om att det fanns jakträtter?

Annika Åhnberg: Det är självklart att jag insåg att det fanns jakträtter i den del av landet som vi här talar om men inte att en så stor del av marken skulle vara upplåten. Eftersom min uppfattning var att det fanns stora outnyttjade markarealer tolkade jag det som att det inte fanns sådana rättigheter fördelade överallt.

Ordföranden: Statsrådet sade tidigare att det inte ens hade funnits en antydan om att det fanns sådana rättigheter. Det faktum att det fanns jakt måste åtminstone i vanligt språkbruk uppfattas som en antydan.

Annika Åhnberg: Jag uttryckte mig kanske slarvigt. Det gällde en antydan om att det låg en konfliktrisk i detta, om att det fanns ett otillräckligt antal jaktmöjligheter och att det här skulle komma att konkurrera med befintlig jakt.

Per Lager: Jag skulle bara vilja fråga Annika Åhnberg om det inte vore naturligt att det låg i regeringens och ministerns intresse att ta reda på exakt hur det låg till med jakträttigheterna. Jag tänker på att det fanns outnyttjade arealer men också på vetskapen om att det förmodligen fanns jakträttigheter någonstans i närheten eller kanske i samma område. Varför gick man helt enkelt inte in och kollade detta noga, med tanke på att man vet vilka konflikter det kan utlösa?

Annika Åhnberg: Vi skickade ju ut ärendet på en remissomgång till bl.a. Länsstyrelsen i Dalarnas län, som ju är den myndighet som har att förvalta det här ansvaret. Det är egentligen orimligt att begära att regeringen eller ens ett departement i detalj skall sätta sig in i den exakta utformningen av befintliga jakträttsupplåtelser när man har en myndighet med ett mycket tydligt ansvar. Och eftersom denna myndighet är remissorgan förväntar man sig kanske att man skall få en analys eller åtminstone en kommentar till de delar i förslaget som den här remissinstansen borde ha haft invändningar mot.

Per Lager: Jag tänker mig att man, när man får in den här informationen, borde kollationera det hela och gå tillbaka till länsstyrelsen och fråga: Är det verkligen så som ni säger? Vore inte det naturligt, med tanke på att man vet vilka konflikter det här kan innebära framöver? Det är inte så mycket av undersökande verksamhet. Det handlar mer om att kollationera att det verkligen står så till som man förväntar sig att det skall göra.

Annika Åhnberg: Vi fick ju ingen antydan om att det fanns en sådan problematik. Det var skälet till att vi inte gick vidare med detta. Om vi hade fått en sådan antydan hade vi, som jag sade, trängt djupare in i det hela. Men det var min uppfattning att det här gick att förena.

Det kommunen hela tiden tog upp var frågan om obalans, att detta skulle innebära ytterligare en orättvisa och en förmån till samebyn som den inte borde ha. Man sade att det var bra som det var och att samebyn inte skulle ges några ytterligare förmåner, men man sade ingenting om att dessa förmåner skulle ges på bekostnad av någon annans förmåner. Det var inte skälet till att det skulle uppstå en obalans, utan det handlade om det faktum att man gynnade samebyn. Det var den uppfattning som jag fick av kommunens argumentation i ärendet.

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Annika Åhnberg säger flera gånger att Länsstyrelsen i Jämtlands län har talat om stora outnyttjade markarealer. Men Länsstyrelsen i Jämtlands län har ju ingen kompetens när det gäller jakträtten i Dalarna. Den har ju Länsstyrelsen i Dalarna. Är det din uppfattning att Länsstyrelsen i Dalarna har bekräftat den åsikt som Länsstyrelsen i Jämtland hade i remissvaren?

Annika Åhnberg: Det var nog min uppfattning att man gjorde det, eftersom man inte alls berörde detta. Det var ju ändå en ganska stor del av det som Länsstyrelsen i Jämtland skrev. Länsstyrelsen i Jämtland skrev:

Länsstyrelsen i Jämtlands län har den senaste vintern deltagit i förhandlingar med i första hand Fastighetsverket och Länsstyrelsen i Kopparbergs län, som det hette då, för att finna möjligheter för samebyns medlemmar att

bl.a. jaga älg på byns åretruntmarker i Kopparbergs län. Detta har inte vunnit framgång. Besked har lämnats av förvaltande myndigheter att bymedlemmarna inte kan påräkna älgjaktsupplåtelse i området trots att betydande arealer i dag inte nyttjas för jakt.

När jag läste det här fick jag en känsla av att man nästan hos Länsstyrelsen i Dalarna förlägger den här uppfattningen att det finns outnyttjade markarealer men att de inte kan tillkomma samebyn. Om jag hade varit tjänsteman på Länsstyrelsen i Dalarnas län hade jag nog faktiskt reagerat och uppfattat en sådan formulering som provokativ, om det var så att man på länsstyrelsen hade en helt annan uppfattning om sakernas tillstånd.

Jag tycker att det är märkligt att man inte reagerade på den formuleringen.

Ordföranden: Då har jag inga ytterligare talare anmälda. Jag vill tacka dig för att du kom hit. Eftersom utskottet justerar sitt betänkande på torsdag tror jag inte att vi kommer att behöva träffa dig ytterligare en gång.

Annika Åhnberg: Det gläder mig, herr ordförande.

Offentlig utfrågning med statsrådet Leif Pagrotsky angående ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel

Ordföranden: Jag ber att få hälsa statsrådet Leif Pagrotsky välkommen hit med anledning av en granskning som utskottet är engagerat i och som gäller regeringens praxis i ärenden om export av krigsmateriel. Granskningsärendet har aktualiserats av Miljöpartiet.

Den som vi har frågor att ställa till brukar få en möjlighet att introducera ämnet, om han eller hon så vill. Därefter går frågan till det parti som har aktualiserat ämnet och därefter till övriga partier i storleksordning. Sedan börjar vi om från början igen om det behövs.

Återigen: Välkommen, Leif Pagrotsky!

Leif Pagrotsky: Först vill jag tacka för möjligheten att få komma hit och redovisa mitt sätt att se på de frågor som blivit föremål för KU:s intresse.

Jag vill börja med att säga något om skälet till att vi har en strävan efter samsyn på det här politikområdet, som ju är skälet till att KU intresserar sig för min ämbetsutövning i år. Jag vill göra det genom att återge vad anmälaren, Lars Ångström, säger: Exportpolitiken skall präglas av långsiktighet och inte åka bergochdalbana i takt med att Sverige byter regering.

Det är det som är huvudskälet till att regeringar av olika kulör valt att eftersträva en bred förankring av exportpolitiken. Detta var utgångspunkten också vid den förändring som genomfördes 1996, när man organiserade en särskild myndighet för att ansvara för frågorna och till det knöt ett särskilt råd som fick en bredare sammansättning än tidigare för att på ett ännu bättre sätt säkerställa kontakten med riksdagen och möjliggöra en fortsatt bred förankring av politiken. Det blev alltså en förstärkt parlamentarisk representation och insyn vid beslut jämfört med vad som hade gällt t.o.m. 1995.

Ibland kan det uppstå konflikt mellan kravet på långsiktighet och önskemålet om samsyn. Det blir i så fall regeringens sak att göra avvägningen av de här motstående aspekterna. Hur de här avvägningarna görs är en återkommande fråga vid den årliga granskning som utrikesutskottet gör av politiken i anslutning till regeringens skrivelse om de här frågorna.

Anmälan är grundad på en bild av att det skulle vara vanligt förekommande att beslut fattas med bristfällig förankring. Den bilden stämmer inte. När jag har gått igenom de ärenden som regeringen haft att avgöra sedan den här förändringen inträffade 1996, som är den period som anmälaren menar har kännetecknats av en annan praxis än förut, har jag inte funnit att stödet vid beslut varit svagare än vad det varit tidigare. Jag kan inte se att bilden stämmer av att det skett en gradvis försvagning i stödet och att regeringen haft en förändrad praxis.

Avvägningen mellan kravet på långsiktighet och önskemålet om samsyn tycker jag hittills har fungerat väl. Nu pratar jag om den tid som jag kan överblicka, och jag kan kanske sträcka mig några år ytterligare tillbaka i tiden, innan jag själv fick ansvar för detta. Jag hoppas att det kommer att fortsätta så, men det beror ju på saker som vi inte vet så mycket om i dag, t.ex. hur framtiden gestaltar sig i olika avseenden.

Det här är min redogörelse för den grundsyn som har gällt hittills och för hur jag ser på den allmänna ramen för frågorna. Det är den inledning som jag hade tänkt ge.

Ordföranden: Tack för detta! Innan jag ger Per Lager ordet vill jag upplysa om en sak som de närmast inblandade redan vet, nämligen att det, i den mån som uppgifter av hemlig karaktär kan aktualiseras, är min avsikt att lägga samman alla sådana frågor till en särskild avdelning mot slutet av utfrågningen då vi i så fall stänger dörrarna. Det får väl ankomma på både frågeställare och svarare att vara uppmärksamma på när gränsen för detta eventuellt närmar sig.

Per Lager: Herr ordförande! Jag skulle vilja börja med en utgångsfråga här. Det är ju så att den svenska vapenexportpolitiken bygger på det parlamentariska samförståndet och att, precis som statsrådet sade, exportpolitiken skall präglas av långsiktighet, just för att slippa den här bergochdalbaneeffekten.

Min utgångsfråga är då: Har regeringen efterlevt principen om partipolitiskt samförstånd? Såvitt jag förstår har det skett en gradvis förändring av denna inställning. Från att regeringen före 1996 kanske hanterade upp till 2 000 fall och nu bara har några enstaka fall att hantera, är det nu så – och det kan vi läsa i det första PM:et från regeringen från den 8 mars – att det är krigsmaterielinspektörens samlade bedömning snarare än ställningstaganden av enskilda ledamöter i EKR som är avgörande. Därmed är det en praxisförändring och därmed gäller inte längre det partipolitiska samförståndet, såvitt jag förstår, fullt ut, utan det är andra avväganden som blir viktigare. Är detta riktigt?

Leif Pagrotsky: Utskottet har frågat mig vilka principer som har gällt vid regeringens handläggning av de här frågorna. Jag har noggrant gått igenom hur regeringens beslut har byggts under och vilken sorts parlamentarisk förankring – eller vad man nu skall kalla det – de besluten har haft. Jag kan faktiskt inte finna något stöd för att det har skett en praxisförändring. Den som påstår att praxis har förändrats bör väl då redovisa någon sorts grund för det påståendet innan vi kan börja analysera närmare vad som kan tänkas ha legat bakom detta. Jag har gjort en ordentlig genomgång och inte funnit någon sådan förändring.

Jag har i mitt skriftliga svar till utskottet nämnt just det som Per Lager så korrekt beskriver, att en jämförelse inte är helt enkel eftersom vi förut hade tusentals ärenden och nu har ett litet antal ärenden. När myndigheten inrättades 1996 tog den hand om det allra mesta som fanns på det här området, så jämförelsen är mellan olika storheter så att säga. Tiden före den 1 februari 1996 och tiden efter är svårjämförda, men jag har efter bästa förmåga an-

strängt mig för att göra en jämförelse och har inte kunnat finna någon förändrad praxis vad gäller regeringens sätt att beakta vad andra parter tycker.

Den bild som Per Lager grundar sin fråga på skulle jag vilja ifrågasätta. Är det så att det kommer fram analyser som visar att jag har fel skall jag gärna gå hem och fundera en gång till över vad som kan tänkas ha skett. Men någon praxisförändring har jag inte kunnat iaktta i regeringens sätt att bygga under den här typen av beslut.

Per Lager: Herr ordförande! Före 1996 var det ett samförstånd. Det räckte med att ett enda parti sade nej för att man inte skulle lämna något positivt förhandsbesked – det är väl korrekt, antar jag. Efter 1996 har fler partier kommit in i det nya Exportkontrollrådet, som ersatte Rådgivande nämnden. Alla partier som sitter i riksdagen är med.

Min direkta fråga är då till statsrådet: Har det inte – det gäller fortfarande förhandsbesked – sedan februari 1996 varit något tillfälle då regeringen har lämnat positiva förhandsbesked i affärer där inte bara representanter för Vänsterpartiet och Miljöpartiet utan också andra partier har avstyrkt affärerna?

Leif Pagrotsky: Nej, det har det inte gjort.

Per Lager: Det var ett bra besked. Det innebär att konsensusidén fortfarande gäller, och att det är statsrådets mening i alla fallen.

Leif Pagrotsky: Jag noterar att Per Lager använder orden olika i olika frågor. Nu är det konsensus när bara Vänsterpartiet och Miljöpartiet säger nej – det är ett intressant besked från Per Lager att det är på det viset. När alla andra partier är överens och Vänsterpartiet och Miljöpartiet har en annan åsikt, då råder konsensus.

Men vad det handlar om är ju att strävan efter att nå en bred samsyn finns kvar. Jag tror att den allmänna bilden av hur stor oenighet som råder kanske ibland är överdriven. Det råder ju en grad av sekretess här som gör att det inte är lätt att i alla frågor gå ut och klarlägga hur det ligger till här. Praxis har varit att sträva efter enighet inom den begränsade krets av partier som förut ingick i Rådgivande nämnden. På den tiden – såsom Sven Hirdman t.ex. redovisade här i utskottet våren 1994, tror jag det var – beskrev man att önskemålet var strävan efter enighet, och den brukade man nå fram till. Men det var ingalunda så att det *alltid* behövde vara på det sättet, utan det var en avvägningsfråga. Enigheten var inte alltid hundraprocentig. Det kunde ibland bli ett beslut på ett annat vis.

Jag skulle nog vilja beskriva det på ungefär samma sätt, att vi strävar efter den typen av bred samsyn, men det är inte ett hundraprocentigt krav. Jag kan inte utesluta att det kan bli på ett annat sätt i framtiden. Jag har ju att hantera kravet på långsiktighet och att undvika Lars Ångströms bergochdalbaneeffekt. Jag måste i framtiden förbehålla mig rätten att om jag skall värna långsiktighet och kontinuitet samt vår utrikespolitiks trovärdighet och våra möjligheter att agera på den här marknaden, måste jag också väga det mot om partier har motsvarande kontinuitet eller inte eller prioriterar annat. Konjunkturerna växlar ju i de här frågorna, även om jag har kravet från riksdagen

på mig att vara långsiktig och beakta också kontinuiteten och att göra en avvägning i detta – ja, inte bara jag utan också regeringen i övrigt.

Sedan vad gäller att vi har gett upp stödet för att vi nu accepterar att Miljöpartiet och Vänsterpartiet ibland säger nej och vi fattar beslut ändå. Vad vi har gjort är ju att vi har breddat insynen i de här frågorna. Vi har adderat två ytterligare partier som förut inte hade säte i gamla Rådgivande nämnden. Det har inte inneburit att vi börjar mäta hur många som avviker; vi mäter ju hur många som stöder olika förslag till beslut. Det är en positiv bedömning – hur många som står bakom.

Frågeställaren ser ut att bygga upp sin fråga på hur många det är som röstar nej. Om man förändrar sammansättningen och bygger in fler partier är det klart att det är en förändrad förutsättning som gör att man inte kan jämföra före och efter i antalet nej, utan man får titta på antalet ja, antalet som står bakom ett tillstyrkande. I det avseendet har det inte skett någon förändrad praxis i det beslutsfattande som regeringen har haft och som vi har iakttagit. Däremot har det skett en, tycker jag, positiv förändring genom att ytterligare ett par partier är delaktiga i processen – har full insyn och full möjlighet att komma hit till kamraterna i KU och berätta om saker och ting inte går rätt till och kan tillföra viktiga argument i diskussionerna fram till beslut i Exportkontrollrådet. Men jag kan inte skriva under på terminologin, att det plötsligt har blivit en förändrad praxis för att man tillåter att något parti säger nej – det gjorde man inte förut – när det nu har tillkommit fler partier.

Per Lager: Herr ordförande! Jag måste rätta mig själv. Jag menade inte konsensus i den här frågan. Frågan skulle vara ställd så här: Har tre partier eller fler varit emot – bara för att visa att jag menar att Miljöpartiet och Vänsterpartiet kanske är mer emot än vanligt så att säga.

Jag betraktar detta som en praxisförändring. Den uppfattningen bygger jag på att tidigare hade man den här konsensusidén, men då var ju inte heller alla partier representerade i Rådgivande nämnden. Efteråt har fler partier kommit till. Vid utfrågningen med nuvarande krigsmaterielinspektören Staffan Sohlman säger han att man kan inte i den här situationen använda konsensusregeln. Däremot är det väldigt viktigt, det är mycket styrande, med ledamöternas åsikter i det här rådet. Därmed har vi en praxisförändring. Det är det som jag vill att statsrådet skall erkänna – att det är en praxisförändring i de omständigheterna att man nu har ett annat system för den här rådgivningen.

En sista gång skulle jag vilja fråga om det alltså inte har lämnats något förhandsbesked sedan 1996 där tre eller fler partier uttryckligen varit emot det här.

Leif Pagrotsky: Det råder ju enighet om vad som gäller i sak här. Bland de fem partier som satt i Rådgivande nämnden är det ungefär samma typ av diskussioner som det var då; det är ingen särskild förändring. I de beslut som jag redovisat har det inte varit någon förändring i praxis av vilket stöd som besluten har haft, även om jag inte därmed vill säga att detta kommer att råda för evigt, att det är en permanent situation. Det är alltså en strävan som får vägas mot andra strävanden. I de här fallen som vi haft uppe har det fungerat väl. I andra kommer det kanske inte att göra det – vad vet jag?

Uppenbarligen råder det oenighet i språkbruksfrågan. Skall man mäta hur många som står bakom, eller skall man mäta hur många som är emot? Om man släpper in ytterligare ett par i rummet som får uttrycka sin åsikt och de kan säga att de är emot, är det därmed en förändrad beslutspraxis? Jag håller inte med om den bedömningen.

För att klargöra min åsikt i språkbruksfrågan skulle jag – märk väl att det inte pratas om frågan om det är en praxisförändring eller inte i sak, utan där är vi överens – vilja ta en liknelse som kanske är hämtad från förra utfrågningen som jag var med om här. En ledamot från ett annat parti än Per Lagers ville illustrera sin poäng genom att ta en bild från en annan miljö som var mera bekant för att klargöra en svår bild så att säga. Vi diskuterade hur man skall dricka saker och ting. Det handlade om att bestämma hur stora mängder man skall hälla i sig. För att ta den bilden här skulle jag vilja säga följande.

Vi häller ungefär lika mycket vätska i glaset som förut, men nu har vi ett större glas. Om någon säger att vi har bytt praxis, att det är mera tomrum upptill och att det är en kraftig praxisförändring i dryckesvanorna, säger jag att jag dricker lika mycket mjölk som jag gjorde förut. Jag har bara valt ett mera praktiskt glas för att jag inte skall spilla lika mycket på vägen från kylskåpet. Jag kan inte förstå att jag har ändrat praxis om jag byter glas.

Det är precis detta som den här diskussionen handlar om. Staffan Sohlman, Miljöpartiet och andra väljer att beskriva tomrummet i toppen som bas för vad som är praxis. Jag väljer att beskriva hur mycket mjölk jag dricker, och mängden är oförändrad. Jag hoppas att jag gjort mig tydlig.

Så till den sista frågan: Har något förhandsbesked lämnats sedan 1996 som tre partier eller fler har stått emot? Svaret på den frågan är: Nej, inga sådana förhandsbesked har regeringen fattat beslut om sedan den här nya ordningen inträffade. Med det klargörandet hoppas jag att en del av mytbildningen kring det här kanske kan vara borta.

Britt-Marie Lindkvist: Jag hade tänkt ställa en del frågor men jag tycker att ministern väldigt utförligt redan har svarat på dem. Därför avstår jag tills vidare.

Helena Bargholtz: För klarhets skull vill jag bara fråga: I hur många ärenden när det gäller förhandsbesked har det inte rått konsensus? Eller är det så att man håller på tills man är överens? Eller är det så att man har lagt fram ärenden och kan konstatera att det inte finns konsensus och att ärendena då faller? Har det varit vanligt?

Leif Pagrotsky: De ärenden som kommer till regeringen har innan dess normalt varit i Exportkontrollrådet och alltid kommit från myndigheten, från Inspektionen för strategiska produkter. I deras beredning ingår i de flesta fall – i samtliga de här fallen, såvitt jag förstår – att de också har varit hos Exportkontrollrådet. Därefter har ju inte regeringen något särskilt forum. Hur processen i Exportkontrollrådet har varit – hur många gånger ärendena varit uppe och hur strävan efter konsensus varit där – har jag, uppriktigt sagt, inte undersökt men det kan jag i och för sig ta reda på om ni vill. Jag gissar att man där strävar efter att diskutera sig fram till gemensamma bedömningar av

de viktiga utrikespolitiska aspekter som rådet har att väga in i besluten. Det är väldigt sällan man där uppnår konsensus, eftersom vissa ledamöter i stort sett alltid röstar på exakt samma sätt. En del andra grupperar sig också inbördes; det blir liksom två grupper i rådet.

När regeringen fattar beslut har regeringen detta som ett underlag som man har att beakta. Det viktiga är inte bara vilket antal partier som röstar si eller så eller vilket antal ledamöter som röstar si eller så. När regeringen har att värdera långsiktigheten och sådant är det jätteviktigt att förstå vad som är argumenten. Vilka analyser och vilka alternativa bedömningar ligger till grund för argumenten? Vi måste naturligtvis alltid vara öppna för att en liten minoritet kan vara den som gör den bedömning som vi anser vara den mest korrekta. Här är det ju inte ett rösträkningsförfarande, utan regeringen har att göra en självständig bedömning av de bakomliggande argumenten i frågan. Det gör vi grundligt, på nytt så att säga.

Helena Bargholtz: Jo, det förstår jag. Men det hade ändå varit intressant att veta ungefär, så att säga, hur stämningen är i Exportkontrollrådet när de här frågorna diskuteras. Jag uppfattar att det ofta är så att man inte är överens, och då tas det inte upp till regeringen.

Leif Pagrotsky: De allra flesta avgöranden tar ju myndigheten utan att ta upp dem till regeringen. De fall som myndigheten enligt sina riktlinjer har att skicka till regeringen är särskilt svåra avvägningar där man behöver någon sorts prejudicerande avslut eller där frågorna av andra skäl har särskilt stor betydelse. Den bedömningen har myndigheten att göra. Och den har inte regeringen att lägga sig i, utan antingen kommer frågan till regeringen eller också gör den inte det. Det som kommer behandlar vi efter konstens alla regler på det sättet.

Uppriktigt sagt är jag inte riktigt kunnig om hur diskussionerna i Exportkontrollrådet och i myndigheten varit i det avseendet. Jag brukar hålla mig informerad om resultatet av deras diskussioner, men jag har inte inför det här sammanträdet i dag gjort någon närmare efterforskning, så jag har inget bra svar på det. Jag har begränsat mig till det som ni har frågat mig om, nämligen hur regeringen har skött sin del av den här beslutskedjan.

Helena Bargholtz: Jo, jag är medveten om att det är det som det handlar om.

Per Lager: Herr ordförande! Statsrådet säger att det inte lämnats något förhandsbesked där tre eller fler partier har varit emot ett sådant positivt förhandsbesked. Jag tycker att det är intressant att få reda på att det är så. Men detta innebär ju inte att det i framtiden kommer att vara likadant, och det är precis vad ministern påpekade här: Det är inte vilket antal som är emot som är viktigt, utan det handlar om en samlad bedömning, en avvägning. Detta är väldigt viktigt, tycker jag, för offentligheten att känna till – att det är en praxisförändring.

När vi före 1996 hade Rådgivande nämnden kunde vartenda parti som var med där ha vetorätt. Man genomförde aldrig en affär om något parti var emot; detta är vad jag känner till. Därefter, efter 1996, finns alltså, även om det hittills inte har varit något sådant fall, inte den här möjligheten i framti-

den. Regeringen gör sin bedömning på krigsmaterielinspektörens samlade bedömning. Det har inte att göra med hur många partier som var emot.

Leif Pagrotsky: Förlåt, jag beklagar men jag uppfattade inte det sista.

Per Lager: Själva frågeställningen är att det betyder att vi i framtiden kan räkna med att det inte är partiernas representanter i Exportkontrollrådet som har ett viktigt inflytande över om en affär blir av eller inte, utan det är krigsmaterielinspektörens samlade bedömning, precis som statsrådet sade. Det har inte att göra med antalet ledamöter för eller mot.

Leif Pagrotsky: Nu gäller frågan, om jag fattade det rätt, hur myndigheten fattar sina beslut. Det jag har gått igenom är hur regeringen har fattat beslut i de ärenden som myndigheten har skickat till regeringen. I de ärendena har ett mycket viktigt underlag för beslut varit kunskapen om hur behandlingen i myndigheten har utfallit. Vad ledamöterna i Exportkontrollrådet har anfört för argument och vad de har gjort för ställningstaganden – i de fall de har gjort ställningstaganden – har varit väldigt viktigt som underlag för regeringens bedömning.

Men regeringen kan inte springa ifrån ansvaret för sitt eget ställningstagande och sina egna beslut genom att säga att man bara följer en majoritet eller något i den stilen. Regeringen måste självständigt ta ansvar för innehållet i besluten – annars kan man med rätta hamna här hos er igen. Jag kan därför inte stå här och säga att jag för all framtid kommer att göra precis på detta sätt och att det inte kommer att ske någon förändring, för det kan bli hur konstiga resultat som helst. Det gäller naturligtvis inte just den här riksdagen, men man vet aldrig hur parlamentet kommer att se ut i framtiden, och vad det är för konstiga partier om kan tänkas komma in.

Det är givet att jag måste göra en egen bedömning som jag står för när jag föreslår regeringen ett beslut. Hittills har det sammanfallit på det lyckosamma sätt som jag just redovisade, men huruvida det kommer att bestå för framtiden beror inte bara på mig. Det beror också på vilken typ av ärenden som kommer upp och hur de olika partierna väljer att utveckla sin politik i dessa frågor.

Det utskottet har frågat efter är i vad mån det har skett någon förändring efter februari 1996 jämfört med perioden före. Där är mitt svar tydligt. Jag kan inte se någon sådan förändring. Därmed har jag inte pratat så mycket om framtiden. Frågan får i så fall ställas så här: Kommer regeringen – det skulle förhoppningsvis vara samma regering i framtiden – att göra precis som hittills om alla partier uppför sig precis om hittills och gör samma analyser som hittills och om världen ser ut precis som hittills? Den frågan kan jag svara på. Men jag skulle bli fälld av KU om jag gjorde allmänna utfästelser om att statistiken avgör hur besluten ser ut, skulle jag gissa. Jag ser att en ledamot nickar instämmande.

Per Lager: Huvudfrågan är om det har skett en praxisförändring. Det är det som är det intressanta här. Man kan undersöka hur det blir framöver genom att se på det som hänt mellan 1996 och fram till i dag. Då ser man att det inte är nödvändigt med partipolitiskt samförstånd. Fyra partier i Exportkontrollrådet skulle kunna vara emot ett förhandsbesked, men regeringen skulle ändå

kunna lämna ett sådant besked. Det är det som jag tycker är intressant. Har det skett en praxisförändring är det just detta man kan förvänta sig ske i framtiden, även om det inte har skett hittills.

Leif Pagrotsky: Det är en konstig sammanblandning. Praxis handlar ju om hur det faktiskt har varit i beslutsfattandet. Man ställer samtidigt hypotetiska frågor om framtiden, men den hypotetiska framtiden är ännu inte praxis. Per Lager drar slutsatser för framtiden eftersom praxis, som han säger, har ändrats. Jag försöker här med allt större kraft säga att praxis inte har ändrats. Däremot är det osäkert vad det har för prognosvärde för framtiden. Det beror på hur världen utvecklas. Jag har försökt säga att jag inte kan binda upp mig för att alltid följa statistiken från röstsammanräkningen i Exportkontrollrådet. Jag har att ansvara för mina egna ställningstaganden, och det har regeringen i övrigt också att göra.

Tidigare regeringar, och den socialdemokratiska regeringen före 1996, valde att göra avvägningarna på detta sätt. De avvägningar som har gjorts sedan myndigheten inrättades har varit ungefär likadana. Jag hoppas att detta kan fortsätta, men det råd jag inte ensam över. Vi får se hur det blir. Någon grund för att säga att det är en kursomläggning finns dock inte.

Om fyra partier säger nej och åberopar skäl som strider mot sådant som riksdagen har krävt att jag skall iaktta är det min skyldighet att göra på ett annat sätt. Anta att det kommer in konstiga partier i riksdagen som sätter folk som röstar helt slumpmässigt i rådet – sådant har hänt i andra länder. De kanske säger följande: "Nu slog Norge oss t.o.m. i ishockey, så nu skall de minsann inte få några bandvagnar." Så blir det en viss röstkonstellation. Det är min skyldighet att strunta i detta.

Jag säger inte detta för att göra någon prognos om hur det kan gå till, utan för att illustrera att jag och regeringen måste beakta vilka krav riksdagen har ställt på vilka underlag som skall finnas och vilken sorts avvägningar som skall göras när vi tar ställning. Det måste regeringen själv ta ansvar för.

Därmed kan man inte bara räkna siffror, även om det hittills har gått bra att göra på det sätt jag nu beskriver och ändå få en mycket bred uppslutning kring de beslut som man har kommit fram till. Jag kan säga att jag även för egen del blev lite förvånad när jag såg hur bred uppslutningen var. Även jag hade blivit offer för den allmänna bilden i debatten. Det har varit ett nyttigt uppvaknande för mig. Det vill jag tacka utskottet för.

Per Lager: Herr ordförande! Statsrådet menar att det inte har skett en praxisförändring, och att det är en hypotetisk fråga, medan jag menar att det har skett en praxisförändring. Jag har belägg för detta i det PM som regeringen har skrivit. Man skriver att det inte är de enskilda ledamöternas ställningstaganden som är det viktigaste, utan den samlade bedömning som krigsmaterielinspektören gör. Detta skall ställas mot hur det var före 1996, då vetorätt faktiskt gällde i dessa affärer. Skulle det inte vara så, skulle jag vilja ha reda på det, men det är den kunskap jag har om rådgivande nämndens verksamhet.

Leif Pagrotsky: Det är inte för att diskutera myndighetens sätt att fatta beslut som jag har blivit ombedd att komma hit. Jag har inte gått igenom det materialet, men det är det jag uppfattar att Per Lager just nu ställer frågor om.

Vad gäller regeringens sätt att fatta beslut har det inte skett någon praxisförändring. Denna terminologiskillnad framgår, vad jag kan utläsa, av det material som KU:s kansli har distribuerat. Är det en praxisförändring när två partier, som röstar annorlunda, har tillkommit? Där säger KU:s kansli att det har skett en praxisförändring, därför att man nu accepterar att några partier är emot ett beslut.

Jag menar att den enda praxis som har någon vettig och rimlig relevans här gäller hur brett stödet bakom besluten är. Där har det inte skett någon förändring. Det är myndighetschefen som har att väga samman de olika argumenten. Jag vet inte om det har skett någon förändring i det avseendet i förhållande till när regeringen var ansvarig. Nu är det en myndighet som är ansvarig. Men det hör som sagt inte till det som jag har talat om här. Jag har begränsat mig till regeringens beslutsfattande. Jag uppfattade att det var KU:s intresse. Jag vill varna för att dra alltför långtgående slutsatser av det jag har sagt om ett så begränsat område med så begränsad räckvidd.

Ordföranden: Det synes mig som om såväl frågor som svar börjar komma åter. Har Per någonting ytterligare att tillföra?

Per Lager: Ja, jag vill poängtera att det hela tiden självklart handlar om regeringen. Vad jag talar om är underlaget för regeringens beslut – inte om myndighetens egna beslut. Där har det skett en förändring. Tidigare kunde enskilda partier ha vetorätt. Det gällde t.o.m. Kristdemokraterna, som satt i en regering 1991–1994 utan att vara med i nämnden. Partiet hade ändå vetorätt genom en representant.

Leif Pagrotsky: Just det berodde ju på att partiet ingick i en koalitionsregering där man internt hade gjort upp om beslutsregler som innebar att man skulle vara överens om dessa frågor. Det var inte beslutsregler i nämnden. De hade i det sammanhanget ingen betydelse. Jag vet inte om partierna hade gruppmöten innan de gick dit, där de gjorde upp om hur det skulle vara. Regeringen fattade likafullt besluten, och där satt alla dessa fyra partier.

Läget för en socialdemokratisk regering är ju lite annorlunda. Vi har en större mängd partier i opposition. Frågan är om vart och ett av de partierna skall ges samma inflytande över besluten som den borgerliga regeringen ansåg att det enda representerade oppositionspartiet, som var väldigt stort, skulle få. Man får värdera vad det har för betydelse för långsiktigheten i besluten om man låter ett 50-procentsparti eller ett 5-procentsparti vara emot ett beslut. Jag menar att varje regering måste göra denna avvägning. Det är regeringens politiska ansvar. Det måste den svara för inför utrikesutskottet vid den årliga granskningen. Det gäller om man har tagit tillräcklig hänsyn till det generella utrikespolitiska kravet att söka enighet i denna typ av frågor eller om man har eftersatt kravet på kontinuitet, t.ex.

Jag har redovisat de principiella utgångspunkterna för detta, och dessa principiella utgångspunkter tänker jag fortsätta att sträva efter om inte riksdagen säger åt mig någonting annat. Vart de principiella utgångspunkterna leder mig i de enskilda fallen beror på hur de fallen ser ut och hur partikonstellationerna ser ut. Det är jag inte beredd att förutspå, även om jag har mina förhoppningar om att vi skall fortsätta på samma sätt som hittills.

Ordföranden: Tack för detta. Det verkar som om samtliga ledamöter har fått om än inte de svar de ville ha så åtminstone svar på sina frågor. Jag ber att få tacka statsrådet för beredvilligheten att ställa upp och för svaren på våra frågor.

Leif Pagrotsky: Tack så mycket.

Offentlig utfrågning med Håkan Tidlund angående näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall

Ordföranden: Utskottet återupptar sitt sammanträde och byter ämne för att i stället försöka att få ytterligare upplysningar om det som i utskottets handlingar kallas näringsminister Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall. Håkan Tidlund, som är styrelseordförande i Samhall, hälsas välkommen hit.

Vi brukar ha som kutym att låta den som är inbjuden själv få lämna en redogörelse för händelseförloppet i fråga, i den mån han eller hon så vill. Ärendet handlar gott och kort om huruvida det kan göras gällande att näringsministern på ett icke acceptabelt sätt har ingripit i frågan om vem som skall vara verkställande direktör i det bolag som Håkan Tidlund är ordförande i. Varsågod och välkommen hit!

Håkan Tidlund: Jag har varit ordförande i Samhall i ett år. Jag är naturligtvis fullständigt medveten om spelreglerna mellan ägare och styrelse. Min uppfattning är att när man har en huvudägare, kanske bara en ägare, är det viktigt att ha en nära och ganska omfattande relation mellan ägaren och styrelsen, och styrelsen oftast företrädd av dess ordförande. När det gäller Samhall tycker jag att detta är än viktigare. Man skall ha klart för sig att av Samhalls totala intäkter på ca 9 miljarder kronor kommer nästan hälften som bidrag i form av merkostnadsersättning från staten. Förra året fick vi ca 4,4 miljarder kronor. Jag skulle snarast tycka att det vore anmärkningsvärt om ägaren inte var intresserad av hur pengarna förvaltades, och att de förvaltades på bästa möjliga sätt.

När vi sedan kommer till sakfrågan vill jag delge utskottet att signalerna från ägarföreträdarna om att man gärna såg eller ser en förändring i ledarskapet i Samhall inte är något nytt. När ordförandeskapet överlämnades till mig från Marcus Storch i maj 1998 redogjorde han för mig att den här typen av frågor också hade varit föremål för diskussioner bland ägarföreträdarna och styrelsen. I det sammanhanget var det arbetsmarknadsdepartementet som hade ansvaret för både verksamheten och ägarrollen i Samhall.

Jag har också vid uppföljningssamtal, dels vid månadsskiftet augusti–september, dels den 5 oktober med dåvarande statssekreteraren Sture Nordh, uppfattat signaler att man från ägarens sida kanske tyckte att det efter 20 års framgångsrik verksamhet från verkställande direktörens sida kunde vara skäl att någon annan tog ansvaret för bolagets verksamhet inför 2000-talet. Detta manifesterades av en annan händelse som inte har fått någon som helst uppmärksamhet, nämligen att dåvarande Arbetsmarknadsdepartementet vid sidan av styrelsen tillsatte en särskild utredning som Öhrlings Coopers &

Lybrand lade fram. Uppdragsgivaren var inte styrelsen för Samhall, utan det var Arbetsmarknadsdepartementet som begärde denna utredning.

När jag fick det här samtalet hem, som det har stått om i massmedierna – man skall ha klart för sig att mitt hem likaväl är min arbetsplats numera, så man kan också säga att jag fick samtalet hem till min arbetsplats – var det mer fråga om en bekräftelse från Björn Rosengrens sida. Han bekräftade egentligen de synpunkter som tidigare hade framförts från Arbetsmarknadsdepartementet i denna fråga. Han kan ju knappast ha haft någon egen uppfattning i frågan eftersom han hade varit minister bara några dagar eller någon vecka, utan han måste ha fått den från dåvarande Arbetsmarknadsdepartementet.

Vid detta samtal var vi båda – han har ju sin erfarenhet och jag har min erfarenhet från företagsledning och styrelse – helt på det klara med rollfördelningen mellan ägaren och styrelsen. Men det fanns ju anledning för mig att inte behålla denna information och dessa signaler för mig själv. Därför tog jag kontakt med samtliga bolagsstämmovalda ledamöter per telefon vid två tillfällen. Jag informerade då om de iakttagelser jag hade gjort och om de slutsatser som hade kommit fram under året.

För att inte spela vid sidan av Gerhard Larsson hade jag också ett långt och öppet samtal med honom om de iakttagelser jag hade gjort och om de slutsatser som jag hade dragit.

I oktober hade vi sedan ett ordinarie styrelsesammanträde. I anslutning till detta, alltså inte vid styrelsemötet, när alla bolagsstämmovalda var samlade tog vi återigen upp och diskuterade hur vi såg på detta. Man kan ju fråga sig varför bara de bolagsstämmovalda och inte också arbetstagarrepresentanterna deltog? Skälet är att det är de bolagsstämmovalda som är valda av ägaren, medan arbetstagarrepresentanterna är valda på andra meriter, så att säga. Vid denna diskussion konstaterade de bolagsstämmovalda ledamöterna fullständigt enigt att någon åtgärd inte skulle vidtas. Vi fann inte från styrelsens sida anledning att vidta någon som helst åtgärd.

Man skall också ha klart för sig att vi befann oss i ett ganska känsligt läge med en relativt ny ordförande och dessutom, på grund av sänkningarna i merkostnadsersättningarna, att ett mycket omfattande omstruktureringsprogram. Att i det läget byta verkställande direktör fann vi mycket olämpligt. Detta meddelades också Gerhard Larsson.

Man kan sammanfattningsvis säga att ärendet är ett icke-ärende från styrelsens synpunkt. Ärendet har icke diskuterats i styrelsen någon gång, utan det har diskuterats och sonderats bland de bolagsstämmovalda ledamöterna utanför styrelsesammanträdet.

Jag vill också säga, med anledning av vad som har skrivits i några av tidningarna, att alla stämmovalda ledamöter var fullständigt överens om handläggningen av ärendet. Det fanns alltså inga meningsskiljaktigheter bland de bolagsstämmovalda ledamöterna.

Det var detta som jag ville säga inledningsvis om själva händelseförloppet. Sedan kan man naturligtvis gå in på orsaker, verkan osv., men det kanske kommer upp i frågorna sedan.

Ordföranden: Tack för denna inledning. För din information tillämpar utskottet ordningen att den partigruppering som har anmält frågan får ställa frågor i den första frågerundan, och sedan går vi i fallande partistorleksordning. Är vi inte färdiga efter en runda, tar vi en runda till på samma måte.

Nils Fredrik Aurelius: Låt mig börja med att ställa några frågor om telefonsamtalet från Björn Rosengren till dig i din egenskap av styrelseordförande. Det var lite oklart i din framställning i vilken egenskap Björn Rosengren ringde. Det var ju uppenbarligen inte som privatperson. Du talar om Arbetsmarknadsdepartementet, och du talar om att han var ny på sin post som näringsminister. Vad sade han när han ringde? I vilken egenskap ringde han? Sade han att han hade regeringens mandat att ringa och tala med dig exempelvis?

Håkan Tidlund: Nej, han nämnde det inte på det sättet. Han ringde naturligtvis till mig i min egenskap av styrelseordförande i Samhall.

Nils Fredrik Aurelius: Sade han inte närmare i vilken egenskap han ringde?

Håkan Tidlund: Nej, det gjorde han inte. Jag är inte alldeles obekant med honom, så vi behöver inte presentera oss så väldigt noggrant.

Nils Fredrik Aurelius: Det intressanta för vår del är mer om han hade mandat att ringa på det sätt som han gjorde. Var det så att nästan hela samtalet handlade om verkställande direktören? Vad sade han lite mer explicit?

Håkan Tidlund: Många av de frågor som jag har fått som styrelseordförande, och jag tror att det är det som ligger bakom det hela, handlar om huruvida Samhall är effektivt. Den frågan får jag många gånger, men jag kan tyvärr inte svara på den. Kritiken mot ledningen har varit att man inte är tillräckligt öppen, att man är lite sluten för information, att man har låg förändringsbenägenhet osv. Man är naturligtvis i väldigt stor utsträckning beroende av den verkställande ledningens vilja att utmana och förändra en så komplex verksamhet som det här handlar om.

Samtalet handlade väldigt mycket om vilken ersättningsnivå Samhall behöver ha för att kunna bereda 28 000—29 000 arbetshandikappade jobb med hög kvalitet, där behoven finns. Tidigare har osthyvelsprincipen tillämpats väldigt mycket, som du vet. Det har skett en sänkning med 100 miljoner kronor och en med 200 miljoner kronor, och sedan har man fått anpassa sig på något sätt. Viktigt är naturligtvis att kunna definiera vad som är den maximala nyttan av de resurser som vi får, och detta handlade samtalet mycket om.

Sedan fick jag uppfattningen att det måste ha skett en överlämning från Arbetsmarknadsdepartementet, som jag tidigare var inne på, till Björn Rosengren i samband med departementsförändringarna i oktober månad.

Nils Fredrik Aurelius: Har du tidigare varit med om att ägarrepresentanter hör av sig med direkta synpunkter på vem som är verkställande direktör? Det är ju en sak att ägarna vill ha en allmän kommunikation om hur medlen används, om de används effektivt etc. Det är en annan sak om en ägare hör av sig och har synpunkter på något som helt klart är en styrelsefråga, nämli-

gen vem som skall vara verkställande direktör. Har du varit med om något sådant tidigare?

Håkan Tidlund: Det finns ju bara en ägare här, och det är staten. Oftast hör man kritiken att ägaren är för passiv när det gäller att ha synpunkter på verksamhetens utveckling och liknande. Man kan göra jämförelsen med en stor koncern. Jag vet inte om det är alldeles fel att göra det. När jag var vd och koncernchef i Folksam hade jag naturligtvis synpunkter på hur verksamheten bedrevs och hur ledningen agerade i de olika dotterbolagen. På samma sätt utgår jag från att koncerncheferna i Föreningssparbanken, Skandia och liknande inte sitter passiva i de bolag som de är hundraprocentiga ägare i.

Det är alltså en svår fråga. Det viktigaste är naturligtvis att man inte missbrukar det här inflytandet och försöker sätta sig själv i styrelsens roll. Jag vet inte om jag är förmäten om jag säger att jag nog förbehåller mig rätten i det här sammanhanget att fatta mina egna beslut om och göra mina egna bedömningar av kvaliteten på exempelvis verkställande direktören. Det tror jag att vår styrelse också gör.

Nils Fredrik Aurelius: Framhöll du för Rosengren i samtalet detta med din roll som ordförande för styrelsen och att det var styrelsen som hade att avgöra frågan om vd? Sades det direkt i samtalet?

Håkan Tidlund: Ja, det har jag sagt hela vägen. Det är styrelsens uppgift. Frågan har som sagt över huvud taget inte diskuterats i styrelsen. Jag tyckte att det inte bara kan vara så att ordföranden skall lyssna på den här typen av information. Det fanns anledning att diskutera det här bland de stämmovalda ledamöterna.

Nils Fredrik Aurelius: Efter detta samtal ringde du alltså runt bland styrelsens av stämman valda ledamöter, och sedan nådde tydligen historien pressen. Det blev bekant att du hade ringt runt. Vad sade du när du ringde runt? Hur stora delar av samtalet med Rosengren återgav du?

Håkan Tidlund: Jag återgav förtroendefrågan. Det var ju egentligen den frågan som var ny. Det handlade ju om de signaler som hade kommit om vdskapet.

Nils Fredrik Aurelius: Det var alltså den frågan du tog upp när du ringde runt?

Håkan Tidlund: Ja.

Nils Fredrik Aurelius: Efter att du hade ringt de här samtalen till styrelsens ledamöter, återrapporterade du då till Rosengren?

Håkan Tidlund: Nej. Jag kan säga att jag inte har haft någon kontakt med Rosengren annat än i ett helt annat sammanhang som inte har något med det här att göra.

Nils Fredrik Aurelius: Det låter ju intressant i och för sig.

Håkan Tidlund: Det var en mycket trevlig middag. Det var inga speciella besök på några restauranger eller något liknande.

Nils Fredrik Aurelius: Det var det vi möjligen undrade över. Det kunde bli ett nytt intressant ärende.

Håkan Tidlund: Nej, de kontakterna har vi inte.

Nils Fredrik Aurelius: Falstaff Fakir säger att varje beläst människa tror på allt som står i pressen. Det gör ju inte riktigt vi. Men om man ändå tror *lite* på vad som står i pressen så var det tydligen så att många styrelseledamöter blev upprörda över den påringning som du gjorde. De fick helt enkelt uppfattningen att här hade Rosengren hört av sig och sagt att vd:n skulle bort och att det måste ni fixa. Är det en rimlig sammanfattning av vad du kan ha sagt och av hur de kan tänkas ha uppfatta det?

Håkan Tidlund: Nej, jag måste säga att jag inte känner igen den reaktionen vare sig från samtalen eller från diskussionen vid det sammanträde som vi hade och som var förlagt utanför Stockholm, i Margaretetorp i norra Skåne. Vi tog upp och diskuterade det här t.o.m. vid nästkommande styrelsesammanträde i november. Det står ju också i massmedierna att styrelsen krävde ett extra styrelsemöte för att diskutera det här i november. Det måste jag tyvärr också dementera – till journalisternas förtret. Det handlade om ett extra möte för att diskutera budgeten. Det var därför vi lade in ett extra möte i november. Det hade alltså inget med den här frågan att göra. Den frågan avslutades och fördes bort från styrelsens dagordning i samband med diskussionen i Margaretetorp. Men du vet ju lika väl som jag att det inte är någon idé att försöka reda ut detta genom att ta reda på vem som har sagt vad i en sådan här situation. Jag är lite förvånad, men jag kommer inte åt källorna.

Nils Fredrik Aurelius: Då skulle jag slutligen vilja ställa några frågor om det här styrelsesammanträdet i Margaretetorp. Tydligen är det så att frågan om vd Gerhard Larsson togs upp vid det här sammanträdet, men på ett lite ovanligt sätt.

Håkan Tidlund: Nej, det togs alltså inte upp på styrelsesammanträdet utan de bolagsstämmovalda ledamöterna träffades för att summera upp de telefonsamtal vi hade haft. Då konstaterade vi att den här frågan över huvud taget inte var aktuell att ta upp vid styrelsens bord.

Nils Fredrik Aurelius: Gjordes det alltså en paus i det ordinarie styrelsesammanträdet?

Håkan Tidlund: Nej, det var efter.

Nils Fredrik Aurelius: Efter styrelsesammanträdet alltså. Förutom arbetstagarrepresentanter fick alltså inte heller tjänstemän vara med vid den här sammankomsten?

Håkan Tidlund: Nej, det är också en sådan där artikelhistoria, att Gerhard Larsson satt med och hörde på vår diskussion. Det måste jag tyvärr också dementera. Gerhard Larsson var självklart inte med när vi diskuterade den här frågan. Det var enbart de stämmovalda ledamöterna som diskuterade frågan.

Nils Fredrik Aurelius: Av vilken anledning fördes inget protokoll? Varför gjorde ni detta sammanträde så informellt?

Håkan Tidlund: För att det inte var uppsatt som något styrelseärende. Vi tyckte att vi ville diskutera om det över huvud taget skulle föras upp som en styrelsefråga.

Nils Fredrik Aurelius: Tack.

Ordföranden: Tack för detta! Pär-Axel Sahlberg fick svar på den fråga han hade tänkte ställa under resans gång alldeles automatiskt.

Helena Bargholtz: Jag hade tänkte ställa några frågor. I det underlagspapper som vi har fått talas det om att statssekreteraren tydligen fått höra av Gerhard Larsson att han skulle vara intresserad av nya arbetsuppgifter. Är det ditt intryck att Gerhard Larsson själv kanske under en längre period har velat ha andra arbetsuppgifter? Nu får han tydligen också det. Vad jag har förstått lämnar han sitt uppdrag. Eller har jag missförstått det?

Håkan Tidlund: Jag vet inte om han har fått några nya arbetsuppgifter.

Helena Bargholtz: Men han skall inte lämna?

Håkan Tidlund: Vad Gerhard Larsson har diskuterat med statssekreterarna och vad han har haft för innersta tankar känner jag inte till. Jag kan bara gå vidare så att vi kommer en liten bit längre fram i tiden. Inför styrelsesammanträdet i februari i år, alltså 1999, tog Gerhard Larsson kontakt med mig. Han konstaterade att han har varit vd i 20 år. Han kom fram till slutsatsen att han gärna skulle vilja diskutera en överenskommelse med styrelsen om att lämna vd-skapet. *Den* frågan behandlades självklart av styrelsen i sedvanlig ordning. En enig styrelse kom överens om att det också låg i bolagets intresse vid den tidpunkten att träffa en sådan överenskommelse. En sådan överenskommelse är också träffad. Gerhard Larsson lämnar vd-skapet i Samhall den 31 maj i år. Om han kommer att få något nytt jobb eller inte har jag tyvärr ingen information om.

Helena Bargholtz: Får jag fråga: Var det före den här historien med Björn Rosengren?

Håkan Tidlund: Nej, efter. Det var ett halvår efter.

Per Lager: Jag har bara en liten följdfråga. Först kom det här samtalet från Björn Rosengren till dig och sedan var det ingen återkoppling alls. Eftersom jag förstår att ni är på *speaking terms* med varandra och har goda kontakter kan man tänka sig att det skulle ligga i hans intresse att få en återkoppling. Varför skedde i så fall ingen sådan?

Håkan Tidlund: Han får väl svara för sin del. Jag tyckte att det fanns anledning att hålla den frågan väldigt separat, alltså att inte ha för mycket kontakt med honom i *den* frågan, utan att vara väldigt formell.

Per Lager: Ja, jag förstår det också, och det är alldeles riktigt. Så skall det skötas. Men vad jag funderade på var det som vi har fått lära oss om att

Gerhard Larsson meddelat att han var intresserad av att få andra arbetsuppgifter.

Håkan Tidlund: Den frågan tror jag inte att jag kan svara på över huvud taget, alltså vad han har gjort och vad han inte har gjort. Jag har bara läst vad som har sagts i pressen. Låt mig, för att det inte skall bli något missförstånd, säga att i dag – och det vet naturligtvis ni bättre än jag – gör man en åtskillnad när de gäller ägarfrågorna. De är ju egentligen relativt sällan frekventa i kontakter. Det kan vara vd-frågor, ledningsfrågor, val av styrelse och sådant. Men det sköter man väldigt mycket själv. Sedan har man verksamhetsfrågor. De sköts av statssekreterare Anna Ekström och de människorna. Där har vi naturligtvis mycket kontakter. Där har vi kontakter om den här RRV-rapporten som kom i förra veckan som hade synpunkter på vilka handikapp de anställda hade osv.

När det gäller verksamhetsfrågor, som nu ligger på Anna Ekströms bord, är det alltså frekventa diskussioner både med styrelsen och med tjänstemännen. Ägarfrågor däremot tror jag inte heller i fortsättningen kommer att bli särskilt frekventa. Det utgår jag från. Det är ju styrelsens sak. Styrelsen tillsätter, och avskedar normalt sett också, verkställande direktören. Jag tror alltså inte att det finns så mycket att prata om i det sammanhanget.

Mats Einarsson: Jag tänkte höra om de här signalerna. Du nämnde att signaler om bl.a. ledningsfrågor hade funnits under en viss tid. Man kan föreställa sig att sådana här signaler har lite olika språklig form. Om vi nöjer oss med de signaler som Björn Rosengren gav uttryck för – hur såg de ut? Man kan tänka sig en skala från imperativet – "Avskeda verkställande direktören!" – till "regeringen tycker" eller "jag tycker" eller "borde ni kanske inte fundera på ledningsfrågorna?". Det finns en viss skala i signalgivningen. Kan du säga något mer konkret om hur de här signalerna utformades?

Håkan Tidlund: Jag kan väl säga att de inte ligger i någon av ytterligheterna. De ligger någonstans mittemellan.

Ordföranden: Får jag ta upp den delen. Bortsett från alla diskussioner om vad Gerhard Larsson tidigare hade velat och sådant är ju den fråga som nu granskas inte Gerhard Larssons önskemål hit eller dit – det är den relation som regeringen genom Björn Rosengren hade med dig som ordförande i styrelsen. Det är det som är själva granskningsfrågan. Då blir naturligtvis Mats Einarssons fråga helt central. Tidningarna gör ju gällande – det är ju det underlag som vi har på papper bortsett från vad vi sedan kan ha hört har, förevarit i samma styrelse – att styrelsen genom dig fick besked från Björn Rosengren om i vart fall hans, och då får man väl anta också regeringens, önskan om att byta verkställande direktör. Är den uppfattning som tidningarna förmedlar korrekt?

Håkan Tidlund: Nej. Enligt vad jag har läst, och vi har också fått det här materialet, är det bara *en* tidning som har haft den uppfattningen. Det är Sveriges näst största kvällstidning. Det har jag inte kommenterat på något sätt. Det jag kan ställa mig bakom, och som är väl beskrivet, är det TT-meddelande som finns i bilaga 3 i materialet. Det tycker jag väldigt väl åter-

speglar vad som hände. I övrigt måste jag säga att det tyvärr finns en hel del felaktigheter i kvällstidningens formuleringar. Det finns kanske också lite av det här klassiska att man spetsar till saker och ting på ett sätt som inte stämmer överens med verkligheten. Jag har i alla fall inte upplevt det så. Jag har inte känt mig pressad att göra detta. Det kan jag bara säga, att skulle någon komma på idén att försöka sätta mig i en sådan situation så skulle de få se sig om efter en ordförande i Samhall, den saken är klar. Och jag har inte upplevt det på det sättet.

Ordföranden: Men får jag återgå till min egentliga fråga. Hur du reagerar eller inte reagerar inför detta är en sidoordnad fråga i det här hänseendet. Vad regeringen gjorde är desto mera centralt. Med min referens till tidningarna ville jag egentligen inget konstigare än att göra ett slags sammanfattning av tre fyra sidor text och av vad jag har förstått att styrelsen uppfattade det här som, nämligen att Björn Rosengren gav besked om att han önskade se en ändring på vd-posten. Är det en korrekt uppfattning?

Håkan Tidlund: Jag har svarat på den frågan. Jag säger att jag uppfattade det som att Björn Rosengren i stort sett bekräftade de signaler som hade kommit från det tidigare arbetsmarknadsdepartementet. Man krävde inget explicit. Man sade inte: Nu gör du så här. Så var det inte på något sätt. Man hade, och *har* tror jag, den uppfattningen att det vore bäst för bolaget att så skedde. Men det är styrelsen som fattar besluten.

Ordföranden: Ja, det senare är formellt uppenbart.

Håkan Tidlund: Arbetsmarknadsdepartementet hade i alla fall den uppfattningen att det kanske vore skäl att fundera på en ny ledning i Samhall. Den uppfattningen framförde också Björn Rosengren vid samtal. Om han framförde den för egen del eller för någon annans del vet jag inte.

Ordföranden: Han får väl uppfattas som varande regering i detta avseende.

Håkan Tidlund: Det är mycket möjligt.

Ordföranden: Skälet till att man ställer frågorna på det här sättet är att det uppenbarligen inte har varit någon liten synpunkt, vilken som helst. Då skulle sannolikt inte dina styrelseledamöter över huvud taget ha tyckt att detta var något märkvärdigt. Uppenbarligen finns det ett antal styrelseledamöter som, om man förstår tidningsskriverierna rätt, har uppfattat att det var en händelse som inte bara var ett kaffesamtal mellan dig och Björn Rosengren – om än på telefon.

Håkan Tidlund: Du får naturligtvis värdera trovärdigheten i vad som står i tidningen mot vad jag har sagt. Jag uppfattade inte att det fanns några sådana reaktioner från styrelsens ledamöter som finns beskrivna i tidningen. I den andra artikeln tror jag att rubriken var: Nu spricker Samhalls styrelse. Det fanns inga sådana reaktioner som framfördes till mig. Men jag kan inte göra annat än att säga att ni antingen får tro på vad jag säger eller ge större trovärdighet åt vad som har stått i kvällstidningen.

Nils Fredrik Aurelius: Det är ju ändå uppenbart att det här samtalet vilket, som du nu framställer det, handlade om olika saker som hade med Samhalls framtid att göra, utlöste en stark aktivitet från din sida i *en* speciell fråga, nämligen frågan om vem som skulle vara vd framöver. Du ringer personligen runt till styrelseledamöterna, som faktiskt blir upprörda. Det säger i alla fall en som jag har talat med att han blev. Det är uppenbart att det förorsakar en viss uppståndelse.

Det är lite svårt att få den skildringen att gå ihop med det du säger nu. Du säger egentligen bara att det var en fråga som hade varit aktuell sedan länge och att vi hade talat om lite olika saker och så. Det blir ändå en väldig aktivitet, och uppenbarligen väcker det en del starka känslor hos styrelseledamöter. Det leder också till ett, visserligen informellt men kanske väl så viktigt, litet sammanträffande i samband med nästa styrelsesammanträde. Då måste man ändå ställa sig frågan om det inte finns *någon* täckning för det som förvisso lite drastiskt i tidningarna har uttryckts som att du har fått order om, eller en klar information om, att Rosengren i alla fall vill att vd:n skall bort. Så tycker du alltså inte är fallet?

Håkan Tidlund: Jag tror att man spelar upp det här. Rosengren är säkert en kompetent person. Men jag kan väl säga så här: Om man inte hade genomfört den här förändringen så tror jag efter det samtal jag hade den 5 oktober med statssekreteraren Nord, att jag nog hade agerat på samma sätt som jag agerade på nu. För då var signalerna ganska tydliga från Arbetsmarknadsdepartementet om att man gärna såg någon form av förändring. Jag tror alltså inte att det var just det att ministern ringde. Jag hade tagit upp den här frågan med styrelsen efter de signaler jag hade fått under ett år oavsett samtalet.

Per Lager: Min fråga liknar den senast ställda. Jag vill bara återknyta till det som Mats Einarsson undrade: Hur kraftig var den här signalen? Det är väl så att man – eller i alla fall *jag* – får känslan av att signalen var ganska kraftig eftersom den föranledde den här snabba aktiviteten att ringa runt till styrelseledamöterna. Det hade ju inte skett, antar jag, om detta enbart var en bekräftelse på vad du redan visste och på vad som så att säga låg i luften. Här var det en signal som gav incitament till en snabb aktion. Var det inte så?

Håkan Tidlund: Signalen som jag fick från Rosengren var ungefär av samma styrka som de signaler som jag fick från Arbetsmarknadsdepartementet. De var inte starkare på något sätt. Om man leker med tanken att man inte hade gjort den här regeringsombildningen utan att det fortfarande var ett arbetsmarknadsdepartement som hade skött detta så hade frågan blivit aktuell i alla fall. Man uttryckte ju ändå en önskan till Samhalls styrelse. Vi hade alltså ändå varit tvungna att driva det här.

Per Lager: Min poäng var att den här signalen för mig ändå tycks ha varit lite kraftigare än vad du ger sken av här. Den gav alltså anledning till en snabb handling. Ungefär så menar jag.

Ordföranden: Huvudskakningar går inte in i protokollet.

Håkan Tidlund: Det är svårt att värdera på en skala från ett till fem. Jag uppfattar det i alla fall inte som att man sade: Gör du inte det här så kommer vi att fixa det på annat sätt.

Ingvar Svensson: Det är två frågeställningar som jag funderar lite över. I höstas var känsligheten väldigt stor för företaget. Då kunde man inte tänka sig att byta verkställande direktör. Men några månader senare hittar man, på direktörens eget initiativ, en lösning. Hade känsligheten för företaget minskat under den här tiden? Det var fråga nummer ett.

Fråga nummer två gäller att om jag hade varit verkställande direktör och styrelseordföranden hade givit någon antydan till mig om att jag kanske borde tänka mig någon annan framtid än som verkställande direktör hade jag så klart föredragit att hedersammare dra mig tillbaka än att bli avpolletterad. Då skulle jag vilja ställa en fråga. Först beslutar alltså de här bolagsstämmovalda att inte göra något än. Några månader senare tar verkställande direktören själv initiativet. Har du efter det tillfälle då de bolagsstämmovalda bestämde sig för den här linjen själv tagit kontakt med verkställande direktören och diskuterat hans framtid? Har du framfört några signaler i någon väg?

Håkan Tidlund: Du menar efter Margaretetorp? Gerhard Larsson tog kontakt med mig ungefär en vecka före styrelsesammanträdet i februari i år. Däremellan har vi inte diskuterat hans framtid. Vad jag menade där var att inför år 1999 och år 2000 var vi tvungna att göra en kraftig omstrukturering i Samhall. Det handlade framför allt om att ytterligare skära ned på kostnader. Det var det jag menade med att det var ett känsligt läge i oktober, alltså när det programmet skulle iscensättas och i stort sett genomföras.

Framöver tror jag att det kommer att handla mer om att få en ledarkapacitet i Samhall som har förmågan att påverka intäkterna positivt. Det kanske är fel förhandlingstaktik, men jag tror inte att vi kan räkna med en automatisk uppräkning av merkostnadsersättningen från riksdagens sida. Vi måste hela tiden börja fundera på detta. Då måste vi ha en profil på ledare som kan leda en stor organisation, som har förmåga att avveckla affärer, att hitta nya affärer, och att driva det här den vägen. När Gerhard tog upp detta att han ville lämna sin post med mig, såg jag en möjlighet att kanske också se till att Samhall får en ny ledartyp inför 2000-talet. Vi får alltså räkna med att merkostnadsersättningen kommer att spela en allt mindre roll framöver.

Ordföranden: Tack för det. Ingen mer har anmält sig. Får jag ställa en avslutande fråga: Hur många gånger har du ringt runt till de stämmovalda ledamöterna i styrelsen sedan du blev ordförande?

Håkan Tidlund: Ja, jag hade två samtal med var och en då i oktober. När frågan kom upp på styrelsens bord i februari i år, alltså frågan om att träffa en överenskommelse med Gerhard Larsson, fick jag fullmakt. Det föranledde också två samtal med var och en på kvällen för att stämma av att överenskommelsen låg i linje med styrelsens och statens riktlinjer för den här typen av överenskommelser. Det blir fyra gånger.

Ordföranden: Och samtliga fyra gånger gällde det verkställande direktören?

Håkan Tidlund: Ja. Det är lite tragiskt. Jag hoppas att det blir andra frågor framöver.

Ordföranden: Jag noterar som en reflexion i marginalen att åtminstone de två första uppenbarligen var föranledda av det samtal som denna utskottsdiskussion har haft som utgångspunkt.

Kenth Högström: Är det normalt att styrelsens ordförande inte riktigt bekymrar sig över den avgående vd:ns framtid? Du sade ett par gånger att du inte vet något om hans framtid. Är det bara så att man kan lämna en vd med ett avgångsvederlag?

Håkan Tidlund: Ja, jag kanske har den inställningen om jag får vika ut mig lite grann. Man kan inte både ha förmånliga anställningsvillkor och anställningstrygghet. Man får välja. Man kan ha anställningstrygghet enligt lagen, som de flesta har. Det är därför man skriver sådana här avtal, och det är därför det finns pensionsvillkor och avgångsvederlag. Om styrelsen finner skäl kan man då skilja personen från tjänsten. Där tycker jag att man kan instämma i den kritik som har varit tidigare mot att vissa hävdar att man skall ha både och, både avgångsvederlag och ett nytt jobb. Det kan inte vara rimligt. Det här är en form av försäkring som man har. Det är en omställningsförsäkring som är tidsbegränsad på två år. Får man andra inkomster så räknas den av. Det kan inte vara styrelsens uppgift att agera kraftfullt i *den* frågan. Det har han säkert goda möjligheter att klara själv.

Ordföranden: Nils Fredrik Aurelius har signalerat att han vill ställa en *liten* fråga.

Nils Fredrik Aurelius: Just det. Den är dock central i sammanhanget såtillvida att den återkopplar till det här telefonsamtalet från Rosengren som ju var utgångspunkten för detta ärende. Det sker ju en väldig massa ringande och sammanträdande om vd-frågan efter detta samtal. Det har ju klart framgått. Då är jag fortfarande väldigt förvånad över att du inte på något sätt återrapporterar till Rosengren vad som har skett. Han ringer ett samtal som utlöser en stor aktivitet från din sida – och en ganska ovanlig sådan – med framför allt telefonsamtal. Kan du än en gång förtydliga lite grann varför du inte avrapporterar resultatet av dessa samtal till Rosengren?

Håkan Tidlund: Jag hade inte fått uppdraget att göra något egentligen. Han hade inte tvingat mig att vidta någon åtgärd. Därför hade jag inget att direkt återrapportera. Dessutom utgick jag från att han kanske läste och lyssnade på nyheterna och fick information den vägen. Det är alltså inte så att det är någon direktstyrning från ministrarnas sida. Det tror jag inte vore lämpligt.

Ordföranden: Då så. Tack för att du ville komma hit och svara på våra frågor. Utskottet tar en kvarts rast.

Offentlig utfrågning med näringsminister Björn Rosengren angående hans handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall

Ordföranden: Välkomna tillbaka efter årminstone någon slags lunch. Särskilt välkommen hälsar jag näringsminister Björn Rosengren som är här med anledning av ett granskningsärende om näringsministerns handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall.

Kutymen bjuder att den som vi har att ställa frågor till ges möjlighet att introducera ärendet om han eller hon så vill. Därefter går ordet till det parti som har anmält ärendet, i detta fall Moderata samlingspartiet, och därefter går ordet till övriga partier i storleksordning. Sedan börjar vi om från början om det skulle återstå några frågor efter den första rundan. Så kommer det att ske. Välkommen. Björn Rosengren. Jag misstänker att du möjligen vill säga någonting själv inledningsvis.

Björn Rosengren: Tack så mycket. Jag vill bara kort säga att anledningen till detta förhör, såvitt jag förstår, handlar om det samtal jag hade med ordföranden i Samhalls styrelse. Det var föranlett av att Samhall tillsammans med Öhrlings Coopers & Lybrand hade gjort en studie av Samhall som handlade mycket om effektivitet. Därtill hade det påannonserats att Riksrevisionsverket skulle göra en studie av Samhall.

Som ansvarigt statsråd tog jag mig friheten att ringa ordföranden och föra en diskussion med ordföranden om bolaget som sådant, dess effektivitet och dess verksamhet. Det hade också anmälts till mig från den tidigare ledningen, dvs. det gamla Arbetsmarknadsdepartementets politiska ledning, att det hade förts en diskussion om Gerhard Larssons ledning och ställning. Därtill hade Gerhard Larsson på sommaren innan jag tillträdde som statsråd anmält att han hade intresse att få ett annat jobb.

Det är klart att i den situationen förde jag i första hand en diskussion om bolaget. Jag kan erinra konstitutionsutskottets ledamöter att under Näringsdepartementet, under min hatt, tror jag att vi har 36, 37 myndigheter. Det innebär att jag dagligen har kontakt med dessa myndigheter. Vi har ett tjugotal bolag. Det innebär att jag dagligen har kontakt med bolagen och deras ledningar. Jag anser att om jag icke gjorde det vore det också påkallat att jag fick sitta här i konstitutionsutskottet. Det är min allmänna kommentar till detta.

Ordföranden: Tack för det. Nils Fredrik Aurelius har ordet.

Nils Fredrik Aurelius: Då vill jag faktiskt rent ut fråga näringsministern i min första fråga: Sade näringsministern explicit till Håkan Tidlund att Gerhard Larsson borde bytas ut och försvinna som vd för Samhall i det här telefonsamtalet?

Björn Rosengren: Nej, det kan jag inte påstå. Vi hade en allmän diskussion om Gerhard Larssons roll. Men det är klart att vi kom in på att Gerhard Larsson hade anmält att han ville ha ett nytt jobb. Vi kom också in på den diskussion som hade förevarit med den gamla departementsledningen. Men jag har alltså inte yttrat någonting som skulle kunna leda till att jag meddelar ordföranden: Nu skall du gå hem och sparka din vd.

Nils Fredrik Aurelius: Det var alltså inte det som var huvudorsaken till att näringsministern ringde upp Håkan Tidlund?

Björn Rosengren: Svar nej. Det var verksamheten. Jag kan också säga – det är lika bra att föregå med detta – att jag nu kommer att ha mycket kontakt med Samhall med anledning av konsultrapporten och inte minst med anledning av Riksrevisionsverkets synpunkter. Det leder till att departementsledningen och även jag kommer att ha ingående kontakter med Samhall. Samhall omsätter 9 miljarder varav ungefär 4,4 miljarder kommer från statskassan. Det är klart att det vore ytterst oansvarigt om inte jag både i allmänna ordalag och i vissa detaljer gick in på Samhall.

Det är två saker som reglerar detta när det gäller vd. Den ena saken är, som utskottet väl känner till, själva regeringsformen. Jag kan inte som minister gå och säga: Nu skall vi byta vd:n. Då måste jag faktiskt gå till regeringen. Det är en sak, dvs. att jag måste ha ett regeringsbeslut. Men det räcker inte. Detta är också reglerat i aktiebolagslagen. Regleringen i aktiebolagslagen är att jag får vända mig till bolagsstämman. Detta är jag i mina andra roller som jag är mer än väl införstådd med.

Nils Fredrik Aurelius: Får jag anknyta till vad näringsministern sist sade här. Det är naturligtvis så att staten som ägare utövar sin rätt att besluta i bolagets ärenden på bolagsstämman, att det är bolagsstämman som utser styrelsen och styrelsen som utser vd, precis som näringsministern antydde här. Berördes denna lite mer konstitutionella fråga under samtalet med Håkan Tidlund?

Björn Rosengren: Det hade inte någon aktualitet eftersom frågan aldrig handlade om det. Den diskussion som fördes var som jag sade dels om verksamheten och framför allt om den konsultrapport som hade lagts fram, dels om de tidigare samtal som förts om att Gerhard Larsson hade anmält att han ville ha ett nytt jobb och dels om de diskussioner som hade varit med den tidigare departementsledningen och bolaget.

Nils Fredrik Aurelius: Det är uppenbart att näringsministerns samtal med Håkan Tidlund utlöser en stor aktivitet från hans sida. Han ringer sammanlagt inte mindre än fyra gånger till varje styrelseledamot under en tid framöver, varav det första samtalet relativt snart efter näringsministerns samtal. Det verkar som om flera styrelseledamöter har fått uppfattningen att den viktiga och akuta frågan var vd:s ställning och om vd Gerhard Larsson skulle vara kvar i bolaget eller inte.

Det verkar lite egendomligt för oss, om det nu var ett mycket allmänt samtal om bolaget som fördes, att det utlyser den stora aktiviteten från ordförandens sida. Han ringer sammanlagt fyra gånger till varje styrelseledamot och dessutom ser han till att det äger rum ett litet extra informellt styrelse-

sammanträde. Men som näringsministern ser det kan han mycket väl ha ringt ändå?

Björn Rosengren: Jag vill inte kommentera detta annat än att jag ingående har läst det förhör som har gjorts av konstitutionsutskottet av ordföranden Håkan Tidblad. Jag tycker att han har förklarat det på ett utomordentligt sätt. Jag kan inte ta en diskussion om hans agerande. Det vet jag inget om. Den förklaring han har finns ju i det förhör ni har haft med honom. Jag har ingen annan förklaring

Nils Fredrik Aurelius: Vi brukar vara lite mer försiktiga och kalla det utfrågning. Det är inte något direkt förhör, inte heller med näringsministern.

Björn Rosengren: Det är ett uttryck för att jag verkligen tar detta seriöst och allvarligt.

Nils Fredrik Aurelius: Det är däremot utmärkt.

Näringsministern poängterade här hur viktigt det var att näringsministern har kontakt med statliga bolag. Det talades om daglig kontakt i inledningsanförandet. Innebär det att näringsministern har ringt flera gånger till Håkan Tidlund och diskuterat Samhall?

Björn Rosengren: Jag har bara talat med Håkan Tidlund om Samhall en gång. Det var vid det här tillfället. När jag sade daglig kontakt tog jag det som en allmän förklaring till de arbetsuppgifter jag har med det trettiotal myndigheter som ligger under departementet och det tjugotal bolag.

Ordföranden: Är det någon ytterligare som önskar fråga?

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Den uppfattning jag fick av utfrågningen med Håkan Tidlund var att han uppfattade det som ett tydligt önskemål från ministerns sida att man bytte ut ledningen för Samhall. Jag är inte riktigt klar över hur du bedömer den situationen, om det var ett tydligt önskemål från din sida i den här allmänna diskussionen om Samhalls framtid att ledningen borde bytas ut.

Björn Rosengren: Det är svårt att föra en diskussion om vad Tidlund sade och inte sade. Om jag har förstått det rätt uppfattade Tidlund att den signalen som Tidlund tidigare fått om den verkställande direktören i Samhall från den gamla departementsledningen, om jag uttrycker mig så, dvs. i Arbetsmarknadsdepartementet, låg kvar. Det har han sagt enligt avskriften av förhöret, om jag kallar det så, eller utfrågningen. Det är möjligt att han uppfattade det så. Jag kan inte svara på det.

Än en gång. Jag har fört en allmän diskussion med utgångspunkt från det allvar jag kände när denna rapport lades på bordet där det fanns anmärkningar på det sätt vilket bolaget leddes. Den tidigare ledningen departementsledningen, den politiska ledningen, hade framfört synpunkter om ledarskapet. Jag tog då upp de frågorna. I detta låg ingenting om att jag på något sätt beordrade eller sade: Nu går du hem och sparkar vd:n.

Ingvar Svensson: Det är alldeles klart. Den uppgiften har vi. Att det inte skulle föreligga på det sättet kan vi inte bevisa varken till eller ifrån. Frågan

gäller grundinställningen, att det förelåg – om vi skall uttrycka det på ditt sätt – ett fortsatt önskemål om att ledningen skulle bytas ut. Det framförde du vid det här tillfället.

Björn Rosengren: Jag har inte uttryckt mig så. Jag har uttryckt det så att jag fört en diskussion om ledarskapet med anledning av det som har uppkommit och det som jag redogjort för, dvs. den tidigare departementsledningens synpunkter och också konsultrapporten. Jag har alltså inte uttryckt mig på detta vis och absolut inte explicit, att här skall osv. Jag har fört en allmän diskussion om ledarskapet i Samhall.

Vi har många bolag och myndigheter. Jag har dagliga kontakter med myndighetschefen eller styrelseordförande i bolag i sådana fall det finns en sådan. Det finns också styrelseordförande i vissa verk. Vägverket är ett bra exempel på det. Det är klart att jag har kontakt med båda och för en diskussion om verksamheten. Det förekommer också att ordföranden kan ta upp med mig som företrädare för huvudägaren vad han eller hon tycker om ledningen. Det är en normal kontakt som tas. Men att jag skulle ställa krav i makt av att jag företräder ägaren att man här skall avskeda vd:n eller liknande har aldrig förekommit.

Ingvar Svensson: Herr ordförande! Det var inte heller det föreställningen gällde. Jag uppfattar att både Håkan Tidlund och du hävdar att några sådana krav inte har framförts. Min fråga gällde: Fanns det i den här diskussionen önskemål om att ledningen borde bytas ut? Så uppfattade i varje fall jag utfrågningen med Håkan Tidlund.

Björn Rosengren: Jag har fört en allmän diskussion om att man skulle se över ledningsfrågorna. I detta är det klart att frågan om vd:n och vd:ns roll har diskuterats. Men jag har inte, än en gång, sagt: Nu begär jag, nu önskar jag, jag förutsätter, eller något liknande, att vd:n skall bytas ut.

Ordföranden: Får jag ställa en likartad fråga. Det är ingen tvekan om att det förefaller lite förbryllande att i ena änden finns en näringsminister som inte ens säger att han egentligen med styrelsens ordförande har diskuterat själva vd-frågan till en styrelseordförande som ändå finner samtalet så anmärkningsvärt att han ringer runt till samtliga styrelseledamöter och diskuterar just denna fråga över till styrelseledamöter som uppenbarligen blir mycket upprörda över att regeringen har ställt krav på byte av vd.

Det förefaller mig som om de här historierna någonstans går isär. Får jag fråga näringsministern explicit: Är det rätt att uppfatta honom så, att näringsministern förnekar att han ens med Tidlund skulle ha tagit upp frågan om byte av vd? Är det så?

Björn Rosengren: Det är som jag säger. Vi har fört en diskussion om byte av vd. Det är helt självklart eftersom vd:n dels har anmält att han vill ha ett nytt jobb, dels att det har förts en diskussion med den gamla ledningen och dels att det fanns anmärkning på företagets ledning. Men det jag svarar på är att jag inte har krävt eller begärt att Håkan Tidlund skall byta ut vd. Det är den frågan jag svarar på.

Svaret på en fråga lite mer allmänt hållet, att har vi fört en diskussion om vd:s vara eller icke vara, är. Det är sant. Vi har fört en sådan. Håkan Tidlund tycker jag också har svarat på den frågan i den utfrågningsutskrift som jag har framför mig.

Ordföranden: Håkan Tidlund har också, om jag nu minns ordföljden rätt, bekräftat att han tycker att Tidningarnas Telegrambyrå har givit en korrekt bild av händelseförloppet. Däremot har han synpunkter på en större svensk kvällstidnings sätt att återge händelseförloppet. I referatet från Tidningarnas Telegrambyrå står det att regeringen vill att Samhall byter vd och har gett styrelsen den signalen. Det bekräftar styrelsens ordförande Håkan Tidlund. Han har inför utskottet bekräftat att han finner denna spegling av frågan korrekt. Det är här som bilderna från dem som vi har haft möjlighet att fråga inte riktigt stämmer överens med varandra.

Björn Rosengren: Jag har det här TT-meddelandet framför mig. Håkan Tidlund säger att han inte fått order från någon om att han skall sparka Larsson från jobbet som koncernchef för statliga Samhall. Däremot har det kommit tydliga signaler under en viss tid att man från ägarens sida av olika skäl vill se en förändring i ledningen för Samhall. Det är riktigt, säger han. Men samtidigt har det stått fullständigt klart både för mig och för ägaren att frågan om att tillsätta och eventuellt avskeda en verkställande direktör är en styrelsefråga. Det är vad som står i TT-meddelandet.

Det äger nog sin riktighet. Men han säger "under en tid". Det är möjligt att den tidigare departementsledningen var tydligare än jag under en viss tid. Han åberopar också att den här diskussionen har funnits under en längre tid. Jag har tagit upp ledningsfrågan. Jag har tagit upp Gerhard Larsson. Men än en gång: Det har varit mer allmänna termer och med utgångspunkt från den kritik och de diskussioner som den tidigare politiska ledningen har haft på företaget och från den konsultrapport som jag här har hänvisat till.

Ordföranden: Jag inser att näringsministern ser det på det sättet. Det som lever kvar som en förbryllande omständighet är att en styrelseordförande finner det så anmärkningsvärt att regeringen har vidhållit samma uppfattning som man har haft under en längre tid och till följd av detta ringer runt till styrelsen och inkallar till ett sammanträde utan de fackliga representanterna närvarande. Ser näringsministern var de bilderna divergerar från varandra och skälet till att utskottet möjligen har ett och annat frågetecken som inte riktigt har blivit rakt ännu?

Björn Rosengren: Jag tycker att det frågetecknet är väldigt lätt att göra till ett utropstecken. Hur Tidlund agerat gentemot sin styrelse har jag aldrig fört en diskussion om och kände inte heller till förrän jag läste detta. Jag har inte haft någon diskussion med Tidlund om detta. Jag har haft ett samtal. Jag har fört en allmän diskussion och kommit in på ledningen av Samhall av, tycker jag, rimliga skäl. Sedan har jag inte över huvud taget haft kontakt med Tidlund i denna fråga.

Ordföranden: Finns det några ytterligare frågor?

Ingvar Svensson: Man skulle kunna sammanfatta dina svar på det här sättet: Du ville byta ut ledningen, men krävde det inte.

Björn Rosengren: På departementet har jag lärt mig när jag kom dit att man först fick en talepunkt som man skulle hålla sig till. Sedan fick man en tankepunkt som man skulle tänka. Jag brukar skojsamt säga: Snart får man väl en känslopunkt som man skall känna. Svaret på frågan blir liksom en tankepunkt. Det är möjligt att jag skulle ha kunnat tänkt så. Det tycker jag att det står näringsministern ganska fritt att göra. Men jag har aldrig uttryckt mig så.

Ordföranden: Om ingen ytterligare fråga föreligger ber jag att få tacka Björn Rosengren för att han har kommit hit och svarat på våra frågor. Utfrågningen är därmed avslutad.

Bilagorna A 1.1.1–A 5.1.4

A 1.1.1 Granskningsanmälan 1998-05-27 1

A 1.1.2 Granskningsanmälan 1998-06-30 2

A 1.1.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-14 3

A 1.1.4 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-14 6

A 1.2.1 Granskningsanmälan 1998-07-29 9

A 2.1.1 Granskningsanmälan 1998-10-22 10

A 2.1.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-09 11

A 2.1.3 PM från Kurt Junesjö ang. anpassade hängavtalsförbindelser 1999-04-20 25

A 2.1.4 PM Negativ föreningsfrihet m.m. 63

A 2.2.1 Granskningsanmälan 1998-05-11 72

A 2.2.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-09 73

A 2.2.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-04 78

A 2.3.1 Granskningsanmälan 1998-09-17 81

A 2.3.2 Regeringsbeslut 1998-03-19 82

A 2.3.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-11 84

A 2.4.1 Granskningsanmälan 1998-05-19 89

A 2.4.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-01-18 91

A 2.4.3 Beslut av Justitiekanslern 1998-02-20 100

A 2.4.4 Skrivelse från Europeiska kommissionen 1997-03-26 107

A 2.5.1 Granskningsanmälan 1998-07-06 109

A 2.5.2 PM från Kulturdepartementet 1999-02-04 111

A 2.5.3 Pressmeddelande Svenska Dagbladet 113

A 2.5.4 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-23 116

A 2.6.1 Granskningsanmälan 1998-11-27 117

A 2.6.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-01 119

A 2.7.1 Granskningsanmälan 1998-09-07 124

A 2.7.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-01 125

A 2.8.1 PM från Näringsdepartementet 1999-03-01 130

A 2.9.1 Granskningsanmälan 1999-02-02 132

A 2.9.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-04-12 134

A 2.9.3 Regeringsbeslut 1998-06-04 137

A 2.10.1 Granskningsanmälan 1999-02-02 139

A 2.10.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-09 141

A 2.10.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-23 144

A 2.11.1 Granskningsanmälan 1998-07-16 146

A 2.11.2 PM från Statsrådsberedningen 1998-11-23 147

A 3.1.1 Granskningsanmälan 1995-05-24 154

A 3.1.2 Granskningsanmälan 1995-05-27 155

A 3.1.3 PM med frågor från KU 1995-10-10 156

A 3.1.4 PM från Kommunikationsdepartementet 1995-11-27 158

A 4.1.1 Granskningsanmälan 1998-09-07 170

A 4.1.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-23 171

A 4.2.1 Granskningsanmälan 1998-10-26 175

A 4.2.2 PM från Statsrådsberedningen1999-02-19 176

A 4.2.3 Brev från Göran Persson till (fp) 177

A 4.2.4 Brev från Göran Persson till (kd) 178

A 2.2.5 Socialdemokratiska partiets hemsida 179

A 4.3.1 Granskningsanmälan 1998-10-29 180

A 4.3.2 PM från Statsrådsberedningen 1999-02-19 181

A 4.4.1 Granskningsanmälan 1998-12-11 184

A 4.4.2 Brev från Försvarsmakten 1998-12-04 185

A 4.5.1 Granskningsanmälan 1999-02-02 187

A 5.1.1 Granskningsanmälan 1997-12-04 189

A 5.1.2 PM från Statsrådsberedningen 1998-04-14 190

A 5.1.3 PM från Statsrådsberedningen 1999-03-09 193

A 5.1.4 Tjänsteanteckning, PM från Statsrådsberedningen m.m. 195

Bilagorna B 1–B 10

B 1 Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Anders Björck angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar 203

B 2 Offentlig utfrågning med f.d. försvarsminister Thage G Peterson angående handläggningen av frågan om anskaffande av Leopardstridsvagnar 223

B 3 Offentlig utfrågning med Carl Henrik Ehrenkrona, Kurt Junesjö och justitieminister Laila Freivalds angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson 233

B 4 Offentlig utfrågning med riksdagsledamoten Gun Hellsvik, statssekreterare Mikael Sjöberg, landshövdingen Börje Hörnlund och f.d. statsminister Ingvar Carlsson angående regeringens agerande vid Europadomstolens prövning av målet Torgny Gustafsson 278

B 5 Offentlig utfrågning med statsrådet Thomas Östros angående propositioner om röd diesel m.m. 310

B 6 Offentlig utfrågning med kulturminister Marita Ulvskog angående handläggningen av vissa ärenden om sändningstillstånd för digital-TV samt om försäljningen av Svenska Dagbladet till Marieberg 322

B 7 Offentlig utfrågning med f.d. jordbruksminister Annika Åhnberg angående handläggningen av ett ärende om jakträtt 341

B 8 Offentlig utfrågning med statsrådet Leif Pagrotsky angående ansvar för praxis i ärenden om export av krigsmateriel 363

B 9 Offentlig utfrågning med Håkan Tidlund angående näringsminister Björn Rosengrens handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall 372

B 10 Offentlig utfrågning med näringsminister Björn Rosengren angående hans handlande i fråga om verkställande direktör i Samhall 383

Elanders Gotab, Stockholm 1999